קובץ

מראה מקומות

סוגיית
הכוח והסמכות

ענף ב׳
מוסדות הכח וסמכות
תשרי תשפ״ז

בית המדרש
חכמת התורה

"טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי,
כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ הֶאֱמָנְתִּי"

(תהילים קי״ט)

כבוד חברי בית המדרש היקרים

בשמחה ובהתרגשות אנו פותחים את סדר הלימוד של חודש תשרי, בו נמשיך לעסוק בצורה מעמיקה ושיטתית בנושא השנתי: "הכח והסמכות". בחודש הקרוב נתמקד בענף השני: "מוסדות הכח והסמכות", במסגרתו נברר את יסודות החיוב לשמוע בקול חכמים, החל מהשופטים והסנהדרין, ועד לשולחן ערוך ולפוסקי זמננו.

"ליבת בית המדרש היא המפגש החודשי בהיכל בית המדרש".

כדרכנו בקודש, מתכונת הלימוד בנושאים אלו תושתת על משא ומתן תורני ודיוני עומק בין כלל חברי ורבני בית המדרש, ומיד לאחר חג הסוכות ניפגש כולנו בהיכל בית המדרש למפגש החודשי, בו נעסוק יחד בסוגייה הנלמדת. לאחר מכן נסכם את הדיונים למאמר מקיף בנושא.

קובץ מראי המקומות אשר בידכם, חובר על ידי **הרב ישראל קוזליק, ראש בית המדרש**, ונועד להוות את התשתית והבסיס לדיונים שבין חברי בית המדרש. אנו מצפים כי על גבי מקורות אלו יתווספו מובאות, מאמרים ותכנים נוספים על ידכם, להגדיל תורה ולהאדירה.

את כלל הדיונים ובירורי ההלכה שיתקיימו בינינו, יחד עם המקורות ושאר התוספות של בני החבורה, וכן מאמר הסיכום, אנו עתידים בעזרת ה' להדפיס בצורה מסודרת לאחר סיום הלימוד והדיונים.

בהזדמנות זו, בשם כל חברי בית המדרש, אנו חוזרים ומודים **לרב יוסף קמינר, מייסד וראש מכון חכמת התורה**, על היוזמה בהקמת בית המדרש, ועל השקעתו העצומה בכל עת להצלחת ורווחת הלומדים. כמו כן אנו מודים לכבוד **רבי אליהו מיכאל פומרנץ שליט״א**, נשיא בית המדרש, על כל פועליו הרבים למען מכון חכמת התורה, ועל שניאות לתת את היכל בית המדרש שיהיה לנו לאכסניה מפוארת, ולמקום שיהיה נטוע תמיד בליבנו.

בברכת התורה

מרדכי יוסף שטראוס
מנהל בית המדרש

תוכן עניינים

חלק א חכם שבימיך

מקום א: סנהדרין יז, ב - מלמד שהמקום גורם..8
מקום ב: ראש השנה כה, ב - יפתח בדורו 11
מקום ג 1: ספרי שופטים, ספרי דבי רב 12
מקום ג 2: ספרי שופטים, עמק הנציב...14
מקום ג 3: ירושלמי סנהדרין פרק יא הלכה ג - בית דין שביבנה 15
מקום ד 1: כוזרי מאמר ג אותיות לח-נא...16
מקום ד 2: כוזרי מאמר ג אותיות סג-עג..25
מקום ה 1: רמב"ם הלכות ממרים פרק א ופרק ב 29
מקום ה 2: ספר המצות לרמב"ם לא תעשה שיב 31
מקום ה 3: ספר המצות לרמב"ם עשה קעד 32
מקום ו: השגות הרמב"ן לספר המצוות שורש א ענין לא תסור...................................33
מקום ז: ספר המצוות עשה קנג - מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן 35
מקום ח: רמב"ן דברים (שופטים) טז, יח...42
מקום ט: שאילתות דרב אחאי גאון שאילתא נח..44
מקום י 1: ספר החינוך תצה-תצו 47
מקום י 2: ספר החינוך עח 54
מקום יא ריטב"א ראש השנה כה, ב ד"ה שקל 56
מקום יב: דרשות הר"ן דרוש יב..57
מקום יג: אברבנאל דברים (שופטים) יז, ח-יג...62
מקום יד: ספר הזכרונות לרבי שמואל אבוהב פרק א..67
מקום טו: לחם יהודה הלכות ממרים פרק א אות ב-ד...72
מקום טז: מהר"ם שיק יו"ד רטו ס"ק ג...74
מקום יז: מהר"ץ חיות תורת נביאים מאמר לא תסור פרק ג 75
מקום יח: שם משמואל חנוכה תרע"ג ליל ה...83
מקום יט: שו"ת התעוררות תשובה חלק ב סימן קמא 85

חלק ב ספרות היסוד

מקום א: הקדמת הרמב"ם למשנה תורה 88
מקום ב: כסף משנה הלכות ממרים פרק ב הלכה א..91
מקום ג: קונטרס דברי סופרים לרבי אלחנן וסרמן, סימן ב 92
מקום ד: קובץ עניינים השגות החזון איש על דברי סופרים ותשובות רבי אלחנן 96
מקום ה: תורת נביאים למהר"ץ חיות מאמר לא תסור פרק ג.....................................105
מקום ו: בית ישי חלק ב דרוש טו...108
מקום ז: דברות משה יבמות הערות הערה נט 117

המשך תוכן עניינים

חלק ג ספרות הפסק

מקום א: תשובות הגאונים חמדה גנוזה סימן קי 120
מקום ב: שו"ת הר"י מיגאש סימן קיד 121
מקום ג: שו"ת הרא"ש כלל לא סימן ט 124
מקום ד: תרומת הדשן סימן רמא 125
מקום ה: מהרי"ל סימן קעא 126
מקום ו: מהר"י מינץ סימן טו ד"ה ובענין 127

חלק ד שולחן ערוך

מקום א 1: נתיבות עולם נתיב התורה פרק טו בסופו 130
מקום א 2: תפארת ישראל פרק נו 131
מקום ב: הקדמות ים של שלמה לחולין 133
מקום ג: ויכוח מים חיים 143
מקום ד: שו"ת הרמ"א סימן כה 154
מקום ה: מהר"ם לובלין סימן קלה 155
מקום ו: שם הגדולים, ערך בית יוסף 156
מקום ז: תומים קיצור תקפו כהן ס"ק קכג 157
מקום ח: שאילת יעב"ץ חלק ב סימן כ 158
מקום ט: קדמת העמק הקדמה א 159

חלק ה נספח ימין שהוא שמאל

מקום א: רמב"ן דברים (שופטים) יז, יא 169
מקום ב: דרשות הר"ן דרוש ז 170
מקום ג: אברנאל דברים (שופטים) יז 174

חלק א: חכם שבימיך

לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא: מה קורה כאשר סנהדרין אינה יושבת "במקום ההוא" אשר יבחר ה'? האם עדיין אנו מצווים שלא לסור מדבריהם?

ואל השופט אשר יהיה בימים ההם: האם אנו מצווים לשמוע לקול כל שופט, יהיה אשר יהיה, בכל יום מן הימים? או שמא יש תנאים מסוימים המגדירים את השופט אשר יהיה בימים ההם אליו חייבים לשמוע?

ומדוע בכלל ציוותה תורה שלא לסור מדברי הכהנים הלווים והשופט אשר יהיה בימים ההם? האם משום שהם החכמים ביותר שיודעים לכוון לאמת, או שכך בחרה התורה מטעמים אחרים?

אחר חתימת הסנהדרין: אם הסמכות נתונה רק לסנהדרין, מה קורה כאשר הסנהדרין בטלה? מניין שואבים פוסקי ההלכה את סמכותם כיום? ומה מונע מן התורה להתפרק לאינסוף תורות שונות?

בעליל לעיר צריך[א] לעסוק במדידה מתניתין דלא כי האי תנא [א] דתניא רבי אליעזר בן יעקב אומר [א] ויצאו זקניך ושופטיך זקניך זו סנהדרין ושופטיך זה מלך וכהן גדול מלך דכתיב [ב] מלך במשפט יעמיד ארץ כהן גדול דכתיב [ג] ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט איבעיא להו רבי אליעזר בן יעקב בחדא פליג או בתרתי פליג במלך וכהן גדול פליג[ב] אבל בסנהדרי[ג] אי כר' יהודה אי כרבי שמעון או דילמא בסנהדרי[ג] נמי פליג דאמר כולה סנהדרי[ג] בעינן אמר רב יוסף ת"ש מצאן אבית פגי והמרה עליהן יכול תהא המראתו המראה ת"ל [ד] וקמת ועלית אל המקום [ב] [א] מלמד שהמקום גורם דנפוק כמה אילימא מקצתן דילמא הנך דאיכא גואי קיימי כוותיה אלא פשיטא דנפוק כולהו למאי אילימא לדבר הרשות [ב] מי מצו נפקי והכתיב [ה] שררך אגן הסהר אל יחסר המזג אלא פשיטא לדבר מצוה היכי דמי לאו למדידת עגלה ורבי אליעזר בן יעקב היא דאמר כולי סנהדרי בעינן אמר ליה אביי לא כגון שיצאו להוסיף על העיר ועל העזרות [ג] כדתנן אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא בבית דין של שבעים ואחד תניא כוותיה דרב יוסף מצאן אבית פאגי והמרה עליהן כגון שיצאו למדידת עגלה ולהוסיף על העיר ועל העזרות יכול שתהא המראתו המראה ת"ל וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם: נטע רבעי ומעשר שני שאין דמיו ידועין בשלשה: תנו רבנן [ד] [ג] איזהו מעשר שני שאין דמיו ידועין פירות שהרקיבו ויין שהקרים ומעות שהחלידו תנו רבנן [ה] [ד] מעשר שני שאין דמיו ידועין פודין אותו בשלשה לקוחות אבל לא בשלשה שאין[ד] לקוחות אפילו נכרי אחד מהן אפילו אחד מהם בעלים בעי רבי ירמיה שלשה ומטילין לתוך כיס אחד מהו תא שמע [ה] איש ושתי נשיו פודין מעשר שני שאין דמיו ידועין דילמא כגון רב פפא ובת אבא סוראה: ההקדשות בשלשה: מתניתין דלא כי האי תנא דתניא ר' אליעזר בן יעקב אומר אפילו [ו] צינורא של הקדש צריכה עשרה בני אדם לפדותה א"ל רב פפא לאביי בשלמא לרבי אליעזר בן יעקב דאמר[ה] כשמואל דאמר [ז] שמואל עשרה כהנים כתובין בפרשה אלא לרבנן שלשה מנא להו וכי תימא דכתיב בהו שלשה קרקעות דכתיב בהו ארבעה תיסגי בארבעה וכי תימא הכי נמי אלמה תנן הקרקעות תשעה וכהן אלא מאי דמשלמי בהו עשרה הקדשות דמשלמי בהו שיתא ליבעו שיתא קשיא: הערכין כו': מאי ערכין המטלטלין א"ר גידל אמר רב באומר ערך כלי זה עלי דא"ר גידל [ח] אמר רב

האומר

מתני' דלא כי האי תנא. תימה אי משום דמתני' לא חשיבא מלך וכהן גדול ה"נ אשכחן גבי אין מוסיפין על העיר דבעינן מלך ונשיא[כ] ואורים ותומים וב' תודות ושיר כדתנן בפ"ב דשבועות (דף יד.) וכן גבי מוליאין למלחמת הרשות דבעינן מלך ומשוח מלחמה כדאמר בגמ' (דף טז.) וי"ל דבכל הנהו לא חשיב כולהו מילי אלא שבעים וא' לחודייהו אבל הכא דסגי בג' או בה' אם איתא דצריך מלך וכהן גדול הוה ליה למיתני בהדיא: **מלמד** שהמקום גורם. ואע"ג דמעשר שני כתיב נמי מקום ומעשר שני נאכל בכל העיר הכא גבי סנהדרין לא מקרי מקום אלא לשכת הגזית סמוך למחנה שכינה כדאמר באיזהו מקומן (זבחים דף נד:) גמירי דסנהדרין בחלקו של יהודה ושכינה בחלק בנימין אבל בית פגי[ט] °אע"ג דדינו כירושלי' כדאמר בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף צ.) והא בעי חומה כגון דדשו לפנים מחומת בית פגי ובפרק התודה (מנחות דף עח:) אמרינן השוחט את התודה ולחמה חוץ לבית פגי לא קדש את הלחם ולאו דווקא אבית פגי אלא אפי' בירושלים אין שם מקומו וכדאמר בפ"ק דשבת (דף טו.) מ' שנה קודם שחרב הבית גלתה סנהדרין וישבה לה בחנות ומפרש התם שלא דנו דיני נפשות ואמרינן בפרק בתרא דראש השנה (דף לא.) עשר גליות גלתה סנהדרין מלשכת הגזית לחנות ומחנות לירושלים[י]: **אילימא** לדבר הרשות מי נפקי. ואסר תמיד של בין הערבים שהיו הולכין לביתם כדאמרי' בהנחנקין (לקמן פח:) היה הולך כל אחד ואחד לבדו ולא מתרמי שימלאו כולן ביחד: **אל** יחסר המזג. כדאמר[י] שאם הוצרך אחד מהן לצאת אם יש בה כ"ג יוצא ואם לאו אינו יוצא והיינו כמזיגה דעל חד תרי[כ] ואע"ג דסתם מזיגה על חד תלת כדאמרינן בריש המוציא יין (שבת דף עז. ושם) היינו דווקא רבא שהיה רגיל למזוג כן שהוא כמשפט המזיגה על חד תלת אבל שאר בני אדם האוהבין יין חזק אין מוזגין אלא על חד תרי כדמשמע בשילהי הזהב (ב"מ דף ס. ושם) שהיתה מזיגתו משונה דאמר רבא מזיגה דידי מידע ידיע ואמר נמי בכילד מעברין (עירובין דף נד.) דמיא האי מזיגה למזיגה דרבא בריה דרב יוסף בר חמא וי"מ אל יחסר המזג שלא יחסר בגימטריא מז"ג שהוא חמשים אבל אי חסר מ"ט אין לחוש דמשתיירי כ"ג ואין ב"ד שקול ומוסיפין עליהם אחד הרי כאן כ"ג[ל]:

[י] **נטע** רבעי ומעשר שני כו' שאין דמיו ידועין כו'. לא קאי אנטע רבעי וכן מוכח בגמרא דקתני בברייתא איזהו מעשר שני שאין דמיו ידועין אבל רבעי לא קתני והיינו טעמא מתוך שאדם להוט לאכול פירות נטיעה זו חיישינן אפי' בדמיו ידועין ומיהו בזמן הזה שאין מחללין בשוין °לא בעי שלשה: **בשלשה** לקוחות. יש מפרשים שרוצין לקנותו ויקח מי שיתן יותר ופי' הקונטרס עיקר דאיש ושתי נשיו היכי דמי ודוחק לומר דנתנו לה על מנת שאין לבעלה רשות בה[מ]: **צינורא** של הקדש. פירש בקונטרס שטוין בה זהב והוה כי ההיא דכלים (פ"ט מ"ו) דתנן כוש שבלע את הצינורא ומלמד שבלע את הדרבן וכוש הוא הפלך שהנשים טוות בו ועוד איכא צינורא אחר דאמרינן שילהי ר' עקיבא (שבת צ.) ובפ' בתרא [דמנחות] (דף קז.) דמחטטין בה את הפתילות ומקנחין בה את הנרות ועוד יש צינורא אחר דאמר בפ"ק דיומא (דף יב.) כהן גדול לובש ומהפך בצינורא משמע שהיינו מזלג שמהפך בו איברי תמיד ורבינו חננאל פירש צינורא עלי נורא[נ]:

האומר

בעליל לעיר. במפורסם לכל שקרוב הוא לעיר זו מכל עיירות: **בית פגי.** °מקום לפנים מן חומת העיר ונדון כירושלים לכל דבריו: **מצאן.** זקן ממרא לסנהדרין חוץ ללשכת הגזית שהיתה בהר הבית: **יכול תהא המראתו המראה.** לידון בחנק: **אילימא.** דנפוק מקצתן והורו אותן שבחוץ והמרה על דבריהם מאי איריא מקום גורם תיפוק לי דפטור משום דילמא[ו] הנך דבלשכה כוותיה סבירא להו: **שררך אגן הסהר.** כתיב ודרשינן באחד דיני ממונות (ד' לז.) אל יחסר המזג אם נצרך אחד מהן לצאת אם יש שם עשרים ושלשה כנגד סנהדרי קטנה יוצא ואם לאו אינו יוצא: **על העיר.** על ירושלים וצריך לקדש התוספת בשתי תודות ובשיר כדאמרינן בשבועות (ד' יד.): **הקרים.** החמיץ: **החלידו.** דרויל"א בלע"ז: **לקוחות.** סוחרים בקיאים בשומא: **בת אבא סוראה.** אשת רב פפא כדאמר בכתובות פ' אלו נערות (ד' לט:) אמר רב פפא אמרה לי בת אבא סוראה כו' והיתה עושה לעצמה: **צינורא.** מזלג קטן שטוין בו זהב: **כשמואל.** לקמן בשמעתין: **עשרה כהנים כתובין.** בפדיון הקדישות שלשה בפרשת ערכין שהיא ראשונה ושלשה בפדיון בהמה וארבעה בקרקעות: **אילימא משום דכתיב בהו.** שלשה כהנים בפדיון בהמה דהיינו פדיון הקדש והוא הדין לשאר הקדשות: **תסגי בארבע אלמה תנן הקרקעות תשעה וכהן.** אלא משום הכי בעי קרקעות עשרה משום דפרשה אחרונה היא וכדשלים פרשת הקרקעות כבר נשלמו י' כהנים ותלמוד תחתונה מעליונות לכהן[ז] תהיה אחוזתו (א) לא ממניינן דלאו בשומא כתב אלא והעריכו הכהן כערכך הכהן וחשב לו הכהן וכיוצא בהן: **הקדשות.** דהיינו פדיון בהמה טמאה שהיא אמצעית ומשלמי בה שיתא כהנים דהא איכתיבא לה פרשת ערכין גבה ניבעי שיתא: **ערך.** לא שייך גבי כלים אלא באדם ונותן לפי שניו כמו שכתוב בפרשה:

האומר

עין משפט
נר מצוה

קב א מיי' פ"ג מהל' ממרים הלכה ז:

קבא ב מיי' פ"ג מהל' סנהדרין הל' ג:

קבב ג ד ה מיי' פ"ד מהל' מעשר שני הלכה כ סמג עשין קלג:

◆

גליון הש"ס

רש"י ד"ה בית פאגי מקום לפנים. עיין מנחות דף עח ע"ב ברש"י ד"ה חוץ לחומת ב"פ: **תוס' ד"ה מלמד וכו' אע"ג דדינו בירושלים.** עי' פ"א משנה ח דכלים בר"ש: **ד"ה נטע וכו' לא בעי שלשה.** עיין ר"ה דף (ל ע"א) [לא ע"ב] תוס' ד"ה וביקש:

◆

רבינו חננאל

שלוחם, ומדדו שאפי' נמצא בעליל קרוב לעיר מצוה לעסוק במדידה: **מתניתין** דלא כר' אליעזר בן יעקב דבעי סנהדרין ומלך וכהן גדול. ומיבעיא לן **כוליה סנהדרין בעי או אפילו מקצתן.** ואתינן למפשטא מהא דתני מצאן זקן ממרא לסנהדרין **בבית פאגי.** מקום נקרא בית פגי והוא חוץ לירושלים, והמרה עליהן יכול תהא המראתו המראה ת"ל וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם, מאי לאו דנפקי כוליה סנהדרין למדידת העגלה כר' אליעזר. **ודחינן** לא נפקי אלא להוסיף על העיר ועל העזרות, כדתנן בשבועו' פרק [ב'] אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא בב"ד של שבעים ואחד. תניא בהדיא מצאן אבית פאגי כגון שיצאו להוסיף על העיר ועל העזרות והמרה עליהן יכול תהא המראתו המראה ת"ל אל המקום מלמד שהמקום גורם: **חליצה ומיאונין בג'.** וכן הלכתא והאי דאצריכוהו חליצה בה' לפרסומי מלתא: **נטע** רבעי ומעשר שני (שלו) שאין דמיו ידועים בג': **ת"ר** איזהו מעשר שני שאין דמיו ידועים פירות שהרקיבו ויין שהחמיץ ומעות שהחלידו, כגון זה פודין אותו בג' לקוחות ואפילו אחד מהן נכרי ואפילו אחד מהן בעלים אבל לא בג' שאינן לקוחות, ש"מ דכל לגבי שומא לקוחות בעינן. **הא דבעי ר' ירמיה ג' מטילין בתוך כיס אחד.** פי' כגון ג' שותפים מאי. **ת"ש** איש ושתי נשיו פודין מעשר שני שאין דמיו ידועין, ש"מ אפילו ג' מטילין לתוך כיס אחד שפיר דמי. **ודחי' ודלמא כגון רב פפא ובת אבא.** שאין להן בממון נשיהן פשיטות יד, ולא איפשיטא בהדיא: **הקדישות בג'.** פירוש המקדיש מטלטלין נפדין בג', ודלא כר' אליעזר בן יעקב דאמר אפילו צינורא של הקדש אינה נפדית אלא בעשרה בני אדם, **כשמואל דאמר עשרה כהנים כתובין בפרשה.** ואלו הן ג' בערכי אדם וג' במקדיש בהמה טמאה או טהורה וד' במקדיש בית או שדה. **ואמרינן אליבא דתנא קמא ג' מנא ליה.** אי נימא משום דכתיב במקדיש בהמות ג' כהנים וכל המטלטלין כיוצא בהן, אי הכי קרקעות דלא כתיב בהו אלא ד' כהנים תסגי להו דיהיו נפדין בד', אלמה תנן הקרקעות אין נפדין אלא בעשרה. **אלא מאי טעמא צריכין עשרה דמשלמי בהו עשרה.** דכתיבי ג' בערכי אדם וג' במקדיש בהמה וד' במקדיש בית או שדה נמצא מנין עשרה כהנים משלים בקרקעות, לפיכך צריך עשרה בני אדם בפדיונם. הקדישות נמי דמשלים בהו מנין ששה כהנים ליבעו ששה, ועלתה בקושיא. **הערכין המטלטלין בג'.** אוקמה רב גידל משמא דרב באומר ערך כלי עלי שצריך ג' לשומו וליתן דמיהן, ומתרץ ערכין של מטלטלין, ורב חסדא מתרץ לה מטלטלין של ערכין ובמתפיס לערכו מטלטלין, ור' אבהו מוקים לה באומר ערכי עלי, בא כהן לגבות הימנו מטלטלין בג', קרקעות בעשרה. אסקנה דלרבנן דתנן בג' לית להו כהן

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) [סוטה מה. כל הענין], ב) [לקמן פז. ע"ז ח: ע"ש], ג) לעיל ג. [סוטה מה. שבועות יד. ע"ש], ד) [מעשר שני פ"ד מ"ב], ה) [תוס' פ"א ותוספת' מ"ש פ"ג], ו) לקמן פח., ז) [לקמן טו. מגילה כג:], ח) ערכין ה. כ., ט) [וע"ע תוס' שבת טו. ד"ה אלא וע"ע תוס' ע"ז ח: ד"ה מלמד], י) [לקמן לז.], כ) כ"א בתנחומא פר' במדבר סי' ד (גל' קה"י), ל) [וע"ע תוס' שבת עז. ד"ה דאמר רבא], מ) כדמצינו לקמן עא., נ) [וע' תוס' מנחות קז. ד"ה שמוסטין וכו' השיגו אפירוש רש"י דהכא].

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה תסגי וכו' לאו ממניינן נ"ב דלאו אשומא כתיב:

◆

תורה אור השלם

א) וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ וּמָדְדוּ אֶל הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבֹת הֶחָלָל: [דברים כא, ב]

ב) מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֶרְסֶנָּה: [משלי כט, ד]

ג) וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט: [דברים יז, ט]

ד) כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נֶגַע לָנֶגַע דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: [דברים יז, ח]

ה) שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים: [שיר השירים ז, ג]

◆

הגהות וציונים

א] בכת"י וראשונים **מצוה** לעסוק: ב] בכת"י גדול **הוא דפליג**, וכמו בסוטה: ג] בקצת כת"י נוסף גדולה: ד] בכת"י בשלשה **שאינן** לקוחות אפילו **אחד מהן גוי** אפילו וכו', וכ"ה בתוספתא: ה] תיבת "דאמר" ליתא בכת"י: ו] נדצ"ל **דדילמא**, (וכעי"ז העתיק ביד רמ"ה): ז] צ"ל **ולכהן** (מהרש"ל): ח] צ"ל **ונביא** (רש"ש, וכ"ה בתוס' הרא"ש): ט] נראה שיש להוסיף **לא**: י] [שייך למשנה ב ע"א] (גליון): כ] "ממניינן" כ"ה בדפו"י, וביד רמ"ה **לאו ממנינא הוא**:

◆

ליקוטי רש"י

בעליל לעיר. במגולה ופשוט שאין עיר קרובה כזו. **מתני'.** דלא קתני מלך וכהן גדול דלא כר' אליעזר בן יעקב [סוטה מה.]. **יעמיד ארץ.** אם שופט אמת הוא יעמיד ארץ [משלי כט, ד]. **הכהנים הלוים.** הכהנים שיצאו משבט לוי [דברים יז, ט]. **אי כרבי יהודה.** חמשה אי כרבי שמעון שלשה ולא בעי כולה סנהדרין. **מצאן.** זקן ממרא לב"ד הגדול שאינו נעשה ממרא אלא בב"ד של שבעים ואחד כדיליף בפרק קמא דסנהדרין. **אבית פגי.** כל שהוא בתוך היקף החילון של ירושלים קרוי בי פאגי ולי נראה שהוא לשון חבישה כמו שקורין ליגל"א של עיר כמו חמור ובית פאגי (ב"מ ע.) בשטדידור"א בית ראש של אספר קורין כן [סוטה שם]. הייתו מקום חילון שבירושלים [פסחים סג:]. היקף חילון של ירושלים שהוסיפו עליו קרוי בית פאגי ונראה לי שהוא לשון כישתה של עיר שונגל"א בלע"ז כדאמרינן פרק קמא (ב"מ ע.) זה קנה חמור ובית פגיה [ב"מ צ.]. חוץ לחומת העזרה חומה אחת וכן שמה [מנחות סג. ע"ש בשיטמ"ק]. חומת בית פאגי. חומת הר הבית [מנחות עח: עיי"ש ובגליון הש"ס שם]. **והמרה עליהן.** כלומר על מה ששאל מהם שם ואמרו לו ההלכה הלך לעירו והורה לעשות כדרך שהיה מורה מתחילה דהוה ליה ממרא על פיהם. **המקום.** המיוחד למשפט והוא לשכת הגזית. **דנפוק כמה.** לבי פאגי דאיצטריך לאשמועינן דפטור משום טעמא דחוץ לב"ד. **קיימי כוותיה.** ומהיכא תיתי לן חיובא דאיצטריך קרא למיפטריה [סוטה שם]. **שררך אגן הסהר.** טבורך כאגן של מים ללולים שרוחצין בהן והוא עשוי מאבני שיש ולשון ערבי קרוי סהר על שם שהטבור כמו נקב עגול מושלו כאגן עגול וכו' והדוגמא על שם לשכת הגזית היושבת בטבור הארץ [שה"ש ז, ג]. **שררך.** זה סנהדרין שיושבת בטיבורה של א"י. **אגן הסהר.** שעשויין כאגן לגנה עגולה בשורת ישיבתן כדי שיהו כולן רואין זה את זה [סוטה שם]. **אל יחסר המזג.** לא יכלה משם משקה רוצה לומר לא יכלה ולא יפסוק משם שום דבר הוראה [שה"ש שם]. **המזג.** כשיעור מזג שני חלקים מים ואחד יין ואף כאן צריך שישתייר שליש. דאמר רבי אליעזר בן יעקב כולהו סנהדרי בעי [סוטה שם]. **להוסיף על העיר כו'.** מפרש במסכת שבועות (טז.) דמקדשי לה בשתי תודות ובשיר ובית דין מהלכין ושתי תודות אחריהן וכו' [ערכין לב:]. **שהקרים.** חייגר"א בלע"ז היינו יין קוסס [רשב"ם ב"ב צה:]. בוטי"ר בלע"ז [ברכות מ:]. **דילמא.** איש ושתי נשים שאין מטילין לכיס אחד כגון רב פפא ובת אבא סוראה. **אבא סוראה.** חמיו היה וכו' כדאמרינן באלו נערות (כתובות לט:) אמרה לי בת אבא סוראה כי נסמא אקושא במיכלי [כתובות נב:]. **עשרה בני אדם.** אם נפדית בפחות מעשרה בני אדם עדיין הקדש היא ומועלין בה ולרבנן אין מועלין בה [לקמן פח.].

וערבית במערב א"ר יוחנן בן נורי עדי שקר הם [א]כשבאו ליבנה קיבלן רבן גמליאל ועוד באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו ובליל עיבורו לא נראה [ב]וקיבלן ר"ג אמר רבי דוסא בן הורכינס עדי שקר הן היאך מעידים על האשה שילדה ולמחר כריסה בין שיניה אמר לו רבי יהושע רואה אני את דבריך שלח לו ר"ג גוזרני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעותיך ביוה"כ שחל להיות בחשבונך הלך ומצאו ר"ע מיצר אמר לו [ג]יש לי ללמוד שכל מה שעשה ר"ג עשוי שנאמר [א]אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אתם בין בזמנן בין שלא בזמנן אין לי מועדות אלא אלו בא לו אצל ר' דוסא בן הורכינס אמר לו אם באין אנו לדון אחר בית דינו של ר"ג צריכין אנו לדון אחר כל בית דין ובית דין שעמד מימות משה ועד עכשיו שנאמר [ב]ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל ולמה לא נתפרשו שמותן של זקנים אלא ללמד שכל שלשה ושלשה שעמדו[ס] בית דין על ישראל הרי הוא כבית דינו של משה נטל מקלו ומעותיו בידו והלך ליבנה אצל ר"ג ביום שחל יוה"כ להיות בחשבונו עמד ר"ג ונשקו על ראשו אמר לו בוא בשלום רבי ותלמידי רבי בחכמה ותלמידי שקבלת את דברי: **גמ'** תניא אמר להם ר"ג לחכמים כך מקובלני מבית אבי אבא [ד]פעמים שבא בארוכה ופעמים שבא בקצרה א"ר יוחנן מ"ט דבי רבי[ע] דכתיב [ג]עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו שמש הוא דידע מבואו ירח לא ידע מבואו רבי חייא חזייא לסיהרא דהוה קאי בצפרא דעשרים ותשעה[ג] [א]שקל קלא פתק[ד] ביה אמר לאורתא בעינן לקדושי בך ואת קיימת הכא זיל איכסי[ה] א"ל רבי לר' חייא זיל לעין טב וקדשיה לירחא ושלח לי סימנא דוד מלך ישראל חי וקים ת"ר פעם אחת נתקשרו שמים בעבים ונראית דמות לבנה בעשרים ותשעה לחדש כסבורים העם לומר ר"ח[ו] ובקשו ב"ד לקדשו אמר להם ר"ג כך מקובלני מבית אבי אבא [ה]אין חדושה של לבנה פחותה מעשרים ותשעה יום ומחצה ושני שלישי שעה וע"ג חלקים ואותו היום מתה אמו של בן זזא והספידה ר"ג הספד גדול לא מפני שראויה לכך אלא כדי שידעו העם שלא קידשו ב"ד את החדש: הלך ר"ע (ומצאו[ז]) מיצר כו': איבעיא להו מי מיצר ר"ע מיצר או רבי יהושע מיצר ת"ש דתניא הלך ר"ע ומצאו לרבי יהושע כשהוא מיצר אמר לו [רבי[ח]] מפני מה אתה מיצר אמר לו (רבי[ט]) עקיבא ראוי לו שיפול למטה י"ב חדש ואל יגזור עליו[י] גזירה זו א"ל רבי תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתני אמר לו אמור אמר לו הרי הוא אומר [ד]אתם [א]אתם [ה]אתם ג' פעמים אתם [י]אפילו שוגגין אתם אפילו מזידין[כ] אתם אפילו מוטעין בלשון הזה אמר לו עקיבא נחמתני נחמתני: בא לו אצל רבי דוסא בן הורכינס כו': ת"ר [ו]למה לא נתפרשו שמותם של זקנים הללו[ל] שלא יאמר אדם פלוני כמשה ואהרן פלוני כנדב ואביהוא פלוני כאלדד ומידד ואומר [ו]ויאמר שמואל אל העם ה' אשר עשה את משה ואת אהרן ואומר [ז]וישלח ה' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל ירובעל זה גדעון ולמה נקרא שמו ירובעל שעשה מריבה עם הבעל בדן זה שמשון ולמה נקרא שמו בדן דאתי מדן יפתח כמשמעו ואומר

וערבית במערב. את החדשה: **עדי שקר הם.** דקיימא לן (לעיל דף כ:) עשרים וארבעה שעי מכסי סיהרא כך פירשו רבותי ולבי נוקפי מדקתני בברייתא פעמים שבא בארוכה פעמים שבא בקצרה ואין לשון ביאת ארוכה וקצרה נופל כאן שהרי מתוך קוטנה הישנה היא נכסית מבני מערב כשהיא במזרח לפני חידושה ונראה לי דעל החדשה העידו ועדי שקר דקאמר רבי יוחנן בן נורי לפי שאינה ממהרת לרוץ בי"ב שעות שביום מתוך המזרח לתוך המערב (א) וע"ז קאמר פעמים שבא בדרך ארוכה ושוהה לבא: **ועוד באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו.** ביום שלשים: ובליל שלשים[מ]. שהיו מצפין ב"ד והעם שתהא מגולה ויראוה מאחר שהעדים ראוה ביום לא נראה להם: **רואה אני את דבריך.** לעבר את החדש: **הלך ומצאו.** הלך ומצאו ר"ע לר' יהושע מיצר על שהנשיא גזר עליו לחלל יום הכפורים: **אשר תקראו.** בקריאת בית דין תלאו הכתוב: **בא לו.** ר' יהושע אצל רבי דוסא: **למה לא נתפרסמו שמותן כו'.** שאם בא אדם לדון אחר בית דין שבימיו ולומר וכי בית דין זה כמשה ואהרן כאלדד ומידד אומרים לו שמא חשוב הוא כשלשה מן השאר שלא נתפרשו שמותם: **גמ'** דחזי' לסיהרא. ישנה: **שקל קלא.** פיסת רגבים מוט"א בלע"ז: **לאורתא בעינן לקדושיך.** צריכין אנו לעשות הלילה יום טוב של ראש השנה לחסר את אלול[נ] ולאיים על העדים לומר ראינוהו בזמנו לקדשו למחר ואף על פי שלא ראוהו לפי שהיה עיבור החדש דוחה את יום הכפורים אלא שבת: **ואת קיימת הכא.** ואם תהא נראית ערבית שוב לא יקדשו את החדש למחר כדאמרן לעיל פרק קמא (כ:) צריך שיהא לילה ויום מן החדש שאם נראית הישנה לאור כ"ט אין מקדשין מחר את החדש: **זיל לעין טב וקדשיה.** דואג היה שלא ירגנו עליו בני עירו כשיקדשו למחר לפי שראו הישנה כל יום כ"ט וסלק תלונותם מעלי[ס]. ומורי פירש שגזרו גזרה במקומו שלא יקדשו את החדש: **דוד מלך ישראל.** נמשל כלבנה שנאמר בו (תהלים פט) כסאו כשמש נגדי כירח יכון עולם[ד]: ([פ] ונראית דמות לבנה בעשרים ותשעה): **שידעו שלא קדשו בית דין את החדש.** שאין מספידין ביום טוב: **אתם אתם אתם.** שלשה זמנין כתיב אשר תקראו אותם בפרשת שור או כשב וקרי ביה תקראו אתם: **שוגגין.** מאליהן כסבורין שהוא ראוי להתעבר[ע] וטוען: **מוטעין.** על ידי עדי שקר: **שלא יאמר אדם.** על בית דין שבימיו וכי פלוני ופלוני כמשה ואהרן שאשמע לו עכשיו שלא נתפרשו אמור לו אם אינו כמשה ואהרן הרי הוא כאחד משאר זקנים שאינך יודע מי הם: **ואומר ה' אשר עשה את משה ואת אהרן.** שמואל הנביא אמר לישראל הקדוש ברוך הוא עשה לכם נסים על ידי ששה זקנים הללו משה ואהרן ירובעל ובדן ויפתח ושמואל: ואומר

לאורתא מקדשין לך ואת קיימת הכא. תימה הא שפיר אפשר שיהא המולד ביום ל' קודם י"ח שעות שיכולה לראות ביום ותראה הישנה ביום כ"ט שחרית אפילו לבני מערב שמא לא היה כל כך שחרית שכבר יצא שמש בגבורתו שלא היתה ראויה לבני מערב ובקונטרס פי' ואת קיימת הכא ואם תהא נראית ערבית שוב לא יקדשו החדש למחר כדאמר בפ' קמא (דף כ: ושם) וצריך שיהא לילה ויום מן החדש שאם נראית הישנה לאור עשרים ותשעה אין מקדשין מחר את החדש וזה אי אפשר להיות כדפרישית בפ"ק (שם ד"ה מלות): **זיל** לעין טב וקדשיה. שם היו [פ] קבועים לקדש את החדש כדאי' בפסיקתא[צ] בפסוק תקעו בחדש שופר[ו] למה בית דין מקדשין החדש בעין טב לפי שהוא בית הועד אמר הקב"ה בית מועד של כל העולם שנאמר (ישעיה ב) כי מציון תצא תורה ואמרי' בירושלמי[ק] כשם שתוקעים ביבנה כך תוקעים בעין טב משמע שהיה שם בית דין קבוע דומיא דיבנה: שהימים

עין משפט נר מצוה

כד א ב מיי' פ"ג מה
קידוש החדש הלכ
כה ג מיי' שם הלכה
כו ד מיי' שם פי"ז ה
כד:
כז ה מיי' שם פ"ח ה
א:
כח ו מיי' שם פ"ב הלכ

רבינו חננאל

לא תלמד לעשות :
אתה למד להבין ולהוו
מתני' מעשה ש
שנים ואמרו ראינ
שחרית במזרח כו'. ו
אר"ג לחכמים כך מקוו
מבית אבי אבא פע
שבא בארוכה פעמים ש
בקצרה ועכשיו בא בק
אמר ר' יוחנן מהאי
עשה ירח למועדים כל
לפי מה שיזדמן לו. :
שמש לא אלא ידע מבו
ר' חייא [חזי
לסיהרא בצפרא ד
בירחא דקאי במזרח ו
אבנא רמא ביה לאו
מקדשינן לך על חש
המולד ולא תראם הל
במערב זיל בדרך קצ
מצינו שנמשלה מל
בית דוד כירח שנ
כירח יכון עולם
בשחק וגו'. לפיכך
לר' חייא זיל לעין
וקדשיה לירחא ושלד
סימנא דוד מלך ישראי
וקים כלומר נתקי
ראיית הלבנה בעו
ת"ר פעם אחת נתקי
שמים בעבים. ודימו
אדם שהחשיך וראו ד
לבנה ביום כ"ט לד
אמר להו ר"ג כך מקוו
מבית אבי אבא ע
חדשה של לבנה פח
מכ"ט ימים ומחצה
שלישי שעה וע"ג חל
ואותו היום מתה אמו
בן זזא והספידה
להודיע לכל שלא נתי
החדש: ועוד באו ש
ואמרו ראינוהו בז
כו'. פי' באו שנים שא
ראינוהו ליל ל' ולילי
לא נראתה וקיבלן
וקבע ראש השנה
שלשים. ואמר ר' ד
עדי שקר וראוי לז
ר"ה למחר והודה
יהושע לדבריו כו'.
א"ל רבי עקיבא
יהושע ר' תרשני ל
לפניך ממה שלמד
א"ל אמור. א"ל היה
לכתוב אלה מועדי
מקראי קדש ודיי. י
כתיב אשר תקראו את
פעמים. אלא ללמד ע
מועדים עד שתקראו
פלוני מועד. ולמה
פעמים כתיב תק
ללמד אפילו שוו
מוטעין ואפי' מזידין
מועד אלא מה שתקו
א"ל עקיבא נחמתני.
לו ר' יהושע אצל
דוסא: ת"ר למה
נתפרשו שמותן
זקנים צדיקים שלא י
פלוני כמשה ואו
פלוני כאלדד ומ
ואומר ויאמר שמואל
העם ה' אשר עשה
משה ואת אהרן

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [פסחים סג: שבועות
ב), ג) [תוספתא פ"א],
ד) לעיל דף כ., ז) וכ"כ
סנהדרין צט. ד"ה ה"ג,
ה) רבתי ר"פ מב.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה עדי שקר
לתוך המערב ושפיר
פל כאן[ר] פעמים
א כו' ושוהה לבא
פעמים שבא בדרך
קצרה והס"ד:

תורה אור השלם

א) אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְיָ
קְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר
קְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם:
[ויקרא כג, ד]

ב) וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
ב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים
מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל:
[שמות כד, ט]

ג) עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים
שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ:
[תהלים קד, יט]

ד) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי יְיָ
שֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם
קְרָאֵי קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם
מוֹעֲדָי: [ויקרא כג, ב]

ה) אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה
שֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם
קְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב
שֶּׁה לַייָ עֹלָה וּמִנְחָה
ח וּנְסָכִים דְּבַר יוֹם
בְּיוֹמוֹ: [ויקרא כג, לז]

ו) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל
עָם יְיָ אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת
שֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן וַאֲשֶׁר
עֱלָה אֶת אֲבֹתֵיכֶם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:
[שמואל א יב, ו]

ז) וַיִּשְׁלַח יְיָ אֶת יְרֻבַּעַל
ת בְּדָן וְאֶת יִפְתָּח
ת שְׁמוּאֵל וַיַּצֵּל
תְכֶם מִיַּד אֹיְבֵיכֶם
סָּבִיב וַתֵּשְׁבוּ בֶּטַח:
[שמואל א יב, יא]

ליקוטי רש"י

מועדים. למנות בו
נים ורגלים. שמש
יע מבואו. אבל ירח לא
ע מבואו פעמים שבא
ארוכה פעמים שבא
קצרה [תהלים קד יט].
תק ביה. זרק
[שבועות יח:]. אשר
שה את משה ואת
הרן. להיות נכונים
לימותו להוציא אבותיכם
מצרים [שמואל א יב ו].
עשה מריבה עם
בעל. שהירב לו בעל
[דה"י א ט לט].

הגהות וציונים

במשניות דפו"ר
יעמדו: ב] בכת"י
ני' מ"ט דר"ג: ג] ס"א
כ"ט בירחא (גליון)
בכת"י הגירסא דכ"ט
אלול, ונראה קצת שכך היא גירסת רש"י (דק"ס): ד] כת"י שדא, וכ"ה בילקו"ש: ה] ס"א ואזלה ואכסי (גליון): ו] בכת"י נוסף הוא: ז] [הלך ומצאו ר"ע מיצר] (גליון): ח] ס"א (גליון): ט] ס"א אינו (גליון): י]
אוי לי וכו' ואל יגזור עלי וכו', מהרש"א (וכ"ה בכת"י ודפוס קראקא) ועיי"ש שמבאר גם הגירסא דלפנינו: כ] ברמב"ם פ"ב מהל' קדוה"ח ה"י איתא אנוסים במקום "מזידין", ועיין מהר"ץ חיות ויפה עינים: ל] תיבת "הל
תא בכת"י, וכ"ה בעין יעקב [וכן מסתברא, דהא משמע בגמ' דקאי גם אשבעים זקנים דסוף בהעלתך]: מ] יש להוסיף ואחד (חכמת מנוח, ראש משביר), ונראה דהד"א עם דבור הקודם: נ] בדפו"ר מעליך: ס] ס"א
ליון) והרש"ש כתב דיש להוסיף כאן ה"ג, ובא לאפוקי הגירסא בכת"י (וכ"ה בפיה"מ להרמב"ם וברע"ב) בעשרים ושבעה: ע] בדפו"ר כאן הס"ד, ומה"ד וטוען. מוטעין ע"י עדי שקר, והיא הנוסחא העיקרית (דק"ס), וה
רש"י גורס בגמ' אפילו טועין במקום "מוטעין" (וכ"ה בגמ' כת"י): פ] בתוס' הרא"ש נוסף ב"ד: צ] בתוס' הרא"ש תקעו שופר בציון (יואל ב) (עי' פסיקתא רבתי פמ"א): ק] כוונת התוס' למ"ש בפ"ג דר"ה סוף ה"ו ש
קדוח מהו א"ל בזה תוקעין ביבנה וכו' בזה תוקעין בעייני טב (כ"ה בירושלמי דפו"ר וכ"ה גירסת הב"י או"ח סי' תקפו ד"ה גרסינן) ועיין תוס' הרא"ש: ר] נראה דבא להגיה על דפו"ר דליתא שם תיבות "וע"ז קאמר":

ואומר [א] משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו שקל הכתוב שלשה קלי עולם כשלשה חמורי עולם לומר לך ירובעל בדורו כמשה בדורו בדן בדורו כאהרן בדורו יפתח בדורו כשמואל בדורו ללמדך שאפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על הצבור הרי הוא כאביר שבאבירים [א] ואומר [ב] ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין[א] שלא היה בימיו הא אין לך לילך אלא אצל שופט שבימיו[ב] ואומר [ג] אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה: נטל מקלו ומעותיו בידו: תנו רבנן כיון שראה אותו עמד מכסאו ונשקו על ראשו אמר לו שלום עליך רבי ותלמידי רבי שלמדתני תורה ברבים[ג] ותלמידי שאני גוזר עליך גזירה ואתה מקיימה כתלמיד אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים קל וחומר קטנים לגדולים קל וחומר חיובא הוא אלא מתוך שהגדולים נשמעים לקטנים נושאין קטנים קל וחומר בעצמן:

הדרן עלך אם אינן מכירין

[ב] **ראוהו** [א] בית דין וכל ישראל נחקרו העדים ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשיכה הרי זה מעובר ראוהו ב״ד בלבד יעמדו שנים ויעידו בפניהם ויאמרו מקודש מקודש [ג] ראוהו שלשה והן בית דין יעמדו השנים[ד] ויושיבו מחביריהם אצל היחיד ויעידו בפניהם ויאמרו מקודש מקודש שאין היחיד נאמן על ידי עצמו: **גמ׳** למה לי למיתנא ראוהו בית דין וכל ישראל איצטריך סד״א הואיל וראוהו בית דין וכל ישראל איפרסמא לה ולא ליעברוה קמ״ל וכיון דתנא ליה ראוהו ב״ד וכל ישראל נחקרו העדים למה לי ה״ק א״נ נחקרו העדים ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשיכה הרי זה מעובר וכיון דתנא עד שחשיכה הרי זה מעובר למה לי למיתנייה חקירת העדים כלל איצטריך סד״א תיהוי חקירת[ה] עדים כתחילת דין ומקודש מקודש כגמר דין ולקדשי בליליא מידי דהוה אדיני ממונות דתנן [ד] [ב] דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה הכא נמי מקדשין בליליא קמ״ל ואימא הכי נמי אמר קרא [ד] כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב אימת הוי חק בגמר דין וקא קרי ליה רחמנא משפט [ה] מה משפט ביום [ג] אף הכא נמי ביום: [ד] ראוהו בית דין יעמדו שנים ויעידו בפניהם: ואמאי לא תהא שמיעה גדולה מראייה א״ר זירא [ה] כגון שראוהו בלילה: ראוהו שלשה והן בית דין יעמדו שנים ויושיבו מחביריהם אצל היחיד: אמאי הכא נמי נימא לא תהא שמיעה גדולה מראייה וכי תימא ה״נ כגון שראוהו בלילה היינו הך סיפא איצטריכא ליה דאין היחיד נאמן על ידי עצמו דסלקא דעתך אמינא הואיל (ותנן[ו]) [ו] דיני ממונות בשלשה ואם היה מומחה [ז] לרבים דן אפילו ביחיד הכא נמי ניקדשיה ביחידי [ז] קמ״ל ואימא הכא נמי אין לך מומחה לרבים בישראל יותר ממשה רבינו וקאמר ליה הקב״ה עד דאיכא אהרן בהדך דכתיב [ה] ויאמר ה׳ אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם למימרא דעד נעשה דיין לימא מתני׳ דלא כר״ע דתניא [ח] סנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש

מקצתן

ואומר. בספר תהלים משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו קוראים אל ה׳ והוא יענם הרי ששקל הכתוב שמואל עם משה ואהרן ובכתובים[ז] הראשונים כתוב ירובעל בדן ויפתח עם משה ואהרן ושמואל שלשה קלים עם שלשה חמורים: **הא אין לך לילך כו׳.** הרי לימדך הכתוב כאן שאין לך לבקש אלא שופט שהיה[ח] בימיך: **אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה.** כי לא מחכמה שאלת על זה[ט] לפי שהדורות[י] היו טובים וצדיקים מן האחרונים לפיכך היו הימים הראשונים טובים מאלה שאי אפשר שיהו אחרונים כראשונים:

הדרן עלך אם אינן מכירין

ראוהו בית דין וכל ישראל ונחקרו העדים. מפרש בגמרא אי נמי נחקרו העדים: **ראוהו בית דין בלבד.** שאין מי שיעיד אלא הם ולאו ארישא קאי דסמוך לחשיכה אלא שהיה שהות לקדש: **יעמדו שנים ויעידו בפניהם.** ואע״פ שכולן ראוהו ובגמרא פריך לא תהא שמיעה גדולה מראייה: **ויעידו בפניהם.** השנים: **שאין היחיד נאמן.** לומר מקודש בפני עצמו לכך צריך להושיב מחביריהן אצלו: **גמ׳ למה לי** למיתני כל ישראל. הרי ראוהו בית דין: **איפרסמא ליה מילתא.** דביום שלשים נראה לקדשו: **נחקרו העדים** למה לי. חקירתן אחרי שהכל ראו: למה לי למתנייה לחקירה כלל. כיון דאשמועינן דכי ראוהו בית דין וכל ישראל אפילו הכי מעברין ליה כל שכן נחקרו העדים: **סלקא דעתך אמינא.** היכא דאיכא חקירת עדים ביום תו לא ניעברוה אלא יגמרו הדבר בלילה ויקדשוהו ביום שלשים לענין תיקון המועדות:[כ] **משפט.** היינו תחילת דין: **כי חק הוא.** בקידוש החדש דרשינן ליה בפ׳ קמא (דף ח:): **משפט ביום.** נפקא לן בסנהדרין (דף לד:) מוהיה ביום הנחילו את בניו[ח] ביום אתה מפיל נחלות כו׳: **ואמאי.** יעמדו שנים ויעידו הלא ראוהו כולן יקדשוהו בראייתם דלא תהא שמיעה ששומעין מפי עדים גדולה מראייה דהא גבי עדות החדש לא כתיב עדות אלא כזה ראה וקדש[ט]: **שראוהו בלילה.** הלכך למחר אי לאו שמיעה על מה יקדשו: **למימרא דעד נעשה דיין.** מי שראוי להיות עד בדבר נעשה דיין ואלו כולן ראוים להיות עדים שהרי כולם ראוהו:

מקלתן

שהימים הראשונים היו טובים מאלה. ולכך יש לשמוע לראשונים יותר מן האחרונים אל תאמר כך דאין לך אלא שופט שהיה[ל] בימיו: הדרן עלך אם אינן מכירין

ראוהו ב״ד בלבד. פי׳ ב״ד של כ״ג ולכך פירש בקונטרס דהיה להם שהות דאי לא היה להם שהות מאי פריך בגמ׳ ולא תהא שמיעה גדולה מראייה ולקדשוה מיד שראוהו הא לא היה להם שהות לקדש: **אימת** הוי חק בגמר דין. דהאי קרא דכי חק לענין ראש השנה דרשינן ליה בפ׳ קמא (דף ח:) והוא הדין בכל חדשים: **לא** תהא שמיעה גדולה מראייה. פירש בקונטרס דהא גבי עדות החדש לא כתיב עדות אלא כזה ראה וקדש ובתוס דחק דאפילו בדיני נפשות אמרינן הכי בפרק החובל (ב״ק דף צ: ושם) אם ראוהו ביום: **כגון** שראוהו בלילה. דאין יכולין לקדש על פי ראייה בלילה דא״כ היתה ראייה בלילה מקום קבלת עדות ואין קבלת עדות אלא ביום אפילו בדיני ממונות כדאמרינן לעיל דקרי חקירת עדות כתחילת דין: **עד** דאיכא אהרן בהדך. ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד וסוגיא דהכא כמאן דאמר בשמעתא קמייתא דסנהדרין (דף ג.) דבר תורה חד נמי כשר דכתיב[י] בצדק תשפוט מדאיצטריך ליה הכא[מ] עד דאיכא אהרן בהדך דלמאן דבעי מדאורייתא שלשה מומחין וכדי שלא תנעול דלת הכשירו בשלשה הדיוטות גבי עדות החדש אין להכשיר ואם כן לא צריך קרא:

דרחמנא

עין משפט נר מצוה

א א מיי׳ פ״ג מהלכות קידוש החדש הלכה ח:
ב ב מיי׳ פ״ג מהלכות סנהדרין הלכה ד ופי״א
הלכה א טוש״ע ח״מ סי׳ ה סעיף ב:
ג מיי׳ פ״ג מהלכות קידוש החודש הלכה ח:
ד ה מיי׳ שם הלכה ט:
ו מיי׳ פ״ב מהלכות סנהדרין הלכה י סמג
עשין צז טור ש״ע ח״מ סי׳ ג סעיף א ב:
ז מיי׳ פ״ג מהלכות קידוש החדש הלכה ח:

הגהות וציונים

א] בכת״י שופט, וכ״ה
בעין יעקב ובילקו״ש:
ב] בדפו״י שופט
שבימיך וכ״ה בר״ח
ברש״י בחומש:
ג] תיבת ״ברבים״ ליתא
בכת״י: ד] כת״י שנים
עי׳ רש״י ד״השנים״
הכוונה מאותן אשר ראו:
ה] העדאת עדים
ריטב״א): ו] [צ״ל
תניא] (גליון):
ז] דפוס קראקא
בנביאים הראשונים:
ח] ברש״י שבעין יעקב
שהוא: ט] הוא המשך
הפסוק: י] נראה דיש
להוסיף ההם, או
הראשונים: כ] ד״ה
״משפט״ צ״ל אחר ד״ה
״כי חק הוא״: ל] בתוס׳
הרא״ש שהוא בימיך:
מ] צ״ל קרא (באה״מ,
בתוס׳ הרא״ש הגירסא
הכא למילף):

רבינו חננאל

שקל הכתוב ג׳ קלי
עולם כג׳ חמורי עולם
לומר לך ירובעל שהוא
גדעון בדורו כמשה
בדורו. בדן בדורו כאהרן
בדורו. יפתח בדורו
כשמואל בדורו ללמדך
שאפי׳ קל שבקלים
ונתמנה פרנס הרי הוא
כגדול שבחבירי׳ וכתיב
ובאת אל הכהנים הלוים
ואל השופט וגו׳ וכי
תעלה על דעתך שאדם
הולך אצל שופט שלא
היה בימיו. הא אין לך
לילך [אלא] אצל שופט
שבימיך נטל מקלו
מעותיו והלך ליבנה
אצל ר״ג ביום שחל
וה״כ להיות בחשבונו:
ירושלמי ראש בית דין
אומר מקודש ומוקים לה
כשב״י מאי מקודש
מקוים. תני לעיבור שנה
מתחילין מן הצד וכבר
נכנס ר׳ יוחנן והוא היה
קטן שבהן. אמרו לו
אמור הרי השנה
המקודשת בעיבור. א״ר
יוחנן ראה לשון שלימדנו
בן הנפח אלו אמר
בעיבור הייתי אומר אלו
י״א ימים שהחמה יתירה
על הלבנה אלא בעיבור
שהוסיפו לה חכמים והן
ל׳ יום ועיבורו. ריש
לקיש חשש על הדא דמר
ר׳ אלעזר והיתה ידי אל הנביאים החוזים וגו׳ בסוד עמי לא יהיו. זה סוד העיבור. ובכתב בית ישראל לא יכתבו זה המינוי
אל אדמת ישראל לא יבא כמשמעו. ר׳ אלעזר כד סלק להכא אמר אית גבי חדא. כד מנוני אמר אית גבי תרתי. כד על
לעיבורא אמר אית גבי תלת: **א״ר שמלאי טעמא דר״י בן נורי דאמר עדי שקר הן.** כלומר סבר כיון שנראתה שחרית
במזרח וערבית במערב המולד בחצי היום. וכל חדש שנולד (לו) [קודם שש] שעות אין כח בעין לראות הישן. ותני כן נראה
בשחרית לא נראה החדש בין הערבים נראה החדש בין הערבים לא נראה הישן שחרית: **ור״ג אומר מסורת בידי מאבותי**
פעמים בא בארוכה פעמים בא בקצרה מי שילח למי. ואסיקנא ר״ג שלח לר׳ יהושע ע״י ר׳ עקיבא. א״ר יוסי יודעין היו
שאלו קדשו בלא עדים שהוא מקודש. ומה בא לאלו הכל עדים ואח״כ נמצאו העדים זוממין שהוא מקודש:

הדרן עלך אם אינן מכירין

מ״ג ראוהו ב״ד וכל ישראל עמו וכו׳. ואע״פ שנתפרסמה הלבנה לכל או נחקרו העדים ולא הספיקו ב״ד לקדשו עד
חשכה הרי זה מעובר. ואוקימנא איצטריך סד״א תהוי חקירת עדים כתחלת דין וקידוש החדש כגמר דין
ליקדשוה בלילה כדתנן דיני ממונות דנין ביום וגומרים בלילה קמ״ל דלא שנאמר תקעו בחדש שופר וגו׳ כי חוק לישראל
הוא משפט לאלהי יעקב. חק תקיעת שופר וכי היום מקרא קדש. אימת הוי חק בגמר דין וקא קרי ליה משפט כלומר עיקר
משפט בקידושו. ומשפט לא הוי אלא ביום: **ראוהו ב״ד הן** ואמאי צריכין להעיד בפניהם. א״ר זירא שראוהו בלילה
שלא יתכן להן לקדשו בלילה לפיכך צריכין להעיד בפניהם. פי׳ שאין היחיד נאמן ע״י עצמו אין נאמן ג) דמלתא דשייך
ביה סד״א הואיל ותנן דיני ממונות בג׳ ואם היה מומחה לרבים דן אפי׳ ביחידי הכא נמי איכא יחיד מומחה לקידושה
ביחידי קמ״ל ויושיבו מחבריהן אצל היחיד שאין מומחה לרבים כמרע״ה. וכתיב ויאמר ה׳ אל משה ואל אהרן בארץ
מצרים לאמר. החדש הזה לכם כלומר לא תקדש החדש עד דאיכא אהרן בהדך. שמעינן ממתניתין דקתני
ראוהו ב״ד בלבד יעמדו שנים ויעידו בפניהם כו׳. **עד נעשה דיין לימא מתני׳ דלא כר׳ עקיבא.** דתניא סנהדרין
שראו

חשק שלמה על ר״ח א) ואולי לא תהא שמיעה גדולה מראייה ואמאי צריכין וכו׳. ב) דלמהרה מלתא דפשיטא הוא דאין נאמן סד״א

מסורת הש״ם עם הוספות

א) קידושין סו: ע
סנהדרין כח:, ב) ל
כד., ג) כתובות דף כ
ד) סנהדרין דף ל
ה) [מגילה כא. סנהד
יא:], ו) סנהדרין
ז) ב״ק ל:, ח) דברים
טז, ט) לעיל
י) ויקרא יט טו.

תורה אור השלם

א) מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲ
וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁ
קֹרְאִים אֶל יְיָ וְה
יַעֲנֵם: [תהלים צט, ו]

ב) וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנ
הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁ
אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָ
וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ
דְּבַר הַמִּשְׁפָּט:
[דברים יז, ט]

ג) אַל תֹּאמַר מֶה הָ
שֶׁהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים
טוֹבִים מֵאֵלֶּה כִּי
מֵחָכְמָה שָׁאַלְתָּ עַל זֶ
[קהלת ז, י]

ד) כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל ה
מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹ
[תהלים פא, ה]

ה) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹ
וְאֶל אַהֲרֹן בְּאֶ
מִצְרַיִם לֵאמֹר: הַחֹ
הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁ
רִאשׁוֹן הוּא לָ
לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה:
[שמות יב, א-ב]

ליקוטי רש״י

כשלשה חמו
עולם. הרי שלשה
עולם עם שלשה חמ
עולם משה ואהרן ושמו
לומר לך הקל בד
כחמור בדורו כל בית
המתמנה על הדור ל
לילך אחריו כאלו ה
אביר שבאבירים [שמוא
יב יא]. **הכהנים הלוי**
הכהנים שיצאו משבט
ואל השופט א
יהיה בימים הה
(ספרי) אפילו אינו כש
שופטים שהיו לפניו א
צריך לשמוע לו אין
אלא שופט שבימיך [דב
יז ט]. (ר״ה כה) יפ
בדורו כשמואל בדורו ל
אתה לנהוג בו כבוד [
יט יז]. **אל תאמר מ**
היה שהימים וגו׳.
תתמה על הטובה שהי
באה על הצדיק
הראשונים כדור המד
ודורו של יהושע ודורו
דוד. [קהלת ז י].
דנין ביום. משא ומ
של דין. וגומר
בלילה. אם רצו וכו׳ י
בגמרא [סנהדרין לב.].
משפט ביום. וכן קי
החודש שצריך של
דמשפט כתיב ביה (תה
פא) כי חוק לישראל ה
משפט לאלהי יע
ומוקמינן ליה בקי
החודש במסכת ראש השנה [שם לו.]. **שראוהו בלילה.** הלכך הן עצמן אינם יכולין לקדש למחר שהרי בלילה עדים
ולא דיינין ולמחר אין עד הרואה בדבר נעשה דיין על פי עדות עצמו אלא אם כן יעיד אחר בפניו דהשתא אינו עו
הדין על פי עדות עצמו והלכך אחד מן השלשה שראו החדש כשמושיבין שנים אללו להיות דיינין ושנים הרואין מעי
בפניהם יכול הוא להיות דיין אע״פ שראוהו בלילה עמהן שהרי ע״פ עדות אחרים שמעידין לפניו הוא דן את הדין
על פי ראיית עצמו דאין לנו לפסול דיינין בשביל שראו בדבר כל זמן שלא העידו אלא שהוא עצמו לא ידון את הדין
פי ראיית עצמו דאין עד נעשה דיין וכגון שראה בשעה דאינו יכול להיות דיין אבל אם ביום ראה דבההיא שעתא
[illegible]
[illegible]
יכולין הן עצמן להיות דיינים על פי ראייה עצמן דאין עד נעשה דיין ומיהו כ״ד שהעידו לפניהם עדות בלילה עד
גמורה היא ויכולין לגמור ביום אבל ראייה דידהו ליתא דלאו עדות היא ואין בהם חשבון כאלו הועד לפניהם דכיון דלית ל
בההיא שעתא לדינא ראייה דידהו אינה כשמיעה ממש שהרי שמעו מפי עדים שנים בלילה אלא הן עצמן נעשו עדים ושוב לא
דיינין בעדות עצמן אא״כ יעידו אחרים בפניהם והכי הלכתא וכך היא סוגיא דשמעתא בב״ק בפ׳ החובל (ל.). גבי
לתמרי [רשב״ם ב״ב קיד.]. **מומחה לרבים.** נתפרסם לחכמתו ונטל רשות מנשיא מחזיקו על שם שנוטל רשות
ולקרותו רבי ואלו והלכה הוא כשר להיות מוכתר לקרות רבי מומחה לרבים ואם טעה לא ישלם [עירובין נג:]. **דן אפי**
ביחיד. דכתיב (ויקרא יט) בצדק תשפוט וקכבר אין כאן עירוב פרשיות [סנהדרין ה.].

[פיסקא קנג — יז ט]

ובאת. לרבות בית דין שביבנה. **אל הכהנים הלוים.** מצות בית דין שיהו בו כהנים ולוים. יכול מצוה ואם אין בו יהא פסול, תלמוד לומ׳ **ואל השופט,** אף על פי שאין בו כהנים ולוים כשר. **אשר יהיה בימים ההם.** אמר רבי יוסי הגלילי וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא נמצ׳ בימיו, אלא מה תלמוד לומר אל השופט אשר יהיה בימי׳ ההם, אלא שופט שהוא כשר ומוחזק באותן הימי׳. היה קרוב ונתרחק כשר. וכן הוא אומר (קהלת ז י) אל תאמר מה היו* שהימים הראשונים היו טובים מאלה

---

* צ״ל: היה.

פירוש ספרי דבי רב

לאו דוקא אלא לכל ירוש׳ קרי ב״המ. ובזה מיושב נמי מה שהקשו התוס׳ שם וז״ל שב״ה גבוה לאו מכל א״י דאיכא עין עיטם דמידלי מיניה כדאמר באיזהו מקומן (זבחים נד ב) כו׳ ע״ש. ובמה שפירש״י ירוש׳ תו לק״מ. ומצאנו חבר להרמב״ם דסבר דלשון מקדש כולל כל ירושלם בפ״ד דר״ה (כט ב) ובפ״ק דשקלים. אבל מחלפא שיטתיה דרש״י בפ״ד דר״ה. ועיין תי״ט פרק קמא דשקלים.

[פסקא קנג]

ובאת לרבות כו׳. כתב מוהר״ס פי׳ שמחוייבין לעשות כפי הוראתן אבל אין חיוב מיתה אלא על הוראת ב״ד הגדול שבירושלם כדקתני לקמן ע״כ. והא דנקט יבנה לפי שבזמן החרבן גלו שם סנהדרי גדולה כנראה במסכת ר״ה (לא א), ואע״ג דעיקר קרא בב״ד הגדול שבלשכת הגזית משתעי מ״מ מדשני קרא בדבוריה ונקט ובאת ולא נקט בלשון עלייה כמו אידך, שהרי מפתח העזרה ללשכת הגזית שהיתה בעזרה עצמה שייך נמי לשון עליה שהרי כל הר הבית והעזרות עד האולם היה בדרך עלייה, מזה למדו דאפילו אם גלו ב״ד הגדול ממקומן בענין דלא שייך בהו לשון עלייה אפ״ה חייבין לשמוע להן, אבל מיתה ליכא לממרא כדלקמן שהמקום גורם, ומ״מ כתב הרמב״ם בפ״ג מהלכות ממרים דאע״ג דפטורים יש לב״ד הגדול לנדותן ולהפרישן ולהכותן ולמנען כו׳ ע״ש.

אל הכהנים כו׳ מצוה כו׳ יכול כו׳. נראה דהיינו לגדולת ולמעלת השבט דכתיב בהו (דברים לג ט) כי שמרו אמרתך כו׳ יורו משפטיך כו׳. וז״ל הרמב״ם פ״ב מה׳ סנהדרין מצוה להיות בסנהדרין גדולה כהנים ולוים שנאמר כו׳ ואם לא מצאו אפילו היו כלם ישראלים הרי זה מותר ע״כ. למדנו מדבריו תרתי חדא דמצוה זו דתנא הכא אינה אלא בסנהדרי גדולה וטעמו משום דעיקר קרא איירי ביה, ועוד נראה משום דכיון דעיקר מעשיהם התדיר להיות יושבין ודנין ובודקין את הכהונה כדתנן בסוף מדות (פרק ה׳ משנה ד׳) וכמ״ש הרמב״ם ז״ל בפ״ו (הי״א) מה׳ ביאת מקדש, וקי״ל מצוה על השבט לדון את שבטו וכדלעיל בר״ס [פסקא א׳], הילכך מצוה להיות בהן כהנים. ועוד למדנו מלשון הרמב״ם מדשינה מלשון התנא דתנא אע״פ שאין בו כשר והוא ד״ל נקט מותר, לומר דאפילו לכתחילה מותר למנות הב״ד ההוא וא״צ להמתין עד שיהיה איזה כהן שיבדק ויהיה ראוי להושיבו עמהן, וטעמו יתבאר לק׳ בסוף הפסקא.

אשר יהיה כו׳ שהוא כשר ומוחזק כו׳ קרוב ונתרחק כשר וכה״א כו׳. ערבובי דברים אני רואה בכאן, וע״כ ב׳ דברים הן חדא מינייהו תנינא בספ״ב דר״ה (כה ב) גבי ר״ג ור״י דדריש התם ובאת כו׳ וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין שלא היה בימיו הא אין לך אלא שופט שבימיך, ואומר (קהלת ז י) אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים כו׳ ופירש״י לימדך הכתוב שאין לך לבקש אלא שופט שבימיך, ואל תאמר כו׳ לפי שהדורות היו טובים וצדיקים מן האחרונים לפיכך כו׳ ע״ש, כלומר דהפרנס כפי הדור. ואידך דרשה איתא בפ״ג דמכילתין (כח ב) את זו דרש ריה״ג ובאת כו׳ וכי תעלה על דעתך כו׳ אלא זה

אמרו להם ואם לאו אלו ואלו באים לב"ד הגדול שבלשכת הגזית שמשם תורה יוצאה לכל ישראל שנא' אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו: וקמת ועלית. [שס־פז וש"נ] מלמד שא"י גבוה מכל הארצות ובית המקדש גבוה מכל א"י: (סליק פיסקא):

י **ובאת.** לרבות ב"ד שביבנה: אל הכהני' הלוי'. מצות ב"ד שיהו בו כהני' ולוי'. יכול מצו' ואם אין בו יהא פסול ת"ל ואל השופט אעפ"י שאין בו כהנים ולוים כשר: אשר יהיה בימים ההם. [ר"ה כה וש"נ] אמר ר' יוסי הגלילי וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא נמצא בימיו אלא מה ת"ל אל השופט אשר יהיה בימים ההם אלא שופט שהוא כשר ומוחזק באותן הימים היה קרוב ונתרחק כשר.

וכן

גירסת הגר"א

אמרו להם ואם לאו אלו ואלו באים לב"ד הגדול שבלשכת הגזית שמשם תורה יוצאה לכל ישראל שנאמר אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו: וקמת ועלית. מלמד שא"י גבוה מכל הארצות ובית המקדש גבוה מכל א"י.

(סליק פיסקא):

י ובאת. לרבות ב"ד שביבנה: אל הכהנים הלוים. מצות ב"ד שיהו בו כהנים ולוים. יכול אם אין בו יהא פסול ת"ל ואל השופט אעפ"י שאין בו כהנים ולוים כשר: אשר יהיה בימים ההם. אמר ר' יוסי הגלילי וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא נמצא בימיו אלא מה ת"ל ואל השופט אשר יהיה בימים ההם אלא שופט שהיה קרוב ונתרחק שהוא כשר. ד"א שלא תאמר פלוגי כמשה ואהרן תלמוד לומר ואל השופט אשר יהיה בימים ההם אין לך לילך אלא אל השופט אשר יהיה בימיו.

וכן

עמק הנצי"ב

לדרוש לאחרים והיינו וכך לימדתי עפ"י השמועה מרב. ולהכי א"א להשיב לימודו אלא שלא ילמד או ילמדו כלימודם. וצריך ביאור סוגיא דשם ד' פ"ח א' מאי לאו דהוא כו' לא כו' מעיקרא מאי ס"ד דמקשה, ומאי מדחה לי', וה' יאיר עיני. ויש לפרש, דס"ד דלהכי כפל התנא בלימודם לאחרים משום דמיירי עפ"י השמועה שא"א להשיב, וללמדינו דהוא אמר עפ"י השמועה, ומשני דלא כי אלא דוקא עפ"י עיניו אלא שרוצה להשיב דעתם, שהוא עפ"י השמועה ורוצה שלא ילמדו לאחרים, שהרי הוא קובל עליהם לפי לשון המשנה: **מלמד שא"י גבוה כו'.** לאו מהאי קרא קא יליף אלא מפי' אחר עי"ש בגמרא ובספרי עקב סוף פיסקא א'. אלא משום סוף הברייתא נקיט לה:

ובאת לרבות ב"ד שביבנה. שצריכים לעלות לירושלים, דס"ד דאין המקום גורם, אלא משום דשם היו הסנהדרי גדולה. וה"ה אם הי' הסנהדרי גדולה ביבנה כמו בעשרה גליות, קמ"ל דדוקא המקום גורם *). וב"ד הגדול שביבנה אם נסתפקו ונחלקו בדבר, אין יכולים לדון דין ז"מ, עד שיעלו לירושלים וימרה שם עליהם. ובגמ' יליף מאל המקום מלמד שהמקום גורם. והנה רש"י ותו' ז"ל כתבו דאפי' בירושלים ג"כ אין דנין בו דין ז"מ עד שיהא בלשכת הגזית. ורש"י ז"ל כתב זה על מה שאמרו שם ד' י"ד ב' מלאן אבית פגי, וכתב ז"ל בית פגי מקום לפנים מן חומת העיר ונידון כירושלם לכל דבריו. וכן כתב במנחות ד' ע"ח ב' ד"ה חוץ לחומת ב"פ. היינו חוץ לחומת הר הבית כו'. ודבריו ז"ל תמוהים מאד, מהא דב"מ ד' נ' א' והא בעי חומה. כגון שדשן לפנים מחומת ב"פ, אלמא דמב"פ ולחוץ הוא חוץ לירושלים, ע' רש"י שם. ובמנחות ג"כ פשוט דפליגי אי בעינן שיהא הלחם במקום שחיטה או במקום אכילה היינו בירושלים. ועי' מש"כ פ' פנחס פי' כ"א דגי' הי' בית באגי ואינו בית פגי. והתו' ז"ל בסנהדרין שם ד"ה ילמד כתבו שבית פגי ל"ד, עי"ש. והטעם דתליא בלשכת הגזית כתבו במס' ע"ז ד' ח' ב' דבעינן אלי' בקודש ואליה בחול. ובסנהדרין כתבו דבעינן שיהא בחלקו של יהודה ובנימין. ואנכי תמיהא לי מנלן כ"ז. עי' רמב"ן פ' מסעי עה"פ והיו אלה לכם. ואיך היו דנים בימי המשכן שלא הי' בית אלי' בקודש ואלי' בחול. שכל החצר הי' מסובב ביריעות ומה נשתנה ירושלים. וגם דוחק לומר דל"ד בית פגי, וכן זה כספרי דתני יבנה, משמע הא ב"ד הגדול שבירושלים סגי ולא בעי להגמ' דוקא. לכן לולי דמסתפינא הייתי אומר דלא תליא אלא בירושלים. והא דלא דנו ד"נ בשעה שישבו בחנויות, לא הי' אלא משום שרבו הרוצחים לא קבלו כלל עדות על רציחה, ולא נתחייבו לעשות משפט. וה"ה אם היו יושבין בלהג"ז, אלא כדי להודיע לכל ולעשות היכר שלא יבאו עדים לכם, ואז יתחייבו לקבלם ישבו בחנויות. ולכן כשגלו לידון איזה דין חוץ רציחה לא היו צריכים לחזור כלל, כמש"כ התו' בע"ז שם, אלא דנו במקומם. ואין אנו צריכים לומר שרק בירושלים דנו דין אחר, דבכל המקומות לא יכלו לפי דבריהם ז"ל שלא ידעו מתי חזרו הב"ד למקומם. אבל לפי מש"כ דנו בכ"מ כל הדינים שרצו. [ודע דעפ"י דעת התוס' או לפי מש"כ יתורץ יפה קו' התו' סוטה דף מ' ב' ד"ה מה להלן עי"ש]. אבל לשון הגמ' בע"ז שם לא משמע הכי, שהרי מסיק אמרו מוטב יגלו ממקום למקום כ"כ דלא לחייב דכתי' מן המקום וגו' מלמד שהמקום גורם: **מצות ב"ד שיהיו בו כהנים ולוים.** ובב"ד של משה, היו בכלל שבעים ששה אנשים משבט לוי. ואפרים ומנשה על שבט א' נקראו כדאיתא בהוריות ספ"א דלכל דבר נחשבו לשבט א' לבד מנחלה עי"ש: **ת"ל או אל השופט.** כצ"ל. דמזה הפסוק אין ראי' דאל השופט היינו הנשיא או מופלא שבסנהדרין והוא משבט אחר. אבל בכלל סנהדרין יש כהנים ולוים. אלא מדכתיב להלן אל הכהן או אל השופט, ומאי או, הלא שניהם בעי כהנים שבסנהדרין והמופלא עמהם. אלא ללמד אפי' אין כהנים שם כלל אלא שופט וחבריו הסנהדרין מאיזה שבט שהוא כשר. וכן מבואר בספרי להלן: **אלא שופט שהוא כו' הי' קרוב כו'.** שני דרשות כן. ושניהם הובא בגמ', הראשון שהוא כשר כו' אל תהרהר

אחריו

---

*) מחוכי בי, דכאן הפי' [ש]צריכים לשאל אל הב"ד בירושלים. אבל שאין דין ז"מ נוהג גם אם אין ב"ד בירושלם דריש להלן מן המקום הטוב מדריש הגמ' שם.

וכן הוא אומר (קהלת ז) אל תאמ' מה היו שהימים הראשונים היו טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת את זה: ודרשת והגידו לך את דבר המשפט. אלו דקדוקי משפט: (סליק פיסקא):

יא **ועשית** על פי הדבר אשר יגידו לך. על הורא' ב"ד הגדול שבירושלם חייבים מיתה. ואין חייבים מיתה על הוראת ב"ד שביבנה: על פי התורה אשר יורוך. על דברי תורה חייבים מיתה ואין חייבים מיתה על דברי סופרים: ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה. זו מצות עשה: לא תסור מן התורה אשר יגידו לך. זו מצות לא תעשה: ימין ושמאל. אפי' מראים בעיניך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל שמע להם:

(סליק פיסקא):

יב **והאיש** אשר יעשה בזדון. ולא שמע מפי ב"ד מורה. אשר יעשה [שם] על מעשה הוא חייב ואינו חייב על הוראה: בזדון. על הזדון הוא חייב ואינו חייב על השוגג: לבלתי שמוע אל הכהן. ולא שומע מפי שומע: אל הכהן העומד לשרת. מגיד הכתוב [סנהדרין פד] שאין שרו' כשר אלא מעומד הא אם ישב ועמד עבודתו פסולה: או אל השופט. זהו שאמרנו אע"פ שאין בו כהנים ולוים כשר: ומת האיש. [שם נב] סתם מיתה האמורה בתורה בחנק

גירסת הגר"א

וכן הוא אומר אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת על זה: ודרשת והגידו לך את דבר המשפט. אלו דקדוקי משפט. (סליק פיסקא):

יא ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה'. על הוראת ב"ד הגדול שבירושלים חייבים מיתה. ואין חייבים מיתה על הוראת ב"ד שביבנה: על פי התורה אשר יורוך. על דברי תורה חייבים מיתה ואין חייבים מיתה על דברי סופרים: ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה. זו מצות עשה: לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך. זו מצות לא תעשה: ימין ושמאל. אפי' מראים [נראים] בעיניך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל שמע להם. (סליק פיסקא):

יב והאיש אשר יעשה בזדון. ולא שמע מפי ב"ד מורה. והאיש אשר יעשה. עד שיורה לעשות: בזדון. על הזדון הוא חייב ואינו חייב על השוגג: לבלתי שמוע אל הכהן. ולא שומע מפי שומע: אל הכהן העומד לשרת. לפי שנא' לעמוד לשרת מגיד שאין שרות כשר אלא מעומד אין לי אלא למצוה לעכב מנין כשהוא אומר העומד לשרת שנה הכתוב לפסול הא אם ישב ועבד עבודתו פסולה: או אל השופט. זהו שאמרנו אע"פ שאין בו כהנים ולוים כשר: ומת האיש. סתם מיתה האמורה בתורה בחנק

עמק הנצי"ב

אחריו לומר שאינו ראוי כ"כ. והובא בר"ה ד' כ"ה ב'. וע"ז הפי' הוא מביא הפי' אל תאמר. ועוד דרש דקרוב ונתרחק כשר, והובא בסנהדרין ד' כ"ח ב'. ולא כבעל טורי אבן ז"ל שפי' במ' ר"ה דפליגי הני דרשות: וכה"א. על פי הא': כי לא מחכמה כו'. לפי שהדורות היו טובים וצדיקים מן האחרונים. לפיכך היו הימים הראשונים טובים מאלה. שא"א שיהי' האחרונים כראשונים. רש"י קה"ש שם. וכמאמרם ז"ל תענית ספ"ב הפרנס לפי הדור: אלו דקדוקי משפט. דבר המשפט קאדריש. ופי' פרטים קטנים הכל תלוי בהם:

ועשית וגו'. מן המקום ההוא מיותר: על הוראת ב"ד הגדול כו'. והוא כדרש הש"ס מלמד שהמקום גורם. ולעיל לא ריבה אלא אפי' ב"ד שביבנה צריכים לעלות ולישאל, אם יש ב"ד הגדול בירושלים. אבל אם אין שם ב"ד כמו לאחר שגלו ה"א דהם במקומם, קמ"ל דדוקא המקום גורם. ומדאמר על הוראת ב"ד שביבנה, משמע דבכל ירושלים חייב על המראה כמש"כ לעיל: על דברי תורה כו'. סתמא כר' יהודא שם: זו מצות עשה. דתעשה שייך על מ"ע: זו מצות ל"ת. דהמרה שייך בל"ת, שהעושה סר מן הדרך כמש"כ פ' ראה פיסקא י"ז: אפי' מראים בעיניך כו'. פי' שנדמה לך שהם טועים. והדבר פשוט בעיניך כבין ימינך ושמאלך תעשה כמצותם. עי' הרמב"ן ז"ל:

והאיש וגו' ולא שמע מפי ב"ד מורה. פי' אם כל הב"ד של עיר א' מורה עפ"י ב"ד הגדול שבירושלים פטורים. דוהאיש כתיב ולא ב"ד שלם. וא"כ אפי' אחר ששמע מהם ועשה ג"כ פטור: על מעשה כו'. פי' שיורה לעשות. אפי' לא עשה בעצמו. משנה שם. מיהו לשון הספרי לא משמע הכי, אלא פשוט דיחיד מי שהוא שעשה מעשה שלא כדבריהם חייב מיתה. והא לא קשיא א"כ בל"ז חייב, עי' ד' פ"ח ב'. [ולהספרי ניחא בל"ז דסבר כר' יהודא דחייב על עשה ול"ת]. וא"כ אין נפקותא בין מופלא לתלמיד, כיון שלא איירי בהוראה כלל. ומזה ג"כ מוכח כדברי לעיל דפי' במופלא הכ"מ, לענין שאלה ולא לענין חיוב ז"מ: ואינו חייב על השוגג. קשה הא בסמוך ממעט מההוא ולא אנוס שוגג ומוטעה, וכן בכל המקומות ממעט מזה. ולפי מש"כ לעיל ניחא, דיש דברים שנחלק עמהם בעריות כמו בתו מאנוסתו. וקמ"ל דאפי' אנוס בזה שחייב למסור עצמו שלא לעשות כהוראתו, כיון שאמרו שהיא בכלל עריות מכ"מ פטור. אבל משוגג לא ניליף לאנוס, לכן כתיב תרתי. והא דדריש להלן כל תלתא מילי, אורחא דספרי הוא כמש"כ לעיל בפיסקא שלפני זו: ולא שומע מפי שומע. שאומר שכן שמע מפי ב"ד: מגיד הכתוב כו'. עיקר הדרש מהפסוק לעמוד לשרת דכתיב גבי עבודה ובתורת ליווי, משא"כ כאן דאסמכתא היא. וגם בגמרא זבחים ד' כ"ג לא הביאו אלא הדרש מאותו הפסוק: זהו שאמרנו. כמו שפירשתי דמאי קדריש: אינה אלא חנק. מפני שהיא קלה שבמיתות, ואי אתה רשאי להחמיר. או דסתם מיתה דומיא דמיתה בי"ש שאין בה רושם. סנהדרין ד' כ"ד

הלכה ב וגונב נפש מישראל אינו חייב עד
שיכניסנו לרשותו רבי יהודה אומר
עד שיכניסנו לרשותו וישתמש בו שנאמר
°והתעמר בו או מכרו והגונב את בנו רבי יוחנן שם כד
בן ברוקה מחייב וחכמים פוטרין גנב מי
שחציו עבד וחציו בן חורין רבי יהודה מחייב
וחכמים פוטרין: **גמ'** °אזהרה לגניבה הראשונה לעיל פ"ח
מנין לא תגנוב אזהרה לגניבה השניה מנין
לא תגנובו לא תגנוב על מנת למקט לא
תגנובו על מנת לשלם תשלומי כפל על
מנת לשלם תשלומי ארבעה וחמשה בן בג
בג אומר לא תגנב את שלך מאת הגנב
שלא תראה גונב ר' בא ר' יוחנן בשם ר'
הושעיה אינו חייב עד שיגנוב מעות ר' זעירא
ר' יוחנן בשם ר' הושעיה אינו חייב עד
שיזלזל מעות מהו עד שיזלזל מעות מה נן
קיימין אם באו דאמר הא לך חמשה והב
לי תלתא שוטה הוא הא לך תלתא
הב לי חמשה בר נש הוא אלא כי נן קיימין
באו דמר הא לך חמשה והב לי חמשה
היידינו גנב היידינו גזלן א"ר הילא גנב בפני
עדים גנב בפני הבעלים גוזלן הוא א"ר זעירה
מעתה אפילו נתכוון לגוזלה ולבעלה אזלה
אין זה גוזלן והיידינו גוזלין על דר' זעירה ר'
שמואל בר סוסרטא בשם ר' אבהו עד
שיגזול בפני עשרה בני אדם בניין אב שבכולן
°ויגזל את החנית מיד המצרי וגו' מה טעמא שמואל ב כג
דר' יוחנן בן ברוקא °מבני ישראל מה טעמון דברים
דרבנין °מאחיו לא מבניו מה טעמא דר' כד
יהודה מאחיו אפילו מקצת אחיו מה טעמון שם
דרבנין מאחיו עד שיהא כולו אחיו:

הלכה ג. זקן ממרא על פי בית דין
שנאמר °כי יפלא ממך דבר דברים יז
למשפט בין דם לדם בין דין לדין שלש הבתי
דינין היו שם אחד על פתח הר הבית ואחד
על פתח העזרה ואחד בלשכת הגזית באין
לזה שעל פתח הר הבית ואומר כך דרשתי
וכך דרשו חבירי כך לימדתי וכך לימדו חבירי
אם שמעו אמרו להם ואם לאו באין לזה שעל
פתח העזרה ואומר כך דרשתי וכך דרשו חבירי כך למדתי וכך למדו חבירי אם שמעו
אמרו להן ואם לאו אילו ואילו באין לב"ד הגדול שבלישכת הגזית שמשם תורה יוצאה
לכל ישראל שנאמר °מן המקום ההוא אשר יבחר ה' חזר לעירו ושנה ולימד כדרך שהוא שם
למוד פטור הורה לעשות חייב שנאמר °והאיש אשר יעשה בזדון וגו' אינו חייב עד שם
שיורה לעשות התלמיד שהורה לעשות פטור נמצא חומרו קלו: **גמ'** כתיב כי יפלא ממך
דבר למשפט מגיד שבמופלא שבבית דין הכתוב מדבר. ממך זה עצה דבר זו אגדה
בין דם לדם בין דם נידה לדם בתולים בין דם נידה לדם זיבה לדם צרעת בין דין לדין
בין דיני ממונות לדיני נפשות בין דין לדין בין הנסקלין לנשרפין לנהרגין ולנחנקין בין
נגע לנגע בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט בין נגע לנגע בין ניגעי אדם לניגעי בגדים
ולנגעי בתים דברי זו השקיית סוטה ועריפת העגלה וטהרת המצורע ריבות אילו הערכים
והחרמים והתמורות וההקדישות וקמת וקמת מבית דין ועלית זו העלייה ד"א ועלית מיכן
לבית הבחירה שלא יבנה אלא בגובהו של עולם מה טעמא °כי בהר קדשי בהר מרום יחזקאל יז
ישראל אשתלנו ונשא ענף ועשה פרי וגו' ובאת לרבות בית דין שביבנה ר' זעירא אומר
לשאילה זקן ממרא שהורה לעשות ועשה חייב הורה ולא עשה פטור הורה על מנת
שלא לעשות פטור הורה על מנת לעשות אע"פ שלא עשה חייב א"ר הילא תני ר'
ישמעאל כן אשר יעשה לא הוא שיעשה רב הונא אמר היה מלמד הלכה ובא ואח"כ
אירע לו בו מעשה עושין לו מעשה אם עד שלא עשה לימד עושין לאחרים ואין עושין
לעצמו °ר"ש בן מנסיא אומר הנוי והכח והעושר והחכמה והשיבה והכבוד והבנים תוספתא פי"א
לצדיקים נאה להם ונאה לעולם מה טעמא °עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תימצא משלי יו
°עטרת זקינים בני בנים ותפארת בנים אבותם תפארת בחורים כחם והדרת זקינים שיבה שם יז
°אומר ונגד זקיניו כבוד תני רבן שמעון בן גמליאל אומר אילו שבע מידות שמנו חכמים שם כ
בצדיקים כולן נתקיימו ברבי ובניו רבי יוחנן אומר כל שבע מידות שאמרו חכמים בצדיקים
היו. ברבי מאן רבי הוא ר' יהודה הנשי' א"ר אבהו הוא רבי הוא רבי יודן הנשיא הוא רבינו:

הלכה ד חומר בדברי סופרים מבדברי תורה האומר אין תפילין לעבור על דברי תורה
פטור חמש טוטפות להוסיף על דברי סופרים חייב אין ממיתין אותו לא
בבית דין שבעירו ולא בב"ד שביבנה אלא מעלין אותו בבית דין הגדול שבירושלים
ומשמרין אותו עד הרגל וממיתין אותו ברגל שנ' °וכל העם ישמעו וייראו דברי רבי עקיבה דברים יז
ר' יהודה אומר אין מענין את דינו של זה אלא ממיתין אותו מיד וכותבין ושולחין בכל
המקומות

מראה הפנים

שיצא דם הוי חבורה ואפי' יצא דם מצפנים כעין הכהו על אזנו וחרשו דכתב שם הואיל ותלינן בעלמא דהוי חבורה לענין שבת וכדמוכח מהא דקאמר התם רב לא הוי שביק לבריה למפתח ליה כוותא דילמא חביל וכן מדמי לה התם לקמן לדין דחובל בשבת וא"כ ש"מ דלא בעינן עד שיחסר:

אזהרה לגניבה הראשונה מנין לא תגנוב. כבר כתבתי לעיל בפ' בן סורר ומורה דגי' דהכא עיקר דמלא תגנוב דרשינן לגונב נפשות כדאמר התם דף פ"ו ע"א דדבר הלמד מענינו הוא וקרי לה גניבה ראשונה דהזהירה עליה התורה בראשונה והלכך מייתי לה הכא ואגב מייתי לה לכולא סוגיא דבן סורר ומורה:

מה טעמון דרבנן וכו'. דרשה גמורה דילן בענין אחר הוא כדפרישית במתני':

דבר זו אגדה. ובבבלי דף פ"ז ע"א דבר זה הלכה ואפשר דהגדה דקאמר לאו דברי אגדה ממש הוא אלא מה שהוגד בע"פ עד הלכה למשה מסיני דהא בעינן שיבא על ידי מחלוקתם דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת כדמפרש התם לכולה ברייתא:

רבי זעירא אומר לשאילה. כדפרישית דהמראה צריך שיהי' ג"כ כשהן יושבין בלשכ' הגזית כדאמרינן בבבלי פ"ק דף י"ד ע"ב תלמוד אבית פגי והמרה עליהן יכול אפי' המראהו המראה ת"ל וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם וקאמר הכא דהשאילה א"צ שיהא דוקא בלשכת הגזית אלא אפי' אם היתה השאלה חוץ ללשכת הגזית כשהיו ביבנה אם חזרו אח"כ ללשכת הגזית והמרה הויא המראה. והרמב"ם ז"ל בפ' ג' מהל' ממרים הל' ז' כתב כלישנא דהש"ס דילן הנזכר ומשמע נמי דהמרה דוקא קאמר:

זקן ממרא שהורה לעשות ועשה חייב. או או קאמר או שהורה לעשות לאחרים או שעשה בעצמו כהוראתו כדאמר התם בברייתא דף פ"ח ע"ב וכדמוכח מדלקמי' הורה על מנת לעשות אע"פ שלא עשה חייב וכדפרישי' בפנים ומייתי ראיה מדרשת ר' ישמעאל דאם הורה לכן לעשות חייב כמו אם עשה בעצמו כדפרישית בלי' בתרא וכדכתב הרמב"ם ז"ל שם הל' ו' אלא יורה לעשות או יעשה הוא בעצמו. וכמו דאמרינן התם או שיורה לאחרים ויעשו כהוראתו וכו' כמבואר מהכא והכי הוא בתוספתא בשלהי פ' י"ד וברישא שם ע"ש היא וה"ג התם זקן ממרא שהורה ועשה חייב. הורה ולא עשה פטור הורה ע"מ לעשות אע"פ שלא עשה חייב:

היה מלמד הלכה ובא וכו'. כדרב בבבלי פ' הערל דף ע"ז ע"א כל ת"ח שמורה הלכה ובא אם קודם מעשה אמרה שומעין לו ואם לאו אין שומעין לו וכתבו התוס' בשם ר"ת דהיינו דוקא היכא דהוא עצמו נוגע בדבר וכו' ומבואר הכא בהדיא כן עושין לאחרים ואין עושין לעצמו:

רבי יוחנן אומר כל שבע מידות שאמרו חכמים וכו'. כלומר דר' יוחנן מפרש לדברי רשב"ג דמאן רבי הוא רבי יהודה הנשיא וא"כ נתקיימו בו כל המדות וכן בבניו אחריו:

והא

פני משה

בו אבר שקטע ידו וכיוצא בו אבל הכהו על ידו וצבת אינו משלם אלא הואיל וסופה לחזור כ"א לצער ריפוי שבת ובושת הכא מאי ולא איפשיטא:

הלכה ב מתני'. וגונב נפש מישראל אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו. דכתיב ונמצא בידו ואין ידו אלא רשותו וכן הוא אומר ויקח את כל ארצו מידו: וישתמש בו. לת"ק נמי בעי עימור ותשמיש פחות משוה פרוטה איכא בינייהו דלת"ק מיחייב ולר' יהודה עד שישתמש בו תשמיש שוה פרוטה והלכה כת"ק: והגונב את בנו. טעמייהו דרבנן דפטרי דכתיב ונמצא בידו וקרא יתירא הוא דהא כתיב כי ימצא איש אלא למידרש מיניה פרט לזה שהוא מצוי בידו והלכה כחכמים: ר' יהודה מחייב. דכתיב מאחיו מבני ישראל מאחיו למעוטי עבדים מבני ישראל אי כתב בני ישראל הוה ממעטינן מי שחציו עבד וחציו בן חורין השתא דכתיב מבני ישראל מיעוטא אחרינא ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ורבנן סברי מאחיו לאו למעוטי עבדים דהא אחיו הוא במצות אלא בני ישראל למעוטי עבדים מבני ישראל למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין והלכה כחכמים: **גמ'** אזהרה לגניבה הראשונה וכו'. גרסינן לה לעיל פ' בן סורר ומורה הלכה ג' ושם מפורש עד בנין אב שבכולן: מבני ישראל. אף בנו במשמע: מאחיו. כתיב ולא מבניו: מאחיו אפילו מקצת אחיו. וחציו עבד וחציו בן חורין מקצת אחיו הוא: עד שיהא כולו אחיו. ולא דרשי מ"ם לרבות אלא למיעוטא:

הלכה ג מתני'. שלשה בתי דינין היו שם. בירושלם דמשתעי בה קרא וקמת ועלית: אחד על הר הבית. הוא שער המזרחי שלפנים מן החיל לפני עזרת נשים: ואחד. יושב למעלה הימנו כשעברו עזרת נשים ובאין לפני עזרת ישראל: ואחד בלשכת הגזית. והיא בנויה בתוך העזרה חציה בקודש וחציה בחול: באין לזה שעל פתח הר הבית. זקן זה שהורה בעירו ונחלקו ב"ד שבעירו עליו והזקיקו הכתוב לעלות לירושלם באים הוא וב"ד שבעירו לזה הב"ד שעל פתח הר הבית שהרי בו פוגעים תחלה: אילו ואילו. כולם באים לב"ד הגדול: תלמיד. שלא הגיע להוראה ונחלק על ב"ד שבעירו ובאו לב"ד הגדול ושאלו וחזר לעירו והורה כבתחלה פטור שאין להם לסמוך על הוראתו והתורה לא חייבה אלא מופלא ומומחה לב"ד כדילפינן מכי יפלא ממך במופלא שבב"ד הכתוב מדבר: נמצא חומרו קולו. חומר העבירה שעבר והורה והחמירו חכמים שלא יורה עד שיגיע להוראה ויהא בן ארבעים שנה היא נעשית לו קולא לפטרו מן המיתה שאם היה זקן שהגיע להוראה והמרה על פי ב"ד היה חייב מיתה: **גמ'** ממך זו עצה. כלומר שיהא יועץ ויודע לעבר שנה ולקבוע חדשים: דבר זו אגדה. בעל אגדה: בין דם נדה לדם זיבה לדם צרעת. כלומר שנחלקו אם דם נדה הוא או שכבר עברו עלי' ג' ימים וזבה היא או שדם טהור לגמרי הוא שהוא דם צרעת ולאחד מהן נראה לו טמא: בין דין לדין בין הנסקלין וכו'. כלומר וכן ככלל בין דין לדין בדיני נפשות גופי' שנחלקו בדינים אלו: ועלית זו עלייה. שצריך לילך לירושלם: דבר אחר ועלית. דרשינן נמי על לשכת הגזית שהיתה בעזרה מיכן לבית הבחירה וכו': כי בהר קדשי. הקדושה צריך שתהיה בגובה: לרבות ב"ד שביבנה. אם היו דנין שם וכדמפרש ר' זעירא לשאילה שהיו שואלין שם לפני ב"ד הגדול דאלו למיתה הא תנן לקמן אין ממיתין אותו בב"ד שביבנה אלא שאם שאלו ביבנה בעוד שהיה הב"ד הגדול שם ואח"כ חזרו ללשכת הגזית ממיתין אותו אם המרה אח"כ ע"פ השאלה שביבנה: הורה ולא עשה פטור. אע"פ שהורה סתם: הורה. בפירוש על מנת שלא לעשות אלא להלכה פטור אע"פ שעשו אח"כ כהוראתו: הורה. בפירוש על מנת לעשות אע"פ שלא עשה הוא כהוראתו חייב שהרי הוא הורה לעשות: תני ר' ישמעאל כן. דעד שיעשה הוא אם הורה סתם: אשר יעשה. כתיב וכי לאו דהוא שיעשה בעצמו משמע א"כ אסיפא קאי וה"ק לאו דוקא הוא שיעשה אלא אפי' הורה ע"מ לעשות חייב: היה מלמד. בעלמא קאי חכם שהיה מלמד הלכה ובא ואמר כן אני מקובל מפי רבי: ואח"כ אירע לו בו מעשה. כלומר לא בשעה שלימד אלא אח"כ בא כמו זה למעשה: עושין לו מעשה. עושין לזה הדבר שלימד למעשה: אם עד שלא עשה לימד. כלומר שהיה כאן איזה דבר לעשות הלכה למעשה ובא זה ולימד שכך הוא מקובל ושיעשו כן דהוי לומד ובא בשעת מעשה: עושין לאחרים ואין עושין לעצמו. אם המעשה לאחרים הוא עושין כמו שלמד ובא אבל אם הדבר הזה נוגע לעצמו הוא אין עושין כמו שלמד עכשיו בשעת מעשה לפי שנוגע בדבר הוא: ר' שמעון בן מנסיא. איידי דאיירי בהאי ענינא דהוראה מייתי לה וכן הוא בתוספתא פ' י"א: הוא רבינו. הקדוש:

הלכה ד מתני'. חומר בדברי סופרים מה שפירשו לנו חכמים להמקרא שבתורה כגון תפילין שיהו ד' טוטפות: ולא בב"ד שביבנה. אם שאלו לב"ד שבלשכת הגזית ואמרו לו וחזר לעירו ושנה שם ימים רבים עד שגלתה סנהדרי גדולה ליבנה ואח"כ הורה כבתחלה אין ממיתין אותו ביבנה אע"פ שסנהדרי גדולה שם ואע"פ שעדיין הבית קיים כיון שסנהדרי גדולה אינה יושבת במקומה בלשכת הגזית אלא מעלין וכו' כלומר אם היו •במקומם בלשכת הגזית מעלין אותו לשם: וממיתין אותו ברגל. וכן הלכה:

גמ'

רְשׁוּתוֹ אִם הָיוּ לוֹ חֲצֵרוֹת הַרְבֵּה, אוֹ מְבוֹאוֹ, אוֹ שְׁכוּנָתוֹ, אוֹ עִירוֹ, אוֹ תְּחוּם עִירוֹ, הוֹאִיל וּמִלַּת 'מָקוֹם' מְשַׁתֶּפֶת לְאֵלֶּה וְיוֹתֵר מֵאֵלֶּה. וְהָיִיתִי רוֹצֶה שֶׁיִּתָּנֶה לִי גֶּדֶר הַמְּלָאכָה הָאֲסוּרָה בַּשַּׁבָּת, וּמַה הוּא הַמּוֹנֵעַ מֵהַקּוּלְמוֹס וְהַקֶּסֶת לְהַגִּיהַּ הַתּוֹרָה, וּמַתִּיר לְטַלְטֵל הַסֵּפֶר הַכָּבֵד וְהַשֻּׁלְחָן וּשְׁאָר כְּלֵי הַמַּאֲכָל, וּלְהַאֲכִיל הָאוֹרְחִים, וְלִטְרֹחַ בְּכֹל מַה שֶּׁיִּטְרַח הַמְאָרֵחַ לְאוֹרְחָיו, וְהֵם בִּמְנוּחָה וְהוּא בִּיגִיעָה, וְיוֹתֵר מִזֶּה מְשָׁרְתָיו וְנָשָׁיו, וּכְבָר נֶאֱמַר: "לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ"[98]. וּבַמֶּה תֵּאָסֵר רְכִיבַת סוּסֵי הַגּוֹיִים בַּשַּׁבָּת, וּבַמֶּה יֵאָסֵר הַמִּסְחָר? וְהָיִיתִי רוֹצֶה שֶׁיָּדוּן בֵּין שְׁנֵי בַּעֲלֵי דִּין מְסַדֵּר "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים" וְ"כִי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה". וְהַגָּלוּי שֶׁבַּתּוֹרָה סָתוּם, כֹּל שֶׁכֵּן הַסָּתוּם, כִּי הַהִשָּׁעֲנוּת אָמְנָם הָיְתָה עַל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. וְהָיִיתִי רוֹצֶה לִרְאוֹת הוֹרָאוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו בְּכֹל הַיְּרֻשּׁוֹת מִפָּרָשַׁת בְּנוֹת צְלָפְחָד, יָתֵר עַל כֵּן, מָה אֵיכוּת הַמִּילָה וְהַצִּיצִית וְהַסֻּכָּה? וִיבָאֵר לִי מֵהֵיכָן חִיּוּבוֹ בִּתְפִלָּה לְה'? וּמֵהֵיכָן הוּא מַאֲמִין שֶׁיֵּשׁ יִעוּד טוֹב וָרַע וְשָׂכָר וָעֹנֶשׁ אַחַר הַמָּוֶת? וְאֵיךְ דָּנִים בַּמִּצְוֹות הַמִּתְנַגְּשׁוֹת זוֹ בָּזוֹ, כַּמִּילָה עִם הַשַּׁבָּת וְהַפֶּסַח עִם הַשַּׁבָּת, מִי נִדְחֶה מִפְּנֵי מִי? וְזוּלַת זֶה מִמַּה שֶׁתֶּאֱרַךְ זְכִירַת כְּלָלָיו, כֹּל שֶׁכֵּן פְּרָטָיו. הֲשָׁמַעְתָּ, מֶלֶךְ כּוּזָר, עַל חִבּוּר שֶׁל הַקָּרָאִים בְּדָבָר מִמַּה שֶּׁהִזְכַּרְתִּי, שֶׁהוּא בַּר סַמְכָא, מְקֻבָּל, נִמְסָר, שֶׁאֵין בּוֹ בֵּינֵיהֶם מַחְלֹקֶת, בְּמָסֹרֶת אוֹ בְּנִקּוּד אוֹ בִּטְעָמִים אוֹ בְּאִסּוּר וְהֶתֵּר אוֹ בְּדִינִים?

לו אָמַר הַכּוּזָרִי: לֹא רָאִיתִי וְלֹא שָׁמַעְתִּי עֲלֵיהֶם, אֲבָל אֲנִי רוֹאֶה אוֹתָם מִשְׁתַּדְּלִים.

לז אָמַר הֶחָבֵר: זֶה מִמַּה שֶּׁאָמַרְתִּי לְךָ עַל הַסְּבָרָה וְהַהִתְחַכְּמוּת. וְהַמִּתְחַכְּמִים בַּעֲבוֹדָה לִמְלֶאכֶת הַשָּׁמַיִם יוֹתֵר מִשְׁתַּדְּלִים מֵעוֹשֵׂי מְלֶאכֶת ה' הַמְצֻוִּים בָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁאֵלֶּה כְּבָר מָצְאוּ מְנוּחָה בְּקַבָּלָתָם, וְשָׁקְטוּ נַפְשׁוֹתֵיהֶם, כַּמִּתְהַלֵּךְ בָּעִיר, וְאֵינָם מִתְכּוֹנְנִים לְהִתְנַגְּדוּת מִתְנַגֵּד, וְאֵלֶּה כַּהוֹלֵךְ בַּמִּדְבָּר, אֵינֶנּוּ יוֹדֵעַ מַה יִּפְגֹּשׁ, וְהוּא מִתְכּוֹנֵן בִּכְלֵי נֶשֶׁק, מְזַמֵּן עַצְמוֹ לִקְרָב, מְלֻמָּד לַמִּלְחָמָה וּמֻרְגָּל בָּהּ. וְאַל יַפְלִיאֲךָ מַה שֶּׁאַתָּה רוֹאֶה מִתַּקִּיפוּתָם, וְאַל יְרַפֶּה יָדֶיךָ מַה שֶּׁאַתָּה רוֹאֶה מֵרִפְיוֹן הַמְקַבְּלִים, רְצוֹנִי לוֹמַר: הָרַבָּנִיִּים, כִּי הָהֵם בִּקְּשׁוּ מִבְצָר לְהִתְבַּצֵּר בּוֹ, וְאֵלֶּה שׁוֹכְבִים בְּשַׁלְוָה עַל עַרְשׂוֹתָם בְּעִיר בְּצוּרָה קְדוּמָה.

לח אָמַר הַכּוּזָרִי: כֹּל מַה שֶּׁאָמַרְתָּ מְחֻיָּב, כִּי הַתּוֹרָה זְרִיזָה שֶׁתִּהְיֶה תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד, וּלְפִי הֶקֵּשֵׁיהֶם יִרְבּוּ הַתּוֹרוֹת כְּפִי הֶקֵּשׁ כֹּל אֶחָד מֵהֶם, וַאֲפִלּוּ

---

[98] דברים ה, יג.

הָאֶחָד לֹא יִשָּׁאֵר עַל תּוֹרָה אֶחָת, כִּי בְּכֹל יוֹם תֵּרָאֶה לוֹ דֵּעָה חֲדָשָׁה, וְיוֹסִיף מַדָּעוֹ, וְיִפְגֹּשׁ מִי שֶׁיְּשִׁיבֵהוּ בְּטַעֲנָה, וִיחֻיַּב שֶׁיֵּעָתֵק בְּהֵעָתֵק הַדֵּעָה. וְאִם נִמְצָאֵם מַסְכִּימִים, נֵדַע כִּי הֵם קִבְּלוּ מֵאֶחָד אוֹ מֵרַבִּים שֶׁקְּדָמוּם, וְרָאוּי שֶׁנְּבַקֵּר אוֹתָם עַל הַהַסְכָּמָה, וְנֹאמַר לָהֶם: אֵיךְ הִסְכַּמְתֶּם בְּמִצְוָה פְּלוֹנִית, וְהַדַּעַת נוֹטָה בְּדִבְרֵי ה׳[99] אֶל פָּנִים רַבּוֹת? וְאִם יֹאמְרוּ שֶׁכָּךְ הָיְתָה דַּעַת עָנָן אוֹ בִּנְיָמִין אוֹ שָׁאוּל[100] אוֹ זוּלָתָם, חִיְּבָה אוֹתָם טַעֲנַת הַמָּסֹרֶת מִמִּי שֶׁהוּא יוֹתֵר קַדְמוֹן וְיוֹתֵר עִקָּרִי בַּמָּסֹרֶת, רְצוֹנִי לוֹמַר: הַחֲכָמִים[1], לְפִי שֶׁהֵם רַבִּים, וְהָהֵם יְחִידִים, וְהֶקֵּשׁ הַחֲכָמִים נִסְמָךְ עַל קַבָּלָה מֵהַנְּבִיאִים, וְהָהֵם הֶקֵּשׁ גְּרֵידָא וְתוּ לֹא, וְהַחֲכָמִים מַסְכִּימִים, וְהָהֵם נֶחְלָקִים, וְהַחֲכָמִים דִּבְרֵיהֶם מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳, וַאֲפִלּוּ הָיָה דִּינָם מֵהֶקֵּשָׁם גְּרֵידָא הָיָה רָאוּי לְקַבְּלוֹ, וְהָהֵם אֵינָם כֵּן. וּמִי יִתֵּן וְאֵדַע מַה תְּשׁוּבָתָם בִּשְׁאֵלַת ״הַחֹדֶשׁ הַזֶּה״[2], וַאֲנִי רוֹאֶה שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם הֵם בְּעִקְּבוֹת הָרַבָּנִיִּים בְּעִבּוּר אֲדָר בַּאֲדָר, וְאַחַר כָּךְ הֵם מְעַרְעֲרִים עֲלֵיהֶם בִּרְאִיַּת הַמּוֹלָד בְּתִשְׁרֵי: אֵיךְ צַמְתֶּם צוֹם כִּפּוּר בְּתִשְׁעָה בְּתִשְׁרֵי?[3] הֲלֹא יֵבוֹשׁוּ, וְהֵם לֹא יֵדְעוּ הַאִם זֶה הַחֹדֶשׁ אֱלוּל אוֹ תִּשְׁרֵי כְּשֶׁעִבְּרוּ[4] וְהַאִם הוּא תִּשְׁרֵי אוֹ מַרְחֶשְׁוָן כְּשֶׁלֹּא עִבְּרוּ, וְהַאִם לֹא אָמְרוּ: אֲנִי הַטּוֹבֵעַ, וּמַה לִּי כִּי אֶחְשֹׁשׁ מֵהָרְטִיבוּת? אֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע הַאִם הַחֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי אוֹ מַרְחֶשְׁוָן אוֹ אֱלוּל, וְאֵיךְ נְעַרְעֵר עַל מִי שֶׁאָנוּ הוֹלְכִים בְּעִקְּבוֹתֵיהֶם וְלוֹמְדִים מֵהֶם: הַאִם אַתֶּם צָמִים בַּתְּשִׁיעִי אוֹ בָּעֲשִׂירִי מִימֵי הַחֹדֶשׁ?

לט אָמַר הֶחָבֵר: תּוֹרָתֵנוּ קְשׁוּרָה בַּהֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, אוֹ מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳, כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר ה׳ מִירוּשָׁלָיִם, בְּמַעֲמַד שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים וְכֹהֲנִים וְסַנְהֶדְרִין, וַאֲנַחְנוּ מְצֻוִּים לִשְׁמֹעַ מֵהַשּׁוֹפֵט הַמְּמֻנֶּה בְּכָל דּוֹר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: ״וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם, וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט, וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳, וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּךָ״[5]. וְאַחַר כֵּן: ״וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ

---

[99] כלומר: בפירוש המצוה. [100] שמות ראשי הקראים, שחיו בתקופת הגאונים. [1] חז״ל. [2] שמות יב, ב. [3] הקראים היו מקדשים את החודש על פי הראייה, ואילו הרבניים בתקופתם היו מקדשים על פי הלוח הקבוע מימי הלל, כך שלפעמים היה ביניהם הפרש ביום. [4] הקראים נחלקו ביניהם, היו כאלה שנהגו בעיבור השנים לפי חשבון התקופה, כמו הרבניים, והיו כאלה שעיברו את השנה לפי מצב בישול השעורים (״האביב״) בארץ ישראל. כשהרבניים עיברו את השנה, והגיע חודש אלול, אצל חלק מהקראים – אלה שלא עיברו – הוא חודש תשרי, וכשהרבניים לא עיברו את השנה, והגיע חשון, אצל חלק מהקראים – אלה שעיברו – הוא תשרי, ונמצא שטעותם היא בחודש שלם. [5] דברים יז, ט-י. בת׳ נוסף: וגו׳ לא תסור מן הדבר.

אֶל הַכֹּהֵן וְגוֹ׳ וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע (מִקִּרְבֶּךָ)[6] [מִיִּשְׂרָאֵל]״. הִשְׁוָה אֵת הַמֶּרִי כְּלַפֵּי הַכֹּהֵן וְהַשּׁוֹפֵט לַחֲמוּרוֹת[7] שֶׁבָּעֲבֵרוֹת, בְּאָמְרוֹ ״וּבִעַרְתָּ הָרָע (מִקִּרְבֶּךָ)[8] [מִיִּשְׂרָאֵל]״, וְסָמַךְ לוֹ: ״וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ, וְלֹא יְזִידוּן עוֹד״[9]. זֹאת כֹּל עוֹד קַיָּם הַסֵּדֶר שֶׁל הָעֲבוֹדָה וְהַסַּנְהֶדְרִין, וּשְׁאָר הַכִּתּוֹת אֲשֶׁר בָּהֶן יִשְׁלַם הַסֵּדֶר, וְיִדְבַּק בָּהֶם הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי בְּלִי סָפֵק, אִם בִּנְבוּאָה, וְאִם בְּסִיּוּעַ וְהַשְׁרָאָה, כְּמוֹ שֶׁהָיָה בְּבַיִת שֵׁנִי, וְלֹא תִּתָּכֵן אֵצֶל שֶׁכְּמוֹתָם לֹא קְנוּנְיָה וְלֹא הַסְכָּמָה. וּבָזֶה חֻיְּבָה מִצְוַת הַמְּגִלָּה וְהַפּוּרִים וּמִצְוַת הַחֲנֻכָּה, וְהָיָה אֶפְשָׁר לָנוּ לוֹמַר: ׳וְצִוָּנוּ עַל מִקְרָא מְגִלָּה׳, וּ׳לְהַדְלִיק נֵר חֲנֻכָּה׳, וְ׳לִגְמֹר אֶת הַהַלֵּל׳, וְ׳לִקְרֹא׳[10], וְ׳עַל נְטִילַת יָדַיִם׳, וּ׳מִצְוַת עֵרוּב׳, וְזוּלַת זֶה. וְאִלּוּ הָיוּ מִנְהָגֵינוּ נוֹצָרִים אַחַר הַגָּלוּת לֹא הָיוּ נִקְרָאִים מִצְווֹת, וְלֹא הָיוּ טְעוּנִים בְּרָכָה, אֶלָּא הָיָה נֶאֱמַר עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם תַּקָּנָה אוֹ מִנְהָג. וְרֹב מִצְווֹתֵינוּ נִסְמָכוֹת אֶל מֹשֶׁה, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וְכָךְ רָאוּי, כִּי עַם שֶׁהָיָה פָּטוּר מִלִּטְרֹחַ בִּמְזוֹנוֹת אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְלֹא בִּלְבוּשׁ וְלֹא בְּדִירָה, וְהֵם רַבִּים כַּאֲשֶׁר הֵם, וּמֹשֶׁה נִמְצָא עִמָּהֶם, וְהַשְּׁכִינָה אֵינָהּ עוֹזֶבֶת אוֹתָם, וּכְבָר צִוָּה אוֹתָם בִּכְלָלֵי מִצְווֹת, הֲיַעֲלֶה עַל הַדַּעַת שֶׁלֹּא יִשְׁאֲלוּ בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמָן עַל פְּרָטֵיהֶן, וְיַעְתִּיקוּ פֵּרוּשָׁן וּפֵרוּטָן? וַהֲרֵי אָנוּ רוֹאִים מַאֲמַר ״וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת תּוֹרֹתָיו״[11], וְהוּא כְּבָר אָמַר לָהֶם בָּאַחֲרוֹנָה: ״כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֵת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה״[12]. וּמִי שֶׁרוֹצֶה לְהַכְזִיב זֶה הַפָּסוּק יַבִּיט אֶל הַקָּרָאִים, וּמִי שֶׁרוֹצֶה לְהַצְדִּיקוֹ[13] יַבִּיט אֶל חָכְמוֹת הַמִּשְׁנָה וְהַתַּלְמוּד, וְהֵן מְעַט מֵהַרְבֵּה מֵהַחָכְמוֹת הַטִּבְעִיּוֹת וְהָאֱלֹהִיּוֹת וְהַלִּמּוּדִיּוֹת[14] וְהַגַּלְגַּלִּיּוֹת, וְיִרְאֶה שֶׁרְאוּיָה לָהֶם הַתִּפְאֶרֶת עַל כָּל הָעַמִּים בְּחָכְמוֹתֵיהֶם. וּקְצָת מִצְווֹתֵינוּ[15] מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳ בַּתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים. וּכְבָר שָׁרְתָה הַנְּבוּאָה בְּבַיִת שֵׁנִי כְּאַרְבָּעִים שָׁנָה, וּכְבָר שִׁבַּח יִרְמְיָהוּ ע״ה[16]

---

6. כך בכתבי-היד של המקור הערבי ובת׳, ופליטת קולמוס היא. **7.** ת׳ נקט לשון יחיד, וזה אפשרי מבחינת הלשון, ולפי זה הכוונה לעבודה זרה, ע׳ בהערה הבאה. **8.** כאן אפשר היה לומר שהכוונה לפס׳ ז׳ שם המדבר בע״ז, אך ההמשך ׳וסמך לו׳ מורה שהכוונה לפסוק שהובא מקודם. **9.** דברים יז, יג. **10.** את ההלל, בימים שאין גומרים אותו. **11.** שמות יח, טז. **12.** דברים ד, ו. **13.** כך לפי גירסת ער׳ על פי קטע-גניזה. לפי גירסת כי״א וכי״פ^2: להסכים עמו. **14.** =והמתמטיות. המונח ׳לימודיות׳, שבו מתרגם ר״ש אבן תיבון במו״נ את הביטוי שבמקור הערבי (׳ריאצ׳יה׳), הוא על פי המשמעות המילולית ביוונית של המלה ׳מתמטיקה׳. בערבית פירוש המלה ׳ריאצ׳ה׳ הוא: תרגול, אימון. תרגומו של ת׳ ׳והמוסריות׳ (אולי על פי ״יסרתני ואיוסר כעגל לא לומד״, ירמיהו לא, יז) מחטיא לגמרי את הענין. ותרגום ק׳ ׳והמדיניות׳ עוד יותר רחוק. **15.** לעומת האמור לעיל ׳ורוב מצוותינו נסמכות אל משה׳. **16.** ת׳: עד מאד. ע׳ ירמיהו כט, י-יד.

בִּנְבוּאָתוֹ אֶת אַנְשֵׁי בַּיִת שֵׁנִי וְאֶת חֲסִידוּתָם וְחָכְמָתָם וְיִרְאָתָם, וְאִם לֹא נְקַבֵּל מֵהֶם מִמִּי נְקַבֵּל? וַהֲרֵי אָנוּ רוֹאִים מַה שֶּׁנֶּחְקַק אַחֲרֵי מֹשֶׁה וְהָיָה לְמִצְוָה, כְּמוֹ שְׁלֹמֹה כַּאֲשֶׁר קִדֵּשׁ אֶת תּוֹךְ הֶחָצֵר וְעָשָׂה הָעוֹלוֹת בְּזוּלַת הַמִּזְבֵּחַ, וְעָשָׂה הֶחָג שִׁבְעַת יָמִים וְשִׁבְעַת יָמִים, וּמַה שֶּׁתִּקְּנוּ דָּוִד וּשְׁמוּאֵל מִסֵּדֶר הַמְשׁוֹרְרִים בְּבַיִת וְהָיָה לְחֹק תְּמִידִי, וּמַה שֶּׁעָשָׂה שְׁלֹמֹה בַּמִּקְדָּשׁ, וּמַה שֶּׁחִסֵּר מִמַּה שֶּׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר, וּמַה שֶּׁקָּבַע עֶזְרָא לִקְהָלוֹ בְּבַיִת שֵׁנִי מִשְּׁלִישִׁית הַשֶּׁקֶל, וּמַה שֶּׁהֶעֱמִידוּ בִּמְקוֹם הָאָרוֹן רִצְפָּה וְתָלוּ לְפָנֶיהָ הַפָּרֹכֶת, מִפְּנֵי שֶׁיָּדְעוּ כִּי הָאָרוֹן גָּנוּז שָׁם.

מ אָמַר הַכּוּזָרִי: אֵיךְ מִתְיַשֵּׁב זֶה עִם "לֹא תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ"[17]?

מא אָמַר הֶחָבֵר: לֹא נֶאֱמַר זֶה אֶלָּא לֶהָמוֹן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְחַדְּשׁוּ מִסְּבָרָתָם וְיִתְחַכְּמוּ וְיִקְבְּעוּ לְעַצְמָם מִצְווֹת מֵהֶקֵּשֵׁיהֶם, כְּמַעֲשֵׂה הַקָּרָאִים, וְהוּא מְזָרֵז עַל הַקַּבָּלָה מִן הַנְּבִיאִים אַחֲרֵי מֹשֶׁה ע"ה וּמִן הַכֹּהֲנִים וְהַשּׁוֹפְטִים, כְּמוֹ שֶׁאוֹמֵר בַּנָּבִיא: "נָבִיא אָקִים לָהֶם וְגוֹ' וְדִבֶּר אֲלֵיהֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּנּוּ"[18], וְאָמַר עַל הַכֹּהֲנִים וְהַשּׁוֹפְטִים שֶׁיֵּשׁ לְהִשָּׁמַע לְמִשְׁפָּטָם. וְנִמְצָא מַאֲמַר "לֹא תֹסִפוּ עַל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ" וְגוֹ'[19] רוֹצֶה לוֹמַר: מַה שֶּׁצִּוִּיתִי אֶתְכֶם בּוֹ עַל יְדֵי מֹשֶׁה, וּמַה שֶּׁצִּוִּיתִי עַל יַד נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ, לְפִי הַתְּנָאִים הַמְקַיְּמִים אֶת הַנְּבוּאָה, אוֹ מַה שֶּׁהִסְכִּימוּ עָלָיו הַכֹּהֲנִים וְהַשּׁוֹפְטִים מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה', כִּי הֵם נֶעֱזָרִים בַּשְּׁכִינָה. וְלֹא יִתָּכֵן שֶׁיַּסְכִּימוּ עַל דָּבָר הַחוֹלֵק עַל הַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁהֵם רַבִּים. וְלֹא יִתָּכֵן לָהֶם דִּמְיוֹן שָׁוְא, לְחָכְמָתָם הָרְחָבָה, זוֹ שֶׁהִיא יְרֻשָּׁה לָהֶם, וְהַטִּבְעִית, וְהַנִּקְנֵית, מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ שֶׁעַל הַסַּנְהֶדְרִין לָדַעַת אֶת כָּל הַחָכְמוֹת[20]. וּבְיִחוּד מֵאַחַר שֶׁזֶּה מְעַט שֶׁנִּסְתַּלְּקָה מֵהֶם הַנְּבוּאָה אוֹ מַה שֶּׁעוֹמֵד בִּמְקוֹמָהּ מִבַּת קוֹל וְזוּלַת זֶה. וְנַנִּיחַ שֶׁנּוֹדֶה לַקָּרָאִים בְּמַה שֶּׁהֵם טוֹעֲנִים עָלֵינוּ אוֹדוֹת מוּבַן הַבִּטּוּי "מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת" וְ"עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת"[21], שֶׁהוּא מִיּוֹם רִאשׁוֹן, וְאָז נֹאמַר, שֶׁאַחַד הַשּׁוֹפְטִים אוֹ הַכֹּהֲנִים אוֹ הַמְּלָכִים הָרְצוּיִים, עִם דַּעַת הַסַּנְהֶדְרִין וְכָל הַחֲכָמִים, רָאָה כִּי הַכַּוָּנָה שֶׁל הַמִּסְפָּר הַהוּא אָמְנָם הִיא לִתֵּן חֲמִשִּׁים יוֹם בֵּין בִּכּוּרֵי קְצִיר שְׂעוֹרִים וּבִכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים, וּשְׁמִירַת שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת שֶׁהֵם שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימוֹת, וְנָתַן לָנוּ מָשָׁל בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מֵהַשָּׁבוּעַ, כְּאוֹמֵר: אִם תִּהְיֶה הַהַתְחָלָה "מֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה"[22] מִיּוֹם רִאשׁוֹן, הֲרֵי הֵם יִסְתַּיְּמוּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן, כְּדֵי שֶׁנַּקִּישׁ מִמֶּנּוּ שֶׁאִם תִּהְיֶה הַהַתְחָלָה מִיּוֹם שֵׁנִי – יִסְתַּיְּמוּ בְּיוֹם שֵׁנִי, וְ"הָחֵל חֶרְמֵשׁ" מָסוּר לָנוּ, כַּאֲשֶׁר נִרְאֶה שֶׁהוּא רָאוּי נַתְחִיל

---

[17] דברים יג, א. [18] דברים יח, יח. [19] דברים ד, ב. [20] ע' סנהדרין יז. [21] ויקרא כג, טו-טז. [22] דברים טז, ט.

בּוֹ וְנִסְפֹּר מִמֶּנּוּ, וְנִקְבַּע זֶה שֶׁהוּא יִהְיֶה יוֹם שֵׁנִי שֶׁל פֶּסַח. וְאֵין בָּזֶה סְתִירָה לַתּוֹרָה, וְהִתְחַיְּבָה קַבָּלָתוֹ לְתוֹרָה מִפְּנֵי שֶׁהָיָה מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳ בַּתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים. וְאוּלַי הָיָה זֶה בִּנְבוּאָה מֵאֵת ה׳ יִתְעַלֶּה, וְהַדָּבָר אֶפְשָׁרִי, וְנִהְיֶה נְקִיִּים מֵרִיב הַמְרִיבִים.

מב אָמַר הַכּוּזָרִי: כְּבָר בִּטַּלְתָּ, הֶחָבֵר, בַּכְּלָלִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר לֹא אוּכַל לְהַכְחִישָׁם, פְּרָטִים שֶׁהָיוּ בְּלִבִּי מִטַּעֲנוֹת הַקָּרָאִים, שֶׁהָיִיתִי סָבוּר שֶׁאֶסְתֹּם טַעֲנוֹתֶיךָ בָּהֶם.

מג אָמַר הֶחָבֵר: כְּשֶׁיִּתְאַמְּתוּ הַכְּלָלִים אַל תָּשִׂים לֵב לַפְּרָטִים, כִּי הַרְבֵּה פְּעָמִים נִכְנָס בָּהֶם דִּמְיוֹן שָׁוְא, וְעוֹד, שֶׁאֵין לָהֶם תַּכְלִית, מִפְּנֵי שֶׁהֵם מִסְתָּעֲפִים וְלֹא יִמָּלְטוּ הַמִּתְוַכְּחִים מִן הָרִיב בָּהֶם. וְזֶה כְּמִי שֶׁהִתְאַמֵּת אֶצְלוֹ צֶדֶק הַבּוֹרֵא, וְשֶׁחָכְמָתוֹ כּוֹלֶלֶת, וּלְפִיכָךְ לֹא יִשְׁעֶה אֶל מַה שֶּׁיֵּרָאֶה בָּעוֹלָם מִן הָעָוֶל, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר: ״אִם עֹשֶׁק רָשׁ וְגֵזֶל מִשְׁפָּט וָצֶדֶק תִּרְאֶה בַמְּדִינָה אַל תִּתְמַהּ עַל הַחֵפֶץ״[23]. וּכְמִי שֶׁהִתְאַמְּתָה אֶצְלוֹ בְּמוֹפֵת הִשָּׁאֲרוּת הַנֶּפֶשׁ אַחַר כְּלוֹת הַגּוּף, וְשֶׁהִיא אֵינָהּ גַּשְׁמִית, אֶלָּא עֶצֶם נִבְדָּל מֵהַגּוּף כַּמַּלְאָכִים, וּלְפִיכָךְ לֹא יִשְׁעֶה אֶל מַה שֶּׁיַּקְשֶׁה עָלָיו הַכֹּחַ הַמְשַׁעֵר[24] מֵהֶעְדֵּר פְּעֻלּוֹת הַנֶּפֶשׁ בְּעֵת הַשֵּׁנָה וּבְעֵת הֶחֳלִי הַמְאַבֵּד אֶת הַמַּחְשָׁבָה, וּמִהְיוֹתָהּ נִמְשֶׁכֶת אַחַר מֶזֶג הַגּוּף, וְזוּלַת זֶה מִן הַמַּחְשָׁבוֹת הַמְסִיתוֹת.

מד אָמַר הַכּוּזָרִי: עִם כֹּל זֶה, לֹא אֶמְצָא סִפּוּק עַד אֲשֶׁר יִרְוַח לִי מִן הַדִּיּוּן עִמְּךָ בַּפְּרָטִים, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ עָלַי בָּזֶה בִּקֹּרֶת, אַחַר שֶׁהוֹדֵיתִי בַּכְּלָלִים אֲשֶׁר הִזְכַּרְתָּם.

מה אָמַר הֶחָבֵר: אֱמֹר מַה שֶּׁתִּרְצֶה.

מו אָמַר הַכּוּזָרִי: הַאֵין הָעֹנֶשׁ מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה בְּאָמְרוֹ ״עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ״[25]?

מז אָמַר הֶחָבֵר: הַאִם לֹא נֶאֱמַר בְּסָמוּךְ לְכָךְ: ״וּמַכֵּה נֶפֶשׁ בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ״[26]? הַאֵין זֶה הַכֹּפֶר? הֲרֵי לֹא אָמַר: מִי שֶׁהָרַג אֶת סוּסְךָ הֲרֹג אֶת סוּסוֹ, אֶלָּא אָמַר: קַח סוּסוֹ, כִּי אֵין לְךָ תּוֹעֶלֶת בַּהֲרִיגַת סוּסוֹ, וְכָךְ מִי שֶׁקָּטַע יָדְךָ קַח כֹּפֶר יָדוֹ, כִּי אֵין לְךָ תּוֹעֶלֶת בִּקְטִיעַת יָדוֹ. וּבִמְיֻחָד כְּשֶׁיִּהְיֶה כָּלוּל בַּדִּינִים הָאֵלֶּה מַה שֶּׁסּוֹתֵר אוֹתוֹ הַשֵּׂכֶל, כְּ״פֶצַע תַּחַת פָּצַע, חַבּוּרָה תַּחַת

---

[23] קוהלת ה, ז.
[24] ע׳ לעיל ג, ה הערה 6.
[25] ויקרא כד, כ.
[26] שם פס׳ י״ח.

חֲבוּרָה״[27], אֵיךְ נוּכַל לְשַׁעֵר זֶה, וְיֵשׁ שֶׁיָּמוּת אֶחָד מֵהֶם מִפִּצְעוֹ וְלֹא יָמוּת הָאַחֵר מִפֶּצַע שֶׁכְּמוֹתוֹ, וְאֵיךְ נוּכַל לְכַוֵּן שֶׁיִּהְיֶה כְּמוֹתוֹ, וְאֵיךְ נַעֲקֹר עַיִן מִי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא עַיִן אַחַת תַּחַת עַיִן מִי שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁתֵּי עֵינַיִם, וְיִשָּׁאֵר הָאֶחָד עִוֵּר וְהָאַחֵר בַּעַל עַיִן אַחַת, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה ״כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ״. וּמַה דּוֹחֵק אוֹתִי לָדוּן עִמְּךְ בְּאֵלֶּה הַפְּרָטִים, אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִקְדַּמְתִּי הֶכְרֵחַ הַקַּבָּלָה, עִם נֶאֱמָנוּת הַמְקַבְּלִים וּגְדֻלָּתָם וְחָכְמָתָם וְהִשְׁתַּדְּלוּתָם?

אוצר החכמה 13957

מח אָמַר הַכּוּזָרִי: עִם כֹּל זֶה, מַפְלִיא אוֹתִי הִשָּׁמְרָם[28] מִן הַטֻּמְאוֹת.

מט אָמַר הֶחָבֵר: הַטֻּמְאָה וְהַקְּדֻשָּׁה שְׁנֵי עִנְיָנִים קְשׁוּרִים זֶה בָּזֶה, לֹא יִמָּצֵא הָאֶחָד מֵהֶם אֶלָּא בְּהִמָּצֵא הָאַחֵר, וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין קְדֻשָּׁה אֵין טֻמְאָה, כִּי עִנְיַן הַטֻּמְאָה אָמְנָם הוּא עִנְיָן הָאוֹסֵר עַל בְּעָלָיו אֶת הַנְּגִיעָה בְּדָבָר מִדִּבְרֵי הַקְּדֻשָּׁה, מִמַּה שֶּׁמְּקֻדָּשׁ לַה׳, כַּכֹּהֲנִים וּמַאֲכָלָם וּמַלְבּוּשָׁם, וְהַתְּרוּמוֹת, וְהַקָּרְבָּנוֹת, וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וְזוּלַת זֶה הַרְבֵּה. וְכֵן עִנְיַן הַקְּדֻשָּׁה דָּבָר הָאוֹסֵר עַל בְּעָלָיו אֶת הַנְּגִיעָה בִּדְבָרִים רַבִּים יְדוּעִים. וְרֹב דָּבָר זֶה תָּלוּי בְּהִמָּצֵא הַשְּׁכִינָה, וּכְבָר חָסַרְנוּ אוֹתָהּ. וּמַה שֶּׁאֶצְלֵנוּ מֵאִסּוּר מַגָּע[29] הַנִּדָּה וְהַיּוֹלֶדֶת אֵינוֹ מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה, אֶלָּא הִיא מִצְוָה גְּרֵידָא מֵאֵת ה׳, וְכֵן מַה שֶּׁאֶצְלֵנוּ מֵהַרְחָקַת הָאֲכִילָה עִמָּהּ וְהָאַזְהָרָה מִקִּרְבָתָהּ, אֵינָם אֶלָּא גְּדָרִים וּסְיָגִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ דֶּרֶךְ אֶל מַגָּעָהּ. וּבַאֲשֶׁר לְדִינֵי הַטֻּמְאוֹת, הֲרֵי הֵם בָּטְלוּ מֵאִתָּנוּ מִפְּנֵי שֶׁאָנוּ בְּאֶרֶץ טְמֵאָה וַאֲוִיר טָמֵא, בְּנוֹסָף עַל כֹּל מַה שֶּׁאָנוּ מִתְעַסְּקִים בּוֹ מֵהַקְּבָרוֹת וְהַשְּׁרָצִים וְהַמְּצֹרָעִים וְהַזָּבִים וְהַמֵּתִים וְזוּלַת זֶה. וְכֵן אֲסוּרָה עָלֵינוּ הַנְּבֵלָה, וְלֹא מִפְּנֵי טֻמְאָתָהּ, אֶלָּא מִצְוָה גְּרֵידָא בְּאִסּוּר הַנְּבֵלָה, וּתְנַאי הַטֻּמְאָה נוֹסָף. וְלוּלֵא אָמְרָם ״עֶזְרָא תִּקֵּן טְבִילָה לְבַעֲלֵי קְרָאִין״[30], לֹא הָיְתָה חוֹבָה תּוֹרִית, אֶלָּא חוֹבַת טָהֳרָה וּנְקִיּוּת. וְאִם הָיוּ מְקַבְּלִים זֹאת עַל עַצְמָם[31] לְעִנְיַן הַנְּקִיּוּת אֵין רָע בָּזֶה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְקַבְּלוּהָ לְתוֹרָה, שֶׁאִם לֹא כֵן, הֲרֵי נַעֲשׂוּ מִתְחַכְּמִים מִתּוֹךְ סִכְלוּתָם, וּמְשַׁנִּים בַּתּוֹרָה, וְגוֹרְמִים לְמִינוּת, רְצוֹנִי לוֹמַר לְהִתְפַּלְּגוּת הַשִּׁיטוֹת, אֲשֶׁר הִיא שֹׁרֶשׁ הֶפְסֵד הָאֻמָּה, יְצִיאָתָהּ[32] מִתּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד. כִּי הִנֵּה כֹּל מַה שֶּׁמְּקִלִּים בּוֹ אֲנַחְנוּ מִן הַמַּגָּעוֹת[33], אַף עַל פִּי

---

[27] שמות כא, כה.

[28] מוסב על הקראים, שהקפידו על הישמרות מטומאה.

[29] ת׳: שכיבת. וכן לקמן. ואינו מוכרח לפי לשון המקור הערבי, וייתכן ששיטתו כרמב״ם שקורבה ללא ביאה אסורה מן התורה, אמנם ייתכן גם ש׳מגע׳ כאן כינוי לביאה.

[30] ברכות כב:

[31] כלומר: אם היו הקראים מקבלים על עצמם את ההישמרות מטומאה.

[32] ת׳: ויציאתה. ולפי זה שני דברים הם.

[33] לפי גירסת קטע-גניזה של המקור הערבי: השימוש בשבת בבתינו בעירוב. וכך ת׳: מהשתמש בשבתות בבתינו בעירוב. אך ההמשך ׳אף על פי שהוא מגונה׳ קשה, ע׳ להלן פסקה נא-נג, ואמנם ת׳ מיתק זאת בנסחו: ׳ואם נראה דבר שאינו נאה׳, אך אין לניסוח

שֶׁהוּא מְגֻנֶּה, הֲרֵיהוּ קַל לְעֻמַּת מַה שֶּׁתְּסַבֵּב דַּעְתָּם מִן הַמִּינוּת, עַד שֶׁיִּהְיוּ בְּחָצֵר עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים בְּעֶשֶׂר שִׁיטוֹת. וְאִם הַמִּצְוֹת אֵינָן מֻגְדָּרוֹת אֶצְלוֹ בִּגְדָרִים שֶׁאֵין לְעָבְרָם, אֵין הוּא מֻבְטָח מֵהִכָּנֵס בָּהֶן מַה שֶּׁאֵינוֹ מֵהֶן, וּמִיצִיאַת קְצָת מַה שֶּׁיֵּשׁ בָּהֶן מֵהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַחֲזִיק בְּהֶקֵּשׁוֹ וְטַעְמוֹ, וּלְפִיכָךְ יֵקַל בְּעֵינֵי הַקָּרָאִי הֲנָאַת עֲבוֹדָה זָרָה מִזָּהָב וְכֶסֶף וּקְטֹרֶת וְיַיִן, וּלְפִי הָאֱמֶת הַמָּוֶת מִבַּלְעֲדֵי זֶה טוֹב יוֹתֵר[34], וְיִקְשֶׁה בְּעֵינָיו לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּחֲזִיר אֲפִלּוּ לִרְפוּאָה, וְהוּא לְפִי הָאֱמֶת מֵהָעֲבֵרוֹת הַקַּלּוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן מַלְקוּת. וְכֵן הָיְתָה קַלָּה עַל הַנָּזִיר אֲכִילַת הַצִּמּוּקִים וְהָעֲנָבִים יוֹתֵר מֵהַשִּׁכְרוּת מִשֵּׁכַר הַדְּבַשׁ אוֹ שֵׁכַר הַתַּפּוּחִים, וּלְפִי הָאֱמֶת הֵפֶךְ זֶה, כִּי הָאִסּוּר אָמְנָם הוּא בְּמַה שֶּׁיּוֹצֵא מֵהַגֶּפֶן בִּלְבַד, וְאֵין הַכַּוָּנָה אִסּוּר הַשִּׁכְרוּת, כְּמוֹ שֶׁעוֹלֶה בַּמַּחְשָׁבָה, אֶלָּא הַסּוֹד[35] אֲשֶׁר הוּא בְּחָכְמַת[36] ה׳ וְחָכְמַת נְבִיאָיו וּקְדוֹשָׁיו. וְלֹא יִתָּכֵן לַחְשֹׁב אֶת בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה וְהַסְּבָרָה לִסְכָלִים בְּדָבָר זֶה, כִּי מִלַּת ׳שֵׁכָר׳ מְפֻרְסֶמֶת וִידוּעָה, וְקִבְּלוּ שֶׁיַּיִן וְשֵׁכָר הָאָמוּר בַּכֹּהֲנִים כּוֹלֵל אֶת כָּל מִינֵי הַמְשַׁכְּרִים, וְשֶׁיַּיִן וְשֵׁכָר הָאָמוּר בַּנָּזִיר אָמְנָם הוּא מֵעֲסִיס הָעֲנָבִים בִּלְבַד. וְלַמִּצְוֹת גְּדָרִים מֻבְחָנִים בַּחָכְמָה אַף עַל פִּי שֶׁהֵם מְגֻנִּים בַּמַּעֲשֶׂה, וְהַמְדַקְדֵּק יִרְחַק מֵהֶם מִבְּלִי שֶׁיֵּאָסֵר אוֹתָם, כְּמוֹ ״בְּשַׂר כֹּס כֹּס״[37], אֲשֶׁר הוּא מֻתָּר, כִּי אֵין אָנוּ בְּטוּחִים בְּמוֹת אוֹתוֹ בַּעַל הַחַיִּים, וְיֵשׁ לָאוֹמֵר לוֹמַר שֶׁיַּבְרִיא, וּלְפִיכָךְ הוּא מֻתָּר. וְהַטְּרֵפָה בְּבַעַל חַיִּים הַנִּרְאֶה בָּרִיא אֲסוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֳלִי מֵמִית מִבְּלִי סָפֵק, לֹא יִתָּכֵן שֶׁיִּחְיֶה עִמּוֹ וְלֹא שֶׁיֵּרָפֵא מִמֶּנּוּ, וּלְפִיכָךְ נֶאֱסַר. וְעִם הַטַּעַם וְהַהִתְחַכְּמוּת יֵצְאוּ אֵלֶּה הַדִּינִים לְהֵפֶךְ. וּלְפִיכָךְ אַל תֵּלֵךְ אַחַר טַעַמְךָ וְהֶקֵּשְׁךָ בְּעַנְפֵי הַמִּצְוֹת, שֶׁיַּפִּילוּךָ בִּסְפֵקוֹת מְבִיאִים לְמִינוּת, וְלֹא תַּסְכִּים עִם חֲבֵרְךָ בְּדָבָר מֵהֶם, כִּי לְכָל אֶחָד מִבְּנֵי אָדָם טַעַם וְהֶקֵּשׁ. אֶלָּא רָאוּי שֶׁתַּבִּיט אֶל הָעִקָּרִים מִן הַמְקֻבָּל וְהַכָּתוּב, וְאֶל הַהֶקֵּשִׁים הַמִּשְׁתַּמְּשִׁים בַּחֹק הַמְקֻבָּל לַהֲשָׁבַת הָעֲנָפִים אֶל הָעִקָּרִים, וּמַה שֶּׁיָּבִיאוּ אוֹתְךָ אֵלָיו, הַאֲמֵן בּוֹ, אַף אִם יַרְחִיקוּהוּ הַשְׁעָרָתְךָ וּמַחְשַׁבְתְּךָ. כְּמוֹ שֶׁיַּרְחִיקוּ הַמַּחְשָׁבָה וְהַהַשְׁעָרָה הֶעְדֵּר הָרֵיקוּת, וְהַהֶקֵּשִׁים הַשִּׂכְלִיִּים כְּבָר שָׁלְלוּ אֶת הָרֵיקוּת. וּכְמוֹ שֶׁתַּרְחִיק הַמַּחְשָׁבָה אֶפְשָׁרוּת הִתְחַלְּקוּת הַגּוּף לְאֵין סוֹף, וְהַהֶקֵּשׁ הַשִּׂכְלִי מְחַיֵּב זֶה. וּכְמוֹ שֶׁתַּרְחִיק הַהַשְׁעָרָה כַּדּוּרִיּוּת הָאָרֶץ, וֶהֱיוֹתָהּ חֵלֶק אֶחָד מִמֵּאָה וְשִׁשִּׁים וְשִׁשָּׁה[38] מֵעִגּוּל הַשֶּׁמֶשׁ, וְכָל מַה שֶּׁבְּמוֹפְתֵי הַתְּכוּנָה מִמַּה שֶּׁתַּרְחִיקֵהוּ הַהַשְׁעָרָה. וְכָל מַה שֶּׁהִתִּירוּ הַחֲכָמִים לֹא

זה עיגון בלשון המקור הערבי לפנינו. לעומת זאת לפי נוסח הפנים (כי״א) הכוונה שבנגיעה בטומאות יש משום גנאי.

[34] ע׳ פסחים כה.

[35] בת׳ לית.

[36] אפשר לתרגם: בידיעת. וכן בסמוך: וידיעת. וכעי״ז ת׳.

[37] חולין לז:

[38] כך ת׳, וכ״ה להלן ד, ג גם בכי״א, וכאן נשמט.

הָיָה בִּגְלַל טַעַם וְלֹא בִּגְלַל מַה שֶּׁנִּרְאָה לָהֶם בִּתְחִלַּת הַמַּחְשָׁבָה, אֶלָּא בְּמַסְקָנוֹת הַחָכְמָה אֲשֶׁר הִיא יְרֻשָּׁה לָהֶם וּמְקֻבֶּלֶת אֶצְלָם. וְכָךְ כֹּל מַה שֶּׁאָסְרוּ. וּמִי שֶׁנִּלְאָה מֵהַשִּׂיג חָכְמָתָם, וְתָפַס אֶת דִּבְרֵיהֶם בְּטַעַם[39], הִכְחִישָׁם, כְּמוֹ שֶׁמַּכְחִישִׁים הֶהָמוֹן אֶת מַאַמְרֵי חַכְמֵי הַטֶּבַע וְהַתְּכוּנָה. וְהֵם כַּאֲשֶׁר חָקְרוּ אֶת גִּדְרֵי הַהֲלָכָה וְהוֹרוּ הַמֻּתָּר וְהָאָסוּר מִצַּד הַדִּין הַצָּרוּף, הִצִּיגוּ לְךָ אֵת מַה שֶּׁהוּא מָאוּס מֵאוֹתָם הַגְּדָרִים, כְּמוֹ שֶׁהֵם מְגַנִּים אֲכִילַת בְּשַׂר כֹּס כֹּס, וּלְקִיחַת מָמוֹן בְּתַחְבּוּלוֹת הִלְכָתִיּוֹת, וְהַשִּׁמּוּשׁ בְּתַחְבּוּלוֹת מִן הָעֵרוּב לְמַסָּע בְּשַׁבָּת, וְהַתָּרַת נָשִׁים בְּתַחְבּוּלוֹת שֶׁיֻּתְּרוּ בָּהֶן הַנִּשּׂוּאִין, וְהַתָּרַת הַשְּׁבוּעוֹת וְהַנְּדָרִים בְּמִינֵי הָעֲרָמוֹת אֲשֶׁר יְאַפְשֵׁר אוֹתָם הָעִיּוּן הַהִלְכָתִי גְּרֵידָא, לְלֹא הַהִשְׁתַּדְּלוּת שֶׁל יִרְאַת שָׁמַיִם[40]. וְצָרִיךְ אֶת שְׁנֵי הַדְּבָרִים גַּם יַחַד, כִּי אִם תְּבוֹדֵד אֶת הָעִיּוּן הַהִלְכָתִי, יִתְאַפְשְׁרוּ בִּגְדָרָיו מִינִים מִן הַתַּחְבּוּלוֹת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִשְׁלֹט בָּהֶם, וְאִם תַּעֲזֹב אֶת הַגְּדָרִים הַהִלְכָתִיִּים, אֲשֶׁר הֵם סְיָג הַתּוֹרָה, וְתִסְמֹךְ עַל הַהִשְׁתַּדְּלוּת, יִהְיֶה זֶה גּוֹרֵם לַמִּינוּת וְיֹאבַד הַכֹּל.

נ אָמַר הַכּוּזָרִי: אִם כֵּן, הֲרֵי אֲנִי מוֹדֶה לָרַבָּנִי, הַמְצָרֵף אֶת שְׁתֵּי הַפָּנִים הָאֵלֶּה, בְּיִתְרוֹנוֹ עַל הַקָּרָאִי בַּנִּגְלֶה וּבַנִּסְתָּר, וְיַשִּׂיג עִם זֶה טוּב לֵבָב בְּתוֹרָתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְקֻבֶּלֶת מִמּוּסְרִים הַנֶּאֱמָנִים בְּכָךְ שֶׁחָכְמָתָם הִיא מֵאֵת ה׳ יִתְעַלֶּה. כִּי הַקָּרָאִי, גַּם אִם הִשְׁתַּדְּלוּתוֹ מֻפְלֶגֶת, לֹא יִיטַב לִבּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהִשְׁתַּדְּלוּתוֹ הִיא סְבָרָה וְהִתְחַכְּמוּת, וְאֵינוֹ בָּטוּחַ שֶׁמַּעֲשֵׂהוּ זֶה הוּא הַנִּרְצֶה אֵצֶל ה׳ יִתְעַלֶּה, וְהוּא יוֹדֵעַ כִּי בָּאֻמּוֹת יֵשׁ רַבִּים הַמִּשְׁתַּדְּלִים יוֹתֵר מֵהִשְׁתַּדְּלוּתוֹ. אֲבָל נִשְׁאֲרָה לִי אֵלֶיךָ שְׁאֵלָה בָּעֵרוּב, וְהוּא הֲקַלָּה בְּמִצְוַת הַשַּׁבָּת, אֵיךְ יֵחָשֵׁב לְמֻתָּר מַה שֶּׁאֲסָרוֹ ה׳ יִתְעַלֶּה, בְּאוֹתָהּ הַתַּחְבּוּלָה הַקַּלָּה וְהַפְּחוּתָה?

נא אָמַר הֶחָבֵר: חַס וְשָׁלוֹם שֶׁיַּסְכִּימוּ הֲמוֹן חֲסִידִים וַחֲכָמִים עַל מַה שֶּׁיַּתִּיר קֶשֶׁר מִקִּשְׁרֵי תּוֹרַת ה׳ יִתְעַלֶּה, אַדְּרַבָּה, הֵם אֲשֶׁר מְחַזְּקִים וְאוֹמְרִים: ״עֲשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה״[41]. וּמִכְּלַל הַסְּיָגוֹת אֲשֶׁר סִיְּגוּ, שֶׁאָסְרוּ הַהוֹצָאָה וְהַהַכְנָסָה מֵרְשׁוּת יָחִיד לִרְשׁוּת יָחִיד[42] מַה שֶּׁלֹּא אָסְרָה זֶה הַתּוֹרָה, וְאַחַר כֵּן נָתְנוּ בַּסְּיָג הַהוּא דֶּרֶךְ

---

39. ת׳: בטעמו וסברתו. נראה שניסח כך לשם הבהרה.

40. היתלות בפורמליסטיקה הלכתית בלי הנשמה של הערכים הדתיים.

41. אבות א, א.

42. כך כי״פ^{2}. בכי״א כתוב: ׳רבים יחיד׳, ויש שתי נקודות מעל ׳רבים׳ כסימן למחיקה. ער׳ על פי קטע-גניזה: רבים ולהפך. ת׳ (מ׳לרשות׳): לחצר ובהפך. אם ת׳ גרס כגירסת קטע-הגניזה, הרי שפירש מדעתו שב׳רשות רבים׳ הכוונה כאן לחצר, שהיא רשות לרבים השוכנים בה. אך ייתכן שגרס כמו שהיה כתוב בכי״א, ׳לרשות רבים יחיד׳, ואז ברור שהכוונה לחצר, או שגרס כבפנים והבין ש׳רשות יחיד׳ זו חצר היא [והיה יכול להבין גם שהכוונה להוצאה מבית לבית שלא דרך רה״ר, או להוצאה לכרמלית, שאף

לְהָקֵל, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה גְּזֵרָתָם בְּמַדְרֵגַת תּוֹרָה, וּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה נוֹחוּת לִבְנֵי אָדָם בְּשִׁמּוּשׁ, וְשֶׁלֹּא יַשִּׂיגוּ הַנּוֹחוּת הַזֹּאת אֶלָּא בִּרְשׁוּת, וְהָרְשׁוּת הִיא עֲשִׂיַּת הָעֵרוּב, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הַבְחָנָה בֵּין הַמֻּתָּר לְגַמְרֵי וּבֵין הַסְּיָג וּבֵין הָאָסוּר.

נב אָמַר הַכּוּזָרִי: זֶה כְּבָר סִפְּקַנִי, אֲבָל לֹא הִתְחַזְּקָה אֶצְלִי מְלֶאכֶת הָעֵרוּב[43] עַד שֶׁתִּהְיֶה חִבּוּר בֵּין שְׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת.

נג אָמַר הֶחָבֵר: אִם כֵּן, לֹא הִתְחַזְּקָה אֶצְלְךָ הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ. הַאִם חֲזָקָה בְּעֵינֶיךָ הַעֲבָרַת הָרְכוּשׁ וְהַקַּרְקָעוֹת וְהַבַּיִת וְהָעֲבָדִים בְּקַבָּלַת הַקִּנְיָן וְהַצַּוָּאָה, וְגֵרוּשֵׁי הָאִשָּׁה וְאִסּוּרָהּ[44] אַחַר שֶׁהָיְתָה מֻתֶּרֶת בְּמַאֲמַר 'כִּתְבוּ וְחִתְמוּ וּתְנוּ גֵט', וְהַתָּרָתָהּ אַחַר אִסּוּרָהּ בְּמַאֲמַר 'תְּהֵא לִי מְקֻדֶּשֶׁת', וְכָל מַה שֶּׁבְּ'תוֹרַת כֹּהֲנִים' מִן הַדְּבָרִים שֶׁהַשְׁלָמָתָם תְּלוּיָה בְּמַעֲשֶׂה מְסֻיָּם אוֹ בְּדִבּוּר מְסֻיָּם, וְצָרַעַת הַבֶּגֶד וְהַבַּיִת הַתְּלוּיָה בְּמַאֲמַר הַכֹּהֵן טָמֵא אוֹ טָהוֹר, וְכָל הַמִּשְׁכָּן אָמְנָם הָיְתָה תְּלוּיָה הַקְּדֻשָּׁה בּוֹ בַּהֲקָמַת מֹשֶׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן וְהַמְּשִׁיחָה בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וְכֵן הַכֹּהֲנִים אָמְנָם הָיְתָה תְּלוּיָה הַקְּדֻשָּׁה בָּהֶם בַּמִּלּוּאִים וּבַתְּנוּפָה, וְהַלְוִיִּם בַּטָּהֳרָה וּבַתְּנוּפָה, וְטָהֳרַת הַטְּמֵאִים בְּמֵי נִדָּה, אֲשֶׁר הֵם אֵפֶר פָּרָה וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלַעַת, וְחִטּוּי הַבַּיִת בִּשְׁתֵּי צִפֳּרִים חַיּוֹת וְהַמַּעֲשֶׂה הַהוּא[45], וְכַפָּרַת הַחֲטָאִים בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְטִהוּר הַקֹּדֶשׁ מִן הַטֻּמְאוֹת בְּשָׂעִיר עֲזָאזֵל עִם הַמַּעֲשִׂים הַכְּרוּכִים בּוֹ, וּבִרְכַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּנְשִׂיאַת אַהֲרֹן יָדָיו וְהַדִּבּוּר בְּמַאֲמַר "יְבָרֶכְךָ ה'"[46]. וְהָיָה חָל עִם כָּל מַעֲשֶׂה מֵאֵלֶּה הַמַּעֲשִׂים הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי, לְפִי שֶׁמַּעֲשֵׂי הַתּוֹרָה כַּהֲוָיוֹת הַטִּבְעִיּוֹת, כֻּלָּם מְשֹׁעָרִים מֵאֵת ה' יִתְעַלֶּה, וְאֵין שִׁעוּרָם בִּיכֹלֶת בָּשָׂר וָדָם, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה רוֹאֶה הַהֲוָיוֹת הַטִּבְעִיּוֹת מְשֹׁעָרוֹת וּשְׁקוּלוֹת וּמְאֻזָּנוֹת בִּמְזִיגָתָן מִן הַיְסוֹדוֹת הָאַרְבָּעָה, וּבְדָבָר מְעַט יִשְׁלְמוּ וְיִכּוֹנוּ וְתָחוּל עֲלֵיהֶם הַצּוּרָה הָרְאוּיָה לָהֶם שֶׁל בַּעֲלֵי חַיִּים וּצְמָחִים, וְתַגִּיעַ לְכָל מֶזֶג הַצּוּרָה הַמַּתְאִימָה לוֹ, וּבְדָבָר מְעַט תִּפָּסֵד. הֲלֹא תִּרְאֶה הַבֵּיצָה שֶׁמַּפְסִיד אוֹתָהּ מִקְרֶה מְעַט שֶׁל חֹם מֻפְרָז, אוֹ קֹר, אוֹ תְּנוּעָה, וְלֹא תְקַבֵּל צוּרַת הָאֶפְרוֹחַ, וִישַׁלִּים אוֹתָהּ חִמּוּם הַתַּרְנְגֹלֶת אוֹתָהּ בְּמֶשֶׁךְ שְׁלֹשָׁה שָׁבוּעוֹת, וְתָחוּל בּוֹ[47] הַצּוּרָה בִּשְׁלֵמוּת. וּמִי זֶה אֲשֶׁר יוּכַל לְשַׁעֵר הַמַּעֲשִׂים עַד שֶׁיָּחוּל עֲלֵיהֶם הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי אִם לֹא ה' לְבַדּוֹ? וּבִכְמוֹ זֶה תָּעוּ בַּעֲלֵי הַכִּימִיָּה

אוצר החכמה
13957

היא נקראת לפעמים 'רשות היחיד' (שבת ו:)]. וק' הדפיס במהדורתו בעקבות ער' 'לרשות רבים', וצוח על כך בהערה שהדברים אינם מובנים, שהרי איסור סקילה הוא, ולא שת ליבו להערת ער' המביאה את הנוסח 'יחיד'.

[43] הכוונה לאופן יצירת הרשות המותרת על ידי לחי או קורה או צורות הפתח.

[44] לבעלה.

[45] של טבילה הזייה ושילוח.

[46] בקטע-גניזה נוסף: וישמרך. במדבר ו, כד.

[47] מוסב על האפרוח.

אוצר החכמה 13957

שֶׁקִּבֵּל מֵה׳ וּמִמֹּשֶׁה, אֶלָּא הִזְכִּיר אֶת יוֹם עֲמִידַת הַיַּרְדֵּן, וְיוֹם עֲמִידַת הַשֶּׁמֶשׁ, וְיוֹם הַמִּילָה, לְפִרְסוּמָם אֵצֶל הֶהָמוֹן, וְכֵן מִסִּפּוּרֵי שִׁמְשׁוֹן וּדְבוֹרָה וְגִדְעוֹן וּשְׁמוּאֵל וְדָוִד וּשְׁלֹמֹה, וְלֹא הִזְכִּיר מֵחָכְמוֹתֵיהֶם וְלֹא מִמַּה שֶּׁהָיָה לָהֶם מֵהַמָּסֹרוֹת בַּתּוֹרָה דָּבָר, אֲבָל הִזְכִּיר מִסִּפּוּרֵי שְׁלֹמֹה מְזוֹנוֹ הָרַב וְעָשְׁרוֹ הַגָּדוֹל, וְלֹא הִזְכִּיר מִנִּפְלְאוֹת חָכְמָתוֹ זוּלַת "אָז תָּבֹאנָה שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת"[51], מִפְּנֵי שֶׁאֵרַע הַדָּבָר בְּמַעֲמַד הֶהָמוֹן, אֲבָל חָכְמוֹתָיו עִם מַלְכַּת שְׁבָא וְזוּלָתָהּ לֹא הִזְכִּירָן, כִּי לֹא הָיְתָה כַּוָּנַת הַמְחַבֵּר לְהַזְכִּיר כִּי אִם הַמְפֻרְסָם אֵצֶל הֶהָמוֹן אֲשֶׁר דִּבְּרוּ בּוֹ הָרַבִּים, אֲבָל הַסִּפּוּרִים הַמְיֻחָדִים אֲשֶׁר הָיוּ מְדַבְּרִים בָּהֶם הַיְחִידִים, כֻּלָּם אָבְדוּ מֵאִתָּנוּ, מִלְּבַד מְעַטִּים, אוֹ נְאוּמֵי הַנְּבוּאָה הַצַּחִים אֲשֶׁר עָרְבָה לִבְנֵי אָדָם זְכִירָתָם לַחֲשִׁיבוּת עִנְיָנָם וְצַחוּת לְשׁוֹנָם. וְכָךְ לֹא כָּתַב מִדִּבְרֵי יְמֵי עֶזְרָא וּנְחֶמְיָה אֶלָּא הַמְפֻרְסָם בֶּהָמוֹן, וְהָיָה יוֹם עֲשִׂיַּת הַסֻּכּוֹת יוֹם מְפֻרְסָם, בְּמַה שֶּׁהִתְעוֹרְרוּ בְּנֵי אָדָם וְעָלוּ לֶהָרִים בִּשְׁבִיל עֲלֵי זַיִת וַעֲלֵי הֲדַס וַעֲלֵי תְמָרִים, וְהָיָה "וַיִּמְצְאוּ כָּתוּב" כִּנּוּי לִשְׁמִיעַת עַם הָאָרֶץ וְהֶהָמוֹן, וְהִתְעוֹרְרוּתָם לַעֲשִׂיַּת הַסֻּכּוֹת, אֲבָל הַיְחִידִים לֹא נֶעֶלְמָה מֵהֶם מִצְוָה קַלָּה, כָּל שֶׁכֵּן חֲמוּרָה. וְכִוֵּן כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַיָּמִים לְפָאֵר אוֹתוֹ הַיּוֹם, כַּאֲשֶׁר כִּוֵּן בְּיוֹם גֵּרוּשׁ הָעַמּוֹנִיּוֹת וְהַמּוֹאֲבִיּוֹת, כִּי הוּא הָיָה יוֹם רֹשֶׁם גָּדוֹל בְּגָרֵשׁ בְּנֵי אָדָם אִמּוֹת יַלְדֵיהֶם, וְהוּא דָּבָר כָּבֵד וְקָשֶׁה, וְאֵינִי סָבוּר שֶׁיֵּשׁ אֻמָּה שֶׁתַּעֲשֶׂה כַּדָּבָר הַזֶּה מִתּוֹךְ מִשְׁמַעַת לֵאלֹהֶיהָ זוּלָתִי הַסְּגֻלָּה הַזֹּאת. וּבְשֶׁל זֶה הַפִּרְסוּם נֶאֱמַר "וַיִּמְצְאוּ כָּתוּב", רְצוֹנוֹ לוֹמַר כִּי כַּאֲשֶׁר הִגִּיעַ הַקּוֹרֵא לִפְנֵי עַם הָאָרֶץ אֶל "לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי", הִתְעוֹרְרוּ בְּנֵי אָדָם, וְהָיְתָה חֲרָדָה גְּדוֹלָה בַּיּוֹם הַהוּא.

סד אָמַר הַכּוּזָרִי: רוֹצֶה אֲנִי שֶׁתָּבִיא לִי טַעַם מֵאֵיכוּת הַקַּבָּלָה הַמּוֹרָה עַל אֲמִתּוּתָהּ.

סה אָמַר הֶחָבֵר: הִנֵּה הַנְּבוּאָה לִוְּתָה אֶת אַנְשֵׁי בַּיִת שֵׁנִי בְּמֶשֶׁךְ אַרְבָּעִים שָׁנָה, מִן הַזְּקֵנִים הַנֶּעֱזָרִים בְּכֹחַ הַשְּׁכִינָה אֲשֶׁר הָיְתָה בְּבַיִת רִאשׁוֹן, הוֹאִיל וְהַנְּבוּאָה הַנִּקְנֵית[52] הִסְתַּלְּקָה בְּהִסְתַּלֵּק הַשְּׁכִינָה, וְהָיְתָה לְמַה שֶּׁאֵין לְקַוּוֹת לוֹ אֶלָּא בְּאֹפֶן נָדִיר וּמִכֹּחַ גָּדוֹל, כְּמוֹ אַבְרָהָם וּמֹשֶׁה, וְהַמָּשִׁיחַ הַמְצֻפֶּה וְאֵלִיָּהוּ, וְהַדּוֹמִים לָהֶם, אֲשֶׁר הֵם בְּעַצְמָם מְקוֹם הַשְּׁכִינָה, וּבְהִמָּצְאָם יִקְנוּ הַנִּמְצָאִים מַדְרֵגַת הַנְּבוּאָה. וְנִשְׁאֲרוּ לָעָם בְּשׁוּבָם אֶל הַבַּיִת חַגַּי וּזְכַרְיָה וְעֶזְרָא וְזוּלָתָם.

---

[51] מלכים א׳ ג, טז. [52] הכוונה כנראה שהנבואה אינה חלה ללא קנין, דהיינו ללא השתדלות מצד האדם, ע׳ לעיל ב, יד, אך השתדלות זו אינה מועילה בהעדר השראת השכינה במקדש אלא באופן נדיר, כדלקמן.

וְאַחֲרֵי הָאַרְבָּעִים שָׁנָה הָיוּ הֲמוֹן הַחֲכָמִים הַנִּקְרָאִים אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה, וְרַבִּים הֵם מִסְפָּר[53], וְהֵם, אֲשֶׁר עָלוּ עִם זְרֻבָּבֶל, סָמְכוּ אֶת קַבָּלָתָם אֶל הַנְּבִיאִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּנְבִיאִים מְסָרוּהָ לְאַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה״[54]. וְאַחֲרֵיהֶם דּוֹר שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק כֹּהֵן גָּדוֹל וְהַנִּלְוִים אֵלָיו מִן הַתַּלְמִידִים וְהַחֲבֵרִים. וְאַחֲרָיו אַנְטִגְנָס אִישׁ סוֹכוֹ הָיָה מְפֻרְסָם, וּמִתַּלְמִידָיו צָדוֹק וּבֵיתוֹס אֲשֶׁר הָיוּ שֹׁרֶשׁ לַכּוֹפְרִים, וּבָהֶם נִקְרְאוּ הַצְּדוֹקִין וְהַבֵּיתוֹסִין. וְאַחֲרָיו יוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר חָסִיד שֶׁבַּכְּהֻנָּה וְיוֹסֵף בֶּן יוֹחָנָן וְחַבְרֵיהֶם, וּבוֹ נֶאֱמַר: ״מִשֶּׁמֵּת יוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר בָּטְלוּ הָאֶשְׁכּוֹלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר ׳אֵין אֶשְׁכּוֹל לֶאֱכוֹל׳[55] וְגוֹ׳״[56], לְפִי שֶׁלֹּא נִזְכַּר לוֹ חֵטְא מִנְּעוּרָיו עַד פְּטִירָתוֹ. וְאַחֲרָיו יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה, וְעִנְיָנוֹ מְפֻרְסָם, וְיֵשׁוּ הַנּוֹצְרִי הָיָה מִתַּלְמִידָיו. וְנִתַּאי הָאַרְבֵּלִי בֶּן דּוֹרוֹ. וְאַחֲרָיו יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי וְשִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח וְחַבְרֵיהֶם. וּבִזְמַנָּם יָצָא שֹׁרֶשׁ שִׁיטַת הַקָּרָאִים, בִּגְלַל מַה שֶּׁאֵרַע לַחֲכָמִים עִם יַנַּאי הַמֶּלֶךְ, וְהָיָה כֹּהֵן וְהָיְתָה אִמּוֹ חֲשׁוּדָה שֶׁהִיא חֲלָלָה, וְעָמַד כְּנֶגְדּוֹ אִישׁ אֶחָד מֵהֲמוֹן הַחֲכָמִים בְּאָמְרוֹ לוֹ: ״יַנַּאי הַמֶּלֶךְ, רַב לְךָ כֶּתֶר מַלְכוּת, הַנַּח כֶּתֶר כְּהֻנָּה לְזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן״[57]. וְשִׁסּוּהוּ חֲבֵרָיו בַּחֲכָמִים לְהַבְאִישׁ רֵיחָם וּלְהַגְלוֹתָם וּלְפַזְּרָם וּלְהָרְגָם. וְאָמַר לַחֲבֵרָיו: אִם אֲאַבֵּד אֶת הַחֲכָמִים, מִי יִהְיֶה לָנוּ בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה? אָמְרוּ לוֹ: הֲרֵי תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב מֻנַּחַת, כֹּל הָרוֹצֶה לִלְמֹד יָבוֹא וְיִלְמַד, וְאַל תָּחוּשׁ לַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. וְקִבֵּל מֵהֶם, וְהִגְלָה אֶת הַחֲכָמִים וּבִכְלָלָם שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח, וְהָיָה גִּיסוֹ, וְהִתְרוֹפְפָה הָרַבָּנוּת זְמַן מְעַט, וְרָצוּ לְהַחֲזִיק בַּתּוֹרָה בְּהֶקֵּשׁ, וְנִלְאוּ, עַד שֶׁבָּאוּ שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח וְתַלְמִידָיו[58] מֵאֲלֶכְּסַנְדְּרִיָּה וְחָזְרָה הַקַּבָּלָה כְּבָרִאשׁוֹנָה. וּכְבָר הֻשְׁרַשׁ לַקָּרָאִים שֹׁרֶשׁ עַל יְדֵי אֲנָשִׁים שֶׁהָיוּ דּוֹחִים תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה וּמִתְחַכְּמִים בְּטַעֲנוֹת, כַּאֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה אוֹתָם הַיּוֹם. אֲבָל הַצְּדוֹקִין וְהַבֵּיתוֹסִין לֹא הָיוּ אֶלָּא מִינִים אֶפִּיקוֹרוֹסִים מַכְחִישִׁים הָעוֹלָם הַבָּא[59], וְהֵם הַמִּינִים שֶׁמְּבַקְשִׁים עֲלֵיהֶם בַּתְּפִלָּה[60]. אֲבָל חַבְרֵי יֵשׁוּ[61] הֲרֵי הֵם הַמְשֻׁעְמָדִים הַנִּכְנָסִים לַדָּת הַנּוֹצְרִית הַמִּטְבָּלִים בַּיַּרְדֵּן. אֲבָל הַקָּרָאִים הֲרֵי הֵם מִשְׁתַּדְּלִים[62] בָּעִקָּרִים וּמִתְחַכְּמִים

---

[53] אף על פי שבגמ׳ מגילה יז: מפורש שמאה ועשרים זקנים תיקנו את תפילת שמונה עשרה, ובמקומות אחרים (ברכות לג: ועוד) נזכר שאנשי כנסת הגדולה תיקנו את התפילות, נראה שלדעת ריה״ל המושג ׳אנשי כנסת הגדולה׳ הוא מושג יותר רחב, ומכללם היו אותם מאה ועשרים זקנים.

[54] אבות א, א.

[55] מיכה ז, א.

[56] מש׳ סוטה מז.

[57] קידושין סו.

[58] כך ת׳. לפי גירסת כי״א: ושארית תלמידיו.

[59] מ׳לא׳ על פי כי״פ^2 ות׳, ובכי״א נשמט.

[60] בת׳ נוסף: וכל המינים כרגע יאבדו.

[61] ת׳ (מ׳אבל׳): וחבריהם (לכאורה מוסב על הצדוקין והביתוסין). וצ״ב האם הוא נוסח אחר שהיה לפניו, או שמעשה צנזורה הוא.

[62] כך לפי ער׳ שתוקן על פי ת׳. לפי גירסת כי״א: נודעים.

כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: ״אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי[81] כָּךְ מְקֻבָּל אֲנִי[82] מִפִּי שִׁבְעִים זְקֵנִים בַּיּוֹם שֶׁהוֹשִׁיבוּ אֶת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה בַּיְשִׁיבָה[83]״[84]. וְנִמְשָׁכִים אַחַר הַשִּׁבְעִים מֵאוֹת, וְנִמְשָׁכִים אַחַר הַמֵּאוֹת אֲלָפִים, כִּי לֹא יִתָּכֵן שֶׁיִּבָּרְרוּ שִׁבְעִים שְׁלֵמִים אֶלָּא מִמֵּאוֹת שֶׁהֵם תַּחְתֵּיהֶם, וְכָךְ בְּהַדְרָגָה. וְאַחֲרֵי אֵלֶּה רַבִּי עֲקִיבָה[85] וְרַבִּי טַרְפוֹן וְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי וְחַבְרֵיהֶם, וְכֻלָּם אַחַר הַחֻרְבָּן. וְהִגִּיעַ רַבִּי עֲקִיבָא אֶל גְּבוּל קָרוֹב לַנְּבוּאָה עַד שֶׁהָיָה נִכְנָס וְיוֹצֵא בְּעוֹלַם הָרוּחָנִיִּים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו: ״אַרְבָּעָה נִכְנְסוּ לַפַּרְדֵּס, אֶחָד הֵצִיץ וּמֵת, וְאֶחָד הֵצִיץ וְנִפְגַּע, וְאֶחָד הֵצִיץ וְקִצֵּץ בַּנְּטִיעוֹת, וְאֶחָד בָּא בְּשָׁלוֹם וְיָצָא בְּשָׁלוֹם, וּמַנּוּ, רַבִּי עֲקִיבָה״[86]. וְהָיָה זֶה שֶׁמֵּת מִמִּי שֶׁלֹּא יָכֹל לִסְבֹּל רְאִיַּת הָעוֹלָם הַהוּא מִבְּלִי שֶׁתִּתְפָּרֵק הַרְכָּבָתוֹ, וְהַשֵּׁנִי נִטְרְפָה דַּעְתּוֹ וְנֶחֱרַד הַחֲרָדָה הָאֱלֹהִית, וְלֹא הוֹעִיל לִבְנֵי אָדָם. וְהַשְּׁלִישִׁי קִלְקֵל בַּמַּעֲשִׂיּוֹת מִפְּנֵי שֶׁהִשְׁקִיף אֶל הַשִּׂכְלִיּוֹת, בְּאָמְרוֹ: אֵלֶּה הַמַּעֲשִׂים אֵינָם אֶלָּא כֵּלִים וּמַכְשִׁירִים לְהַגִּיעַ אֶל זֹאת הַמַּדְרֵגָה הָרוּחָנִית, וַאֲנִי כְּבָר הִגַּעְתִּי אֵלֶיהָ, וּלְפִיכָךְ לֹא אָחוּשׁ לְמַעֲשֵׂי הַתּוֹרָה, וְהִתְקַלְקֵל וְקִלְקֵל, וְתָעָה וְהִתְעָה. וְרַבִּי עֲקִיבָה הוּא אֲשֶׁר הָיָה נִכְנָס וְיוֹצֵא בִּשְׁנֵי הָעוֹלָמוֹת מִבְּלִי שֶׁהִשִּׂיגוֹ נֵזֶק, וּכְבָר נֶאֱמַר עָלָיו: ״רָאוּי הָיָה שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו שְׁכִינָה כְּמֹשֶׁה[87] אֶלָּא שֶׁאֵין הַשָּׁעָה רְאוּיָה לְכָךְ״[88]. וְהוּא מִכְּלַל הֲרוּגֵי מַלְכוּת, וְהוּא אֲשֶׁר בְּשָׁעָה שֶׁנֶּהֱרַג הָיָה שׁוֹאֵל אֶת תַּלְמִידָיו הַאִם הוּא זְמַן קְרִיַּת שְׁמַע, כְּדֵי שֶׁיִּקְרָא אוֹתָהּ, וְאָמְרוּ לוֹ: ״רַבֵּנוּ, עַד כָּאן[89]?״[90] וְאָמַר לָהֶם: ״כָּל יָמַי הָיִיתִי מִצְטַעֵר עַל מִקְרָא זֶה ׳בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ׳ וַאֲפִלּוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ, עַכְשָׁיו שֶׁבָּא לְיָדִי לֹא[91] אֲקַיְּמֶנּוּ? וְהָיָה מַאֲרִיךְ בְּאֶחָד[92] עַד שֶׁיָּצְאָה נִשְׁמָתוֹ״.

אוצר החכמה 13957

סו אָמַר הַכּוּזָרִי: כְּמוֹ זֶה יִחְיֶה חַיִּים עֲרֵבִים, וְיָמוּת מָוֶת עָרֵב, וְאַחַר כֵּן יִחְיֶה הַחַיִּים הַנִּצְחִיִּים בַּעֲרֵבוּת מַתְמֶדֶת.

סז אָמַר הֶחָבֵר: וְאַחֲרֵיהֶם בְּדוֹר אֶחָד רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי וְשִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי וְרַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן תְּרַדְיוֹן וְחַבְרֵיהֶם. וְאַחֲרֵי אֵלֶּה רַבִּי, וְהוּא רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, וְהוּא רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא, וְעִמּוֹ רַבִּי נָתָן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה וְזוּלָתָם הַרְבֵּה, וְהֵם סוֹף בַּעֲלֵי הַמִּשְׁנָה הַנִּקְרָאִים תַּנָּאִים, וְאֵין אַחֲרֵיהֶם אֶלָּא הָאֲמוֹרָאִים, וְהֵם

אוצר החכמה 13957

---

[81] כך גם בת׳. לפנינו במשנה: עזאי.
[82] ת׳ (מ׳מקובל׳): מקובלני.
[83] ת׳ (מ׳בן׳): ראש ישיבה.
[84] מש׳ זבחים יא:
[85] ת׳: עקיבא. וכן להלן.
[86] חגיגה יד:
[87] ת׳ (מ׳שכינה׳): השכינה.
[88] לפנינו לא נמצא נוסח כזה על ר׳ עקיבא, אלא על הלל ושמואל הקטן (סנהדרין יא.), וע׳ מנחות כט:, במדבר רבה יט, ו.
[89] כך ת׳. כי״א: כך.
[90] ברכות סא:
[91] כך ת׳. בכי״א לית, ואם אינה ט״ס הקריאה היא בניחותא.
[92] ת׳: בייחוד.

אַנְשֵׁי הַתַּלְמוּד. וְחֻבְּרָה הַמִּשְׁנָה בִּשְׁנַת חֲמֵשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים לְמִנְיַן הַשְּׁטָרוֹת, וְהִיא שְׁנַת מֵאָה וַחֲמִשִּׁים לְחֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי, אַחֲרֵי חֲמֵשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה מֵהִסְתַּלֵּק הַנְּבוּאָה[93], נִכְלַל בָּהּ כֹּל מַה שֶּׁהִזְכַּרְנוּ. אֵלֶּה נְקֻדּוֹת מְעַטּוֹת מִנִּי רַבּוֹת מִסִּפּוּרֵיהֶם וּמָסֹרוֹתֵיהֶם. וְשָׁקְדוּ עַל הַמִּשְׁנָה כִּשְׁקִידָתָם עַל הַתּוֹרָה, בְּסִדּוּרָם אוֹתָהּ וּבַעֲרִיכָתָהּ, וּבְמִסְפַּר הַסְּדָרִים וְהַפְּרָקִים וְהַהֲלָכוֹת, וּבִשְׁמִירַת הַשְּׁמוּעוֹת, מַה שֶּׁיַּרְחִיק מֵהַמַּחְשָׁבָה שֶׁיִּהְיֶה זֶה דָּבָר שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו, וְנִכְלַל בָּהּ מִצַּחוּת הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית הַרְבֵּה מַה שֶּׁאֵינוֹ נִגְזָר מִלְּשׁוֹן הַמִּקְרָא. אֲבָל קִצּוּר דְּבָרֶיהָ, וִיפִי סִדּוּרָהּ, וְטִיב חִבּוּרָהּ, וַהֲקָפַת צִדְדֵי הָעִנְיָנִים, עִם הַהַחְלָטָה וְהַפְּסִיקָה בְּלִי סְפֵקוֹת וְהַשְׁעָרוֹת, הֲרֵי הֵם בְּגֶדֶר שֶׁהַמְעַיֵּן בָּהּ בְּעֵין הָאֱמֶת יִרְאֶה שֶׁבָּשָׂר וָדָם לֹא יוּכַל לְחַבֵּר כְּמוֹתָהּ אִם לֹא בְּעֵזֶר אֱלֹהִי. וְאֵין עוֹיֵן אוֹתָהּ אֶלָּא מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדְעָהּ, וְלֹא הִתְעַסֵּק בְּלִמּוּדָהּ וּבְעִיּוּן בָּהּ, וְהוּא שׁוֹמֵעַ מִמָּסֹרוֹת הַחֲכָמִים הַסִּפּוּרִים הָעֲמָמִיִּים הַדְּרָשִׁיִּים, וְיִגְזֹר עֲלֵיהֶם בְּחֻלְשָׁה וְחֶסְרוֹן, כַּאֲשֶׁר גּוֹזֵר אָדָם בְּחֶסְרוֹן עַל מִי שֶׁפָּגַשׁ אוֹתוֹ מִבְּלִי נִסָּיוֹן וְחֶבְרָה מְמֻשֶּׁכֶת. וּמִדֻּגְמָאוֹת סְמִיכַת מָסָרְתָּם אֶל הַנְּבוּאָה, אָמְרָם: ״אָמַר רַבִּי נַחוּם הַלַּבְלָר מְקֻבָּל אֲנִי[94] מֵרַבִּי מְיָאשָׁא[95] שֶׁקִּבֵּל מֵאַבָּא[96] שֶׁקִּבֵּל מִן הַזּוּגוֹת שֶׁקִּבְּלוּ מִן הַנְּבִיאִים[97] הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי״[98]. וּמֵהִסְתַּיְּגָם מִקַּבָּלַת הַיְּחִידִים, מַה שֶּׁאָמַר אֶחָד מֵהֶם לִבְנוֹ, מְצַוֶּה לִפְנֵי פְּטִירָתוֹ: ״בְּנִי, חֲזֹר בְּךָ בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁהָיִיתִי אוֹמֵר[99], אָמַר לוֹ, וְאַתָּה לָמָּה לֹא חָזַרְתָּ בְּךָ? אָמַר לוֹ, אֲנִי שָׁמַעְתִּי מִפִּי רַבִּים וְהֵם שָׁמְעוּ מִפִּי רַבִּים[100], אֲנִי עָמַדְתִּי בִּשְׁמוּעָתִי וְהֵם עָמְדוּ בִּשְׁמוּעָתָם, אֲבָל אַתָּה שָׁמַעְתָּ מִפִּי יָחִיד, מוּטָב לְהַנִּיחַ[1] אֶת[2] דִּבְרֵי יָחִיד וְלֶאֱחֹז אֶת דִּבְרֵי מְרֻבִּים[3]״[4]. וְאֵלֶּה נְקֻדּוֹת מְעַטּוֹת וְטִפָּה מִיַּם רְאָיוֹת עַל מַעֲלַת מָסֹרוֹת הַמִּשְׁנָה. אֲבָל מָסֹרוֹת הַתַּלְמוּד וּמוּסָרָיו, יֶאֶרְכוּ הַדְּבָרִים בָּהֶם וּבְדַרְכֵיהֶם וּבְמַעֲשִׂיּוֹתֵיהֶם וּבִמְשָׁלֵיהֶם, וְאִם יֵשׁ בָּהֶם מַה שֶּׁאֵינוֹ נֶחְשָׁב לְנָאֶה הַיּוֹם, הֲרֵי כְּבָר הָיָה בַּדּוֹרוֹת הָהֵם נָהוּג וְנֶחְשָׁב לְנָאֶה.

סח אָמַר הַכּוּזָרִי: כְּמוֹ כֵן אֲנִי רוֹאֶה בִּפְרָטֵי דִּבְרֵיהֶם מַה שֶּׁמְּעַרְעֵר אֶת מַה

---

[93] לפי האמור לעיל ראש פסקה ס״ה היתה עדיין נבואה בארבעים השנים הראשונות של בית שני. כל ימי הבית השני ארבע מאות ועשרים שנה (יומא ט.), צא מהן ארבעים, הרי שלש מאות שמונים, והמשנה חוברה בשנת מאה וחמישים לחורבן, הרי חמש מאות ושלשים אחרי הסתלק הנבואה. [94] ת׳ (מ׳מקובל׳): מקובלני. [95] ת׳: מיישא. [96] כך ת׳ (וכ״ה גירסת הרמב״ם במשנה הכתובה בעצם כתב ידו). בכי״א לית מ׳שקבל׳. [97] ת׳ (מ׳מן׳): מהנביאים. [98] פאה ב, ו. [99] בת׳ נוסף: לך. [100] כך ת׳. כי״א: מרובין (אך לעיל ׳רבים׳; במשנה בכ״י הרמב״ם בשניהם ׳המרובין׳). [1] ת׳: שתניח. [2] בת׳ לית. וכן ׳את׳ הבא. [3] ת׳: רבים (בכ״י הרמב״ם: המרובין). [4] עדויות ה, ז.

שֶׁאַתָּה מְתָאֵר מִכְּלָלוֹתֵיהֶם, כְּהוֹצָאָתָם אֵת פְּסוּקֵי הַתּוֹרָה אֶל פָּנִים שֶׁמַּרְחִיק אוֹתָם הַהֶקֵּשׁ, וְיָעִידוּ הַנְּפָשׁוֹת שֶׁלֹּא הָיְתָה הַכַּוָּנָה בְּאוֹתוֹ הַפָּסוּק מַה שֶּׁזְּכָרוּהוּ, פַּעַם בַּדִּינִים וּפַעַם בַּדְּרָשׁוֹת, וְכֵן מַה שֶּׁיֵּשׁ לָהֶם מֵהַגָּדוֹת וּמַעֲשִׂיּוֹת שֶׁמַּרְחִיק אוֹתָן הַשֵּׂכֶל.

סט אָמַר הֶחָבֵר: הֲרָאִיתָ מַה שֶּׁיֵּשׁ לָהֶם מֵהַדִּיּוּק וְהַחֲקִירָה בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה וְהַבָּרַיְתָא, וּמַה שֶּׁמַּגִּיעִים בָּזֶה לְדִקְדּוּק וְאִמּוּת מִבְּלִי לְוַתֵּר בְּמִלָּה, כֹּל שֶׁכֵּן בְּעִנְיָן?

ע אָמַר הַכּוּזָרִי: רָאִיתִי מַה שֶּׁהוּא לְמַעְלָה מִכֹּל וְכוֹחַ, אֶלָּא הוּא הַמּוֹפֵת אֲשֶׁר אֵין לְהַרְהֵר אַחֲרָיו.

עא אָמַר הֶחָבֵר: הַאִם אֶפְשָׁר לַחְשֹׁב עַל מִי שֶׁיְּדַקְדֵּק זֶה הַדִּקְדּוּק שֶׁהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ מֵהַפָּסוּק מַה שֶּׁנֵּדָעֵהוּ אֲנַחְנוּ?

עב אָמַר הַכּוּזָרִי: זֶה אִי אֶפְשָׁר, אַךְ הַדָּבָר עַל אֶחָד מִשְּׁנֵי פָּנִים, אוֹ שֶׁאֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע דַּרְכֵי פֵּרוּשָׁם לַתּוֹרָה, אוֹ שֶׁמְּפָרְשֵׁי הַהֲלָכָה אֵין הֵם הַמְפָרְשִׁים אֶת הַתּוֹרָה. וְזֶה הַפָּן הַשֵּׁנִי בָּטֵל. וּלְעִתִּים רְחוֹקוֹת נִרְאֶה לָהֶם פֵּרוּשׁ פָּסוּק שֶׁמַּסְכִּים לַהֶקֵּשׁ וְלַנִּרְאֶה מֵהַמִּלּוֹת, כְּמוֹ שֶׁאֵין אָנוּ רוֹאִים לָהֶם פֵּרוּשׁ הֲלָכָה אֶלָּא בְּתַכְלִית הַהַתְאָמָה לַהֶקֵּשׁ.

עג אָמַר הֶחָבֵר: אֲבָל נֹאמַר אֶחָד מִשְּׁנֵי דְבָרִים, אוֹ שֶׁהָיוּ לָהֶם סוֹדוֹת שֶׁנֶּעֶלְמוּ מֵאִתָּנוּ בְּדַרְכֵי פֵּרוּשׁ הַתּוֹרָה, הָיוּ אֶצְלָם בְּקַבָּלָה בְּשִׁמּוּשׁ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת, אוֹ שֶׁהֲבָאָתָם הַפְּסוּקִים הִיא עַל דֶּרֶךְ הַסֶּמֶךְ הַנִּקְרֵאת אֶצְלָם אַסְמַכְתָּא, שֶׁהֵם שָׂמִים אוֹתָהּ סִימָן לְקַבָּלָתָם, כְּמוֹ שֶׁשָּׂמוּ אֵת "וַיְצַו ה' אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל עֵץ הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל"[5] סִימָן לְשֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ: "וַיְצַו" אֵלּוּ הַדִּינִין, "ה'" זוֹ בִּרְכַּת הַשֵּׁם, "אֱלֹהִים" זוֹ עֲבוֹדָה זָרָה, "עַל הָאָדָם" זוֹ שְׁפִיכוּת דָּמִים, "לֵאמֹר" זֶה גִּלּוּי עֲרָיוֹת, "מִכֹּל עֵץ הַגָּן" זֶה גֵּזֶל, "אָכֹל תֹּאכֵל" זֶה אֵיבָר מִן הַחַי[6]. מָה רְחוֹקִים אֵלּוּ הָעִנְיָנִים מִן הַפָּסוּק הַזֶּה, אֲבָל אֵצֶל הָעָם בָּאוּ בְּקַבָּלָה אֵלּוּ שֶׁבַע הַמִּצְוֹת, וְתָלוּ אוֹתָן בְּזֶה הַפָּסוּק כְּסִמָּן לְהָקֵל לְזָכְרָם. וְאוּלַי שְׁנֵי הַפָּנִים יֶשְׁנָם אֶצְלָם בְּפֵרוּשׁ הַפְּסוּקִים, אוֹ שֶׁיֵּשׁ שָׁם פָּנִים נִסְתָּרִים מֵאִתָּנוּ. וּמִן הַדִּין שֶׁנִּסְמֹךְ עֲלֵיהֶם, מֵאַחַר שֶׁנִּתְאַמְּתָה חָכְמָתָם וְיִרְאָתָם וְהִשְׁתַּדְּלוּתָם, וּקְהָלָם הַגָּדוֹל אֲשֶׁר לֹא תִּתָּכֵן בּוֹ קְנוּנְיָה, וְלֹא נַחְשֹׁד בְּמַאֲמָרָם, אֶלָּא נַחְשֹׁד בַּהֲבָנָתֵנוּ,

---

[5] בראשית ב, טז. [6] סנהדרין נו:

הלכות ממרים

יש בכללן תשע מצות. שלש מצות עשה. ושש מצות לא תעשה.

וזה הוא פרטן:

) לעשות על פי התורה שאמרו לנו בית דין הגדול. ב) שלא לסור מדבריהם. ג) שלא להוסיף על התורה
מצות שבכתב ולא בפירושן שלמדנו מפי השמועה. ד) שלא לגרוע מן הכל. ה) שלא לקלל אב ואם. ו) ש
להכותם. ז) לכבדם. ח) ליראם. ט) שלא יהיה הבן סורר ומורה על קול אביו ואמו:

וביאור מצות אלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א אבית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה. והם עמודי ההוראה ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל. ועליהן הבטיחה תורה שנאמר על פי התורה אשר יורוך זו מצות עשה. וכל המאמין במשה רבינו ובתורתו חייב לסמוך מעשה הדת עליהן ולישען עליהן: **ב** בכל מי שאינו עושה כהוראתן עובר בלא תעשה שנאמר לא תסור מכל הד
אשר יגידו לך ימין ושמאל. ואין לוקין על לאו זה מפני שניתן לאזהרת מיתת בית ד
שכל חכם שמורה על דבריהם מיתתו בחנק שנאמר והאיש אשר יעשה בזדון וגו'. או
דברים שלמדו אותן מפי השמועה והם תורה שבעל פה. ואחד דברים שלמדום מפי דער
באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן ונראה בעיניהם שדבר זה כך הוא. ואחד דבר
שעשאום סייג לתורה ולפי מה שהשעה צריכה והן הגזרות והתקנות והמנהגות. כל או
ואחד מאלו השלשה דברים מצות עשה לשמוע להן. והעובר על כל אחד מהן עובר ב
תעשה. הרי הוא אומר על פי התורה אשר יורוך אלו התקנות והגזירות והמנהגות שיו
בהם לרבים כדי לחזק הדת ולתקן העולם. ועל המשפט אשר יאמרו אלו דברים שלמ
אותן מן הדין באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן. מכל הדבר אשר יגידו לך
הקבלה שקבלו איש מפי איש: **ג** דברי קבלה אין בהן מחלוקת לעולם וכל דבר שתמצ
בו מחלוקת בידוע שאינו קבלה ממשה רבינו. ודברים שלמדין מן הדין אם הסכימו עלי
בית דין הגדול כולן הרי הסכימו. ואם נחלקו בהן הולכין אחר הרוב ומוציאין הדין או
הרבים. וכן הגזרות והתקנות והמנהגות אם ראו מקצתן שראוי לגזור גזירה או לתקן תק
או שיניחו העם המנהג הזה. וראו מקצתן שאין ראוי לגזור גזרה זו ולא לתקן תקנה
ולא להניח מנהג זה נושאין ונותנין אלו כנגד אלו והולכין אחר רובן ומוציאין הדבר או
בים: **ד** גכשהיה בית דין הגדול קיים לא היתה מחלוקת בישראל. אלא כל דין שנולד בו ספק לאחד מישראל שו
ית דין שבעירו אם ידעו אמרו לו אם לאו הרי השואל עם אותו בית דין או עם שלוחיו עולין לירושלים ושואלין לב
ן שבהר הבית אם ידעו אמרו לו אם לאו הכל באין לבית דין שעל פתח העזרה. אם ידעו אמרו להן ואם לאו הכל בא
לשכת הגזית לבית דין הגדול ושואלין. אם היה הדבר שנולד בו הספק לכל, ידוע אצל בית דין הגדול בין מפי הקב
ן מפי המדה שדנו בה אומרים מיד. אם לא היה הדבר ברור אצל בית דין הגדול דנין בו בשעתן ונושאין ונותנין בד
שיסכימו כולן. או יעמדו למנין וילכו אחר הרוב ויאמרו לכל השואלים כך הלכה והולכין להן. משבטל בית דין הגד
רבתה

א סמ"ג עשין קי"א: ב סמ"ג לאוין רי"ז: ג סמ"ג שם ובעשין קי"א:

אוצר החכמה
13957

הרדב"ז (מכ"י)

מך רבינו הלכות ממרים לפי שהוא מכלל הלכות סנהדרין שחייבין כל ישראל לשמוע
להם וכל הממרה את פיהם עובר בל"ת ואם זקן ממרא חייב מיתה:
רק א א ב"ד הגדול שבירושלים וכו'. ספרי פ' שופטים ואלו ואלו באין לב"ד
הגדול שבלשכת הגזית שמשם תורה יוצאה לכל ישראל שנאמר כל
קום אשר יבחר ה' אלהיך בו. עוד שם ועשית
פי הדבר אשר יגידו לך על הוראת בית דין
דול שבירושלים חייבים מיתה ואין חייבים מיתה
על הוראת ב"ד שביבנה:
מי שאינו עושה וכו'. שם על פי התורה
אשר יורוך על דברי תורה חייבים מיתה
ן חייבים מיתה על דברי סופרים ועל המשפט
ר יאמרו לך זו מ"ע ולא תסור מן הדבר אשר
דו לך זו מצות ל"ת ימין ושמאל אפי' נראים
יניך על שמאל ימין ועל ימין שמאל שמע להם:
דברי קבלה אין בהם מחלוקת וכו'. פ'
אלו הן הנחנקין תניא אמר ר' יוסי
תחלה לא היו מחלוקות בישראל אלא ב"ד של
א יושבין בלשכת הגזית וכו' כדלקמן ומשרבו
מידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו
לוקות בישראל ונעשית התורה כשתי תורות.
יא פ"ק דע"ז היו שנים אחד מטמא ואחד
הר אחד אוסר ואחד מתיר אם היה אחד מהם
ל בחכמה ובמנין הלך אחריו ואם לאו הלך
ר המחמיר ר' יהושע בן קרחה אומר בשל
ה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים הלך אחר
יקל אמר רב יוסף הלכה כר' יהושע בן קרחה:
כשהיה ב"ד הגדול קיים וכו'. פ' אלו
הן הנחנקין במשנה ובברייתא אשר
כתבתי לעיל:
ב"ד

כסף משנה

פרק א א ב"ד הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה וכו':
ד כשהיה ב"ד הגדול קיים וכו' עד זה אוסר וזה מתיר. ברי
בסנהדרין פרק הנחנקין (דף פ"ח:) תניא אמר ר' יוסי מתח
לא היו מרבים מחלוקות בישראל וכו' עד ונעשית תורה כשתי תורות. ומה שלא כתב רב
שבאים לב"ד הסמוך לעירו כמו שכתוב בבריי
הנזכרת לפי שכיון שאנו מחזרים לאי זה בית
שיודיעם האמת ממילא משמע שילכו לב"ד הסמ
לעירו קודם שיעלו לירושלים או שלא היה בגירס
של רבינו וזה נראה יותר:
שני

לחם משנה

רק א ב ואחד הדברים שעשאום סייג לתורה וכו'. הרמב"ן ז"ל השיג על
רבינו א"כ כל דברי סופרים הוי לאו ועשה והיה לנו להחמיר
ל מילי דרבנן שהם מן התורה כיון שהתורה צותה לא תסור מכל הדבר כו' וכן עשה דעל
התורה כו'. והנה בקרית ספר שחבר הרב מהר"ס טראני ז"ל בתחלת ספרו האריך לתרץ
וכלל דבריו הם דהחכמים התנו מתחילה שלא יהא עובר על גזירתם כעובר על דברי תורה
א שיהא קל מאד ושילכו בספק דבריהם להקל וכיון שכן אין אנו עוברים על מה שצותה
ורה שהתורה לא צותה אלא שישמעו למה שאומרים חכמים ז"ל והם עצמם אמרו שלא
ו בדבריהם להחמיר אלא להקל ושלא יהא להם עונש כעובר על דברי תורה וכי תימא
כ אין מקום למ"ש רבינו שכל מי שאינו עושה כדבריהם במה שהוא סייג לתורה וכל
בריס שאמרו הם שעובר בעשה ולאו דלא תסור דהא כיון שהם אמרו שמי שעובר על
ריהם לא יהיה נענש כעובר על דברי תורה א"כ לא יהיה לו עונש דלאו ועשה לזה תירץ
הני לאו ועשה לזקן ממרא שחולק על שום דבר מדבריהם ואומר שאינו אמת כמו שתקנו
הם אבל מי שעובר על דבר אחד מדבריהם אפילו שיעבור במזיד כיון שאינו חולק לומר ש
אמת מה שצוו חכמים אלא שלצורכו ולהנאתו עושה מה שעושה אינו עובר על לאו ש
מתלו בתחלה על כך כיון שאינו חולק ואומר שאינו אמת מה שעשו הם. זהו כלל כוונתו
עם שהאריך לבאר הדברים יותר ונכון הדבר בעיני:
ד הרי השואל עם אותו ב"ד כו'. בברייתא אמרו בפ' הנחנקין (דף פ"ח:) הוצרך הד
לשאול שואל מב"ד שבעירו אם שמעו אמרו להן ואם לאו באים לזה שעל פתח
הבית אם שמעו אמרו להם ואם לאו באין לזה שעל פתח העזרה ואומר כך דרשתי וכו' ואם
אלו ואלו באין ללשכת הגזית וכו'. ואם כן קשה על רבינו מאין הוציא שהשואל עם הב"ד שנסת
להם או שלוחם הולכים לשאול לב"ד הגדול מהם נימא דהשואלים לבד הם ההולכים ושואלים
ב"ד זה יודעים אומרים להם ואם לאו הולכים השואלים לשאול מב"ד אחר גדול מהם ואי מכ
דהברייתא פתחה ביחיד שאמרה שואל מב"ד ואחר כך אמרה ואם לאו באין דמשמע דאח"כ
השואל עם הב"ד לשאול ולכך אמר לשון רבים זה אינו כלום דנימא דהשואלים הוי רבים ולכך א
באים

מגדל עוז

א א ב"ד הגדול כו' עד להשען עליהן. בספרי דבי רב: **ב** כל מי שאינו עושה כהוראתן עד איש מפי איש. סנהדרין פרק הנחנקין (דף פ"ו): **ג** דברי קבלה וכו' עד אחר הרוב. פ"ק דמס
ע"ז (דף ז'): **ד** כשהיה ב"ד הגדול קיים כו' עד וזה מחייב. סנהדרין פרק הנחנקין:
שני

רבתה מחלוקת בישראל זה מטמא ונותן טעם לדבריו וזה מטהר ונותן טעם לדבריו זה אוסר וזה מתיר:

ה שני חכמים או שני בתי דינין שנחלקו שלא בזמן הסנהדרין או עד שלא היה הדבר ברור להן. בין בזמן אחד בין בזה אחר זה. אחד מטהר ואחד מטמא אחד אוסר ואחד מתיר אם אינך יודע להיכן הדין נוטה. בשל תורה הלך אחר [א]המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל:

פרק שני

א אב"ד גדול שדרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך ודנו דין. ועמד אחריהם ב"ד אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו. שנאמר אל השופט אשר יהיה בימים ההם אינך חייב ללכת אלא אחר בית דין שבדורך: **ב** *בית דין שגזרו גזרה או תקנו תקנה והנהיגו מנהג ופשט הדבר בכל ישראל. ועמד אחריהם בית דין אחר ובקש לבטל דברים הראשונים ולעקור אותה התקנה ואותה הגזרה ואותו המנהג. אינו יכול עד שיהיה גדול מן

א סמ"ג עשין קי"א:

השגת הראב"ד

*ב"ד שגזרו גזרה וכו' עד שיהא גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין. א"א ולא אפי' אליהו ובית דינו הואיל ופשט איסורן בכל ישראל כדאיתא בע"ז:

כסף משנה

שני חכמים וכו'. בפ"ק דע"ז (דף ז'.) תניא היו שנים אחד מטמא ואחד מטהר
אחד אוסר ואחד מתיר אם היה אחד מהם גדול בחכמה ובמנין הלך אחריו
ז לאו הלך אחר המחמיר ר' יהושע בן קרחה אומר בשל תורה הלך אחר המחמיר
ל סופרים הלך אחר המיקל אמר רב יוסף הלכה כר' יהושע בן קרחה ומדת"ק מפליג
גדול בחכמה ובמנין לאינו גדול משמע
יצ"ק אפילו אחד גדול מחבירו בחכמה ובמנין
ל תורה הלך אחר המחמיר וכו' ולכך סתם
ינו ולא חילק. ומ"ש רבינו שלא בזמן הסנהדרין
מר דאילו בזמן הסנהדרין לא היינו צריכים
י שעכ"פ היה מתברר הדין כמ"ש לעיל
בסמוך:

"ב א בית דין הגדול שדרשו וכו'.
למד כן רבינו ממאי
שכתן תנאי בתראי דפליגי אקמאי וכן אמוראי
ראי פליגי אקמאי והא דתנן בפ"ק דעדיות
שנה ה') שאם יראה ב"ד את דברי היחיד
מוך עליו שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד
ירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין מוקי
רבינו בשאותו יחיד ואותם רבים נחלקו בגזירה
או תקנה כלומר שאם ב"ד פסק כדעת היחיד
ב"ד אחר יכול לחלוק ולפסוק כדעת הרבים
א אם היה גדול וכו' וכמו שיתבאר בסמוך
ל אם נחלקו בשזה דורש באחת מן המדות וזה
חרת אה"נ שיכול לבטל דבריו אפילו שאינו
ל כמוהו בחכמה ובמנין. ואם תאמר אם כן
אי לא פליגי אמוראי אתנאי דהא בכל דוכתא
שינן לאמורא ממתניתין או מברייתא וצ"ל אנא
מרי כי האי תנא ואם לא יאמר כן קשיא ליה
צי דברי רבינו הרשות נתונה להם לחלוק על
י התנאים. ואפשר לומר שמיום חתימת המשנה
מו וקבלו שדורות האחרונים לא יחלקו על
אשונים וכן עשו גם בחתימת הגמ' שמיום
זתמה לא ניתן רשות לשום אדם לחלוק עליה:
אמר אל השופט אשר יהיה בימים ההם
'. בר"ה סוף פרק שני (דף כ"ה:) אמרו
פתח בדורו כשמואל בדורו ומייתי התם קרא דובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר
ה בימים ההם וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא היה בימיו הא אין לך
לילך אלא אצל שופט שיהיה בימיך:

ב"ד שגזרו גזירה או תקנו וכו'. נראה שרבינו מפרש הא דתנן פ"ק דעדיות שאין
ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין היינו
נחלקו בגזירה או תקנה וב"ד של ראשונים ראו לגזור או לתקן כך וב"ד שאחריהם ראו
קן בענין אחר אינם יכולים לבטל דברי הראשונים עד שיהיו גדולים מהם בחכמה ובמנין אבל דברים שראו ב"ד לגזור ולאסרו לעשות סייג אם פשט איסורן בכל ישראל אין ב"ד הג
ר יכול לעקרן אפילו היה גדול מהראשונים. וא"ת הא אמרינן בגיטין פרק השולח (דף ל"ו:) גבי התקין הלל פרוזבול אמר שמואל אי איישר חילי יותר מהלל אבטליניה ואמרינן
ס דאי לדרי עלמא תקין הלל פרוזבול אין בידינו כח לבטל דאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו וכו' משמע הא גדול בחכמה ובמנין יכול לבטלן. י"ל דפרוזבול לאו גדר הוא פן יפ
דברי תורה דאדרבה דין תורה הוא שישמט והלל הפקיע הממון ותיקן דלא לישמיט ואע"ג דאמרינן התם שהתקין פרוזבול לפי שראה שנמנעו העם מלהל
זה

הרדב"ז

פ"ב א ב"ד הגדול שדרשו וכו'. משמע מדברי רבינו אפי' שאין ב"ד השני ג
מן הראשון בחכמה ובמנין והא תנן סתמא במשנת עדיות אין ב
יכולין לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין. וי"ל דהך מה
מפרש רבינו בתקנות וגזירות אבל בדין מן הדינים שלמדו אותן באחת מהמדות יכול לב
דאלת"ה במה יתקיים קרא דאל השופט א
יהיה בימים ההם והכי משמע לישנא דלב
דברי ב"ד חבירו דבתקנות וגזרות שייך ל
בטול ודוק:

ב ב"ד שגזרו גזירה או תקנו וכו'. ה
מתניתין דעדיות ובפ' אין מעמי
מותבינן מינה לר' יהודה נשיאה ור' יהודה ה
מני למשרא תקנתא דתלמידי שמאי והלל וה
אין ב"ד יכולין וכו'. ומכאן ראיה דמתני' אי
בתקנות וגזירות דרבנן כדכתיבנא לעיל: ופ
הדבר בכל ישראל וכו'. שם אקשינן עליה ז
יהודה נשיאה ועוד האמר רבה בב"ח אמר
יוחנן בכל ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו
משמונה עשר דבר שאפי' יבוא אליהו ובית ד
אין שומעין לו אמר רב משרשיא מה טעם הו
ופשט איסורו ברוב ישראל ומתרץ שמן לא פ
איסורו ברוב ישראל וכו' והא ודאי קשיא
רבינו כאשר כתב הראב"ד ז"ל ורבינו ז"ל ס
על הירושלמי דגרסינן פ"ק דשבת אמר ר'
אמר רב יהודה משום שמואל לא שנו אלא
לשמונה עשר דבר אבל בשמונה עשר דבר א
גדול אינו מבטל לפי שעמדה להם בנפשותי
כלומר שנעצו חרב בביהמ"ד. הרי לך בהדיא ד
מי"ח דבר יכולים לבטל אע"פ שפשט איס
ברוב ישראל אם הם גדולים בחכמה ובמנין ו
התוס' ודאי בי"ח דבר דוקא אמר אם יבוא אל
ויאמר אין שומעין לו וכמו שמפרש בירוש
הטעם מפני שעמדה להם בנפשותיהם כך דק
הרב ר' אלחנן מתוך גירסא שמצא בספרים יש
דקאמר האמר רב משרשיא מה טעם וכו' מש
שמשם מתחיל התירוץ וה"פ דשמעתין וכו' ע'
ואני אומר כי אפי' לפי גירסת הספרים שלנו אין קושיא על רבינו דאם איתא דכל ד
שפשט איסורו אין יכולין לבטלו כלל ל"ל לר' יוחנן להזכיר י"ח דבר הכי הו"ל למימר
מהדברים שפשט איסורן בכל ישראל אלא ודאי לא אמרה ר' יוחנן אלא בי"ח דבר דו
ואתא רב משרשיא לתת טעם לי"ח דבר כלומר מלבד הטעם הנזכר שם שנעצו ה
בבהמ"ד

לחם משנה

יס או כנגד שואלים דעלמא שהם רבים תדע לך דבתחלה פתח ביחיד וסיים ברבים שאמרה
אל מב"ד שבעירו שהוא לשון יחיד ואח"כ אמרה אם שמעו אמרו להן שהוא לשון רבים
ו אמרו לו לשון יחיד א"ו דברה כנגד השואלים וא"כ מנא ליה כך בשלמא בזקן ממרא
ב לקמן שהולך הוא והחולקים עמו לב"ד אחר וודאי שבדין הוא כיון שחולקים יחד ילכו
י הכתות אבל כאן שאין כאן חולק אלא שואל אחד ששואל לדעת הדין היאך הוא מנא לן
א ילכו השואלים לבדם ועוד דבסיפא דברייתא קאמר גבי ב"ד של פתח העזרה אלו ואלו
' ומדקאמרה שם אלו ואלו דמשמע הב"ד עצמם הולכים ולא קאמר הכי באחריני משמע
וקא אלו הם שבאים יחד עם הב"ד של פתח העזרה ללשכת הגזית ואולי הטעם מפני
תח העזרה סמוך ללשכת הגזית ואין להם טורח ללכת שם ולכך ילכו שם להתוכח עם ב"ד
דול ולומר להם במה נסתפק אבל כל השאר לא ואולי רבינו סובר דכיון דהברייתא גלתה
חרונה דילכו הב"ד עצמם לומר לב"ד הגדול במה נסתפקו ולדדי הספק דמינה נלמוד
לאינך וגלה לנו בעל הברייתא בחדא וה"ה לאחריני:

או עד שלא היה הדבר ברור להן וכו'. בדפוס אחר מצאתי או עד שלא הגיע הדבר
להן ור"ל אפי' בזמן הסנהדרין אם עדיין לא הגיע הדבר לשאול לסנהדרין וצריכים
עכ"פ לעשות מעשה יעשו דרך זה בשל תורה ילכו אחר המחמיר ובשל סופרים אחר המי
ולפי נסחא שלנו ר"ל שאם עדיין לא נתברר הדבר לסנהדרין שעדיין לא נשאו ונתנו בד
וצריכים עכ"פ לעשות מעשה בשל סופרים ילכו אחר המיקל ובשל תורה אחר המחמ
ומ"מ קשה לי במה שפירש הרב כ"מ וכן כתבו ההגהות דסובר רבינו דריב"ק סובר דאפ
אחד גדול מחבירו בחכמה ובמנין דהולכים אחר המיקל בשל סופרים ואחר המחמיר ב
תורה דמנין לו לרבינו לאפושי במחלוקות ועוד דמילתא דסברא היא דאם אחד גדול בחכ
ובמנין דעדיף טפי ולא הוצרך ריב"ק להזכירו משום דסמיך את"ק וכיון דלא פליג עליה
אין צורך להזכירו וכ"כ הרשב"א ז"ל בתשובותיו סי' רנ"ג וז"ל כיצד שורת הדין אם ש
הפוסקים כאחד זה אוסר וזה מתיר אם נודע האחד גדול בחכמה ובמנין ויצא שמו כן הול
אחריו וכו' היו שניהם שוין ולא נודע מי גדול משניהם בשל תורה הולכין אחר המחמיר וכ

פ"ב ב ב"ד שגזרו וכו'. נראה שיצא לרבינו כל מה שחילק בזה הפרק מפני
שהוקשה להם לתוספות פרק השולח (דף ל"ו:) ובפרק אין מעמי
(דף ל"ו.) דהוקשה להם גבי פרוזבול דמשמע בגמ' בפרק השולח דב"ד גדול מחבירו בחכ
ובמנין יכול לבטלו אבל קטן לא היכי דמי אי פשטה התקנה ברוב ישראל
אמרינן

מגדל עוז

שני חכמים או שני בתי דינין כו' עד סוף הפרק. פ"ק דמס' ע"ז:
ב א ב"ד הגדול שדרשו עד שבימיך. במסכת ע"ז פ' אין מעמידין: **ב ב"ד** שגזרו גזירה
וכו' עד בחכמה ובמנין: כתב הראב"ד ז"ל ולא אפי' אליהו ובית דינו וכו': ואני
מר האמת כי עיקר הלכה זו נשנית במשנה עדויות פ"ק ומייתי לה פ' אין מעמידין גמרא
י' דאלו דברים של עכו"ם כו' אפיסקא דשמן דשניהם יש להם פנים הנראין בהלכה דגרסינן
מהה ור' יהודה נשיאה היכי אלים למישרי תקנתא דתלמידי דשמאי והלל והתנן פ"ק דעדויות
ב"ד רשאי לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין ועוד אמר רבה בר בר חנה
ר יוחנן בכל ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו חוץ משמונה עשר דבר שאם יבא אליהו ויבטל אין שומעין לו ופריק האמר רב שמעיה אמר רב הואיל ופשט איסורן בכל ישראל ושמן לא פשט איס
ל ישראל דאמר רב שמן בר אבא א"ר יוחנן ישבו רבותינו ודקו על שמן שלא פשט איסורו ברוב ישראל וסמכו רבותינו על דברי רשב"ג ועל דברי רבי אליעזר ב"ר צדוק שהיו אומרין אין גוז
יה על הצבור אלא א"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה אמר רב אדא בר אהבה מאי קרא במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כלו אי איכא גוי כלו וקא עבר עליה האי גברא א
אתם

הגהות מיימוניות

ה [א] הכי פסק רב יוסף בפ"ק דע"ז הלכה כר' יהושע בן קרחה ודלא כת"ק דאמר
אחד מהן גדול בחכמה ובמנין הלך אחריו ואם לאו הלך אחר המחמיר וכתב בכ
והוא הדין לשני הלשונות שאומר שם איכא דאמרי ולא נתברר הלכה כדברי מי ע
וגרסינן בירושלמי דתרומות ודפרק משוח מלחמה כשם שאסור לטהר את הטמא כך א
לטמא את הטהור ודין הברייתא דפ"ק דע"ז כך היא הנשאל לחכם ואסר לא יש
לחכם ויתיר ובפרק אלו טריפות ת"ח שאסר אין חבירו רשאי להתיר ובירושי
דפ'

תב הרב והמצוה שי״א שנמנע מלהוציא חתן מביתו לא למלחמה ולא לזולתה. ולשון
גמרא סוטה (דף מ״ד) לא יצא בצבא יכול בצבא לא יצא אבל יתקן כלי זיין
פק מים ומזון ת״ל לא יעבור עליו לכל דבר [יכול שאני מרבה וכו׳ ת״ל עליו עליו אי אתה
ביר אבל אתה מעביר על אחרים וכי מאחר דנפקא ליה מלא יעבור עליו לכל דבר לא יצא
א ל״ל לעבור עליו בשני לאוין. וכבר ביארנו
יקר התשיעי שאין כל מה שיתחייב עליו שני
ין יתחייב שיהיו שתי מצות. ואני אומר שהן
י מצות באמת לפי שהמוציא החתן למלאכה מן
לאכות עובר בלאו אחד מוסף על הראשון וכגון
נמנים הם שתי מצות, וכבר מנה הרב כן במצות
רות אלא שטעה בכאן וחשב כי מאמרם לעבור
יו בשני לאוין הוא שהלאו נכפל לעבור על כל
אה בשני לאוין וכגון זה לא ימנו שתים, אבל
הענין כן כי המספק כלי זיין ומים ומזון או
קן הדרכים אינו עובר על לא יצא בצבא שזה
או אינו אלא על אנשי הצבא הבאים במלחמה
א אינו מהם אבל הצבא במערכה הוא שעובר
יו בשני לאוין השני מוסיף בזה על הראשון
ון זה הרי הן שתי מניעות בלא ספק, וכן מנאן
בעל הלכות גדולות:

כתב

נראה לי שהנכון כדברי הרב שאין למנות שני הלאוין האלה רק לאחד, שכן נראה מפ
הגמרא בסוטה שלעולם עובר בשני לאוין ואפילו אם יצא לספק מים ומ
שהרי בסתם אמרו לעבור עליו בשני לאוין ומשמע בכל אחד משני אלו הדברים שיעשה עו
בשני לאוין. ומה שאמר הרמב״ן שהמוציא חתן לספק מים או מזון אי אפשר שיעבור
לאו דצבא רק על לא יעבור לפי שזה אינו ב
צבא, נ״ל שגם זה הוא בכלל צבא שהרי
שאסרו עליו לספק מים ומזון היינו דוקא כשה
לצורך הצבא אבל כשאינו לצורך הצבא לא הוז
עליו, וכן משמע מלשון הסמ״ג בלאו ר״ל ו
הוא מנאו ללאו אחד:

נראה

בלא תעשה. תלמוד לומר ואת הנתק לא יגלח. (תזריע, הלכות טומאת צרעת פ״א):

מצוה שח הזהירנו מלקוץ סימני צרעת או לכוותה
עד שישתנו מראיה. והוא אמרו השמר
בנגע הצרעת. ולשון ספרי השמר בלא תעשה. ולשון
המשנה התולש סימני טומאה והכוה את המחיה עובר בלא תעשה, והוא לוקה כ
שבארנו. (תצא, שם):

מצוה שט הזהירנו מעבוד ומזרוע בנחל איתן שנערפה בו העגלה. והוא אמרו א
לא יעבד בו ולא יזרע, והעובר על לאו זה לוקה. ובמכות (דף כ״ב) כשוב
מחוייבי מלקות אמרו והא איכא זורע נחל איתן ואזהרתיה מהכא אשר לא יעבד בו ו
יזרע. הנה כבר התבאר שהוא לאו אחד ושהוא במלקות, וכבר התבארו משפטי מצ
זו בסוף סוטה. (שופטים, הלכות רוצח פ״י):

אוצר החכמה 13957

מצוה שי שהזהירנו מהחיות המכשף. והוא אמרו מכשפה לא תחיה, וכשנמחול
אנחנו עוברים על מצות לא תעשה, לא שבטלנו בו מצות עשה לבד, ויה
כאילו מחלנו לאחד ממחוייבי מיתת ב״ד. (משפטים, הלכות סנהדרין פי״ד):

צוה שיא הזהיר החתן מצאת מביתו שנה אחת כלה לטורח מהטרחים לא לצאת בצבא ולא לזולתו אבל נסלק מכ
כל טורח וכל משא שיהיה חייב בהם לעזוב אותם כל השנה. והוא אמרו ולא יעבור עליו לכל דבר נ
יה לביתו. ובגמרא סוטה לא יצא בצבא יכול בצבא הוא דלא יצא אבל יתקן כלי זיין ויספק מים ומזון תלמוד לו
א יעבור עליו [לכל דבר, יכול שאני מרבה אף הבונה בית ולא חנכו נטע כרם ולא חללו ארס אשה ולא לקחה תלמ
מר עליו] עליו אי אתה עובר אבל אתה מעביר לאחרים וכי מאחר דנפקא ליה מלא יעבור עליו לא יצא בצבא לכ
לעבור בשני לאוין. וכבר בארנו בשרש ט׳ שלא כל מה שיתחייבו עליו שני לאוין יהיו שתי מצות. ודע כי החתן עצ
מוזהר מלצאת מביתו בסחורה כל שנתו*. וכבר התבארו משפטי מצוה זו בפ״ח מסוטה. (תצא, הלכות מלכים פ״ו ז׳):

צוה שיב הזהירנו מחלוק על בעל הקבלה ומצאת ממצותיו ממעשה התורה. והוא אמרו לא תסור מן הדבר א
יגידו לך ימין ושמאל. ולשון ספרי לא תסור זו מצות לא תעשה, והעובר על לאו זה הוא זקן ממו
וחייב חנק ובתנאים המקובלים המבוארים בסוף סנהדרין. (שופטים, הלכות ממרים פ״א):

צוה שיג הזהירנו מהוסיף בתורה לא בכתוב ולא במקובל, והוא אמרו לא תוסיף עליו, ובבאור אמרו במקומות רב
ועובר משום בל תוסיף, עברת על בל תוסיף. (ראה, הלכות ממרים פ״ב):

צוה שיד הזהירנו מגרוע התורה לא מהכתוב ולא מהמקובל. והוא אמרו ולא תגרע ממנו, ובמקומות רבים אמ
עובר משום בל תגרע, עברת על בל תגרע. (ראה, שם):

צוה שטו הזהירנו מקלל הדיין. והוא אמרו אלהים לא תקלל. והעובר על לאו זה לוקה. (ואלה המשפטים, הלכ
סנהדרין פרק כ״ו):

צוה שטז הזהירנו מקלל הנשיא. והוא אמרו ונשיא בעמך לא תאור, וזה השם רוצה לומר נשיא ישימהו הכתוב
המלך אשר לו הממשלה אמר אשר נשיא יחטא, וחכמים ישימוהו במוחלט על ראש הישיבה של שבע
נים, ובכל התלמוד ובמשנה יאמרו נשיאים ואבות בית דין, ובלשונם (סנהדרין י״ט:) נשיא שמחל על כבודו כבודו מח
מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. ודע שזה הלאו הוא כולל גם כן הנשיא עם המלך, כי ענין לאו זה שה
היר שלא לקלל כל מי שיש לו ממשלה לצוות והוא במעלה העליונה בין שהיתה שלטונית או תוריית והוא ראש הישי
וזה המובן מדין מצוה זו, והעובר על לאו זה לוקה. (שם, שם):

צוה שיז הזהירנו מקלל איש איזה שיהיה מישראל. והוא אמרו לא תקלל חרש, והבן ממני ענין זה החרש מהו, ו
כי כשהנפש כשהתנועעה לנקום מהמזיק לפי צורת ההיזק הקיימת בדמיון הנה לא תסור מהיות מתנועע

עד

---

*)ברדב״ז ח״א סי׳ רל״ח כתב שזה טעות המעתיק.

לב שמח

שאר סימני טומאת הנגעים והב׳ כלל נגעי הצרעת כלם כו׳ וזה תשלום ענין ולא ימנה מצוה בפני
זה וכמו שביאר הרב במצות רבות ע״כ. ודעתי קצרה בזה כשהוא אומר ולא שהתולש יהא עובר
י לאוין, כי הרב מעולם לא אמר כאן שהתולש עובר בשני לאוין שאם תלש סימני טומאת הנתק
ו עובר כי אם לאו אחד ואם קוצץ סימני צרעת עובר הוא ג״כ לאו אחד בלבד דכל אחד שם אחד
זה נקרא תולש סימני טומאת נתק וזה נקרא קוצץ או כווה צרעתו וכן חלקם המשנה התולש סימני
אה והכוה את המחיה כו׳ ואם כן אין זה דומה לאותן המצות הרבות שהרב ביאר בהן שהן תשלום
ה כי המדקדק בכל אותן יראה שהן דבר אחד ובשם אחד נקראין כלן ומה שקיצר בהן בלאו האחד
ש בלאו הב׳ ושניהם אם כן ענין אחד אבל כאן הלאו האחד הוא בענין הנתק והשני בענין הצרעת
שייך כאן שהלאו השני תשלום ענין ראשון אלא ענין שני לעצמו בנושא אחר שלא כנושא הראשון
ושני לאוין חלוקין הן ולוקין עליהם שתים:

תב הרב מצוה שי״א הזהיר החתן מצאת מביתו שנה אחת כלה לא לצאת לצבא וכו׳ ע״כ. והרמב״ן
כתב אני אומר שהן שתי מצות וכו׳ וכגון זה הרי הן שתי מניעות בלי ספק עכ״ל:

ה הוא עושה את הרב טועה כפי מה שסובר בו שחשב שהלאו נכפל לעבור על כל הוצאה בשני
לאוין, וזה ודאי טעות וכמו שהוא הרמב״ן מפרש כי החתן המספק כלי זיין בלבד למה יעבור
לא יצא בצבא והוא אינו מאנשי הצבא הבאים במלחמה. אבל המדקדק ומבין דברי הרב על בוריין
ימצא בו שעל הוצאה זו לבדה הוא מחייב שני לאוין רק על ההוצאה לצבא בלבד, וזה אינו טעות
! טעם גדול יש בו כי הוא ז״ל על הגיא דסוטה סמך שאמרו שם וכו׳ מאחר דנפקא מלא

יעבור עליו לכל דבר לא יצא בצבא למה לי, כלומר כי לא יצא בצבא בכלל לא יעבור עליו לכל ד
וכאילו אמר לא יצא לשום דבר והיציאה לצבא יציאה לדבר הוא ואם כן לא יצא בצבא למה לי,
זה השיבו לעבור עליו בשני לאוין, וזה מבואר שעל היוצא בצבא הוא שאמרו כן שהרי בזאת היצ
לבדה עובר על לא יצא בצבא ועל לא יעבור לכל דבר כמו שכתבתי שהיוצא בצבא עובר על ז
הוא ושפיר קאמר הרב על זה שלא כל מה שיתחייבו עליו שני לאוין יהיו שתי מצות. גם זה שא
הרמב״ן שהמוציא החתן למלאכה מן המלאכות עובר בלאו אחד מוסף על הראשון כלומר על הרא
שיצא לצבא וכמו שחתם וכתב אבל הצבא במערכה הוא שעובר על שני לאוין וזהו פירוש דברי הרמ
דלכאורה סתומין הן, ומ״מ הרב לא יודה לו בזה כי ביציאה למלאכה מן המלאכות על מה ע
כ״א על ולא יעבור לכל דבר. ולאו זה כבר עובר עליו ביציאתו לצבא בלבד וא״כ אין כאן שום תוס
ויפרש דברי הרב שאינם שתי מניעות ודוק, וכמה מהחכמה כללה סתימתו ז״ל שאמר בסוף דב
ודע כי החתן עצמו מוזהר מלצאת מביתו לסחורה כל שנתו ע״כ, כי מהו העומק בדבר זה שהז
עליו ואמר ודע, ועוד מה קשר לזה עם מה שהוא בו, ולדעתי סמך זה אל מה שכתב שהיוצא ב
עובר גם על ולא יעבור עליו לכל דבר ולפיכך בענין זה עצמו קאמר ודע כו׳ כלומר דע ש
שחכמינו ז״ל לא הזכירו על ולא יעבור וכו׳ רק שלא יתקן כלי זיין ושלא יספק מים ומזון וכו׳ ו
מקום בלאו זה עצמו מוזהר החתן מלצאת מביתו לסחורה כי גם הסחורה בכלל כל דבר והיציאה
או לצבא שניהם בכלל לאו זה דלא יעבור עליו לכל דבר וזו חתימה מעין פתיחה דהיוצא בצבא ע
על שני הלאוין ודוק:

כתב

וא אמרו יתברך וקראתם בעצם היום וגו'. (אמור אל
הכהנים, זמנים הלכות שביתת יו"ט פ"א):

צוה קסג היא שצונו לשבות ממלאכה באחד בתשרי.
והוא אמרו יתעלה באחד לחדש יהיה לכם
בתון. וכבר קדם לנו האי שבתון עשה הוא. (אמור אל
הכהנים, זמנים הלכות שביתת יו"ט פ"א):

צוה קסד היא שצונו להתענות ביום עשירי מתשרי.
והוא אמרו יתעלה תענו את נפשותיכם ובא
פירוש בספרא תענו ענוי שהוא אבוד נפש ואיזהו זה אכילה
ותיה, וכן באה הקבלה שהוא אסור ברחיצה בסיכה
נעילת הסנדל ובתשמיש המטה, והשביתה היא מיוחדת
אלה הפעולות כלם באמרו שבת שבתון היא לכם ועניתם
ת נפשותיכם כאילו אמר שחובה היא השביתה המיוחדת
מלאכות והשביתה המיוחדת במזון הגוף וקיומו, ולכן אמר
בתון. ולשון ספרא מנין שיום הכפורים אסור ברחיצה
יכה תלמוד לומר שבת שבתון כלומר השביתה תהיה
כל אלה הדברים עד שיגיע הענוי. (אחרי מות, זמנים הלכות
שביתת עשור פ"א):

צוה קסה היא שצונו לשבות ביום הכפורים מהמלאכות
והמעשים. והוא אמרו יתעלה שבת שבתון
א לכם. וכבר בארנו פעמים אמרם האי שבת עשה הוא.
(אמור אל הכהנים, זמנים הלכות שביתת יו"ט פ"א):

צוה קסו היא שצונו לשבות ממלאכה ביום ראשון של
סוכות. והוא אמרו יתעלה ויתברך שמו ביום
ראשון מקרא קדש. (אמור אל הכהנים, זמנים הלכות שביתת
יו"ט פ"א):

צוה קסז היא שצונו לשבות ממלאכה ביום שמיני מחג
הסוכות. והוא אמרו יתעלה וביום השמיני
קרא קדש. ודע שזאת השביתה המוטלת עלינו בכל יום
ם מאלו הששה ימים דינם דין אחד ולא יחוד להם ליום
לת השביתה ההיא, וכן אוכל נפש מותר לנו לעשותו בכל
ם טוב. וכבר התבארו משפטי השביתה הזאת במסכת יום
ב. אולם השביתה המוטלת בשבת ויום הכפורים היא גם
השביתה ההיא בעצמה ותוספות רבות כי אינו מותר בשני
ים אלו אוכל נפש, ויש גם כן דברים מותרים ביום טוב
סורין בשבת ואע"פ שאינן אוכל נפש כמו שהתבאר במסכת
יו"ט. (אמור אל הכהנים, זמנים הלכות שביתת יו"ט פ"א):

צוה קסח היא שצונו לישב בסוכה שבעת ימים בימי
החג. והוא אמרו יתברך בסוכות תשבו שבעת
ים. וכבר התבארו משפטי מצוה זו במסכת סוכה. ואין
שים חייבות בה. (אמור אל הכהנים, זמנים הלכות שופר וסוכה
ולולב פ"ו):

צוה קסט היא שצונו ליטול לולב ולשמוח בו לפני ה'
שבעת ימים. והוא אמרו יתברך ולקחתם
ם ביום הראשון וגו'. וכבר התבארו משפטי מצוה זו בפ"ג
סוכה, ושם התבאר שאין חובת מצוה זו שבעת ימים אלא
מקדש, אולם בשאר הארצות יום ראשון לבד הם חייבין
מן התורה. ומצוה זו אין הנשים חייבות בה. (אמור אל
הכהנים, זמנים הלכות שופר וסוכה ולולב פ"ו):

צוה קע היא שצונו לשמוע קול שופר ביום ראשון
מתשרי והוא אמרו יתעלה יום תרועה יהיה
ם. וכבר התבארו דיני מצוה זו במסכת ראש השנה. ואין
שים חייבות בה. (פינחס, זמנים הלכות שופר וסוכה ולולב פ"א):

צוה קעא הוא שצונו לתת מחצית השקל בכל שנה.
והוא אמרו יתברך ונתנו איש כופר נפשו
ה' ואמרו זה יתנו כל העובר על הפקודים מבן עשרים וגו'.
בר התבארו משפטי מצוה זו במסכת שקלים, ושם התבאר
שהמצוה הזאת אינה נוהגת אלא בפני הבית. (כי תשא, זמנ
הלכות שקלים פ"א):

מצוה קעב היא שצונו לשמוע לכל נביא מהנביא
לעשות כל מה שיצוה אפילו בהפך מצ
או כלל מצוה מהמצות האלו ובתנאי שיהיה זה לפי שע
לא שיצוה להתמיד תוספת או חסרון, כמו שבארנו בפתיח
חברונו בפירוש המשנה, והכתוב שבא בו הצווי הזה ה
אמרו אליו תשמעון. ולשון ספרי אליו תשמעון אפילו א
לך עבור על אחת מן המצות הכתובות בתורה לפי ש
שמע לו. והעובר על דבריו חייב מיתה בידי שמים וה
אמרו יתעלה והאיש אשר לא ישמע אל דברי הנביא א
ידבר בשמי אנכי אדרוש מעמו. וכבר התבאר בסנהדר
(דף פ"ט) שלשה מיתתן בידי שמים העובר על דברי נב
ונביא שעבר על דברי עצמו והכובש את נבואתו, ה
מאמרו אשר לא ישמע אל דברי הנביא אשר ידבר, קרי ב
אשר לא ישמיע. וכבר התבארו משפטי מצוה זו בס
סנהדרין. (שופטים ושוטרים, מדע הלכות יסודי התורה פ"ז):

מצוה קעג היא שצונו למנות עלינו מלך יקבץ כל אומ
וינהיגנו. והוא אמרו יתברך שום תשים על
מלך. וכבר קדם לנו לשונם בספרי שלש מצות נצ
ישראל בכניסתן לארץ, למנות עליהם מלך ולבנות להם ב
הבחירה ולהכרית זרעו של עמלק. ולשון ספרי שום תש
עליך מלך שתהא אימתו מוטלת עליך. ושיאויים לבנו מהכב
והגדולה והתהלה והמעלה עד התכלית האחרון שאין למע
הימנה עד שתהיה מדרגתו אצלנו גדולה ממדרגת הנב
ומשאר הנביאים שיהיו בדורו ובבאור אמרו מלך קוד
לנביא. כל זמן שיהיה מצות המלך צווי שלא יהיה סו
מצוה מן התורה הנה אנחנו חייבין לשמוע מצותו, ו
שיעבור על מצותו ולא ישמע אליו הנה ראוי ומותר למ
להרוג כמו שירצה כמו שאמרו ישראל על עצמן כל א
אשר ימרה את פיך וגו' וכל מורד במלכות יהיה דמו מו
למלך שהוקם על פי התורה. וכבר התבארו משפטי מצ
זו בסנהדרין ובפ"א מכריתות וז' מסוטה. (שופטים ושוטר
הלכות מלכים פ"א):

מצוה קעד היא שצונו לשמוע לבית דין הגדול ולעש
כל מה שיצוו מאיסור והיתר ואין הבדל ב
בין הדבר שיסברוהו או דבר שיוציאוהו מן ההיקשים שהתו
נדרשת בהן או הדבר שיסכימו עליו שהוא איסור תורה
לפי ענין מן הענינים שיהיה דעתם שהוא ישר ושבו חז
לתורה הכל אנחנו חייבין לשמוע ולעשות ולעמוד על פי
לא נעבור ממנו. והוא אמרו יתברך על פי התורה א
יורוך. ולשון ספרי כל המצוה אשר יאמרו לך תעשה
מצות עשה. וכבר התבארו משפטי מצוה זו בסוף סנהדר
(שופטים ושוטרים, הלכות ממרים פ"א):

מצוה קעה היא שצוה לנטות אחרי רבים כשתפ
מחלוקת בין החכמים בדין מדיני התו
כלה וכן נמשך ונטה בדין פרטי בין ראובן ושמעון דו
משל כשתפול מחלוקת בין דייני עירם אם שמעון הוא חי
אם ראובן, נמשך אחר הרוב. והוא אמרו יתעלה אחרי רב
להטות. ובבאור אמרו (חולין י"א) רובא דאורייתא. וכ
התבארו משפטי מצוה זו ודקדוקיה ופירושיה במקומ
מסנהדרין. (שופטים ושוטרים, הלכות ממרים פ"א):

אוצר החכמה 13957

מצוה קעו היא שצונו למנות שופטים ושוטרים שיכרי
לעשות מצות התורה ויחזירו את הנוטים מדו
האמת אליה על כרחם ויצוו לעשות טוב ויחזרו מהו
ויעמידו הגדרים על העובר עד שלא יהיו מצות התו
ואזהרותיה נדונות לפי אמונת כל איש. ומתנאי מצוה
שיהיו

הרמב"ן

הא מאן דעבר אדרבנן. (ח) שרי למקרייה עבריינא. ואלו היה העובר על דבריהם עובר על לאו ועל עשה של תורה ונהרג על המראתו לא היו צריכין למאמר הזה כלל. ושם בפרק מי שמתו (דף כ') גבי (ט) נשים בברכת המזון אי דאורייתא אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא. ובגמרא פסחים (דף קט"ו) וזבחים (דף ע"ט) אמרו ואפילו למאן דאמר מצות אינן מבטלות זו את זו הני מילי דאורייתא ודאורייתא או דרבנן ודרבנן אבל דרבנן ודאורייתא אתי דרבנן ומבטל דאורייתא מפני שהוא אצלם כדבר של רשות למבטל מצוה. (י) ומדין הזקן עצמו מתברר הענין ביאור נכון כי כל מה שחשב ודרש בו הרב אינו אמת אבל דבר ברור הוא שאינו נעשה זקן ממרא על של דבריהם כלל, וכך אמרו שם בפרק הנחנקין (דף פ"ז) לדברי ר"מ שאינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת וגמיר לה מפר העלם דבר של צבור והתם אין חייבין על שום איסור של דבריהם ולא על של תורה נמי אלא בדבר שהוא מתחייב ממש על זדונו כרת כדמפרש בגמרא הוריות (דף ח'). ולדברי ר' יהודה חייב הזקן אף על התפלין שהוא מצות עשה. מפני שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים דדריש (סנהדרין דף פ"ז) תורה ויורוך, ולא תבין דברי סופרים שהם גזירות של דבריהם אלא הפירושין שקבלו מן המדות שהתורה נדרשת בהם או שלמדו אותם על פה מסיני, ומפורש הוא במשנה הזו (שם דף פ"ח ע"ב) אמרו חומר בדברי סופרים מדברי תורה האומר אין תפילין לעבור על דברי תורה פטור חמש טוטפות להוסיף על דברי סופרים חייב, שהם קבלו בפירוש הטוטפות שנצטוינו בתורה שהם ד' והם שנקראו בכאן דברי סופרים כלומר פירושם לא תקנותיהם. וכבר נתפרש זה בגמרא הוריות (דף ד') שכל דבר שאין הצדוקים מודים בו והם המדרשים כולם בהם הוא מתחייב, ובספרי בסוף הברייתא השנויה בגמרא אלו הן הנחנקין תנו רבנן כי יפלא וכו' שנו כך על פי התורה על דברי תורה חייבים ואין חייבים על דברי סופרים כלומר שאין חיובו אלא על פירוש של סופרים בדברי תורה לא על דבר שעיקרו דברי סופרים. ולפי שאמרו בגמרא שזו הברייתא מתפרשת לדעת רבי מאיר אני אומר שאם קדש אדם בחמץ משש שעות ולמעלה ובא אחר וקדשה בקדושין גמורין והורה הזקן שהיא מותרת לראשון ואסורה לשני ולכל אדם. והם הורו שהיא אשת השני, אע"פ שהתיר דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת ממש כיון שאין מחלוקתם אלא מחמת של דבריהם, אינו נעשה זקן ממרא דלא קרינן ביה על פי התורה, אבל ההלכה למשה מסיני תורה היא כמו שדרשו (יומא דף כ"ח) תורותי שתי תורות אחד שבכתב וא' שבעל פה, ולזה החידוש נתכוונתי בהאריכי בכאן מפני שטעו רבים בזה. ומ"מ כללי הרב משתבשין אבל הדבר האמיתי המנוקה מכל שבוש הוא שנודיע, שאין הלאו הזה לא תסור אלא במה שאמרו בפירוש התורה כגון הדברים הנדרשים בגזרה שוה או בבנין אב ושאר שלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן או במשמעות לשון הכתוב עצמו וכן במה שקבלו הלכה למשה מסיני תורה שבעל פה שאם יראו הם שזה הדבר אסור או מותר מן התורה לפי מדרש הכתוב או לפי פירושו או הלכה מפי השמועה ממשה ויראה הוא הפך חייב לבטל דעתו ולהאמין במה שאמרו הם, וזהו מה שאמר הכתוב כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין כלומר שנתכסה מהם דבר ונחלקו במשפטי התורה ואיסוריה ונגעיה והעובר על דברי בית דין הגדול שבדורו וסומך על דעתו עובר על עשה ועל לא תעשה הללו ואפילו. אם נחלקו בית דין עצמם בדבר הולכים בהם אחר הרוב כמו שאמרו במחלוקתם (סנהדרין דף פ"ח ע"ב) אם שמעו אמרו להם ואם לאו עומדים למנין רבו המטמאין טמא רבו המטהרים טהור ומה שהסכימו עליו רובם הוא הדבר שנצטוינו עליו מן התורה והעובר עליו וסומך על דעתו שאיננו כמו שהסכימו הם נעשה זקן ממרא בזמן דיני הנפשות והוא שנאמר אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן וענשו אבוד מן העולם הזה ומן העולם הבא וזו היא כת הצדוקים ששמם במזרח קראים כי התורה נתנה לנו ע"י מרע"ה בכתב וגלוי הוא שלא ישוו הדעות בכל העיקרים הנולדים וחתך לנו יתעלה הדין שנשמע לב"ד הגדול בכל מה

שיאמרו

מגלת אסתר

הלאו ואין מזה הכרח דלפי מה שאמר רב בר שבא שגדול כבוד הבריות שדוחה את לאו דלא תסור ולא לאו אחר ואחיכו עליה דלאו דלא תסור נמי דאורייתא הוא ומאי שנא משאר לאוי אמרו דלא ליחכו עליה דרבנן לאסורייהו אסמכינן אהאי לאו דודאי רחמנא אזהר לשמוע לדבריהם בהאי לאו. והאי דמקילין ביה למדחיה לכבוד הבריות טפי משאר לאוי משום דרבנן מעיקרא כי אסרי ההוא מידי ואסמכוה אהאי קרא איתנו בהאי אסורא דלדחי מקמי כבוד הבריות עכ"ל: ומה שהביא ראיה מדהצריכו להרשות לנו (ח) לקרוא עבריינא לעובר על דבריהם כבר השיב בעל זוהר הרקיע כי זו אינה ראיה דמה שהוצרך להרשות אותנו הוא משום דסד"א מאחר שמצותיהם אינם כתובים בתורה לא נוכל לקרוא אותם עבריינים קמ"ל. גם ההיא דמי שמתו שאלו (ט) נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן דמשמע התם שאם הן מדרבנן אינן מוציאות האנשים. פשיטא שאפילו שיהיה מן התורה לשמוע אליהם חמורים הם מצותיה יותר ממצותיהם. ומה שאמר עוד כי (י) מדין הזקן עצמו מתברר שאין דבריהם בכלל לאו זה שא"כ גם עליהם היה נעשה זקן ממרא. אני אומר כי גם לפי סברתו שסובר שבכלל לאו זה אינו רק פירושיהם על התורה יקשה שא"כ על כל דבר של תורה יעשה זקן ממרא. ומצאתי א"כ בזוהר הרקיע שגם הוא הקשה עליו זאת הקושיא, והשיב ואמר שיש לנו לומר, כי גם שבכלל לאו דלא תסור יהיה כל התקנות והגזרות שלהם כדברי הרב מ"מ לא יעשה על כלם זקן ממרא משום שבענין זקן ממרא יש בו לאו והוא לא תסור, ועשה והוא על פי התורה אשר יורוך, והלאו כלל הכל, ובא העשה א"כ ומיעט הלאו הכולל הכל ואמר על פי התורה אשר יורוך, דמשמע עד דאיכא תורה ויורוך לרבי יהודה, ולר' מאיר שיהא על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת, ויליף לה בג"ש דדבר דבר. וגם לדברי הרמב"ן אף שהוא סובר שבכלל לא תסור יש כל מה שלמדו בשלש

עשרה

חדושי מהרד"ם

אית תנאי תני איננו צריך שיהא מלווין לשם החג, מ"ד צריך שיהא מלווין לשם החג ר"א כר"ע, ומ"ד א"צ שיהא מלווין לשם החג ר"א

מגלת אסתר

עשרה מדות, מכל מקום לא יעשה. על כלם זקן ממרא מזה הטעם ממש: ומה שהביא עוד ראיה כי הקלו בהם ממה שראינו (יא) שבעונשם לא הלקו רק נדו ושמתו, אין מכאן ראיה כלל, כי אדרבא חומרא גדולה היא זאת לנדות יותר ממה שילקוהו. וכן מצינו בפרק ואלו מגלחין (דף י"ז) ומייתי לה בפסחים פרק מקום שנהגו אמר רב פפא תיתי לי דלא שמיתי צורבא מדרבנן מעולם, אלא כי קא מחייב צורבא מדרבנן שמתא היכי עביד, כי הא דבמערבא ממנו אנגדא לצורבא מדרבנן ולא ממנו אשמתא מאי שמתא אמר רב שם מיתה ושמואל אמר שממה יהיה. ופרש"י שם ממנו אנגדא מלקות ומלקות יפה להם יותר משמתא והוו מלקי להו. ובפסחים (דף נ"ב) ג"כ רב נתן בר אסיא אזל מבי רב לפומבדיתא בי"ט שני של עצרת שמתיה רב יוסף אמר ליה אביי ולנגדיה מר נגד, אמר ליה עדיפא עבדי ליה דבמערבא ממנו אנגדא דבר בי רב ולא ממנו אשמתא, ופרש"י ז"ל, עדיפא עבדי ליה החמורה ממנה עשיתי לו דשמתא חמורה, הרי כי עונשם במצותיהם חמור משל מצות התורה אשר אין בהם כרת או מיתת ב"ד. ומעתה דברי הרב כלם נכוחים אין בהם נפתל ועקש, ואיני צריך יותר להשיבו על כלליו אשר נתן ואמר כי הם אמתיים, כי כשזה קם זה נופל. אמנם זאת אשיב אל לבי, מה שאמר כי אלעזר בן חנוך הורה (יב) בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת בשל דבריהם והיה בזמן שדיני נפשות נוהגים, ומ"מ לא דנוהו במיתה כי אם בנדוי, והנה בעניותי לא יכולתי לרדת לסוף דעתו, היאך הוציא שעל שפקפק בנטילת ידים יהיה מורה בדבר שזדונו בכרת וכו'. אי משום שגזרוה מפני סרך תרומה כדאמר בפרק כל הבשר, הרי אפילו באוכל תרומה בסתם ידים אין בו חיוב כרת רק עובר על גזירתם שגזרו ליטול קודם את הידים, כי מה שגזרו בנט"י לא היה משום שמא נטמאו הידים ונמצא אוכל תרומה בטומאה שהוא במיתה בידי שמים, דאם כן יצטרך לטבול כל הגוף שאם נטמאו הידים נטמא ג"כ כל הגוף. אלא משום דסתם ידים עסקניות הם ונוגעות בבשרו ובמקום הטנופת וגנאי לתרומה בכך ומאסת לאוכליה כשנגע בה בידים מסואבות, וכן פי' רש"י בפ"ק דשבת (דף י"ד), ואי משום שעבר על גזירתם שיש בה מיתה כמו שאמרו (עירובין דף כ"א ע"ב) כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה בידי שמים, ולכן אמר שעבר על דבר שזדונו כרת וכו' הרי אין זה נקרא דבר שזדונו בכרת רק במיתה בידי שמים. ועוד כי אין כרת זה כתוב בתורה רק מדבריהם הוא. ומה שאמר עוד (ג) כי המצות שחדשו החכמים אין להם אפילו סמך בלאו של לא תסור והוכיחו ממאמר רב נחמן דפ' במה מדליקין. הרבה תשובות בדבר. ראשונה מי הגיד לו להרמב"ן שבזה תלוי מחלוקת רב אויא ורב נחמן דלמא דלהכי נקט רב נחמן פסוק

שאל

הרמב"ן

שיאמרו בין שקבלו פירושו ממנו או שיאמרו כך ממשמעות התורה וכוונתה לפי דעתם, כי על המשמעות שלהם הוא מצוה ונותן לנו התורה, וזהו מה שאמרו (ספרי) אפילו אומרים לך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל שכך הוא המצוה לנו מאדון התורה יתעלה שלא יאמר בעל המחלוקת היאך אתיר לעצמי זה ואנכי יודע בודאי שהם טועים והנה נאמר לו בכך אתה מצווה, וכענין שנהג רבי יהושע עם רבן גמליאל ביום הכפורים שחל להיות בחשבונו כמו שהוזכר במסכת ראש השנה (דף כ"ה). ויש בזה תנאי יתבונן בו המסתכל בראשון של הוריות (דף א' ע"ב) בענין יפה, והוא שאם היה בזמן הסנהדרין חכם וראוי להוראה והורו בית דין הגדול בדבר אחד להיתר והוא סבור שטעו בהוראתם אין עליו לשמוע דברי החכמים ואינו רשאי להתיר לעצמו הדבר האסור לו אבל ינהג חומר לעצמו וכל שכן אם היה מכלל הסנהדרין יושב עמהם בבית הגדול, ויש עליו לבא לפניהם ולומר טענותיו והם ישאו ויתנו עמו, ואם הסכימו כלם בבטול הדעת ההוא שאמר ושבשו עליו סברותיו יחזור וינהג בדעתם אחרי כן לאחר שסילקו אותו ויעשו הסכמה בטענתו. וזהו העולה מן ההלכות ההם ומכל מקום חייב לקבל דעתם אחר ההסכמה על כל פנים. אבל הגזרות והתקנות שעשו חכמים למשמרת התורה ולגדר שלה אין להם בלאו הזה אלא סמך בעלמא ואין בהם דין הממרא כלל וכל שכן שהממרה בהם עובר באחת מהן על דעת שהוא עושה איסור שאינו עובר בלאו הזה ואינו בכלל דין פרשה זו כלל לפי שהיא כולה עונש הממרים לא החוטאים. (יא) אבל הם דנו בממרא שלהם עונש הנדוי כמו ששנינו (ברכות דף י"ט) אמר רבי יהודה חס ושלום שעקביא בן מהללאל נתנדה שאין עזרה ננעלת על כל אדם בישראל בחכמה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל אלא את מי נדו את אלעזר בן חנוך שפקפק בנטילת ידים. והנה זה לא קבל עליו גזירה שגזרו בידים לחולין ולא נתחייב אלא בנדוי והוא על כבוד הרב כלומר על כבוד הסנהדרין בעלי התקנה כמו שאומר בשלישי של ברכות. והיה זה בזמן דיני נפשות בימי עקביא בן מהללאל ועשה מעשה בהמראתו (יב) בדבר שהוא מביא לחיוב כרת בשל דבריהם*) כענין בחמץ בשעה ששית ולא הגיע לו מן העונש אלא נדוי כי הוא חיובו בידי אדם, אבל מחמירים בו בעונש שמים ממאמר ופורץ גדר ישכנו נחש. וכמו שאמרו בגמרא ערובין (דף כ"א ע"ב) בנט"י דרבי עקיבא בבית האסורין אמר לו תן לי מים ליטול ידי אמר לו לשתות אין מגיעין ליטול ידים הן מגיעין אמר ליה ומה אעשה שחייבין עליהם מיתה מוטב שאמות עצמי ולא אעבור על דברי חברי וזה מפלגת חסידותו, כבר תמהו עליו אמרו וכששמעו חכמים בדבר אמרו ומה בזקנתו כך בבחרותו על אחת כמה וכמה:

(יג) ועוד אודיעך כי המצות שחדשו אותן החכמים או הנביאים

כגון

---

*)עי' בס' קנאת סופרים דף ד' בבאור דברי הרמב"ן האלו:

חדושי מהרד"ם

ר"א כרבנן, יעו"ש. שפי' דר"ע ורבנן פליגי בזה, אי נסוך המים דאורייתא אי דרבנן, ואף דדחי התם בירושלמי ואמרו שם לית יכיל דא"ר יוחנן כל שיטת ר"א כר"ע רבו, כמה דר"ע אמר נסוך המים דבר תורה כן ר"א אמר נסוך המים דב"ת, לא דחי אלא דר"א ס"ל כר"ע רבו בין דס"ל דצריך שיהא מלויין לשם החג, בין אי ס"ל דאין צריך, ע"כ דס"ל לר"א כר"ע דנסוך המים דבר תורה כמו שאמר ר' יוחנן, יעוי"ש. אבל עכ"פ רבנן דר"ע ס"ל דנסוך המים דרבנן, ואף דאנן קי"ל כר"ע, י"ל לפי מה דס"ד בזבחים (דף ק"י) דמאן דס"ל בלוג היה מנסך לית ליה דנסוך המים מה"ת, וא"כ מקשה הרמב"ן לר' יהודה לשיטתיה, דהא ר' יהודה ס"ל בסוכה שם בלוג היה מנסך, וברה"ה הלא ר' יהודה הוא דאמר משום ר"ע אמרה תורה נסכו מים בחג, וכיון דר"י ס"ל בלוג היה

מנסך

י"א מחולין . (שופטים ושוטרים, הלכות בכורים פ"י) :

מצוה קמ"ה היא שצונו לדון בדיני חרמים, והוא כל מי שהחרים דבר ממה שיש לו ואמר הרי זה חרם ינתן הדבר ההוא לכהן אלא א"כ באר שזה יהיה לבדק הבית כי סתם חרמים לכהנים הוא, והוא אמרו יתעלה אך כל חרם אשר יחרם מן האדם וגו', ורמז לנו על היות סתם חרמים לכהנים נאמר כשדה החרם לכהן תהיה, וכבר התבארו משפטי מצוה זו בפרק שמיני מערכין ופרק ראשון מנדרים. (אם בחקותי, הפלאה הלכות ערכין פ"ו) :

מצוה קמ"ו היא שצונו לשחוט בהמה חיה ועוף ואחר יאכל בשרם ושלא יהיה היתר אכילתם אלא בשחיטה, והוא אמרו יתברך חבחת מבקרך ומצאנך, ולשון ספרי חבחת מה מוקדשין בשחיטה אף חולין בשחיטה כאשר צויתיך מלמד שנצטוה משה על הושט ועל הקנה ועל רוב אחד בעוף ועל רוב שנים בבהמה. וכבר התבארו משפטי מצוה זו ודקדוקיה במס' חולין. (ראה אנכי, קדושה הלכות שחיטה פ"א) :

מצוה קמ"ז היא שצונו לכסות דם חיה ועוף אחר שנשחטו, והוא אמרו יתעלה ושפך את דמו וכסהו בעפר, וכבר התבארו משפטי מצוה זו בפ"ו מחולין. (אחרי מות, קדושה הלכות שחיטה) :

מצוה קמ"ח היא שצונו לשלוח הקן, והוא אמרו יתעלה שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך. וכבר התבארו משפטי מצוה זו בפרק בתרא מחולין. (כי תצא, קדושה הלכות שחיטה) :

מצוה קמ"ט היא שצונו לבדוק בסימני בהמה וחיה השחוטין והוא שיהיו מעלה גרה ושוסע שסע ואז יהיו מותרין לאכלן, והיותנו מצווין לבדוק אותן באלו הסימנין הוא מצות עשה, והוא אמרו יתברך זאת החיה אשר תאכלו, ולשון ספרי אותה תאכלו אותה באכילה ואין בהמה טמאה באכילה, ר"ל הבהמה שיהיו בה הסימנין האלו מותר לאכלה ויורה בו שהבהמה שאין בה אלו הסימנים אינה מותרת באכילה, וזה לאו הבא מכלל עשה שהוא עשה כמו שהוא שרש אצלנו, ולכן אמר אחר המאמר הזה אין לי אלא בעשה בל"ת מנין ת"ל את הגמל וגו' כמו שאבאר במצות ל"ת. הנה כבר התבאר שאמרו אותה תאכלו מצות עשה, והענין במצוה זו שאנו מצווין לבדוק הסימנין האלו בבהמה וחיה ואין מותר לאכלן זולת זה והדין הזה הוא מצוה. וכבר התבארו משפטי מצוה זו במסכת חולין ובבכורות. (ויהי ביום השמיני, קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"ב) :

מצוה ק"נ היא שצונו לבדוק בסימני העוף שיהיו קצת מינין ממנו מותרין, וסימני העוף לא נאמרו מן התורה אבל הגיע בחקירה כשאנחנו חפשנו המינין שנכתב אסורן אשר מצאנו בהם סגולות יכללו אותם והם סימני עוף טמא, והיותנו גם כן בעופות דנין זה טמא וזה טהור וזה מצות עשה, ולשון ספרי כל צפור טהורה תאכלו זו מ"ע. הנה נתבאר מה שרמזנו אליו, וכבר התבארו משפטי מצוה זו בחולין :

מצוה קנ"א היא שצונו לבדוק בסימני חגבים גם כן, והן כתובין בתורה כל אשר לו כרעים ממעל לרגליו, וענין זאת המצוה הוא כמו שבארנו במצוה שלפניה, והכתוב שבה הוא אמרו את אלה מהם תאכלו את הארבה. וכבר התבארו דיני מצוה זו במסכת חולין. (ויהי ביום השמיני, קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"א) :

מצוה קנ"ב היא שצונו לבדוק בסימני דגים והם כתובים, והוא אמרו יתעלה ויתברך שמו את זה תאכלו מכל אשר במים. ובבאור אמרו בגמרא (חולין דף ס"ו ע"ב) האוכל דג טמא עובר בעשה ולא תעשה, כי מאמרו זה תאכלו שומע אני שזולתו לא יאכל, ולאו הבא מכלל עשה עשה, הנה נתבאר מאמרו את זה תאכלו מצות עשה. והענין באמרנו זו מצות עשה מה שזכרתי לך, והוא היותנו מצווין לדון באלו הסימנים ולומר שזה מותר לאכלו וזה אינו מותר לאכלו, כמו שאמר והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה, והבדלתם אמנם תהיה בסימן, ולכן יהיה כל מין ומין מארבעה אלו המינין והסימנין מצוה בפני עצמה, כלומר סימני בהמה וחיה ועוף וסימני חגבים ודגים. וכבר ביארנו לשונותם בקראי עשה ביחוד, וכבר נתבארו משפטי מצוה זו כלומר סימני דגים בפ"ג ממסכת חולין. (ויהי ביום השמיני, קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"א) :

מצוה קנ"ג היא שצונו לקדש חדשים (ס"א ולחשוב חדשים) ושנים וזו היא מצות קדוש החדש, והוא אמרו

יתעלה

הרמב"ן

כתב הרב והמצוה קנ"ג היא שנצטוינו בחשבון חדשים ושנים וזאת היא מצות קדוש החדש והוא אמרו יתעלה החדש הזה לכם. וכבר כתבתי כי בעל ההלכות ימנה קידוש החדש בראיה או בחשבון מצוה אחת, וימנה עבור השנה בתוספת חדש מצוה אחרת, והדין עמו והודעתי זה בעיקר הראשון, אבל עתה אוסיף עיון בדברי הרב שכתב כאן כי המצוה הזאת לא יעשה אותה לעולם אלא בית דין הגדול בלבד בארץ ישראל בלבד אבל בהעדר החכמים מארץ ישראל אז ראוי לבית דין הסמוך בארץ ישראל שיעבר שנים ויקבע חדשים בחוצה לארץ כמו שעשה רבי עקיבא וכתב עוד

שים

מגלת אסתר

נראה לי שהנכון כדברי הרב שזאת המצוה היא מסורה לב"ד הגדול, אמנם הרמב"ן לא הבין דעתו שאין רצונו שיצטרכו כל הסנהדרי גדולה כדי לקדש או לעבר רק שע"פ שלשה מהם תעשה זאת המצוה, וזהו פירוש המשנה שהביא הרמב"ן מריש

סנהדרין

חדושי מהרד"ם

מצוה קנ"ג שצונו לקדש חדשים ושנים, וזו היא מצות קדוש החודש, והוא אמרו יתעלה החודש הזה לכם ראש חדשים, ובא הפירוש עדות זו תהיה מסורה לכם, ומצוה זו תלויה בב"ד מומחין שיהיו מקדשין החודש ע"פ הראיה, ולתת לכם

הלב

תעלה החדש הזה לכם ראש חדשים, ובא הפירוש שעדות זו תהא מסורה לכם, כלומר שמצוה זו אינה מסורה לכל איש ואיש כמו שבת בראשית שכל איש ימנה ששה ימים וישבות בשביעי כשיראה כל איש ואיש ג"כ הלבנה שיקבע היום ר"ח, או ימנה ענין תוריי ויקבע ר"ח או יעיין אחור האביב חולתו ממה שראוי להסתכל בו ויוסיף חדש, אבל מצוה זו לא יעשה אותה לעולם אלא ב"ד הגדול לבד ובא"י לבד, ולכן בטלה הראיה אצלנו היום בהעדר ב"ד הגדול כמו שבטל הקרבת הקרבנות בהעדר המקדש, ולזה כוונו וטעו המינין הנקראים קראים, וזה שורש ג"כ שלא יודו ג"כ זולתי מכלל הרבנים והולכים עמהם כאפלה בחשכה, ודע שחשבון זה שנמנה אותו היום ונדע בו ראשי חדשים והמועדים אי אפשר לעשותו

מגלת אסתר

סנהדרין שאומרת קדוש החדש ועבור השנה בשלשה, ר"ל שלשה מסנהדרי גדולה שהרי בקדוש החדש מצינו בפרק אם אינן מכירין (דף כ"ד) במשנה שראש ב"ד אומר מקודש וראש ב"ד פירושו הנשיא שהוא בסנהדרי גדולה ממה שאמר שם בגמרא מנא הני מילי והשיבו דאמר קרא וידבר משה את מועדי ה', מכאן שראש ב"ד אומר מקודש, והנה משה הנשיא שבסנהדרי גדולה היה, ובעבור השנה ג"כ מצינו בפ"ק דסנהדרין (דף י"א) ת"ר אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה, ופרש"י ז"ל במזומנין לה שהזמינן הנשיא מבערב ע"כ, ושם מביא מעשה בר"ג שאמר השכימו לי שבעה לעלייה וכו' שהיה רוצה לעבר את השנה, ומן הידוע שהוא היה נשיא וא"כ מכאן משמע בבירור שלב"ד הגדול היתה מסורה, ואין לומר כי מפני מעלתם היו שאר בתי דינין נסוגים אחור ממנה אבל כשרים היו לה מן התורה כאשר כתב הרמב"ן שא"כ איך שאלו בגמרא מנ"ל שצריך שראש ב"ד יאמר מקודש החדש והלא אין זאת המצוה מסורה לב"ד הגדול בלבד כי אפי' ב"ד של כ"ג יכולים לעשותה ושם לא היה ראש ב"ד. ומה שהביא עוד (א) מהסיא דע"ז שכח ב"ד הגדול בטל מא"י מ' שנה קודם החורבן ומ"מ היו מקדשים על פי הראיה עד אביי ורבא

הרמב"ן

היה הנה עיקר גדול מעיקרי האמונה לא ידעהו ולא יתבונן במקומו אלא המעמיקים בדעה והוא שהיותנו היום בחוצה לארץ חושבים במלאכת העיבור ונאמר שזה היום ר"ח וזה היום מועד לא מפני חשבוננו נשימהו מועד בשום פנים אלא מפני שב"ד שבארץ קבע זה היום מועד או ר"ח ועל קביעותם נסמוך לא על חשבוננו ואמנם חשבוננו לגלויי מילתא בעלמא והבן זה מאד, ואני אוסיף לך ביאור אלו חשבנו על דרך משל שבני ארץ ישראל יעדרו מא"י חלילה לאל מעשות זאת שהוא הבטיח שלא ימחה אותות האומה מהכל ושלא יהיה שם ב"ד ולא יהיה בחוצה לארץ ב"ד שנסמך בארץ דע שחשבוננו זה לא יועילנו שום דבר בשום פנים לפי שאין לנו לחשוב בחוצה לארץ לעבר שנים ולקבוע חדשים אלא בתנאים הנזכרים כמו שביארנו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים וכשיתבונן מי שיש לו שכל שלם ובריא בלשונות התלמוד בזה הענין יתבאר לו כל מה שאמרנו ביאור אין ספק בו:

אמר הכותב ידעתי כי שכלי איננו שלם ובריא בתלמוד ועם כל זה איננו חושד אותו להיות בלתי שלם בדבר הזה, שמן הידוע כי קידוש החדש ועבור שנה צריכין מומחין כלומר ב"ד שנסמכו בארץ הסמיכה הידוע בתלמוד איש מאיש עד משה רע"ה וכמו שאמרו בגמרא ב"ב (דף קכ"א) מועדי ה' צריכין מומחין הפרת נדרים אינן צריכין מומחין, והקשו והא ראשי המטות כתיב כלומר שהן השופטים המומחין על ישראל שנסמכו מפי משה רבינו ופירקו ביחיד מומחה אבל אינו צריך מומחין על כל פנים. ודבר גלוי הוא שהיום מכמה שנים בטלו סמוכין מא"י ואין דנין שם אפילו דיני קנסות כ"ש שיקדשו ע"פ הראיה או ע"פ החשבון, והתימה מן הרב כי הוא אומר שהמצוה הזאת לא יעשו אותה לעולם אלא ב"ד הגדול ובארץ ישראל בלבד ולפיכך בטלה הראיה אצלנו היום בהעדר הב"ד הגדול ואמר שבזה טעו הקראין וזהו עיקר שחלקו עמהם כל הרבנים, (א) והנה דבר ברור הוא וידוע הוא שב"ד הגדול בטל מא"י ואפילו קודם החרבן ר"ל שלא היה בהם דין ב"ד הגדול כמו שאמרו בפרק קמא מע"ז (דף ח' ע"ב) ארבעים שנה עד שלא חרב הבית גלתה סנהדרין וישבה לה בחנות למאי הלכתא לומר שלא דנו דיני נפשות כיון דחזו דנפישי להו רוצחים אמרו מוטב נגלה ממקום דכתיב ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה' מלמד שהמקום גורם כלומר שכ"ז שסנהדרי גדולה במקומם בלשכת הגזית סנהדרי קטנה נוהגת בכל מקום ואפילו

חדושי מהרד"ם

קצב קבוע או כ"ט יום או ל' כמו שהוא מוזכר בר"ה ובסנהדרין, וכאשר יאמרו שזה היום ר"ח או יו"ט יהיה ר"ח או יו"ט, בין שהיתה פעולתם זאת בחשבון או בראיה, כמו שבא בפירוש בר"ה (דף כ"ה) אשר תקראו אותם אין לי אלא מועדות אלו כלומר שיאמרו הם שהם מועדות אפי' אנוסין אפי' מוטעין אפי' שוגגין:

ודע דלאו דוקא אם הב"ד המקדשין החודש אנוסין או מוטעין או שוגגין היו, אלא אפי' בני בבל או בשאר ארצות בחוץ לארץ שסומכין על הב"ד המקדשין בא"י וטעו, שסברו שקדשו יום ל' משום שהלכו בתר רוב השנים, דברוב השנים לא מצינו אלול מעובר, ובאמת ע"פ חשבון זה יוה"כ בעשרה בתשרי, ואח"כ נתוודע שעברו אלול דהאי שתא, ואשתכח שעשו מלאכה ואכלו ביומא רבה דמערבא ועברו על שגגת כרת דיוה"כ, גם בזה אמרינן אתם אפי' שוגגין ומוטעין, ויוה"כ שעשו ע"פ טעות שהיו סבורין שב"ד שבא"י קדשו יום ל', עולה להם ואינם צריכים שום כפרה:

ודבר זה מוכרח ממה דאיתא (ר"ה דף כ"א) לוי איקלע לבבל בחד סר בתשרי אמר בסים תבשילא דבבלאי ביומא רבה דמערבא יע"ש. והקשו בתוס' בד"ה לוי איקלע, ואיך יתכן לאכול ויש כאן ודאי איסור כרת דאורייתא. ותירצו וי"ל הא תנן לקמן בפרק שני, אשר תקראו אותם מקראי קודש בין בזמן בין שלא בזמן, ואמרינן בגמרא אתם אפי' שוגגין. וכן כתב הרשב"א ז"ל, וז"ל ואולי נאמר דכיון שכבר קבעו בני בבל יום ל' ועליו סמכו והתענו ביום עשירי שלהם אין להם לחזור ולהתענות ביום אחר

לעשותו אלא בא"י לבד ובעת הצורך, ובהעדר החכמים מא"י אז אפשר לב"ד הסמוך לארץ ישראל שיעבר השנים ויקבע חדשים בח"ל כמו שעשה ר"ע כמו שהתבאר בתלמוד ובזה קושי גדול וחזק. והידוע תמיד. שב"ד הגדול אמנם היה בא"י והם שיקבעו חדשים ויעברו שנים בפנים המקובלים אצלם ובקבוצם גם כן, ובכאן שורש גדול משרשי האמונה לא ידעהו ולא יתבונן במקומו אלא מי שדעתו עמוקה, וזה שהיותנו היום בח"ל מונים במלאכת העבור שבידינו ואומרים שזה היום ר"ח וזה היום יו"ט, לא מפני חשבוננו נקבענו יו"ט בשום פנים אבל מפני שב"ד הגדול שבא"י כבר קבעוהו זה היום ר"ח או יו"ט, ומפני אמרם שזה היום ר"ח או יו"ט יהיה ר"ח או יו"ט, בין שהיתה פעולתם זאת כחשבון או בראיה, כמו שבא בפירוש (ר"ה דף כ"ה) אשר תקראו אותם אין לי אלא מועדות אלו, כלומר שיאמרו הם שהם מועדות אפילו

הרמב"ן

ואפילו בחוצה לארץ ודנין דיני נפשות בכל מקום אבל משגלתה סנהדרי גדולה מן המקום ההוא בטלו דיני נפשות מכל ישראל, ואפילו ביציאתם משם לעייל מיעט ולחזור בטל כחן ורשותן מהם עד שיהיו במקומן כמו שאמרו (סנהדרין דף י"ד ע"ב) מצאן אבית פאגי והמרה עליהן יכול תהא המראתו המראה ת"ל וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם, כ"ש לאחר החרבן כמו שאמרו עוד בפ"ד מיתות (דף נ"ב) ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט בזמן שיש כהן יש שופט בזמן שאין כהן אין שופט. וכבר הביא הרב בפתיחות המאמר הלשון השנוי במכילתא מנין שאין תמיתן אלא בפני הבית וכו' ומאותה שעה בטלו כל הדינין התלוין בב"ד הגדול ואם כן לא היו יכולין לקדש על פי הראיה מזמן המ' שנה קודם החורבן, וידוע הוא בכמה מקומות בגמרא שהיו עושין כך עד זמן קרוב לחתימת התלמוד (ב) ובין בראיה בין בחשבון בזמן הרע הזה שאין בא"י סנהדרין ולא בית דין סמוכין כלל ואין בח"ל ב"ד שנסמך בארץ לא יועיל חשבוננו שום תועלת בשום פנים כפי דברי הרב שכבר נעדר מארץ ישראל ב"ד ואין שם כלל ב"ד לקדש החודש ולעבר השנה וכן מח"ל נעדר לגמרי ב"ד שנסמך בארץ. (ג) וראיתי בחבורו הגדול בהלכות קדוש החודש שכתב שקדוש חדש ועבור שנה אין עושין אותו אלא סנהדרין שבארץ ישראל או ב"ד הסמוכין בארץ שנתנו להם הסנהדרין רשות ונראה שעל סנהדרי גדולה הוא אמר כן וכך כתוב שם בעבור שנה שאין מעברין את השנה אלא במזומנין לה כיצד יאמר ראש ב"ד הגדול לפלוני ופלוני מן הסנהדרין היו מזומנין וכו', וכתב עוד שצריך שיהא ראש ב"ד הגדול שהוא ראש ישיבה של שבעים ואחד והוא הנקרא הנשיא עמהן או שירצה. ויש בכל שבושים גדולים, אבל הענין שהוא שלם מכל דופי ומנופה מכל עפרורים בסוגית התלמוד בענין הזה הוא מה שאמר בקדוש החדש ועיבור השנה אינם צריכין ב"ד הגדול אלא שלשה והם מומחים כמו ששנו משנה שלימה בתחלת סנהדרין (דף ב') עבור החדש בשלשה עבור שנה בשלשה, וכן שנו בפ"ג מראש השנה (דף כ"ה ע"ב) ראוהו שלשה והן ב"ד יעמדו שנים ויושיבו מחבריהם אצל היחיד ויעידו בפניהם ויאמרו מקודש מקודש שאין היחיד נאמן על ידי עצמו ואמרו בגמרא פשיטא דכיון דתנן דיני ממונות בשלשה ואם היה מומחה לרבים וכו' עד יותר ממרע"ה מדקאמר ליה הקב"ה עד דאיכא אהרן

מגלת אסתר

ורבא, נ"ל שמזה המאמר לא משמע שבטל כחם רק לענין מה שהזכירו שהוא לומר שאין דנין ד"נ, וכן משמע ג"כ ממה שאמרו לפי שהמקום גורם ואין המקום ההוא גורם רק ד"נ כמו שפירשו שם רש"י והתוספת אבל בשאר הדברים שאין תלויים במקום ההוא בכח היה קיים כבראשונה. ומה שאמר עוד (ב) כי בין בראיה בין בחשבון לפי דברי הרב לא יועיל חשבוננו זה בזמן הזה מאחר שאין סמוך בשום מקום, האמת כן הוא וגם זה הוא דעתו כאשר הבאתי לעיל בשמו, אמנם אנחנו על חשבון רבי הלל אנו סומכין כמו שכתב הרמב"ן והוא דעת הרב ג"כ בסוף פרק ה' מהלכות קדוש החודש, ומה שאמר עוד (ג) כי ראה להרב שכתב בפ"ה מהלכות קדוש החדש שזאת המצוה לא יעשה אותה רק הסנהדרין שבארץ ושכוונתו היא ב"ד הגדול, כן הוא האמת, אבל פירוש דבריו. הוא כאשר כתבתי לעיל שדי בשלשה מהם, ומה שהביא

חדושי מהרד"ם

אחר וכו', ויש להם לסמוך על מ"ש הטור אתם ואפי' מוטעים, אתם ואפי' שוגגין, יע"ש. ומה דמיבעיא ליה להרשב"א ז"ל פשיטא להו לבעלי התוס' ז"ל. (אולם בתוס' שבת (דף י"ב ע"ב) בד"ה ר' נתן נראה דס"ל דלא אמרינן בכה"ג אתם אפי' מוטעין דהא הקשו אהנהו דמסכת ר"ה דקאמר בהים תבשילא דבבלאי בצומא רבה דמערבא, ולפי דברי התוס' בר"ה הא ליכא איסור כלל):

וכן מוכח ממעשה דרב נחמן דמייתי התם דאלו לא היה רב נחמן יוצא ידי חיוב יוה"כ במה דיתיב בתעניתא לפי חשבונם, לא היה מקלל להאי גברא שהודיעו וא"ל למחר יומא רבה במערבא, והלא מחויב כרת:

וכן ממעשה דרבא דהוה רגיל דהוה יתיב תרי יומי וזימנא חדא אשתכח כוותיה, וכי נימא דכולם לא יצאו ידי חובת יוה"כ, אלא ודאי דאמרינן בכה"ג אתם ואפי' מוטעין כמו שכתבו התוס':

וכן מוכח ממאי דלא רצה לוי להעיד משום דלא שמע מב"ד מקודש, דקשה הא כתב הרמב"ן בסוף ההשגה על המצוה הזאת, שאין קידוש החודש מעכב, ולא הצריכו חכמים לומר מקודש מקודש אלא שהוא מצוה או לפרסומי מלתא בעלמא, אבל מכיון שהסכימה דעת ב"ד שיהיה החודש הזה מלא או חסר קורא אני בו אשר תקראו אותם, שהרי ר' אליעזר בר' צדוק אומר שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים, ור"א בר' צדוק שהלכה כמותו אמר אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו, אלמא אין קדוש מעכב, עכ"ל. וא"כ מדוע לא רצה לוי להעיד משום שלא שמע מפי ב"ד מקודש, הא בדיעבד אף שלא אמרו בב"ד מקודש אין זה מעכב ומונין מיום השני, דהא ודאי לדידיה פסיקא ליה דעיברו לאלול, דאל"ה לא הוה אמר בהים תבשילא דבבלאי ביומא רבה דמערבא, אלא ודאי מוכח דמן הדין יצאו ידי חובת יוה"כ לפי מניינם וחשבונם אף לפי טעותם כמ"ש התוספות והרשב"א

אפילו אנוסין אפילו מוטעין אפילו שוגגין כמו שבאה הקבלה, ואנחנו אמנם נחשב היום שקבעו הם ר"ל בני א"י בו ר"ח, כי במלאכה הזאת בעצמה מונין וקובעין לא בראיה ועל קביעותם נסמוך לא על חשבוננו, אבל חשבוננו הוא לגלויי מילתא בעלמא, והבין זה, ואני אוסיף לך באור. אלו הנחנו דרך משל שבני ארץ ישראל יעדרו מא"י, חלילה לאל מעשות זאת כי הוא הבטיח שלא ימחה אותות האומה מכל וכל, ולא יהיה שם ב"ד ולא יהיה בח"ל ב"ד שנסמך בארץ, הנה חשבוננו זה לא יועילנו כלום בשום פנים, לפי שאין לנו לחשב חדשים ולעבר שנים בחוצה לארץ אלא בתנאים הנזכרים

מגלת אסתר

שהביא עוד (ד) מההיא דפרק זה בורר ומההיא דירושלמי שאין צריך ב"ד הגדול בזה, נראה לי שאין מכאן טענה עליו לפי שאלו החכמים לא הניחו כמותם בארץ ובזה הדבר היה מעבר גם כן רבי עקיבא בפרק האשה שלום (דף קט"ו) כאשר הביא הרב במלותו זאת, וכן חנניא בסוף פרק כרותה. ומה שאמר עוד (ה) כי ממה שאמר הכתוב החדש הזה לכם ולא אמר לך משמע שאין צריך ב"ד הגדול אלא מומחים כמוהו, וכ"ל כי ממה שלא כתב לך הוא לפי שהיה במשמע שיצטרך הב"ד הגדול כלו בזאת המצוה לכן כתב לכם לומר שדי במומחין כמותם אבל צריך שיהיו מב"ד הגדול דומיא דמשה, ומה שהזכיר אהרן עמו שמא היה לרמוז שבזמן שאין ב"ד הגדול שדי במומחין. ומה שאמר עוד (ו) שמה שהב"ד הגדול היו מקדישין ומעברין לא היה רק לחלוק להם כבוד לפי שהיו ראשי כל העדה אבל כשרים היו לזה גם שאר בתי דינין, כבר כתבתי שמן התורה לא היו כשרים בזה זולתם ורא"ה עוד ממאמרם במכילתא שהביא הוא בעצמו מניין שאין מעברים את השנה אלא בב"ד הגדול שנאמר וכו', ומן הגמרא הוא לפרשו כאשר פי' הרמב"ן שאמר כי היה להם רשות מכל ישראל אבל לא שיהיו פסולים מומחין אחרים שהרי מהמאמר הזה

הרמב"ן

אהרן בהלך דכתיב החודש הזה לכם כלומר אין בית דין שקול מוסיפין עליהם הג', (ד) וכן בעבור אמרו עוד בגמרא סנהדרין (דף כ"ו) א"ר חייא בר זרנוקי ור' שמעון בן יהוצדק הוו אזלי לעבורי שנה בעסיא פגע בהו ריש לקיש ובגמרא א"י (דף י"ט ע"ג) הזכירו ממעשה אמרו לעבור שנה מתחילין מן הגדול וכבר נכנס ר' יוחנן והוא הקטן שבהם אמרו (ס"א לו אמור) הרי השנה מקודשת בעבורה (ס"א אמר הרי השנה מקודשת בעבורה) אמר רבי יונתן ראה הלשון שלמדנו בן הנפח אלו הייתי אומר בעבורה הייתי אומר אלו אחד עשר יום שהחמה עודפת על הלבנה אלא בעבור שהוסיפו לה חכמים ל' יום. הרי שתי התלמודים שוים שמחשבין ומעברין את השנה בשאר בתי דינין ובכל זמן, שלא היו התכמים האלו מכלל סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה כבר נתבטל דינה משעת חרבן כמו שבארנו. ואל תשתומם בזה ממאמרם (סנהדרין דף י"ג ע"ב) משה במקום שבעים וחד קאי ותאמר לי כי עדות זו מסורה להם לסנהדרי גדולה הוא כמו שהרב מלמדך, שלווי הכתוב לכם אינו אלא למומחין כיוצא בכם (ה) שאלו היה מסור לסנהדרי גדולה בלבד היה אומר החדש הזה לך כמו שאמרו (שם דף י"ו) אין דנין כהן גדול אלא בב"ד של שבעים ואחד דכתיב את הדבר הגדול יביאו אליך ומשה במקום שבעים וחד קאי ולא היה לאהרן זכר בקדוש החודש אבל מפני שאמר לכם הכניס אהרן בכלל להורות שצריך שנים דומים לשניהם במחאה ותוספות השלישי ידוע מדין אין ב"ד שקול וחזר הדבר לכל שלשה מומחין וזהו הדין הנהוג להם מן התורה בין קודם חורבן בין לאחר חורבן אלא בזמן שהיה להם ב"ד הגדול היה הדבר מסור להם והם היו המקדשים החדש והמעברים השנים לא ב"ד אחר מפני שרשות כל ישראל נטולה מכל ב"ד אחר עמהם. (ו) והיה מסכימין שאין מעברין את השנה אלא אם כן ירצה הנשיא וכן בעדות החדש הוא היה המקבל העדות ומקדש החודש ועם כל זה תיקנו שאם היה במקום אחר יהא כבודו מחול ולא יהיו העדים הולכים אלא למקום הועד ושם יקדשו החדש כמו שאמרו בפרק בתרא של ר"ה (דף ל"א ע"ב) ומלוס

חדושי מהרד"ם

והרשב"א משום אתם ואפי' מוטעין ואפי' שוגגין, רק לעבות מלוה מן המובחר רלו שיסהיד להם לוי ומש"ה אמר להם שלא שמע מסב"ד מקודש, ולא מהני אלא בדיעבד, ובדיעבד כבר יצאו:

ובספר טורי אבן יצא לידון בדבר החדש וכתב דמש"ה א"ל להטעות בחד סר כיון דלוי לא היה אלא עד אחד, ומן הדין אין ע"א נאמן לומר שעיברו לאלול, לא מיבעיא להקל ולהתיר להם יום עשירי בחכילה ובמלאכה שאינו נאמן, אלא אפי' להחמיר ולאסור להם את יום י"א נמי אינו נאמן, דהא קי"ל דאין ע"א נאמן להוציא מחזקה בין לאיסור ובין להיתר, כש"כ שע"א אינו נאמן במקום רובא, דהא קי"ל רובא וחזקה רובא עדיף, וכיון דברוב שנים לא מליכו אלול מעובר כדאיתא בפ"ק דביצה (דף) אין ע"א נאמן להעיד כנגד הרוב ולומר שעברוה. והסוה דפ"ב (דף כ"ב) שהאמינו לעולא דאמר קידשו לירחא כו' מ"ע כל מלתא דעבידי לגלויי לא משקרי בה אינשי, התם קידוש שעשאו חסר, אבל מלא לא פסיקא ליה, דאע"ג דבכל החדשים נאמן באלול אינו נאמן, וטעמא דמילתא משום דקי"ל רפ"י דיבמות (דף פ"ח) דע"א אינו נאמן היכא דאיתחזק איסורא להתירו ולהוציאו מחזקתו, וטעמא דע"א נאמן להעיד לאשה שמת בעלה כדאמרינן התם, ה"ט משום חומר שהחמרת עליה בסופה הוא, ומשמע דאי לאו ה"ט הואיל ואיתחזק איסורא דא"א א"כ, אע"ג דה"ל מילתא דעבידא לגלויי, וש"מ דאין ע"א נאמן מה"ת אפי' במילתא דעבידי לגלויי כדאתחזק איסורא וכש"כ במקום רובא, דהא רובא וחזקה רובא עדיף, והא אלול רוב פעמים חסר ומיעוטא דמעוטא שהוא מלא כדאמרינן פ"ק דביצה מימות עזרא והילך ל"מ לאלול מעובר:

וכל דבריו בזה אחרי מחילת כבודו אינם נכונים, חדא הא אלו העיד לוי שמשמע מפי ב"ד מקודש היו עושין יוה"כ בחד סר, ואי מדינא אין ע"א נאמן למה אמרו ליה אסהיד. עוד מוכח מהא דאמר לעיל (דף כ') כי אתא עולא אמר עברוה לאלול דחד כמי

הנזכרים, כמו שביארנו כי מציון תצא תורה: וכשיתבונן מי שיש לו שכל שלם לשונות התלמוד בכונה הזאת יתבאר לו כל מה שאמרנוהו באור אין ספק בו. והנה באו רמזים בכתוב יורו על שרשי המלאכה שיסמכו בהם בידיעת ראשי חדשים ועבור שנים, מזה אמרו ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה, אמרו מלמד שאין מעברין את השנה אלא

הרמב"ן

ומלוה מן התורה לעבר את השנה ביהודה לא בשאר א"י והם שנסמכו בארץ מעברים אותה שם כמו שאמרו בפרק בתרא של ברכות (דף ס"ג) (ז) כשירד חנניה בן אחי רבי יהושע לגולה היה מעבר שנים וקובע חדשים בח"ל אמר להם שכך מצינו בעקיבא בן יוסף שהיה מעבר שנים וקובע חדשים בח"ל אמרו הנח לעקיבא בן יוסף שלא הניח כמותו וילד אמר להם אף אני לא הנחתי כמותי וילדתי אמרו לו גדיים שהנחת נעשו תיישים וכך אמרו לנו לכו אמרו לו משמנו אם חוזר בו מוטב ואם לאו יהא בנידוי, והמתלמד מן המעשה הזה כי בלא רשות ב"ד של א"י היה מעבר שנים וקובע חדשים. אבל יראה לי שבזמן שבית המקדש קיים שהיו ב"ד הגדול במקומם ולהם הרשות נתונה מן הכתוב שנאמר ע"פ הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה' לא היה רשות לשום אדם לעבר ולקדש אלא להם או ברשותן, וכן אמרו במכילתא ר' יאשיה אומר מנין אתה אומר שאין מעברין את השנה אלא בב"ד הגדול שבירושלים ת"ל ראשון הוא לכם דברו אל כל עדת בני ישראל, והוא הענין שפרשנו שהיה להם רשות מכל ישראל והסכמה של כולם לא שיהיו שאר הסמוכין פסולין לזה אבל כיון שגלו ובטל כח המשפט מהם שהמקום גורם ואין להם כח אפילו בסנהדרי קטנה לדון דיני נפשות מאותה שעה תהיה הרשות ביד הגדול שבישראל לעבר ולקדש אפילו בח"ל וזה דבר הגון. ואמרו עוד בירושלמי בראשון של סנהדרין (דף י"ט ע"א) בח"ל אין מעברין אותה ואם עברוה אינה מעוברת בזמן שיכולין לעבר אותה בארץ אבל כשאין יכולין לעבר אותה בארץ מעברין אותה בח"ל ברוך בן נריה עבר בח"ל חנניה בן אחי רבי יהושע עבר בח"ל [ואם אין בא"י] ב"ד של ג' סמוכין ולא בח"ל כדין הסמיכה מן התורה עד יהושע מפי משה מפי הגבורה באמת שיתבטלו המועדות ולא יועיל חשבוננו בשום פנים כאשר הזכיר הרב ואין חלוק והפרש בדבר בין בנמחה מהם אותות האומה לגמרי שכבר היה זה כענין שאמר במסכת יומא (דף נ"ד) רבי יהודה אומר נ"ב שנה לא עבר איש ביהודה שנאמר מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו ושם אמרו רבי יוסי אומר ז' שנים נתקיימה גפרית ומלח בא"י וכן בהיות שם אנשים רבים מעמנו אחר שאין שם ב"ד ראוי לקדש ולעבר ר"ל ב"ד של ג' סמוכין כדין והיום בעונותינו כבר בטל הב"ד הזה ונעדר מכל ישראל. וראיתי לו עוד בהל' קדוש החדש שאמר בזמן שאין סנהדרין בא"י אין קובעין חדשים ואין מעברין שנים אלא בחשבון זה שאנו מחשבין היום ודבר הזה הלכה למשה מסיני הוא שבזמן שיש סנהדרין קובעין ע"פ הראיה ובזמן שאין סנהדרין קובעין בחשבון זה שאנו מחשבים בו היום ותקשה

מגלת אסתר

הזה משמע שאין מעברים כי אם בב"ד הגדול ולא משום שקבלו רשות מכל ישראל רק משום דכתיב החדש הזה לכם וסמיך ליה דברו אל כל עדת בני ישראל שמשמעו הב"ד הגדול שהם עקר כל העדה יעשו זאת המצוה ולא אחרים, ועל ההיא (ז) דחנניא כבר השבתי שלא הניח כמותו בארץ כמו שמפורש בגמרא. ומה

חדושי מהרד"ם

כמי מהימן, והא דדחיק נפשיה הטורי אבן דסהדי אחרינא הוה בהדיה דעולא, אינו נראה, דהא בודאי אותה מעשה עצמו הוא שמביא בפרק שני כי אתא עולא אמר דקדשוה לירחא במערבא כמו שאבאר לקמן, ואמר רב כהנא עלה לא מבעיא עולא דגברא רבה הוא דמהימן אלא אפילו איניש דעלמא נמי מהימן מ"ט משום מלתא דעבידא לגלויי לא משקרי אינשי, הרי דלא היה עם עולא איניש אחרינא:

והא דקשיא ליה מהא דאין ע"א נאמן בעדות אשה אלא משום חומר שהחמרת עליה בסופה אע"ג דהוי מילתא דעבידא לגלויי, אישתמיט מיניה דברי הריב"ש בתשובה סי' קנ"ה וז"ל, ואני אומר נראה שהחולק הזה לוקח בגדר אחד כ"מ שנאמר בו מילתא דעבידא לאגלויי וממון ואיסור שוין בו, וזה טעות מפורסם שהרי שנינו שאין האחים נכנסים לנחלה על פיה, ועוד שאם היה זה אמת למה הוצרכו חכמים להחמיר עליה בסופה וכו', והלא בלא חומר מן הדין הכל נאמנין להעידה, אלא כי מעיינת בכך מילתא שפיר, תמצא שאין כל מילתא דעבידא לגלויי בגדר אחד, כי יש דבר שאמרו בו מילתא דעבידא לגלויי שהוא דבר מפורסם לכל ועתיד ליגלות בקרוב בודאי כההוא דקדשו ב"ד את החודש וכו', ויש דבר שאמרו בו ג"כ מילתא דעבידא לגלויי, ואינו בגדר הזה שאינו דבר מפורסם, ואין בידינו לגלותו וגם אינו ודאי שיגלה, אלא אפשר שיגלה באיזה זמן כגון מת פלוני, שהרי אף אם הוא חי אפשר שלא יבא לעולם, כי ירחיק נדוד לקצות הארץ ולא יודע אם הוא חי אם לא, אלא שאם הוא חי ויבא לא יהיה טענה למי שהעיד עליו שמת, וכמו זה אינו נאמן מן הדין אלא מדרבנן בצירוף טעם דיוק האשה, ולא אמר בזה הרמב"ם ז"ל שיהיה נאמן בעדות ממון אלא בזה אחיו של פלוני ודומה לו שהוא דבר מפורסם ובידו לגלותו מיד, יע"ש. הרי שחילק הריב"ש בין מילתא דעבידא לגלויי כדאמר גבי קידוש החודש, וגבי זה אחיו של פלוני שע"א נאמן מה"ת לענין יבמה, ובין ע"א הנאמן לעדות אשה דאינו נאמן אלא מדרבנן, משום דלא אתי לאגלויי בודאי, ומש"ה צריכה צירוף טעם דייקא ומנסבא, וחילוק זה מוכח בכל הראשונים, דהא לענין עדות זה אחיו של פלוני דמיתנא פליגי רב אחא ורבינא חד אמר בעדים וחד אמר בקרוב ואפי' אשה, ופסק הרי"ף והלכתא גלויי מילתא בעלמא הוא, ואפי' קרוב ואפי' אשה נאמנת מה"ת, ואף דבעדות אשה שמת בעלה אינו נאמן אפי' עד כשר אלא מדרבנן בצירוף דיוק האשה, וע"כ צריכין לחילוק שכתב הריב"ש:

ובאמת פלא בעיני איך מלאו לבו לחלוק על השאלתות בפרשת בא שכתב בפירוש דע"א נאמן, דמיבעיא ליה שם חד כי אתא ואמר

אלא בפרק הסמוך למועד, ואמרו מנין שאין מעברין ואין מקדשין את החדש אלא ביום תלמוד לומר מימים ימימה. ואמרו חדשים אתה מחשב לשנים ואי אתה מחשב ימים לשנים. ואמנם הורה שהתוספת בזה אמנם יהיה חדש שלם,

ואמרו

מגלת אסתר

ומה שתמה עוד (ח) על מאמר הרב בחבורו הגדול שהדבר הזה שיצטרך ב"ד הגדול הוא הלכה למשה מסיני, נ"ל שבודאי כן הוא כאשר הוכחנו לעיל בבירור מן הפסוקים. ומה שתמה עוד (ט) על דברי הרב ממה שכתב בחבורו כי עד אביי ורבא היו מקדשים על פי הראיה, כבר כתבתי פירוש אותו המאמר דע"ז היינו כאשר כתב הוא בו לומר שבטל מהם כח ב"ד הגדול בכל הדברים רק בדברים התלויים במקום שהם דיני נפשות, ותשובת קושיתו על תקנת ר' הלל נכונה היא. ומה שאמר עוד (י) כי טעם בטול קדוש על פי הראיה היה לפי שבטלה הסמיכה ולא

מפני

הרמב"ן

(ח) ויקשה לו עוד הענין ושם הדבר מסורת והלכה למשה מסיני מה שלא נאמר בתלמוד ולא הוזכר בשום מקום, (ט) והוא עצמו ז"ל הזכיר שם כי בימי חכמי המשנה וכן בימי חכמי התלמוד עד ימי אביי ורבא לא היו קובעין בחשבון ועל קביעות א"י בראיה היו סומכין וכבר בארנו שלא היתה סנהדרין נוהגת לאחר חרבן ואם היו נוהגין בה לא היה בהם דין ב"ד הגדול ולא דין סנהדרין כלל, ועם כל זה לפי דבריו בספר הזה שהוא מודה שאפי' בקביעות החשבון צריך שיהיה שם בארץ ב"ד או שיהיה בחוצה לארץ ב"ד שנסמך בארץ בטלו המועדות היום מכמה שנים שהרי אין בארץ ב"ד נסמך ולא בח"ל וכן אפילו לדברינו שגם אנו מצריכין מן התורה בין בראיה בין בחשבון ב"ד של שלשה והן מומחין והנה היום נעדר ב"ד הזה מכל ישראל. אבל מרפא הקושיא הגדול הזה הוא שרבי הלל הנשיא בנו של רבי יהודה הנשיא תקן חשבון העבור הוא קדוש חדשים ועיבור שנים הראויים להתעבר לפי מניינו עד שיבוא אליהו ז"ל ונחזור על פי הראיה בב"ד הגדול והקדוש אמן במהרה בימינו יהיה, שהוא ע"ה (י) ראה שיתבטלו המועדות מפני הפסד הסמיכה כמו שנתבטלו דיני קנסות וכל דבר שצריך מומחין ועמד ותקן החשבון וקדש ועבר בו חדשים ושנים עד שיבנה בית המקדש ולפי' היא שבטלה הראיה אצלנו לפי שאין לנו ב"ד הראויין לקבל העדות ולקדש על פיהם והוא טעותם של הקראין לא כדברי הרב. ועל השואל להקשות מזו שאמרו (ר"ה דף ז') אין מעברין את השנה לפני ראש השנה ואם עברוה אינה מעוברת אבל מפני הדוחק מעברין אותה אחר אדר מיד, ותשובת זו השאלה שאין זמן העבור קבוע להם מן התורה אין להם אלא שלא יעברו אותה אחר ניסן דכתיב החדש הזה לכם ראש חדשים ודרשו (סנהדרין דף י"ב ע"ב) זה ניסן ואין אחר ניסן אבל לפי שלא היו רגילים בעבור אלא בקרוב לאדר שנודע להם ענין האביב ופירות האילן ואם יקדימו להם בשנה מן השנים יבוא הדבר לידי שכחה ושבוש מפני זה היה להם תקון שלא יעברו אותה קודם ר"ה שמא ישכחו העם ויבאו לזלזל בחמץ בפסח ובמועדות והנה

שאם

חדושי מהרד"ם

ואמר מליוא לירחא וקדשוה קמי מי סמכינן עליה, מי אמרינן ככל עדות שבתורה דבעינן תרין, או דילמא הא מילתא דעבידא לגלויי היא ולא משקר ביה איניש וגילוי מילתא בעלמא היא ואפי' חד "מיניהון" [נ"ל מהימן] ת"ש דכי אתא עולא אמר קדשוה לירחא, א"ר כהנא לא מבעיא עולא וכו' תנא ר"ה מ"ט מילתא דעבידא לגלויי היא, ובמילתא דמיגלייא לא עבדין איניש דמשקרין, וכן הילכתא, ע"כ:

ומה שכתב הט"א דמהשאלתות אין ראיה דספרו שבידינו משובש הוא, ג"כ תמוה הוא, אטו משום שיש שבושין נחלוק על כל דבריו הנכונים, ומדברי השאילתות הזה מוכח ג"כ דס"ל דעובדא זאת עולא אמר, שאמרו כדאתי דקדשוה לירחא היינו כך עובדא דפ"א דאמר עיברוה לאלול וכמ"ש לעיל, וזה מוכח ממאי דאצטריך לסברא דמילתא דעבידא לגלויי תיפוק ליה דע"א נאמן באיסורין שלא כנגד חזקה ורובא, אלא ע"כ מיירי דעדות עולא היה שעיברוהו לאלול, והוא כנגד הרוב, דרוב פעמים אין אלול מעובר:

ודע שאכן השתא דלית לנו סמוכין בין בארץ ובין בחו"ל, בין להרמב"ם דס"ל דמצוה זו לא יעשו אותה אלא ב"ד הגדול בלבד, ובין להרמב"ן דס"ל דלא בעינן ב"ד הגדול, עכ"פ מודה דבעינן סמוכין, וכיון שראה הלל הנשיא האחרון בנו של ר' יהודה הנשיא בן בנו של רבינו הקדוש שהסמיכה מתמעטת ומתבטלת בישראל עמד הוא וב"ד ויסד זה החשבון המסור בידינו וקדש כל החדשים ועבר כל השנים על פי החשבון הזה, ובהם זכור אותו האיש לטוב שאלמלא הוא בטלו המועדות ור"ח מישראל, ואעפ"י שאין מקדשין מועדות ור"ח אלא במועדם, שאני הכא דהוי שעת הדחק שנתבטלו כל המועדות כמבואר באריכות בהרמב"ן בהשגותיו על המצות. ובהריטב"א סוכה (דף מ"ג) ושם הקשה דהשתא דידעינן בקביעא דירחא מפני החשבון שבידינו אמאי לא דחי שבת לולב ביום הראשון שהוא מה"ת, דהא אמרת דכל היכא דהוי מדאורייתא וידעינן בקביעא דירחא לית לן גזירה דרבה, ותירץ דטעמא כדפריקו התם, משום דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם שבידכם דזמנין דגזרו שמדא ואתי לקלקולי, פי' כשקבעו הלל וב"ד חשבון זה קבעוהו ע"מ כן שנהיה נוהגין בענין המועדות כמנהג אבותינו לעשות שני ימים בחו"ל, כמו שהיו נוהגים אבותינו שהיו יודעים בקביעא דירחא ויהיה לנו כאלו הם ספק גמור כבתחלה לברך ולקדש בשני, ולדחות לולב בראשון כמו הם, כי כך יפה לנו, וכך היא תקנתנו ואפילו לדחות מצות עשה של תורה דילמא אתי קילקולא בעידן שמדא, ולא נתכוונו הלל וב"ד שיהיו לנו מועדות ע"פ ב"ד כמצות התורה אלא שננהוג בהם כמנהג אבותינו, ואנו אין לנו אלא כמו שקבעו וגזרו הם, מעתה הרי אנו בעיקר המעשה כאלו אין אנו יודעין בקביעות הירח, ואין הלולב דוחה שבת, יע"ש:

הבאתי דברי הריטב"א לדחות בהם דברי הזדים שהביא הרב מוהר"ש המכונה הירש נ"י שהיה אב"ד בק"ק מיקלסבורג והמדינה בספרו נפתלי, שרצו להתיר יו"ט שני של גליות מן זה שאמרו פסחים (דף נ"ב) ר' נתן בר' אסיא אזיל מבי רב לפומבדיתא

ביו"ט

ואמרו חדש ימים אתה מונה לחודש ואי אתה מונה שעות לחדש, ואמרו שמור את חדש האביב הורה כי שנותינו ראוי שנשמור בה פרקי השנה, ולכן תהיה שמשית. וכבר התבארו משפטי מצוה זו כלם בשלמות בפרק ראשון מסנהדרין ובמסכת ר"ה וברכות. (בא אל פרעה, זמנים הלכות קידוש החודש פ"א) :

מצוה קנ"ד היא שצונו שנשבות בשבת והוא אמרו יתברך וביום השביעי תשבות. והנה נכפל מצוה זו

פעמים

הרמב"ן

שאם עבור, לא תהא מעוברת עד שיחזרו ויגלה חשבונם לעת בזמנו וכך אמרו השונים מחשבין גלויי לא מגלינן, אבל כיון שראה החכם המחבר בזמנו ביטול המועדות לגמרי אם לא יעשה הקבוע ההוא וראה תיקון הכל בחשבון הזה אין מקדים ואין מאחר ושהדבר יותר מוסכם ומקובל על העם בדעתם המועדות בקביעות מאין שבוש ושנוי עמד וקדש חדשים ועבר השנים כולם לפי החשבון בב"ד ההוא הסמוך ובארץ הנבחרת כראוי. (יא) ואני סבור שאין קידוש החודש מעכב ולא הצריכו חכמים לומר מקודש אלא שהוא מצוה או לפרסומי מילתא בעלמא, אבל מכיון שהסכימה דעת ב"ד שיהיה החדש הזה מלא או חסר קורא אני בו אשר תקראו אותם שהרי רבי אליעזר בר צדוק אומר (ר"ה דף כ"ד) בין מלא בין חסר אין מקדשים אותו שנאמר וקדשתם את שנת החמשים שנה שנים אתה מקדש ואין אתה מקדש חדשים ורבי אליעזר בר צדוק שהלכה כמותו אמר (שם) אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו אלמא אין קדוש מעכב וכן אמרו שמצוה לקדש ע"פ הראיה ואינו מעכב והוא ה"ה בעבור. ומה שאמרו (ב"ב דף קכ"א) מועדי ה' צריכין מומחין ומועדי ה' צריכין קדוש ב"ד זהו למצוה א"נ צריכין ב"ד קאמר לחשוב בהן ולהסכים בהן אם מלאים אם חסרים ובשנים אם פשוטה או מעוברת וכן אמרו (ר"ה דף ז') שתא מעוברת בחושבנא תליא מילתא, ולפי כל זה נאמר שמשעה שהסכים ר' הלל הנשיא ובית דינו על החשבון הזה ותקן אותו לדורות בחדשים ובשנים קורא אני בהם אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם ועל זה הענין הוא היום החדשים והמועדות עד יבוא מורה צדק לנו :

כתב

מגלת אסתר

מפני בטול ב"ד הגדול, כבר כתבתי שלהם לבדם היתה המצוה הזאת אם כן אין הדבר תלוי בסמיכה. ומה שאמר עוד (יא) כי מה שאמרו שהיה צריך לומר מקודש אינו מעכב, נ"ל כי לכתחלה היה צריך לאמרו בעת שאפשר שהרי יצא לנו מהפסוק וכמו שהבאתי לעיל. ומה שאמר עוד (יב) כי מה שאמרו חכמים מועדי ה' צריכים קדוש ב"ד שאין פירושו שיצטרך לאמרו בפה, אני איני מודה בזה רק מצוה היא כאשר כתבתי, והכלל בזה הוא כי זאת המצוה אינה מסורה אלא לב"ד הגדול ובארץ וכל השאר פסולים לה ואין צריך כלם רק בג' מהם די וכשאין ב"ד הגדול הרי היא מסורה לג' מומחים דהיינו סמוכים והם ג"כ יהיו בארץ וכשאין סמוכים הרי היא מסורה לכל אדם גדול ואפילו בח"ל ובלבד שלא הניח כמותו בארץ ובזמן הזה שאין סמיכה לא על חשבוננו אנו סומכים אלא על חשבון ב"ד הגדול שתקנו לנו והוא חשבון ר' הלל וסיעתו, וזהו המובן מלשונו במצותו זאת למדקדק בה וכן הוא דעתו ג"כ בחבורו הגדול בהלכות קדוש החדש :

כראה

חדושי מהרד"ם

ביו"ט ב' של גליות, ומדוע לא תהיה עשייתו ופעולתו של ר' נתן להם לעינים, והרב הנ"ל הכה על קדקדו ואמר לו שעיא שפיל לסיפא, הרי מיד בתר זה אמרו דנידו לר' נתן בשביל שחילל יום זה, אולם לפי דברי הריטב"א גם ר' נתן בר אסיא מודה דבזמן הזה דאין לנו מועדות אלא מכח חשבון שקבע הלל וב"ד, והם קבעוהו על מנת שנהיה נוהגין בהם כמנהג אבותינו שנהגו לעשות שני ימים, ואם לא ננהג כרצונם לא רצו לקדש עבורנו, ואם לא נעשה יום שני גם יום ראשון יהיה בטל שהרי לא קדשו המועדות רק באופן שנעשה שני ימים, ובזמן של ר' נתן ב"א עדיין היו מקדשין בעלמא כמו שכ' הרמב"ן דידוע הוא בכמה מקומות בגמרא שהיו עושין כן עד זמן קרוב לחתימת התלמוד, ואף אם לא שמרו את יו"ט שני לא נתבטל להם היום הראשון, אבל אנן דאין אנו מקדשין רק סומכין אנחנו על הקידוש שקידש עבורנו הלל הנשיא, ואם לא נעשה יו"ט שני כאשר התנה לא יהיה לנו מועדות כלל, בודאי גם ר' נתן בר אסיא מודה דמחוייבין אנחנו לעשות יו"ט שני. וכן השבתי בהיותי בק"ק קראקא לרבני איטליא ע"ד יו"ט שני שרצו הזדים לבטלו ג"כ שמה :

ומה שאין אנו נוהגים לעשות ב' ימים יוה"כ כשאר ימים טובים, אף דרבא היה רגיל דהוה יתיב בתעניתא תרי יומא, וזימנא חדא אשתכח כוותיה כדאיתא בשילהי פ"ק דר"ה, וכן איתא בירושלמי בפ"ק דמס' חלה תמן אבין דצומא רבה תרין יומין, ועיין בהגמיי"מ בתחילת הל' יוה"כ וב"י בסי' תרכ"ד בא"ח, שכתבו דאין ראיה לא מרבא ולא מירושלמי כי בימים ההם היו בני א"י מקדשין ע"פ הראיה והיו בני בבל מסופקין מתי קידשו ב"ד החודש ומחמת אותו ספק היו עושים שני ימים בכל יו"ט, אבל אנן דבקיאין בקביעא דירחא ואין אנו עושים שני ימים טובים אפי' בשאר יו"ט של גליות מספק אלא מנהג אבותינו בידינו, וביוה"כ שלא היה מנהג אבותינו מעולם לעשות שני ימים, ומעתה דבקיאינן בקביעא דירחא אין להם על מה לסמוך :

ולפי דברי הריטב"א ניחא יותר דר' הלל שקידש עבורנו לא התנה לעשות שני ימים רק בשאר ימים טובים, אבל ביוה"כ כיון דאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה לא התנה, וממילא אין לנו לעשות אלא יום אחד, כיון דידעינן בקביעא דירחא :

מצוה קנ"ד שנשבות בשבת והוא אמרו יתעלה וביום השביעי תשבות. והנה נכפל צווי מצוה זו פעמים, ובאר לנו שהשביתה ממלאכות היא חובה עלינו ועל בהמתנו ועבדינו, והנה כלל הרמב"ם ז"ל במצוה אחת שביתתנו ושביתת בהמתנו, אף שבספרו הגדול מביא שביתתו (פ"א מהל' שבת) מביום השביעי תשבות, ושביתת בהמתו (פ"כ שם) מלמען ינוח שורך וחמורך וכל בהמתך, וז"ל שם אסור להוציא משא על הבהמה בשבת שנאמר למען ינוח שורך וחמורך וכל בהמתך, אחד שור וחמור ואחד

כל

שבטלה הסמיכה כיון שכל המשפטים בטלים מן [י]התורה, דכתיב [בשמות כא, א] ״לפניהם — ולא לפני הדיוטות״ [בגיטין פח, ב] ואנן הדיוטות אנן, ואין הדיינין בחוצה לארץ אלא תקנה, דשליחותייהו עבדינן, אין אנו חייבין במצות מינוי שופטים מן התורה [טז]כלל.

וטעם **לשבטיך** ״מוסב על **תתן לך,** מלמד שמושיבין ב״ד בכל שבט ושבט ובכל עיר ועיר״ — לשון רש״י, וכן הוא בגמ׳ בסנהדרין [טז, ב]. ולא ידעתי פירוש דבר זה, כי כיון שמִנינו ב״ד בכל עיר הרי בתי דינין רבים בכל שבט ושבט. אולי בא לומר שאם היתה עיר אחת לשני שבטים, כירושלם שיש בה חלק ליהודה ולבנימין, שנושיב בה שני בתי דינין. וכך העלו בפרק חלק [שם קיא, ב] שחולקין עיר אחת לשני שבטים, וכן ירושלם היה בה ליהודה ובנימין.

ויתכן לפרש שחִייב הכתוב למנות ב״ד על כל השבט והוא ישפוט את כלם, ואחרי כן נמנה ב״ד בכל עיר ועיר שישפוט את העיר. ואע״פ שכלם שוים במנין, שהם עשרים ושלשה בדיני נפשות ושלשה בדיני ממונות, אבל הגדולים שבהם בחכמה יתמנו על כל השבט ותחתיהם לכל עיר ועיר. ואין בעלי הדין יכולין לכוף זה את זה לדון אלא בפני ב״ד שבעירם לא בפני ב״ד

תכלת מרדכי

טז) אין אנו חייבים — מן התורה כלל. עי׳ מסעי׳ ל״ה כ״ט[63].

כור זהב

י) כיון שכל המשפטים בטלים מן התורה, ר״ל אפי׳ בא״י בטלו כל המשפטים גזלות וחבלות וקנסות כיון שאין סמיכה ודיינין שבחו״ל בהודאות והלואות אינה אלא תקנה דשליחותייהו עבדינן אין אנו חייבין במצוה זו , ועיין טור ח״מ סי׳ א׳[64].

---

63) וז״ל: בכל מושבתיכם לימד שתהא סנהדרין נוהגת בחוצה לארץ כל זמן שנוהגת בארץ ישראל, לשון רש״י, וכן הדבר שלאחר החורבן אינה נוהגת לא בארץ ישראל ולא בחוצה לארץ, כמו שאמרו רבותינו בפרק ארבע מיתות בית דין (סנהדרין נב, ב), ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם (דברים יז ט), בזמן שיש כהן יש משפט בזמן שאין כהן אין משפט, ושנו במכילתא, מנין שאין ממיתין אלא בפני הבית, שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות (שמות כא יד), אם יש לך מזבח אתה ממית ואם לאו אין אתה ממית, אבל לא מצאתי במצוה שתלויה בזמן הבית שיאמר בה ״לדורותיכם בכל מושבותיכם״, כי זה יורה אפילו על זמן הגלות בחוצה לארץ, כמו שנאמר בשביתת חג השבועות (ויקרא כג כא) ובאיסור החדש (שם פסוק יד), לחייב בהם בחוצה לארץ בזמן הזה, שלא נתלה אותו בעומר ובמנחה חדשה, וכן בחלב (שם ג יז), שלא נתלה אותו בקרבנות, ואולי הם דורשים ״אלה לכם לחקת משפט״ על הסנהדרין הנזכרים בפרשה תמיד שנאמר לפני העדה למשפט (פסוק יב), ושפטו העדה (פסוק כד), ויאמר שתהיה לנו לדורות עדה שופטת אפילו לאחר חורבן, לדון דיני קנסות וגזלות וחבלות וכל דבר שבממון ושל מלקות ארבעים, עכ״ל.

64) סעיפים ג׳ ד׳, וז״ל בתו״ד: ותנן בפ״ק דמכות (ז, א) סנהדרין נוהגת בין בארץ בין בח״ל ומסקינן בגמרא שאין ח״ל שוה לארץ שבארץ חייבין למנות בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר ובח״ל אין חייבין למנות אלא בכל פלך ופלך ולא בכל עיר ועיר ודוקא בזמן שיש סמיכה אבל האידנא דליכא סמיכה כל הדיינים בטלים מן התורה כדכתיב לפניהם בפרשה דהיינו סמוכים ודרשינן לפניהם ולא לפני הדיוטות ואנו הדיוטות אנו לפיכך אין הדיינין מן התורה אלא דשליחותייהו דקמאי עבדינן. ומסקינן דלא עבדינן שליחותייהו אלא במידי דשכיחא ואית ביה חסרון כיס כגון הודאות והלואות פי׳ שתובע אותו בעדי הודאה שהודה לו בפניהם או שהלוה לו בפניהם אבל במידי דלא שכיח אפילו אית ביה חסרון כיס כגון אדם שחבל בחבירו אין דנין אותו וכן מידי דלית ביה חסרון כיס כגון בושת אע״ג דשכיח אין דנין אותו וכתב הרמב״ם אבל ריפוי ושבת דנין אות וכן הורו הגאונים ואמרו שמעשים בכל יום לגבות ריפוי ושבת בבבל ומדברי א״א הרא״ש זצ״ל יראה שאין דנין אותו וכן שור שהזיק אדם אינו מצוי ואין דנין אותו אבל אדם שהזיק שור ושור שהזיק שור מצוי הוא ודנין אותו ודוקא שהזיק בשן ורגל בין שהזיק לבהמה כגון שנתחככה בה או אכלה פירות שדרכה לאכול וכיוצא באלו ובין שהזיקה אוכלין שחייבת עליהם נזק שלם דנין אותו אבל אם הזיקה בקרן או בתולדותיו אין דנין אותו שאם תם הוא קי״ל פלגא נזקא קנסא ואין דנין אותו ואם במועד אין מועד בבבל ואפילו הועד בא״י ובא לבבל אין דנין אותו דמילתא דלא שכיחא הוא. כתובת אשה וירושות ומתנות דינן כהלואות ודנין אותן כדי לנעול דלת בפני עושה עולה שלא יסמוך לומר שכנגדו לא ימצא מומחים שידונו אותו וכן גזלות דנין אותן אבל כל קנס אין דנין וכ״כ הרמב״ם כל הקנסות שקנסו חכמים כתוקע לחבירו וסוטר לחבירו וכיוצא בהן אין גובין אותן וכל המשלם חצי נזק או יותר ממה שהזיק אין גובין אותו חוץ מחצי נזק צרורות שהוא ממון ואינו קנס, עכ״ל.

שבעיר אחרת, ואפילו היו שני בעלי הדין בעיר אחרת יכול לומר נלך לפני ב"ד שבעירנו, אבל ב"ד השבט יכול לכוף כל אנשי [יז]שבטו לדון לפניו, ואפילו היו הנדונים בעירם יכול לומר לב"ד הגדול של שבט אזילנא. וכן אם נסתפקו בתי דינין של עיירות יבואו לפני ב"ד הגדול של שבט וישאלו, כדרך שסנהדרי גדולה ממונה על כל בתי דינין של כל ישראל כך יהא ב"ד אחד ממונה על כל שבט ושבט. ואם הוצרכו לתקן ולגזור דבר על שבט שלהם גוזרין ומתקנין, והיא לַשבט כגזרת סנהדרי גדולה על כל ישראל. וזה הב"ד הוא המוזכר במסכת הוריות [ה, א] ששנינו בו: "הורו ב"ד של אחד מן השבטים ועשה אותו השבט על פיהם אותו השבט חייב ושאר השבטים פטורין וכו'".

ועל דרך הפשט שעור הכתוב **שופטים ושוטרים תתן לך לשבטיך בכל שעריך**, יאמר שיתנו **שופטים לשבטי**הם והם ישפטו **בכל שערי**הם, שופט השבט ישפוט בכל שעריו.

(יח-כ) **צדק צדק תרדוף.** "הֲלֵךְ אחר ב"ד יפה. **למען תחיה וירשת את הארץ.** כדאי הוא מינוי הדיינין כשרים להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן" – לשון רש"י מספרי [כאן]. וטעם הכפל לומר הדיינין צריכין שישפטו את העם משפט **צדק** וגם אתה צריך **לרדוף הצדק** תמיד, שתלך ממקומך אל מקום החכמים הגדולים, אחר רבן יוחנן בן זכאי [יט]ליבנה ואחר רבי לבית שערים.

ור"א אמר **צדק צדק** פעמים **שירדוף** אחרי **הצדק** שירויח בו או יפסיד. או פעם אחר פעם, לחזוק.

אבל במדרשו של ר' נחוניא בן הקנה [הבהיר עד-עה] ידרשו בו סוד, אמרו: "**צדק** זו מדת דינו של עולם, שנאמר **צדק צדק תרדוף**, וכתיב בתריה **למען תחיה וירשת את הארץ** – אם תדין עצמך תחיה ואם לאו הוא ידין עליך ותקים בעל כרחך. ומאי **צדק צדק** תרי זימני, דכתיב [בשמואל ב' כב, יג] מנוגה נגדו, **צדק** ראשון צדק ממש, זו שכינה, דכתיב [בישעיה א, כא] צדק ילין בה. **צדק** שני מאי, הוא שמפחיד את הצדיקים". ומפרש שם "**צדק** הוי כובע ישועה בראשו [בישעיה נט, יז], ואין ראשו אלא אמת, שנאמר [בתהלים קיט, קס] ראש דברך אמת, ואין אמת אלא שלום, שנאמר [במלכים ב' כ, יט] אם שלום ואמת יהיה בימי". אם כן יאמר הכתוב [בפסוק י"ח וכאן]: תשפוט אתה בבית דינך צדק **ותרדוף** בו **צדק צדק** ותשיג אותם **למען תחיה** לעולם הבא בצדק השני שהוא צדק עליון והוא האור הגדול הצפון לצדיקים לעתיד לבא והוא עוזו של הקב"ה **וירשת את הארץ בצדק** הראשון שהוא ארץ [יח]ישראל.

תכלת מרדכי

יז) לכוף אנשי שבטו. עי' ויקרא י"ט ח'[65].

יח) בצדק הראשון שהוא ארץ ישראל. ועי' לך י"ד י"ח[66].

כור זהב

יט] אחרי ריב"ז ליבנה, סנהדרין ל"ב[67].

65) שמבאר שם את פרשת פילגש בגבעה, וז"ל בתו"ד: והגדר עצמו על שבט בנימין היה מוטל לעשותו, ולא עליהם, שמצוה על השבט לדון את שבטו (ספרי קמד) וכו', עי"ש.

66) דנאמר שם: "ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון", וז"ל: ומלכי צדק מלך שלם היא ירושלים, כענין שנאמר (תהלים עו, ג) ויהי בשלם סוכו ומלכה יקרא גם בימי יהושע "אדני צדק" (יהושע י, א), כי מאז ידעו הגוים כי המקום ההוא מבחר המקומות באמצע הישוב, או שידעו מעלתו בקבלה שהוא מכוון כנגד בית המקדש של מעלה ששם שכינתו של הקב"ה שנקרא "צדק" ובבראשית רבה (מג, ו) המקום הזה מצדיק את יושביו, ומלכי צדק אדוני צדק, נקראת ירושלם צדק, שנאמר (ישעיה א, כא) צדק ילין בה, עכ"ל.

67) ע"ב, דאיתא בגמרא: תנו רבנן צדק צדק תרדף הלך אחר חכמים לישיבה, אחר רבי אליעזר ללוד, אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל, אחר רבי יהושע לפקיעין, אחר רבן גמליאל ליבנה, אחר רבי עקיבא לבני ברק, אחר רבי מתיא לרומי, אחר רבי חנניא בן תרדיון לסיכני, אחר רבי יוסי לציפורי. אחר רבי יהודה בז בתירה לנציביז. אחר רבי יהושע לגולה. אחר רבי לבית שערים. אחר חכמים ללשכת הגזית.

לאלהים הוא א"ר חנינא בר"ח אמר הקב"ה ל) אוי להם לדיינין לא דיי להם שנוטלין ממון מזה ונותנין לזה אלא שמטריחין אותי להחזיר ממון לבעלים לא) דכתיב המעט מכם הלאות אנשים וגו' כתיב ואצוה אתכם ואצוה את שופטיכם אר"ש מכאן לב) אזהרה גדולה לדיין שיסבול בע"ד היינו דכתיב ואצוה את שופטיכם ואזהרה שיהא אימת דיין עליהן היינו דכתיב ואצוה אתכם והיכי דלא ידע דיין למידן שפיר ניזיל לגבי חכם ונילף מיניה שנאמר כי יפלא ממך דבר וכתי' וקמת ועלית ואם אינו עושה כן * עליו הכתוב אומר רע ירוע כי ערב זר רעה אחר רעה הנה באה על דיין שתוקע עצמו לדון דין בהלכה שאינ' ברורה בידו ונושא לג) עצמו לדון מדומה לדומה ומה יעשה אם ת"ח באותה עיר או מי שגדול ממנו בתורה ילך ויגמור עד שיצא הדין על בוריו ואם עשה כן עליו הכתוב אומר לד) אם את הדבר הזה תעשה וצוך אלהי' ויכלת עמוד לה) גדול מכולם מי שמטיל שלום על ישראל

נוס דבר הפסק אבל אם הוא ירא אין לו ליכנס בפחד רדיפה. והא דר"י בן לקיש לעיל באחד רך ואחד חזק בינו לטעמיה בשאילתא נ"ה דגרים שמא נתחייב רך חזק ונמצא חזק רודפו, פי' שירא שהחזק ירדוף את ע"ד חבירו העני כשיזכה חזק בדין, אבל אם הוא א מחמת עצמו לא שמענו, הכי נוסחי בה"ג כמש"כ שם ות ה', ולא כמש"כ שם רבינו ובה"ג מודו דמ"מ שביל עצמו גם כן אסור כבוש את הדין מפני מורא הספרי וטעות הוא, דא"כ יהני יותר רבותא דאפי' בשביל עצמו מכ"ש בשביל הבע"ד העני באימת אין הדין עמו. אלא ס"ל רבינו ובה"ג דלפי ש"ס דילן א קיי"ל כהספרי, והיינו דר' ן כאן דהדיין מוזהר שלא גים דהכו מפני הכבוד. וה"ת ה"כ הא אפי' התלמיד מוזהר י"ז מדריב"ק והש"כ הדיין עצמו. הא ל"ק דאדרבה ס"ד יקא תלמיד שרואה את הרב ועה ושותק הדין בטעות אסור שתוק ויצא הדין מקולקל, אבל דיין עצמו ס"ד דרשאי לכבוש את הדין מפני אימת הבעל דין כבודו מוטל עליו קמ"ל שגם הוא מוזהר שלא לאגורי מפני הכבוד כי המשפט כבוד אלהים הוא וגדול מכבוד עשיר, אבל אם הוא ירא מפני המזיק שלא ירדפהו אמת אינו מחויב לדעת בה"ג ורבינו, והיינו נוסחת קדומות להביא הא דר"ש, וזה ברור. מעתה הנה הרי"ף מב"ם והמחבר בסי' י"ב ס"א שכ' שמא יתחייב הקשה שלא רודף אחר הדיין אתי' כהספרי ולא גרסי הא י"ח בד"ז וכהרש"ל ועי' מש"כ בהגהת רמ"א שם ☞ ויש לפי' לזה בפסחים ד' נ"ג ב' או דילמא בעל גרופין הוי ☞ והבן. ל) אוי להם לדיינין. בגמ' אי' י להם לרשעים שנוטלין כו' משמע דהכל גזל הכי יא, אבל לשון רבינו אוי להם לדיינין, משמע דדוקא גזל הנעשה עפ"י פסק דין והבעלים סמכו על ד"ת לא מזה משפט מעוקל מש"ה על הקב"ה כ"י להחזיר מון לבעליו [והיב"ז אי' בפסיקתא רבתי פ' כ"ב על א' סמך על מי שהלך בתפילין והתפלל מנחה שהתפלל וני הקב"ה שלא עליו סמך כ"א על התפילין ע"ש], היינו דדייק קרא כי המשפט לאלהים הוא, פי' אחריות משפט שלא מעוקל לאלהים. לא) דכתיב המעט מכם לאות וגו'. בגמרא ליתא האי קרא, ואינו אלא סמך זה לענין שאנו בו שאנו מטריחין אותו כו', ע"ז הביא כל' אמר, ישעי' הנביא לאחז כי תלאו גם את אלהי. לב) אזהרה גדולה לדיין שיסבול בע"ד. בגמרא אי' אזהרה דיין שיסבול את הצבור, ולפי זה שלא מענין הפרשה יא דמיירי בבע"ד שבאים לדין, אלא מיירי גם בכלל הנהגת הצבור שהשופט מנהיג הדור או הדיין בעירו

ראשון לצי'

אבל רבינו הביא זה הדרש עצמו ביחוד על בע"ד דהכו עיקר הפרשה עפ"ה הוסיף לומר אזהרה גדולה ללמד דבזה יש ליזהר יותר מבכלל הצבור כי היכי דלא ליסתתם טענותייהו. והיב"ז יש הרבה אזהרות ואנקוט חדא בכתובות דמ"ו אזהרה למוציא שם רע או שלא יהרהר ביום ויבוא לידי טומאה בלילה מדכתיב ונשמרת מכל דבר רע, והרי זה המקרא כתיב גבי יוצאין למלחמה ויש שם סכנה שלא יסור ה', אלא דמכ"מ יש ללמוד משם דלעולם אסור ורק יש ליזהר ביותר באותו זמן, וכן יש הרבה, וה"נ אזהרה ואצוה את שופטיכם קאי בכל מקום אלא אזהרה גדולה בשעה שבע"ד עומדים שלא יבא בגערה על רוב דבריה'. לג) עצמו לדון מדומה לדומה. בגמרא מסיים ואית לי' רבה ולא אזיל למישאל, ורבינו ג"כ מיירי בהכי שהרי כתב לקמי' ניזיל לגבי חכם ונילף מיני', מיהו יש שנוי לשון דבגמרא אי' רבה מיני' ורבינו כ' חכם וכן שני אופנים שכ' רבינו בסמוך ומה יעשה אם ת"ח באותה עיר או מי שגדול ממנו בתורה, ולהלן מפרש רבינו שופט זה דיין כהן זה ת"ח. והבאור ע"ז דיש עוסק בתלמוד ומתחכם בכלל התורה עפ"י שרשי התורה ובכל דור לפי דרכי לימודו אם בהבנת דקדוקי מקראות או בהבנת דרכי המשנה או של התלמוד וכדומה וזה מיקרי ת"ח, וממילא דבר הקשה בד"מ הוא בכלל חלקי התורה כולה אע"ג שאינו דיין רגיל בד"ת מכ"מ כדבר הקשה הוא מוכשר יותר להעלות לאמתו על פי הוכחות לפי דרכו, ויש שאין לו ידיעה בשרשי כלל התורה והתלמוד אלא שמובהק הוא בד"מ עפ"י התורה לפי דרך הלמודים בזמנו, וזה נקרא דיין וגם בזה האופן יש גדול ומשתלם מחבירו, ומפרש רבינו בסמוך דשופט זה דיין בפרט על דברי ריבות והכהן זה ת"ח כללי [ואנו פירשנו בקדמת הראשון והשלישי בא"ת והמה פנים לתורה]. ומובן פי' רבה מיני' דגמרא היינו דיין מובהק ממנו, ופי' חכם שכ' רבינו הוא כמשמעו, ומש"כ פי' בסמוך אם יש ת"ח או מי שגדול ממנו ר"ל מובהק ממנו עפ"י התורה. לד) אם את הדבר הזה כו'. הביא רבינו זה המקרא להכא לדוגמא, דכמו שאמר יתרו למשה אשר בשביל רובי עניינים המקיפים אותו בהיותו לבדו לא ולא הדין ברור עד שמשה עלה שיפנה הזמן לדיינים שיהיו יכולים להתייצב ולהיות מתון בדין, מכש"כ אם הדיין חסר לו ידיעה ויכולת ההכרה לעשות אופנים שיגיע לידי ברור הדין ועליו יבא נאמר אם את הדבר הזה תעשה וצוך אלהים דודאי כך נוח ה' כאשר יבואר לפניו מכי יפלא דבר וגו', אז ויכלת עמוד. לה) גדול מכולם מי שמטיל שלום עי' שנא' וגם כל העם הזה וגו'.

יבמות קט:

קאי

ישראל שנאמר וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום ואי לא אזיל ויליף עליו הכ"א לו) רשע כגבה אפו בל ידרוש וגו' לכך הזהיר משה את ישראל לילך אצל חכם לישאל ולהוציא דבר על בוריו שנא' כי יפלא ממך דבר למשפט וגו' וכתיב וקמת ועלית וגו' וכתיב ובאת אל הכהן ואל השופט מאי כהן ומאי שופט שופט זה דיין כהן זה ת"ח שנא' כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו לז) אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כתבת בתורתך וקמת ועלית הרי בזמן שבהמ"ק קיים ובזמן שאין בהמ"ק קיים מי ישפוט בין עמך ישראל א"ל בעלי תורה דהכי כתיב ע"פ התור' אשר יורוך אי איכא תורה תור' יורך לח) אי ליכא תורה מי יורוך לא הם ולא דייניהם ור' יוסי בר יהודה אמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאול א"ר חנין כתיב ע"פ התורה וכתיב עפ"י המשפט אשר יאמרו לך תעשה לט) אם דן מד"ת שמע וקבל דכתי' הט אזנך

קאי רבינו על דיין שאינו מובהק והדין אינו ברור כאחות העלה היותר טובה לעשות פשרה, והביא ראי' מהאי קרא דיתרו, ומפרש וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום, דעוד תועלת יהי' ברבוי דיינים שיהיו פשרות, דמשה רבינו הי' אומר יקוב הדין את ההר ול"ש לר"א בנו של ריה"ג בסנהדרין ד"ו דדינא הכי משבאו לדין, וא"כ שפיר אמר יתרו דכאשר יעשה דיינים הרבה והיו דבר ברור שלא יתחכמו לדון ד"ת כמשה רבינו, ויהי קשה עליהם להביא לפני משה כל ספק ויראו להטיל פשרה בין בע"ד, ואפי' לפי"מ דקיי"ל דאפי' מי שיודע עומק הדין מצוה לעשות פשרה כריב"ק, וא"כ הי' ודאי משה ג"כ אומר אי דינא בעיתו או פשרה בעיתו, מכ"מ כיון שמתחלה רצו לדין, והוא הי' ממהר לעמוד על עומק הדין וגומר הדין, וממילא לא נעשה פשרה, אבל אחר שהדיינים באשר יהי קוהה עליהם הפסק ועד שלא יהיו נצרכים לשאול יעשו פשרה, והא מיהא למדנו ממאמר יתרו דמי שלא ידע למידן שפיר גדול מעלה למיזל למישאל לרבה מיני' היא העלה להשתדל לפשרה ושפיר למד מזה המקרא. לו) רשע כגבה אפו בל ידרוש. פי' בשביל גסות הרוח בל ידרוש מאחר על האמת, וסיומא דקרא אין אלהים כל מזימותיו פי' שחושב שאין דיין מובהק ממנו, ומה שלא ידע הוא לא יברר לו האמת, מש"ה בל ידרוש ממנו, וה"ז נקרא רשע וגס רוח. לז) אמר משה לפני הקב"ה כו'. וכל הענין. מקור זה הדרוש הוא מיתורא דקראי, דכתיב ועשית עפ"י הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא וגו' עפ"י התורה אשר יורוך ועפ"י המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר וגו', ומקרא דעפ"י התורה וגו' מיותר שהרי כבר אמר ועשית ע"פ הדבר וגו'. ותו מאי הוא עפ"י הדבר ומאי הוא עפ"י התורה מש"ה מפרש דאמר משה לפני המקום ית' בזמן שלא יהי' המקום אשר יבחר ה' קיים מה יעשו, וא"ל עפ"י התורה וגו'. נמצא דבזמן שבהמ"ק קיים מה שיאמרו הסנהדרין אפי' שלא בהוראה מכללי התורה ישמעו, אבל בזמן שאין בהמ"ק קיים דוקא עפ"י התורה. לח) אי ליכא תורה מי יורוך לא הם ולא דייניהם וריבר"י א' לא תסור וגו'. הביא רבינו מחלוקת תנאי מה שלא ידענו והיא ברייתא חיצונית שידעה רבינו כמו ברייתא דנר חנוכה שהביא רבינו והכי אי' בתנחומא הרבה ברייתות שלא הובאו בתלמודים ותוספתא שלפנינו. וענין מחלוקת זו, דת"ק סבר דבזמן שאין בהמ"ק קיים א"א לסנהדרין שהם גדולי ישראל להעמיד דיינים ע"ה בעיירות ישראל אם לא שהסנהדרין המה גדולי חכמי תורה, ומעמידין בעיירות קטנים מהם ומה שיסתפק להם ישאלו מסנהדרין והם ישיבו עפ"י התורה הכללית או עפ"י המשפט כללי ד"ת כמו שכתבנו שגם הוא עפ"י מקצוע שבתורה, אבל בל"ז א"א להעמיד דיינים ע"ה לכפות לדין בשום אופן, וריבר"י אומר לא תסור מן הדבר וגו' וכבר פירשנו מקרא ועשית עפ"י הדבר דכתיב בזמן שבהמ"ק קיים ודאי פירושו אפי' על פי דעת נוטה שלהם לחוד יעשו ולא יעבור, וס"ל לריבר"י דכמו כן מתפרש האי קרא לא תסור מן הדבר דכתיב אחר מקרא עפ"י התורה וגו' דמיירי בשעה שאין בהמ"ק קיים, ולמדנו שבאם א"א להעמיד דיינים חכמים בתורה יכולים סנהדרין להעמיד דיינים ע"ה בעיירות והכי קיי"ל כדאי' בסנהדרין דכ"ג א' בערכאות שבסוריא. והכי פסק בהגהת רמ"א סי' ח' ס"א ועיירות שאין בהם חכמים הראוים להיות דיינים או שכולן ע"ה וצריכים להם דייני' שישפטו ביניהם ממנים הטובים והחכמים שבעיניהם אע"פ שאינם ראוי' לדייני' וכיון שקבלום עליהם בני העיר אין אחר יכול לפוסלן וכן כל צבור כו'. וכ"ז הוא כריבר"י שלמד מדכתי' לא תסור מן הדבר וגו' אפי' בלא בהמ"ק, וכמו דהתם מיירי בסנהדרין על כלל ישראל, ה"נ טובי העיר על בני עירם, ועי' מש"כ עוד באות מ"ו בס"ד.

הרחב דבר ☞ ונראה דבמחלוקת זו דתנאי אי ערכאות שבסוריא הוא מה"ת במקום שאין ת"ח, פליגי ר"מ וחכמים ר"פ זה בורר, אי פוסל אדם דיינו ש"ח ומפרש ה"ג בערכאות שבסוריא, והיינו דר"מ ס"ל דלא נזכר בתורה, ומש"ה לא מצי להמנות עלייהו, וחכמים ס"ל כריבר"י דמה"ת מעמידין ערכאות. מש"ה אי אמנוי עלייהו אינו יכול לפסול, ומה"ט גופא פליגי עוד ר"מ ורבנן בקבלו עלייהו קרוב או פסול בחד, דפשוט דכמו דמהני המאה דכלל העיר ה"נ מהני קבלה דבע"ד, ולר"מ לא מהני ולחכמים מהני, אבל בהרי ריעותא דלא מצינו בתורה לכ"ע לא מהני קבלה. והנה הביא הרי"ף בשם גאון דאפי' קנו לא מהני משום דהוי קנין בטעות, ודחה הרי"ף מהא דאי' בשבועות דאי אמר מהימנת עלי כבי תרי מהימן, והרא"ש דחה גם דברי הרי"ף והוכחתו, גם דברי גאון, ובאמת הפלא מה זה שייך לקנין טעות. ונראה דגאון ס"ל דכמו ג"י לא מהני קנין כמבואר בסי' כ"ב משום דאסור, ה"נ תרי פסולי דלא אשכחן בתורה אסור, מש"ה הוי קנין בטעות שלא ידע דאסור, והרי"ף דחה, דא"כ דזה מיקרי אסור, א"כ אפי' לוה עמ"כ להוי אסור, שהוא מתנה עמש"ת, אלא ודאי אין זה נגד התורה, וממילא מהני קנין. ☞ לט) אם דן מד"ת שמע וקבל כו'. דקשה לשון הכתוב עפ"י התורה אשר יורוך ועפ"י המשפט אשר יאמרו לך. וכבר פירש רבינו דיש שופט

אזנך ושמע דברי חכמים וחידותם מ) רבי אמר ע"פ התורה זו תורה שבכתב ועל פי המשפט זו תורה שבע"פ. ברם מימר אמרינן לא ממנין אלא ת"ח דידע למיגמר אבל ע"ה לא ואלו היכי דאיכא ת"ח דידע למיגמר שפיר ואשתכח ביה מילתא דאינו הגון ולית בההוא מתא גברא דידע למיגמר אלא מים מי מחייבינן למנויי דיינא או לא הלכתא מאי בריך שמיה דקוב"ה ת"ש * דבי נשיאה אוקמוה לההוא דיינא דלא גמיר אורייתא מא) יהבא להו תרקבי דדינרא לדבי נשיאה ומנויה דיינא מב) אמר להו לדבי נשיאה בעינא מינייכו יהודה בר נחמן מתורגמני' דר"ל דקאים ארישאי ומתרגם עלי והבו לי' קם על רישא דההוא דיינא מיד פתח ולא ידע ההוא דיינא למימר ליה מידי פתח ר"י בר נחמני ואמר הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם אוי לו לזה שיושב במקום זה ואוי לו למעמידו במקום שאינו ראוי לו מג) שנאמר ה' בהיכל קדשו ה' בשמים כסאו מד) וכתיב לראות היש משכיל דורש את אלהי' כל מי שאינו משכיל בדברי אלהים בד"ת מהו יכול לדרוש מה) מכאן אמר ר"ל כל המעמיד דיין בישראל שאינו הגון

כאלו

פט ויש כהן שהוא ת"ח, ומובן דעפ"י התורה קאי
כהן, ועפ"י המשפט על השופט, אבל עדיין אינו
בן שנוי לשון דהכא כתיב אשר יורוך והכא כתיב אשר
מרו לך, ומפרש ת"ק דרבי, אם דן מד"ת שמע וקבל
יהי שמור בידך לדורות
מנים הבאים כדכתיב
וך ושמע וגו' משום הכי
תיב יורוך, משא"כ אם
מר הדיין עפ"י המשפט
ינו מוכח שהוא תורה
לכה לדורות אלא בשעת
יתו מעשה יאמרו מה
שות אבל אינו תורה.
רבי אומר על פי התורה
תורה שבכתב. שהדיין
יר הדין מפורש בתורה
בכתב ופירוש אשר יורוך
ורה הכתוב ועל פי
משפט הוא תורה שבע"פ
מה מקובלים והשואלים
ינם יודעים מש"ה כתיב
שר יאמרו לך. ברם צריך
ימר אמרינן כנ"ל. דידע
יגמר אלא איהו מי מחייבינן
נויי דייני או לא כנ"ל.
וכן השלה הוא באשר
יי"ל כריבר"י דבזמן דליכא
ים אפשר למיקם דיין
יה ☚ והטעם דקיי"ל כתי"ק
יבר"י יבואר להלן אות מ"ו דפליגי בזה ר"ל ורב אשי
ון קיי"ל כרב אשי ☚ וממילא מחוורי' ג"כ והוי
לל מ"ש שופטים ושוטרי' תתן לך מ"ש ה"ז בזמן דליכ'
ית כלל בעיר, אבל אי איכא ת"ח בעיר אלא שאינו הגון
חמת מעשיו אם אפשר ומחויבינן למנות הדיוטות או
ון שיש כאן ת"ח א"א בשום אופן למנות ע"ה.
א) יהבא להו תרקבא דדינרי. בגמרא ליתא וכו' עולה
ב"ד דר"ג מטעא קא טעי בי' שהרי אוקים אמורא
ליו, אבל רבינו גריס לפנינו דההוא גברא עצמו ביקש
ר"ג לאוקמי' יהודה ב"נ עליו ש"מ דבאמת הוי מצי
גידרש איזה דבר אלא שא"ה ראוי להיות דיין ומן השמים
תמסים ולא מצי למידרש כאשר יבואר, וא"כ אין ראוי'
הא דאוקים ר"ג עליו אמורא ואדרבה מדקא אמר
ודה ב"נ או לו למעמידים כו' ש"מ דבשאט נפש
עמידו במקומו שאינו ראוי מש"ה הוסיף רבינו דתרקבא
ינרי יהיב להו ומלילא הגמרא הוא ביבמות דס"א גבי
ושע בן גמלא דאוקמי בכהנא רבא שלא במקומו
ראוי לו. מב) אמר להו לד"נ כו'. כבר כתבנו דלפי
גמרא הי' במשמע שההוא גברא לא ביקש כזאת וגם
ידע שר"ג יעמיד עליו מתורגמן גדול כמוהו או
לא ידע שמעמידין מתורגמן, אבל רבינו משמע שהוא
יקש לכבדו בדבר גדול כזה שיקום עלי' באמורא יהודה
נ מתורגמני' דר"ל, ופשיטא שהי' מכין עצמו מה
רוש, דמי פתי יביא עצמו לידי בזיון גדול כזה, אבל

בבוא לידי כך נשתחק ולא ידע מה ללחוש ליהודה והיינו דמסיים רבינו אוי לו למעמידו במקום שאינו ראוי לו. משמע דהי' ת"ח קצת אלא לא הגיע למקום גבוה כזה לדרוש ברבים, בשביל זה נענש כענין שאמרו בירוש' יבמות פ' מ"ח על לוי בר סיסי שזחה דעתו עליו ונעלם ממנו מעינותיו ואם על לוי שבאמת היה ראוי לזה אירע כן אף כי למי שבאמת לא הי' ראוי לכך. מג) שנא' ה' בהיכל קדשו ה' בשמים כסאו. בגמ' אי' ועתיד הקב"ה ליפרע ממעמידיו שנאמר וה' בהיכל קדשו הס מפניו כל סנהדרין ז: הארץ, ופרש"י דסמוך לקרא דהוי אומר לעץ הקיצה וגו' ופירוש הס מפניו כל הארץ יכלה על עון זה כל הארץ. והדרשה הדרש, אבל אינו מדויק שהרי הס אינו במשמע שיכלה וימסה. ותו דאם כן אין מרומז כאן עונש שמעמידיו. אבל נוסחת רבינו בא"א, שמביא מקרא דתהלים י"א, ☚ ובירושלמי כתי"ק ביכורים פ"ג אי' כל הענין והביא המקרא וה' בהיכל קדשו לסוף, ומסיים הא ריב"א ה', פי' הרי איכא לפנינו בהיכל קדשו אשר שם השכינה שורה, ואין כבודו ית' להעמיד מי שהוא פסול ☚, והכוונה דכמו ה' בשמים כסאו מעמיד משרתיו על משמרם ולא יוכל כל א' לפרוץ גבולו כראוי לו וכדאי' בויקרא רבה פ' כ"ו שאמר גבריאל ואני אין לי רשות ליכנס לפנים ממחילתך וכו' כך מי שבא לשמש ה' בהיכל קדשו לא יוכל לפרוץ את גבולו כראוי לו. וזה ידוע דמיום שחרב בהמ"ק אין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה והוא ההיכל לפניו. מד) וכתיב לראות היש משכיל דורש את אלהים כל מי שאינו משכיל כו'. גם זה המקרא הביא דמן השמים עכבו שלא יהא יכול לדרוש, ומפרש דורש מלשון חז"ל דרשה ברבים, ובשביל שגם דורש ברבים בדברי הוא מיקרי דורש, מש"ה מפרש הדורש בד"ת דורש את אלהים, וקאמר היש משכיל על דברי אלהים הוא יכול לדרוש בד"ת שהוא את אלהים אבל מי שאינו משכיל על דברי אלהים בד"ת מהו יכול לדרוש, וקאי הא את אלהים על היש משכיל ועל דורש. ועי' הוריות די"ג ב'. מה) מכאן אמר ר"ל כל המעמיד וכו'. בגמ' מסיים שנאמר שופטים ושוטרים תתן לך וגו' וסמיך ליה לא תטע לך אשרה כל עץ. מיהו אי מסמיכות זו לחוד הייתי אומר דמשל דאשירה היינו מי שאינו הגון מחמת מעשיו הוא דאיתקיש לאשירה, ועי' מהרי"ק שורש קי"ז, משום הכי אסמיך דרשה זו לכל עץ, ולעיל דרשו מקרא הוי אומר לעץ הקיצה על ע"ה,

וזהו

ראשון לצי

הוּא, כְּדֵי לְהַרְחִיק וּלְהַשְׁכִּיחַ כָּל עִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה מִבֵּין עֵינֵינוּ וּמִמַּחֲשַׁבְתֵּנוּ, כַּטַּעַם שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסָמוּךְ בִּנְטִיעַת אִילָן בַּמִּקְדָּשׁ עַל דַּעַת הָרַמְבַּ"ם ז"ל. וְאֵין בִּכְלַל אִסּוּר זֶה בִּנְיַן הַמִּזְבֵּחַ, כִּי עָלָיו נֶאֱמַר בְּפֵרוּשׁ (שם כז, ו) אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת מִזְבַּח וְגוֹ', אֶלָּא שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה כֵן בִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת.

דִּינֵי הַמִּצְוָה קְצָרִים.

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עַל זֶה וְהֵקִים מַצֵּבָה עַל דַּעַת לַעֲבֹד עָלֶיהָ וַאֲפִלּוּ לַשֵּׁם חַיָּב מַלְקוּת.

מִצְוָה תצד

שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב קָרְבָּן בַּעַל מוּם עוֹבֵר

שֶׁנִּמְנַעְנוּ שֶׁלֹּא נַקְרִיב קָרְבָּן מִבְּהֵמָה שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ מוּם, וַאֲפִלּוּ הוּא מוּם עוֹבֵר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יז, א), לֹא תִזְבַּח לַייָ אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם וְגוֹ', וְנִתְבָּאֵר בְּסִפְרִי (כאן) שֶׁבְּבַעַל מוּם עוֹבֵר הַכָּתוּב מְדַבֵּר.

אוצר החכמה

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּמִצְוַת עֲשֵׂה ד' (מצוה רפו) וּבְלָאו י"ב (מצוה רעז), וְגַם בְּלָאו י' (מצוה ערה) יֵשׁ רֶמֶז מִזֶּה.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן הַחִלּוּקִים שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בכורות לז:) שֶׁהֵן בִּבְהֵמָה בֵּין מוּם קָבוּעַ לְמוּם עוֹבֵר, שֶׁכָּל בְּהֵמָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מוּם קָבוּעַ נִפְדֵּית וְגַם מִצְוַת עֲשֵׂה לִפְדוֹתָהּ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּסֵדֶר רְאֵה אָנֹכִי עֲשֵׂה ד' (מצוה תמא), וְאִם יֵשׁ לָהּ מוּם עוֹבֵר לֹא קְרֵבָה וְלֹא נִפְדֵּית אֶלָּא מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתִּתְרַפֵּא אוֹ עַד שֶׁתִּסְתָּאֵב. וּבְעִנְיַן מוּמִין קְבוּעִין וּמִסְפָּרָם כְּבָר כָּתַבְתִּי קְצָת מִזֶּה כְּמִנְהָגִי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים עֲשֵׂה ד' בְּסִימָן רס"ו (מצוה רפו). וְהִנֵּה אַזְכִּיר לְךָ מַהוּ מוּם עוֹבֵר. כְּגוֹן גָּרָב לַח וַחֲזָזִית שֶׁאֵינוֹ מִצְרִית, וְכֵן מַיִם הַיּוֹרְדִים מִן הָעַיִן וְאֵינוֹ חָלִי קָבוּעַ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְיֶתֶר דִּינֵי הַמִּצְוָה בְּעִנְיַן מוּם קָבוּעַ וּמוּם עוֹבֵר מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (פרק ו).

וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְמַן הַבַּיִת, כִּי אָז בְּיָדֵנוּ לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת. וּבִכְלָל אִסּוּר זֶה שֶׁל זְבִיחָה בֵּין כֹּהֲנִים אוֹ יִשְׂרְאֵלִים זְכָרִים וּנְקֵבוֹת. שֶׁהַשְּׁחִיטָה בְּקָרְבָּנוֹת כְּשֵׁרָה הִיא בְּזָרִים, וּכְמוֹ כֵן נֹאמַר שֶׁעוֹבְרִים עָלֶיהָ אִם עֲשָׂאוּהָ שֶׁלֹּא כַּדִּין.

מִצְוָה תצה

מִצְוָה לִשְׁמֹעַ מִכָּל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁיַּעַמְדוּ לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל בְּכָל זְמַן

לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל וְלַעֲשׂוֹת כָּל מַה שֶּׁיְּצַוּוּ אוֹתָנוּ בְּדַרְכֵי הַתּוֹרָה בְּאִסּוּר וּמֻתָּר וְטָמֵא וְטָהוֹר וְחַיָּב וּפָטוּר וּבְכָל דָּבָר שֶׁיֵּרָאֶה לָהֶם שֶׁהוּא חִזּוּק וְתִקּוּן בְּדָתֵנוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יז, י), וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ, וְנִכְפַּל בְּסָמוּךְ (שם, יא) לְחִזּוּק הַדָּבָר, עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה. וְאֵין הֶפְרֵשׁ בָּזֶה

בֵּין הַדָּבָר שֶׁיִּרְאוּהוּ הֵם מִדַּעְתָּם אוֹ הַדָּבָר שֶׁיּוֹצִיאוּהוּ בְּהֶקֵּשׁ מִן הַהֶקֵּשִׁים שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן אוֹ הַדָּבָר שֶׁיַּסְכִּימוּ עָלָיו שֶׁהוּא סוֹד הַתּוֹרָה אוֹ בְּכָל עִנְיָן אַחֵר שֶׁיֵּרָאֶה לָהֶן שֶׁהַדָּבָר כֵּן, עַל הַכֹּל אָנוּ חַיָּבִין לִשְׁמֹעַ לָהֶן. וְהָרְאָיָה שֶׁזֶּה מִמִּנְיַן מִצְוֹת עֲשֵׂה אוֹמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסִפְרִי (כאן) וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה, זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּכֶסֶף תַּלְוֶה עֲשֵׂה ב׳ בְּסִימָן ס״ז (מצוה עח).

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה כְּגוֹן מַה שֶּׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ, אֵלּוּ הַגְּזֵרוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת, וְעַל הַמִּשְׁפָּט, אֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁיִּלְמְדוּ אֹתָם מִן הַדִּין בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן, מִכָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ, זֶה הַקַּבָּלָה שֶׁקִּבְּלוּ אִישׁ מִפִּי אִישׁ. וּמַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פח:) שֶׁבִּזְמַן שֶׁבֵּית דִּין הַגָּדוֹל בִּירוּשָׁלַיִם כָּל מַחֲלֹקֶת שֶׁהָיָה לְכָל בֵּית דִּין בִּמְקוֹמוֹ שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל וְעוֹשִׂין עַל פִּיהֶם. וְעַכְשָׁיו בַּעֲווֹנוֹתֵינוּ שֶׁאֵין שָׁם בֵּית דִּין כָּל מַחֲלֹקֶת שֶׁיָּבוֹא בֵּין חֲכָמֵינוּ שֶׁבְּדוֹרֵנוּ וְהַחוֹלְקִין יִהְיוּ שָׁוִים בְּחָכְמָה, אִם אֵין אָנוּ רְאוּיִין לְהַכְרִיעַ בֵּינֵיהֶן וְלֹא נֵדַע לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, בְּשֶׁל תּוֹרָה יֵשׁ לָנוּ לֵילֵךְ אַחַר הַמַּחְמִיר וּבְשֶׁל סוֹפְרִים אחר המקל.

וּמַה שֶּׁאָמְרוּ (עדיות פ״א מ״ה) שֶׁאֵין בֵּית דִּין רַשַּׁאי לְבַטֵּל מַה שֶּׁאָסַר בֵּית דִּין הַקּוֹדֵם לוֹ, וַאֲפִלּוּ אִם יִרְאֶה בְּדַעְתּוֹ שֶׁאֵין אוֹתוֹ הַדָּבָר אָסוּר מִדִּין הַהֲלָכָה, כָּל זְמַן שֶׁיִּרְאֶה שֶׁפָּשַׁט אוֹתוֹ אִסּוּר בְּיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא אִם כֵּן הוּא גָּדוֹל מִן הַבֵּית דִּין שֶׁאָסַר הַדָּבָר בְּחָכְמָה וְגַם בְּמִנְיָן. וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁיּוּכַל לְבַטֵּל כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן, כְּשֶׁלֹּא אָסַר הַבֵּית דִּין הַקּוֹדֵם לוֹ אוֹתוֹ דָּבָר כְּדֵי לַעֲשׂוֹת סְיָג לָעָם בְּאִסּוּרִין, אֲבָל אִם אָסַר הַבֵּית דִּין הַקּוֹדֵם לוֹ אוֹתוֹ אִסּוּר כְּדֵי לַעֲשׂוֹת בּוֹ גָּדֵר לָעָם בְּאִסּוּרִין אֵין כֹּחַ בְּבֵית דִּין הַבָּא אַחֲרָיו לְבַטֵּל תַּקָּנָתוֹ וַאֲפִלּוּ הוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן. וְאַחַר שֶׁכֵּן הוּא הַדִּין יֵשׁ לְכָל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין בְּדוֹרוֹ לְהִתְיַשֵּׁב בַּדָּבָר וְלַחֲקֹר הַרְבֵּה וְלָתֵת לֵב בְּכָל אִסּוּרִין שֶׁיִּרְאֶה שֶׁהַדּוֹר נוֹהֵג בּוֹ שֶׁלֹּא לִפְרֹץ וּלְהוֹרוֹת עָלָיו לְהָקֵל, כִּי שֶׁמָּא הַקּוֹדֵם לוֹ לִגְדּוֹר הָעָם אֲסָרוֹ עִם הֱיוֹתוֹ יוֹדֵעַ שֶׁהַדָּבָר מֻתָּר מִדִּין הַהֲלָכָה, וּפוֹרֵץ גָּדֵר וְגוֹ׳. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פרק יא).

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן שֶׁבֵּית דִּין הַגָּדוֹל בִּירוּשָׁלַיִם בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁהַכֹּל מְצֻוִּין לַעֲשׂוֹת כֹּל אֲשֶׁר יוֹרוּ. וּבִכְלַל הַמִּצְוָה גַּם כֵּן לִשְׁמֹעַ וְלַעֲשׂוֹת בְּכָל זְמַן וּזְמַן כְּמִצְוַת הַשּׁוֹפֵט, כְּלוֹמַר הֶחָכָם הַגָּדוֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בֵּינֵינוּ בִּזְמַנֵּנוּ, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ר״ה כה:) ואל השפט אשר יהיה בימים

הָהֵם, יִפְתָּח בְּדוֹרוֹ כִּשְׁמוּאֵל בְּדוֹרוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁמִּצְוָה עָלֵינוּ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל יִפְתָּח בְּדוֹרוֹ כְּמוֹ לִשְׁמוּאֵל בְּדוֹרוֹ.

וְעוֹבֵר עַל זֶה וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ לַעֲצַת הַגְּדוֹלִים שֶׁבַּדּוֹר בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה בְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּ מְבַטֵּל עֲשֵׂה זֶה. וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד שֶׁזֶּהוּ הָעַמּוּד הֶחָזָק שֶׁהַתּוֹרָה נִשְׁעֶנֶת בּוֹ, יָדוּעַ הַדָּבָר לְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת.

מִצְוָה תצו

שֶׁלֹּא לְהַמְרוֹת עַל פִּי בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁיַּעַמְדוּ לְיִשְׂרָאֵל

שֶׁנִּמְנַעְנוּ מִלַּחֲלֹק עַל בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם וּמִלְּשַׁנּוֹת אֶת דִּבְרֵיהֶם וְלָצֵאת מִמִּצְוָתָם בְּכָל עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יז, יא), לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסִפְרֵי (כאן), לֹא תָסוּר וְגוֹ׳, זוֹ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה.

מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה לְפִי שֶׁדֵּעוֹת בְּנֵי הָאָדָם חֲלוּקִין זֶה מִזֶּה לֹא יִשְׁתַּווּ לְעוֹלָם הַרְבֵּה דֵּעוֹת בִּדְבָרִים, וְיוֹדֵעַ אֲדוֹן הַכֹּל בָּרוּךְ הוּא שֶׁאִלּוּ תִּהְיֶה כַּוָּנַת כְּתוּבֵי הַתּוֹרָה מְסוּרָה בְּיַד כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי אָדָם אִישׁ אִישׁ כְּפִי שִׂכְלוֹ, יְפָרֵשׁ כָּל אֶחָד מֵהֶם דִּבְרֵי הַתּוֹרָה כְּפִי סְבָרָתוֹ וְיִרְבֶּה הַמַּחֲלֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל בְּמַשְׁמָעוּת הַמִּצְוֹת, וְתֵעָשֶׂה הַתּוֹרָה כְּכַמָּה תּוֹרוֹת, וְכָעִנְיָן שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת בְּכֶסֶף תַּלְוֶה בְּסִימָן ס״ז (מצוה עח), עַל כֵּן אֱלֹהֵינוּ שֶׁהוּא אֲדוֹן כָּל הַחָכְמוֹת הִשְׁלִים תּוֹרָתֵנוּ תּוֹרַת אֱמֶת עִם הַמִּצְוָה הַזֹּאת שֶׁצִּוָּנוּ לְהִתְנַהֵג בָּהּ עַל פִּי הַפֵּרוּשׁ הָאֲמִתִּי הַמְּקֻבָּל לַחֲכָמֵינוּ הַקַּדְמוֹנִים עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם. וּבְכָל דּוֹר וָדוֹר גַּם כֵּן שֶׁנִּשְׁמַע אֶל הַחֲכָמִים הַנִּמְצָאִים שֶׁקִּבְּלוּ דִּבְרֵיהֶם וְשָׁתוּ מַיִם מִסִּפְרֵיהֶם וְיָגְעוּ כַּמָּה יְגִיעוֹת בַּיָּמִים וּבַלֵּילוֹת לְהָבִין עֹמֶק מִלֵּיהֶם וּפְלִיאוּת דֵּעוֹתֵיהֶם, וְעִם הַהַסְכָּמָה הַזֹּאת נְכַוֵּין אֶל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת בִּידִיעַת הַתּוֹרָה, וְזוּלַת זֶה אִם נִתְפַּתֶּה אַחַר מַחְשְׁבוֹתֵינוּ וַעֲנִיּוּת דַּעְתֵּנוּ לֹא נִצְלַח לְכָל. וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת וְהַשֶּׁבַח הַגָּדוֹל בְּזֹאת הַמִּצְוָה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן) לֹא תָסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאל, אֲפִלּוּ יֹאמְרוּ לְךָ עַל יָמִין שֶׁהוּא שְׂמֹאל וְעַל שְׂמֹאל שֶׁהוּא יָמִין לֹא תָסוּר מִמִּצְוָתָם, כְּלוֹמַר שֶׁאֲפִלּוּ יִהְיוּ הֵם טוֹעִים בְּדָבָר אֶחָד מִן הַדְּבָרִים אֵין רָאוּי לָנוּ לַחֲלֹק עֲלֵיהֶם אֲבָל נַעֲשֶׂה כְּטָעוּתָם, וְטוֹב לִסְבֹּל טָעוּת אֶחָד וְיִהְיוּ הַכֹּל מְסוּרִים תַּחַת דַּעְתָּם הַטּוֹב תָּמִיד, וְלֹא שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי דַּעְתּוֹ שֶׁבָּזֶה יִהְיֶה חוּרְבַּן הַדָּת וְחִלּוּק לֵב הָעָם וְהֶפְסֵד הָאֻמָּה לְגַמְרֵי. וּמִפְּנֵי עִנְיָנִים אֵלֶּה נִמְסְרָה כַּוָּנַת הַתּוֹרָה אֶל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, וְנִצְטַוּוּ גַּם כֵּן שֶׁיִּהְיוּ לְעוֹלָם כַּת מוּעֶטֶת מִן הַחֲכָמִים כְּפוּפָה לְכַת הַמְּרֻבִּין מִן הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי שָׁם בְּמִצְוַת לְהַטּוֹת אַחֲרֵי רַבִּים.

וְעַל דֶּרֶךְ עִנְיָן זֶה שֶׁעוֹרַרְתִּיךָ בְּנִי עָלָיו אֲפָרֵשׁ לְךָ אַגָּדָה אַחַת שֶׁהִיא בְּבָבָא מְצִיעָא בְּסוֹף פֶּרֶק הַזָּהָב (דף נט:) גַּבֵּי הַהוּא מַעֲשֶׂה דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּתַנּוּרוֹ שֶׁל עַכְנָאי הַמְתַמַּהַת כָּל שׁוֹמְעָהּ. אָמְרוּ שָׁם, אַשְׁכְּחֵיהּ רַבִּי נָתָן לְאֵלִיָּהוּ וְכוּ'. אָמַר לֵהּ מַה עָבִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּהַהִיא שַׁעְתָּא, אָמַר לֵיהּ חָיֵיךְ וְאָמַר נִצְּחוּנִי בָּנַי, שֶׁהָיָה שָׂמֵחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל שֶׁהָיוּ בָּנָיו הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה וּבְמִצְוָתָהּ לְהַטּוֹת אַחֲרֵי רַבִּים. וּמַה שֶּׁאָמַר נִצְּחוּנִי בָּנַי, חָלִילָה לִהְיוֹת נִצָּחוֹן לְפָנָיו בָּרוּךְ הוּא, אֲבָל פֵּרוּשׁ הַדָּבָר הוּא עַל עִנְיָן זֶה. שֶׁבַּמַּחֲלֹקֶת הַזֶּה שֶׁהָיָה לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר עִם חֲבֵרָיו הָאֱמֶת הָיָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וּכְדִבְרֵי הַבַּת קוֹל שֶׁהִכְרִיעַ כְּמוֹתוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה הָאֱמֶת אִתּוֹ בָּזֶה, בְּיִתְרוֹן פִּלְפּוּלוֹ עַל חֲבֵרָיו לֹא יָרְדוּ לְסוֹף דַּעְתּוֹ וְלֹא רָצוּ לְהוֹדוֹת לִדְבָרָיו אֲפִלּוּ אַחַר בַּת קוֹל, וְהֵבִיאוּ רְאָיָה מִן הַדִּין הַקָּבוּעַ בַּתּוֹרָה שֶׁצִּוְּתָנוּ לָלֶכֶת אַחֲרֵי הָרַבִּים לְעוֹלָם בֵּין יֹאמְרוּ אֱמֶת אוֹ אֲפִלּוּ טוֹעִים, וְעַל זֶה הֵשִׁיב הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא נִצְּחוּנִי בָּנַי, כְּלוֹמַר אַחַר שֶׁהֵם נוֹטִים מִדֶּרֶךְ הָאֱמֶת שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הוּא הָיָה מְכַוֵּן בָּזֶה אֶת הָאֱמֶת וְלֹא הֵם, וְהֵם בָּאִים עָלָיו מִכֹּחַ מִצְוַת הַתּוֹרָה שֶׁצִּוִּיתִים לִשְׁמֹעַ אֶל הָרֹב לְעוֹלָם, אִם כֵּן עַל כָּל פָּנִים יֵשׁ לְהוֹדוֹת בַּפַּעַם הַזֹּאת כְּדִבְרֵיהֶם שֶׁתִּהְיֶה הָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת, וַהֲרֵי זֶה כְּאִלּוּ בַּעַל הָאֱמֶת נָצוּחַ.

מִדִּינֵי הַמִּצְוָה מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פז.) שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָעוֹבֵר עַל מַה שֶּׁפֵּרְשׁוּ חֲכָמִים בְּדִבְרֵי הַתּוֹרָה עוֹבֵר עַל לָאו זֶה דְּלֹא תָסוּר, מִכָּל מָקוֹם אֵין לוֹ לְאָדָם דִּין זָקֵן מַמְרֵא הַיָּדוּעַ בַּגְּמָרָא בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (דף פט.) שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה עַד שֶׁיְּהֵא חוֹלֵק עַל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, וְשֶׁיְּהֵא הוּא חָכָם שֶׁהִגִּיעַ לְהוֹרָאָה סָמוּךְ לְסַנְהֶדְרִין, וַיַּחֲלֹק עֲלֵיהֶם בְּדָבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת, וּבֵין שֶׁהוּא מֵיקֵל וְהֵם מַחְמִירִין אוֹ בְּהֶפֶךְ וְיוֹרֶה לַעֲשׂוֹת כְּהוֹרָאָתוֹ אוֹ יַעֲשֶׂה הוּא מַעֲשֶׂה עַל פִּי הוֹרָאָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן, וְלֹא שֶׁיּוֹרֶה לְבַד. אֲבָל אִם הָיָה תַּלְמִיד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וְהוֹרָה פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר, מִי שֶׁלֹּא יִפָּלֵא מִמֶּנּוּ אֶלָּא דָּבָר מֻפְלָא. וְכֵן אִם מְצָאָן חוּץ לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית וְהִמְרָה עֲלֵיהֶם פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם, מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם לוֹ מִיתָה.

אוצר החכמה
13957

וּבֵין שֶׁחָלַק עֲלֵיהֶם בְּדָבָר מַמָּשׁ שֶׁיֵּשׁ בִּזְדוֹנוֹ כָּרֵת אוֹ בְּדָבָר הַמֵּבִיא לִידֵי דָבָר שֶׁחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת חַיָּב, כֵּיצַד בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בִּזְדוֹנוֹ כָּרֵת כְּגוֹן שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּאִשָּׁה אַחַת אִם הִיא עֶרְוָה אוֹ אֵינָהּ, אִם דָּם זֶה מְטַמֵּא אוֹ אֵינוֹ מְטַמֵּא, אִם אִשָּׁה זוֹ זָבָה אוֹ אֵינָהּ זָבָה, אִם חָלָב זֶה אָסוּר אוֹ מֻתָּר, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵיצַד בְּדָבָר הַמֵּבִיא לִידֵי דָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִיּוּב זֶה, כְּגוֹן שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּעִבּוּר הַשָּׁנָה

שֶׁמֵּבִיא לִידֵי אֲכִילַת חָמֵץ בְּפֶסַח, וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּדִין מִדִּינֵי מָמוֹנוֹת שֶׁלְּדִבְרֵי הָאֶחָד כְּדִין נָטַל זֶה מָמוֹן זֶה מֵחֲבֵרוֹ וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ הָאִשָּׁה מְקֻדֶּשֶׁת וְהַבָּא עָלֶיהָ בְּמֵזִיד עָנוּשׁ כָּרֵת וּבְשׁוֹגֵג חַיָּב חַטָּאת, וּלְדִבְרֵי הָאַחֵר פָּטוּר, וְכֵן בְּכָל עִנְיָן שֶׁיֵּשׁ לְהוֹצִיא מָמוֹן כְּגוֹן חַיָּבֵי חֲרָמִים וַעֲרָכִים אִם חַיָּבִים לִיתֵּן אוֹ אֵינָם חַיָּבִים, שֶׁלְּדִבְרֵי הָאוֹמֵר אֵינָם חַיָּבִים כָּל שֶׁלָּקְחוּ מֵהֶם גֶּזֶל, וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ הָאִשָּׁה אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וַאֲפִלּוּ חָלְקוּ בְּדִינֵי מַכּוֹת חַיָּב עֲלֵיהֶם, שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר אֵינוֹ חַיָּב מַלְקוֹת בְּבֵית דִּין חַיָּבִים לְשַׁלֵּם לוֹ דְּמֵי חֶבְלוֹ וּבְדִין יִטּוֹל מֵהֶם תַּשְׁלוּמָיו.

וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זַ"ל (ממרים פ"א ה"ב) בְּעִנְיַן לָאו זֶה דְּלֹא תָסוּר, שֶׁאֶחָד דְּבָרִים שֶׁלָּמְדוּ אוֹתָם חֲכָמִים מִפִּי הַקַּבָּלָה, וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁלָּמְדוּ אוֹתָם מִדַּעְתָּן בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן, וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁנַּעֲשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה וְהֵם הַגְּזֵרוֹת וְהַתַּקָּנוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת, בְּכָל אֶחָד מֵהַשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ מִצְוַת עֲשֵׂה לִשְׁמֹעַ לָהֶם, וְהָעוֹבֵר עַל כָּל אַחַת מֵהֶם עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה.

וְהָרַמְבַּ"ן זַ"ל (בהשגתו לשרש הראשון) תָּפַשׂ עָלָיו הַרְבֵּה וְאָמַר, הִנֵּה סָבוּר הָרַב שֶׁיֵּשׁ בִּכְלָל לָאו דְּלֹא תָסוּר כָּל מַה שֶּׁהוּא מִדִּבְרֵי חֲכָמִים בֵּין שֶׁהֵן מִצְווֹת כְּגוֹן מִקְרָא מְגִילָּה וְנֵר חֲנוּכָּה, אוֹ שֶׁהֵן מִן הַתַּקָּנוֹת כְּגוֹן בְּשַׂר עוֹף בְּחָלָב וּשְׁנִיּוֹת לַעֲרָיוֹת. בֵּין שֶׁהֵן בְּקוּם עֲשֵׂה כְּגוֹן שָׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת בְּכָל יוֹם וּמֵאָה בְּרָכוֹת וְלוּלָב שִׁבְעָה בַּגְּבוּלִין, וּבֵין שֶׁהֵן בְּלֹא תַעֲשֶׂה כְּגוֹן כָּל שֶׁהוּא מִשּׁוּם שְׁבוּת בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, וְכֵן יוֹם טוֹב שֵׁנִי בְּגוֹלָה וְתִשְׁעָה בְּאָב, וְדֶרֶךְ כְּלָל כָּל מַה שֶּׁיֶּאֱסֹר אוֹתוֹ הַתַּלְמוּד אוֹ יְצַוֶּה עָלָיו, וְהִנֵּה הָרַב בּוֹנֶה חוֹמָה בְּצוּרָה סָבִיב לְדִבְרֵי חֲכָמִים, אֲבָל הִיא כְּפֶרֶץ נֹפֵל נִבְעֶה בְּחוֹמָה נִשְׂגָּבָה אֲשֶׁר פִּתְאֹם לְפֶתַע יָבֹא שִׁבְרָהּ, לְפִי שֶׁהִיא סְבָרָא נִפְסֶדֶת בְּרוֹב מְקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד, כִּי הִנֵּה לְדַעְתּוֹ הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בִּמְחֻבָּר כְּגוֹן הַנִּסְמָךְ עַל הָאִילָן בְּשַׁבָּת אוֹ הַמְטַלְטֵל מֵחַמָּה לְצֵל אוֹ שֶׁאָמַר לְגוֹי וְעָשָׂה אוֹ אֲפִלּוּ הַמַּפְסִיעַ פְּסִיעָה גַּסָּה בְּשַׁבָּת עוֹבֵר הוּא עַל עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה מִן הַתּוֹרָה וְרָאוּי הוּא לִלְקוֹת אַרְבָּעִים, אֶלָּא שֶׁפְּטָרוֹ הָרַב שָׁם בְּסֵפֶר שׁוֹפְטִים מִפְּנֵי שֶׁנִּתָּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין שֶׁכָּל חָכָם שֶׁמַּמְרֶה עַל דִּבְרֵיהֶם מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק, וְהִנֵּה לִדְבָרָיו לוֹקֶה הוּא לְדַעַת הָאוֹמֵר בְּתַלְמוּד לָאו שֶׁנִּתָּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין לוֹקִין עָלָיו כְּמוֹ שֶׁהֻזְכַּר בְּפֶרֶק מִי שֶׁהֶחְשִׁיךְ (דף קנד:), וְרָאוּי לְפִי הַדַּעַת הַזֶּה לְהַחֲמִיר מְאֹד בְּדִבְרֵי סוֹפְרִים שֶׁכֻּלָּם תּוֹרָה הֵם אֵין בֵּינֵיהֶם וּבֵין הַמִּצְוֹת הַמְפֹרָשׁוֹת בַּכָּתוּב שׁוּם הֶפְרֵשׁ, וְאֵין בַּתּוֹרָה דָּבָר חָמוּר מִן הַשְּׁבוּת שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶם אֶלָּא מַה שֶּׁיֵּשׁ בָּהּ חִיּוּב כָּרֵת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין, אֲבָל לֹא כֹּל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִיּוּב עֲשֵׂה אוֹ לָאו שֶׁהֲרֵי בְּכָל דִּבְרֵיהֶם לְדַעְתּוֹ יֵשׁ חִיּוּב עָשָׂה

וְלָאו, עֲשֵׂה דְּוְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ וְלָאו דְּלֹא תָסוּר, וְהִנֵּה נִרְאֶה לְרַבּוֹתֵינוּ בְּכָל הַתַּלְמוּד אוֹמְרִים הֶפֶךְ מִזֶּה, שֶׁהֲרֵי הֵם דָּנִין כָּל דִּבְרֵי סוֹפְרִים לְהָקֵל כְּמוֹ שֶׁיֹּאמְרוּ תָּמִיד (ביצה ג:) סְפֵיקָא דְּאוֹרַיְתָא לְחוּמְרָא סְפֵיקָא דְּרַבָּנָן לְקֻלָּא, וְהֵקֵלּוּ בַּחֲשַׁשׁ אִסּוּרִין שֶׁל דִּבְרֵיהֶם לוֹמַר בָּהֶן שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, וְאָמְרוּ בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִפְּסָחִים (דף ט:) אֵימוּר דְּאַמְרִינָן שֶׁאֲנִי אוֹמֵר בִּדְרַבָּנָן בִּדְאוֹרַיְתָא מִי אַמְרִינָן שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, וְהֶאֱמִינוּ הַקְּטַנִּים שֶׁאֵינָם רְאוּיִים לְהָעִיד בַּמֶּה שֶׁהוּא מִדְּרַבָּנָן כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ שָׁם (דף ד:) בְּדִיקַת חָמֵץ דְּרַבָּנָן וְהֵימְנִינְהוּ רַבָּנָן בִּדְרַבָּנָן, וְכֵן בְּעִנְיַן תְּחוּמִין נֶאֱמָן הַקָּטָן לוֹמַר עַד כָּאן תְּחוּם שַׁבָּת קָסָבַר תְּחוּמִין דְּרַבָּנָן וְהֵימְנִינְהוּ רַבָּנָן בִּדְרַבָּנָן כִּדְאִיתָא בְּעֵירוּבִין (דף נח:) וּבִכְתֻבּוֹת (דף כח:).

וְעוֹד הֵקֵלּוּ בִּדְרַבָּנָן כְּמוֹ כֵן בִּסְפֵקוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות כא.) סָפֵק הִתְפַּלֵּל סָפֵק לֹא הִתְפַּלֵּל אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, סָפֵק אָמַר אֱמֶת וְיַצִּיב סָפֵק לֹא אָמַר חוֹזֵר, וְאָמְרוּ מַאי טַעֲמָא, תְּפִלָּה דְּרַבָּנָן אֱמֶת וְיַצִּיב דְּאוֹרַיְתָא. וְלֹא עוֹד אֶלָּא אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים הַסּוֹתְרִים זֶה אֶת זֶה הֵקֵלּוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (דף לד.), אָמְרוּ לוֹ שְׁנַיִם צֵא וְעָרֵב עָלֵינוּ אֶחָד עֵרַב עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם וְכוּ׳ כְּמוֹ שֶׁבָּא לְשָׁם. וְגַם נִרְאֶה בַּגְּמָרָא שֶׁעוֹקְרִין דִּבְרֵיהֶם תָּדִיר מִשּׁוּם אִסּוּר דְּאוֹרַיְתָא כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (דף ד.), הִדְבִּיק פַּת בְּתַנּוּר הִתִּירוּ לוֹ לִרְדוֹתָהּ קֹדֶם שֶׁיָּבֹא לִידֵי אִסּוּר סְקִילָה. וְשָׁם בְּשַׁבָּת (דף קכח:) אָמְרוּ בִּטּוּל כְּלִי מֵהֲכָנוֹ דְּרַבָּנָן וְצַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים דְּאוֹרַיְתָא וְאָתֵי דְּאוֹרַיְתָא וּמְבַטֵּל דְּרַבָּנָן וְכוּ׳ כְּמוֹ שֶׁבָּא לְשָׁם. וְזֶה רַב מְאֹד בַּתַּלְמוּד אָתֵי עֲשֵׂה דְּאוֹרַיְתָא וְדָחֵי עֲשֵׂה דְּרַבָּנָן. וְכֵן בְּמַחֲלוֹקֶת שֶׁיָּבֹא בֵּין הַחֲכָמִים אָמְרוּ (ע״ז ז.) אִם הָיָה אֶחָד גָּדוֹל בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן הַלֵּךְ אַחֲרָיו, וְאִם לָאו בְּשֶׁל תּוֹרָה הַלֵּךְ אַחַר הַמַּחְמִיר וּבְשֶׁל סוֹפְרִים אַחַר הַמֵּקֵל. וּגְדוֹלָה מִזּוֹ אָמְרוּ (עירובין סז:) בְּשֶׁל סוֹפְרִים עוֹשִׂין מַעֲשֶׂה וְאַחַר כַּךְ דָּנִין. וּבְפֶרֶק מִי שֶׁהֶחְשִׁיךְ (דף קנד:) אָמְרוּ מַהוּ דְּתֵימָא לְהֶפְסֵד מוּעָט נַמִּי חָשְׁשׁוּ קָא מַשְׁמַע לָן. שֶׁהֲרֵי חִדּוּשׁ הוּא אֶצְלָם כְּשֶׁאֵינָם דּוֹחִים דִּבְרֵי סוֹפְרִים אֲפִלּוּ לְהֶפְסֵד מוּעָט. וְאָמְרוּ (ברכות יט:) שֶׁמְּטַמְּאִים כֹּהֲנִים עַצְמָם בְּטֻמְאָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם לִרְאוֹת מַלְכֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם כְּדֵי שֶׁאִם יִזְכֶּה יַבְחִין מַה בֵּין מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וְכוּ׳.

וְאַף בְּעָנְשָׁן שֶׁל דִּבְרֵי חֲכָמִים אֵין לָהֶם אֶלָּא נִדּוּי, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (פסחים נב.) מְנַדִּין עַל שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת. וְאָמְרוּ (מגילה ה:) בְּעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּפוּרִים, וּלְשַׂמְחֵהּ מַר, וּבִמְקוֹמוֹת יֵשׁ לָהֶם מַכַּת מַרְדּוּת, וְהוּא לְמִי שֶׁעוֹבֵר עַל דִּבְרֵיהֶם שֶׁהֵן כְּעֵין תּוֹרָה וְהֵן כָּל הַגְּזֵרוֹת שֶׁגָּזְרוּ בָּהֶם מִדִּבְרֵיהֶם שֶׁמַּכִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיְּקַבֵּל אוֹתָהּ עָלָיו אוֹ עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּתוֹסֶפְתָּא דְּסַנְהֶדְרִין. וּכְלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, שֶׁדִּבְרֵי

סוֹפְרִים חֲלוּקִים הֵם בְּכָל דִּינֵיהֶם מִדִּבְרֵי תּוֹרָה לְהָקֵל בִּקְצָתָן וּלְהַחְמִיר בִּקְצָתָן.

אֲבָל הַדָּבָר הַבָּרוּר הַמְּנֻקֶּה מִכָּל שִׁבּוּשׁ הוּא שֶׁאֵין הַלָּאו הַזֶּה דְּלֹא תָסוּר אֶלָּא בַּמֶּה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֵרוּשׁ הַתּוֹרָה, כְּגוֹן הַדְּבָרִים הַנִּדְרָשִׁים בִּגְזֵרָה שָׁוָה אוֹ בְּבִנְיַן אָב וּשְׁאָר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶם, אוֹ בְּמַשְׁמָעוּת לְשׁוֹן הַכָּתוּב עַצְמוֹ, וְכֵן בַּמֶּה שֶׁקִּבְּלוּ הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וְעַל זֶה יֹאמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁיֵּשׁ עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה בְּדָבָר, וְאִם בְּעִנְיָן הַזֶּה נֶחֱלַק אֶחָד הָרָאוּי לְהוֹרָאָה בַּמֶּה שֶׁיֵּשׁ עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וּבְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת עַל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁנַּעֲשָׂה בָּזֶה זָקֵן מַמְרֵא בִּזְמַן שֶׁדָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת, וְזֶהוּ אוֹמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן) אֲפִלּוּ יֹאמְרוּ לְךָ עַל שְׂמֹאל שֶׁהִיא יָמִין, כְּלוֹמַר שֶׁכָּךְ הִיא הַמִּצְוָה לָנוּ מֵאֲדוֹן הַתּוֹרָה יִתְבָּרַךְ, שֶׁנַּאֲמִין אֶל הַגְּדוֹלִים בַּמֶּה שֶׁיֹּאמְרוּ, וְלֹא יֹאמַר בַּעַל הַמַּחֲלֹקֶת הֵיאַךְ אַתִּיר לְעַצְמִי וַאֲנִי יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁהֵם טוֹעִים, שֶׁאֲפִלּוּ יִהְיֶה כֵן הוּא מְצֻוֶּה לְהַאֲמִין לָהֶם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּרֹאשׁ הַמִּצְוָה, וּכְעִנְיָן שֶׁנָּהַג רַבָּן גַּמְלִיאֵל עִם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּחֶשְׁבּוֹנוֹ כְּמוֹ שֶׁמֻּזְכָּר בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (דף כה.).

וְיֵשׁ בְּעִנְיָן הַזֶּה תְּנַאי אֶחָד לְפִי מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת (דף ב:), שֶׁאִם הָיָה בִּזְמַן הַסַּנְהֶדְרִין אִישׁ חָכָם וְרָאוּי לְהוֹרוֹת אוֹ שֶׁהוּא מִכְּלַל הַסַּנְהֶדְרִין, וְהוֹרוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בְּדָבָר שֶׁלֹּא כְּדַעְתּוֹ, שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לְהַתִּיר עַצְמוֹ בְּאוֹתוֹ הַדָּבָר הָאָסוּר לְדַעְתּוֹ עַד שֶׁיִּשָּׂא וְיִתֵּן עִמָּהֶם עַל הַדָּבָר, וְאַחַר שֶׁיַּסְכִּימוּ כֻּלָּם אוֹ רֻבָּם בְּבִטּוּל הַדַּעַת הַהוּא וִישַׁבְּשׁוּ עָלָיו סְבָרָתוֹ וְיַעֲשׂוּ הַסְכָּמָה שֶׁהוּא טוֹעֶה אָז הוּא רַשַּׁאי לִנְהֹג לְעַצְמוֹ הֶתֵּר בַּמֶּה שֶׁהָיָה דַּעְתּוֹ לְאִסּוּר, וְגַם מְצֻוֶּה הוּא עַל זֶה לְקַבֵּל דַּעְתָּם עַל כָּל פָּנִים. אֲבָל הַתַּקָּנוֹת וְהַגְּזֵרוֹת שֶׁעָשׂוּ חֲכָמִים לְמִשְׁמֶרֶת הַתּוֹרָה וְלַגָּדֵר שֶׁלָּהּ אֵין לָהֶם בְּלָאו זֶה אֶלָּא סֶמֶךְ בְּעָלְמָא וְאֵין בָּהֶם דִּין הַמַּמְרֵא כְּלָל. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פרק יא).

וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ לְעִנְיַן זָקֵן מַמְרֵא בִּזְמַן הַבַּיִת, וּלְעִנְיַן הַחִיּוּב עָלֵינוּ לִשְׁמֹעַ לְדִבְרֵי חֲכָמֵינוּ הַקַּדְמוֹנִים וְאֶל גְּדוֹלֵינוּ בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה וְשׁוֹפְטֵינוּ שֶׁבְּדוֹרֵנוּ נוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עַל זֶה וּפוֹרֵץ גָּדֵר בְּדָבָר אֶחָד מִכָּל מַה שֶּׁלִּמְּדוּנוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּפֵרוּשׁ הַתּוֹרָה כְּגוֹן בְּאַחַת מִשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת אוֹ בְּדָבָר שֶׁהוּא אָסוּר מֵהֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסָמוּךְ, עָבַר עַל לָאו זֶה מִלְּבַד שֶׁבִּטֵּל עֲשֵׂה שֶׁבּוֹ, אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה לְפִי שֶׁנִּתָּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין בְּזָקֵן מַמְרֵא וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ.

מצוה עח

מצות הטיה אחרי רבים

לנטות אחרי רבים, והוא כשיפול מחלוקת בין החכמים בדין מדיני התורה כולה, וכמו כן בדין פרטי, כלומר בדין שיהא בין ראובן ושמעון על דרך משל, כשתהיה המחלוקת בין דייני עירם שקצתם דנין לחיוב וקצתם לפטור, לנטות אחר הרוב לעולם, שנאמר [שמות כ״ג, ב׳] אחרי רבים להטות, ובביאור אמרו זכרונם לברכה [חולין דף י״א ע״א] רובא דאורייתא[א].

ובחירת רוב זה לפי הדומה[ב] הוא בששני הכיתות החולקות יודעות בחכמת התורה בשוה, שאין לומר שכת חכמים מועטת לא תכריע כת בורים מרובה ואפילו כיוצאי מצרים, אבל בהשוית החכמה או בקרוב הודיעתנו התורה שריבוי הדעות יסכימו לעולם אל האמת יותר מן המיעוט. ובין שיסכימו לאמת או לא יסכימו לפי דעת השומע, הדין נותן שלא נסור מדרך הרוב. ומה שאני אומר כי בחירת הרוב לעולם הוא בששני הכיתות החולקות שוות בחכמת האמת, כי כן נאמר בכל מקום חוץ מן הסנהדרין, שבהם לא נדקדק בהיותם חולקין אי זו כת יודעת יותר אלא לעולם נעשה כדברי הרוב מהם, והטעם לפי שהם היו בחשבון מחויב מן התורה, והוא כאילו ציותה התורה בפירוש אחר רוב של אלו תעשו כל עניניכם, ועוד שהם כולם היו חכמים גדולים[ג].

ומשרשי מצוה זו, שנצטוינו בזה לחזק קיום דתינו, שאילו נצטוינו קיימו התורה כאשר תוכלו להשיג כוונת אמיתתה, כל אחד ואחד מישראל יאמר דעתי נותנת שאמיתת ענין פלוני כן הוא[ד], ואפילו כל העולם יאמרו בהפכו לא יהיה לו רשות לעשות הענין בהפך האמת לפי

אוצר החכמה
13957

עח. סז, אם כסף עשה ב׳. רמב״ם עשין קע״ה, הלכות סנהדרין פ״ח. סמ״ג עשין צ״ח. סמ״ק רכ״ה. טור חו״מ י״ח.

עח א. ע״פ סה״מ להר״מ. **ב.** ראה מנ״ח אות א׳ ובהערה א׳ שם. **ג.** וראה ברמב״ן בהשגתו לשורש ראשון: ואפילו אם נחלקו ב״ד עצמם בדבר הולכין בהם אחר הרוב וכו׳ ומה שהסכימו עליו רובם הוא הדבר שנצטוינו עליו מן התורה וכו׳ עי״ש, ובתורת האדם שער הסכנה כתב: שלא שמענו בסנהדרין הולכין אחר רוב החכמה אלא אחרי רוב מנין, ודאי אשכחן לענין הנשאל לחכמים דאמרינן היו שנים אחד מטמא ואחד מטהר וכו׳ אם הי׳ אחד מהן גדול בחכמה הלך אחריו וכו׳, דאשכחן לענין מחלוקת ב״ש וב״ה דאתמר כי אזלינן בתר רובא היכא דכי הדדי נינהו אבל הכא בית שמאי מחדדי טפי, הלכך חוששין לרוב חכמה ובקיאות [של רופאים] להחמיר. וראה בחי׳ הרמב״ן סנהדרין כ״ו ע״ב וחולין מ״ג ע״ב, ובשו״ת הגאונים הרכבי סי׳ ר״נ [הובאה באוצה״ג שבת י״ז ע״א]: ועל אודות שהלל נשיא ושמאי אב״ד שאמרת איך מורה הלכה בפניו וכו׳ כי לא מושב סנהדרין הי׳ לומר שזה הוא אשר מורה וזה טפל לו אלא מושב בירורין הי׳ בדבר שנחלקו בו, עי״ש. ועיין באו״ז ע״ז ז׳ ע״א ובמהרשד״ם או״ח סי׳ ל״ז. **ד.** ראה שביעית פ״ב מ״א.

דעתו, ויצא מזה חורבן שתעשה התורה ככמה תורות, כי כל אחד ידין כפי עניות דעתו[ה]. אבל עכשיו שבפירוש נצטוינו לקבל בה דעת רוב החכמים, יש תורה אחת לכולנו והוא קיומנו גדול בה, ואין לנו לזוז מדעתם ויהי מה, ובכן בעשותינו מצוותם אנו משלימין מצות האל, ואפילו אם לא יכוונו לפעמים החכמים אל האמת חלילה[ו], עליהם יהיה החטאת ולא עלינו. וזהו הענין שאמרו זכרונם לברכה בהוריות [דף ב׳ ע״א] **שבית דין שטעו בהוראה ועשה היחיד[ז] על פיהם, שהם בחיוב הקרבן לא היחיד כלל, זולתי בצדדים מפורשים שם.**

דיני המצוה, כגון החילוקים שיש ברוב זה בין דיני ממונות לדיני נפשות, שבדיני נפשות צריך שיהא הרוב יותר ניכר, וכמה אנשים צריכים לדיני נפשות מחמת שאנו מצווין לעשות כדברי הרוב ואין ראוי להמית איש אחד בשני דיינין שהם רוב כנגד אחד, וכן מה שאמרו זכרונם לברכה [סנהדרין דף ל״ז ע״א] **שצריכין גם כן אלו העושים רוב בדיני נפשות להיות סמוכין, והסמיכה עדות להם שהם חכמים ונבונים ושלמים שראויים לעשות כל דבר על ידם, ולא נמית אנשים על פי אנשים חסרי חכמה פן יטעו בדין, ולמיתה אין תשלומין, ושבדיני נפשות המלמדים זכות אין חוזרין ומלמדין חובה, ובדיני ממונות אינו כן, ושפותחין בזכות בדיני נפשות, והנה נסתלק הפותח בכך מכת המחייבת[ח], ושהכל מלמדין זכות, בין רב בין תלמיד[ט], ויתר פרטיה, מבוארין בסוף סנהדרין[י].**

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות.

ועובר עליה ולא נטה אחריהם, ביטל עשה, ועונשו גדול מאוד, שהוא העמוד שהתורה נסמכת בו.

[ה] ראה סנהדרין פ״ח ע״ב: משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקות בישראל ונעשית תורה כשתי תורות. וע״ע לקמן מצוה תצ״ו בשרשי המצוה. [ו] ראה דרשות הר״ן דרוש ז׳ ע״פ גמ׳ ב״מ פ״ו ע״א. [ז] נראה דכוונתו לרוב הקהל עי״ש. [ח] אין כאן הסתלקות כי אם עד שעת גמר דין שאז יכול לחזור וללמד חובה, כמו שמבואר (לקמן בסי׳ פ״ג) [לעיל מצוה הקודמת בדיני המצוה]. (צב״א רב). וצ״ע דהא עיקר הזכות שפותחין בו הוא דאי לא קטלית לא תידחל, לסברת אביי ורבא דתני כוותיהו, ופשיטא לסברת רב אשי דכל מי שיודע לו זכות יבוא וילמד עליו כדאיתא בסנה׳ ל״ב ע״א. (הגר״י ברלין). ועיין מנ״ח אות ו׳. [ט] בא׳ מכתה״י נוסף: ואין הכל מלמדין חובה. [י] בסה״מ להר״מ: במקומות מסנהדרין.

דאמרינן כ"ד שעי מיכסי סיהרא אפילו לר"ג היא, אלא שעל הרוב נאמרו דברים אלו, כדכתיבנא לעיל פ"ק[84].

[כה, א] **ר' חייא חזייה.** פי' היה רואה אותה בענין שהיה[85] נראה בעין בערב ליל שלשים[86], ואשמעינן דרך משל שאילו נראית בערב אי אפשר לקדשו, שצריך שיהא לילה ויום מן החדש, וזה דרך פרש"י. א"נ דלערב אפשר שתתכסה וגם תלד החדשה, ויהיה לילה ויום מן החדש, אלא שבני עירו יהו מרננים עליו אם יקדשהו, דלא ידעי שפעמים שבא בארוכה ופעמים בקצרה[87]. ולד"ה שקל קלא וזיל[88] אכסי לאו דוקא.

א"ל רבי לר' חייא זיל עיין[89] טב וקדשיה. פרש"י דואג היה שלא ירננו עליו בני עירו כשיקדשנו למחר לפי שראו הישנה כל יום כ"ט. א"נ שגזרו שמד[90] במקומו שלא יקדשו את החדש. ובתוס'[91] פירשו דבעינטב[92] היו ב"ד קבועים לקדש את החדש, דגר' בירושלמי[93] כן תוקעין ביבנה כן תוקעין בעינטב. וכדאיתא בפסיקתא[94] בפ' תקעו שופר בציון[95], למה ב"ד מקדשין בעינטב שהוא בית הועד[96] לכל העולם שנאמר[97] כי מציון תצא תורה.

והא דא"ל **ושלח לי סימנא דוד מלך ישראל חי וקים,** מלתא בעלמא קאמר ליה, ולא שהיו יראים לומר קדוש החדש בפי', אלא בא להשמיענו כי דוד מלך ישראל נמשל לירח, כדכתיב[98] כירח יכון עולם וכמו שפי' בעל הערוך באות דלת[99].

איבעיא להו מי מצא למי[100]. פי'[101] (ו)כיון דמיירי בר' יהושע וקתני הלך ומצאו, דזה משמע לכאורה כי ר' יהושע היה ההולך.

אתם ואפי' מזידין. פי' בידיעת חשבון.

אתם ואפי' מוטעין. פי' שהטעום העדים, כגון זה של ר"ג דקדשה על פי העדים שראוהו בזמנו[102], לא נודע עדיין שהיו עידי שקר, כי אח"כ הוא שאמרו אחרים שלא נראה בליל עיבורו שהיה ראוי ליראות בעליל, ולפיכך קדושו של ר"ג קיים הוא, דאתם אפילו מוטעין. ועל זה אמר ליה ר' יהושע עקיבא נחמתני.

שלא יאמר אדם [לחבירו פלוני כמשה]. פירוש בתמיה וכי פלוני כמשה ואהרן וכו'.

[כה, ב] **שקל הכתוב ג' קלי עולם כג' חמורי עולם.** פי' בכתוב הראשון, שהרי בכתוב השני מוכיח כי שמואל חשוב הוא שהשוהו למשה ואהרן.

ושמא תאמר (זכו) [זהו] בנביאים ובמלכים, [ת"ל][103] ובאת אל השופט. ושמא תאמר אין לי אלא בסנהדרין, ת"ל[104] אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה[105]. והיינו דלא שיילינן מאי ואומר.

קו"ח **[וכו'] ופרכינן ק"ו חיובא הוא.** דקס"ד דה"ק ק"ו, שאשרי הדור שהקטנים נשמעין לגדולים. ומהדרינן דה"ק ק"ו, שהקטנים נשמעין לגדולים כחובה[106] עליהם, כשרואין שהגדולים נשמעין לקטנים.

סליק פרק שני

אוצר החכמה 13957

---

[84] כ, ב ד"ה כי.
[85] אולי צ"ל יהיה.
[86] תוס' ישנים כתב: היינו נמי הכיר בה שהיתה גדולה כל כך שלא תשקע מבעוד יום, אלא תשמש מעט מן הלילה לפי שרחוקה מן המולד.
[87] עי' ר"ח.
[88] צ"ל וא"ל זיל.
[89] לפנינו: לעין. ועי' בפי' הרמב"ם למסכתין.
[90] לפנינו ברש"י: גזירה. והוא תיקון הצנזור.
[91] ד"ה זיל.
[92] כגי' כי"מ בדק"ס עיי"ש. וכן גי' הרשב"א.
[93] כ"ה גם בתוס' ובש"ר בשם הירושלמי, וכבר כתב הרד"ל בפירושו לפסיקתא (שהובא להלן) שבירושלמי לפנינו ליתא. ועי' בפסיקתא.
[94] פרשה מב. עיי"ש.
[95] כ"ה גם ברשב"א בר"ן ובתוס' הרא"ש. ובתוס' ד"ה זיל: תקעו בחדש שופר. (ועי' בפסיקתא).
[96] בראשונים נוסף כאן: אמר הקב"ה הוא בית הועד.
[97] ישעיה ב, ג.
[98] תהלים פט, לח.
[99] בערך דוד.
[100] לפנינו: איבעיא להו מי מיצר ר"ע מיצר או ר"י מיצר.
[101] צ"ל תימה.
[102] חסר כאן: וכשקדשוהו בזמנו. (וליתא גם בלקוטי ר"ב, ושם: ולא נודע עדיין וכו').
[103] דברים יז, ט.
[104] קהלת ז, י.
[105] גם תוס' ד"ה שהימים פי' דקאי על האומר דאין לשמוע לדיין שבימיו. (אלא שהם פירשו אחרת). ומרש"י לא משמע כן.
[106] בליקוטי ר"ב: וכחובה.

הַדְּרוּשׁ הַשְּׁנֵים עָשָׂר
"כִּי יִפָּלֵא"
[לְפָרָשַׁת שׁוֹפְטִים]

אוצר החכמה
13957

"כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נֶגַע לָנֶגַע דִּבְרֵי רִבוֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ" (דברים יז ח).

הַפָּרָשָׁה הַזּאת הִיא שֹׁרֶשׁ הַתּוֹרָה וִיסוֹדָהּ, כִּי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּשְׁתַּווּ הַחֲכָמִים כֻּלָּם בַּדִּינִים הַפְּרָטִיִּים הַמִּתְיַלְּדִים בְּכָל יוֹם, וְלָכֵן, לְסַלֵּק כָּל סָפֵק מִיִּשְׂרָאֵל צִוְּתָה הַתּוֹרָה לִהְיוֹת מַכְרִיעֵי הַמַּחֲלֹקֶת – כַּת הַסַּנְהֶדְרִין, וּבָזֶה אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְחַדֵּשׁ שׁוּם סָפֵק בִּזְמַנָּם שֶׁלֹּא יִתְבָּאֵר. וְכֵן אָמְרוּ בְּפֶרֶק "הַנֶּחְנָקִים" (סנהדרין פח ב): "תַּנְיָא: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: בַּתְּחִלָּה לֹא הָיְתָה מַחֲלֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד יוֹשֵׁב בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית, וּשְׁנֵי בָּתֵּי דִינִין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה – אֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת וְאֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה, וּשְׁאָר בָּתֵּי דִינִין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה יוֹשְׁבִים בְּכָל עֲיָרוֹת יִשְׂרָאֵל, הֻצְרַךְ הַדָּבָר לִשְׁאֹל שׁוֹאֵל מִבֵּית דִּינוֹ, אִם שָׁמְעוּ אָמְרוּ לָהֶם, וְאִם לָאו וכו', אֵלּוּ וָאֵלּוּ בָּאִין לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית שֶׁשָּׁם סַנְהֶדְרִין יוֹשְׁבִים מִתָּמִיד שֶׁל שַׁחַר עַד תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, וּבְשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים יוֹשְׁבִים בַּחֵיל, נִשְׁאֲלָה שְׁאֵלָה בִּפְנֵיהֶם, אִם שָׁמְעוּ אָמְרוּ לָהֶם, וְאִם לָאו, עוֹמְדִים עַל הַמִּנְיָן – אִם רַבּוּ הַמְטַמְּאִין טִמְּאוּ, וְאִם רַבּוּ הַמְטַהֲרִין טִהֲרוּ. מִשֶּׁרַבּוּ תַּלְמִידֵי שַׁמַּאי וְהִלֵּל שֶׁלֹּא שִׁמְּשׁוּ כָּל צָרְכָּם, רַבּוּ מַחֲלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וְנַעֲשֵׂית תּוֹרָה כִּשְׁתֵּי תוֹרוֹת". וּלְפִי שֶׁזֶּה עִקַּר הַדָּת הֶחְמִירוּ בְּעֹנֶשׁ זָקֵן מַמְרֵא מְאֹד, עַד שֶׁאָמְרוּ שֶׁאִם רָצוּ בֵּית דִּין לִמְחֹל אֵין מוֹחֲלִין, שֶׁלֹּא יִרְבּוּ מַחֲלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל.

אוצר החכמה
13957

וְיֵשׁ כָּאן שְׁאֵלָה: שֶׁלְּפִי דִּבְרֵי פָּרָשָׁה זֹאת, הַהַכְרָעָה לֹא נִמְסְרָה רַק לְסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה וְגַם שֶׁיִּהְיוּ בִּמְקוֹמָם, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין יד ב): "מְצָאָן אַבֵּית פַּאגֵי וְהִמְרָה עֲלֵיהֶם יָכֹל תְּהֵא הַמְרָאָתוֹ הַמְרָאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: 'וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ

אֶל הַמָּקוֹם' – מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם", וְאִם כֵּן, מִנַּיִן לָנוּ שֶׁנִּתְחַיֵּב לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה כְּפִי הַכְרָעַת חַכְמֵי הַדּוֹרוֹת.

וְהַתְּשׁוּבָה בָּזֶה: שֶׁזֶּה יָצָא לָנוּ מִמַּה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב (שמות כג ב): "אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת", וְהִיא אַזְהָרָה כּוֹלֶלֶת לָלֶכֶת בְּמִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה אַחַר מַה שֶּׁיַּסְכִּימוּ רֹב חֲכָמֶיהָ, וּבְכָל מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה גַּם כֵּן נִשְׁפָּטִים כְּפִי רֻבָּם, לְבַד מִן הַדְּבָרִים שֶׁהוֹצִיאוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִן הַכְּלָל הַזֶּה בְּפֵרוּשׁ. וְהוּא אָמְרָם בְּפֶרֶק קַמָּא דְ"חֻלִּין" (יא א): "מְנָא הָא מִילְּתָא דְּאָמוּר רַבָּנָן זִיל בָּתַר רוּבָּא? מְנָא לָן, דִּכְתִיב: 'אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת', רוּבָּא דְּאִיתָא קַמָּן כְּגוֹן חֲנֵיוֹת וְסַנְהֶדְרִין לָא קָא מִיבַּעְיָא לָן". וְזוֹ אַזְהָרָה כּוֹלֶלֶת אֵינָהּ תְּלוּיָה בִּזְמַן וְלֹא בְּמָקוֹם. וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ בְּפִרְקָא קַמָּא דְּמַסֶּכֶת "עֲבוֹדָה זָרָה" (ז א): "תָּנוּ רַבָּנָן: שָׁאַל לְחָכָם וְטִמֵּא לֹא יִשְׁאַל לְחָכָם וִיטַהֵר, לְחָכָם וְאָסַר לֹא יִשְׁאַל לְחָכָם וְיַתִּיר, וְאִם הָיוּ שְׁנַיִם – אֶחָד מַתִּיר וְאֶחָד אוֹסֵר, אֶחָד מְטַמֵּא וְאֶחָד מְטַהֵר, אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶם גָּדוֹל בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן הַלֵּךְ אַחֲרָיו, וְאִם לָאו הַלֵּךְ אַחַר הַמַּחְמִיר". וּפֵרוּשׁ "בְּמִנְיָן" הוּא מִנְיַן חַכְמֵי הַדּוֹר שֶׁהִסְכִּימוּ לִדְבָרָיו, וְזֶה מִן הַפָּסוּק שֶׁאָמַרְנוּ. וְזֶהוּ עִנְיַן הַסְכָּמַת הַתַּלְמוּד, וְשֶׁאֵין אָדָם רַשַּׁאי לַחֲלֹק עַל דְּבָרָיו כְּלָל, וְהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁבַּזְּמַן הַהוּא הָיוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל מְקֻבָּצִים בִּישִׁיבוֹתֵיהֶם לַאֲלָפִים וְלִרְבָבוֹת, עַד שֶׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק "שְׁנֵי דַיָּנֵי גְּזֵרוֹת" (כתובות קו א): "כִּי הֲווֹ מִיפַּטְרֵי רַבָּנָן מִבֵּי אַבַּיֵּי, וְאָמְרֵי לַהּ מִבֵּי רָבָא, וְאָמְרֵי לַהּ מִבֵּי רַב פַּפָּא, וְאָמְרֵי לַהּ מִבֵּי רַב אָשֵׁי, הֲווֹ פָּיְישֵׁי מָאתָן רַבָּנָן וְקָארוּ אַנַּפְשַׁיְיהוּ יָתְמֵי דְּיָתְמֵי". וְכֵיוָן שֶׁהִסְכִּימוּ רֹב מִנְיַן הַחֲכָמִים הָהֵם בַּדְּבָרִים הַמֻּסְכָּמִים בַּתַּלְמוּד, נִצְטַוִּינוּ לֵילֵךְ אַחֲרֵיהֶם מִזֹּאת הַמִּצְוָה שֶׁהִיא: "אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת".

וְאִם תִּשְׁאַל וְתֹאמַר: אִם כֵּן, שֶׁמַּה שֶּׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁמֹעַ לְדִבְרֵי הַחֲכָמִים הוּא מֵ"אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת", הֵיאַךְ אָמְרוּ בִּ"בְרָכוֹת" (יט ב): "גָּדוֹל כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת שֶׁדּוֹחֶה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה, תַּרְגְּמָה רַב בַּר שְׁבָא קַמֵּיהּ דְּרַב כָּהֲנָא: בְּלָאו דְ'לֹא תָסוּר', אַחִיכוּ עֲלֵיהּ בְּמַעֲרָבָא: 'לֹא תָסוּר' לָאו דְּאוֹרַיְיתָא הוּא, אָמַר לְהוּ רַב כָּהֲנָא: גַּבְרָא רַבָּה אָמַר מִילְּתָא לָא תַּחִיכוּ עֲלֵיהּ – כָּל אַסְמַכְתָּא דְּרַבָּנָן אַלָּאו דְ'לֹא תָסוּר' אַסְמְכִינְהוּ, וּמִשּׁוּם כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת שָׁרוּ רַבָּנָן". נִרְאֶה מִזֶּה שֶׁמַּה שֶּׁנִּתְחַיַּבְנוּ לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי חֲכָמִים הוּא מִ"לֹּא תָסוּר", וּלְפִי מַה שֶּׁאָמַרְנוּ הָיָה לָהֶם לוֹמַר מֵ"אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת".

וְהַתְּשׁוּבָה בָּזֶה: שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁמֹעַ לְדִבְרֵי סַנְהֶדְרִין מִשְּׁנֵי דְבָרִים – הָאֶחָד: מִמַּה שֶּׁיְּבָאֲרוּ בְּדִינֵי הַתּוֹרָה, וְהַשֵּׁנִי: מִכָּל גָּדֵר וְתַקָּנָה שֶׁיַּעֲשׂוּ. וּלְחַכְמֵי הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם נִצְטַוִּינוּ לִשְׁמֹעַ מִמַּה שֶּׁיְּבָאֲרוּ בְּדִינֵי הַתּוֹרָה, וְזֶהוּ נִכְלַל בְּאָמְרוֹ: "אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת", אַךְ מֵהַגְּדָרִים וְהַתַּקָּנוֹת שֶׁיַּעֲשׂוּ לֹא נִצְטַוִּינוּ בָּהֶם מֵ"אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת", שֶׁזֶּה לֹא יִכְלֹל רַק שֶׁנֵּלֵךְ בְּבֵאוּר מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה אַחַר הָרֹב, וְלֹא יִכָּנְסוּ בִּכְלָל הַזֶּה גְּדָרִים וּסְיָגִים כְּלָל, אֲבָל הִסְמִיכוּם אֶל "לֹא תָסוּר" – שֶׁכְּמוֹ שֶׁנִּתַּן זֶה הַכֹּחַ לְסַנְהֶדְרִין, לִהְיוֹתָם מוֹרֵי הַתּוֹרָה וּגְדוֹלֶיהָ, כָּךְ רָאוּי שֶׁיִּנָּתֵן לְכָל גְּדוֹלֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּדֶרֶךְ הָאַסְמַכְתָּא, וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה יְחֻסוּ הַגְּדָרִים וְהַתַּקָּנוֹת אֶל "לֹא תָסוּר", אַךְ בְּבֵאוּר מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה יִהְיֶה הַחִיּוּב לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵיהֶם מֵ"אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת".

אֲבָל מַה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם, הוּא לָדוּן בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק קַמָּא דַּ"עֲבוֹדָה זָרָה", לֹא מִבֵּאוּרֵי הַתּוֹרָה, שֶׁזֶּה נִמְסַר לְכָל חָכָם וְחָכָם שֶׁיְּבָאֵר הַדָּבָר בְּדַעְתּוֹ. וְהֵן שֶׁיֹּאמַר אֱמֶת אוֹ לֹא יֹאמְרֵהוּ, הַדָּבָר נִמְסַר לִשְׁקוֹל הַדַּעַת, כְּמוֹ שֶׁנָּהַג רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עִם רַבָּן גַּמְלִיאֵל (ר"ה כה א), שֶׁבָּא אֶצְלוֹ בְּמַקְלוֹ וּבְמָעוֹתָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּחֶשְׁבּוֹנוֹ. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק קַמָּא דְּ"בָבָא בָּתְרָא" (יב א): "אָמַר אֲמֵימַר: חָכָם עָדִיף מִנָּבִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְנָבִיא לְבַב חָכְמָה', מִי נִתְלֶה בְּמִי, הֱוֵי אוֹמֵר: קָטָן נִתְלֶה בְּגָדוֹל", וְהוּא מִן הַטַּעַם הַזֶּה – שֶׁאֵין כֹּח בַּנָּבִיא רַק שֶׁיַּגִּיד מַה שֶּׁשָּׁמַע, לֹא שֶׁיּוֹסִיף דָּבָר מִלִּבּוֹ, וְאִם יֹאמַר הָאֱמֶת מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ, וְאִם יֹאמַר הַהֶפֶךְ מִצְוָה לְהָרְגוֹ, אַךְ הֶחָכָם – הֵן שֶׁיֹּאמַר אֱמֶת אוֹ לֹא יֹאמַר מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ.

אַךְ הַסּוּגְיָא הַבָּאָה אַחֲרֵי כֵן צְרִיכָה בֵּאוּר. שֶׁאָמְרוּ שָׁם: "אָמַר אַבַּיֵי: תֵּדַע, דְּאָמַר גַּבְרָא רַבָּה מִילְּתָא וּמִתְאַמְרָה מִשְּׁמֵיהּ דְּגַבְרָא רַבָּה אַחֲרִינָא כְּוָותֵיהּ", וּלְפִי הַפֵּרוּשׁ שֶׁנִּתְפָּרֵשׁ אֵין הַנִּדּוֹן דּוֹמֶה לָרְאָיָה. וְכֵן מַה שֶּׁאָמְרוּ אַחֲרֵי כֵן: "וְדִילְמָא תַּרְוַיְיהוּ בְּנֵי חַד מַזָּלָא נִינְהוּ" וְכָל הַסּוּגְיָא צְרִיכָה בֵּאוּר רַב. וְכָךְ פֵּרוּשָׁהּ: דָּבָר יָדוּעַ הוּא, כִּי הַיַּחַס לֹא יֵאָמֵר רַק בִּדְבָרִים מַסְכִּימִים בְּמִין קָרוֹב, אַךְ אִם אֵינָם מַסְכִּימִים בְּמִין אַף אִם הֵם מַסְכִּימִים בְּסוּג, לֹא יִפֹּל בָּהֶם הַתֹּאַר וְהַיַּחַס, וְלָזֶה לֹא יֵאָמֵר: זֶה הָאָדָם חֲזַק הַמַּרְאֶה אוֹ יְפֵה הַמַּרְאֶה מִזֶּה הַיָּרֹק, לְפִי שֶׁעִם הֱיוֹתָם נוֹפְלִים תַּחַת סוּג הַמַּרְאֶה, אַחֲרֵי אֲשֶׁר אֵינָם מַסְכִּימִים בְּמִין, לֹא יִתָּכֵן בָּהֶם הַיַּחַס וְהַפָּחוֹת וְהַיָּתֵר. וּלְפִיכָךְ, מִכֵּיוָן שֶׁאָמַר אֲמֵימַר: "חָכָם עָדִיף מִנָּבִיא", נִתְחַיֵּב לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ בַּחֲכָמִים כֹּחַ נְבוּאִי, כִּי אִם לֹא, לֹא יְקַבְּלוּ הַפָּחוֹת וְהַיָּתֵר, אַף כִּי יִהְיוּ בְּאֶחָד מֵהֶם סְגֻלּוֹת חֲשׁוּבוֹת אֵינָן בְּזוּלָתוֹ. וּלְפִיכָךְ הוֹכִיחַ אַבַּיֵי: "תֵּדַע, דְּאָמַר גַּבְרָא רַבָּה מִילְּתָא וּמִתְאַמְרָה מִשְּׁמֵיהּ דְּגַבְרָא רַבָּה אַחֲרִינָא כְּוָותֵיהּ", פֵּרוּשׁ: תֵּדַע, שֶׁיֵּשׁ בֶּחָכָם כֹּחַ נְבוּאִי – דְּאָמַר גַּבְרָא

רַבָּה מִילְּתָא, שֶׁאָדָם אֶחָד יְחַדֵּשׁ דָּבָר לֹא יְחַדְּשׁוּהוּ וְלֹא יַאֲמִיתוּהוּ רַבִּים חֲכָמִים כָּמוֹהוּ, וְתַלְמִיד אַחֵר חָכָם שֶׁהָיָה קָדוּם אֵלָיו חִידְּשָׁהוּ כְּמוֹתוֹ, וְלֹא חִידְּשָׁהוּ גַּם כֵּן בִּזְמַנּוֹ זוּלָתוֹ, וְאִלּוּ הִשִּׂיגוּהוּ אֵלּוּ הַשְּׁנַיִם בְּכֹחַ שִׂכְלִי לְבַד, אֵיךְ הָיָה שֶׁאֲלָפִים מֵהַחֲכָמִים שָׁוִים אֲלֵיהֶם לֹא שִׁעֲרוּהוּ, וְאֵלּוּ הַשְּׁנַיִם שִׁעֲרוּהוּ שִׁעוּר שָׁוֶה לְגַמְרֵי מִכָּל צְדָדָיו, זֶה אִי אֶפְשָׁר בְּכֹחַ שֵׂכֶל פָּשׁוּט, אֲבָל מִצְטָרֵף אֵלָיו כֹּחַ נְבוּאִי, כְּלוֹמַר: כֹּחַ שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל. וְעַל זֶה הִקְשָׁה רָבָא וְאָמַר: "מַאי קוּשְׁיָא, דִּילְמָא תַּרְוַיְיהוּ בְּנֵי חַד מַזָּלָא נִינְהוּ", פֵּרוּשׁ: דָּבָר יָדוּעַ הוּא, שֶׁהַנֶּפֶשׁ מִצַּד שֶׁהוּא שֵׂכֶל נִבְדָּל חָל בָּאָדָם כְּדַעַת רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, הִיא שָׁוָה בְּגוּף רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, אִם כֵּן, מַדּוּעַ יִתְחַלְּפוּ כֹּחוֹתָם, שֶׁזֶּה יִהְיֶה מוּכָן לְקִבּוּל הַחָכְמָה וְזֶה יִהְיֶה בִּלְתִּי מוּכָן אֵלֶיהָ. זֶה יִתְחַיֵּב בְּהֶכְרֵחַ מֵאֶחָד מִשְּׁנֵי דְבָרִים: אוֹ מִצַּד הַחֹמֶר, אוֹ מִצַּד נוֹתֵן הַצּוּרָה וּמְחַדֵּשׁ הַהֲוָיָה. אִם מִצַּד הַחֹמֶר – כִּי אַף שֶׁיִּהְיֶה נוֹתֵן הַצּוּרָה אֶחָד בִּשְׁנֵיהֶם, אַחַר שֶׁזֶּה פּוֹעֵל בַּחֹמֶר הַטּוֹב וְזֶה בְּחֹמֶר בִּלְתִּי טוֹב, אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּחוֹת בִּשְׁנֵי הַפְּעוּלִים אֲחָדִים וּמַסְכִּימִים. וְעַל זֶה הַדֶּרֶךְ הוּא מַה שֶּׁאָמְרוּ בְּ"שַׁבָּת" (קנו א): "הַאי מַאן דִּבְכוֹכָב חַמָּה יְהֵא – גֶּבֶר נָהִיר וְחַכִּים יְהֵא, מִשּׁוּם דְּסִפְרָא דְחַמָּה הוּא". דְּבָרָיו הֵם מִצַּד הַפּוֹעֵל, אַךְ אֵין כַּוָּנָתָם שֶׁשְּׁנֵי אֲנָשִׁים שֶׁיִּהְיוּ נוֹלָדִים בְּכוֹכָב חַמָּה, וְהָאֶחָד – מִזְּגוֹ מִן הַטּוֹב שֶׁבַּלֵּיחוֹת וּמֶזֶג מוֹחוֹ הַמְשֻׁבָּח שֶׁיִּהְיֶה, וְהָאַחֵר – עָב שֶׁבַּלֵּיחוֹת עָכוּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם נוֹלָדִים בְּרֶגַע אֶחָד לֹא יִשְׁתַּוּוּ בְּקִבּוּל הַחָכְמָה, כִּי אַף עַל פִּי שֶׁהַפּוֹעֵל אֶחָד, תִּתְחַלֵּף הַפְּעֻלָּה כְּפִי הִתְחַלְּפוּת הַמִּתְפַּעֲלִים אֲשֶׁר פּוֹעֵל בָּהֶם, וְזֶה בָּרוּר עִם הִסְתַּכְּלוּת הַמּוּעָט, וְעַל זֶה הַדֶּרֶךְ יִתְחַלְּפוּ כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ מִצַּד מִזְגֵי הַגּוּף, וְיִשְׁתַּנּוּ גַּם כֵּן מִצַּד נוֹתֵן הַצּוּרָה, וְזֶה תָּלוּי בְּרִגְעֵי הַהֵרָיוֹן וְהַלֵּדָה. וּלְפִיכָךְ הִקְשָׁה רָבָא וְאָמַר: "מַאי קוּשְׁיָא", כְּלוֹמַר: אֵי זֶה הוֹכָח הוּא זֶה שֶׁיִּהְיֶה לְחָכָם כֹּחַ נְבוּאִי מֵהַסְכִּים שְׁנֵי אֲנָשִׁים מִתְחַלְּפִים בְּדָבָר אֶחָד לֹא יַסְכִּימוּ בּוֹ זוּלָתָם, כִּי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה זֶה מִצַּד שֶׁהֵם בְּנֵי חַד מַזָּלָא, וְלָכֵן יַסְכִּימוּ כֹּחוֹת נַפְשָׁם וְשִׂכְלָם, וְאַף כִּי יִהְיוּ מִתְחַלְּפֵי הַמֶּזֶג, לְפִי שֶׁהֵם מַסְכִּימִים מִצַּד הַפּוֹעֵל יַסְכִּימוּ דַּעְתָּם וּסְבָרוֹתָם, וְאִם לֹא יַסְכִּימוּ בָּהֶם רַבִּים מֵהָאֲנָשִׁים.

וְהִקְשָׁה מִצַּד נוֹתֵן הַצּוּרָה וְלֹא הִקְשָׁה מִצַּד הַמֶּזֶג, לְרִחוּק הִמָּצֵא הִשְׁתַּוּוּתָם אוֹ הִמָּנַע. וּלְפִיכָךְ חִדֵּשׁ רָבָא וְאָמַר: "תֵּדַע דַּאֲמַר גַּבְרָא רַבָּה מִילְּתָא וּמִתְאַמְרָה מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי עֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף כְּוָותֵיהּ", וְהָיְתָה כַּוָּנָתוֹ: שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ שָׁוִים מִצַּד נוֹתֵן הַצּוּרָה חָכָם אֶחָד בִּזְמַנֵּנוּ זֶה עִם רַבִּי עֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף, שֶׁהֲרֵי מֻרְחָק מַעֲלָתָם וְשִׂכְלָם (כָּבֵד) [רַב] מְאֹד, וְאֵיךְ יִשְׁתַּתְּפוּ בָּזֶה הָאוֹתוֹת הַגָּדוֹל.

וְעִם כָּל זֶה הִקְשָׁה רַב אָשֵׁי: "וְדִילְמָא לְהַאי מִילְּתָא בַּר חַד מַזָּלָא הוּא", כְּלוֹמַר: שֶׁהַסִּבּוֹת הָרְחוֹקוֹת הַשְּׁמֵימִיּוֹת נֶעֱלָמוֹת מִמֶּנּוּ וְאֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה לִשְׁנֵיהֶם סִבָּה נוֹתֶנֶת אֵיזֶה הָאוֹתוֹת בְּדָבָר אֶחָד וְלֹא יִמָּשֵׁךְ זֶה בַּכֹּל, וּלְפִיכָךְ הֶעֱלָה רַב אָשֵׁי וְאָמַר: "תֵּדַע דַּאֲמַר גַּבְרָא רַבָּה מִילְּתָא וּמִתְאַמְרָה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי כְּוָותֵיהּ", וְזֶה יַכְרִיחַ שֶׁזֶּה בְּכֹחַ נְבוּאִי, כִּי מַה שֶּׁהוּא "הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי" לֹא יִשְׁפְּטֵהוּ הַשֵּׂכֶל, אֲבָל הוּא לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ, כִּי אִם יִשְׁפְּטֵהוּ הַשֵּׂכֶל הָיָה נִמְסָר לַחֲכָמִים כִּשְׁאָר מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה וְלֹא תִצְטָרֵךְ עָלָיו "הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי", וְאַחֲרֵי שֶׁאָנוּ רוֹאִים שֶׁזֶּה הֶחָכָם מַסְכִּים לְדָבָר שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל, עַל כָּרְחֵנוּ הוּא בְּכֹחַ נְבוּאִי שֶׁבּוֹ.

וּבִהְיוֹת הַנָּבִיא וְהֶחָכָם הִשְׁתַּתְּפוּ בְּכֹחַ נְבוּאִי, וְיֵשׁ לְחָכָם יִתְרוֹן עַל הַנָּבִיא, שֶׁהֶחָכָם יֹאמַר מַה שֶּׁיֹּאמַר כְּפִי שִׂכְלוֹ, וְיִהְיֶה אֱמֶת אוֹ לֹא יִהְיֶה מְצֻוֶּה לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה עַל פִּיו, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּנָבִיא, יִתָּכֵן לוֹמַר "חָכָם עָדִיף מִנָּבִיא". וּמִצַּד אַחֵר יִמָּצֵא שֶׁהֶחָכָם עָדִיף מִנָּבִיא – שֶׁהָאֱמוּנָה בַּנָּבִיא תְּלוּיָה בְּדַעְתּוֹ שֶׁל חָכָם, וְאֵין הָאֱמוּנָה בְּחָכָם תְּלוּיָה בַּנָּבִיא כְּלָל. שֶׁאִם יְצַוֶּנּוּ הַנָּבִיא שֶׁלֹּא נִשְׁמַע לְחָכָם לֹא נֹאבֶה לוֹ, אַךְ בְּחִינַת הַנָּבִיא הִיא נִמְסֶרֶת לְחָכָם, שֶׁהֲרֵי אָמְרָה תּוֹרָה דברים יח טו): "נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כָּמֹנִי יָקִים לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן", וְלֹא פֵּרְשָׁה וְאָמְרָה בַּמֶּה יִבָּחֵן אִם זֶה נָבִיא אֲמִתִּי אִם לָאו, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמַר (שם כא כב): "וְכִי תֹאמַר בִּלְבָבְךָ אֵיכָה נֵדַע אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְּרוֹ ה', אֲשֶׁר יְדַבֵּר הַנָּבִיא בְּשֵׁם ה'" וגו', לֹא יִתְחַיֵּב מִזֶּה שֶׁכָּל מַה שֶּׁיִּהְיֶה הַדָּבָר וְיָבוֹא הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבְּרוֹ ה', שֶׁזֶּה מַאֲמָר שׁוֹלֵל כּוֹלֵל וְלֹא יִתְהַפֵּךְ, רַק מְחַיֵּב חֶלְקִי, וְאִם כֵּן, כְּשֶׁאָמְרָה תוֹרָה "אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן", אֵיךְ לֹא פֵּרְשָׁה בְּאֵיזֶה אוֹת נִשְׁמַע לוֹ, אֶלָּא לֹא מְסָרוֹ הַכָּתוּב אֶלָּא לַחֲכָמִים. וְעַל זֶה יָסְדוּ הַחֲכָמִים (נדרים לח א) תְּנָאֵי הַנָּבִיא שֶׁיִּצְטָרֵךְ לִהְיוֹת חָכָם גִּבּוֹר וְעָשִׁיר וְיֶתֶר הַתְּנָאִים, וּכְשֶׁיִּהְיֶה כֵּן וִיצַוֵּנוּ לִשְׁמֹר הַתּוֹרָה אוֹ בְּאַזְהָרוֹת פְּרָטִיּוֹת לְשָׁעָה, נִשְׁמַע אֵלָיו אִם יִתֵּן אוֹת וּמוֹפֵת. כֵּן דַּעַת הַחֲכָמִים הַקּוֹדְמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה.

וְאָמַר הַכָּתוּב שֶׁזֶּה הַנָּבִיא נִתַּן לָנוּ בִּמְקוֹם הַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים אֲשֶׁר יִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶם הָאֻמּוֹת, וּלְהַשְׁלִים תּוֹעַלְתָּם יַעֲמֹד לָנוּ, כִּי בֶּאֱמֶת הַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים יַקְדִּימוּ הַיְדִיעָה בִּקְצָת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יְקֻבַּל בָּם תּוֹעֶלֶת, וּלְפִיכָךְ, כְּשֶׁאָסְרָה תוֹרָה עִנְיַן אֵלּוּ הַיְדִיעוֹת אֲשֶׁר יְקֻבַּל בָּהֶן תּוֹעֶלֶת, הִשְׁלִימַתְהוּ בְּיוֹתֵר שְׁלֵמוּת, וְהוּא עִנְיַן הַנָּבִיא. וְהוּא אָמְרוֹ (יח ט-טו): "כִּי אַתָּה בָּא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת וגו', לֹא יִמָּצֵא בְךָ וגו', כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֶל מְעֹנְנִים וְאֶל

את האשה כי אם **על פי שני עדים או שלשה עדים** ולא ישענו על פי עד אחד. כי אחרי שהיה החוטא אחד ראוי שיעידו עליו יותר מאחד אם שנים ואם שלשה. וכבר התעוררו רז"ל (מכות ה:) אם מתקיים העדות בשנים למה פרט לך הכתוב שלשה ואמרו שבא להקיש הג' לב' באמות העדות ופסולו כי תרי כמאה ומאה כתרי. וכפי הפשט רצתה התורה שאם ימצאו שם ג' עדים יהיו שלשתם מעידים בדבר. אבל אם לא יהיו שם יותר מן ב' הנה הם יספיקו. וזה אמרו **או שלשה עדים** ולא יספיק עד אחד. ושאר הדעות שהביא הראב"ע בזה הבל המה מעשה תעתועים.

ולפי שהיו הדיינין נמשכים אחר העדים והעם היה נמשך אחר הדיינים. לכן אמר **יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה.** ואם תאמר מה לו לעם בזה. לכן אמר **ובערת הרע מקרבך.** רוצה לומר שכל העם היו מחוייבים בביעור עובדי ע"ז שאם לא יעשו כן יהיו גם הם נחשדים בדבר אחרי שלא מיחו בו. הנה כל זה נכלל בשופטים שהיא המדרגה הראשונה מההנהגה האנושית.

והותר במה שפירשתי בזה הספק הד':

(ח-יג) **כי יפלא ממך דבר וגו'** עד **כי תבא אל הארץ.** הפרשה הזאת תדבר מהמדרגה הב' מההנהגה האנושית והיא בבית דין הגדול אשר בירושלים הנקראים סנהדרין. ואמנם מנוים אם היה לשבטים כמו מנוי השופטים הראשונים אשר זכרתי (לעיל ריש הפרשה) או אם היה מיוחד למלך או לנביא הנה זה לא נתפרש בכתוב. ואחשוב אני שבזמן שהיה מלך הוא היה ממנה אותם. וכאשר לא היה שם מלך השופט הגדול היה ממנה את כל אחד מהסנהדרין עם עצתם כי כאשר היה מת אחד מהם אותו השופט הגדול עם עצת שאר הסנהדרין היו ממנים אחר תחתיו ובמות השופט הגדול היו כלל הסנהדרין ממנים אחד מהם לראש ולשופט עליהם. והנה הפרשה הזאת בלי ספק היא יסוד התורה כלה ועיקרה ולכן ראוי לפרשה בשרשיה ועקריה. וכדי שתכלול כוונתי במה שאומר בה אסדר אותה בהודעות:

ההודעה הא' שהבית דין הגדול כבר צוה עליו יתרו בעצמו במה שאמר (שמות יח כב) ושפטו את העם בכל עת והיה כל הדבר הגדול יביאו אליך וכל הדבר הקטן ישפטו הם. הרי לך שהיה שם בית דין ראשון שרי האלפים ושרי המאות השופטים את העם ובית דין עליון עליהם והוא משה רבינו ע"ה. ולכן בעלותו להר אמר לזקנים שבו לנו בזה עד אשר נשוב אליכם והנה אהרן וחור עמכם מי בעל דברים יגש אליהם (שם כד י) רוצה לומר שאהרן וחור יהיו במקום בית דין הגדול שבפרשת בהעלותך נמנו ע"פ הזקנים לעמוד עם משה במשא העם והם עמו היו בית דין הגדול. הנה אם כן המצוה הזאת כבר נזכרה בתורה. וביאר משה רבינו ע"ה כאן איך נשמע לבית דין הגדול ובמה יהיה כחו והעונש שיענש כל מי שיעבור על דבריו שזה לא נזכר שמה:

ההודעה השנית שהבית דין הגדול שהיה בירושלם היו שבעים ואחד סנהדרין מגדולי ישראל בחכמה בתבונה ודעת ובכל מלאכה והוא דוגמת השבעים זקנים שהיו עם משה במשא העם ולכן היו כמספרם והגדול שבהם היה משה רבינו ע"ה והוא הנקרא שופט או ראש או נשיא. והגדול שבשבעים הוא משנה לראש ויושב לימינו ונקרא אב בית דין והיו בלשכת הגזית. והיו יושבים כמו חצי גורן בעגול כדי שיהיה הנשיא ואב בית דין רואה את כלם:

ההודעה הג' שהתורה צותה שאחרי שרבוי הדעות יחייב בהכרח החלוף והמחלוקת ביניהם. שאיזה ספק שיתחדש לפני הבית דין אשר בשערים אם בדיני ממונות ואם בדיני נפשות שאותו בית דין יפסקו בו. שהשופטים ההם עצמם יעלו לירושלם אם בזמן הרגל או בזמן אחר שירצו וישאלו אמתת הדבר המסופק אצלם בבית דין הגדול ושההכרעה במחלוקת ההם תהיה על פי הסנהדרין שמה.

וכן אמרו בפרק הנחנקין (סנהדרין פח:) תניא אמר רבי יוסי מתחלה לא היו מרבין מחלוקת בישראל אלא בית דין של שבעים ואחד היה יושב בלשכת הגזית ושני בתי דינין של עשרים ושלשה היו יושבים אחד על פתח הר הבית ואחד על פתח העזרה ושאר בתי דינין של עשרים ושלשה יושבים בכל עיירות ישראל. הוצרך הדבר לשאול שואל מבית דין שבעירו וכו' אם שמעו אמרו להם. ואם לאו אלו ואלו באים ללשכת הגזית ששם סנהדרין יושבים בחיל מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים. שאלו בפניהם אם שמעו אמרו להם. ואם לאו עומדים על המנין אם רבו המטהרים טהור אם רבו המטמאין טמא. משרבו תלמידי שמאי והלל

שלא שמשו כל צרכן רבו המחלוקת בישראל ונעשתה תורת הש"י כשתי תורות.

הנה בארו שעיקר הדת ופירושה היה במושב הסנהדרין ולזה החמירו (שם) בעונש זקן ממרא עד שאמרו שאם רצו בית דין למחול אין מוחלים לו כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל. ועל זה אמר הכתוב בכאן **כי יפלא ממך דבר.** והפרשה לא תדבר עם הבעלי דינים שיעשו זה. כי אם עם השופטים שבערים שזכר למעלה שאם יפלא ויסתר משכלם דבר בענין המשפט. אם שיביא הספק ענין העדים שזכר או הוראת השעה או הוראת המקום או דבר אחר שבעבורו יקשה בעיניהם לשפוט הדבר ההוא כפי ההנחות הדתיות וכפי המשפטים הכתובים בתורה.

וזה אם **בין דם לדם** רוצה לומר שיתחדש הספק בין הדמים הטהורים לטמאים או בדיני נפשות בדם הנשפך בארץ שכל זה יקרא בין דם לדם. או **בין דין לדין** שהוא בדיני ממונות בהבדלים אשר בין הזכות והחובה. או **בין הנגעים** אם לטהר או לטמא או להסגיר אם יקרא נגע פצע וחבורה. **ודברי ריבות** הם דיני נפשות. ואפשר לפרש דברי ריבות שהוא הכלל. ובכלל כל **דברי ריבות** שיהיו **בשעריהם** מאיזה מין שיהיו שאז יעלו השופטים ההם לירושלם וילכו לבית המקדש **המקום אשר יבחר ה'** לפני הסנהדרין ולפני **השופט** שהוא הנשיא והראש אשר עליהם **ושידרשו** המשפט מאתם **והם יגידו דבר המשפט** ומה שיגזרו הם **ישמרו לעשות ולא יטו ימין ושמאל:**

ההודעה הד' שמושב הסנהדרין היה מושפע מהש"י ברוח עליון. ולכן היו שבעים ואחד כמספר שבעים זקנים עם משה רבינו ע"ה להורות שהיה חל עליהם רוח משה רבינו ע"ה ורוח אותם הזקנים המתנבאים בהנהגת העם. ולהורות על זה גם כן היה מושבם בבית המקדש בלשכת הגזית להורות. כדי שהשכינה השורה בבית האלהים תהיה עמהם. וכמו שאמרו רז"ל (סנהדרין יד:) **ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה'** מלמד שהמקום גורם.

ולהיות השכינה עמהם נקראו אלהים כמו שנאמר (תהלים פב א) **אלהים נצב בעדת** אל בקרב אלהים ישפוט. והיה זה לפי שהמשפטים התוריים אין הכונה בהם בלבד לתקן הישוב המדיני. אבל היה זה התכלית העצמיי בהם כדי שיחול השפע האלהי באומתנו. וכן היה תגמול ושכר המשפטים גדול מאד כמו שפירשתי בפרשת והיה עקב (לעיל ז יב-טז בסופו) כי כמו שהקרבנות היו לזה התכלית בעצמו רוצה לומר לסבב הדבקות והקרבה בין הש"י ובינינו. ככה היו המשפטים לזה התכלית עצמו עם היות שלא נשיג אופן המשכו מצד המשפטים כמו שנסכל הרבה מסבות הדברים הטבעיים בהיות שנתאמת מציאותם.

ומזה נמשך מה שאמרו רז"ל (סנהדרין ז.) כל דיין שדן דין אמת לאמתו ראוי שתשרה עליו שכינה שנאמר (תהלים פב א) **אלהים נצב בעדת אל** ובפ"ק דשבת (י.) אמר כל דיין שדן דין אמת לאמתו אפי' שעה אחת כאלו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית. כתיב הכא (שמות יח יג) **וישב** משה לשפוט את העם מן הבקר עד הערב. וכתיב התם (בראשית א ה) **ויהי** ערב ויהי בקר. והשותפות הזה ענינו כי כמו שבמעשה בראשית חל שפע האל בתחתונים שמאתו נתהוה כל דבר. כך כל דיין שדן דין אמת לאמתו ממשיך השפע ההוא על האומה. ואם זה בכל דיין כל שכן וכל שכן בבית דין הגדול ששם ישבו כסאות למשפט כי היתה שכינה עמהם. ולכן כל סתום וחתום יהיה לפניהם מבואר. וזהו אמרו **והגידו לך את דבר המשפט** רוצה לומר אל תחשוב שגם בעיניהם יפלא מה שנפלא ממך. כי הם בלי ספק יגידו ויבארו לך את דברי המשפט. ויתבאר זה עוד בהתר הספק הח':

ההודעה הה' היא שבית דין הגדול לא לבד היה בידו לבאר את דבר המשפט ולהכריע את המחלוקת והספקות. אבל גם לשפוט שלא כדין לא לעבור על דברי תורה כי אם להוראת שעה. וכבר חשב הר"ן (הדרוש הי"א) סותר לזה באמרו שלא היה ביד בית דין הגדול להכות ולהעניש להוראת שעה כי אם ביד המלך. ושאלו מצאנו זה בבית דין הגדול היה לפי שלהעדר המלך יהיה להם כח בית דין וכח המלך ומאותו צד יהיו דנים כפי צורך השעה.

וחוץ ממעלת כבוד תורתו אין הדבר כן. כי לא היה דבר ביד המלך שלא יוכלו הסנדרין עשותו. ומזה יראה שלא היה המלך הכרחי באומה ישראלית כאשר הוא בקרב הגוים כי הנה המשפט הצודק נמסר כפי התורה לבתי דינים שבכל עיר ועיר. והמשפט הראוי לפי צורך השעה נמסר לסנהדרין. ולכן אמרו רז"ל בפרק נגמר הדין (סנהדרין מו.) רבי אליעזר בן יעקב אומר שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה ושלא לעבור על דברי

תורה אלא לעשות סייג לתורה וכו'. ולא היה זה אליהם מיד המלך או בכח המלכות כי אם מעצם אומנותם. הלא תראה לפני מלוך מלך בישראל היה זה משפט השופטים הגדולים שבישראל העומדים במקום הסנהדרין. וכבר הרגיש הרב בחולשת דעתו וכתב שאפשר לומר שכל מה שנמשך למצות התורה בין על פי משפט הצודק בין כפי צורך השעה היה מסור לבית דין הגדול. אבל במה שבין אדם לחבירו היה בבית דין המשפט הצודק בלבד ומה שיהיה להוראת שעה היה ביד המלך. וכל זה מהרב לדעתו שהמלך היה הכרחי בעם. ואין זה דעתי כמו שיתבאר כי זה וזה היה מסור ביד הסנהדרין:

ההודעה הו' שמה שצותה התורה לשמור ולעשות כפי הסכמת חכמי הדור שאינו מאותה סבה וטעם שצוה בסנהדרין. אבל בחכמי הדור נתחייבו ממה שכתוב (שמות כג ב) אחרי רבים להטות. ולסנהדרין נתחייבנו מלא **תסור מכל הדבר אשר יגידו לך וגו'**. ואם יקשה ממה שאמרו רז"ל במסכת ברכות (יט:) גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה. שיראה מאותה סוגיא שנתחייבנו לשמוע לחכמי הדור מלא תסור לא מאחרי רבים להטות. כבר השיב על זה הר"ן (הדרוש הי"ב) שהשמיעה מהסנהדרין אפשר שתהיה באחד מב' דברים. הא' במה שיבארו מדיני התורה ומצותיה. והב' מכל גדר ותקנה שיעשו. והנה ביאור דיני התורה מפי חכמי הדור נכלל באמרו אחרי רבים להטות. אך הגדרים והסייגים והתקנות שיעשו החכמים לא נצטוינו לשמעם מפסוק אחרי רבים להטות כי אם מלא תסור. שכמו שנתן לסנהדרין להיותם מורי התורה כן ראוי שינתן לחכמי הדורות:

ההודעה הז' שרוב הסנהדרין היו מהכהנים והלויים המשרתים את פני ה' והיה זה לסבות. מהן להיותם פנויים מבלי טורח ועמל הנחלות והקרקעות. כי לא היה להם חלק ונחלה עם ישראל ולכן היו עוסקים תמיד בלמוד התורה ומשפטיה. והיו יותר מוכנים לעמוד בדבר המשפט וכמו שאמר (לקמן לג י) יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל וגו'. ומהם כי להיותם משרתי ה' וכהנים לאל עליון היתה חכמתם יתרה ויראת שמים בקרבם כפי עבודתם התמידית. וכמו שכתוב (מלאכי ב ג) שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא. ומהם שלהיותם עובדים בבית המקדש היו נכנסים משם ללשכה והיה קרוב אליהם מאד דבר המשפט וכמו שאמר **והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן העומד לשרת שם וגו'**. ולכן אמרה תורה בענין הסנהדרין **ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם** כי היו רוב הסנהדרין כהנים ולויים. וצותה שלא יאמרו השופטים הבאים לשאול את פי ה' זה השופט חכם אבקש ממנו או אינו חכם ואינו יודע יותר ממני. כי אין עליו כי אם שישאל את השופט אשר יהיה בימים ההם:

ההודעה הח' שהנה משפט הסנהדרין יהיה באחד מג' אופנים. אם שיאמרו כך שמענו וכך קבלנו הלכה למשה מסיני. ואם שיפרשו התורה על פי הכתב בפירוש אמתי. ואם שיגזרו מה שראוי לעשותו כפי צורך השעה וצורך המקום אף שלא יהיה כפי התורה. ולהיות ענין משפטם נכלל בג' המינים האלה אמר כאן עליהם שלש אזהרות כי הנה אמר ראשונה **ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה'** שהוא הדבר המקובל אצלם שעליו יצדק שם הגדה ביחוד. כמו שאמר (דברים לב ז) שאל אביך ויגדך זקנך ויאמרו לך. כי הגדה שם נאמר בכלל וביחוד בכלל על כל ספור. וביחוד על הגדת הדבר שהיה ושקרה המקובל. ולזה אמר כאן **על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא** ואמר מה שיגידו לך מה ששמעו וקבלו מן הראשונים כדברי (הספק) [הפסק] ההוא אותו תעשה.

ועל המין השני שהוא הפירוש והביאור על דברי התורה אמר **ושמרת לעשות ככל אשר יורוך על פי התורה אשר יורוך**. רוצה לומר שלא יחשוב בעצמו לומר פירושי הוא נאה ומתישב יותר מתקבל מהפירוש אשר הסנהדרין עושים. אבל ישמור עצמו מזה כי אם לעשות כפי מה שיורו ויפרשו על פי התורה שיורו הם כי הוא הפירוש האמתי אין עוד מלבדו. ועל המין השלישי מהגזרה לצורך שעה אמר עוד **ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה**. כי הנה לא תלה זה על פי התורה לפי שלא היה ענינו פירוש. ולא אמר יגידו לך לפי שלא היה מקובל. אבל היה ענינו לבד גזרה מאתם כפי הזמן והמקום ולעשות סייג לתורה. ולזה יחסו לעצמם באמרו **ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה.**

ולפי שבמין הראשון מהמקובל לא היה ראוי שיהיה פוצה פה ומצפצף וגם לא במין השני אבל במין השלישי כבר יפול הספק להיות כנגד השרשים הכוללים התוריים הנה בעבור זה

הוצרך לומר על זה המין השלישי מהסייגים והתקנות לחייבו לאו ושמירה רבה **לא תסור מן הדבר וגו'**. ואולי אמר **לא תסור מן הדבר** על כל ג' ההוראות הנזכרים שבכלם לא יסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל הנה התבאר שאין יתור כלל בכתובים **והותר עם זה הספק הה':**

וביאר עונש השופט אשר יבא לשאול ולא יקיים דברי בית דין הגדול וישנה בהם דבר באמרו **והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן העומד לשרת שם**. שהוא כל אחד מהסנהדרין שהוא כהן או לוי ועומד שם בכונה רצויה לשרת את ה' בדבר המשפט **או אל השופט** שהוא ראש הסנהדרין אף על פי שלא יהיה כהן ולוי. הנה ימות האיש ההוא לא בעבור חומר הספק כי אולי יהיה מדיני ממונות ואין בהם חטא משפט מות. כי אם בעבור שלא שמע לבית דין הגדול ולא האמין ששכינה שרויה ביניהם והלך לעשות בהפך מה שאמרו לו שהוא כחולק על השכינה ולכן ראוי שיומת. וכבר אמרו חז"ל (סנהדרין פט.) שהיו ממתינים אותו עד הרגל וממיתים אותו ברגל כדי שכל ישראל **ישמעו וייראו ולא יזידון עוד.**

ואחרי שפירשתי הפרשה בח' ההודעות האלה ראוי שאבא אל התר הספקות אשר העירותי בם. ואומר שהנה בהתר הספק הששי ראיתי לרש"י ז"ל דרך נכון. שכתב אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין כל שכן כשיאמרו לך על ימין שהוא ימין ועל שמאל שהוא שמאל. רצה בזה שמה שאמרו ז"ל בספרי (שופטים קנד) אפילו יאמרו על ימין שהוא שמאל וכו'. שהוא כפי מחשבת השואל ודעתו לא כפי האמת בעצמו. כי ימין הסנהדרין הוא תמיד ימין והשמאל הוא תמיד שמאל. וכבר יורה על טוב פירושו אמרם בספרי (שם) אפילו מראין בעיניך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין שמע אליהם. ואליו הסכים הרמב"ן.

אבל הרב רבינו נסים (הדרוש הי"א) קבל הכתוב כמו שהוא ימין ושמאל ודבריהם ז"ל על פי פשוטם אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין. וגזר אומר שהדברים כפשוטן ושלא דברה תורה והחכמים ז"ל כפי מחשבת השואל כי אם כפי אמתת הדין. שיאמרו הסנהדרין בענין הדין על זולת אמתתו שהוא ימין בהיותו כפי האמת שמאל ועל השמאל כפי האמת יאמרו שהוא ימין. אבל אמר שהתורה נהגה במצות כמו שנהג הטבע בדברים הטבעיים ששׂם במורכב כחות להתמדת מציאותו וטובתו והם על הרוב יתקנו המורכב ויתמידוהו. עם היות שלפעמים על צד הזרות כבר ימשך מהכחות ההם הפסד המורכב כענין בכח המושך ששם אותו הטבע להמשיך המזון הנאות לאותו נמצא עד שאם יתבטל הכח המושך ההוא ימות. עם כל זה לפעמים הכח המושך ההוא ימשוך הדבר הבלתי נאות ויתילדו ממנו חלאים ברוב הזמן והטבע לא ישגיח לזה לפי שכונתו תמיד על התקון הכללי ולא ישגיח על ההפסד המגיע על צד הזרות ועל המעט.

כן היתה המצוה בסנהדרין שהתורה השגיחה על התקון לתקן ההפסד שהיה אפשר שיגיע בחלוף הדעות והמחלוקות ושתעשה התורה תורות רבות. ולתקן זה נתן ומסר הכרעת הדור לחכמי הדור לפי שעל הרוב ימשך מזה תקון כשיהיה משפטם צודק כי שגיאות החכמים הגדולים מועטות וכל שכן היושבים לפני ה' בסנהדרין. ועם היות שעל המעט יאמרו על ימין שהוא שמאל לא חששה התורה להפסד ההוא המועט וראה לסבול אותו מצד התקון הכללי אשר בזה.

עוד ראה הרב לומר תשובה אחרת בדבר. והיא (שזה) [שאי אפשר] שימשך במה שיכריחו החכמים הפסד בנפש כלל גם שיאכל דבר טמא ואסור בחשבם שהוא מותר. לפי שבתקון שימשך לנפש מההכנע למצות החכמים מורי התורה יסור הרע המעותד להתילד בנפש מהדבר האסור. כמו שיקרה לאדם שיאכל דבר מזיק על דעת שהוא מועיל ולכן מחשבתו תפעל במאכל ההוא ויסור ממנו היזקו אם לא שיהיה מופלג ההזק. זהו דעתו ולא נחה בו דעתי לפי שעל הרוב ועל המעט אין ראוי שנאמין שימשך דבר רע מהמצות האלהיות. ולא יצוה הש"י שיאמינו משאת שוא לא על המעט ולא על הרוב. חלילה לרז"ל לכוין לדבר הזה ולא תסמוך התורה על פועל הדמיון בשומר המצות שיחשוב לטהור הטמא ולמותר האסור ולמועיל המזיק. כי הנה תורת ה' צדק צדק תרדוף וה' אלהים אמת ותורתו אמת.

אבל הנראה בו אצלי באמתת הענין הוא. שמשפטי התורות הם כוללים ואי אפשר שימצאו בהם כל הדברים המקריים הפרטיים שיקרו בכל יום. ומבואר הוא כי עם היות המשפטים הכוללים ההם צדיקים וישרים בעצמם כבר יקרה שיבא הדבר באופן שהמשפט הכולל לא יישירהו

ולא יצדק עליו. דרך משל כלל גדול אמרו בדיני ממונות המוציא מחבירו עליו הראיה או חזקה אין אדם פורע תוך זמנו וכבר יקרה שהתובע תובע דין אמת ואין לו ראיה או שפרע תוך זמן המיועד לו ואין רואה וכיוצא באלה הענינים ואז לא ימלט אם שישפוט השופט כפי המשפט הפרטי ויעֵול ויחמוס כפי המשפט הכולל או שישפוט צדק כפי המשפט הכולל ויעֵול כפי האמת הפרטי.

וככה הענין באותה ששנינו בפרק היו בודקין במסכת סנהדרין (מ:) שהיו שואלין את העדים בענין הרוצח מכירים אתם אותו התריתם בו קבל ההתראה וכו' המיתו תוך כדי דבור. לפי שכל זה הוא צריך כפי הצדק הכולל והמשפט המוגבל שלא יומת אדם אם לא שידע שיהיה חייב מיתה במה שיעשה. והדיינים כפי המשפט הצודק לא ימיתו את הרוצח אם לא שהרג בעדים והתראה ותוך כדי דבור ובכל אותם התנאים שזכרו. אבל אם ימשך הדבר כן תמיד יהיו הרוצחים רבים ויפסד הישוב המדיני וכמו שאמרו רז"ל על זה (ב"מ ל:) לא חרבה ירושלם אלא מפני שדנו בה דין תורה. רוצה לומר כפי האמת הכולל ולא היו מישרים אותו כפי השעה אבל היו אומרים יקוב הדין את ההר.

ויצטרך מפני זה בעם פעמים לדון הדבר כנגד המשפט הכולל הצודק כפי הזמן והמקום. לא לעבור על דברי תורה כי אם מפני צורך השעה. ומפני שזה הכח והיכולת רוצה לומר להכות ולהעניש אשר לא כדת ולעבור על דברי תורה ומשפטיה אין ראוי שימסר לכל אדם כי אם לשרידים אשר ה' קורא. לכן צוה ית' שהשופטים אשר בכל עיר ועיר ישפטו משפט צדק תמיד ולא יהיה בידם לעבור בדבר על משפטי התורה הכוללים. אבל כשיפלא מהם הדבר לענין המשפט שזה יהיה על הרוב כשיתברר אליהם שאינם מסכימים השרשים הכוללים התורניים עם מה ששכלם נותן שראוי לעשות בענין ההוא שלפניהם כפי צורך השעה והמקום. ויספקו אם ידינוהו כפי המשפטים המוגבלים הכוללים ויהיה בלתי ישר ולא נאות כפי השעה ושאר הדברים הפרטיים שהיו בדבר. או שידינוהו כפי טבע האמת והענין הפרטי ולא יספיק יכלתם לזה. שאז יעלו לבית הבחירה וישאלו את פי הסנהדרין כי הש"י נתן בידם רשות ויכולת לישר את הנמוס התוריי ולתקנו כפי מה שיראה בעיניהם בענין החלקי ההוא.

ועל זה הענין הזהיר שלא **יסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל**. רוצה לומר כי אף על פי שיצאו משורת הדין הכולל ויקחו הדבר לשמאלו. או בהיות המשפט הצודק לשמאל יגזרו הדבר לימינו לא יסור מדבריהם. כי מה שיגזרו הם בזה עם היותו כפי השרשים הכוללים על ימין שמאל ועל שמאל ימין. הנה כפי האמת הפרטי וטבע ענין החלקי לא יאמרו אלא על ימין ימין ועל שמאל שמאל כי הוא מה שראוי שיעשה לא דבר אחר. ובזה האופן כללה החכמה האלהית בתורתו כל חלקי האנשים וכל פרטי מעשיהם בכח הזה שמסר אל הסנהדרין.

הנה התבאר שלא יאמרו על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין במה שיגידו הסנהדרין מה שימשכו ויקבלו בקבלתם. ולא גם כן על מה שיפרשו על פי התורה. כי בזה וכיוצא בו חלילה וחלילה להם מרשע שיאמרו על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין לא כפי האמת גם לא כפי מחשבת השואל. אבל אמרו זה על מה שיגזרו הם כפי צורך השעה כי הנה זהו בערך השרשים התוריים במשפטים הכוללים לזה יקרא ימין לשמאל ושמאל לימין. ולכן הנה בא הכתוב הזה באזהרה השלישית כמו שפירשתי **והותר בזה הספק הו'**:

ואמנם **לספק הז'** והוא מדוע לא נמסרה הכרעת הדינים והכרעת כל המצות אל הנביאים. ולא למשפט האורים והתומים ולא לבת קול המגיע אל בתי המדרשות כי אם לחכמים. ולמה בדברים המסופקים שהשכל האנושי לא יקיף בם לא נקבל ביאורם על פי נביא שהוא **הספק הח'**. כתב הרב ר"ן (הדרוש הי"ב) שהיה זה לפי שהנביאים לא ינבאו בכל עת והיו צריכים להכין עצמם לנבואה. ומה יעשו בהיות דבר ה' יקר מהם. כי לא יוכלו אז לבאר את הספקות ולהכריע המחלוקת מהדינים והמצות. וגם לפי שהיה גלוי לפניו יתברך שהנבואה לא תהיה שופעת תמיד אבל יגיע עת כפי עונותינו לחתום חזון ונביא. ואם היתה הכרעת הדינים או ביאורם מסור לנביאים הנה בהסתלק הנבואה יסור הביאור וההכרעה בטלה. ולכן גזרה חכמתו למסרו לחכמים אשר לא סרו ולא יסורו כמו שהבטיח הנביא (לקמן לא כא) כי לא תשכח מפי זרעו. גם כי בחינת הנביא היה מחוייב שתהיה על פי חכם ותהיה ההכרעה בדבר ההוא מכונה אליו בהכרח. זהו דעתו. ודבריו באמת קיימים ונאמנים אין בהם נפתל ועקש. ועם

בשם יי אל עולם

ספר זכרון פרק א

מכל מלמדי השכלתי, כי עדותיך שיחה לי:

זכרון אחד בענין חיוב שמוע אל שופטי ישראל ובו שלשה פרקים:

הפרק האחד בבאור השופט שאנחנו חייבים לשמוע בקולו:

מקרא מפורש בתורה הוא על פי התורה אשר יורוך, ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, לא תסיר מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ולשון ספרי אשר יאמרו לך תעשה זו עשה לא תסיר זו מצות לא תעשה, וכן העתיקו מוני המצות ז"ל ואין בזה מחלוקת כלל, והיא תחלת דברי רמב"ם ז"ל בה' ממרים. האמנם נסתפק לי בזה דבר א' והוא אם דכתוב הזה במצותו ובאזהרתו מדבר על כל ב"ד וב"ד שיעמוד מישראל יהיה של שבעים ואחד, אי של כ"ג או של ג' שהם היו בתי דינין הקבועים בערי ישראל כפי העם הנמצא בהם אם מעט ואם הרבה, כמו שכתב בארוכה הרמב"ם ז"ל בריש הלכות סנהדרין או אינו מדבר אלא על ב"ד הגדול שבלשכת הגזית שהם היו עיקר תורה שבע"פ ועמודי ההוראה וההכרעה שלענין זה הפרשה היא הולכת סובבת, כמו שהוא פשוט ומפורסם בספרים ואין צריך להעתיק דבריהם ומה גם שחייב הכתוב שם מיתה לאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל השופט והוא אחד מן הנחנקים ואין זה אלא בזקן ממרא החולק על ב"ד הגדול והורה לעשות שלא כהוראתן שהרי אפילו מצאן חוץ ללשכת הגזית. ועבר על דבריהם פטור מן המיתה לפי שהכבוד הלך כבוד לב"ד ההוא ולמקום המקודש ההוא, ואין בכל זה ספק וברור הוא במ"מ, והנה מצד זה נראה פשוט שאין הכתוב מדבר אלא בב"ד הגדול והיא לשון הרמב"ם בספר המצות שלו ובחבורו ולשון סמ"ג ז"ל במנותם המצוה והאזהרה לשמוע אל הב"ד הגדול וכו', אבל מצד אחר מההיא מעשה שאירע לרבי יהושע עם רבן גמליאל הנזכר במשנתינו בסוף פ"ב דראש השנה, נראה בברור שהכל שוין לכבודו זה ואין ביניהם חלוק דתנן התם שלח לו ר"ג גוזרני עליכם שתבא אצלי במקלך ובמעותך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך הלך ומצאו ר' עקיבא מצר א"ל יש לי ללמוד שכל מה שעשה ר"ג עשוי שנאמר אלה מועדי יי מקראי קדש אשר תקראו אותם במועדם בין בזמנם בין שלא בזמנם אין לי מועדות אלא אלו בא לו אצל ר' דוסא בן הרכינס א"ל אם באין אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל צריכים אנו לדון אחר כל ב"ד וב"ד שעמד מימות משה ועד עכשיו שנאמר ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל ולמה לא נתפרשו שמותן של זקנים אלא ללמד שכל שלשה ושלשה שעמדו ב"ד על ישראל הרי הוא כבית דינו של משה. נטל מקלו ומעותיו בידו והלך ליבנה אצל ר"ג ביום שחל יום הכפורים להיות בחשבונו עמד ר"ג ונשקו על ראשו א"ל בא בשלום רבי ותלמידי רבי בחכמה ותלמידי שקבלת דברי ע"כ. הרי ששקל כל ג' וג' שעמדו ב"ד על ישראל כבית דינו של משה הגדול והמופלא והשוה אותם לו ואלמלא מקרא כתוב מצוה ומזהיר על ככה, מאין בא להשוות את מידותיו שאם מעיקרי חיוב השמיעה בחכמים ונבונים אין לנו שלא לדון ולהרהר אחר הבינוניים מניין ואין לדחות ולומר כי כולה אסמכתא בעלמא היא בין בב"ד הגדול בין בב"ד הקטן ור' יהושע מעולם לא דן דין אלא דרוש דרש שדבר זה בטל מעיקרו ואין בו ממש ור' יהושע עצמו יוכיח שחלל יום הכפורים שחל להיות בחשבונו ביום ההוא והלך ליבנה אצל ר"ג במקלו ומעותיו בידו שהיה חייב עליהם לדעתו משום נושא משא ור' יהושע גדול בדורו הי' שהרי ר"ג קראו רבו ונשקו על ראשו ואיתא בברייתא בגמ' תנו רבנן כיון שראה אותו עמד מכסאו ונשקו על ראשו א"ל שלום עליך רבי ותלמידי רבי שלמדתנו תורה ברבים, ותלמידי שאני גוזר עליך גזרה ואתה מקיימה כתלמיד אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים וכן נראה בברכות פ' תפלת השחר כשנשאל בב"ה אם תפלת ערבית רשות

אוצר החכמה

אי חובה ועל מעשה שהיה לר"ג עם ר' יהושע הנזכר שם. אמרו דאלו לא היה רבי יהושע בעל המעשה היו מקימין אותו לראש, גם ר' אליעזר הגדול בו"ר ס"ד שאינו מאבד טפה, שבשעת מיתתו נטל שתי זרועותיו והניח על לבו. ואמר אוי לכם שתי זרועותי שהם כשני ס"ת שנגללין יבו' ר' עקיבא פתח עליו בשורה ואמר אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, הרבה מעות יע"ל אין שלהני להרציתב, דהויתא בילדתי די מיתות, אפ"ה בההיא מעשה יצי עכנאי בפ' הזהב כתב הרמב"ן ז"ל בחדושיו וזה ס"ק הלשון הטובא בס' עין יעקב, ותמה אני למה ברכוהו וכו' וי"ל שכיון שלא רצה לחזור וכו' ואע"פ שהיו אומרים מפי השמועה והוא אומר כך הוא בעיני, לפיכך לא קבלו ממנו כל הראיות שבעולם ואלו הורה למעשה בזמן הבית היה נעשה זקן ממרא לפיכך החמירו עליו וברכוהו ע"כ. יאע"ג דלכאורה הלשון הזה יש בו צריך לתרצו אין זה מכוונתינו ומדברי רבנו הגדול למדנו מה שכתבנו ועקביא בן מהלאל שעליו נאמר בפ' ה' דעדיות שאין העזרה ננעלת בפני כל אדם מישראל בחכמה וביראת חטא כמוהו בשביל שלא רצה לחזור משמועתו בד' דברים שהיה אומר לפי ששמען מפי המרובים אמרינן באלו הנחנקין, ואית מפני מה לא הרגו עקביא בן מהללאל מפני שלא הורה הלכה למעשה ומה לנו לחזור אחר ראיות והרי בפי עצמה של זקן ממרא כתוב ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם, ואמרינן בספ"ב דר"ה הנזכר וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין שלא היה בימיו, הא אין לך לילך אלא אצל שופט שבימיך, וראיתי להעתיק הברייתא ההיא כולה, ומתוכה יתבררו ויתלבנו הדברים וז"ל, ת"ר למה לא נתפרשו שמותן של זקנים הללו שלא יאמר אדם פלוני כמשה ואהרן פלוני כנדב ואביהוא פלוני כאלדד ומידד, ואומר ויאמר שמואל אל העם ה' אשר עשה את משה ואת אהרן ואומר וישלח ה' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל ירובעל זה גדעון ולמה נקרא שמו ירובעל שעשה מריבה עם הבעל, בדן זה שמשון ולמה נקרא שמו בדן דאתי מדן, יפתח כמשמעו ואומר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו, שקל הכתוב שלשה קלי עולם בשלשה חמורי עולם לומר לך ירובעל בדורו כמשה בדורו בדן בדורו כאהרן בדורו יפתח בדורו כשמואל בדורו ללמדך שאפי' קל שבקלים ונתמנה פרנס על הצבור הרי הוא כאביר שבאבירים ואומר ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין שלא היה בימיו הא אין לך לילך אלא אצל שופט שבימיך ואומר אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה ע"כ לשון הברייתא ואגב גררא יש לדקדק בה קצת דקדוקים תחלה מאי ואומר ועוד אחר שיש לנו ב' מקראות מן התורה שניהם מלאים וטובים למה תוזר התנא אחר הנביאים והכתובים להביא ראיה גם מהן ועוד למה הפסיק בין מקראות של תורה עם מקרא של נביאים ומיהו לזה יי"ל לפי שרצה לדרוש סמוכים פסוקי דמשה ואהרן ואולי לתרץ הכל כאי' נאמר במה דגרסינן באלו הן הנחנקין דהכי איתא התם גבי זקן ממרא א"ד כהנא הוא אומר מפי השמועה והן אומרים מפי השמועה אינו נהרג הוא אומר כך הוא בעיני והן אומרים כך היא בעינינו אינו נהרג, וכ"ש הוא אומר מפי השמועה והם אומרים כך הוא בעינינו אינו נהרג עד שיאמר כך הוא בעיני והם אומרים מפי השמועה, תדע שהרי לא הרגו עקביא בן מהללאל, ור' אלעזר אומר אפי' הוא אומר מפי השמועה והם אומרים כך הוא בעינינו נהרג כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל ואית מפני מה לא הרגו עקביא בן מהללאל מפני שלא הורה הלכה למעשה וקם ליה הילכתא כוותיה דר' אלעזר, וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"ד מהלכות ממרים והנה לרמוז לד' מחלוקת הללו הנופלים בפי שבא לחלוק הביאו רז"ל מגרה ד' מקומות בברייתא הראשון כנגד שמועה ושמועה, השני כנגד שמועה וחכמה, השלישי כנגד חכמה ושמועה, הרביעי כנגד חכמה וחכמה דסיפא דההוא קרא בחכמה משתעי כי לא מחכמה שאלת על זה כמו שכתב רש"י ז"ל ונקל להעמיד כל דבר על מקראו ביישוב ובמשור הרי מבואר היטב משפט הברייתא הזאת שאין הפרש ע"פ התורה בין ימים לימים וכולם לזכות ב"ד הגדול ולחובת זקן החולק ולא נצריך עוד בזה כי היא דבר פשוט מעצמו ושנוי בספרים הרשים גם ישנים ומעתה נחזור לדקדוקינו, שאם אין צוי האסור בכתוב כולל לג' בתי דיני ישראל שלא לב"ד הגדול בלבד, קשה כדאמרן שאם באביר שבאבירים בב"ד הקטן לא חל החיוב בקל שבקלים מנין ואם כן איך דן ר' יהושע דינו וכלהו בחדא מחתא מחתינהו ואי"א לומר התציו א' אסמכתא לב"ד הקטן והציו א' דין תורה לב"ד הגדול ועוד דאעיקרא דדינא ברכא דניסא דיו לבא מן הדין להיות כנדון דהתם בב"ד הגדול משתעי, קרא' בב"ד הקטן

סניף

מניין ובשלמא אם היו כולן שוין בחיוב השמיעה נוכל לומר שכשם שהקישן הכתוב לזה כך הקישן לזה. רצוני לומר שכשם שלא נחלוק בב״ד הגדול בין זמן לזמן בין גדולים לקטנים כך לא נחלוק בב״ד הקטן בין זמן לזמן אמנם אם מעיקרא לא הקישן הכתוב קשה, הכלל העולה מפשט דברי ר׳ יהושע הוא שאין להרהר ולדון אחר שום א׳ מבתי דיני ישראל וממילא חלה עלינו חובת קיום דבריהם מדין תורה כאמור ולפי שאין לנו מקרא יותר גלוי ומפורש לדבר מהאמור בתחילת הפרק ע״פ התורה אשר יורוך וגו׳ מאמר דמשם למד ר׳ יהושע מה שלמד שהרי ואל השופט אשר יהיה בימים ההם כתי׳ אין לך שופט אלא שבימיך אלא דקרא קמא דויעל משה ואהרן וגו׳ מצא והד״ש, וצ״ל שהכתוב הראה תוקף הצווי והאזהרה בב״ד הגדול לא למעט שאר הבתי דינין אלא לפי שהוא היה עקר הקבלה ועיני העדה וגם לדון את הממרא דברי במיתה מה שאין כן בשאר בתי דינין כי אין מיתה לחוטא החולק עליהם אלא שעבר על מצות עשה ועל מצות לא תעשה ודין החכם עמהם כדין התלמיד עם ב״ד הגדול וע״ם הדברים האלה כתבו מוני המצוות והזכירו ב״ד הגדול לפי שעקר העסק בו ואולי י״ל עוד דר׳ יהושע נקט ההוא קרא ללמוד את דינו יותר בברור, דאע״ג דשבעים זקנים כתוב בו ומשה אמר להם שבו לנו בזה, עד אשר נשוב אליכם והנה אהרן וחור עמכם מי בעל דברים יגש אלהם כלומר שיהיו נכונים לשפוט לכל איש ההוא כדפי׳ רש״י ז״ל לא מפני כך נשמע שכבר היה אז ב״ד של שבעים וא׳ שהרי ענין זה סמוך למתן תורה הוה, וב״ד של שבעים וא׳ לא נתמנה אלא בשנה השנית כמו שנראה מהכתוב בפ׳ בהעלותך אלא ע״כ צריכין אנו לומר שאמר להם משה לזקנים שיהיו כולם נכונים ומזומנים בתוך המחנה קצתם פה וקצתם פה, לשפוט את העם עד שובו אליהם מהר האלקים, שכבר היו בידם דינים שקבלו במרה, כדכתיב שם שם לו חק משפט כדחז״ל ולכל השבעים זקנים בכלל קורא ר׳ יהושע בית דינו של משה, ומכל שלשה ושלשה מהם בפרט, שנתמנו לב״ד על ישראל דן את דינו ולפיכך יפה דן ויפה למד, ולראיית הדבר שכתבנו נעתיק דברי ס׳ בעל החינוך ז״ל אשר בו הראה את עושר כבוד חכמתו, ואת יקר תפארת חסידותו כמו שהוא מפורסם והיה בקי במנין המצוות בפרטותיהן ובדקדוקיהן ובספרי מחבריהם ראוי לסמוך עליו ז״ל בפ׳ שופטים מצות תצ״ה לשמוע בקול ב״ד הגדול ולעשות כל מה שיצוו אותנו כו׳ וזה סוף לשונו ונוהגת מצוה זו בזמן שב״ד הגדול בירושלים בזכרים ונקבות שהכל מצווין לעשות ככל אשר יורו ובכלל המצוה ג״כ לשמוע ולעשות בכל זמן וזמן כמצות השופט כלומר החכם הגדול אשר יהיה בינינו בזמנינו וכמו שדרשו ז״ל ואל השופט אשר יהיה בימים ההם יפתח בדורו כשמואל בדורו כלומר שמצוה עלינו לשמוע בקול יפתח בדורו כשמואל בדורו ועובר על זה ואינו שומע לעצת הגדולים שבדור בחכמת התורה בכל אשר יורו מבטל עשה זה ועונשו גדול מאוד שזהו העמוד החזק שהתורה נשענת בו ידוע הדבר לכל מי שיש בו דעת ע״כ במ״ע עוד כתב במצות לא תעשה סי׳ תצ״ו וזה לשונו שנמנענו מלחלוק על בעלי הקבלה עליהם השלום ומלשנות את דבריהם ולצאת ממצוותם בכל עניני התורה. וע״ז נאמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל ואמרו ז״ל בספרי זו מצות לא תעשה. וזה סוף לשונו ונוהגת מצוה זו לענין זקן ממרא בזמן הבית, ולענין החיוב עלינו לשמוע לדברי חכמינו הקדמונים, ואל גדולינו בחכמת התורה ושופטינו שבדורינו נוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ובנקבות ועובר על זה ופורץ גדר בדבר א׳ מכל מה שלמדונו רבותינו בפי׳ התורה כגון באי׳ מי״ג מדות או בדבר שהוא אסור מהלכה למשה מסיני וכענין שכתבנו בסמוך עבר על לאו זה מלבד שבטל עשה שבו אבל אין לוקין על לאו זה. לפי שניתן לאזהרת מיתת ב״ד בזקן ממרא וכמו שכתבנו עכ״ל דעת שפתיו ברור מללו ואין דבריו צריכין ביאור ושעמו ונמוקו עמו, עוד מצאתי סעד טוב והגון מדברי רמב״ם ז״ל בס׳ המצוות שלו, שאחר שמנה הרמ״ח מצות עשה עשה קצ״ר מהמצוות ההכרחיות לכל איש בכל מקום ובכל זמן ובתוכם הזכיר גם את זאת ואף כי לא בפי׳ נמצאת כתובה במנין הפרש׳ שלפנינו האמת יורה דרכו ויוכח היות טעות שנפל בספרים ועכשיו אפרש כתב שם ז״ל ודע כי מה שאמרנו וכו׳ הוא מהם מצוות המתחייבות בהכרח בכל זמן ובכל מקום ובאיזה ענין שיהי׳ כגון ציצית ותפילין ושמירת שבת ונקראו המצוות שהם מזה המין מצות הכרחיות מפני שהם מתחייבות לכל איש שיחיה לפרקו בישראל, בהכרח בכל זמן ובכל מקום ובכל ענין, וכשתסתכל באלו הרמ״ח מצוות עשה תמצא המצוות ההכרחיות ששים ובתנאי שיהיה האיש שאמרנו שחייב באלו הששים מצות הכרחיות בענין שרוב] בני אדם בו, והוא שיהיה עומד

בבית

בבית ובמדינה ויאכל המאכלים הידועים למין האדם רצוני לומר הלחם והבשר ויעשה סחורה עם בני אדם וישא אשה ויוליד בנים, ואלו הם מצות לפי הסדר אשר סדרנו אותם במנינינו זה המצוה הא׳ והב׳ וכו׳ והלך ומנה ז״ל עד שהגיע למצוה ק״ע וכתב אחריה ואין הנשים חייבות בה, וסמך לה מצות קע״ב וקע״ה נמצא ק״ע מכאן וקע״ה מכאן וקע״ב באמצע והנה בראותנו המצוות הללו ושבנתים במקומן מצאנו שהמצות ק״ע היא לשמוע קול שופר ויפה מנאה והוציא הנשים מחיובה, והסמוכות לה מצות קע״א לתת מחצית השקל בכל שנה, מצות קע״ב לשמוע קול נביא מהנביאים לעשות כל מה שיצוה וכו׳ ומצוות קע״ג למנות עלינו מלך ומצות קע״ד לשמוע לב״ד הגדול ולעשות כל מה שיצוה וכו׳ ומצות קע״ה לנטות אחרי רבים וכו׳ ומעתה עין רואה שאי אפשר למנות למצוה הכרחיות בכל מקום ובכל זמן מצות מחצית השקל ולא מצות שמיעת הנביא ולא מצוות מינוי המלך שבעו״ה כולם חסרו בגלותינו לא נשארה לפנינו אלא מצות קע״ד שבמקומה נכתבה קע״ב והיא הראויה ליסנות כמו שנמנית אחרי רבים להטות הרי ראיה ברורה שהרמב״ם סובר שמצוה זו לשמוע אל הגדולים שבחכמת התורה נוהגת בכל דור ודור וא״י לה הפסק כדברי בעל החינוך ז״ל וב״ד הגדול שהזכיר לא בא להוציא למעט את הקטן אלא דבר בהוה, שבזמן שהיה ב״ד זה קיים וזכינו לאורו היה הוא הראשון לכל דבר שבקדושה גוזר ומתקן ומעמיד משפטי הדת על תלם ונושא ונותן בעקרי המדות שהתורה נדרשת בהן ועליו דבר הכתוב ביחוד כמו שאמרנו, ומדקדוק שורש המצוה הגדולה הזאת מה שמצאנו לרבותינו הקדושים ההולכים ממקום למקום שלא להקל ולהחמיר במנהג עשביה כנגד מה שהוריה להם רבם ומנהיגם כמו שאמרו בס״פ כל הבשר במקומו של ר׳ יוסי הגלילי היו אוכלים בשר עוף בחלב, לוי אקלע לבי ר׳ יוסף ריש״בא אייתי לקמיה רישא דטווסא בחלבא ולא אמר להו ולא מידי כי אתא לקמיה דרבי א״ל אמאי לא תשמתינהו א״ל אתריה דר׳ יהודה בן בתירה הוא, ואמינא דרש להו כר׳ יוסי הגלילי דא׳ יצא העוף שאין לו חלב אם, הרי שלא אכל מפני האיסור ולא אמר דבר מפני הכבוד ועוד אמרו בפ׳ כירה ר׳ אבהו כי איקלע לאתריה דריב״ל הוה מטלטל שרגא כי איקלע לאתריה דר׳ יוחנן לא הוה מטלטל שרגא מה נפשך אי כר׳ יהודה סבירא ליה לעביד כר׳ יהודה ואי כר׳ שמעון סבירא ליה לעביד כר׳ שמעון לעולם כר׳ שמעון ס״ל ומשום כבודו דר׳ יוחנן הוא דלא עביד ופירש״י ז״ל לעולם כר׳ שמעון סבירא ליה דאי ס״ל דאסור לא הוה מטלטל ליה לכבוד ריב״ל דלעביד אסורא ע״כ, וזו היא ששנינו בריש פ׳ מקום שנהגו ואל ישנה אדם מפני המחלוקת לפי שתחלת המחלוקת השנוי ומיעוט חשש למנהג שנהגו ע״פ חכר העיר ובפ׳ כירה הנזכר אמרינן רב מלכיה אקלע לבי ר׳ שמלאי ושלטל שרגא ואקפד ר׳ שמלאי ר׳ יוסי גלילאה אקלע לאתריה דר׳ יוסי בר חנינא ושלטל שרגא ואקפד ר׳ יוסי ברי חנינא ופשוט הוא דתרווייהו רב מלכיה ור׳ יוסי גלילאה לא היו יודעים שאיסור נהגו בדבר ולפיכך טלטלו דסבירא לה כר׳ שמעון דשרי וכאלה רבות בגמרא, והדברים המתמיהין ומלהיבין את הלבבות ומגדילים הענין עד למאוד הוא, ומה שאבותינו ספרו לנו מטוב העיר והצלחת יושביה, בנפשם ובגופם ובממונם ההולכים אחר הראש המוחזק בהם לבלי מחזיק יראת ה׳ ושכל טוב כר׳ אליעזר בדורו, ועליו אמרו בריש פ׳ ר׳ אליעזר דמילה א״ר יצחק עיר אחת היתה בארץ ישראל שהיו עושין כר׳ אליעזר והיו מתים בזמנם ולא עוד אלא שפעם א׳ גזרה מלכות שמד על ישראל על המילה, ועל אותה העיר לא גזרו ע״כ ולא עליו בלבד אמרו אלא על כל הצדיקים מלאים ברכת ה׳ ועל כל המקומות כי כולם שוים לדבר זה לטובה ולברכה, ונשלם זה הפרק הראשון שלא להאריך עוד ואולי בפרקים הבאים יתמלא חסרינו ומתוך הויכוח יתברר עוד אמיתתו יחסר אל כל היום יעזרנו לבא עדי תבונתו:

הפרק הב׳ בדברים שאנחנו חייבים בהם מגזירת הכתוב דלא תסור:

ואולם צריכים אנו לענין הפרק להעתיק בראשונה על זה דברי הרמב״ם בריש הלכות ממרים ז״ל. ב״ד הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבע״פ והם עמודי ההוראה ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל ועליהם הבטיחה התורה, שנאמר ע״פ התורה אשר יורוך זו מצות עשה וכל המאמין במשה רבינו ובתורתו חייב לסמוך מעשה הדת עליהם, ולהשען עליהם, וכל מי שאינו עושה כהוראתן עובר בל״ת שנאמר לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ואין לוקין על לאו זה מפני שניתן לאזהרת מיתת ב״ד, שכל חכם שמורה על דבריהם מיתתו בחנק שנאמ

והאיש

אוצר החכמה

והאיש אשר יעשה בזדון וגו׳ א׳ דברים שלמדו אותם מפי השמועה, והם תורה שבע״פ וא׳ דברים שלמדום ע״פ דעתם בא׳ מן המדות שהתורה נדרשת בהן ונראה בעיניהם שדבר זה כך הוא וא׳ דברים שעשאום סייג לתורה ולפי מה שהשעה צריכה והם הגזרות והתקנות והמנהגות כל א׳ וא׳ מאלו הג׳ דברים מצות עשה לשמוע אלהם והעובר על א׳ מהם עובר בלא תעשה הרי הוא אומר ע״פ התורה אשר יורוך אלו התקנות והגזרות והמנהגות שיורו אותם לרבים כדי לחזק הדת ולתקן העולם ועל המשפט אשר יאמרו אלו דברים שילמדו אותם מן הדין בא׳ מן המדות שהתורה נדרשת בהן מכל הדבר אשר יגידו לך זו הקבלה שקבלו איש מפי איש ע״כ גם בס׳ המצות שלו כתב בזה בקצור ואין צורך להעתיק ולכפול הדברים, האמנם אחרי קם הרמב״ן ז״ל ובס׳ השגותיו שחבר על ס׳ המצות הנזכר. השיב על הגדון הזה תשובות הרבה, סו״ף דבר הודה להרמב״ם ז״ל בב׳ החלקים הראשונים אבל בחלק האחרון הנדרש בפסוק תחילה והוא הנוגע לגזרות ולתקנות ולמנהגות הביא ראיות כנגדו ובקש לסתור דעתו, ולפי שאין ראשי כדאי ליכנס בין ב׳ הרים הגבוהים האלה נוסף על זה שלא נתכוונתי במלאכה הזאת להרבות במשא ומתן כי להנהיגה ולהגיעה כפי ראוי והגון לכוונתינו בלבד ראיתי להציג לפני הקורא אלה הפרקים הראשונים לא אטפל עצמי בקושיות והכרעות לבד זה אומר הרוצה לעמד על עקרן של דברים לראות תרוצים ישרים בקצור נמרץ יעיין בס׳ זוהר הרקיע שחבר הרב המובהק ר׳ שמעון בר צמח ז״ל בפי׳ האזהרות בשורש הא׳ שלו יראה חכם ויוסיף לקח גם אחריו החזיק בעל מגלת אסתר היה כמהר״ר יצחק ליאון ז״ל והן דבריו לו בקצת ענינים למשיב נפש ולכלכל את טענותיו וחדושין כמו שכתב בהקדמתו: טובים הב׳ חגרו את מתניהם אזרו גם גברי חיל, כנגד השגות הרמב״ן ז״ל חרזו עצמם להעמיד דברי הרמב״ם ז״ל על מתכנתם ואלה דברי הרשב״ץ האחרונים, והעולה מזה הוא שאם מפני קושיות הרב ז״ל לא היו מבטלים דברי הרמב״ם ז״ל אם לא מפני העילה מההיא דשבועות ויומא וההיא דנזיר ונדרים נ״ב שהזכיר ע״ב: והגה ההכרח במקום הזה לא יגונה, במשך הענין ותכלית הפ״ק שאנו בו הביאנו להזכיר שלש השגות שהשיג הרשב״ץ על הרמב״ם שאליהם רמז בדבריו הנזכרים ולהשיב עליהם בקצרה בע״ה ונביא אותם א׳ לא׳ להשים ריוח ביניהם וז״ל, אבל נתגלגל בענין זה השורש ענין א׳ ההקשה לי בדבריהם ז״ל והוא שהרמב״ם ז״ל כתב במאמרו וכן בחבורו הגדול שהעובר על דברי חז״ל עובר על לאו דלא תסור, והר׳ ז״ל השיג: שאין בכלל לאו דלא תסור אלא מה שאמרו כפי התורה כגון דברים הנדרשים בי״ג מדות וכיוצא בהם אבל דברי חכמים אין נכללים בכלל לאו זה, וענין מחלקותם בזה הוא תימא בעיני הרב׳ שדעתו של הרמב״ם ז״ל הוא היפך מה שעלו בגמרא בשלישי משבועות ובאחרון מיומא דהתם הקשו עליה דר״ל דאמר חצי שיעור אסור מדרבנן מההיא דתנן שבועה שלא אוכל ואכל נבלות טרפות שקצים ורמשים חייב ור׳ שמעון פוטר והוינן עלה הא נשבע ועומד מהר סיני הוא ואוקמוה דר״ל במפרש חצי שיעור ואליבא דרבנן ואי חצי שיעור אסיר מדרבנן נשבע ועומד מהר סיני הוא, ופרש״י ז״ל משום האי לאו דלא תסורו ודחי כיון דאית ליה היתר מן התורה לאו מושבע מהר סיני הוא ובהכי סלקא שמעתתא ואיך אפשר לרבינו ז״ל לומר שאסורים מדרבנן בכלל לאו דלא תסור הם ובר״ש נזיר אמרינן יין מצוה מאי קדושא ואבדלתא מושבע ועומד מהר סיני הוא ורבינו תם ז״ל ור״י ז״ל וכל רבני צרפת פירשוה בתמיה׳ כלומר דכיון דמדרבנן הוא לקדש על היין לאו מושבע מהר סיני הוא ע״כ לשון ההשגה הראשונה קוצר לשונו ז״ל לרוב בקיאותו וחכמתו. מקום נתן לנו להאריך בהעתיק לשון הגמרא בר״ש פ׳ אחרון מיומא וקצת לשונות מפרש״י ז״ל שהם צריכים להבנת הענין דתנינן התם י״ה אסורין באכילה ובשתיה וכו׳ ואקשינן עלה בגמרא אסור ענוש כרת הוא אמר ר׳ אילא ואיתימא ר׳ ירמיה לא נצרכה אלא לחצי שיעור, הניחא למ״ד חצי שיעור אסיר מן התורה אלא למ״ד חצי שיעור מותר מן התורה מאי איכא למימר דאתמר חצי שיעור ר׳ יוחנן אמר אסור מן התורה ר״ל אמר מותר מן התורה, הניחא לר״י אלא לר״ל מאי איכא למימר מדה ר״ל שאסור מדרבנן ופרש״י ז״ל מתניתין נמי מדרבנן קאמר ומהדרינן אי הכי לא מיחייב עליה קרבן שבועה אלמה תנן שבועה שלא אוכל ואכל נבלות שקצים ורמשים חייב ר׳ שמעון פוטר והוינן בה אמאי חייב מושבע ועומד מהר סיני הוא רב ושמואל ור׳ יוחנן דאמרי בכולל דברים המותרים עם דברים האסורים ור״ל אמר אי אתה מוצא אלא במפרש חצי שיעור ואליבא דרבנן או בסתם ואליבא דר״ע דאמר אדם אוסר עצמו בכל שהוא וכתב רש״י ז״ל בסוף ד״ה ואליבא דר׳ עקיבא וכו׳

ואי

מילתא באנפי נפשה היא אלא כתב וכן משמע דקאי ארישא במוציא ש״ר דר״ל אחר שכינסה לחופה ובעל הוציא ש״ר ואח״כ באו עדים מאליהן והעידו פלוני בא על בתו של פלוני והוזמו בכהאי גוונא אע״פ שלא הביא הבעל עדים כיון דמה שבאו מאליהן אחר הוצאת ש״ר הוי כאלו הביא הוא בעצמו אעפ״כ הוא אינו מתחייב אלא העדים שהוזמו המה מתחייבים לשלם מאה כסף ולא הבעל כיון דסוף סוף הוא לא הביאם וכי תימא אכתי קשייא דהרי עדים ראשונים שהעידו בא על בתו של פלוני לא היה מפסיד הקנס דלעולם אין חיוב הקנס אלא עד שיביאו עדים המזימים אותם. י״ל דזו היא מ״ש מרן כ״מ וז״ל אבל כשהזכירו שמה שאמרו פלוני בא על בתו של פלוני הרי באו להפסיד הקנס שהיה ראוי הבעל ליתן לאביה אלו לא העידו אלו עכ״ל. ור״ל אלו לא באו אלו והעידו מאליהן מסתמא היה הבעל מביאן שהרי כבר הוציא שם רע ואז כשיהיו באים עידי האב להזימם היה מתחייב מאה כסף אלא כשהקדימו לבוא מאליהן נסתלק חיובו מעל הבעל ונמצא שהפסידו לאב ולכך משלמין לאב מאה כסף.

אוצר החכמה
13957

ועוד י״ל בכוונת כ״מ דר״ל דרבינו מיירי בבעל שהוציא שם רע וגם מביא עדים שזנתה תחתיו כשהיתה מאורסה ואח״כ באו ב׳ עדים מאליהן והעידו פלוני בא על בתו של פלוני והוזמו כולם בין העדים שהביא הבעל בין העדים שבאו מעצמן אז מתחייבין העדים שבאו הם מאליהן בקנס שהרי אלו לא באו הם אלא הראשונים שהביא הבעל אז כשהוזמו אותם האחרונים יתחייב הבעל בתשלומין ובסבת ביאתם נפטר הבעל ונכנסו הם תחתיו לשלם כשהוזמו. וזהו מ״ש מרן שהיה הבעל ראוי ליתן לה ר״ל כשהיו באים אלו המזימין, שהזימום אלו שבאו מעצמן ומודה מרן ז״ל דחיוב התשלומין אינם באים לעולם אלא אחר ההזמה בין כשישלם הבעל בין כשישלמו העדים ובזה עלתה קצת ארוכה לדברי רבינו אע״פ שכל זה הוא דוחק:

הלכות ממרים

פ״א

ב בענין לאו דלא תסור מלאני לבי לעמוד על פרטי סברות הרמב״ם והרמב״ן בהשגותיו לס׳ המצות ולגלות דעתם כפי מה שיראה לי ולדחות ממילא דעת המשתבש בכוונותיהם ולתרץ סתירותיהם בס״ד:

הנה מתחילה נבאר כוונת הרמב״ם ז״ל כפי מה שהבינוהו הרמב״ן והרשב״ץ ז״ל בס׳ זוהר הרקיע וכן דעת הרא״ה ז״ל בס׳ החינוך ואח״כ אשיבה ידי על היוצאין חוץ לגדרן בס״ד והוא דדעת הגאונים הנזכרים שוה לומר דהמצוה האמורה בתורה על פי התורה וגו׳ אשר יאמרו לך תעשה וכן הלאו דלא תסור באו לצות ולהזהיר בשני אופנים בין לממרא ובא לחלוק על דברי חכמים בתורת המראה בחשבו שאין האמת כדבריהם דהיינו ענין זקן ממרא בין למודה בדבריהם שהם אמת אלא בבוא דבר עבירה לידו לא יפרוש ממנה דיתקפנו יצרו לעבור דבאחד משני סוגים הללו הרי הוא עובר על מצות עשה ולאו דלא תסור כשאר עובר על מצות התורה שצוותה עליהן התורה בפירוש וכן מוכיחין דברי הרב בכל המקומות אשר הזכיר פרט הלז ואעתיקם הנה אחת לאחת:

א דברי הרב בתחילת השורש שכתב וז״ל ואם מטעם זה מנו אותם הנה ראוי שימנו כל דבר שהוא מדרבנן כי כל מה שצוונו חכמים לעשותו וכל מה שהזהירונו ממנו כבר צווה מרע״ה בסיני שיצוונו לעשותו והוא אומרו על פי התורה וגו׳ והזהירנו ית׳ מעבור דבר מכל מה שתקנו אותו או גזרו ואמר לא תסור וגו׳ ע״כ הנה לשון זה מורה באצבע דלכללות ישראל ידבר בין לעובר בין לממרא, ומה שרצה בעל לב שמח דף י״ב לעקור פשט דברים אלו ופי׳ דהרב לטעמיה דבה״ג דמנה מצות דרבנן הוא אומר כן וליה לא ס״ל יעו״ש באורך, אין משגיחין עליו בזה להוציא הלשון מפשוטו שהכל הוא תורתו של הרב והכי ס״ל:

ב במנין המצות מצוה קע״ד וז״ל היא שציונו לשמוע לבי״ד הגדול ולעשות כל מה שיצוו מאסור והיתר וכו׳ הכל אנחנו חייבין לשמוע ולעמוד על פיהם לא נעבור ממנו והוא אומרו ית׳ על פי התורה אשר יורוך וגו׳ ע״כ. ובודאי הפי׳ לשמוע ולעשות דכתב הרב הוא שלא נבטל מצוותיהם מכל מה שיצוונו ולא בתורת המראה דוקא אלא אפי׳ בתורת העברה ודלא כבעל לב שמח שפי׳ לשמוע כלומר ולא שלא לשמוע ולהמרות את פיהם יעו״ש דליתא. ומה שתלה הרב בבי״ד הגדול ודאי דכן הוא האמת דעיקר הכתוב אינו אלא על בי״ד הגדול בין לעובר בין לממרא כמו שנראה מלשונו בתחלת אלו ההלכות ובכל מה שיצוונו בעלי התלמוד הרי הם כבי״ד הגדול דכבר הסכימו כולם או רובם על אותו צווי ואין חילוק בין צווי התלמוד לצווי בי״ד הגדול דגם בעלי התלמוד מה שצוו וגזרו הכל בקבלה מבי״ד הגדול או שהסכימו עליו הם ונתפשטה הסכמתם בכל ישראל דאז ודאי דינם כדין הסכמת בית דין הגדול כמ״ש הרב בהקדמתו לספר היד בתחלת החיבור ודלא כספר הנ״ל שסובר שיש חילוק בין בעלי התלמוד לבית דין הגדול ולכך כתב שיש סתירה בלשונות הרב יעו״ש, דאין כאן שום סתירה ואין שומעין למי שבא לחלוק עלינו את השוין:

ג תחלת חיבורו הגדול שהעתיק הרמב״ן וז״ל ויש מצוות אחרות שנתחדשו אחרי מתן תורה וקבעו אותן נביאים וחכמים ופשטו בכל ישראל כגון מקרא מגילה וכו׳ וכל אלו המצות חייבין אנו לקבלם ולשמרם שנא׳ לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך וגו׳ ע״כ וזה ברור כשמש כהבנת הגאונים ז״ל ומה שפי׳ בספר הנזכר דחייבין מדרבנן קאמר, אין הבנה זו ראויה ליכתב דאפי׳ האמוראים אין דרכם

לסתום כ״ש הפוסקים ועוד דהביא הרב ראיה שנאמר לא תסור ולשון שנאמר מוכיח דהוא ראיה גמורה לא אסמכתא, ועוד דלשונו בהקדמת החיבור מוכיח כדברינו דכתב וז״ל גם יתבאר משני התלמודים דברים שגזרו חכמים ונביאים שבכל דור ודור לעשות סייג לתורה וכו׳ וכן יתבאר מהן התקנות והמנהגות שהתקינו או שנהגו בכל דור ודור כמו שראו בי״ד של אותו הדור לפי שאסור לסור מהן שנאמר לא תסור ע״כ וכתב כן לקמיה בכעין זה וז״ל אבל כל הדברים שבתלמוד הבבלי חייבין כל ישראל ללכת בהן וכו׳ ע״כ הרי לך דחיובין אלו הם חיובין גמורין מלאו דלא תסור:

ד ריש הלכות אלו דכתב כל מי שאינו עושה כהוראתן עובר בלא תעשה ר״ל אפי׳ בלא המראה אלא במכוין לעבור על דת דהא מסיים וז״ל ואין לוקין על לאו זה מפני שניתן לאזהרת מיתת בי״ד שכל חכם שממרא על דבריהם מיתתו בחנק ע״כ ור״ל דאע״פ שזה העובר אין לו חיוב מיתה כיון שזה הלאו יוצא ממנו אזהרת מיתת בי״ד לזקן ממרא אין לוקין על לאו זה בשום פנים דאי מיירי בתחלת דבריו על הממרא גופיה למה הוצרך לטעם דלאו שניתן וכו׳ תיפוק ליה דבר מיתה הוא ועוד דפתח בלשון מי שאינו עושה וסיים בלשון ממרא דמשמע דשני מינים הם דאם על סוג אחד היה לו לומר מפני שניתן לאזהרת מיתת בי״ד שמיתתו בחנק ועיין גבי לאו דמחמר בפ׳ כ׳ מהל׳ שבת ובביאור המ״מ. ועוד יש קצת הוכחה ממ״ש בסוף דין ב׳ וז״ל מכל הדבר אשר יגידו לך זו הקבלה שקיבלו איש מפי איש ע״כ וזה לא שייך אלא לעובר דאילו ממרא על הקבלה מין הוא כמ״ש הרב בפי׳ המשניות ולקמן ריש פ״ג יעו״ש:

ועוד משמע כן מלשונו דכתב בסמוך וז״ל וכל אחד ואחד מאלו הג׳ דברים מצות עשה לשמוע להן והעובר על כל אחת מהן עובר בלא תעשה וכו׳ ע״כ הרי לך מכל זה דאפילו עובר בלא המראה מוזהר מלאו דלא תסור ולענין חיוב מיתה הוא דבעינן המראה ממש ושאר תנאים שהטילו רז״ל מבוארים שם בפ׳ הנחנקין. ומ״ש רבינו בלאוין סימן שי״ב וז״ל הזהירנו מחלוק על בעל הקבלה ומצאת ממצוותיו ממעשה התורה והוא אומרו לא תסור והעובר על לאו זה הוא זקן ממרא וחייב חנק ע״כ דמשמע דלא באה אזהרה זו אלא לזקן ממרא, אין זה אלא משום שהפרשה כולה דכי יפלא מיירי בזקן ממרא לכך כתב הרב עיקר פשט הלאו, אבל מה שנכלל בו אזהרה לעובר לא ביארו וסמך על הלכותיו שבכאן בהלכות אלו, ועוד דפירוש לשון ומצאת ממצותיו נמי מצינן לפרש דר״ל שלא לעבור ולצאת ממצוות בעל הקבלה דהיינו לאיניש דעלמא ומה שסיים והעובר על לאו זה הוא זקן ממרא הוא כדי לסיים וחייב חנק:

והוזקקתי לכל זה כדי לשלול סברת הספר הנזכר לב שמח יעו״ש דף י״ב י״ג י״ד שהיא סברא מחודשת שלא נתכוון אליה הרב דהלא תראה דהרשב״ץ ז״ל שחגר חרבו להציל הרב מיד רודפו איך לא הצילו באחד מאיבריו בהבנה זו שהיא קרובה אליו אם היתה כוונת הרב אליה, ולא עוד אלא שדברי הרא״ה בס׳ החינוך הניח דברי הרב במושלם כפי הבנתינו בלי שום פקפוק כאילו נתבאר בהדיא בלשון הרב דאין חילוק בענין האזהרה בין העובר לממרא וגם בעל מגילת אסתר בישוביו הלך בדרך זו וכל הנוטה ממנה הרי הוא הולך באורחות עקלקלות. ומהתימה שיש לי עוד על הס׳ הנזכר דלפי שיטתו דאין האזהרה אלא לממרא ומודה שגם על דבריהם נעשה ממרא כגון על החמץ בשעה חמשית וששית דכן מבואר בדברי הרב ריש הלכות אלו איך יצוייר דלעלמא ליכא אזהרה כלל לעובר על דברי סופרים ולממרא יתחייב מיתה, ובשלמא להרמב״ן דס״ל דאף בממרא אינו נעשה על דברי סופרים כלל ניחא אמנם שיהא חייב מיתה לממרא בדבריהם ולעובר אין בו לאו כלל זה אין הדעת סובלתו. ועיין בהקדמת הרב בעל קרית ספר וגם ריש הלכות אלו שעשה שיטה אחרת בכוונת הרב יעו״ש באורך והרב לח״מ ז״ל הסכים לדבריו ואנו בעניותינו אין בידינו אלא כפי הבנת הגאונים הנז״ל ותו לא מידי:

ומעתה אם נעמוד להליץ על הרב ז״ל אין אנו באין אלא מכח הרמב״ן ז״ל במ״ש וז״ל ואולי תתעקש לדעת הרב כי מ״ש בכל מקום להקל בדברי סופרים הוא במחילה ובתנאי מאותם שהם התנו בגזירות ובסייגים שעשו לתורה וכן במצוות שלהם שנלך בהם לקולא כדי לחלק ולהפריש בין מה שהוא דבר תורה ובין מה שהוא מדבריהם אע״פ שבכל אנו מצווין מן התורה ולא היו ספיקות שבדבריהם ראויות להתיר אותן אלא מפני התנאי הזה שעשו בהן בתחלתן עכ״ל. וכוונתו היא לענ״ד דהחכמים עצמם המתקנים התקנה באותו פרק באותו זמן הטילו תנאי להקל בין בוודאן בין בספיקן ודלאו דלא תסור אינו אלא על מה שהסכימו עליו בקיומו או בביטולו ועל הסכמתם ודעתם אמרה תורה לא תסור מדבריהם, ומכל מקום קרא הרב לזה התיקון עקשות משום שלא מצינו להם שאמרו כן בפירוש ובשלמא לדידי דאמינא דאין לשל דבריהם עיקר מן התורה אז מצו להקל אפילו הבאים אחריהם מחמת הכלל דשל סופרים להקל ואין בזה משום לתא דאין בי״ד יכול לבטל דברי בי״ד חבירו וכו׳ דאין זה ביטול דהראשונים עצמן יודו בקולות הללו שהקילו האחרונים אע״פ שלא גילו דעתם בשעת תקנתם ומה שתראה בקצת מקומות בש״ס שאמרו הימנוהו רבנן בדרבנן כגון בדיקת חמץ ועירוב וכיוצא דמשמע הם בעצמם אמרו והם חזרו והקילו הא לאו הכי לא היינו יכולין להקל אין זה מן התימה דקולא כי הך דהויא קולא יתירה להאמין

במכתב ש״ל הנאמנים בשם ספר יד דוד ד״ה להם להחמיר לשבות בטומאת קרי שלא הותרה בציבור ויש לחוש שבמהרה יבנה ביהמ״ק והזה אסור לעמוד וג״כ בטומאה מחללו עבודה וגם אסור אפילו לפי שיטת הרמב״ם דיצא צריך שהות לקנות ונשמורת אסור ד״ש לחוש דגם לטהר מטומאתו יצא צריך שהות ועי״ז יש לפקפק מ״מ לפי שיטת הר״ן והריטב״א יש לחוש לכהן שלא יהא בטומאת קרי :

אלא ד״ש לעיין דהרי בלא״ה הם טמאי מתים אלא שהתוס׳ שם כתבו דטומאת מת הותרה בציבור אלא שצריך עיון איך מושכחת לה קרבן ציבור לפי מ״ש מרן הגאון ז״ל בחת״ס סי׳ רל״ו בשם תשובת יעב״ץ דדווקא פסח אפשר להקריב אבל שאר קרבנות ציבור בעינן שקלי ציבור מכל ישראל א״כ בשאר כל ימות השנה אמאי ניחוש לה וקשיא לי׳ סוגיא דסנהדרין ותענית הנ״ל וראיתי ברש״י בתענית דף י״ז ע״א דאולי יהיו מקריבין קרבן חינוך ואפילו אי אמרי׳ דשבט אחד אקרי קהל ומקרי קרבן ציבור משבט אחד לא ידעתי איך יקבלו ביום אחד כל השבט כולן ואפילו אם אפשר שנחוש גם לזה שיהי׳ גם קיבוץ גליות ביום אחד מ״מ תמהני על היעב״ץ הנ״ל הר״ה דף ל׳ ע״א דאמרו דיום הנף אסור מטעם דבמהרה יבנה ביהמ״ק ויקרבו העומר ביום ע״ז הרי כולם טמאים וע״כ רק משום קרבן ציבור ומנ״ל יהא להם שקלים ובירוש בודאי לא יהי׳ קיבוץ גליות דהא איבעי׳ ולא איפשטא אי יש תחומין ונ״ל דחיישינן דקיבוץ גליות יהי׳ בט״ו או בנ״ל ע״ז ויתמו שקלים והאיר המזרח לא יתיר כיון שהי׳ העומר עומד להקרבה כל זה צריכין לדחוק לדבריו :

אבל לא אדע למה לא אפשר להביא משל יחיד ולמוסרן לציבור לזכות אותם לכל ישראל שיהא לכולם חלק בו וא״כ הוי קרבן ציבור ודוחה שבת וטומאה והכי דחיישינן שמא לא ימסרם יפה יפה ואיכא מ״ד כן ב״מ דף ק״ח מיהו כבר בררתי במקום אחר שחשש הזה אינו אלא מדרבנן כיון שהוא בפ״ע ואומר שמסר יפה יפה וע״א נאמן באיסורין ובזה מיושבים כל הקושיות שהקשה על החשש הזה דשמא לא ימסור יפה ועכ״פ שפיר מושכחת לה קרבן ציבור דדוחה טומאת מת אבל לא טומאת קרי ולכך א״ש לדברי הר״ן והריטב״א הנ״ל אסור לכהנים לשבות בטומאת קרי וטהרה מביאה לידי קדושה ·

תשובה רש״ו

בעזה״ית כ׳ תמוז תרי״ו לפ״ק יערגין

בין המצרי׳ יתהפך מהמאיר לארץ ולדרים הרב המאוה״ג המפורס׳ המאור מוהרר ישראל דוד ני׳ האב״ד דק״ק פפוגא יע״א ·

מכתבו וגם ספרו מהולל מחיים קבלתי זה בשבועות שתים והנה כבר כתבתי לשבתו את הנראה לפי ענ״ד בקצרה ולא באתי אלא להרחיב דברי בענין קבלת רבים ותקנותיהם וגזרותיה׳ ומנהגיהם אם הם מן התורה **א)** הנה מלך ישראל או נשיא הדור והסנהדרין יכולין לתקן דבר בחרם והעובר עליו חייב מיתה כמ״ש הרמב״ן במשפטי החרם והובא בריב״ש סי׳ קפ״ה והוא מבואר במקרא בכמה מקומות בחרם יהושע ביריחו וחרם פלגש בגבעה וחרם שאול ביערות הדבש וכולם במקרא דדברי קבלה וכיון שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה וכדפריך בסנהדרין דף כ״ב ע״ב עד דאתי יחזקאל מאן אמרי׳ וע״כ דהלכה למ״מ הוא וגם כיון דחייב מיתה ע״ז בודאי דין תורה הוא ואפילו בלי חרם אלימי שקבלת רבים חלה עליהן ועל זרעם מדברי קבלה במגילה אלינו קיימו וקבלו עליהם ועל זרעם ולא יעבור כמ״ש הריב״ש בסי׳ פל״ט ופסקו בש״ע יו״ד סי׳ רי״ד וכיון דאין הנביא רשאי לחדש ע״כ מן התורה או מהלמ״מ הוא :

ב) מה שתיקנו הסנהדרין הב״ד הגדול בירושלים וכל מה שגזרו מצוה לשמוע להם להרמב״ן מדרבנן ולהרמב״ם בפ״א מממרים הוא מה״ת מלא תסור עי״ש ובמנין המצות בשורש א׳ ובכל מה שהשיג הרמב״ן עליו בזה מיושב בספר קרית ספר בהקדמתו והובא ג״כ בקונט׳ בלח״מ פ״א ממרים דהרמב״ם נמי מודה דהדברי׳ שלהן שתיקנו העובר עליהן מחמת תאוותו ולצרו הוא עובר על איסור דרבנן אבל החולק עליהן וממרה בהן ובתקנתן ובגזרתן הוא איסור דאורייתא עי״ש שהאריכו בזה ועיין ג״כ במגילת אסתר :

ולפי ענ״ד גם בש״ע סתם כהרמב״ם דהנה בש״ע ביו״ד סי׳ רל״ח סעי׳ ו׳ דפסק הנשבע לעבור על ל״ת אפילו הוא דרבנן אין השבועה חלה וכבר תמה הש״ך שם ס״ק כ׳ מכמה מקומות ויותר תמוה דבסי׳ רל״ו סעי׳ ב׳ פסק הרמ״א וכן משמע שם במחבר כדעת הר״ן ,דבר שאינו מפורש בקרא אפילו אסור מן התורה כגון נשבע להרע לעצמו השבועה חל אפילו בקום ועשה ולכך נראה דלעבור על ל״ת אפילו הוא דרבנן הכוונה שהוא רוצה לעבור בשאט נפש לחלוק עליהן וע״ז אם נשבע הו״ל לעבור על דבר מפורש בקרא באיסור לאו ומדוייק לשון הש״ע לעבור על ל״ת אפילו הוא דרבנן שגוף הדבר דרבנן ואפ״ה הוא ל״ת מן התורה וע״ד הרמב״ם הנ״ל ולכך אין השבועה חלה כמו נשבע לבטל ל״ת דאורייתא :

ג) זה בזמן שבית המקדש קיים ואפילו בזמן שאין ביהמ״ק קיים נראה דאם תיקנו או גזרו אפילו בעת שכבר אינם יושבים בלשכת הגזית מ״מ נשאר החיוב ההוא דקרא עפ״י התורה אשר יורוך ולא תסור דמחויב לשמוע בקולם לא כתיב מן המקום ההוא ודווקא לענין זקן ממרא ודיני נשיאות המקום גורם כדאיתא בע״ז דף ח׳ ע״ב בתוס׳ שם בד״ה מלמד וכו׳ וראיתי בכתרי משנה ג׳ ס׳ ל״ט דדווקא יוצא מן המקום ההוא אית בי׳ לא תסור ואילו היו תקנו יוצאים לאחר הגלות אין אנו יכולין לברך אשר קדשנו במצותיו עיי״ש ולדידי דבריו תמוהים ותיכף דהרי אמרינן בביצה ד׳ ד׳ דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם וזה שלחו לאחר שפסקו לקדש עפ״י הראי׳ והרמב״ם בפ״ה מקידוש החודש ה׳ דעד אביי ורבא קדשו עפ״י הראי׳ ואביי ורבא היו אחר הגלות יותר ממאתים וחמשים שנה ואפ״ה אנו מברכין על יו״ט שני עפ״י תקנותיהם ואמרו בשבת דף כ״ג והיכן צונו ומשני מלא תסור :

וגם מסברא מוכח כן דהרי ב״ד הגדול כוחם הוא משום שהיו ראשי כל ישראל והם כאפטרופסים של ישראל ומשום הכי כ׳ הרשב״א בתשובה סי׳ תשפ״ט דכל קהל בעירם הם הסנהדרין לישראל וגם בתקנותיהם וגדרותיהם נהי דמצוה איכא ומחוייב לשמוע בקולם ומ״מ אם לא פשטה ולא קבלו ישראל עליהם בטל התקנה כמ״ש הרמב״ם בפ״ב מממרים א״כ אם כל ישראל תיקנו דבר כוחם כסנהדרין של לשכת הגזית וכבר כ׳ הרמב״ם בהקדמתו ליד החזקה וכל הדברים של הגמרא בבלי חייבין כל ישראל ללכת בהן וכופין כל עיר ועיר לנהוג מנהגיהן שנהגו חכמי הגמרא וכו׳ הואיל וכל אותן הדברים שבגמרא הסכימו עליהם כל ישראל עי״ש בלשונו הזהב וא״כ כיון שכל הנאמר בגמרא הסכימו עליהן כל ישראל הרי הם כב״ד הגדול שבירושלים וכל הנאמר בגמרא אית בי׳ משום לא תסור לכל מר כדאית לי׳ :

ד) תקנה וגזירה שתיקנו או גזרו רק קהלה אחת לקהל עדתם אם גזרו בחרם ונידוי כ׳ היש״ש בחולין פ״ק סי׳ ל״ו שהוא מן התורה ופסקו כן הש״ך ביו״ד סי׳ רי״ח סק״ג ובט״ז סק״ד ובנוב״י מהדו״ת יו״ד סי׳ קמ״ו כ׳ דהוא מדברי קבלה מיהו לפי ענ״ד נראה עיקר דעת הש״ס אפילו בלי חרם ונידוי כל תקנת הקהל הוא מה״ת וכמו שפסק הש״ע יו״ד סי׳ רכ״ח סעי׳ כ״ה הנשבע שלא לקיים תקנת הקהל הוי שבועת שוא ומשמע דקאמר אפילו בלא חרם והטו״ז שם ס״ק מ״ב כ׳ דדווקא בתקנה שהוא לעשות סייג וגדר הוא מן התורה מקרא דושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי איברא לדברי הט״ז קשים דהרי ביבמות דף כ״א ע״א מסיק דדרשה דושמרתם עשו משמרת אסמכתא הוא עי״ש וכ״כ בקרית ספר בהקדמתו במצות הרמב״ם בהקדמתו לזרעים הביא דרשה דושמרתם והש״ס מ״ק דף ה׳ ע״א משמע דדרש דאורייתא הוא וצ״ע :

והנראה לי מלשון המרדכי ר״פ ג׳ דשבועות דתקנה שהוא לסייג מה״ת מקרא דארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותה והכוונה עפ״י מאי דהביא הרמב״ן בפי׳ כי תבוא בשם הירושלמי דקאי על ב״ד להחזיק התורה והיינו לגדר רשעים מן הארץ ובוודאי בכללו לעשות גדרים וסייגים וכיון שהב״ד מצווים לעשות גדרים וסייגים ממילא הקהל מצווים לקבל וארור בו שבועה והם מושבעים ועומדים מהר סיני ולכך מי שנשבע שלא לקיים תקנות הקהל שהוא לסייג הוא שבועת שוא ועדיף מדבר שאינו מפורש בתורה שזה מקרא מפורש ומן התורה חייבים לעשות גדרים וסייגים לתורה ואתי שפיר לדברי הטו״ז ולא מקשי׳ ובזה יש ליישב מדוע הרמב״ן בתשובת הרשב״א המיוחסת להרמב״ן בסי׳ ר״פ תפ״ג דפסק דמושבעין ועומדין לשמור תקנות הקהל מ״מ פסק דבעי התרה ואין כאן מקומו והכא כולם מושבעין ועומדין לשמור תקנות הקהל אם הוא לסייג והרשב״א בתשובה סי׳ תשפ״ט כ׳ דקהל בעירם הן כב״ד הגדול לכל ישראל (ולדבריו נראה אפילו תקנה שאינו לסייג אפ״ה מועיל מה״ת כמו שחייבין לשמור תקנות ב״ד הגדול באפילו אינה לסייג וא״כ לדבריו כל תקנות הקהל הוא מה״ת) :

ה) אמנם כל הנ״ל היינו בתקנה שעשו בצווי ב״ד הגדול או הסכמת הקהל או רוב ישראל אבל מנהג דהיינו שהנהיגו כן מעצמם ולא התחייב אותם אדם לנהוג כן אלא מעצמם או מהתעוררות ע״י אחרים שהנהיגו כן בלי חיוב ובלי הסכמת הקהל הוא נקרא מנהג וכמו אינו כמו תקנה וכמ״ש הרא״ש בתשובה כלל ב׳ חילוק בין תקנה למנהג וגבי מנהג הוי נ״ל דלית בי׳ משום לא תסור אפילו הוא מבואר בש״ס שהרי הב״ד לא חייבו את הציבור לנהוג כן אלא למדו כי טוב וישר הוא ואשרי למי שעושה כן וכיון שלא חייבו ליכא לא תסור וכן מצאתי ברש״י ז״ל בהג״א בסוכה דף מ״ד ע״א ד״ה מנהג נביאים וכן מוכח שם בסוגיא והמנהג חייבין להזהר בו משום בל יחל וכמו נדר כדאיתא בנדרים דף ט״ו ע״א דברים המותרין ואחרים נהגו בהן איסור שאסור להתיר בפניהם מדרבנן משום לא יחל ואפילו בנים מחוייבין לשמור המנהג משום אל תטוש תורת אמך כדאית׳ בפסחי

מאמר לא תסור

פרק שלישי

יבאר מחלוקת הרמב״ם והרמב״ן אם כל מצות דרבנן המה נכללים בלאו דלא תסור או לא, וגם אם דוקא דבר שנגזר ונתקן במנין כל או רוב חכמי ישראל, או אף מאמר יחיד שנמצא בש״ס בלי שום חולק גם כן נכנס בכונת אזהרה זאת:

לשון הרמב״ם בספר המצות שורש א׳ דע כי זה הענין לא היה ראוי לעורר עליו לבארו כי אחר שאמרו (מכות כ״ג ע״ב) תרי״ג מצות נאמרו למשה מסיני איך נאמר בדבר שהוא מדרבנן שהוא מכלל המנין, אבל העירונו עליו מפני שטעו בו רבים ומנו נר חנוכה ומקרא מגילה מכלל מצות. עשה וכו׳, ומה שיראה לי שהביאם אל זה היותינו מברכים אשר קדשנו במצותיו וצונו ושאל׳ התלמוד (שבת כ״ג ע״א) היכן צונו ואמרו מלא תסור, ואם מטעם זה מנו אותם הנה ראוי שימנו כל דבר שצונו חכמים לעשותו וכל מה שהזהירונו ממנו וכו׳, ואם ימנה כל אלו מפני שהכל נכנס תחת אמרו יתברך לא תסור, מפני מה פרט אלו ולא מנו זולתם וכמו שמנו נר חנוכה ומקרא מגילה, היה להם למנות נטילת ידים ומצות עירוב כי הנה מברכין על אלו אשר קדשנו במצותיו וכו׳ והנה הרמב״ן בהשגותיו האריך לחלוק על דעת רבינו דאם נימא שכל התקנות וסייגים שמוזכרים בתלמוד המה בכלל לא תסור, הנה לדעתו המשתמש במחובר בשבת כגון שנסמך על האילן, או שאמר לעכו״ם ועשה ואפילו הפסיע פסיעה גסה עובר הוא על עשה ואל לא תעשה של תורה לא תסור ועשה דעל פי התורה אשר יורוך, וראוי שכל איסורים של דבריהם חמורים הם מכל חייבי לאוין וחייבי עשה מפני שבאיסו׳ של דבריהם יש לאו ועשה, ואולם רבותינו אומרים בכ״מ בהיפך דבדברי סופרים הולכים לקולא והאריך בקו׳ אלו לכן העלה הרמב״ן דבתקנות וסייגים שאין להם שורש מדברי תורה בודאי ליכא לאו דלא תסור ומפני זה אמרו (ברכות י״ט ע״ב) כל מידי דרבנן אסמכוהו על לאו דלא תסור היינו דוקא דרך אסמכתא אבל עיקר הדבר דלא תסור מורה שהדבר אשר דרשו חז״ל בגזירה שוה או בק״ו או בשאר המדות הנדרשות וכן מה שקבלו הם הלכה למשה מסיני בכל אלו חייבים לשמוע להם מכח לאו דלא תסור, אבל מה שעושים החכמים תקנות או סייגים כל אלו אינם נכללים בלאו זה ע״כ תוכן דברי הרמב״ן, ולדעתי נראה דגם הרמב״ם מודה דלאו לא תסור ועשה דע״פ התורה אשר יורוך לא נאמרו רק בב״ד הגדול אשר יושבים בלשכת הגזית, ורק במשפט אשר יוצא מפיהם צותה התורה באזהרות אלו לשמוע להם ובין בדבר שלמדו בדרכי המדות הנדרשות ובין בדבר שעשו משום תקנה וגזירה מ״מ כיון שב״ד הגדול עמדו למנין, והסכימו בעשיית התקנות הללו או בסייגים הללו, שוב נתחקה עשייתם לחוק קבועה בישראל לנצח, וזה דוקא בדבר שנתקן או נגזר במנין כל החכמים הנמצאים אז בישיבת לשכת הגזית, אבל במאמרי יחידים שנמצאו בש״ס וכל אחד תיקן לעירו ולמקומו, או אמר דעתו בבית המדרש הן אם רבו אז בזמנו חולקים כמו רוב פלוגתות התנאים והאמוראים, ואחר כך נפסק בש״ס הלכה כדברי אחד מהן, או שבזמנים אחרונים עשו כללים לפסק הלכה כמו ר׳ מאיר ור׳ יהודה הלכה

כר״י, או הכלל אין הלכה כר׳ שמעון, וכן באמוראים הלכתא כרב באיסורי וכשמואל בדיני, הלכתא כרבה נגד ר׳ יוסף הלכתא כרבא נגד אביי, ואחר הכללים הללו אנו הולכים בכל המחלוקת הרבות שנמצאו מפוזרים בש״ס, משפט כל אלו ההלכות אינם בכלל לא תסור כיון שלא נאמרו ונתקנו ונגזרו במנין כל החכמים, ומפני זה תראה דהרמב״ם דקדק על דברי הלכות גדולות מה שמנה חנוכה ומגילה ולמה לא מנה נטילת ידים ועירוב ובאזהרות למה לא מנה שניות לעריות, והיינו כיון שכל אלו נתקנו בבית דינו של שלמה והיה אז ב״ד יושבים בלשכת הגזית (שבת י״ד ע״ב) שלמה וב״ד תקנו עירובין ונטילת ידים, וכן שניות לעריות שלמה גזר (יבמות כ״א) ואם כן כיון שעכ״פ עמדו למנין והסכימו כל חכמי הדור, אם כן כל מי שעובר על התקנות וגזרות עובר בלאו דלא תסור ועשה דע״פ התורה אשר יורוך, אבל איסור אכילת בשר עוף בחלב או איסור חליצה לכהן הדיוט או פרטי השבותין כגון הפוסע פסיעה גסה, או תחומין, או בדיקת חמץ או איסור רדיית הפת בשבת, או לענין טומאת בית הפרס, או יום טוב שני של גליות, או מצות מרור בזמן הזה או איסור שמנו של גיד, ואיסור אבר המדולדל או איסור סחורה בדברים האיסורים וכדומה הרבה דברים בין שנמצאו בש״ס פלוגתא ונפסקה ההלכה לאסור, או שנאמרו בש״ס בסתם בלי שום חולק מ״מ כל שלא יצא הפסק דין מבית הגדול ולא עמדו למנין אין עליהם חובה מלא תסור, וכן תראה לשון הרמב״ם בהקדמתו לס׳ הי״ד למנין המצות על סדר ספרו וז״ל ויש מצות אחרות שנתחדשו אחר מתן תורה ופשטו בכל כגון מקרא מגילה ונר חנוכה תשעה באב עירובין ונטילת ידים, כל אלו המצות שנתחדשו חייבים אנו לקבלם ולשמרם שנאמר לא תסור מן הדבר וגומר משמע דוקא מצות אלו המה בכלל לא תסור אבל שאר מצות ואיסורי דרבנן אשר ירבו לאלפים ולרבבות אינם בכלל לאו זה, תדע לך שהוא כן דהרי קי״ל דאין מברכין על החרוסת וגם על שני טיבולים בלילי פסח אף על גב דהמה מצות דרבנן*) והטעם

הגה *) דעת הרמב״ם בפי׳ המשניות פ׳ ערבי פסחים על משנת הביאו לפניו מטבל בחזרת דר״א בן צדוק אומר חרוסת כוה וכ׳ ז״ל דלר״א בן צדוק מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול חרוסת, והיינו לדעתו כיון שהיה נהוג עדיין במקדש משום מצוה ובימי המקדש היו סנהדרין יושבים בלשכת הגזית וא״כ שוב מברכין משום לא תסור כמו שמברכין על המגילה ועל העירוב מפני שכל דבר חוק ומשפט כדבר תורה הלכה למעשה יוצא מפי בית דין הגדול שוב דינו כדין תורה משום דהתורה ציותה לשמוע להם, אולם על מנהג נביאים ומנהג חכמים ס״ל להרמב״ם פי״א מהלכות ברכות הלכה ט״ו דלא מברכין ומפני זה אין מברכין על חיבוט ערבה והלל של ראש חודש, והנה ראב״ע עצמו ס״ל בסוכה מ״ד ע״ב דאפילו על מנהג נביאים לא מברכין מכ״ש על מנהג חכמים, אולם כיון דסבירא ליה לראב״צ דחרוסת מצוה צדקו דברי הרמב״ם דלשיטתו צריך לברך משא״כ במשנה נאמר סתם הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת אף על פי שאין חרוסת מצוה ראב״צ אומר מצוה משמע דלת״ק אף על פי שאינו מצוה תכ״פ מביאים משום מנהגא אולם אין מברכין על מנהג, והנה כל דבר שיסתפק אם מברכין או אין מברכין הדין דעושין בלא ברכה כדי שלא ירבה בברכות וקי״ל ככ״מ ספק ברכות להקל ומפני זה צדקו דברי הרמב״ם בפ״ז מהלכות חמץ ומצה הלכה י״א דכ׳ החרוסת מצוה מד״ס ולא הביא דמברכין וע׳ בלח״מ דהתעורר בזה אבל האמת כיון שהדבר בספק אם הלכה כת״ק ואינו רק משום מנהגא או כראב״צ דהוא מצוה ומפני זה ספק ברכות לקולא וז״ם: והנה לראב״צ דסבירא לי׳ דחרוסת מצוה והיתה בזמן המקדש הנה הוא כמצוה מן התורה מאזהרת לא תסור ועפ״ז אפשר לישב קו׳ המהרש״א על קו׳ התוספות במשנה פסחים קי״ד דאם אין חרוסת מצוה יבטל את המרור דמצוה והקשה כהרש״א דאף לראב״צ דסבירא לי׳ חרוסת מצוה נמי קשה דהרי בזמן המקדש מיירי והיה מרור דאורייתא ויבטלנו החרוסת דרבנן אבל לפי הנ״ל ניחא דלראב״צ כיון דחרוסת הוא בכלל תורה דל״ת שוב הוי שניהם דאורייתא ואין מבטלין זה את זה משא״כ במרור בזמן הזה אשר רק חכמים אחרונים אחר החורבן תקנו ולא היה אצלם בית דין הגדול ועשאוהו רק לזכר בודאי אין עליו אזהרת לא תסור ואף על גב דמברכין נמי על מרור היינו משום דבזמן בית המקדש היתה עכ״פ דאורייתא כמ״ש שבת כ״א ע״א דמברכין על יום טוב שני של גליות כיון דעיקר יום טוב דאורייתא וה״נ מצות מרור בזמן הזה אינו רק תקנת חכמים אחרונים ואינו בכלל לא תסור ועיין לח״מ כאן דכ׳ נמי דעיקר ברכת מרור הוא משום דבזמן המקדש היתה דאורייתא אבל חרוסת לדעת ראב״צ הוא מצוה כבוררת מד״ס והוא בכלל לא תסור מפני שנתקנה מזמן המקדש:

כיון דמצוה זו לא היתה בזמן המקדש והוא פלוגתא (פסחים קי״ד ע״א) אם אפילו בזמן המקדש היתה מצוה, ובע״כ דלא היתה מעולם שום מצוה רק מנהגא, וכן לא מברכינן על אמירת מלכיות זכרונות שופרות בראש השנה, והיינו דברכות הללו אינם רק דרבנן דלא אשכחן תקנה זו בהסכמת הב״ד הגדול, ומפני זה תמצא ישוב לכל ההשגות של הרמב״ן דכל שהקילו בדרבנן היינו דוקא דברים שלא היו במנין, אבל ספק בתקנות וסייגי חכמים ונביאים שתקנו וגזרו בבית דין הגדול אפשר דגם כן ספיקא אסר ומחמרינן בכל הענינים כמו של תורה חוץ מזה היכי דתקנתם וגזירתם פוגשים עם איסור תורה ואינו יודע מי נדחה מפני מי ע״ז אפשר דתקנתם אף שנגזר ונתקן במנין כל החכמים בלשכת הגזית מ״מ נגד דין תורה ע״ז לא היה כח ביד חכמי לשכת הגזית לתקן ולגזור כלל, ומפני זה אמרו שפיר דמרור בזמן הזה דרבנן ומבטל מצה דאורייתא (פסחים קט״ו ע״א) והיינו אם היה מצות מרור בזמן הזה דבר שנתקן בְמנין מ״מ לענין זה שיתבטל על ידי זה טעם מצה דאורייתא אין ביד כל החכמים כח ועוז לתקן ולהעמיד דבריהם נגד איסור תורה:

וטעם הדבר הזה דהנה מצינו בספרי פ׳ שופטים לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל אפילו מראין בעיניך על ימין שהוא שמאל שמע להם, ואולם מריש הוריות משמע הורו ב״ד שטעו וידע תלמיד שטעו ועשה על פיהם חייב ומבואר בירושלמי ריש הוריות דדוקא על ימין שהוא ימין שומעין להם ולא על ימין שהוא שמאל וראיתי להרמב״ן בהשגותיו לשורש ראשון הרגיש על הסתירה הלזו וכ׳ בזה״ל ויש תנאי בענין שמועה לב״ד הגדול המסתכל בריש הוריות בעין יפה והוא שאם היה בזמן הסנהדרין חכם וראוי להוראה והורו בית דין הגדול והוא סבור שטעו בהוראתם אין עליו לשמוע להם, ואינו רשאי להתיר לעצמו הדבר האסור לו אבל ינהג חומר לעצמו, וכ״ש אם היה מכלל הסנהדרין יושב עמהם בבית דין הגדול ויש עליו לבא לפניהם ולומר טענותיו והם ישאו ויתנו עמו, ואם הסכימו כלם בבטול הדעת ההוא שאמר, ושבשו עליו סברותיו יחזור וינהג כדעת׳ אחרי כן לאחר שסלקו אותו ועשו הסכמה בטענתו וזה העולה מן ההלכות ההם, ומ״מ חייב לקבל דעתם אחר ההסכמה עכ״פ עכ״ל הרמב״ן וע׳ ר״ן בחי׳ לסנהדרין לסוגיא דזקן ממרא שכ׳ נמי כן, הנך רואה שיטתם דהיכי שלא הי׳ החכם בישיבתם ולא נמנה עמהם ולא הרצה סברותיו שוב אף דגזרו ותקנו אסור לנהוג כהוראתם אם ידע דטעו, אבל היכי שהי׳ עמהם במנין והרצה טענותיו והם בטלו דעתו אף שידע בודאי שטעו מ״מ ע״ז כתבה התורה לא תסור, וגם אחרי רבים להטות שמחויב היחיד לבטל דעתו נגד הרבים, אולם אם לא היה במנין הזה בזה אין שייך דנתבטלה דעתו וסברתו ברוב אחר שלא היה בישיבתם, ועל זה לא כתבה התורה ולא תסור, ואסור לנהוג כסברתם היכי שידע שטעו:

ודברי הרמב״ן נכונים בטעמם ע״פ דקי״ל דאין הולכין בממון אחר הרוב והקשו בתוס׳ (ב״ק כ״ז ע״ב) ד״ה קא משמע לן וכן הוא (סנהדרין ג׳ ע״ב) דהרי גבי רובא דדייני׳ הולכים אחר הרוב ששנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי מוציאין ממון מזה ונותנים לזה, ותירצו התוספות דמיעוט דדיינים לא חשיב מיעוט כלל, ולכאורה דבריהם אינם מובנים אבל סברתם הוא דגבי סנהדרין ע״כ מוכרח המיעוט לבטל דעתם נגד הרוב, ואסורים לעמוד בדעתם לעשות כהוראתם דהרי יהיה נדונים בעונש זקן ממרא, והתורה כ׳ לא תסור מכל אשר יגידו לך ימין ושמאל, ומפני זה לא נשאר כאן מיעוט כלל כיון שנשאו ונתנו עם הרוב והסכימו הרוב בביטול דעת המיעוט, וע׳ בכללים שבסוף ס׳ גט פשוט למהר״מ בן חביב דפי׳ נמי כונת התוס׳ כן וע׳ בקונטרס הכפיקות להרב קצות החושן שמביא גם כן דבריו, ועפ״ז הבנתי נמי דברי הרמב״ן בס׳ תורת האדם שער הסכנה דהקשה כיון דקיימא לן דאין הולכין בפקוח נפש אחר הרוב דאפילו מא׳ אומרים אינו צריך לאכול וב׳ אומרים צריך לאכול ביום כפור מאכילין אותו, ואם כן למה הולכין בדיני נפשות אחר רוב סנהדרין הרי בפקוח נפש אין הולכין אחר הרוב, וכ׳ דהתם כלם דיינים ניגהו ומדינא לא

היו ראוי להיות דנים עד שיסכימו כלם, אלא דרחמנא אמרה אחרי רבים להטות ע״ש, והיינו גם כן כיון דמדינא צריך שיסכימו כלם והתורה כ׳ לילך בתר רוב א״כ ליכא מיעוט כלל דהמיעוט צריך להתהפך לדעת הרוב ואסור לעשות כהוראתו, דיהיה זקן ממרא בהוראתו, וכ״ז לא מיירי רק כשהמיעוט היה עם הרוב בישיבה אחת והמיעוט אומרים דעתם והרוב שומעים סברתם של המיעוט ורק מבטלים דעתם מן הראיות שמביאים לאמת סברם .אבל כשהמיעוט אינו כאן או שאינו יושב עמהם כמו תלמיד שהגיע להוראה וידע שהב״ד טעו, אולם לא היה בין הסנהדרין ולא טען טענותיו בכה״ג לא שייך בטול ברוב דילמא אלו היה המרובים שומעין סברותיו וטענותיו היו חוזרים לדעתו, וכ״כ הרשב״א בתשובה הביאו מרן הבי׳ יוסף טור ח״מ סי׳ י״ג וז״ל שאלת ראובן ושמעון שבררו להם י׳ אנשים לראות בדינם הן בדין הן בפשר ונשבעו לקיים עליהם כל אשר יגזרו אומר, והותנו שאם לא יסכימו הנכררי׳ לדעת אחת שילכו אחר רוב ובין כך נסתלק אחד ולא רצה להיות באותו ברירה ואינו רוצה לומר דעתו, תודיענו אם ראובן חייב לקבל מה שאמרו הט׳ הנותרים או רובם. תשובה דבר ברור כיון שנתפרד אחד מהם בטלה חבילה ולא עוד אפילו אמר אחד מהם אינו יודע, אינם יכולים לגמור הדין ע״פ תשעה הנותרים שאין הולכים אחר הרוב אלא כשרבו מתוך משא ומתן של כולם אבל כשהמיעוט איננו כאן לא, שאלו היה שם אותו האחד היה מראה טעם הפך מה שהסכימו הרוב וכן כשהיחיד אומר אינו יודע כדתנן א׳ אומר אינו יודע יוסיפו הדיינים עכ״ל הרשב״א, הרי בהדיא דכל שהחכם אינו במעמד אחד עם שאר הדיינים לא שייך ביטול ברוב, ולפי זה כל הדינים הרבים הנמצאים במשנה ובתלמוד פלוגתות התנאים והאמוראים אף דאיפסק הלכתא כחד מנייהו, ואף הדינים הנמצאים סתמא בלא חולק כל זמן שלא עמדו למנין עליו אינו בכלל לא תסור, דכל שלא היה האומר ביחד עם רוב ישראל והסכימו על סברתו לא שייך ביטול ברוב דהרי אף אינו יודע מוסיפין דינים; וראי׳ ברורה לשיטת רבינו דכל איסורי דרבנן המה גם כן בכלל לא תסור דהרי, (יומא ע״ד ע״א) מקשה הש״ס לריש לקיש דס״ל דחצי שיעור אסור מדרבנן, והרי ר״ל מוקי למתני׳ רשבועי׳ שלא אוכל ואכל נבלות וטריפות וכו׳ בחצי שיעור וכיון דאסור מדרבנן הרי הוא מושבע ועומד, ואס״ד דתקנות וגזירות אינם בכלל לא תסור א״כ אין התחלה לקו׳ הש״ס דבודאי לר״ל כיון דאינו אסור מה״ת רק מדרבנן א״כ בודאי לא הוי עליו מושבע ועומד מהר סיני, דהרי לא נאסר אלא מגזירת חכמים ולא מסיני אלא ודאי כשיטת רבינו דאיסורי דרבנן המה כלם בכלל לא תסור וכיון דחכמים אסרו חצי שיעור שוב אנו מושבעים ועומדים מסיני בחוק המצות דלא תסור לקיים כל תקנותיהם וגזירותיהם, וכן פירש״י בהדיא שם וז״ל ואי ס״ל לר״ל דח״ש אסור מדרבנן א״כ היכי מוקי דהא דקתני חייב באוכל ח״ש והרי אף עליו מושבע משום לא תסור, ומשני הש״ס כיון דאית לי׳ היתר מן התורה חייב עליו שבוע׳, היינו החילוק שכתבנו כיון דאף אם ח״ש אסור מדרבנן, מ״מ לא שמענו בשום פעם דב״ד גדול נמנו עליו לאוסרו ובכה״ג אינו בכלל לא תסור כלל ושוב לא הוי מושבע ועומד, משא״כ בחנוכה ופורים כיון דימים אלו לעשות אותם ימי משתה ושמחה נתקנו במנין כל החכמים שהיו אז יחד בארץ, והמה לחובה עלינו במצות לא תסור„ ומפני זה פ׳ הרמב״ם שפיר פ״ג מה׳ נדרים ה״ט דהנשבע להתענות בחנוכה ופורים לא חלה השבועה, והטעם כיון דהמה בכלל לא תסור שוב מקרי מושבע ועומד מהר סיני ולא חיילי שבועה כלל, ואע״ג דהרמב״ם ס״ל דעל חצי שיעור לא מקרי מושבע ועומד ואע״ג דפסק כר״י דח״ש אסור מה״ת, ואם כן בודאי מושבע ועומד מקרי, דהרי אסור מטעם דהתורה ריבתה דכ׳ כל חלב, אולם מש״ס (שבועות כ״ב ע״ב וכ״ג ע״ב) דקאמר הש״ס בפשיטות בשלמא ר׳ יוחנן לא מוקי כר״ל דמתני׳ שבועה שלא אכל ואכל נבלות וטריפות מיירי בח״ש משום דמוקי מתניתין כדברי הכל, והקשו בתוס׳ שם דבלא״ה א״א לאוקמי ר״י בח״ש דהרי הוא ס״ל דח״ש אסור מה״ת ושוב מקרי מושבע ועומד, ותי׳

דעל ח"ש לא הוי מושבע ועומד, וכ"כ התוספות לעיל בהך איבעיא נזיר שאמר שבועה שלא אוכל חרצן כו׳ כיון דכזית איסור תורה כי קא משתבע אהיתירא קא משתבע ודעתו אמשהו הרי דפשוט דמשהו מקרי התירא אע"ג דח"ש אסור מה"ת*) ואולם על ר"ל דס"ל דח"ש אינו רק מדרבנן מקשה הש"ס ר"פ בתרא דיומא בפשיטות דהוי מושבע ועומד משום לא תסור, ראינו דאיסור דרבנן מפורש חמור מחצי שיעור ועי׳ בש"ך י"ד ה׳ שבועות סי׳ רל"ט ס"ק כ׳ מה שהביא בשם הרלב"ח בתשובה סי׳ ק"ג, ועיין בתשובת הרמב"ם מכונה פאר הדור סי׳ ב׳ מה ששאלוהו לפרש להם סוגיות הש"ס דיומא שזכרנו; עוד ראי׳ לשיטת הרמב"ם דעל דבר שנגזור במנין ישנו לאו דלא תסור, דהרי ראינו בשמן של עובדי כוכבים שהתירו ר׳ יהודא הנשיא ובית דינו ואמרינן בירושלמי פ"ק דשבת ופ"ב דעבודה זרה דשמואל אכל ורב לא רצה לאכול וא"ל שמואל אכול ואי לאו אנא כתוב עליך זקן ממרא ועי׳ רמב"ם פי"ז מה׳ מאכלות אסורות הכ"ב, עכ"פ שם לא היה רק תקנה דרבנן ומ"מ קרי לי׳ משום מקרי חידוש דזה לאו היתר ברור דהרי הרבה פוסקים ס"ל בי"ד סי׳ צ"ט דעצמות אינו מצטרף לאיסור אבל אינו מצטרף להיתר ג"כ, מכ"ש באיסורי נזיר דקי"ל אצלם היתר מצטרף לאיסור ואם שרה ח"ש פת ביין מצטרף לשיעור שלם והוי כאלו כלו יין ומ"מ אף דעשה מן היין ומן הלחם שיעור שלם מ"מ אינו חייב רק כשאכלם בבת אחת אבל בזה אח"ז לא ע׳ נזיר ל"ז ע"ב דמקשה הש"ס דא"א היתר מצטרף לאיסור א"כ הא דתניא מכל אשר יעשה מגפן היין לימד על איסורי נזיר שמצטרפין ומקשה הש"ס השתא היתר ואיסור מצטרפין איסור ואיסור מבעי׳ ומשני הש"ס היתר ואיסור בבת אחת איסור ואיסור בזה אח"ז ופי׳ התוספות ד"ה היתר דע"כ מיירי שעשה חצי זית יין וחצי זית פת שעשה מהן כזית ואכלן בזה אחר זה ע"ש דאלו לא אכל מקודם רק חצי זית פת ואחר כך חצי זית יין פשיטא דלא מצטרף דאין זה בגמר מצטרף לאיסור עד שיהיה האיסור והיתר ביחד עכ"פ וז"ם בכונת התוספות, ואולם הטעם למה באמת היתר ואיסור צריך להיות אכילה בבת אחת הרי כבר נעשה איסור ע"י הצירוף אולם לפמ"ש לעיל דגבי אמ"ה חלקו בחוץ פטור וצריך להיות אכילה בבת אחת מפני דחידוש א"כ מכ"ש בהיתר מצטרף לאיסור דבודאי חידוש הוא ונמי חלקו בחוץ פטור ומפני זה כיון דחידוש הוא אי אכיל לי׳ בהדי הדדי חייב אבל בזא"ז לא מצטרף וזה ברור, ואם כן נתישבו שפיר שני קו׳ התוס׳ דאפשר לומר דר׳ אשי מודה דעל חצי שיעור מקרי מושבע ועומד ומפני זה לא היה יכול לשאל בסתם אדם שנשבע שלא יאכל נבלות דהרי לא שייך אהתירא קא משתבע דהרי ח"ש נמי מושבע ועומד אולם בנזיר שאמר שבועה שלא אוכל חרצן כיון דחרצן נאכל רק ע"י תערובות מים ככו שאמרו לעיל וא"כ בע"כ מטעם היתר מצטרף לאיסור אתינא משום דגבי׳ נזיר קי"ל היתר מצטרף לאיסור, וכיון דכן א"כ שוב חצי שיעור מותר בזה דהרי צריך להיות אכילה בבת אחת וא"כ שייך שפיר על חצי שיעור אהיתירא משתבע דבכה"ג ח"ש מותר משום דל"ש חזי לצטרופי וזה ברור:

הגה"ה *) ז"ל הסוגיא שבועות כ"ב ע"ב בעי רב אשי נזיר שאמר שבועה שלא אוכל חרצן מאי כיון דכזית איסור תורה כי קא משתבע אהיתירא קא משתבע ודעתי׳ אמשהו או דילמא כיון דאמר שלא אוכל דעתי׳ על כזית והוקשו בתוספות דלמה נקט נזיר וחרצן הוי לי׳ לשאול באחד שאומר שבועה שלא אוכל נבלות וטריפות וכתבו משום דקאי בחרצן נקט חרצן ע"ש ועוד הוקשו דלמה קאמר אהיתירא קא משתבע הרי קי"ל חצי שיעור אסור מן התורה ומסתמא ר׳ אשי ס"ל כר"י דהא ברייתא מסייע לי׳ דברי התוספות צע"ג דלמה הוצרכו לדייק דר׳ אשי כר"י ס"ל כיון דהלכתא כוותי׳ תיפוק לי׳ הרי בהדיא ס"ל לר׳ אשי כר׳ יוחנן דהרי בחולין צ"ח ע"ב בהאי פלגי דזיתא דתרבא דנפל לגו דיקולא דבשרא סבר מר ב"ר אשי לשע׳ בתלתין פלגי דזיתא א"ל אבוהו היינו ר׳ אשי לא תזלזל בשיעורי׳ דרבנן ועוד חצי שיעור אסור מן התורה הרי דר׳ אשי בהדיא ס"ל כר׳ יותנן וצע"ג ותי׳ התו׳ דמ"מ לא מקרי מושבע ועומד על ח"ש ול"נ לתרץ דהנה כתבי האחרונים אם הטעם דחצי שיעור משום דחזי לאצטרופי היינו כשיאכל עוד בכדי אכילת פרס עוד חצי יצטרף שיעור למלקות ומפ"ז גם ח"ש הראשון הוא בכלל איסור, והנה באבר מן החי דקי"ל חלקו בחוץ פטור וא"כ בכה"ג שוב חצי שיעור מותר בו דהרי לא שייך חזי לאצטרופי דאפילו אם יצטרף עוד חצי זית אבר מן החי לא יצמח חיוב מלקות לעולם דהרי יהיה חלקו בחוץ דאין חייב משום אמ"ה רק באוכלו כלו כאחת כ"כ האחרונים, דנ"ל נמי דה"ה גבי איסורי נזיר כן, דהנה רש"י כתב הטעם ס"פ גיד הנשה ק"ג ע"ב דמפני זה פטור באמ"ה חלקו בחוץ דחידוש הוא דהא גידין ועצמות דעלמא לא מחייב עלייהו והכא מחייב דהרי במשהו בשר וגידין ועצמות חייב משום אמ"ה וכיון דחידוש הוא אין לך בו אלא חידושו וכי אכיל בבת אחת מחייב אבל לחצאין לא עכ"ל רש"י ועי׳ תוספות שם ד"ה חלקו, ונ"ל דבר חדש דאם באמ"ה כיון דעצמות מצטרף להשלים השיעור

זה זקן ממרא והיינו כיון שהותר הדבר בארץ ישראל בישיבת כל החכמים שהי׳ בארץ א״כ אסור למרות מוציא שפתיהם בחוק לא תסור, ומה שהוקשה הרמב״ן ז״ל לשיטת רבינו דנעשה זקן ממרא ע״פ תקנות חז״ל א״כ למה לא הרגוהו לאלעזר בן חנוך שפקפק בנטילת ידים והרי הוא דבר שיוכל לצמוח זדונו כרת — הרב בעל מגילת אסתר כ׳ דלא הבין כונת הרמב״ן בזה ואיך אפשר בנטילת ידים זדונו כרת ואולם כונת הרמב״ן דיוכל לצמוח זדונו כרת ע״י קידושי אשה דקדשה בדבר שנגעו בו ידים עסקניות ונגעו במשקים דנעשים ראשון לטומאה, ואם כן אי צריכין ליטול ידים אם כן נטמאו המשקין הללו וא״כ אם נתן לה דבר מועט אפשר דאינו שוה פרוטה כלל ואינו מקודשת, וע׳ רמב״ם פ״ד מה׳ ממרים המציאות הרחוקות מענין אפשרות לכרת לחיוב זקן ממרא — אולם עיקר הדבר לא ידעתי מהיכן דייק הרמב״ן דר״א בן חנוך נהג כן בעצמו או הורה לעשות שלא יהיה נוטלים ידי׳ לחולין, דילמא גם הוא עצמו נטל ידיו בכל עת והיה נוהג במעשה כדינו, אולם הורה בבטול נט״י להלכה ולא למעשה, ובכה״ג קי״ל בסנהדרין פ״ז דחוזר לביתו ושנה כמו שהיה רגיל מתחילה פטור, הורה לעשות חייב ואצל ר״א בן חנוך לא היה רק אפקירותא מפני שהקיל בכבוד החכמים ונביאים הראשונים, לזלזל בכבודם במה שלא נראה לו תקנת שלמה ובית דינו, ומפני זה לא היה עליו רק עונש נדוי, אבל אי היה נוהג כן למעשה בודאי היה דנין אותו דין זקן ממרא, ולשון המשנה שפקפק בנטילת ידים ולא נקטה שביטל נט״י משמע דלא ביטל בעצמו ורק בעיון הלמוד אמר דלא היה נחוצה גזירה זו ׃

עוד יש לפרש טעמא דמלתא שלא דנו את ר״א בן חנוך בעונש זקן ממרא, דהנה מצינו בספרי פ׳ שופטים הביאו הרמב״ן בהשגותיו והר״ן בחי׳ לסנהדרין על פי התורה חייבים ואינן חייבים ע״פ דברי סופרים וע״כ האי דברי סופרים היינו ענינים שהם כלם מדרבנן ורק על פירוש של דברי סופרים בד״ת כמו בחמש טוטפות אז חייב משום זקן ממרא אבל על דרבנן פטור ומזה מוכח דלא כשיטת הרמב״ם דגם על איסור דרבנן נעשה זקן ממרא עכ״ל הרמב״ן, והנ״ל לפרש לדעת רבינו דהנה יש שני עניני דברי סופרים, האחד הוא מה שעשו גזירות וסייגים לדברי תורה כדי שלא יבאו ליגע בנקל באיסור תורה והם שנכללים כלם במצות התורה ושמרתם את משמרתי דהזהירה התורה לחכמים שיעשו גדר ומשמרת וכ״כ הרמב״ן עצמו בסוף השגותיו לשורש ראשון על מה דהקשה רבינו דלמה לא מנה בעל ההלכות אחת ועשרים שניות לעריות וכ׳ ודעת בעל הלכות בזה לא נפלאת ולא רחוקה שכל גזירות שגזרו חכמים לעשות סייג לתורה אינה מצוה בעצמה שתהיה ראויה להמנות בפ״ע, אבל מקרא מגילה ונר חנוכה שנצטווינו מפי בית דין הגדול אין בהם שום גזירה והרחקה משום איסור תורה ע״ש, וא״כ הרמב״ם לא מיירי רק מחמץ משש שעות ולמעלה דאינו רק הרחקה כדי שלא יגע באיסור תורה בשעות דאורייתא עצמו ואז דינו שאם יצמח זדונו כרת נדון מיתת זקן ממרא משום דעכ״פ יש להם שייכות לתורה ונגזרו להחזיק את התורה משא״כ במצות חדשות מדברי סופרים אשר לא נעשו משום הרחקה כלל כמו מגילה חנוכה נטילת ידים כיון דאין להם שום ענין עם התורה באלו בודאי לא נדונים דין זקן ממרא דכתיב ע״פ התורה אשר יורוך ומצות אלו חדשות המה לגמרי, ומפני זה בר״א בן חנוך שפקפק בנטילת ידים דהוא מצוה חדשה לא דנוהו בעונש זקן ממרא משא״כ בשמן שהתירו ר״י הנשיא ובי״ד כיון דלא נאסר רק משום בנותיהם, והיו נושאים ונותנים בדבר שיש לו ענין עם התורה וכן כל גזירות וסייגים נעשה לשיטת רבינו זקן ממרא ולא בתקנות ׃

ודע שהחידוש שחידשתי דלאו דלא תסור אינו מורה לנו רק על משפט יוצא מפי ב״ד הגדול, ועמדו למנין והסכימו כלם או רובם, בחידוש תקנות או גזירות או בחיתוך ובירור הדינים והספיקות שיובא לפניהם, מצאתי גם כן מבואר בס׳ המורה לרבינו פמ״א לשלישי וז״ל אומר כי באשר ידע השם יתעלה

שמשפטי זאת התורה יצטרכו בכ״ז, לפי התחלף המקומות והחדושים, ולפי הנראה מן הענינים להוסיף על קצתם ולגרוע מקצתם, הזהיר מן התוספות ומן המגרעות, ואמר לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו כי הי׳ זה מביא להפסד סדרי התורה ולהאמין בה שאינה מאת ה׳, והותר גם כן לחכמי כל דור ר״ל ב״ד הגדול לעשות סייגים כדי לקיים משפטי התורה האלו בענינים שחידשום לשמור התורה, וישאירו הסייגים ההם קיימים לנצח כמ״ש ועשו סייג לתורה, וכן הותר להם לבטל קצת מעשה התורה ולהתיר קצת הנזהר ממנו, לפי ענין אחד ולפי מאורע אחד אבל לא יעמידוהו לדורות כמו שבארנו בסדר פי׳ המשנה בהוראת שעה, ובזאת ההנהגה תתמיד התורה אחת ויתנהג בכל זמן ובכל מאורע כפי הצורך לו, ולו היה זה העיון החלקי נמסר לכל אחד מן החכמים היו בני אדם נפרדים לרוב המחלוקת והסתבכות הדיעות, והזהיר יתעלה שלא יעשו זה שאר החכמים אלא ב״ד הגדול לבד וצוה להרוג מי שיחלוק עליהם, שאם יחלוק עליהם כל מעיין בטלה הכונה המכוונת ובטלה התועלת עכ״ל רבינו הזהב בס׳ מורה נבוכים, ראינו מדבריו ששינה ושילש דעשיית הסייגים והתקנות לא נמסרו רק לב״ד הגדול, אבל משחרב בי׳ המקדש ובטלו הסנהדרין וב״ד הגדול מלשכת הגזית ורבו הגליות, ולא יכלו כל חכמי ישראל להתאסף במקום אחד ולפקח בטובתן של ישראל, והי׳ עם ה׳ מפוזרים בקצוות הארץ, וכל חכם שבזמנו ובמדינתו מורה לעדתו ע״פ התורה ולפי סברתו בהוצאות המשפטים והדינים, ולא ידע כלל כי חכם אחר הוציא מסברתו ומן המדרשות היפך ממה שלמד הוא, לכן הדינים הללו אינם לחוב עלינו במצות לא תסור, כיון שהחכמים בעצמם חולקים זה עם זה ולא נדע בעצמנו, למי משפט הבכורה שנאזין אליו בחוק התורה דלא תסור אולי דברי השני צדקו יותר וע׳ בלחם משנה פ״א מהלכות ממרים ה״א שהביא בשם המבי״ט ג״כ דלאו דלא תסור לא נאמר רק בזקן ממרא ואף אם בזמנים האחרונים נתחדשו בבה״מ כללים במשפטי ההוראה כמו כ״מ ששנה רבן גמליאל במשנתינו הלכה כמותו, הלכה כר״ע מחברו, משנת ר״א בן יעקב קב ונקי, ר״מ ור׳ יהודא הלכה כר״י פסקי הלכות הללו נאמרו רק בזמן אחרון וכבר מתו הצדדים המתלוחמים ואין משיבין את הארי לאחר מותו אולי אם היה ולפנינו הגיד לנו טעמו ונימוקו היו החכמים מסכימים לסברתו :

ומפ״ז תבין נמי ליישב מה שהתעורר הרב בעל חות יאיר בתשובה סי׳ קצ״ב

כיון שאמרו (סנהדרין פ״ז) שבראשונה לא היה מחלוקת בישראל רק כל דבר אשר היה ספק להם הקריבו משפטם לפני ב״ד הגדול וגמנו וגמרו אחר רוב וא״כ למה היה מחלוקת הראשון בסמיכה, ולמה לא נמנו גם על סמיכה ומה שיהיה· דעת הרוב כן יקום, דהרי היה המקדש קיים בזמן יוסי בן יועזר ובית דין יושבים בלשכת הגזית, אולם אמיתות הדבר כי לא היה אז כל החכמים ביחד מפני המחלוקת תוקף הצרות שנתרבו אז בימי היוונים וגזירות רעות שהי׳, ורוב החכמים ברחו מהם למצרים ומהם לבבל כמו יהושע בן פרחיא ושמעון בן שטח כמו דאמרינן בירושלמי ספ״ב דחגיגה דכתבו אנשי ירושלים לאנשי אלכסנדריא עד מתי ארוסי יושב אצלך, וכן אמרינן שם בבלי (חגיגה י״ז ע״ב) דיהודא בן טבאי קיבל עלי׳ שלא להצטרף עם שמעון בן שטח, ולא יכלו חכמי ישראל להתקבץ במקום אחד בלשכת הגזית, וכבר בארתי דכל זמן שאין החכם החולק עמהם בישיבה ובמעמד אחת, וידע שטעו אסור לעשות כהוראתם, ובזמן אחרון שאירע שעמדו למנין ורבו בית שמאי על בית הלל ושמונה עשר דבר גזרו בו ביום, בודאי משפט אלו הגזירות כדאורייתא המה מטעם לא תסור וכבר אמרו דבי״ח דבר אפילו אתי אליהו אין שומעין לו מפני שעמדו בנפשותם היינו מה שנעצו חרב בבית המדרש (שבת י״ז ע״א) ואי אפשר לבטל הגזירות כיון שכבר נגזרו במנין שוב חזרו לדין תורה ועיין רמב״ם פי׳ המשניות שבת פ״א על משנת ואלו מן ההלכות שאמרו בעליית חנניה בן חזקיה וכ׳ בזה״ל חנניה גדול הדור וכו׳ והיו החכמים עליהם השלום מבקרין אותו תמיד והוא מתעסק

אוצר החכמה

בחיבורו של יחזקאל ופעם אחת בקרו אותו ונתקבץ שם קבוץ גדול מתלמידי שמאי והלל זלא נשאר באותו הדור מי שהיה ראוי להורא׳ ולא היה באותו מעמד ונמנו והי׳ ב״ש יותר מתלמידי הלל והתורה אמרה אחרי רבים להטות עכ״ל רבינו, הנך רואה כי עיקר תוקף של י״ח דבר. היינו מפני שנתקבצו כל חכמי ישראל שהיו אז ראויים להוראה במעמד אחת, ואם כן כיון שיכלו לעמוד במנין והתורה אמרה אחרי רבים להטות, בודאי משפט אלו ההלכות דין תורה להם מטעם לא תסור, אבל בזמנים האחרונים שנחלקו בית שמאי ובית הלל בשתי בתי דינים, או משום דבית שמאי מחדדי טפי (יבמות י״ד ע״א) והיינו דבשלמא אם יושבים במסיבה אחת לא שייך מחדדי טפי דהתורה כ׳ אחרי רבים להטות ובודאי בין אחד ושבעים חכמים היושבים בלשכת הגזית לא היו שווים במדרגתן ובחריפו׳, מ״מ לא מצינו חילוק ואם היותר גדולי בחכמה המה רק מיעוט בודאי לא אזלי׳ בתרייהו כלל רק בתר רוב, וא״כ מ״ט לא עשו ב״ש כדברי ב״ה אחרי שב״ה היו הרוב, ומאי ענין חידוד וחריפות להילוך אחר רוב דיעות, אבל האמת כיון שב״ש וב״ה אף בעיר אחת נחשבים כשתי בתי דינים ולא נתקבצו בפעם אחת, א״כ אע״ג דב״ה המה הרוב מ״מ כיון דב״ש הוי מחדדי טובא דלמא אמרו טעמא והיו ב״ה חוזרים לדעתם, וזה היה הענין בסמיכה בזמן אחרון שחברו תלמידי ב״ש על תלמידי ב״ה וגברה ידן של ב״ה על ב״ש (ביצה כ׳ ע״א) ומפ״ז כשמצא תלמיד אחד מתלמידי ב״ה לתלמידי ב״ש אחר המעשה שעמדו למנין במעמד אחד ורבו תלמידי ב״ש על ב״ה ותלמיד זה אמר מה זו סמיכה שתקו בנזיפה, כמו שעשו ונדוהו לר׳ אליעזר הגדול בעובדא דתנור עכנאי (ב״מ נ״ט ע״ב) ואע״ג דר׳ אליעזר שמותי הי׳ מתלמידי שמאי, מ״מ כיון שהיה במנין א׳ עם שאר החכמים צדקו דברי ר׳ יהושע שאמר אין משגיחין בבת קול התורה כ׳ אחרי רבים להטות, וכן בעובדא דסמיכה דג״כ אירע במקרה שהיו חכמי ישראל יחד ונמנו וגמרו לסמוך בי״ט, ותלמיד זה שעמד על דעתו, אלו היה הורה לעשות היה חייב מיתה כזקן ממרא, אבל כיון שלא הורה ע״ז לעשות או שלא היה דבר שזדונו כר׳ הנה עונשו בנדוי כמו שעשו לר״א בן חנוך ומפ״ז שתקוהו בנזיפה וזה אמת:

טרם אכלה לדבר מוכרח אני לבאר ענין הברכה אשר אנו מברכין על מצות דרבנן, אשר לדעת הש״ס (שבת כ״א ע״א) הוא ממצות התורה דלא תסור, ומברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו שהקב״ה ציוה באזהרת לא תסור לשמוע להחכמים, והנה הרמב״ן בהשגותיו כ׳ דבזה פליגי ר׳ אויא ור׳ נחמן דלדעת ר׳ אויא גם בתקנות וסייגי חכמים ונביאים יש סמך מלא תסור, ור״נ ס״ל כיון דאי אפשר לסמוך כלל חנוכה וכדומה על מצות התורה א״כ אינם בכלל לא תסור, רק בכלל שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך שהוא צואה לקבל מן הזקנים על הכלל ועיקר ראייתו כיון שאמרו (ברכות י״ט ע״א) כל מילי דרבנן אסמכוהו על לאו דלא תסור, משמע רק אסמכתא בעלמא והאמ׳ אינו כן, אולם דברי הרמב״ן לא הבנתי דהרי ידענו דכל הני אסמכתו׳ אשר נמצאים בש״ס, לא נאמרו רק על דרך החכמה מאתם כדי להסמיך כל דבריהם לתורה מפני כי היה אז כל תורה שבע״פ נלמד רק בע״פ, ולא היתה בכתב רק כתבי קודש בלבד, ועשו אסמכתות הללו לסימן כדי לבקש אופנים להקל על כח הזוכר*) עכ״פ משפט אלו הדינים· שסמכו על הקרא בדרך

הגה*) לא יכולתי כלל מלבאר דרך הדרשות הנמצאים בש״ס האמורים בדרך אסמכתא רחוקה אשר הקרא אינו מורה ואינו מרמז בשום ענין על דבר הנדרש ממנו ותז״ל אמרו בכ״מ בלשון זה קרא אסמכתא בעלמא, והנה אמרו (בעירובין נ״ד ע״ב) אין תורה נקנית אלא בסימנים ולמדו זאת מקרא הציבי לך ציונים והטעם כיון שהיו לומדים כל תורה שבעל פה הן עניני הלכות והן כל פרטי הדברים אשר נלמדו דרך הדרשות, והן כל גזירות ותקנות חכמים, וכן כל דברי אגדה ומוסר ודברים לפרש פשוטי הכתובים הכל הי׳ נלמד ונשנה בע״פ, וע׳ מ״ש רבינו הרמב״ם בס׳ המורה פמ״ג לשלישי כי הדרשות כלם הנמצאים בש״ס בדרך אל תקרא המה רק דרך מליצת השיר ע״ש מה שפירש דרשות בר קפרא פ״ק דכתובות על קרא ויתד תהיה לך על אזניך אל תקרי

ב"י למה עושים חנוכה שמונה ימים הלא ליום אחד הי' בו להדליק וא"כ לא הי' הנס רק לז' ימים. ונראה דהנה כל גשם הוא בעל גבול, ששה קצוות, ד' רוחות ומעלה ומטה, ואינו יוצא מגדר גבולו, אך כשנעשה בו נס, ונס הוא לשון הגבהה, כמ"ש (ירמי' ד') שאו נס, (ישעי' מ"ט) ואל עמים ארים נסי, נעשה מוגבה מגבול הגשם ופשט צורת הגשם בעל גבול ולבש צורה נסית בלתי בעל גבול. וע"כ הי' בו בשמן להדליק כמה ימים. ובודאי אם לא הי' להם עוד שמן טהור אחרי שמונה ימים הי' דולק והולך יותר. וכמו שנראה מדברי הר"ן שגם בנר המערבי בזמן המקדש עדות קבועה אלמלא כיבו אותו והטיבוהו מחדש הי' דולק והולך לעולם. והכל מטעם הנ"ל שהנס עשהו בלתי בעל גבול, רק כיון שלא הוצרכו יותר לא רצו להשתמש בנס יותר. וא"כ לפי"ז שפיר מובן שכל שמונת הימים הי' הנס ודלק שמן נסי ולא שמן טבעי כלל, שהרי כבר פשט הצורה הטבעית ולבש צורה נסית. והבן הדברים, שאי אפשר לפרש בכתב יותר:

ובדברים אלו יש לישב קושיא עצומה שהרמב"ן כתב (בפ' ויחי, בפסוק לא יסור שבט מיהודה) שהחשמונאים שמלכו בישראל עברו על צוואת הזקן לא יסור שבט מיהודה ובא עליהם עונש נמרץ שנכרת זרעם רח"ל. ויש לתמוה הרבה מדוע הצדיקים האלה שקיימו כל ישראל במסירת נפשם, איך עברו על מקרא מפורש בתורה בזדון או אפי' בשגגה, וכל ישראל והסנהדרין הסכימו עמם ולא עוררו אותם להזכירם שעוברים על מקרא מפורש בתורה. ואין לומר שהם לא מלכו בישראל אלא זרעם אחריהם ותאמר שהם לא היו כ"כ צדיקים ומלכו בזרוע, לא יתכן שהרי מפורש כאן וכשגברו מלכות בית חשמונאי ונצחום הרי הש"ס קורא את המנצחים בשם מלכות:

אך לפי דרכנו הנ"ל יש לומר דהנה נצחונם שהי' בנס גדול מאד הי' כעין נס השמן, היינו שיצאו מגדר בעלי גשם והוגבהו למדרגת שכלים נבדלים, מחמת מסירת נפשם ע"מ ליהרג על קדושת הש"י ותורתו, ע"כ נתעלה גם גופם למדרגת שכלים נבדלים. וכמו שתמצא שמלאך אחד הרג את כל האוכלוסין שבחיל סנחריב, כן הרגו מועטין את המרובין. והנה אמרו ז"ל (זבחים ק"א:) משה רבינו כ"ג וחולק בקדשי שמים הי', אף שהי' לוי, והטעם מחמת שמשה לא הי' מוגבל בקו ידוע אלא הי' למעלה מכל הפכים וע"כ הי' יכול להיות לוי וכהן ביחד. והנה נאמר (דברים ל"ג) ויהי בישורון מלך על משרע"ה ולא נאמר שעבר על צוואת הזקן, היינו נמי מטעם זה, מחמת כי צוואת הזקן היתה באשר כל שבט יש לו מדה ידועה, ומדת המלכות אינה בכל השבטים אלא ביהודה, אבל משה רבינו ע"ה שהי' למעלה מכל הפכים, כן נמי הי' יכול להיות מלך. וזה עצמו נוכל לומר על הצדיקים הללו חשמונאי ובניו שכמו שהי' הנס בשמן שהוא חכמה, וכנראה שעלו ונתעלו בחכמה וכתיב (תהלים ק"ד) כולם בחכמה עשית, וכל ההפכים שבעולם כולם מוצאם מחכמה שהיא ראשית הבריאה, וע"כ היו הם ג"כ נתעלים מכל הפכים והיו יכולים להיות נמי מלכים כמו משה רבינו ע"ה, וכדין עשו. אך זרעם אחריהם, שלא היו במעלתם ואעפי"כ החזיקו במלכות, הם עברו על צוואת הזקן ועליהם בא העונש, השם ישמרנו ויזכנו לראות את צמח דוד:

ליל ה'

לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל ובהודאה. והקשו בספרים למה המתינו עד השנה האחרת ולא קבעו תיכף כשראו הנס. ונראה דהנה יש לדקדק למה בפורים כתבו אגרות שיקיימו ישראל עליהם, ונאמר קיימו וקבלו, וקבל היהודים, ובחנוכה לא מצינו זה, ומשמע שב"ד של חשמונאים עשו מעצמם וקבעו חובה על ישראל. ויש לומר דהנה בש"ס (שבת כ"ג:) והיכן צונו: רב אויא אמר מלא תסור. והנה לא תסור נאמר בפרשת זקן ממרא (דברים י"ז) ושם נאמר וקמת ועלית אל המקום ודרשו ז"ל (סנהדרין י"ד:) מלמד שהמקום גורם וע"כ אמרו מצאן אבית פגי והמרה עליהם אין המראתו המראה. וכתיב עוד שם ועשית על

פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא וגו׳ עד לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. מכל הלין משמע דהלאו דלא תסור מדאורייתא הוא רק על תקנה שעשו הב״ד בעודם יושבין בלשכת הגזית, אבל אם עשו תקנה בעודם חוץ מלשכת הגזית אין על העובר עלי׳ חיוב לא תסור. [ולכאורה קשה על זה מדמברכין אלולב כל שבעה, ובסוכה (מ״ו.) מייתי עלה הא דמברכין אנר חנוכה והיכן צונו וכו׳, ומשמע דהיינו טעמא דמברכין אלולב כל שבעה דאית בי׳ לא תסור מדאורייתא כמו נר חנוכה כדבעינן למימר לקמן, אף דמשחרב בהמ״ק התקין ריב״ז שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש, הרי דעל התקנה שלאחר החורבן נמי קאי בלאו דלא תסור. אך יש לומר דמאחר דקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא יחשב כמו המקדש קיים, כשהוצרכו לתקן תקנה ישבו במקום לשכת הגזית למען יהי׳ חיזוק לתקנה, ומצינו שהי׳ בירושלים הסנהדרין אף לאחר החורבן טרם שנתישבו ביבנה, כבמשנה ריש פ״ד דר״ה ועוד זאת היתה ירושלים יתרה על יבנה, ועיין בריטב״א שם]. וע״כ בפורים שהיו בשושן ולא היו סנהדרין יושבין בלשכת הגזית לא הי׳ כח ביד ב״ד לתקן תקנה מדאורייתא, ע״כ הוצרך שיקבלו עליהם ישראל מעצמם. והא דמברכין אמקרא מגילה, היינו משום דלגבי זכירה לא כתיבא קבלה כלל והקבלה כתיבא רק על העשי׳, כי הזכירה יש לה עיקר בדאורייתא, היא זכירת מחיית עמלק, ובירושלמי שהמגילה ניתנה מסיני ובש״ס דידן עד שמצאו מקרא כתוב בתורה. וע״כ לא נזכר בגמ׳ מנלן שמברכין והיכן צונו כמו שאמרו לגבי נר חנוכה, דלמקרא מגילה לא צריך קרא דולא תסור, דהקבלה לא כתיבא רק לגבי עשי׳, ועל עשי׳ באמת אין מברכין. ומיושבת בזה קושית האחרונים למה אין מברכין על משלוח מנות. אבל נר חנוכה שהי׳ ב״ד של חשמונאי יושבין בלשכת הגזית שפיר איתא הלאו דלא תסור. ולפי״ז מובן שפיר החילוק בין פורים לחנוכה, שבפורים לא הי׳ כח ב״ד יפה לתקן תקנות ע״כ הוצרכו שישראל יקבלו עליהם, אבל חנוכה שב״ד הי׳ בלשכת הגזית וכחם יפה לתקן תקנות והעובר עליהן הוא בלא תסור לא הי׳ צורך לקבלת ישראל:

ומעתה מיושב הא דלשנה אחרת קבעום וכו׳, שכבר חזרה סנהדרין למקום קביעתם ללשכת הגזית, אבל באותה שנה שהיו כולם טמאי מתים לא היו יכולין לבוא ללשכת הגזית אפי׳ לאותו חלק הבנוי בחול, שהרי זה הי׳ בנוי בחיל עכ״פ כמבואר במס׳ מדות (פ״ה) ומדרבנן עכ״פ אסור ובימי יהושפט גזרו עלי׳ כבש״ס יבמות (ז׳:) חצר החדשה שחידשו בה דבר ואמרו טבול יום לא יכנס למחנה לוי׳ דהיינו החיל, וע״כ לא הי׳ להם אז כח לתקן תקנות:

עוד יש לומר דהנה בכל ימים טובים יש בהם הארה מאור שנברא ביום ראשון שנאמר בו כי טוב, כן שמעתי בשם אדומו״ר הרי״ם זצללה״ה מגור, וכן משמע בזוה״ק (פ׳ אמור). ובחנוכה כתיב עשאום ימים טובים בהלל והודאה פירש״י לא שאסורים במלאכה, היינו שבכל ימים טובים מקבלים ההארה הנ״ל ע״י קדושת היום או ע״י המצוות הנהוגות ברגל ההוא, ועיין זוה״ק סוף פ׳ תצא, וחנוכה שאין בה קדושת היום מקבלים ההארה ע״י ההלל והודאה או ע״י הנרות. ויהי׳ הפירוש קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה, דהא דעשאום ימים טובים קאי לפניו ולאחריו, היינו או מחמת שקבעום היינו הנרות או מחמת ההלל והודאה, ויראה לי הפירוש דכל כמה רגש הלל והודאה שבאדם כך באותה מדה מקבל הארה מאור שנברא ביום הראשון:

והנה בירושלמי (פסחים פ״ד ה״א) הקשה היאך מותרין תמיד בעשיית מלאכה הלא ביום שאדם מקריב קרבן אַסור בעשיית מלאכה ובכל יום מקריבין תמידין, ותירץ משום דכתיב ואספת דגנך. והנה זה ניחא בתמידין דבכל יומא איתא, אבל ביום החנוכה שחנכו את המזבח והמקדש דלא שכיח בודאי אסור בעשיית מלאכה, וכמו שמצינו בימי שלמה שעשאוהו חג שבעת ימים ושבעת ימים י״ד יום, וא״כ חנוכה שחנכו את המזבח כדאיתא בפסיקתא בודאי עשו אותן הימים

את ראש בני והלכה מפרשת פרשה זו כתיבה המלוה ליתן בכל שנה ושנה מחצית השקל לקרבנות כן כאמר כמי הכא פשט הכתוב מראה כהרמב"ן כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין נגע לנגע שנולד ספק בהלכה וקמת ועלית וגו' עפ"י התורה אשר יורוך ואשר יאמרו לך תעשה לא תסור וזה הלכה לומר ולפרש שכוונת הכתוב קאי על כל מה שיתקנו רבנן מעצמן.

עי"ר שלמד הרמב"ם מדכתיב לא תסור מכל הדברים אשר יגידו לך והי' די אם הי' כתוב לא תסור מאשר יגידו לך ותיבת כל הדברים נראים כמיותרים אלא בא לרבות כל תקנת חכמים וגזירותיהם.

והנה הרשב"א במס' ר"ה כתב שאם תוקע שופר ביו"ט של ר"ה שחל בשבת עובר בלאו דלא תסור ויו"ט שני שתקנו חכמים מחויב לקיים מדכתיב אשר יאמרו לך תעשה, נראה בעליל שרשב"א סובר שמ"מ מדבריהם מחויבים לקיים מדכתיב אשר יאמרו לך תעשה ועל ל"ת של דבריהם מדכתיב ולא תסור והוא תמוה שבשבת פ"ב ע"א מקשה והיכן צונו על נר חנוכה ומתרץ ר"כ בר יצחק מלא תסור ולרשב"א הי' לו לתרץ מדכתיב אשר יאמרו לך תעשה ואין לומר דסמך ארישא דקרא, אדרבה הרבה פעמים מצינו בש"ס דמביא רק רישא דקרא והדרש כלמד מסיפא אבל לא להביא הסיפא והדרש יהי' כלמד מרישא, וברמב"ם ס' ברכות כתב דעל כל דברי סופרים מברכים מלאו דלא תסור וכבר הרגיש בזה הכסף משנה ולמה לא אמר מאשר יאמרו לך תעשה ונדחק שם וקשה על תירוצו דהרמב"ם בה' ממרים כתב דעל כל דרבנן מחויב בעשה אשר יאמרו לך ועובר גם כן בלא"ה משום לא תסור, ויש לעיין דמקרא לא מוכח אלא מה שתקנו סנהדרי גדולה היושבים בלשכת הגזית כדכתיב וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' וכן מודה להדיא לשון הרמב"ם בה' ממרים יעוי"ש ומאין להרמב"ם שמחויבים לקיים תקנת סנהדרין מה שתקנו לאחר חרבן בהמ"ק (ויש ליישב קצת לפמ"ש לעיל דמרבינן זה מדכתיב, מכל הדברים אשר יגידו לך מרבה גם כן מה שתקנו חכמים בכל דור ודור ואפילו שלא במקום המקדש כן יש לפרש ולומר) ובאמת מצינו שמברכינן גם על מצות כאלה שהרי מברכינן על לולב כל שבעה .את הי' תקנת ר"י בן זכאי אחר החורבן זכר למקדש ועוד מוכח מהגמרא שאין חילוק בתקנת סנהדרין במקום המקדש ובין מה שתקנו לאחר החורבן, דבמס' סוכה מסיק הגמרא דרב סבר דמברכינן על לולב כל שבעה מדקאמר רב חייא בר אשי א"ר המדליק נ"ח צריך לברך ומה ראי' מביא מנר חנוכה, מצות חנוכה תקנו סנהדרי גדולה במקום המקדש ק"פ שנה קודם חורבן הבית ולולב כל שבעה נתקן אחר חורבן הבית, משמע מזה דמחויבים לשמוע מה שתקנו אחר החורבן כמו קודם החורבן ואין חילוק ביניהם (עי' מס' סוכה דף מ"ו ע"א) וכ"ל דנפקי חיובא זה מדכתיב שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך וכתיב זקניך אפי' בכל מקום אפי' זקנים שאינם במקום המקדש, בזה מדוקדק מאוד לשון הגמרא במס' סוכה שקראה מצות לולב מצות זקנים יען שתקנו זה אחר החורבן דנפקי מקרא דזקניך ויאמרו לך וי"ל דרבב"י דמתרץ על קושית היכן צונו דיליף משאל אביך וגו' איננו חולק על ר' אויא דיליף לה מלא תסור אלא שמוסיף עליו ולומר שמהאי קרא דשאל אביך יליף גם התקנות שתקנו סנהדרין אחר החורבן, והנה הא דיו"ט שני מחויבים לעשות הגם שבקיאין בקיבוע דירחא משום דשלחו מתם הזהרו וכו' כדאיתא במס' ביצה דף ד' ע"א ושלחו מתם היינו ר' אלעזר שהוא ר' אלעזר בן פדת שהי' תלמיד ר' יוחנן שהוא וסנהדרין שלו תקנו דבר זה והוא הי' בתחלת ימי האמוראים ועפ"י תקנתו מברכין ומקדשין יו"ט שני ואין נוטלין לולב ואין תוקעין שופר כשחל בשבת כי הוא תיקן שישאר הכל כמו שהי' בימי אבותינו שהי' ספק באמת כדאיתא במס' סוכה שיען שרק ספק יו"ט ספק חול לכן גזרו שמא יעבירנו ובזמן שביהמ"ק קיים במקום שהי' יודעין שהוא בוודאי יו"ט הי' נוטלין לולב בשבת, ועכשיו אנן בקיאין ויודעין שבוודאי יו"ט ביום ראשון מכל מקום תיקן שיהי' עתה הכל כמו שהי' בימי אבותינו כמבואר בהרב המגיד ה' לולב פ"ז הלכה י"ח ובהה"מ קוף הלכה י"ג יעיי"ש מוכח מזה על ידי שמבטלין מן מצות התורה ומברכין ומקדשין שגם סנהדרין בימי האמוראים יש להם אותו כח כמו סנהדרין במקום המקדש.

ועדיין יש לבאר אם מחויבים לשמוע תקנות חכמים שאינם סמוכים הלא מצינו כמה תקנות

תקנות שתקנו הגאונים ושלחו ממתיבתא הן בעניני ממון ואיסור והיתר כמבואר בדברי הראשונים וכן נפסק בשו"ע וכל ישראל מחויבים לשמוע להם כאשר מצינו הרבה פעמים הן להקל והן להחמיר וי"ל שהוא בכלל זקניך ויאמרו לך זקן שקנה חכמה ולא כתיב בפסוק זה שיהי' צריכין להיות דווקא סמוכין, והנה מצינו בשו"ע חושן משפט סימן ב' שחבר עיר שהמחים רבים עליהם וכן טובי העיר הגם שאינם תלמידי חכמים יש להם כח להפקיר ממון לתקן תקנות וחבר עיר יש לו כח לענוש ולהכות ולאסר איסר כדי להקים הדת על תלה מן התורה, ונ"ל שגם זה בכלל זקניך ויאמרו לך דמצינו בתורה דנקראים זקנים בית דין גבי חליצה דצריך ב"ד וקראם התורה זקנים וכשרים לב"ד של חליצה אפי', אינם בני תורה כדאיתא בשו"ע אה"ע (סי' קס"ט סעי' א') ונ"ל שגם זה בכלל שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך כיון שנתמנו על הצבור, אבל מדברי הרמב"ם ה' ממרים מוכח מלשונו שרק מה שתקנו סנהדרי גדולה במקום המקדש מחויבים לשמוע וע"ז נאמר לא תסור ולא מביא כלל הפסוק זקניך ויאמרו לך א"כ קשה להרמב"ם מנ"ל דמחויבים לשמוע גם לסנהדרין דאחר החורבן ושאחר כך, וי"ל דסנהדרין שבמקדש הם עצמו תקנו וגזרו שכל מה שיתקנו חכמים אחריהם בכל דור ודור ובכל עיר ועיר החבר העיר שהמחו רבים עליהם וכל טובי העיר שהמחום אותם עליהם (עי' ט"ז יו"ד סי' רכ"ח ס"ק מ"ז יעיי"ש באורך היטב והמלא כחה) צריכים לשמוע אליהם ולקיים דבריהם וכיון שהקב"ה צוה לשמוע לסנהדרין גדולה במקום המקדש כל מה שיתקנו ויגזרו והם תקנו לשמוע להב"ד שלאחריהם ממילא מחויבים לשמוע עליהם מכח לא תסור שנאמר על סנהדרי גדולה שבמקדש ומצינו בגמרא גיטין ל"ו ע"ב שיש כח ביד סנהדרין לתקן דבר על דור שלאחריהם בגיטין דף ל"ו ע"ב דאיבעי' אי הלל שהי' מסנהדרי גדולה בזמן שבהמ"ק קיים אי לדרי תקן או לדרי עלמא תיקן והיינו הדור שיהיו אחריו עיין שם בהסוגיא ופירש רש"י שיש להם כח לתקן על העתיד.

אחר זה האיר ה' עיני על קושית הרמב"ן על הרמב"ם דפשטא דקרא משמע דאם נסתפקו בהלכה יעלו לב"ד הגדול שבירושלים וכל אשר יאמרו תעשה, בל"ס מצא הרמב"ם דבר זה באיזה דרשת חכז"ל רק שנעלם מאתנו כדמצינו הרבה פעמים ברמב"ם אשר הי' נגלה לו שכל כן ממנו נעלם שורש מקומם ובאמת דבר זה ילפינן מיתורא דקרא דכתיב ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהי' בימים ההם ודרשת וגו' ועשית עפ"י הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה' ושמרת לעשות ככל אשר יורוך ודי בזה וכפל הפסוק עוד הפעם עפ"י התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, פסוק זה המיותר מורה על כל מה שיתקנו חכמים בכל דור ודור שצריכים לשמוע עליהם דאי משום כדי להוסיף ל"ת דלא תסור על העשה דושמרת לעשות די אם הי' כתוב לא תסור למה למכפל עוד הפעם עפ"י התורה וגו' תעשה אלא מוכח כדאמרינן דהפסוק על פי התורה מורה על כל מה שיתקנו חכמי כל דור ודור ונוסף עליהם גם לאו דלא תסור דכתיב בתרי' ולאו לדבר תחילה כתיב ושמרת לעשות ככל אשר יורוך ואח"כ עפ"י התורה וגו' אשר יאמרו לך תעשה ולמה מביא הרמב"ם סיפא דקרא שמחויבים לשמוע להם מדכתיב אשר יאמרו לך תעשה ולא מביא רישא דקרא ושמרת לעשות ככל אשר יורוך אלא ושמרה לעשות קאי באמת על הב"ד הגדול כשמבררין ספיקי הלכות ואשר יאמרו לך תעשה ולא תסור קאי ג"כ על כל חכמי דור ודור, ואחר הפסוק וכופל דזקן ממרא לא הוי אלא אם ממרא עפ"י ב"ד הגדול שבמקום המקדש כדכתיב לבלתי שמוע אל הכהן "העומד שם לשרת" הגם שמצינו בהגהות מיימוני בה' מאכלות אסורות שמואל אסרה לרב שיאכל שמן שהתיר ר' יהודה נשיאה ובית דינו ואמר לו אי לא אכלית כתיבנא עלך זקן ממרא ואכל רב, היינו רק לשון מושאל כי זקן ממרא ממש לא הוי כי לא הי' ב"ד במקום המקדש וכל דברי חכמים חיין וקיימין הנה בא לידי ספר האשכול והוא נתחבר מאחד מגדולי הראשונים וראיתי שכתב כל העובר על דברי סופרים חייב מיתה דכתיב והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן ומת האיש ההוא כלשה בעל"ל שסבר שכל דברי רבנן המה מפורשים בכתוב לקיים משום דכתיב לא תסור ואשר יאמרו לך תעשה.

סי' קמ"ב

שאלה אם יוצא בסוכות אם נוטל הארבע מינים כשהם מחוברים באילן, ב) לפי שראיתי הובא ברבותינו האחרונים ז"ל ספק אם נטל הארבע מינים קודם אור היום ואחז אותם בידו עד אחר ע"ה אם יוצא בזה מה דינו בזה.

תשובה לענ"ד כן יש לדון, הנה שאלה זו עולה כהוגן בין לשיטת ר"ת וכדנפסק כמותו

חלק ב: סמכות ספרי היסוד

בין קדמונים לאחרונים: האם בית דין מאוחר יכול לחלוק על בית דין מוקדם? ומדוע אמורא אינו יכול לחלוק על תנא, וגאון אינו יכול לחלוק על אמורא?

איך ספר הופך למעין "סנהדרין"? מהו מקור הכוח והסמכות של המשנה והגמרא? והאם הכוח הזה קיים גם ביחס לחיבורים מאוחרים יותר?

הקדמת הרמב"ם ז"ל

אז לא אבוש בהביטי אל כל מצותיך.

ל המצות שניתנו לו למשה בסיני בפירושן ניתנו. שנאמר
ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה. תורה זו
ירה שבכתב. והמצוה זו פירושה. וצונו לעשות התורה
ל פי המצוה. ומצוה זו היא הנקראת תורה שבעל פה. כל
תורה כתבה משה רבינו קודם שימות בכתב ידו. ונתן ספר
ל שבט ושבט וספר אחד נתנהו בארון לעד. שנאמר לקוח
ת ספר התורה הזה ושמתם אותו וגו'. והמצוה שהיא
רוש התורה לא כתבה אלא צוה בה לזקנים וליהושע ולשאר
ל ישראל. שנאמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם
יתו תשמרו לעשות וגו'. ומפני זה נקראת תורה שבעל פה.
על פי שלא נכתבה תורה שבעל פה למדה משה רבינו
לה בבית דינו לשבעים זקנים. ואלעזר ופנחס ויהושע
לשתן קבלו ממשה. וליהושע שהוא תלמידו של משה
ינו מסר תורה שבעל פה וצוהו עליה. וכן יהושע כל ימי
יו למד על פה. וזקנים רבים קבלו מיהושע. וקבל עלי מן
קנים ומפינחס. ושמואל קיבל
עלי ובית דינו. ודוד קיבל משמואל
ית דינו. *ואחיה השילוני מיוצאי
צרים היה ולוי היה ושמע ממשה
יה קטן בימי משה והוא קיבל מדוד ובית דינו. ואליהו
בל מאחיה השילוני ובית דינו. ואלישע קיבל מאליהו
ית דינו. ויהוידע הכהן קיבל מאלישע ובית דינו.
בריה קיבל מיהוידע ובית דינו. והושע קיבל מזכריה ובית
נו. ועמוס קיבל מהושע ובית דינו. וישעיה קבל מעמוס
ית דינו. ומיכה קיבל מישעיה ובית דינו. ויואל קיבל
מיכה ובית דינו. ונחום קיבל מיואל ובית דינו. וחבקוק
בל מנחום ובית דינו. וצפניה קיבל מחבקוק ובית דינו.
ימיה קיבל מצפניה ובית דינו. וברוך בן נריה קיבל מירמיה
ית דינו. ועזרא ובית דינו קיבלו מברוך בן נריה ובית
נו. בית דינו של עזרא הם הנקראים אנשי כנסת הגדולה
ם חגי זכריה ומלאכי דניאל וחנניה ומישאל ועזריה ונחמיה
בן חכליה ומרדכי בלשן וזרובבל והרבה חכמים עמד
תשלום מאה ועשרים זקנים. האחרון מהם הוא שמעון הצד
והוא היה מכלל המאה ועשרים. וקיבל תורה שבעל
מכולם והוא היה כהן גדול אחר עזרא. אנטיגנוס איש סו
ובית דינו קיבלו משמעון הצדיק ובית דינו. ויוסי בן יוע
איש צרידה ויוסף בן יוחנן איש ירושלים ובית דינם קיב
מאנטיגנוס ובית דינו. ויהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי וב
דינם קבלו מיוסי בן יועזר ויוסף בן יוחנן ובית דינם. ויהודה
טבאי ושמעון בן שטח ובית דינם קבלו מיהושע בן פרחיה ונת
הארבלי ובית דינם. שמעיה ואבטליון גרי הצדיק ובית די
קבלו מיהודה ושמעון ובית דינם. הלל ושמאי ובית די
קבלו משמעיה ואבטליון ובית דינם. ורבן יוחנן בן זכאי ור
שמעון בנו של הלל הזקן קבלו מהלל [ושמאי] וב"ד. חמש
תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי והם גדולי החכמ
שקיבלו ממנו ואלו הם. ר' אליעזר הגדול ור' יהושע ור' יו
הכהן ור' שמעון בן נתנאל ור' אלעזר בן ערך. ור' עקי
בן יוסף קיבל מר' אליעזר הגדול ויוסף אביו גר צדק הי
ור' ישמעאל ור' מאיר בן גר צדק קבלו מר' עקיבא ו
קיבל ר' מאיר וחבריו מר' ישמעאל . חביריו של ר' מא
הם ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון ור' נחמיה ור' אלעזר
שמוע ור' יוחנן הסנדלר ושמעון בן עזאי ור' חנניה בן תרדי
וכן קיבלו חביריו של ר' עקיבא מר' אליעזר הגדול. וחביו
של רבי עקיבא הם רבי טרפון רבו של רבי יוסי הגלילי ור
שמעון בן אלעזר ורבי יוחנן בן נורי. רבן גמליאל הז
קיבל מרבן שמעון אביו בנו של הלל הזקן. ורבן שמעון ב
קבל ממנו ורבן גמליאל בנו קבל ממנו ורבן שמעון ב
קיבל ממנו ור' יהודה בנו של רבן שמעון זהו הנקרא רב
הקדוש והוא קיבל מאביו ומר' אלעזר בן שמוע ומר' שמו
חביריו. רבינו הקדוש חיבר המשנה. ומימות משה רב
ועד רבינו הקדוש לא חיברו חבור שמלמדין אותו ברב
בתורה שבעל פה. אלא בכל דור ודור ראש בית דין

נביא

השגת הראב"ד

*ואחיה השילוני וכו'. א"א אין זה נכון אלא שהיה אחיה השילוני מבית דינו של דוד:

הקדמת הגאון מוהר"י קארו זצ"ל (בעל כסף משנה).

אה ראיתי את אשר הואיל משה המאור הגדול בר מיימון ז"ל באר את התורה הזאת. תורה צוה לנו משה מורשה וחיבר חיבור הי"ד הגדולה על כל משפטי התורה כולה כל
פרטיה ודקדוקיה, ומי כמוהו מורה בלשון קצר ולא כלשון המשנה. והדורות הבאים אחריו קצרה ידם מלהבין דבריו ומלירד לעומק אמרותיו הטהורות המזוקקות שבעתים,
ם מהם מוצא כל דין ודין. ומה גם באשר השיג עליו הרב רבי אברהם בן דוד ובכמה מקומות צריך נגר ובר נגר דיפרקינון, וגם הרמ"ך הגיה עליו ונמצאו דבריו כדברי הס
תום, וכמו שכתב הרב רבינו אשר בתשובה וז"ל כל המורים הוראות מתוך דברי הרב רבינו משה בר מיימון ואינם בקיאים במשנה וגמרא לידע מהיכן הוציא דבריו טועים לה
סור ולאסור את המותר כי כל הקורא בו סבור שמבין בו ואיננו כן שאם אינו בקי במשנה וגמרא ואינו מבין דבר לאשורו ולאמיתו יכשל בדין ובהוראה, לכן לא יסמוך אדם
יאתו בספרו לדון ולהורות אם לא שימצא ראיה בגמרא, וכן שמעתי מפי אדם גדול בברצלונ"ה שהיה בקי בתלתא סדרי ואמר תמהני על בני אדם שלא למדו גמרא וקורין בס
ב רבינו משה בן מיימון ומורים ודנין מתוך ספריו וסבורים שיכירו בהם כי אמר אני מכיר בעצמי כי בתלתא סדרי שלמדתי אני מבין כשאני קורא בספריו אבל בספריו בהל
שים וזרעים אינני מבין בהם כלום, וידעתי שכך הוא להם בכל ספריו עכ"ל. ובכן עמד קדוש אחד מדבר וחיבר ספר מגיד משנה אשר בו גילה מקום מוצא כל דין ודין, ואם ה
וא שנוי במחלוקת נתן טעם לשבח למה פסק כן, וכן יישב ותירץ השגות הרב ר' אברהם בן דוד. ואם הרב המחבר ספר מגיד משנה שמענו שהיו אינוידאל די טולושה חבירו
ב רבינו ניסים. והנה לא זכינו לאורו כי אם בספר זמנים ונשים וקדושה ונזיקין וקנין ומשפטים. ואף בספרים הללו נשארו קצת הלכות וקצת פרקים שלא בא לידינו ביאורם. ונכס
כלתה נפשי להבין דבריו בכל ספריו ולדעת מוצאן ומובאן, וכן ראיתי כמה אנשים מתאוים ונכספים לזה. ולכן קמתי אני הצעיר יוסף בן מהר"ר אפרים בן מהר"ר יוסף קא
ז"ה. ונתעודדתי ונתחזקתי ברחמי שמים והסכמתי לכתוב על שאר ספרי הרמב"ם מוצא כל דין ודין ולבאר דבריו ולהשיב להשגות הרב ר' אברהם בן דוד ולהגהות הרמ"ך כא
יג ידי הקצרה. וגם בספרים אשר כתב בהם הרב המגיד נשארו מקומות שצריך לדקדק בהם ואשיב ידי עליהם. ואם נמצא לדברי המפרשים הגמרא או להרב רבי יצחק אלפס
שובותיהם שדברו בהם בהבנת דברי הרב רבינו משה בן מיימון אכתוב דבריהם. ואם יראה לי ליישב דבריו בדרך אחר אכתוב מה שיורוני מן השמים והמעיין את אשר יבחר יר
רב. ובמקומות שלא אמצאהו בדברי המפרשים הנזכרים אכתוב הנראה לעניות דעתי. ונשענתי על חסדי ה' יחנני מתנות חנם להאיר עיני להשכיל להטיב לירד לעומק דעת הרמב
ויגלה עיני להבין נפלאות מתורתו. וקראתי שם הספר הזה **כסף משנה**, יען כי בו כוסף הנכספים להבין דברי הספר היקר הזה משנה תורה. ומהעוזר האמיתי יתעלה א
עזר וסיוע יעזרני על דבר כבוד שמו, ויגלה עיני ואביטה נפלאות מתורתו:

כסף משנה

חיה השילוני מיוצאי מצרים היה וכו'. בפרק יש נוחלין (דף קכא:) תניא אחיה
השילוני ראה את עמרם: כתב הרב רבי אברהם בן דוד א"א אין זה נכון
א שהיה אחיה השילוני מבית דינו של דוד, עכ"ל. נראה שטעמו לומר שכיון שהיה זקן
פלג ביותר אין נכון לומר שקבל מדוד שהיה צעיר לימים ממנו. וגם בחכמה אפשר
שהיה אחיה גדול ממנו אי משום דבישישים חכמה ואי משום דקבל ממשה. אבל
שאפשר לומר הוא שהיה מבית דינו של דוד שדוד היה ראש הסנהדרין. ולדעת רבינו
לומר שאע"פ שנאמר שהיה חכם גדול מדוד יצדק לומר קיבל מדוד לומר שנשאר ר
קבלה במקומו:

ואלו

יא שהיה באותו הדור כותב לעצמו זכרון השמועות ששמע
בותיו והוא מלמד על פה ברבים. וכן כל אחד ואחד כותב
צמו כפי כחו מביאור התורה ומהלכותיה כמו ששמע.
דברים שנתחדשו בכל דור ודור בדינים שלא למדום מפי
שמועה אלא במדה משלש עשרה מדות והסכימו עליהם
ת דין הגדול. וכן היה הדבר תמיד עד רבינו הקדוש והוא
בץ כל השמועות וכל הדינים וכל הביאורים והפירושים
שמעו ממשה רבינו ושלמדו בית דין שבכל דור ודור בכל
תורה כולה וחיבר מהכל ספר המשנה. ושננו לחכמים ברבים
לה לכל ישראל וכתבוהו כולם. ורבצו בכל מקום. כדי
לא תשתכח תורה שבעל פה מישראל. ולמה עשה רבינו
קדוש כך ולא הניח הדבר כמות שהיה. לפי שראה
תלמידים מתמעטין והולכין והצרות מתחדשות ובאות
לכות רומי פושטת בעולם ומתגברת. וישראל מתגלגלין
ולכין לקצוות. חיבר חיבור אחד להיות ביד כולם כדי
ילמדוהו במהרה ולא ישכח. וישב כל ימיו הוא ובית דינו
מדו המשנה ברבים. ואלו הם גדולי החכמים שהיו בבית
נו של רבינו הקדוש וקיבלו ממנו. שמעון וגמליאל בניו.
בי אפס. ור׳ חנינא בן חמא. ור׳
יא ורב ורבי ינאי ובר קפרא
שמואל ור׳ יוחנן ור׳ הושעיא.
לו הם גדולי החכמים שקיבלו
מנו ועמהם אלפים ורבבות משאר
חכמים. אע״פ שאלו הי״א קיבלו
בינו הקדוש ועמדו במדרשו. ר׳
חנן קטן היה ואחר כן היה תלמיד
׳ ינאי וקיבל ממנו תורה. *וכן
קיבל מר׳ ינאי. *ושמואל קיבל
בי חנינא בר חמא. רב חיבר
פרא וספרי לבאר ולהודיע עיקרי המשנה. ור׳ חייא חיבר
תוספתא לבאר עניני המשנה. וכן ר׳ הושעיא ובר קפרא
ברו ברייתות לבאר דברי המשנה. ור׳ יוחנן חיבר הגמרא
ירושלמית בארץ ישראל אחר חרבן הבית בקרוב שלש
אות שנה. ומגדולי החכמים שקיבלו מרב ושמואל רב הונא
ב יהודה ורב נחמן ורב כהנא. ומגדולי החכמים שקיבלו
׳ יוחנן *רבה בר בר חנה ור׳
מי ור׳ אסי ורב דימי ור׳ אבין.
כלל החכמים שקיבלו מרב הונא
רב יהודה. *רבה ורב יוסף.
כלל החכמים שקיבלו מרבה ורב
סף אביי ורבא. ושניהם קיבלו גם מרב נחמן. ומכלל החכמים
קיבלו מרבא רב אשי ורבינא. ומר בר רב אשי קיבל
מאביו רב אשי ומרבינא:

מצא מרב אשי עד משה רבינו עליו השלום ארבעים דורות
ואלו הן: א) רב אשי מרבא. ב) ורבא מרבה. ג) ורבה
מרב הונא. ד) ורב הונא מר׳ יוחנן ורב ושמואל. ה) ור
יוחנן ורב ושמואל מרבינו הקדוש. ו) ורבינו הקדוש מר
שמעון אביו.ז) ורבי שמעון [מרבן גמליאל אביו. ח) ור
גמליאל מרבן שמעון אביו. ט) ורבן שמעון] מרבן גמלי
הזקן אביו. י) ורבן גמליאל הזקן מרבן שמעון אב
יא) ור׳ שמעון מהלל אביו ושמאי. יב) והלל ושמאי משמע
ואבטליון. יג) ושמעיה ואבטליון מיהודה ושמעון. יד) ויהוד
ושמעון מיהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי. טו) ויהושע ונת
מיוסי בן יועזר ויוסף בן יוחנן. טז) ויוסי בן יועזר ויוסף
יוחנן מאנטיגנוס. יז) ואנטיגנוס משמעון הצדיק. יח) ושמ
הצדיק מעזרא. יט) ועזרא מברוך. כ) וברוך מירמי
כא) וירמיה מצפניה. כב) וצפניה מחבקוק. כג) וחבקוק מנחו
כד) ונחום מיואל. כה) ויואל ממיכה. כו) ומיכה מישעי
כז) וישעיה מעמוס. כח) ועמוס מהושע. כט) והושע מזכרי
ל) וזכריה מיהוידע. לא) ויהוידע מאלישע. לב) ואלי
מאליהו. לג) ואליהו מאחיה. לד) ואחיה מדוד. לה) וד
משמואל. לו) ושמואל מעלי. לז) ועלי מפנחס. לח) ופנ
מיהושע. לט) ויהושע ממשה רבינו. מ) ומשה רבינו מ
הגבורה. נמצא שכולם מה׳ אלהי ישראל:

כל אלו החכמים הנזכרים הם גדולי הדורות. מהם רא
ישיבות ומהם ראשי גליות ומהם סנהדרי גדולה. ועמד
בכל דור ודור אלפים ורבבות ששמעו מהם ועמהם. רב
ורב אשי הם סוף חכמי הגמרא. ורב אשי הוא שחיבר הגמ
הבבלית בארץ שנער אחר שחיבר ר׳ יוחנן הגמרא ירושלמ
בכמו מאה שנה. וענין שני הגמרות הוא פירוש דב
המשניות וביאור עמקותיה ודברים שנתחדשו בכל בית ז
ובית דין מימות רבינו הקדוש ועד חיבור הגמרא. ומ
הגמרות ומן התוספתות ומספרא וספרי (ומן התוספות) מכו
יתבאר האסור והמותר הטמא והטהור החיוב והפטור הפס
והכשר כמו שהעתיקו איש מפי איש מפי משה רבינו מסיני

גם יתבאר מהם דברים שגזרו חכמים ונביאים שבכל ד
ודור לעשות סייג לתורה כמו ששמעו ממשה בפירו
שנאמר ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי. ו
יתבאר מהם המנהגות והתקנות שהתקינו או שנהגו בכל ד
ודור כמו שראו בית דין של אותו הדור. לפי שאסור לס
מהם שנאמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמא
וכן משפטים ודינים מופלאים שלא קיבלום ממשה ודנו בד
בית דין של אותו הדור במדות שהתורה נדרשת בהן. ופס
אותם הזקנים וגמרו שהדין כך הוא. הכל חיבר רב א
בגמרא מימות משה ועד ימיו. וחברו חכמי המשנה חיבור
אחרים לפרש דברי התורה. רבי הושעיא תלמידו של רב
הקדוש חיבר ביאור ספר בראשית. ורבי ישמעאל פירש מא
שמות עד סוף התורה והוא הנקרא מכילתא. וכן ר׳ עקי
חיבר מכילתא. וחכמים אחריהם חיברו מדרש
והכל חובר קודם הגמרא הבבלית:

נמצא

השגת הראב״ד

*ושמואל ורבי יוחנן וכו׳. א״א לא היה שמואל ור׳ יוחנן ור׳ הושעיא ור׳ ינאי ובר קפרא מבית דינו של רבי. אבל לוי ור׳ ביסא ור׳ חמא בנו ור׳ ישמעאל ב״ר יוסי ור׳ יוסי בר לקוניא הם היו מבית דינו. וזה המאסף אסף מדעתו ולא ידע על מה:

*וכן רב כו׳. זה לא היה ולא נברא:

*ושמואל קיבל וכו׳. א״א וגם זה לא היה אלא מלוי:

השגת הראב״ד

*רבה בר בר חנה וכו׳. א״א ור׳ חייא בר אבא:

*רבה וכו׳. א״א רב חסדא ורבה בר רב הונא:)

כסף משנה

לו הם גדולי החכמים שהיו בבית דינו של רבינו הקדוש וכו׳: כתב הרב ר׳
אברהם בן דוד. א״א לא היה שמואל ור׳ יוחנן כו׳ וזה המאסף אסף מדעתו ולא
נ על מה עכ״ל. ויש לומר שטעם רבינו דשמואל גדול היה בימי רבי דאמרינן (בפ״ק
״מ פ״ה:) דהוה בעי רבי למסמכיה אלא דלא אסתייעא מילתא. וכיון דהוה חזי למסמכיה
ה לא יהיה נחשב מבית דינו של רבי. ור׳ יוחנן אמת הוא שהיה קטן כדאיתא בפ׳ ראשית
ו (דף קל״ז:) דאמר ר׳ יוחנן דהוו זקוקין דנורא נפקין מפומיה דרב לפומיה דרבי ולא
ה ידע מאי קאמרי. וא״כ לא היה מבית דינו של רבי מכל מקום למד תורה ממנו. וכבר
ב רבינו שאע״פ שאלו קבלו מרבינו הקדוש ועמדו במדרשו, ר׳ יוחנן קטן היה. ורב
ועיא למה לא יהיה מבית דינו של רבי והרי הוא חבירו של רבי חייא וכדאמרינן בעלמא
לין קמ״א.) כל ברייתא דלא מתניא בי ר׳ חייא ובי רבי הושעיא לא תותבון מינה בי
רשא ורבי ינאי ובר קפרא גדולים היו בימי רבי ולמה לא יהיו מבית דינו. ומה שכתב
ל לוי ורבי ביסא וכו׳. יש לומר שלא בא רבינו למנות כל החכמים שהיו בבית דינו של
רבי עד שיקשה עליו למה לא מנה אלו:

וכן רב קבל מר׳ ינאי. כתב הרב ר׳ אברהם בן דוד זה לא היה ולא נברא עכ
ואני אומר שדברי רבינו היו ונבראו מדאמרינן פ׳ האשה רבה (דף ל״ג) רב ה
כרב ורב כר׳ ינאי ופירש ר׳ שלמה יצ״ו רב הונא כרב כלומר מרב שהוא רביה קיבלה ו
מרבי ינאי וכן כולם זה למעלה מדורו של זה היה עכ״ל. ומ״מ יש לתמוה למה לא כ
רבינו שרב למד מר׳ חייא וגם הרב רבי אברהם בן דוד למה לא כתב כן וכעין מה שכ
גבי שמואל:

ושמואל קבל מרבי חנינא בר חמא: כתב הרב ר״א בן דוד וגם זה לא היה
מלוי. ואני אומר שאיני יודע מנין לנו שלא למד מר׳ חנינא שנשאר ראש ישי
במקום רבי (כתובות ק״ו:). ומ״ש אלא מלוי. איני יודע מנין לו: ומגדולי החכמים שקב
מר׳ יוחנן וכו׳: כתב הראב״ד ור׳ חייא בר אבא עכ״ל. ואני אומר שאין זו השגה שרב
לא בא למנות כל הגדולים שקבלו מר׳ יוחנן אלא קצתם וכדמוכח לשון ומגדולי החכמי
ומכלל החכמים שקבלו מרב הונא ומרב יהודה רבה ורב יוסף: כתב הרב רבי אבר
בן דוד רב חסדא ורבה בר רב הונא עכ״ל. וגם זו אינה השגה מהטעם שכתבתי בסמון

ויודע

מצא רבינא ורב אשי וחבריהם. סוף גדולי חכמי ישראל המעתיקים תורה שבעל פה. ושגזרו גזירות והתקינו תקנות והנהיגו מנהגות ופשטה גזירתם ותקנתם ומנהגותם ל ישראל בכל מקומות מושבותם. ואחר בית דין של רב שי שחבר הגמרא וגמרו בימי בנו נתפזרו ישראל בכל ארצות פיזור יתר והגיעו לקצוות ואיים הרחוקים ורבתה טה בעולם ונשתבשו הדרכים בגייסות ונתמעט תלמוד רה ולא נכנסו ישראל ללמוד בישיבותיהם אלפים ורבבות ו שהיו מקודם אלא מתקבצים יחידים השרידים אשר ה' רא בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה ועוסקין בתורה בינים בחיבורי החכמים כולם ויודעים מהם דרך המשפט אך הוא. וכל בית דין שעמד אחר הגמרא בכל מדינה דינה וגזר או התקין או הנהיג לבני מדינתו או לבני ינות רבות לא פשטו מעשיו בכל ישראל מפני רחוק שבותיהם ושבוש הדרכים. והיות בית דין של אותה המדינה ידים ובית דין הגדול של שבעים ואחד בטל מכמה שנים דם חיבור הגמרא. לפיכך אין כופין אנשי מדינה זו לנהוג מנהג מדינה האחרת. ואין אומרים לבית דין זה לגזור גזירה גזרה בית דין אחר במדינתו. וכן אם למד אחד מהגאונים דרך המשפט כך הוא ונתבאר לבית דין אחר שעמד אחריו אין זה דרך המשפט הכתוב בגמרא, אין שומעין לראשון אלא למי שהדעת נוטה לדבריו בין ראשון בין אחרון:

ברים הללו בדינים גזירות ותקנות ומנהגות שנתחדשו אחר חיבור הגמרא. אבל כל הדברים שבגמרא הבבלי יבין כל ישראל ללכת בהם וכופין כל עיר ועיר וכל מדינה דינה לנהוג בכל המנהגות שנהגו חכמי הגמרא ולגזור רותם וללכת בתקנותם. הואיל וכל אותם הדברים שבגמרא סכימו עליהם כל ישראל. ואותם החכמים שהתקינו או גזרו או שהנהיגו או שדנו דין ולמדו שהמשפט כך הוא, הם חכמי ישראל או רובם והם ששמעו הקבלה בעקרי התורה לה דור אחר דור עד משה רבינו עליו השלום. וכל החכמים עמדו אחר חיבור הגמרא ובנו בו ויצא להם שם בחכמתם ם הנקראים גאונים. וכל אלו הגאונים שעמדו בארץ ישראל ארץ שנער ובספרד ובצרפת למדו דרך הגמרא והוציאו ור תעלומותיו וביארו עניניו, לפי שדרך עמוקה דרכו עד אוד. ועוד שהוא בלשון ארמי מעורב עם לשונות אחרות י שאותה הלשון היתה ברורה לכל אנשי שנער בעת שחוברה מרא. אבל בשאר מקומות וכן בשנער בימי הגאונים אין ים מכיר אותה הלשון עד שמלמדים אותו. ושאלות רבות אלין אנשי כל עיר ועיר לכל גאון אשר היה בימיהם לפרש ם דברים קשים שבגמרא. והם משיבים להם כפי חכמתם. ותם השואלים מקבצים התשובות ועושין מהם ספרים בין מהם. גם חיברו הגאונים שבכל דור ודור חיבורים אר הגמרא. מהם מי שפירש הלכות יחידות. ומהם שפירש קים יחידים שנתקשו בימיו. ומהם מי שפירש מסכתות דרים. ועוד חיברו הלכות פסוקות בענין איסור והיתר וחיוב טור בדברים שהשעה צריכה להם כדי שיהיו קרובים דע מי שאינו יכול לירד לעומקה של גמרא. וזו היא אכת ה' שעשו בה כל גאוני ישראל מיום שחוברה הגמרא ועד זמן זה שהיא שנה שמינית אחר מאה ואלף לחר הבית, והיא שנת ארבעת אלפים ותשע מאות ושלשים ושנ לבריאת עולם:

ובזמן הזה תקפו הצרות יתירות ודחקה השעה את ה ואבדה חכמת חכמינו ובינת נבונינו נסתרה. לפי אותם הפירושים וההלכות והתשובות שחברו הגאונים ור שהם דברים מבוארים נתקשו בימינו ואין מבין עניניהם כר אלא מעט במספר. ואין צריך לומר הגמרא עצמה הבבל והירושלמית וספרא וספרי והתוספתא שהם צריכין דעת רח ונפש חכמה וזמן ארוך ואחר כך יודע מהם הדרך הנכון בדברים האסורים והמותרים ושאר דיני התורה היאך הו ומפני זה *נערתי חצני אני משה בן מיימון הספר ונשענתי על הצור ברוך הוא ובינותי בכל אלו הספרים ורא לחבר דברים המתבררים מכל אלו החיבורים בענין האס והמותר הטמא והטהור עם שאר דיני התורה. כולם בל ברורה ודרך קצרה עד שתהא תורה שבעל פה כולה סדו בפי הכל בלא קושיא ולא פירוק. לא זה אומר בכה ו בכה. אלא דברים ברורים קרובים נכונים על פי המשפט א יתבאר מכל אלו החיבורים והפירושים הנמצאים מימות רב הקדוש ועד עכשיו. עד שיהיו כל הדינין גלויין לקטן ולגד בדין כל מצוה ומצוה ובדין כל הדברים שתיקנו חכמ ונביאים. כללו של דבר כדי שלא יהא אדם צריך לחיב אחר בעולם בדין מדיני ישראל אלא יהא חיבור זה מק לתורה שבעל פה כולה עם התקנות והמנהגות והגזיר שנעשו מימות משה רבינו ועד חבור הגמרא וכמו שפיר לנו הגאונים בכל חיבוריהם שחיברו אחר הגמרא. לפי קראתי שם חיבור זה **משנה תורה**. לפי שאדם קו בתורה שבכתב תחלה ואחר קורא בזה *ויודע ממנו תורה שב פה כולה ואינו צריך לקרות ס אחר ביניהם. וראיתי לחלק חיב זה הלכות הלכות בכל ענין וענ ואחלק ההלכות לפרקים שבאו ענין. וכל פרק ופרק אחלק או להלכות קטנות כדי שיהיו סדור על פה. אלו ההלכות שבכל ע וענין יש מהם הלכות שהם משפ מצוה אחת בלבד. והיא המצוה ש בה דברי קבלה הרבה והוא ע בפני עצמו. ויש מהם הלכות ש כוללים משפטי מצות הרבה יהיו אותן המצות כולם בענין אח מפני שחילוק חיבור זה לפי הענ לא לפי מנין המצות כמו שיתבאר לקורא בו. ומנין מצ התורה הנוהגות לדורות שש מאות ושלש עשרה מצות. מ מצות עשה מאתים וארבעים ושמנה סימן להם מנין אבריו אדם. ומהם מצות לא תעשה שלש מאות וששים וחמש ס להם מנין ימי שנת החמה:

השגת הראב"ד

*ויודע ממנו וכו'. א"א סבר לתקן ולא תיקן כי הוא עזב דרך כל המחברים אשר היו לפניו כי הם הביאו ראיה לדבריהם וכתבו הדברים בשם אומרם והיה לו בזה תועלת גדולה כי פעמים רבות יעלה על לב הדיין לאסור או להתיר וראייתו ממקום אחד ואילו ידע כי יש גדול ממנו הפליג שמועתו לדעת אחרת היה חוזר בו. ועתה לא אדע למה אחזור מקבלתי ומראייתי בשביל חבורו של זה המחבר. אם החולק עלי גדול ממני הרי טוב ואם אני גדול ממנו למה אבטל דעתי מפני דעתו. ועוד כי יש דברים שהגאונים חולקים זה על זה וזה המחבר בירר דברי האחד וכתבם בחיבורו ולמה אסמוך אני על ברירתו והיא לא נראית בעיני ולא אדע החולק עמו אם הוא ראוי לחלוק אם לא. אין זה אלא כל קבל די רוח יתירא ביה:

---

*בנוסחא מדוייקת שנסתי מתני:

כסף משנה

דע ממנו תורה שבעל פה כולה וכו': כתב הרב רבי אברהם בן דוד סבר לתקן ולא תיקן כו' אין זה אלא כל קבל די רוח יתירא ביה עכ"ל: ני אומר שטעם רבינו שאילו היה רוצה ללכת בדרך המחברים שקדמוהו מה יתרון היה לו להוסיף על דברי הרב רבי יצחק אלפס שברוב המקומות פוסק כמותו ולכך בא ם פסק הלכה בלשון נח וקצר כמו המשנה ויכול כל חכם לב מהבאים אחריו לסמוך על ברירתו של רבינו. ואם ימצא איזה חכם גדול שלא ירצה לעמוד על ברירתו עד שישקול הוא במאזני שכלו מי מעכב על ידו מלעיין בספרי הגמרא והמחברים. נמצא שדרך זה של רבינו תיקון לכל העולם זולתי לאחד בדרא באותו זמן. וגם לו הוא תיקון אם יהיה נ לפסוק יסמוך על דעת רבינו וגם כשלא יהיה נחפז לאו מילתא זוטרתי היא לדעת סב רבינו:

רבתה מחלוקת בישראל זה מטמא ונותן טעם לדבריו וזה מטהר ונותן טעם לדבריו זה אוסר וזה מתיר: **ה** שני חכמים או שני בתי דינין שנחלקו שלא בזמן הסנהדרין או עד שלא היה הדבר ברור להן. בין בזמן אחד בין בזה אחר זה. אחד מטהר ואחד מטמא אחד אוסר ואחד מתיר אם אינך יודע להיכן הדין נוטה. בשל תורה הלך אחר [א] המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל:

פרק שני

א [א]**ב"ד** גדול שדרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך ודנו דין. ועמד אחריהם ב"ד אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו. שנאמר אל השופט אשר יהיה בימים ההם אינך חייב ללכת אלא אחר בית דין שבדורך: **ב** *בית דין שגזרו גזירה או תקנו תקנה והנהיגו מנהג ופשט הדבר בכל ישראל. ועמד אחריהם בית דין אחר ובקש לבטל דברים הראשונים ולעקור אותה התקנה ואותה הגזירה ואותו המנהג. אינו יכול עד שיהיה גדול מן

השגת הראב"ד

*ב"ד שגזרו גזירה וכו' עד שיהא גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין. א"א ולא אפי' אליהו ובית דינו הואיל ופשט איסורן בכל ישראל כדאיתא בע"ז:

א סמ"ג עשין ק"ח:

שני חכמים וכו'. בפ"ק דע"ז (דף ז'.) תניא היו שנים אחד מטמא ואחד מטהר אחד אוסר ואחד מתיר אם היה אחד מהם גדול בחכמה ובמנין הלך אחריו לאו הלך אחר המחמיר ר' יהושע בן קרחה אומר בשל תורה הלך אחר המחמיר ל סופרים הלך אחר המיקל אמר רב יוסף הלכה כר' יהושע בן קרחה ומדת"ק מפליג גדול בחכמה ובמנין לאינו גדול משמע יב"ק אפילו אחד גדול מחבירו בחכמה ובמנין ל תורה הלך אחר המחמיר וכו' ולכך סתם ינו ולא חילק. ומ"ש רבינו שלא בזמן הסנהדרין מר דאילו בזמן הסנהדרין לא היינו צריכים שעכ"פ היה מתברר הדין כמ"ש לעיל בסמוך:

״ב א בית דין הגדול שדרשו וכו'. למד כן רבינו ממאי שכתן תנאי בתראי דפליגי אקמאי וכן אמוראי ראי פליגי אקמאי והא דתנן בפ"ק דעדיות שנה ה') שאם יראה ב"ד את דברי היחיד מוך עליו שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד ירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין מוקי רבינו בשאותו יחיד ואותם רבים נחלקו בגזירה או תקנה כלומר שאם ב"ד פסק כדעת היחיד ב"ד אחר יכול לחלוק ולפסוק כדעת הרבים אם היה גדול וכו' וכמו שיתבאר בסמוך ל אם נחלקו בשזה דורש באחת מן המדות וזה חרת אה"נ שיכול לבטל דבריו אפילו שאינו יל כמוהו בחכמה ובמנין. ואם תאמר אם כן אי לא פליגי אמוראי אתנאי דהא בכל דוכתא שינן לאמורא ממתניתין או מברייתא וצ"ל אנא מרי כי האי תנא ואם לא יאמר כן קשיא ליה י דברי רבינו הרשות נתונה להם לחלוק על י התנאים. ואפשר לומר שמיום חתימת המשנה מו וקבלו שדורות האחרונים לא יחלקו על אשונים וכן עשו גם בחתימת הגמ' שמיום חתמה לא ניתן רשות לשום אדם לחלוק עליה:

אמר אל השופט אשר יהיה בימים ההם ו'. בר"ה סוף פרק שני (דף כ"ה:) אמרו פתח בדורו כשמואל בדורו ומייתי התם קרא דובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר ה בימים ההם וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא היה בימיו הא אין לך לילך אלא אצל שופט שיהיה בימיך:

ב"ד שגזרו גזירה או תקנו וכו'. נראה שרבינו מפרש הא דתנן פ"ק דעדיות שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין היינו נחלקו בגזירה או תקנה וב"ד של ראשונים ראו לגזור או לתקן כך וב"ד שאחריהם ראו קן בענין אחר אינם יכולים לבטל דברי הראשונים עד שיהיו גדולים מהם בחכמה ובמנין אבל דברים שראו ב"ד לגזור ולאסרו לעשות סייג אם פשט איסורן בכל ישראל אין ב"ד הג ר יכול לעקרן אפילו היה גדול מהראשונים. וא"ת הא אמרינן בגיטין פרק השולח (דף ל"ו:) גבי התקין הלל פרוזבול אמר שמואל אי איישר חילי יותר מהלל אבטליניה ואמרינן ס דאי לדרי עלמא תקין הלל פרוזבול אין בידינו כח לבטל דאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו וכו' משמע הא גדול בחכמה ובמנין יכול לבטלן. וי"ל דפרוזבול לאו גדר הוא פן יפ דברי תורה לאדרבה דין תורה הוא שישמט והלל הפקיע הממון ותיקן דלא לישמיט ואע"ג דאמרינן התם שהתקין פרוזבול לפי שראה שנמנעו העם מלהל זה

פ"ב א ב"ד הגדול שדרשו וכו'. משמע מדברי רבינו אפי' שאין ב"ד השני ג מן הראשון בחכמה ובמנין והא תנן סתמא במשנת עדיות אין ב יכולין לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין. וי"ל דהך מה מפרש רבינו בתקנות וגזירות אבל בדין מן הדינים שלמדו אותן באחת מהמדות יכול לב דאלת"ה במה יתקיים קרא דאל השופט א יהיה בימים ההם והכי משמע לישנא דלב דברי ב"ד חבירו דבתקנות וגזירות שייך ל בטול ודוק:

ב ב"ד שגזרו גזירה או תקנו וכו'. ה מתניתין דעדיות ובפ' אין מעמי מותבינן מינה לר' יהודה נשיאה ור' יהודה ה מני למשרא תקנתא דתלמידי שמאי והלל וה אין ב"ד יכולין וכו'. ומכאן ראיה דמתני' א בתקנות וגזירות דרבנן כדכתיבנא לעיל: ופ הדבר בכל ישראל וכו'. שם אקשינן עליה יהודה נשיאה ועוד האמר רבה בב"ח אמר יוחנן בכל ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו משמונה עשר דבר שאפי' יבוא אליהו ובית אין שומעין לו אמר רב משרשיא מה טעם הו ופשט איסורו ברוב ישראל ומתרץ שמן לא פ איסורו ברוב ישראל וכו' והא ודאי קשיא רבינו כאשר כתב הראב"ד ז"ל ורבינו ז"ל ס על הירושלמי דגרסינן פ"ק דשבת אמר ר' אמר רב יהודה משום שמואל לא שנו אלא לשמונה עשר דבר אבל בשמונה עשר דבר א גדול אינו מבטל לפי שעמדה להם בנפשותי כלומר שנעצו חרב בביהמ"ד. הרי לך בהדיא ד מי"ח דבר יכולים לבטל אע"פ שפשט איס ברוב ישראל אם הם גדולים בחכמה ובמנין ו התוס' ודאי בי"ח דבר דוקא אמר אם יבוא אל ויאמר אין שומעין לו וכמו שמפרש בירוש הטעם מפני שעמדה להם בנפשותיהם כך דק הרב ר' אלחנן מתוך גירסא שמצא בספרים יש דקאמר האמר רב משרשיא מה טעם וכו' מש שמשם מתחיל התירוץ וה"פ דשמעתין וכו' ע' ואני אומר כי אפי' לפי גירסת הספרים שלנו אין קושיא על רבינו דאם איתא דכל ד שפשט איסורו אין יכולין לבטלו כלל ל"ל לר' יוחנן להזכיר י"ח דבר הכי הו"ל למימר מהדברים שפשט איסורן בכל ישראל אלא ודאי לא אמרה ר' יוחנן אלא בי"ח דבר דו ואתא רב משרשיא לתת טעם לי"ח דבר כלומר מלבד הטעם הנזכר שם שנעצו ה בבהמ"ד

לחם משנה

ים או כנגד שואלים דעלמא שהם רבים תדע לך דבתחלה פתח ביחיד וסיים ברבים שאמרה אל מב"ד שבעירו שהוא לשון יחיד ואח"כ אמרה אם שמעו אמרו להן שהוא לשון רבים אמרו לו לשון יחיד א"ו דברה כנגד השואלים וא"כ מנא ליה כך בשלמא בזקן ממרא ב לקמן שהולך הוא והחולקים עמו לב"ד אחר ובודאי שבדין הוא כיון שחולקים יחד ילכו י הכתות אבל כאן שאין כאן חולק אלא שואל אחד ששואל לדעת הדין היאך הוא מנא לן ילכו השואלים לבדם ועוד דבסיפא דברייתא קאמר גבי ב"ד של פתח העזרה אלו ואלו ' ומדקאמרה שם אלו ואלו דמשמע הב"ד עצמם הולכים ולא קאמר הכי באחריני משמע וקא אלו הם שבאים יחד עם הב"ד של פתח העזרה ללשכת הגזית ואולי הטעם מפני תח העזרה סמוך ללשכת הגזית ואין להם טורח ללכת שם ולכך ילכו שם להתוכח עם ב"ד דול ולומר להם במה נסתפק אבל כל השאר לא ואולי רבינו סובר דכיון דהברייתא גלתה חרונה דילכו הב"ד עצמם לומר לב"ד הגדול במה נסתפקו ולדדי הספק דמינה נלמוד לאינך וגלה לנו בעל הברייתא בחדא וה"ה לאחריני:

או עד שלא היה הדבר ברור להן וכו'. בדפוס אחר מצאתי או עד שלא הגיע הדבר להן ור"ל אפי' בזמן הסנהדרין אם עדיין לא הגיע הדבר לשאול לסנהדרין וצריכים עכ"פ לעשות מעשה יעשו דרך זה בשל תורה ילכו אחר המחמיר ובשל סופרים אחר המי ולפי נסחא שלנו ר"ל שאם עדיין לא נתברר הדבר לסנהדרין שעדיין לא נשאו ונתנו בד וצריכים עכ"פ לעשות מעשה בשל סופרים ילכו אחר המיקל ובשל תורה אחר המחמ ומ"מ קשה לי במה שפירש הרב כ"מ וכן כתבו ההגהות דסובר רבינו דריב"ק סובר דאפ אחד גדול מחבירו בחכמה ובמנין דהולכים אחר המיקל בשל סופרים ואחר המחמיר ב תורה דמנין לו לרבינו לאפושי במחלוקות ועוד דמילתא דסברא היא דאם אחד גדול בחכ ובמנין דעדיף טפי ולא הוצרך ריב"ק להזכירו משום דסמיך את"ק וכיון דלא פליג עליה אין צורך להזכירו וכ"כ הרשב"א ז"ל בתשובותיו סי' רנ"ג וז"ל כיצד שורת הדין אם ש הפוסקים כאחד זה אוסר וזה מתיר אם נודע האחד גדול בחכמה ובמנין ויצא שמו כן הול אחריו וכו' היו שניהם שוין ולא נודע מי גדול משניהם בשל תורה הולכין אחר המחמיר וכ

פ"ב ב ב"ד שגזרו וכו'. נראה שיצא לרבינו כל מה שחילק בזה הפרק מפני שהוקשה להם לתוספות פרק השולח (דף ל"ו:) ובפרק אין מעמי (דף ל"ו.) דהוקשה להם גבי פרוזבול דמשמע בגמ' בפרק השולח דב"ד גדול מחבירו בחכ ובמנין יכול לבטלו אבל קטן לא היכי דמי אי פשטה התקנה ברוב ישראל אמרינן

מגדל עוז

שני חכמים או שני בתי דינין כו' עד סוף הפרק. פ"ק דמס' ע"ז:

ב א ב"ד הגדול שדרשו עד שבימיך. במסכת ע"ז פ' אין מעמידין: **ב** ב"ד שגזרו גזירה וכו' עד בחכמה ובמנין: כתב הראב"ד ז"ל ולא אפי' אליהו ובית דינו וכו': ואני מר האמת כי עיקר הלכה זו נשנית במשנה עדויות פ"ק ומייתי לה פ' אין מעמידין גמרא י' דאלו דברים של עכו"ם כו' אפיסקא דשמן לשניהם יש להם פנים הנראין בהלכה דגרסינן מהה ור' יהודה נשיאה היכי אתיא למישרי תקנתא דתלמידי דשמאי והלל והתנן פ"ק דעדויות ב"ד רשאי לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין ועוד אמר רבה בר בר חנה ר יוחנן בכל ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו חוץ משמונה עשר דבר שאם יבא אליהו ויבטל אין שומעין לו ופריק האמר רב שמעיה אמר רב הואיל ופשט איסורן בכל ישראל ושמן לא פשט איס ישראל דאמר רב שמן בר אבא א"ר יוחנן ישבו רבותינו ובדקו על שמן שלא פשט איסורו ברוב ישראל וסמכו רבותינו על דברי רשב"ג ועל דברי רבי אליעזר ב"ר צדוק שהיו אומרין אין גו יה על הצבור אלא א"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה אמר רב אדא בר אהבה מאי קרא במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כלו אי איכא גוי כלו וקא עבר עליה האי גזרה א אתם

הגהות מיימוניות

ה [א] הכי פסק רב יוסף בפ"ק דע"ז הלכה כר' יהושע בן קרחה ודלא כת"ק דאמר אחד מהן גדול בחכמה ובמנין הלך אחריו ואם לאו הלך אחר המחמיר וכתב בב והוא הדין לשני הלשונות שאומר שם איכא דאמרי ולא נתברר הלכה כדברי מי ע וגרסינן בירושלמי דתרומות ודפרק משוח מלחמה כשם שאסור לטהר את הטמא כך א לטמא את הטהור ודין הברייתא דפ"ק דע"ז כך היא הנשאל לחכם ואסר לא יש לחכם ויתיר ובפרק אלו טריפות ת"ח שאסר אין חבירו רשאי להתיר ובירוש דפ'

חמץ. ואף דבחמץ כזה אין בו כרת. מ״מ איסור חמץ הוא דבר שיש בזדונו כרת בחמץ דאורייתא. ומוכרח לומר לדעת הרמב״ם שהתורה נתנה כח לחכמים לאסור ואיסורן יהא אסור מדאורייתא. וע״ז שפיר הקשה הרמב״ן דא״כ אין ראוי להקל בשל דבריהן כלל יותר מדיני דאורייתא. ואף דאפשר לומר גם לדעת הרמב״ם שכך התנו חכמים במפורש לילך בדבריהן לקולא הנה כבר הזכיר הרמב״ן מסברא הזאת וכ׳ ע״ז שהמתעקש יוכל לומר כן אבל אין זו סברה הוגנת בעיני הרמב״ן דכיון שכל דבריהן אסורין מדאורייתא מצד עצמן ולא רק בתולדה אין נכון לומר כן דנמצא שאנו מקילין בספק דאורייתא אבל לדעת הרמב״ן אין אנו מקילין אלא בדרבנן וממילא תו ליכא כאן דאורייתא כלל.

מג) ולישב דעת הרמב״ם כתבו האחרונים דס״ל כסברא הנ״ל אשר לא ישרה בעיני הרמב״ן היינו שכך התנו חכמים שלעולם לא אסרו אלא ודאי דדבריהן ולא את ספיקותיהן. ולפי״ז נראה דספיקא דרבנן מותר בתורת ודאי. וכעין שכתב הר״ן ספ״ק דקידושין לענין ספק ערלה עיי״ש ולא בתורת ספק גרידא. ואפשר שזהו טעמו של הרמב״ם שכתב בתשובה לענין תחומין בנהרות דאם הוא ספק אם הוא למעלה מעשרה מותר דהוי ספיקא דרבנן אף דהוי ס״ס לחומרא שמא הוא למטה מעשרה ושמא יש תחומין גם למעלה מעשרה ולכאורה מנ״ל דכה״ג מותר בספיקא דרבנן ואדרבא ראוי לומר דכמו שמצינו בדאורייתא דאף דספק אחד אסור מ״מ בס״ס מותר ה״נ י״ל בדרבנן איפכא ולפי הנ״ל י״ל דכיון דספק דרבנן מותר בתורת ודאי לא מהני ס״ס להחמיר כמו שמצינו לענין ספק טומאה ברה״י דלא מהני ס״ס משום דכל ספק וספק בפני עצמו הוא ודאי וה״נ בספיקא דרבנן כיון שכל ספק בפני עצמו הוא מותר בתורת ודאי לא מהני בכה״ג ס״ס להחמיר.

מד) ואיכא נ״מ טובא אי נימא דספיקא דרבנן לקולא בתורת ודאי או בתורת ספק כגון בספק אם הוא חייב במצוה דרבנן דמספיקא הוא פטור ואם נאמר דהוא פטור רק בתורת ספק אם כן יוכל להוציא את מי שהוא חייב בודאי דזיל הכא לקולא וזיל הכא לקולא דהוא עצמו אינו צריך לקיים המצוה שמא אינו חייב ומ״מ יוכל להוציא אחרים שמא הוא חייב בדבר אבל אי נימא דהספק הוא לקולא בתורת ודאי וא״כ הוא ודאי פטור ואינו יכול להוציא אחרים החייבין דכל שאינו חייב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן וכן אם יש לו לנטילת ידים מים ספק כשרין ספק פסולין דיכול ליטול ידיו בהן דהוי ספיקא דרבנן אי נימא דהכשרן אינו אלא בתורת ספק לא יוכל לברך עליהן על נטילת ידים שמא הן פסולין דספק ברכות להקל אבל אי נימא שהן כשרין בתורת ודאי צריך לברך עליהן וכן אם ספר בין השמשות למאן דס״ל ספירת העומר בזמה״ז לאו דאורייתא אי נימא דפטורא דספיקא דרבנן הוא רק בתורת ספק יצא בספירת בין השמשות דשמא היה חייב אז אבל אם ספק פטור בתורת ודאי א״כ בה״ש היה פטור ודאי ולא יצא כלל בספירת בין השמשות וצריך לספור בלילה בברכה.

מה) אמנם כ״ז הוא אם נאמר כסברא הנ״ל שכך התנו חכמים ודאן אסור ספיקן מותר אבל המבי״ט בקרית ספר [הובא בלח״מ הל׳ ממרים] כתב ליישב דעת הרמב״ם דלאו דלא תסור ליכא אלא בהמראה ולא בעובר על דבריהן לדעת שהוא עושה איסור דאז גם הרמב״ם מודה שאין בדבריהן איסור דאורייתא כשיטת הרמב״ן ולפי״ז אין הכרח לחדש לדעת הרמב״ם דספק דרבנן מותר בתורת ודאי כמו שאין הכרח לומר כן לשיטת הרמב״ן דהרמב״ם והרמב״ן לא פליגי אלא בעובר על דברי חכמים בדרך המראה אבל שלא בדרך המראה שניהן שוין דאין בזה איסור דאורייתא.

בע״ה

סימן ב

א) כתב בס׳ מרגניתא טבא [והוא פירוש לס׳ המצות] וז״ל די״ל דהא דכתב הרמב״ם בספרו הגדול ובמנין המצות שיש עשה ול״ת דאורייתא בכל הסייגים והגזירות והתקנות שעשו חכמים היינו בגזירות ותקנות ומנהגים שגזרו ותקנו והנהיגו הב״ד הגדול שבירושלים וכן דקדק

אוצר החכמה
13957

וכתב בריש הל' ממרים ב"ד הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבע"פ והם עמודי ההוראה ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל ועליהן הבטיחה תורה [ר"ל על ב"ד הגדול שבירושלים] שנאמר על פי התורה וגו' וכן הא דכתב במצוה קע"ד הוא שציוונו לשמוע לבית דין הגדול שבירושלים משום דכתיב ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא ודרשו חז"ל מלמד שהמקום גורם ומטעם זה אם מצאן בבית פאגי והמרה עליהן פטור אבל מה שגזרו ב"ד הגדול דיבנה ודאושא וכו' ופשיטא אם גזרו חכמי התלמוד אחר שבטל הב"ד הגדול לגמרי כמ"ש הרמב"ם בהקדמת חיבורו שב"ד הגדול של ע"א בטל כמה שנים קודם חבור התלמוד שאינן בכלל לאו דלא תסור אלא אסמכתא בעלמא עכ"ל וכן כתב בס' לב שמח ד"ט שאין אצלו [להרמב"ם] לאו ועשה מדאורייתא אלא בעובר על פי ב"ד הגדול ובדרך המראה לא שלא בדרך המראה ולא בכל עובר על ד"ס ואיסורין שבתלמוד עכ"ל ואף שהוא דבר חידוש לחלק ולאמר שלא כל דבריהן שוין במדרגתן מ"מ לכאורה הדברים נכונין בטעמן.

ב) והנה ז"ל הרמב"ם בהקדמתו לס' היד וכל ב"ד שעמד אחר הגמרא בכל מדינה ומדינה וגזר והתקין או הנהיג לבני מדינתו או לבני מדינה אחרת לא פשט מעשיו בכל ישראל מפני רחוק מושבותיהם ושיבוש הדרכים להיות ב"ד של אותה המדינה יחידים וב"ד הגדול של שבעי' ואחד בטל מכמה שנים קודם חיבור הגמרא. לפיכך אין כופין אנשי מדינה זו לנהוג כמנהג אנשי מדינה אחרת וכו' ודברים הללו בדינים וגזירות ותקנות ומנהגות שנתחדשו אחר חיבור הגמרא אבל כל הדברים שבגמרא הבבלי חייבין כל ישראל ללכת בהן וכופין כל עיר ועיר וכל מדינה ומדינה לנהוג בכל המנהגות שנהגו חכמי הגמרא ולגזור גזירותם וללכת בתקנותם הואיל וכל אותם הדברים שבגמרא הסכימו עליהם כל חכמי ישראל ואותם החכמים שהתקינו או שגזרו או שהנהיגו או שדנו דין ולמדו שהמשפט כך הוא הם כל חכמי ישראל או רובם והם שמעו הקבלה בעקרי התורה כולה דור אחר דור עד מרע"ה עכ"ל וכעין זה כתב בפ' ט"ז מהל' אישות לחלק בדין גבית כתובה בין דין התלמוד לתקנת הגאונים עיי"ש בהל' ח' ט'.

ג) ונראה מדברי הרמב"ם שהסכמת כל חכמי ישראל או רובן יש להן הכח של ב"ד הגדול וחייבין כל ישראל לשמוע להן כמו לב"ד הגדול ואף דבב"ד הגדול גופא קיי"ל שהמקום גורם ואם מצאן בבית פאגי והמרה עליהן פטור היינו דגזה"כ הוא דכשאינן במקומן אינן נחשבין לב"ד של כל ישראל שהרי אינן אלא שבעים ואחד והם מיעוטא דמיעוטא נגד כל חכמי ישראל ורק כשהם במקומם בלשכת הגזית אז הם ב"ד של כל ישראל וכמו בב"ד של שבט צריך אותו השבט לשמוע לב"ד שלו כן ה"נ כשב"ד הגדול יושבין בלשכת הגזית הן ב"ד על כל ישראל וכל ישראל חייבין לשמוע להן אף ששאר חכמי ישראל גדולין מהן הרבה במנין או אפשר גם בחכמה מכל מקום גזה"כ הוא שאי אפשר לחלוק על ב"ד הגדול בשום אופן והחולק עליהם חייב מיתה אבל כשאינן במקומן אין להם אותו הכח אלא הרי הן בכלל כל חכמי ישראל ואם החולקין עליהן היו רוב בטלו במיעוטן.

ד) וכל זה הוא רק בב"ד של שבעים ואחד דהם מיעוטן של חכמים אבל קיבוץ כל חכמי ישראל או רובן בכל מקום שהם הם ב"ד של כל ישראל מאליהן וע"כ עליהן אמרה תורה אל השופט אשר יהיה בימים ההם אין לך אלא שופט אשר בימיך וצריך שגם החולקין יהיה להם הכח של ב"ד הגדול ואז הם רשאין לחלוק גם על ב"ד הגדול שקדמו להן אבל אם אין להחולקין כח של ב"ד הגדול אי אפשר להן לחלוק על ב"ד הגדול בשום אופן אפילו אם החולקין הם הרבה יותר במנין ואפשר גם בחכמה מב"ד הגדול וכ"ז מבואר ברמב"ם בריש הלכות ממרים.

ה) ועיי"ש בכ"מ רפ"ג מהל' ממרים שכתב ז"ל וא"ת א"כ אמאי לא פליגי אמוראי אתנאי דהא בכל דוכתא מקשינן לאמורא ממתניתין או מברייתא וצ"ל אנא דאמרי כי האי תנא ואם לא יאמר כן קשיא ליה וכפי דברי רבינו הרשות נתונה להם לחלוק על דברי התנאים [ר"ל דמדברי הרמב"ם נראה שב"ד שבדור יכול לחלוק על ב"ד של הדור הקודם אף אם הוא קטן ממנו

בחכמה ובמנין וא״כ גם האמורא יוכל לחלוק על התנא] ואפשר לומר שמיום חתימת המשנה קיימו וקבלו שדורות האחרונים לא יחלקו על דורות הראשונים וכן עשו גם בחתימת הגמרא שמיום שנחתמה לא ניתן רשות לשום אדם לחלוק עליה עכ״ל הכ״מ.

ו) וצ״ע להבין קבלה זו מה טיבה ובמה כחה יפה שלא יהיה אפשר לחלוק גם על הקבלה הזאת בעצמה כמו שהיה אפשר לחלוק על התלמוד בלא קבלה זו אבל לפי הנ״ל קושית הכ״מ לא קשיא דחתימת המשנה היה ג״כ בקיבוץ כל חכמי ישראל או רובן אשר להן הכח של ב״ד הגדול ואסור לשום אדם לחלוק עליהן בלתי אם יש גם להחולקין כח של ב״ד הגדול ואפשר שבשעת חתימת התלמוד הי׳ להן כח לחלוק גם על המשניו׳ כמו בכל ב״ד גדול שיכול לחלוק על ב״ד גדול שקדם לו אפילו אם הוא קטן מהראשון בחכמה ובמנין אבל בין חתימת המשנה לחתימת הגמרא בין הזמנים האלו לא נמצא קיבוץ כל חכמי ישראל ביחד ולא היה להן כח של ב״ד הגדול וממילא אי אפשר להן לחלוק על המשניות שנשנו בהסכמת רוב חכמי ישראל.

ז) ואפשר לפרש בזה דברי הירושלמי [הובא בתוס׳ פ״ב דע״ז] דשלח ליה שמואל לרב אכול מישחא ואי לאו אנא כתיבנא עלך זקן ממרא וכיוצא בזו יש עוד בירושלמי הובא ברי״ף ורא״ש פרק האשה רבה עיי״ש והנה מהירושלמי הזה מוכח כדעת הרמב״ם דאפילו אם נחלקו בדרבנן ואפילו אם הזקן מחמיר והן מקילין גם כן שייך זקן ממרא והוא שלא כדעת תוס׳ בסנהד׳ דף פ״ז ד״ה ורשב״ל אומר שכתבו בפשיטות דהיכא דהזקן מחמיר אינו מתחייב אבל קשה דהא קיי״ל שהמקום גורם וחוץ ללשכת הגזית ליכא חיובא דזקן ממרא ובימי רב ושמואל כבר גלו סנהדרין מלשכת הגזית ולפי הנ״ל יש לומר דשמואל ידע שבהיתר שמן של נכרי הסכימו עליו רוב חכמי ישראל וע״כ שייך חיובא דזקן ממרא גם חוץ ללשכת הגזית.

ח) ונראה דקיבוץ כל חכמי ישראל יש לו כח של ב״ד הגדול אפילו בזמן דליכא סמוכין דהא בשעת חתימת התלמוד כבר בטלה הסמיכה ומ״מ חייבין כל ישראל לשמוע להן דכיון דאמרה תורה אין לך אלא שופט אשר בימיך ואין לנו שופט אחר אלא הסכמת כל חכמי ישראל שבאותו הדור הראויין להוראה ע״כ עליהן צותה תורה לשמוע להן וזהו טעמו של הרמב״ם שכתב בפי׳ המשנה פ״ק דסנהדרין ובחיבורו הגדול פ״ד מסנהדרין דגם בזה״ז אם יסכימו כל חכמי ישראל או רובן לסמוך חכם מהחכמים אף שהן בעצמן אינן סמוכין מ״מ סמיכתן סמיכה עיי״ש אלא שנראה מדבריו שם שהדבר תלוי בהסכמת חכמי ארץ ישראל לחודייהו וד״ז צ״ע דמאי אולמייהו דחכמי ארץ ישראל יותר מחכמי חו״ל וכפי הנראה אין הדבר תלוי אלא ברוב [ועיין בפירוש המשנה לבכורות פ״ד דהרמב״ם שינה מהא דריש הוריות].

ט) ועיין ברי״ף שילהי עירובין שכתב דכתלמודא דידן קיי״ל נגד הירושלמי משום דבתרא הוא ולכאורה לפי הנ״ל אין צורך לטעם הזה אלא דתלמוד בבלי שהיתה חתימתו בקיבוץ כל חכמי ישראל יש לו כח של בית דין הגדול משא״כ בתלמוד ירושלמי שלא מצינו שהיתה חתימתו בקיבוץ כל חכמי ישראל אין לו הכח הזה וממילא א״א לפסוק כהירושלמי נגד הבבלי ונראה מזה כדברי הרמב״ם הנ״ל שהדבר תלוי בחכמי ארץ ישראל ומסתמא היתה חתימת הירושלמי בקיבוץ כל חכמי ארץ ישראל וא״כ יש גם להירושלמי הכח של ב״ד הגדול ועל כן הוצרך הרי״ף לפרש הטעם בהא דקיי״ל כהבבלי משום דהוא בתרא והלכתא כבתראי.

י) ולפי דברי הרי״ף הנ״ל יש לתת טעם מה שנמצא בפסקי הרמב״ם במקומות רבים שפוסק כהירושלמי נגד הבבלי ונראה לפי מ״ש במלחמות ס״פ כיצד הרגל בשם רבינו שמואל הנגיד דכל היכא דלמר פשיטא ליה ולמר מספקא ליה הלכה כמאן דפשיטא ליה ואפילו כאביי נגד רבא וכתלמיד נגד הרב ועיי״ש שחקר היכא דלקמאי פשיטא להו ולבתראי מספקא להו וכתב שם לדעת הרי״ף שבזה הלכתא כבתראי ומה שפסק הרי״ף בפרק אלו נערות כאביי דבא עליה ומתה פטור הוא רק מספיקא אבל מסתימת לשון הרמב״ם בהל׳ נערה נראה דפסק כן בודאי ולא מטעם ספק ומשמע דס״ל דבכה״ג קיי״ל כקמאי דפשיטא להו ולא כבתראי דמספקא להו דלעולם אין ספק

מוציא מידי ודאי וא״כ כל היכא דבתלמודא דילן מספקא להו ובירושלמי פשיטא להו יש לנו לילך אחרי הירושלמי דבזה לא מהני טעמא דהרי״ף דתלמודא דידן בתרא הוא.

אוצר החכמה 13957

בע״ה

סימן ג

א) כתבו בתוס׳ פ׳ האשה רבה דף צ׳ ד״ה כולהו נמי שב ואל תעשה נינהו וא״ת סדין בציצית היכי הוי שוא״ת דכי מכסי בטלית דבת חיובא ואין בה ציצית הרי עובר בידים עכ״ל ובשאגת אריה סימן ל״ב הקשה על קושייתם דסדין בציצית חשיב שוא״ת משום דאין הלבישה אסורה מצד עצמה אלא מחמת חסרון מעשה של מצות ציצית דרמי רחמנא עליה ולא דמי לאיסור כלאים דהלבישה מצד עצמה אסורה הילכך אין הלובש בגד בת חיובא בלא ציצית חשיב כעושה מעשה בידים שאין עושה איסור בלבישה זו אלא שחיסר מצוה בשוא״ת עכ״ל וע״ש שהביא מדברי ר״י שבמרדכי דהיכא דהוא אנוס בעשיית הציצית מותר לו ללבוש הבגד בלא ציצית מטעמא דלעיל וכן אנו לובשין טלית בת חיובא בלא תכלת מפני שאין לנו תכלת ומהתימא שדברי ר״י שבמרדכי סותרין לדברי ר״י שבתוס׳ עכ״ל עוד הביא שם ראיה לדבריו מדברי הרמב״ם גבי ל״ת דולא יראו פני ריקם דחשיב לאו שאין בו מעשה אף שהאיסור חל עליו על ידי כניסתו לעזרה שהיא מעשה מ״מ כיון דהאיסור הוא מה שאינו מביא קרבן חשיב לאו שאין בו מעשה ה״נ לענין ציצית ביטול המצוה מצד עצמה אין בה מעשה ע״כ.

אוצר החכמה 13957

ב) והנה בהך דינא דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשוא״ת ולא בקום ועשה יש לחקור כמה חקירות א] מהו קום ועשה ושוא״ת דיש לפרשו בשני פנים אם הדבר תלוי בגוף האיסור אם הוא קו״ע או שוא״ת או באופן העבירה עליו ולדוגמא באומר שבועה שאוכל ככר זו אם אוכל זו ואכל את התנאי ולא אכל את האיסור דגוף האיסור הוא שוא״ת ומ״מ עבר עליו על ידי אכילת התנאי שהוא קו״ע וכן בראית פנים בעזרה ריקם גוף האיסור הוא שוא״ת מה שאינו מביא קרבן ואופן העבירה עליו הוא ע״י כניסתו בעזרה שהוא קו״ע ולהיפוך באומר שבועה שלא אוכל זו היום אם לא אוכל זו למחר ואכל את האיסור היום ולא אכל את התנאי למחר דגוף האיסור הוא קו״ע ועבר עליו ע״י שוא״ת במה שלא אכל את התנאי למחר.

ג) ב] באיכות העבירה אם על ידי עקירתם נעקר דין התורה לגמרי כגון כשפטרו סדין מציצית נעקרה מצות ציצית מסדין ונעשית טלית פטורה מן התורה או דבאמת דין התורה במקומו עומד והסדין חייב בציצית מן התורה גם לאחר עקירתם אלא שהתורה נתנה להם רשות לצוות לנו שלא לקיים המצות במקום שיש להם טעם ע״ז.

ד) ג] טעמו של ד״ז הא דמחלקי׳ בין קום ועשה לשוא״ת אם הדבר תלוי במדרגת חומר האיסור דקום עשה הוא דבר חמור ואין כח בידם לעוקרו ושוא״ת אינו חמור כ״כ ויש כח בידם לעוקרו או דבאמת מצד עצמו אין חילוק כלל בין קו״ע לשוא״ת והא דמפלגינן בינייהו הוא מטעם הנ״ל דדין התורה במקומו עומד ומה״ת הטלית חייבת בציצית גם לאחר עקירת חכמים וצריך להטיל בה ציצית ולעומת זה מצוה ג״כ מן התורה לשמוע לדברי חכמים שאסרו להטיל ציצית בסדין ושני הדינים האלו סותרים זה את זה וע״כ שוא״ת עדיף.

ה) וכל החקירות האלו תלויות זו בזו דאם נאמר שעל ידי עקירתם נעקר דין התורה לגמרי צריך לפרש טעם החילוק שבין קו״ע לשוא״ת מפני חומר האיסור דקו״ע שהוא דבר חמור אין להם הכח לעוקרו ושוא״ת דאינו חמור כל כך יש כח בידם לעוקרו וממילא צ״ל שהדבר תלוי בגוף האיסור עצמו אם הוא קו״ע או שוא״ת ולא איכפת לן באיזה אופן הוא עובר עליו אבל אם נאמר שבאמת דין התורה מצד עצמו לא נעקר כלל ממקומו אלא שנגד דין התורה יש לנו ג״כ דין תורה שאסור לעבור על דברי חכמים. וכיון ששני הדינים האלו סותרין זא״ז ממילא שוא״ת עדיף ולאו בקולא וחומרא תליא מילתא אלא דכך הוא הדין בכל מקום ששני

ומלבד האמור לעיל נראה להכריח פי' מרן ז"ל דהנה בד"ס החליט דהר"מ פליג על התו' פ"ז א' ד"ה ורשב"ל. ונראה דדברי התו' מוכרחין דלר"מ דיליף דבר דבר בעינן שיורה בדבר שבאמת חייבין על זדונו כרת, ולא שיכדה מלבו כרת בדבר מן הדברים דא"כ מש"ל בכל התורה שהחמיר לחייב כרת. וכן הוא בהדיא בגמ' דאי להאי גיסא קשרי כו' ואי להאי גיסא כו' ואי לא בעינן רק שיהא הנדון בדבר שזדונו כרת לא שייך כלל האי גיסא והאי גיסא. אלא ודאי דאוסר המותר אין כאן הוראה בדבר שזדונו כרת. וטעם הר"מ דחייבו בהחמיר דכיון דהחמיר לחייב חטאת אותה הבהמה שהקדיש לחטאת אין מקדשין בה והרי התיר קדושין וכ"כ הלח"מ. ואין לנו לחלק רבותנו הראשונים ז"ל בכדי וא"כ ע"כ טעם הר"מ באסר חמץ בחמישית משום קדושין.

אוצר החכמה 13957

ואין דברי תו' אלא לר"מ אבל לשאר תנאי שפיר י"ל דאין נ"מ בין הקיל להחמיר, וכמו שדקדקו בדבריהם "ואין כאן דבר שזדונו כרת".

ב) ד"ס סי' ב' [ס"ק ה'] כ' דטעם שאין לאמורא לחלוק על המשנה, משום שהסכימו בה רוב חכמי ישראל, וכן בגמ' בזמן רבינא ור"א, ובזמן חתימת התלמוד היה להם כח לחלוק על המשנה, וגם עכשיו אם יתקבצו כל חכמי ישראל יוכלו לחלוק על הגמ' והדברים אסור לשומען. ולדברים האלה אין חילוק בין תנא לאמורא כלל אלא שאירע הדבר שבזמן המשנה נתקבצו חכמי ישראל כלן או רובן. ונצטרך לומר שכל דין המוזכר במשנה נמנו עליו ומצאו עליו הסכמת רוב החכמים, בין שהוזכר בשם אומרו ובין שנשנה סתם, וא"כ אם נשנה במחלוקת של יחיד ורבים, זה אות שהסכימו עליו הרבים, וא"כ אין כח לאמורא לפסוק כיחיד שבמשנה. ועוד איך פסקינן כברייתא נגד המשנה, והלא ע"כ ר"ח ור"א לא תנו רק מה שהסכימו עליהם רוב, דא"כ איך יתכן שיחלקו ברייתא ומתני'. ועוד למה לא יחלוק אמורא על תנא שבברייתא. ועוד הלא הרבה פעמים אמרינן מתנ' יחידאה הוא וע"כ שרבי שנה הרבה ממה שלא נמנו עליו, וא"כ לעולם אפשר לחלוק כיון שאין ידוע החלטת ב"ד הגדול הראשון. ועוד מאי האי דאמר רב תנא הוא ופליג אם הסכימו כבר הרוב על דין זה א"א לחלוק אף שהוא תנא, ואם לא הסכימו עליו רוב אף אמורא יכול לחלוק. ועוד אם בזמן הגמ' כחתימתם היו יכולים לחלוק למה בטלו דברי אמורא בשביל תנא נהי דאמורא בזמנו לא היה לו כח לחלוק. אבל בזמן רור"א שפיר היו יכולין לפסוק כאמורא נגד תנא, ואין כלל שם תנא ואמורא לפני רבינא ור"א. אבל האמת בזה שדור שאחר המשנה ראו את מיעוט הלבבות נגד בעלי המשנה וידעו לבטח שהאמת לעולם עם הראשונים, ואחרי שידעו אמתת הדבר שאי אפשר שישיגו הם האמת מה שלא השיג אחד מן התנאים, לא היו רשאים לחלוק והיו רק שונים את כל דברי התנאים שקדמום. וגם מחתימת התלמוד בטלו דברי אמורא שאמר מחמת העלמת דברי התנא, ורק רב ברחב לבבו לא נתבטלו דבריו. וכל הסכמותיהם היה בהשגחת הבורא ית' ובהופעת רוח הקדש וכבר הסכים הקב"ה על ידן כדאמר ב"מ פ"ו א' רבי ור"נ סוף משנה וכן היה בדור של חתימת התלמוד. וכן אמרו שם רבינא ור"א סוף הוראה. ומש"כ מרן שקבלו כן לא טובה וחסד עשו עם הראשונים אלא האמת חייב אותם כי איך נעשה על דעתנו אם ידענו שדעתנו קצרה והאמת אין אתנו, וכה אנו עושין נגד הראשונים ז"ל. ובאמת הלא כל

אוצר החכמה 13957

התורה בסיני נתנה אפי' מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, והתנאים החזירו מה שנשכח, ועד זמן רבי לא נתגלה הכל אבל בסוף משנה כבר נתגלה כל מה שראוי להתגלות ולא יתגלה דבר מחודש אלא נרמז הכל באחד מדברי התנאים. וכן נתגלה המשנה מדור ראשון של אמוראים עד דור האחרון, ועלינו חלקנו רק במה שנזכר בדברי האמוראים, והיה הדבר מקובל בידם כדאמר בב"מ שם. ואמרו ע"ז ט' א' שני אלפים תורה ורמזו על התנאים שכל האלפים דשם תופשים מעט משנים שאחריהם.

ובעיקר הדבר שא"א לחלוק על ב"ד הגדול אף בדור שאחריהם, אין הדבר כן, אלא כל ב"ד יכול לחלוק על ב"ד הגדול וכ"ה בר"מ רפ"ב ועמד אחריהם ב"ד אחר כו' משמע דאפי' ב"ד שלאחר חורבן על ב"ד שבפני הבית וכמו שסיים שנאמר אל השופט וגו' בימים ההם כו' אחר ב"ד שבדורך. ואם היה דעת הר"מ שא"א לחלוק על ב"ד הגדול אלא ב"ד הגדול לא היה מונע מלבאר דין גדול כזה, ומנין לנו לומר כן כיון דכל ענין ב"ד הגדול שבתורה נאמר בה בימים ההם דוקא לדורם. אלא ודאי כונת הר"מ כל ב"ד, ולכך כ' ברישא ב"ד הגדול ובסיפא כו'.

ג) ד"ס סי' ב' [ס"ק ג', ד'] כ' דלכך אם מצאן בבית פאגי והמרה עליהן פטור משום שהן מיעוט החכמים, אבל אם היו רובן הרי הן כב"ד הגדול אף שאינן במקומן. והדברים סתומין, דודאי חייבין לעשות כב"ד הגדול אף אם הורו בזמן שלא היו במקומן אלא שאין זקן ממרא נהרג על המראה זו, וכמבואר בר"מ פ"ג מה' ממרים ה"ז וכל אלו וכיו"ב שהן פטורין מן המיתה כו'. ולענין זקן ממרא ודאי אף שאין מן החכמים החולקין עליהן, אלא כלן הסכימו עמהן אין זקן ממרא נהרג אם הוראתן לא היתה בלשכת הגזית.

והנה ב"ד הגדול היה בכל זמן התנאים אחר חורבן עד רבנו הקדוש כדאמר ר"ה ל"א וברש"י שם ד"ה בית שערים. וכ"ה בר"מ פי"ד מה' סנהדרין הי"ב. ויש לעי' א"כ היו כל חכמים כפופין לבי"ד הגדול ולמה נחלקו התנאים. וי"ל דאה"נ אי היו עומדין למנין היו נוהגין כסנהדרין אבל לא עלתה בידם לעמוד למנין שהיו הסנהדרין מפוזרין מפני עול הגלות וצרות המלכות והיו גזרות על עסק התורה ועל הסמיכה. ואף אם היו עומדין למנין לא היה מועיל אלא לדורם. ועוד נראה דב"ד הגדול שבירושלים מימות משה רבנו ועד שגלו היה ב"ד הגדול בחכמה ובמנין מכל בתי דין שבישראל שכן היה סדר המינוי שהגדול מכל חכמי הדור היה נכנס לסנהדרין כמבואר בר"מ פ"ב מה' סנהדרין ה"ח, ולפיכך הוא ב"ד שמתמנה לכל ישראל בזמן שכל ישראל מצוין לעלות לירושלים ולשמוע הוראתן. ודין זה אינו מדין כח מיוחד שניתן לב"ד שבלשכת הגזית, אלא בכל זמן כדאמר יבמות י"ד א' דאי הוי ב"ד של שמאי רובא חייבין ב"ד של הלל לעשות כדבריהן. אבל בזמן הגלות שאין כל ישראל יכולין לבוא אל מרכז אחד וכל מדינה יש לה חכמיה ומזדמן שיש בתי דינין שקולין שאי אפשר היה להכנים גדולי החכמים כלן במקום אחד ולפיכך אפשר היה לר"א בר"ש וב"ד לחלוק על רבי בית דינו, אף שרבי וב"ד ב"ד הגדול היו ואילו נבנה ביהמ"ק היו נכנסין ללשכת הגזית ובזה היו מתמנין לב"ד לכל ישראל והיו כל ישראל חייבין לשמוע להן ואף אם הוראתן היתה בשעה שלא היו בלשכת הגזית, דעיקר בזה המינוי כדאמר ר"ה כ"ח א' שעמדו ב"ד כו' שם כ' נתמנה

פרנס כו' אבל בגולה שאין תורתן והוראתן יכולה להגיע לכל ישראל אינן ב"ד הגדול למקומות שאין-תורתן מגעת.

ד) כ' עוד בד"ס שם בביאור ל' הר"מ בהקדמתו לס' היד, דלפיכך אין חולקין על הגמ' משום דהיו בחתימתה רוב חכמי ישראל ודינן כב"ד הגדול, ואין ב"ד סתם חולקין על ב"ד הגדול שבדור העבר. [וכבר נתבאר שאין הדין כן] ואין זה אמת שאין ב"ד הגדול רק סמוכין ומנוין לכך ואין זקן ממרא נהרג על המראת כל חכמי ישראל ואין יוצאין למלחמת הרשות וכל הדברים שנשנין במשנה אינו נוהג בכל חכמי ישראל, ומ"מ חייבין כל ישראל לשמוע להן כמו שחייבין בני העיר לשמוע לב"ד שלהן, וגם אין ב"ד יכולין לחלוק עליהן כדין אחרי רבים להטות וכדאמר יבמות י"ד א' וכמש"כ לעיל. ועיקר כונת הר"מ לבאר הבדל תקנת התלמוד בתקנתם ובגזירותיהם, מתקנת הגאונים. דלענין דין התורה הדבר פשוט שאנו מוצאים את לבבנו לחלוק על גאון שאנו בערכו ובדמיונו. אבל אין אנו מוצאים לבב לחלוק על הגמ' שאין אנו מבינים גם את דבריהם לאשורן ולא ירדנו לעיקרי השמועות והנדונים ולזה רמז הר"מ באמרו ואחר ב"ד של ר"א כו' נתפזרו ישראל כו' וביאר איך נתמעטה התורה ולא נמשלה לתורת הראשונים כלל. וכן סיים בסוף דבריו ז"ל והם ששמעו הקבלה בעיקרי התורה כלה. ובזה מובן לכל שמה שאנו משיגים מחיבור הגמ' לא יספיק לנו חכמה גדולה כמוהם ולדמות להם, אלא לענין תקנות שחייבין לשמוע לב"ד הראשון ואין ב"ד אחרון יכול לבטל תקנת ב"ד הראשון אף בזמן הגאונים, ומ"מ אין כל המדינות מתנהגין במנהג אחד, ומנהגי הגמ' כופין לכל. ולזה ביאר דתקנותיהן היו ע"פ ב"ד לכל ישראל, אבל תקנת הגאונים לא היה כח בהן לתקן אלא למדינתם שהיו ב"ד ממונין עליהם. ואי טעם הר"מ משום ב"ד הגדול ונתנו טעם שא"א לחלוק בדין הגמ', למה א"א להכריע בפלוגתת אמוראים כמו שאפשר להכריע בין ב"ד הגדול שנחלקו ביניהם, ולמה א"א למפשט בעיא שהעלו בתיקו, וכי ב"ד הגדול שאמרו אין אנו יודעין, אין ב"ד שאחריהם שאינו ב"ד הגדול רשאין לברר הדבר, ולמיקם על הכרעה בדבר.

ה) ד"ס סי' ב' סק"ז כ' דתו' סנהדרין פ"ז א' נעלם מהם ירושלמי מפורש שהביאו הם בעצמם בע"ז ל"ו. וכן הרמב"ן העלים עין מירו' זה ועוד אחר שהביאו רמב"ן בעצמו ביבמות פ' האשה, שמבואר שיש זקן ממרא בדרבנן, ואפי' בזקן מחמיר. ואין הדבר כן דלאו חיוב זקן ממרא קאמר אלא איסור המראה קאמר דכלהו תלמידי דרבי הוו, ולא היו חולקין על רבי ובית דינו, וכמבואר בהדיא ר"ה כ"ה א' דאפי' ר"י היה חייב לנהוג כר"ג ובית דינו ולשאת משא ביוה"כ שחל להיות בחשבונו. ואע"ג דאמר בספרי שאין חייבין מיתה על המראה של ב"ד יבנה, מ"מ איסורא איכא וכמבואר בר"מ ובס' החינוך. ומש"כ בד"ס שם שידע שהסכימו רוב חכמי ישראל, עיי"ש בירו' בב' המקומות דמבואר דשמעו עכשו כשם רבי ותו לא.

ו) סי' ה' ס"ק י"ח הק' איך עשה ר"א כדבריו לעשות פחמין לעשות ברזל נגד רבים יתירץ דלא העריך עדיין ר"א טענותיו לפני הרבים ורשאי בכה"ג אף להקל ולפ"ז הורו

ב"ד שזה חלב אע"ג דהן ב"ד הגדול רשאי תלמיד יחידי לאכלו אם סובר שאינו חלב מפני ספיק: אולי יקבלו דבריו. ואף אם אח"כ לא הועילו לו טענותיו לפני ב"ד אינו נענש. ולא כיוז לזה הרמב"ן כלל, אלא דחייב להחמיר אבל חלילה להקל, והוא נהרג על זה כיון שאמרו שזה א"א, אלא עיקרו של דבר שלא נאמר בתורה אחרי רבים אלא בישיבת ב"ד ואין ב"ד יותר מע"א לעולם, ולפיכך כל בני העיר עושין ע"פ ב"ד המנוי עליהן, והם חותכין ע"פ הרוב. וכן ממנין כל השבט ב"ד יותר גדול על כל השבט, ואם ב"ד השבט נחלקו עם ב"ד העיר עושין כב"ד של שבט. ועוד ממנין ב"ד הגדול על כל ישראל ואם נחלקו עם שאר החכמים הלכה כמותם שהן הב"ד יפה וגדולים בחכמה ובמנין דהיינו רוב תלמידים שהם חכמי ישראל כמש"כ הר"מ ה' ממרים דזה מקרי גדול במנין. ובזמן שאין ב"ד הגדול לכל ישראל וישראל מפוזרין ב"ד שבעירם הם להם כב"ד הגדול שאין להם ב"ד אחר, ואף אם יודעין בדין מן הדינים שרוב בתי דין במקומות מפוזרין חולקין על ב"ד שלהם אין עושין אלא כב"ד שלהם. וגם ב"ד אין רשאין לעשות נגד דעתם מפני ב"ד אחרים שהן רוב חכמים כיון שאינן ב"ד הגדול ודין רוב ליכא כאן, ולפיכך היה ר"א עושה במקומו כדבריו. והא דאמרו בגמ' יחיד ורבים הלכה כרבים אינו רק לאחרים שאינם יודעים עם מי הצדק והם אין להם חכמה לחוות דעת מלכם, והולכין אחר הרוב כמו שהולכין אחר ב"ד היותר גדול וכמו שהולכין אחר רב באיסורא ואחר שמואל בדינא. והיינו דאמרו בגמ' פשיטא יחיד ורבים הלכה כרבים מ"ד מסתבר טעמי' דפלוני כו' וכי מסתבר טעמי' מאי הוי הלא הלכה כרובן דסנהדרין אף אם יאמר החכם שבעיר דמסתבר טעמי' דמיעוט, אלא דלאו מדין אחרי רבים אתינן עלה ואי מסתבר כיחיד יש לפסוק כיחיד וכמו שפסקו אמוראים הרבה פעמים כיחיד. והא דאמר יבמות י"ד א' לא עשו דהא ב"ה רובא משום דב"ש וב"ה היו יחד וכל ישראל שבמדינה ההיא היו נהנין מתורתן וכדאמר שם כב' ב"ד בעיר אחת דמו, וממילא ב"ד היפה הוא עיקר הב"ד וחייבין לשמוע להן. ובזה ניחא דנסתפקו אי אזלינן בתר רובא או בתר חידודי ואילו בכל ב"ד לעולם אזלינן בתר רוב ולא נסתפק אדם מעולם שלא יכריעו הרחוקים מהנשיא את הקרובים אליו שהן תמיד הגדולים, וגם הנשיא ואב"ד בטלה דעתם ברוב, אלא כאן אין כאן דין רוב אלא מי שהוא עיקר הב"ד ובזה נסתפקו. ובזה ניחא דלא חזרו מהוראתן רק לא עשו במקומן של ב"ה אבל אם יצאו למדינה שאין תורתן של ב"ה מגעת היו עושין, וגם היו שונין כאן לתלמידיהם כדעתם. ובזה ניחא הא דאמרו הרוצה לעשות כב"ש עושה כב"ה עושה, ולא אמרינן בשל תורה הלך אחר המחמיר, אלא במקום ב"ש וב"ה יכול לקבל עליו ב"ד אחד מהם.

אוצר החכמה
13957

ז) ד"ס סי' ח' ס"ק כ"ג תמה על הרמב"ן שהביא ראי' שהיחיד כנגד המרובין חייב להקל אף שבלבו שטעו מהא דר' יהושע, שאני קידוש החדש דאפי' מוטעין ואפי' הוזמו העדים לא בטל הקידוש. ובאמת מבואר במשנה שם, דר"ד ב"ה אמר לי' לר"י דצריך לשמוע לר"ג בלא טעמא דאתם ואפי' מוטעין וכן בגמ' מבואר שר"ע נחם אותו בזה אבל ר"י היה מחזיק מקדם שהוא מוכרח לציית לר"ג. ולכאורה קשה למה לי' לר"ד ב"ה טעם דמה שעשה עשוי שכל שלשה שעמדו כו' תיפוק לי' משום אתם אפי' מוטעים. ועוד מה חרד ר"י כל החרדה ואמרו בברכות כ"ז ב' דצערי' ר"ג לר"י ואיך נהג ר"י מוצאי יוכ"פ קדש וכן ר"ד ב"ה ור"ע

כלן נהגו בו קדושת יוהכ"פ. אבל הענין כך הוא דהתם ר"י ור"ד היה להם לכל אחד ישיבה ותלמידים והם היו ב"ד כר"ג אלא שהיה נשיא וממונה לישראל, וכשהחליטו ר' יהושע שהחדש מעובר אי לאו שהן חייבין לשמוע לב"ד של ר"ג משום שהיו גדולין בחכמה או במנין או שקולין ומשום שר"ג נשיא חייבין לנהוג כמותו בעירו ובמדינתו היכי שהחולקין שקולין היה הדבר ספק דכי היכי דקרינן בר"ג ובית דינו אתם אפי' מוטעין הכי נמי קרינן בבית דינו של ר' יהושע, והרוצה לעשות כדברי ר"ג עושה כר' יהושע עושה, או בשל תורה הלך אחר המחמיר, ור' יהושע ובית דינו היו חייבין להתענות במוצאי יוכ"פ של ר"ג, אלא דכיון דהוכרע הדבר כר"ג נחמהו ר' עקיבא דחלוק דין ק"ה מהתרת חלב דהתם משנודע בחטאת אבל הכא מה שעשה עשוי אף שיש ב"ד שידעו האמת בזמנו ולא היו מוטעין. ושפיר מביא רמב"ן דאי היה צריך היחיד להחמיר היה ר' יהושע צריך להחמיר משום שהוא עיבר את החדש והאמת מכריע כמותו, אלא שהיחיד צריך להקל כב"ד ואין רשאי להחמיר. ובזה אפשר לפרש דר"ע חדש לי' לר"י דשייך אתם ואפי' מוטעים אפי' בכה"ג ור' יהושע היה סבר דכה"ג ליכא אתם ואפי' מוטעים כיון דהאמת עם ב"ד החולקין, והוי כהתרת חלב וכשיודע האמת צריך כפרה כדין הורו ב"ד שחלב מותר. ור"ע דן לפניו כיון דחייבין לשמוע להן בשעתן אף לכשיידע שטעו א"צ כפרה ולא אמרינן דאיגלאי דעיקר הב"ד היה אותו שכיון האמת, וראה ר"י דברי ר"ע והתנחם שאין כאן מכשול [ומ"מ ב"ד שהורו שזה יו"כ חייבין לנהוג בו קדש אבל אין רשאין מפני זה להקל ולמרות פי הנשיא, ולפיכך ר"ד ב"ה ור"ע נהגו בו קדש וכן ר"י לא עשה רק מה שגזר עליו ר"ג].

ח) ד"ם סי' ה' ס"ק י"ח בשם רשב"א דקדם המשא ומתן ליכא דין רוב. ונראה דהיינו אם רוב הב"ד אמרו כך ומיעוט חלקו עליהם ולא פירשו עדיין טעמם לא אמרינן דמ"מ כבר ידענו דעת הרוב והלכה כרבים, דאין להם כח ב"ד של ע"א או של כ"ג או של ג' עד שידונו זה עם זה. אבל בהא דאמרו בגמ' יחיד ורבים הלכה כרבים אף אם הרבים לא שמעו טענות היחיד הדין כן, וכן בהא דאמרו ע"ז ז' א' אם אחד גדול מחברו בחכמה ובמנין הלך אחריו אף אם לא נשאו ונתנו זה עם זה, אלא דכל זה לא אמרו אלא לאחרים אבל ב"ד עצמן אינן זקוקין לעולם לא לב"ד אחר אף שגדול מהם בחכמה ובמנין, ולא להרבה בתי דינין החולקין עליהם, כיון שבלבן שהאמת אתם. בד"א שאין תורתן של החולקים מגעת למקומם, אבל אם הם ב"ד גם במקומו, כלן חייבין לשמוע לב"ד היותר יפה. וגם ב"ד עצמן חייבין להחמיר בכל חומרות ב"ד הגדול מהן, אבל אין חוזרין מהוראתן רק ע"י ב"ד הגדול. היו ב' בתי דין בעיר או במדינה ושקולין רשות לבני המדינה לבחור באחד מהן ולהתנהג כמותו בין לקולא בין לחומרא. ואם דייני ב"ד העיר נתחלקו בדין מן הדינים ולא עמדו למנין ולא הוכרע בשל תורה הלך אחר המחמיר וכן אם נחלקו ב' ב"ד במדינה אחרת או בדורות עברו, ואינו יודע היכן הדין נוטה הלך בש"ת אחר המחמיר. ב"ד אחד שנתחלקו בעיר אף שמן הדין בש"ת הלך אחר המחמיר ובש"ס אחר המיקל מ"מ משום לא תתגודדו חייבין להחמיר אף בשל סופרים כיון דהמחמירין מחמירין וכן בש"ת מן הדין ב"ד עצמן רשאין להקל כדעתן רק משום ל"ת. ויש להסתפק בב"ד שביבנה אי חייבין ב"ד הקטן לחזור מהוראתן, או רק להחמיר כמותן. והא

דלא בטל ר״י הוראתו נגד ר״ג ר״ה כ״ה א׳ דמשמע דנהג כל דין יוה״כ וכדאמר ברכות כ״ז ב׳ בר״ה צערי׳ כו׳ התם לא הוי הוראת של ע״א. והא דלא ביטל ר״י יוהכ״פ דידי׳ משום אתם אפי׳ מוטעים. צ״ל כמש״כ לעיל.

תשובת מרן הגראב״ו זצ״ל*

א) כתב כ״ג [באות ב׳] בשם קונטרס ד״ס ז״ל וגם עכשיו אם יתקבצו כל חכמי ישראל יוכלו לחלוק על הגמ׳, והדברים אסור לשומען עכ״ל. ובודאי כן הוא כי אסור לשמוע דברים בטלים כאלו אבל חפשתי בקונטרס ד״ס ולא מצאתי שם את הדברים הנ״ל, ועתה אבאר את הנראה לע״ד בכונת הכ״מ בקושיתו: דבר פשוט הוא אפילו לתינוקות כי לחלוק על חכם גדול אי אפשר בלתי אם החולק הוא בר הכי ובר פלוגתיה של הקודם כי הרי צריך לעמוד על סוף דעתו של מי שקדמו כדי שיוכל לחלוק עליו ואם אינו בר הכי הרי אפשר שנעלם ממנו טעמו וסברתו של החכם הקודם ואילו נתגלה לו טעמו היה רואה בעצמו שאין לו על מה לחלוק. ב) דבר פשוט ג״כ כי האמוראים לא הגיעו לגודל מדרגת התנאים חכמי המשנה והברייתא וכן הוא בכל הדורות כי האחרונים לא הגיעו למדרגת הראשונים וע״כ לא יוכל האמורא לחלוק על התנא כי אינו בר פלוגתיה, ויותר מזה מצינו גם בתנאים עצמן פ׳ ד׳ אחין דכ״ח ברש״י ד״ה ואי אב״ה והא ל״ל דטעמא דנפשיה קאמר דלאו בר פלוגתייהו דב״ש וב״ה הוא עכ״ל, וכן נמצא בגמ׳ גם באמוראים דפרכינן מראשוני האמוראים על האחרונים משום דלאו בני פלוגתייהו נינהו, ואף שמבואר ברמב״ם שב״ד קטן יוכל לחלוק על הגדול על כרחך צ״ל דהיינו דוקא שלא יהא המרחק במדרגתן זמ״ז יותר מדאי באופן מופלג ובודאי אין להעלות על הדעת שהקטן שבקטנים יוכל לחלוק על הגדול שבגדולים, ולפי״ז לכאורה קושית הכ״מ ל״ק שהאמורא יוכל לחלוק על התנא דהא אינו בר פלוגתיה כמו שהתנא האחרון אינו בר פלוגתיה דב״ש וב״ה כנ״ל.

ב) אבל באמת אין כלל בלי יוצא מן הכלל (עיין השמטה לקמן אות ג׳) דהא ידוע ומוסכם גם בדורות של אחר חתימת התלמוד שחכמי הדורות האחרונים לא הגיעו אף לקרסולי הדורות הראשונים מ״מ ידוע ג״כ יוצאים מן הכלל בזה כמו שהעידו הראשונים ז״ל על רבינו האי גאון שהיה גדול הגאונים אף שהיה אחרון להם בזמן, וכן ידוע מה שאמר הגר״ח מוולזין על רבו הגר״א שאולי היתה מדרגתו כהרמב״ן והרשב״א וא״כ היה הגר״א במדרגתו גדול יותר מהרבה דורות שקדמוהו ואם נאמר דהא דאין אמורא חולק על התנא הוא רק מה״ט לחודיה דאינו בר פלוגתיה א״כ לא נִנעלה הדלת בהחלט שהרי אפשר שימצא אחד מאלף בין האמוראים אשר יסכימו עליו חכמי זמנו שהוא ראוי לחלוק על תנא, ובגמ׳ משמע שא״א בשום אופן לאמורא יהיה מי שיהיה לחלוק על תנא ואפילו אם אפשר שהוא ראוי להיות בר פלוגתיה היינו שאין המרחק ביניהן באופן מופלג כ״כ כמו בין רוב האמוראים לרוב התנאים וא״כ ע״כ יש עוד טעם אחר בזה שהוא דין תורה שהאמורא אינו יכול לחלוק על התנא וכן הגאונים

---

*. ציוני המ״מ בתשובה זו, שהובא בסוגרים מרובעות הם מהמו״ל.

על חכמי הגמ' אף אם היה במציאות גאון לאחר חתימת הגמ' שהכל יסכימו עליו שהוא בר פלוגתיה של חכמי הגמ' מ"מ אסור לו לחלוק עליהן, וזהו דקשיא ליה למרן הכ"מ איזה טעם יש בזה, ובודאי לא נעלם מהכ"מ כי לחלוק על מי שקדמו צריך החולק להיות בר פלוגתיה היינו שיהיו עכ"פ מסוג אחד ורוב האמוראים אינם מסוג התנאים, אבל זה הטעם לבדו אינו מספיק לנעול הדלת בהחלט בפני האמוראים, וע"ז תירץ הכ"מ שהיתה קבלה מיוחדת בשעת חתימת המשנה וכן בחתימת התלמוד שלא לחלוק עליהן. ולקוצר דעתי אינני מבין תירוץ הכ"מ אינני מבין דעת הכ"מ בזה מה ענין קבלה לכאן דאטו משום נדר אתינן עלה כמו שאר קבלה של מצוה, ואנכי הוספתי לומר שקיבוץ כל חכמי ישראל שהיה בשעת חתימת המשנה יחתימת התלמוד היה להן הדין של סנהדרי גדולה בלשכת הגזית שא"א לחלוק עליהן אף אילו היו גדולין מהן בחכמה וא"כ נמצא עוד דין מיוחד שא"א לחלוק בשום אופן על הסכמת המשנה והגמ', והדבר פשוט אפילו לתינוק שלענין חכמי דורנו אין צורך להדין המיוחד הזה כי אנן לאו בני פלוגתייהו של הדורות הראשונים והלואי נבין את דבריהם די והותר לנו ולא עלה על דעתי שיש מקום לטעות כזאת בדברי שחכמי הדור הזה יוכלו לחלוק על הגמ', אבל אחרי שחכם גדול ככ"ג הבין כן מדברי הנני מודה שקצרתי בקונטרס במקום שהיה לי להאריך ולפרש דברי באר היטב, וידעתי שגם במקומות אחרים יש קיצור הרבה בדברי כי כתבתי בחפזה מאד מרוב הטירדא ופיזור הנפש מעול הרבים.

אוצר החכמה 13957

אוצר החכמה 13957

ג) ומ"ש כ"ג [באות ב' ד"ה ובעיקר] לדקדק מדברי הרמב"ם שכל ב"ד יכול לחלוק על ב"ד הגדול של הדור הקודם ולכן כתב ברישא ב"ד הגדול ובסיפא ב"ד עכ"ל. הנה ז"ל שם בהלכה ב' והאיך יהיו גדולים מהן במנין הואיל וכל ב"ד וב"ד של שבעים ואחד הוא עכ"ל, ומפורש מזה דב"ד סתם שכותב שם כונתו לב"ד של ע"א.

(השמטה לריש אות ב'. וכן כתב בתוי"ט ריש עדיות בשם הכ"מ שאפשר להיות לאחרונים גדולים מן הראשונים והביא ראיה דמצינו שהיה רבה גדול מרב יהודא עיי"ש במשנה דאין ב"ד יכול וכו' אלא א"כ היה גדול ממנו והכונה שאין זה מן הנמנע בהחלט אבל ודאי הכלל אינו כן דאם הראשונים כמלאכים וכו', וכן מאמר רבי כשם שבין ק"ק לחולי חולין כך בין דורו של רבי יוסי לדורנו אלא שאפשר להיות במציאות יוצא מן הכלל).

ומצאתי בחידושי הרמב"ן פ' יש נוחלין קל"א בסד"ה אמר ליה אביי וז"ל ודר' נתן מימרא היא ולא מתניתא כדמוכח לישנא דגמ' עכ"ל, והיינו דמשו"ה דחאוה בגמ' דירושלמי לדר' נתן ולא תיקשי האיך אפשר לירושלמי לחלוק על תנא וה"ט משום שדברי ר' נתן בזה לא נשנו בלשון ברייתא אלא בלשון מימרא זוהי כונת הרמב"ן והוא חידוש גדול דלפי"ז אין החילוק אם הוא תנא אלא אם באו דבריו במשנה או בברייתא, ועיין בתוס' פ"ג דב"מ אי גרסינן אמר ר' חייא א"ש וברש"י נדה כ"ו משמע דדוקא אצל ר' חייא יש נ"מ בזה יעיי"ש משום דהוא תנא ואמורא, ובאגרת רב שרירא גאון וז"ל ובתר רבי הוו תנאי כגון ר' נתן וכו' והוו נמי רבנן אחריני דהוו תנאי ואמוראי כגון ר' חנינא ור' ינאי ורב וכו').

מ״ש כ״ג [אות ב׳] לפרש כונת הכ״מ בתירוצו דהאמת חייב אותם שלא לחלוק על הראשונים וכו׳ וכונת כ״ג לפרש כנ״ל דאמוראי לאו בני פלוגתייהו דתנאי נינהו, אינני רואה בדברי הכ״מ אף רמז לכונה זאת ודברי הכ״מ צ״ע.

ד) מ״ש כ״ג [אות א׳] להוכיח כפירושו של הכ״מ דהכרת הוא משום קידושין ולא משום חמץ יעיין במגילת אסתר [לשרש ראשון שבספר המצוות] שכתב בכונת הרמב״ם דהכרת הוא משום חמץ דלא בעינן שיהא כרת בהוראתו אלא דבר שיש בו כרת וז״ל שם שיהיה באותו ענין כרת היינו בזה הענין שמורה עליו הזקן להיתר שימצא איזה מקום שיהא בו כרת גם כי בהוראתו זאת אין בו כרת כענין חמץ בשעה ששית שההוראה היא בדבר שיש בזדונו באיזה זמן כרת והוא בפסח גם כי בשעת ששית אין בו כרת וכו׳ יעויי״ש עוד, וכפירוש הזה בדברי הרמב״ם כתב גם הרדב״ז שם במקומו [פ״ד ה״א] וז״ל כיון דבעיקר חמץ יש בו כרת אע״פ שבמה שנחלקו אין בו כרת וכו׳. ומ״ש הרמב״ם בין להקל בין להחמיר מבואר הוא לפירוש זה דלא בעינן כרת אלא דבר שיש בו כרת וא״כ אין טעם לחלק בין קולא לחומרא דכשם שאסור לטהר את הטמא ה״נ אסור לטמא את הטהור [ירושלמי תרומות סוף פ״ה]. ומה שהקשה כ״ג ע״ז דהא ילפינן מפר העלם דבר, הנה זוהי קושית הרמב״ן שם במקומו ואנכי לא הגעתי למדרגה זו לתרץ קושית הרמב״ן או להכריע בין הרמב״ם והרמב״ן.

ה) מ״ש כ״ג [אות א׳] מדברי תוס׳ [דף] פ״ז דנעשה ז״מ משום גרם הפסד שיווי וזהו דלא כמ״ש בקונטרס, הנה בקונטרס שם מבואר ההבדל בין דאורייתא לדרבנן בזה, ודברי תוס׳ שם קאי לענין דאורייתא והוא עפ״י שיטת ריב״א פ׳ במה מדליקין [דף] כ״ד דתרומה טמאה היא מאיסורי הנאה יעויי״ש היטב ובאיסוה״נ דאורייתא ודאי נעשה ז״מ משום שאין בהן דין ממון מדאורייתא ובזה ליכא מאן דפליג אלא דאי נימא דלא כהריב״א דתרומה טמאה אינה מכלל איסורי הנאה דהא מותרת להנות משריפתה וא״כ יש בה דין ממון בזה י״ל דמשום גרם פחת שיוויה אינו נעשה ז״מ.

ו) מ״ש כ״ג [אות ד׳] להקשות למה א״א להכריע בפלוגתת האמוראים, הנה בגמ׳ מבואר דאף דאמורא אינו יכול לחלוק על תנא מ״מ יכול להכריע ביניהן ואף כיחיד נגד רבים ומקורו במשנה ריש עדיות למה הוזכרו דברי היחיד בין המרובין וכו׳ יעויי״ש בפירוש הראב״ד ובתוס׳ שנ״ץ שם. (ומדבריהם שם נראה דהאי דאין האמוראים יכולין לחלוק על התנאין משום שהיו גדולין מהן בחכמה ובמנין והיינו שכן הוא פירוש המשנה שם שאין ב״ד יכול לבטל וכו׳ לדעתם ודלא כשיטת הרמב״ם דהא דאין ב״ד יכול לבטל וכו׳ לא קאי אלא לענין תקנות וגזירות), וא״כ י״ל גם בגאונים שאחר הגמ׳ שיוכלו להכריע במה שנחלקו בגמ׳ וכמדומה שנמצא כן בפוסקים קדמונים שפוסקים כחד מ״ד משום דלישנא דמתניתין כוותיה דייקא או דמסתבר טעמיה, ומה שהקשה מתיקו כמדומה שביש״ש פ׳ כיצד הרגל כתב לחלק בין תיקו לבעיא דלא איפשיט שאפשר להכריע בזה ואינו בידי לעיין בו.

ז) מ״ש [אות ה׳] דהירושלמי לאו בחיוב ז״מ קאי אלא איסור גרידא דבר פשוט הוא דהא שמן של עכו״ם אין בו כרת אבל מ״מ מזה נראה כדעת הרמב״ם דאילו היה בשמן כרת שייך בו חיובא דז״מ אף שהוא להקל ובדרבנן.

מ״ש עוד [אות ו׳] דהרמב״ן לא אמר דבריו אלא להחמיר ולא להקל עצמו הוא מבואר שם בקונטרס אלא שהבאתי שם משו״ת הרשב״א ודברי הרשב״א אלו הובאו בבית יוסף חו״מ סי׳ י״ג ומ״מ אם הורו ב״ד הגדול בלשכת הגזית ודאי אין להקל נגדן אף אם עדיין לא אמר להן טענותיו וזה אינו ענין למחלוקת התנאים שאין לזה דין של ב״ד הגדול. ומ״ש מהא דב״ש מחדדי טפי צריך לעיין בזה בליקוטי הרמב״ן בסוף חידושי הר״ן לסנהדרין ובתורת האדם בשער הסכנה ובר״ן פ״ב דיומא לענין רופאים שנחלקו.

(בעיקר הדבר אם רשאין האחרונים לחלוק על הראשונים נמצא ברא״ש פ׳ אחד דיני ממונות בשם בעל המאור ועוד בשו״ת רשב״א ח״ב סי׳ שכ״ב).

ח) מ״ש [בהערות לאהל תורה סי׳ ב׳ אות ו׳] מנשים שהטילו מעות לקיניהם מוכח כדעת הגרע״א יעיין בתוס׳ ישנים יומא נ״ה ד״ה ונברור ארבע זוזי וז״ל ואין לפרש דבלא תנאי דא״כ מאי פריך ונשקול ארבע זוזי וכו׳ דהא אפילו מאן דאית ליה ברירה לא מהני מידי וכו׳.

מה שהקשה [בהערות לאהל תורה סי׳ י״ח אות א׳] דכיון דצורך המת הוא לפרוע חובו א״כ יגבו גם מטלטלי הנה למ״ד שעבודא לאו דאורייתא אין גובין מיתומין דמטעם שעבוד הגוף גרידא א״א לגבות מיתמי ונראה דאפילו מבע״ח עצמו א״א לגבות שלא בפניו אם לא מטעם שיעבוד נכסים, ובמטלטלי דליכא שעבוד נכסים הוי כמו למ״ד שיעבודא לאו דאורייתא.

מ״ש [שם אות ב׳] דקנס גובין מלוקח והביא ראיה משור תם אליבא דר׳ ישמעאל אינו נראה ראיה משם דבשור תם החיוב הוא מחמת השור עצמו ולא מחמת הבעלים כדאיתא שם דל״ד אילו הוה גבך לאו מינך הוי משתלימנא, וכן מבואר בתוס׳ פ׳ הכונס דאפילו היה השור ביד גזלן דבזה א״א לחייב את הבעלים מ״מ משתלם מגופו ומשום דהחיוב הוא מחמת השור עצמו, ומה שהביא מדברי הריטב״א פ׳ השואל צ״ז הנה ז״ל שם דלכי נגנבה או נאנסה ואיתא חיובא עליה משתעבדי נכסי למפרע משעת משיכה וכו׳ וכיון דלמפרע הוא ודאי גובה מלקוחות אבל בקנס אינו מתחייב ע״י הגמר דין למפרע אלא מכאן ולהבא, אלא דאפשר דכוונת הריטב״א אינו לומר דהחיוב הוא למפרע ממש ואינו אלא חיוב בכח ולא בפועל, וצ״ע. אמנם בעיקר החקירה אם אפשר לגבות מיורשין היכא דמחיים לא היה שום שיעבוד על הנכסים לא בפועל ולא בכח מפורש בס״פ מי שמת גבי נפל הבית עליו ועל אביו דאם נפלו לו נכסים בקבר ובנו יורשו מטעם משמוש בע״ח של אביו גובה ממנו

ומפני זה הלכה פסוקה אצלנו כי הנתבע יוכל לומר קים לי כדעת היחיד, ואין מוציאין ממון מיד המוחזק אף שרבים חולקים על דיעה זאת, ואולם ברובא דדיינים שהיו במעמד אחד ושנים מחייבים ואחד מזכה, לא שמענו שיאמר המוחזק קים לי כדעת דיין האחד, והטעם כיון שהיו הדיינים בישיבה אחת אזי גם הדיין מחויב ע״פ התורה לבטל דעתו נגד הרוב ולא נשאר מועט כלל, וכן אמרינן (עבודה זרה ז׳ ע״א) בשל תורה הלך אחר המחמיר אף דהמקיל גדול בחכמה ומנין, ובשל סופרים הלך אחר המיקל אף דהמחמיר גדול בחכמה ומנין, ולכאורה כיון דקי״ל אחרי רבים להטות שוב אין חילוק בין תורה לד״ס אלא ודאי כיון דכאן מיירי משתי בתי דינים או שני חכמים אשר מורים זה בפ״ע וזה בפ״ע עיין רמב״ם פ״א מהלכות ממרים ה״ה, שוב אין כאן רוב רק ספיקא בעלמא דבשל תורה לחומרא ובספק דבריהם לקולא, וכן יתבאר מה דאמרינן שם בע״ז דף הנ״ל דהלכה כריב״ק. דמלוה ע״פ נפרעין ממנו ואמרו דאצטריך לאשמועינן משום דיחיד ורבים הלכה כרבים, וכן אמרינן (כתובו׳ כ״א ע״א) הלכה כרבי מחברו ולא מחבריו וכאן אפילו מחבריו, ואם אמרינן דאף היכי דאין היחיד במעמד הרבים נמי מחשיב רובא א״כ איך אפשר לפסוק כדעת היחיד נגד הרבים הרי רובא דאורייתא, אלא ודאי דדבר שתלוי בטעם וסברא ונראין דברי היחיד, והרוב לא הסכימו במנין לבטל דבריו שוב משגיחין רק על טעמו וגימוקו של היחיד, פוסקים כמותו אף אם רוב החכמים חולקים עליו, וכ״כ הרמב״ם פ״ב מהלכות ממרים ה״א ב״ד הגדול שדרשו באחת מן המדות כפי מה שנרא׳ בעיניה׳ שהדין כך ודנו כן ועמד אחריה׳ ב״ד אחד ונראה לו טעם אחר לסתור אותו הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו וכתב מרן הכ״מ שם דדעת רבינו דוקא בתקנות וגזירות צריך להיות דוקא גדול בחכמה ומנין, אבל כשחולק בדרשות אין הכי נמי דיכול לבטל דברי הראשונים אע״ג דאינו גדול בחכמה ומנין דהרי ראינו דהרבה תנאי בתראי פליגי על הראשונים, והטעם דתורת ה׳ לכל נמסר וכל מי שיש לו לב לסתור דעת הראשונים ונותן טעם לשבח ולא באו דברי הראשונים במנין בודאי שומעין להאחרונים וכן קי״ל בכ״מ הלכתא כבתראי מפני שכבר היו לפניהם סברת הראשונים:

והנה מרן בכ״מ פ״ב מהלכות ממרים הלכה א׳ התעורר בקו׳ עצומה על רבינו דלשיטתו דהיכי דפליגי בסברות ודרשות יכול האחרון לחלוק על הקדמון אע״ג דאינו גדול בחכמה ומנין, א״כ אמאי לא פליגי. אמוראי אתנאי דהא בכ״מ מקשינן לאמורא מן מתניתין או ברייתא, וכ׳ הוא ז״ל ואפשר לומר שמיום חתימת המשנה קיימו וקבלו עליהם שדורות האחרונים לא יחלוקו על הראשונים, וכן עשו בחתימ׳ הגמרא שמיום שנחתמה לא ניתן רשות לשום אדם לחלוק עליה עכ״ל, ואולם מי יתן ואדע היכן מצינו בשני התלמודים שהיה אצל הקדמונים הסכמה מוחלטת הזאת, ולא בא מזה שום רמז במשנה ותלמוד, וקו׳ מרן חמורה מאוד על מה שהקשו בתלמוד בכל עת קו׳ מן תנא על אמורא, או מזה שאין רשות לשום אדם לחלוק על הגמרא אע״ג שנותן טעם לסתור דבריהם, ואולם אנכי הרואה בהקדמת רבינו לס׳ הי״ד וז״ל אבל כל הדברים שנמצאים בש״ס בבלי חייבין כל ישראל ללכת בהם, וכופין כל עיר וכל מדינה לנהוג בכל המנהגות שנהגו חכמי הגמרא ולגזור גזירתם וללכת בתקנתם הואיל וכל אותם הדברים שבגמרא הסכימו כל ישראל עכ״ל ראינו דגם הוא כותב בטעמא מפני שהסכימו כל ישראל ע״ז אבל לא ידעתי היכן מצא הסכמה זאת: וחנ״ל דהנה בודאי כללא דיחיד ורבים הלכה כרבים שייך אע״ג דלא היו החכמים במעמד אחד כמו שמצינו (ברכות ט׳ ע״א) רבנן פליגי עלך ויחיד ורבים הלכה כרבים הרי אע״ג שלא היה יודע מ״מ שייך הלכה כרבים אולם לא מטעם דכ׳ אחרי רבים להטות רק מסתמא דעת הרוב הוא נוטה יותר שיתאמתו דבריהם אבל חוק מצות התורה דלא תסור אינו נופל ע״ז כיון שלא נגמר במנין ולא עמד היחיד לפניהם לטעון

סברותיו, והנה ידענו כי רבינו הקדוש היה הגדול שבכל בני דורו ולא נמצא איש בדורו ידמה אליו בגודל יחוסו בתוקף חכמתו בנדבת כיסו בעצמת ענותנותו ולא היה שום ב״ד כדורו, ואף אם בגולה היה חנניה אחי ר׳ יהושע מ״מ מיכף הוי כייף לרבי (ברכות ס״ג ע״א) והוא בירושלמי פ״ק דסנהדרין, ומפני זה כל דבר שנזכר במשנה בסתם לא יהיה אלא מנהג טוב שהסכימו כל החכמים יחד ופשטו בכל ישראל שוב אפילו גדול במנין אין יכול לבטל והוראתו של רבינו הקדוש היתה מתפשטת בכל העולם כי היתה מצודתו פרוסה על כל המקומות אשר היו ישראל מצויים שמה, וכ״כ הרמב״ם פ״ב מה׳ ממרי׳ ה״ב דבתקנות וגזירו׳ וגם פשטו בכל הארצות אפילו היו גדולים בחכמה ומנין אין יכולים האחרונים לבטל, וכן ר׳ אשי בעת שחיבר וחתם את התלמוד לא היה אז שום גדול ממנו בכל העולם כי אף בארץ ישראל מימות ר׳ אמי ור׳ אסי לא שמענו שם ישיבות גדולות ונתמעטו ונפלו ממדרגותם וישיבת בבל הולכת וגדול מימי רב ושמואל עד ר׳ אשי שהיתה אז עצומה מאוד ונתאספו אליו רבבות תלמידים מארץ הצבי ומכל מקומות פזורנו, ושני פעמים בחייו הסדיר את התלמוד כלה כמו שאמרו (ב״ב קנ״ד ע״ב) אמר רבינא מהדו״ק דר׳ אשי אמר ראשון קנה ומהדורא בתרא אמר יחלוקו, והביא רשב״ס בשם רב האי גאון דכל שלשי׳ שנה סיים ר״א כל למודו, וכן נמצא במבוא התלמוד, כי לא עשה ר׳ אשי דבר כ״א ע״פ ב״ר הגדול, ועפ״ם היו סותמין ופוסקין ההלכות ואפילו ר׳ אשי שהיה אומר דבר שלא הוטב בעיני הועד היו אומרים עליו הא דר׳ אשי בדותא הוא ואמרי׳ (ב״מ פ״ו ע״א רבי ור׳ נתן סוף משנה ר׳ אשי ורבינא סוף הוראה וע׳ רש״י שם וע׳ רש״י (ב״מ ל״ג ע״ב) ד״ה בימי רבי נשנית משנה זו וע׳ בתשובת ר׳ שרירא גאון לחכמי קירוואן נדפסת בס׳ יוחסין, ושמונים שנה היה מהתחלת סדר התלמוד עד שנחתם כלה, ומפני זה בכל הדינים הנמצאים בש״ס כבר עמדו ב״ד של ר׳ אשי למנין ואע״ג דאינו בחוק לא תסור, מ״מ נעשו כתקנות וגזירות שפשטו בכל ישראל, וזה מדוקדק מאוד בלשון הרמב״ם בהקדמתו לס׳ הי״ד וז״ל גם יתבאר מהם דברים שגזרו חכמים ונביאים בכל דור וכו׳ שנאמר ושמרתם את משמרתי וכן יתבארו התקנות שהתקינו בכל דור לפי שאסור לסור מהם שנאמר לא תסור וכן משפטים ודינים מופלאים שלא קבלו ממשה ודנו במדות שהתורה נדרשת ופסקו אותם הזקנים וגמרו שהדין הוא כן כו׳ נמצא רבינא ורב אשי וחבריהם סוף גדולי חכמי ישראל המעתיקים תורה שבע״פ ושגזרו גזירות וכו׳ ופשטה גזירתם בכל ישראל ע״ש הרי דאצל תקנות וגזירות כ׳ הטעם משום לא תסור, אולם אצל הדברים הנלמדים מדרשות כיון שדברי היחיד לא נאמר במנין ואע״ג שנפסק בש״ס כחד מנייהו, ולא מהני פסקי הלכות בש״ס רק מפני שר״א היה גדול הדור ועשה כל דבריו ע״פ ב״ד ולא יהא הוראתו רק כרבים בעלמא ואי אפשר שיהיה מנין גדול כמותו, ובדורות האחרונים לא יכלו כל החכמים ביחד לבא ולהתאסף במקום אחד להמתיק סוד ולפקח בטובתן של ישראל, הן ע״י המלחמות והקטטות שהיה בעולם והן ע״י הפירוד העצום אצל חכמי ישראל בעצמם ולא יכלו בנקל לבא בהסכמה מוחלטת ודיעה אחת ומפני זה שוב אין כח ביד חכם פרטי לחלוק על מה שנמצא בש״ס פסק הלכה גמורה כי אלו פסקי הלכות נאמרו במנין, ואף דרק התקנות וגזירות המה בחוק לא תסור לא כן הדברים הנלמדים במדות הנדרשות דיש רשות לב״ד לחלוק על הב״ד הראשון בדבר שדנו מכח המדות הנדרשות אולם זה דוקא ב״ד שלם שהיו כל החכמים יחד כמו שהביא ראיה אל השופט שיהיה בימיך אין לך אלא שופט שבימיך ואף אם אינם גדולים בחכמה ובמנין יכולים לסתור דעתו אבל עתה אין לנו ב״ד כלל, ומפני זה גם במשנה הדין כן דרק בית דין הגדול יכול לבטל דברי ב״ד חבירו אבל הש״ס מקשה על דברי האמוראים שהמה מאמרי יחידים בודאי הקו׳ עצומה איך יוכל לחלוק על דין המבואר

במשנה שנגמר במנין ובודאי ר׳ אשי וכל בית דינו יחד, אלו לא היה נראה להם דרש אחד שנזכר במשנה באמת היו יכולים לחלוק עליהם ולא קשה קו׳ מרן:

פרק רביעי

מאמר תורה שבעל פה

יבואר אם שייך מחלוקת באותן ההלכות המכוני׳ בש״ס בשם הלכה למשה מסיני, וגם אם כל הלכות סתומות הנמצאים בש״ס אם המה ג״כ הלכה למשה מסיני או לא:

לשון הרמב״ם בהקדמתו לס׳ הי״ד כל המצות שניתנו לו למשה מסיני בפירושן נתנו שנאמר ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה, תורה זו תורה שבכתב והמצוה זו פירושה וצונו לעשות התורה ע״פ המצוה, והמצוה זו היא הנקראת תורה שבעל פה, והוא משׁ״ס (ברכות ה׳ ע״א) א״ר שמעון בן לקיש מ״ד ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם, לוחות אלו עשרת הדברות תורה זו מקרא והמצוה זו משנה אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים להורותם זו גמרא מלמד שכלם נתנים למשה מסיני עכ״ל*) וע׳ ירושלמי פ״ב דפיאה וספ״א דחגיגה וכן הוא פ״ד דמגילה נאמרו דברים בפה ונאמרו דברים

הגה״*) ראיתי לדהתעורר בענין כינוי שם תורה אם נופל רק על תורת משה או גם על שאר כתבי קודש והרמב״ם פ״א מהלכות תלמוד תורה כי דלענין חיוב תלמוד תורה דברי קבלה כדאורייתא דמי ועיין טור וש״ע יורה דעה סימן רמ״ו וחייב אדם לשלש למודו שליש בתורה שבכתב היינו ארבעה ועשרים כתבי קודש וכן בכ״מ בש״ס לא נזכר רק מקרא משנה גמרא ב״מ ל״ג ע״א רבו שאמרו שלמדו חכמה ולא מקרא ופירש רש״י מקרא היינו תנ״ך אולם בקידושין ל׳ ע״א כזבולון כן דן שלמדו אבי אביו מקרא משנה וגמרא אתיבי׳ מלמדו מקרא ולא משנה, ואמר רבא מקרא זו תורה היינו חומש בלבד עיין יורה דעה סימן רמ״ה בט״ז ובש״ך שם מה שהביאו בשם הב״ח ובאמת משׁ״ס זה דדרשו חז״ל תורה זו מקרא אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים משמע דאינו בכלל תורה אבל בכלל אשר כתבתי הם שפיר בכלל דהרי כתבי קודש נתנו לכתוב ומפני זה נדחו נמי דברי התוספות תמורה ט״ו ע״ב דהקשו מ״ט אמרינן פסוקי דזמרא בעל פה, הרי דברים שבכתב א״א רשאי לאומרם בעל פה ותי׳ דוקא בחומש יש להקפיד, והיינו משום דכ׳ הב״י אורח חיים ר״ס נ״ט משום דאיכא מילי טובא דמדרשי מתוך הכתב כגון חסרות ויתרות ואי אמר להו בעל פה בציר להו הדרשות, ואולם גם שאר כתבי קודש נתנו לדרוש כמו שהארכתי מאמר תורת נביאים וגם כיון דנלמדו מקרא דכתיב לך וגם אלו נתנו לכתוב כמו דילפינן מדכתיב אשר כתבתי מורה על נ״ך ועיין חות יאיר סי׳ קע״ה, וכן נדחו נמי דברי הגאון הכ׳קנה בקידושין דלמה לא נקטה הברייתא מלמדו תורה ולא נ״ך משום דמשנה יותר בכלל תורה מפני הלכות המקובלות שנתנו בחורב ויוכל ללמוד מקרא והודעת לבניך אולם הארכתי דכל הדינים אשר נלמדים מדברי נביאים גם המה הלכות מסיני, ובעיקר הקו׳ שהתעוררו הפ״י והמקנה דלמה ליה לש״ס לאתויי הך דרבא דמקרא זו תורה יש לומר דבאמת הברייתא שאמרו מלמדו מקרא ולא משנה יש לומר דברייתא זו נסדרה למשנה ראשונה של רבי בבא מציעא ל״ג ע״א דתלמוד אין לך מדה גדולה הימנו ושמואל דסבר מקרא ומשנה מיירי לבתר דדריש רבי ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד (עיין ירושלמי סוף הוריות לעולם הוי רץ אחר המשנה יותר מן התלמוד הדא דתימר עד שלא שיקע בו רבי רוב משניות, ועיין פני משה דקאי על התלמוד שידע מרבו רוב המשניות אולם לדעתי נראה הפירוש דכבר ידוע דקצת סדרים היו קודם רבינו הקדוש אולם רבינו הקדוש עשה סדר נאות מן כל ההלכות ודינים שקדמוהו לו ועשה בששה סדרים מוכנת לכל תלמיד עם מבין ובפרט לשיטת הרמב״ם כתב רבי כל ששה סדרים ואם כן ט״ס בירושלמי וצריך להיות עד שלא שיקע רבי בה רוב משניות היינו קודם רבי שהסדיר כל המשניו׳ אבל משיקע רבי רוב משניות וכבר הוא סדורה בפי כל וקל ללמדן שוב הוי רץ אחר התלמוד) ומפני זה גם לימוד המשנה נחוצה אבל מחיוב האב לא מיירי כאן רק

והשני מצד הארץ שאין שלימות קדושתה אלא בזמן שכל יושביה עליה כל שבט במקומו, וע"ש שכתבנו, שנתמנו שני שומרים לשמור על שתי בחינות אלו עד לתיקון השלם בב"א. הרי מבואר היטב מ"ש לקו בכפלים.

ולע"ל יתוקנו שני הקלקולים. הקלקול של גלות הארץ, והקלקול של לימוד התורה. כדכתיב, הנה ימים באים נאם ה' וגו' נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה וגו' וכמו שהארכנו בדרוש לל"ג בעומר ע"ש. הרי מבואר היטב מ"ש ומתנחמים בכפלים.

סימן ט"ו

בענין קבלת הרבים

בדרשה לשבת נחמו כתבנו וז"ל, תורת ישראל יש לה אופי של משפט. יסוד לזה הוא ענין הבריתות שבתורה, דבר שכבר נתחבטו בו גדולי הראשונים, מה צורך להקב"ה לכרות ברית עם ישראל שיקבלו עליהם המצות. וכי בלא זה אינם חייבים לשמוע בקולו, וממ"נ, את"ל שאינם חייבים, מה תועלת בברית, כי מי מחייב אותם לקיים קבלתם, אלא כך היה רצונו ית', ליתן לתורה אופי של משפט. ומשפט כידוע מתבסס על ברית, היינו קבלת הציבור, וכמ"ש הרשב"ם בב"ב נ"ד ב' ד"ה והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא הוא, שכל בני המלכות מקבלים עליהם מרצונם חוקי המלך ומשפטיו עכ"ל. כלומר, הכפיה עצמה יסודה בקבלה. וע"ש מה שהארכנו בטעם הדבר, מה ראה הקב"ה ליתן לתורה אופי של משפט.

והנה ביסוד זה של קבלת הציבור עוד לאלוה מלין, וכמשי"ת.

דהנה בכ"מ פ"ב מהל' ממרים ה"א. כתב וז"ל, וא"ת, א"כ אמאי לא פליגי אמוראי אתנאי וכו'. ואפשר לומר, שמיום חתימת המשנה קיימו וקבלו, שדורות האחרונים לא יחלקו על הראשונים. וכן עשו גם בחתימת התלמוד. שמיום שנחתם, לא ניתן רשות לשום אדם לחלוק עליו עכ"ל.

ובספר קונטרס דברי סופרים להג"ר אלחנן ז"ל כתב ע"ז וז"ל, וצ"ע להבין, קבלה זו מה טיבה. ובמה כחה יפה שלא יהיה אפשר לחלוק גם על הקבלה הזאת בעצמה, כמו שהיה אפשר לחלוק על התלמוד בלא קבלה זו. וע"ש שתירץ, דחתימת המשנה היתה בקבוץ כל חכמי ישראל או רובן. וכן היה בחתימת התלמוד. ואפשר שבשעת חתימת התלמוד היה להם כח לחלוק גם על המשניות וכו'. ועיין ברי"ף שילהי עירובין, שכתב, דכתלמודא דידן קיי"ל נגד הירושלמי משום דבתרא הוא. ולכאורה לפי הנ"ל אין צורך להטעם הזה. אלא דתלמוד בבלי שהיתה חתימתו בקיבוץ כל חכמי ישראל יש לו כח של ב"ד הגדול. משא"כ בתלמוד ירושלמי שלא מצינו שהיתה חתימתו בקיבוץ כל חכמי ישראל, אין לו הכח הזה. וע"ש מש"כ ליישב דברי הרי"ף.

ואיני יודע מי גילה לו רז זה שכך היה מעשה[א], אלא העיקר כדברי הכסף משנה. ויסוד הדברים הוא עפמ"ש הריב"ש בסי' שצ"ט בשם הרמב"ן וז"ל, שכל קבלת הרבים לעשות סייג וגדר לתורה הוא כקבלת התורה וחל עליהם ועל זרעם אחריהם. אף שלא קבלו עליהם בהסכמה רק שנהגו כן מעצמם סייג לתורה עכ"ל. ודבר זה שקבלת הרבים מחייבת דורות מפורש הוא בתורה נו"כ וכמשי"ת[ב] (וראיתי מי שכתב שלא כ"כ הרמב"ן אלא לענין לאסור את המותר, לעשות

[א] איברא דרבינו יונה ריש אבות כתב וז"ל והיתה הקבלה מחכם לחכם עד שנתקבצו כל חכמי ישראל ונזרקה עצה מפי כולם להכתב תושבע"פ וכתבו וסתמו התלמוד ואחרי כן לא נוסף בו דבר ולא נגרע ממנו עכ"ל. דבריו ז"ל צריכין אומן. בשלמא מה שלא הבחין בין כתיבת המשנה לכתיבת התלמוד י"ל דס"ל כרש"י והסמ"ג שהמשנה לא נכתבה עד זמן כתיבת התלמוד (עיין הגהות מהר"ץ חיות ב"מ פ"ה ב'). אבל מש"כ ואחרי כן לא נוסף בו דבר, הוא דבר מוכחש מכל הראשונים, דרבה תוספאה ורב אחאי ורבנן סבוראי הוסיפו דברים בתלמוד. וכמה מן ההוספות ידועות במקומן כמבואר ברמב"ן ושאר ראשונים וצ"ע.

[ב] ויובן בדברינו מש"כ האריז"ל כי שם אדנות הוא במלכות והם אותיות דינא לרמוז על דינא דמלכותא דינא. דהנה ז"ל הרשב"ם בב"ב (נ"ד ב') ד"ה והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא כו' שכל בני המלכות מקבלים עליהם מרצונם חוקי המלך ומשפטיו עכ"ל. וידוע כי תושבע"פ הוא במלכות ודו"ק.

סייג לתורה. ויש לזה תוקף כעין שבועה ונדר. ואי״ז נכון, שהרי אין כאן לא נדר ולא שבועה. ועל כרחך ענין אחר הוא, והוא היסוד שכתבנו. וממילא איכלל בזה כל קבלה. ואף הקבלה לילך אחר פסקי התנאים אף במקום שנראה לאמורא שהיה ראוי להחמיר, שאף בקבלה זו יש משום עשיית סייג לתורה).

ועיין בקונטרס דברי סופרים הנ״ל בסי׳ א׳ אות י״ד, וז״ל, נראה מדברי הרמב״ן [בסהמ״צ] שחולק על הרמב״ם בשני דברים. א׳ בקראי דועשית ככל אשר יורוך ולא תסור. דלדעת הרמב״ם קאי קראי גם אמצות ואיסורין דרבנן וכו׳, ועוד, דנראה מדברי הרמב״ן ממה שהוכיח מדמצינו שדבריהם קלים יותר מדאורייתא, שלדבריו אין בדבריהן שום דאורייתא כלל, דאם נאמר שהרמב״ן לא חלק על הרמב״ם רק לענין קרא דלא תסור, אבל גם הוא מודה שנצטוינו מן התורה לשמוע לדברי חכמים, מקרא או מסברא או מהלל״מ, א״כ הקושיות שהקשה על הרמב״ם מפני מה דבריהן קלין משל תורה, נאמר לו, ולטעמיה ג״כ יקשה זאת הקושיא בעצמה, ומה נ״מ בזה אם נצטוינו לשמוע לדברי חכמים, מקרא דלא תסור או מקרא אחרינא או מהלל״מ. דגם בהלל״מ אזלינן בספיקו לחומרא וכו׳. אלא עכצ״ל לדעת הרמב״ן, שלא נצטוינו כלל מן התורה לשמוע לדברי חכמים. ותימה גדולה לומר כן, דאם כן, מאיזה טעם אנו חייבין לשמוע להן ושלא לעבור על דבריהן, אחרי שאין לנו שום ציווי בתורה על זה, לא מקרא ולא מהלכה ולא מסברא. דאם נאמר שהסברא נותנת כן, הדר ה״ל דאורייתא. כדאמרינן בכל דוכתא, הא למה לי קרא סברא היא, אלמא דסברא וקרא חד דינא להן. וע״ש שנדחק מאד בזה.

ובקובץ ביאורים (ש״ש אות ט׳) כתב וז״ל, ודבר זה שאלתי מאת מורי הרה״ג ר׳ שמעון הכהן שליט״א. והשיב לי, דלדעת הרמב״ן ז״ל, מה שאנו צריכין לקיים דברי חז״ל הוא מן הסברא. דהא כל מה שאסרו חכמים הלא היה להם טעם מספיק על זה. ואם כן, מן הטעם הזה בעצמו, אנו מוזהרין שלא לעבור על איסורן. אלא שהטעם הזה אינו מספיק אלא לוודאן ולא לספיקן. ולדוגמא, כשאסרו חז״ל שניות כדי להתרחק מן העריות, אם כן, מן הטעם הזה אנו צריכין להתרחק מן השניות. אבל להתרחק בשביל זה מספק שניה, זה אין הסברא מחייבתנו. ומשו״ה ספק שניה מותרת עכ״ל. ודבריו ברורים למבין בכונת הרמב״ן עכ״ל.

והנה בקונט׳ ד״ס הדר ביה הגרא״ו והקשה על תירוץ זה כנ״ל. אבל באמת בלא״ה דברים אלו של מרן הגרשש״ק ז״ל הם דברים שאסור לשמען. ותימה על הגרא״ו דקלסיה.

והמבי״ט בק״ס בהקדמה ספ״ה כתב וז״ל, וא״כ נראה, שלדעת הרמב״ן ז״ל אין לדברי חכמים שום שורש בתורה, אלא אסמכתא בעלמא. וזה רפיון גדול לדברי חכמים. אלא שנראה מדבריו, כי מפי הקבלה הורשו מאתו ית׳ לתקן ולסדר. והם דורשים בזה רמזים וכו׳. דדינא גמירי להו הכי שיעשו משמרת וכו׳ עכ״ל. וכן הוא באמת לשון הרמב״ן שם.

וכ״כ בספר יסוד העבודה להג״ר אברהם מסלונים ז״ל (ח״ב פ״ט אות י״ב). וז״ל, נראה ביאור דעת הרמב״ן, שהוא סובר אשר היסוד מכל מה שביד החכמים לעשות סייגים וגזרות ותקנות הכל הוא ע״פ המקובל אלינו מפי משה רבינו שהוא מפי הגבורה למשה והוא מסר דבר זה לחכמים שבדורו בע״פ וכמו פירושי כל המצות שבתורה וכו׳. וה״נ קבלו מפי השמועה ממשה שאמר להם מפי הגבורה אשר ביד החכמים שבכל דור ודור לחדש גזרות וסייגים ותקנות ככל אשר יבינו וימנו על איזה דבר מהדברים הנ״ל. וכל בני ישראל מחוייבים לשמוע אליהם ולדבריהם וכו׳. ואם שעדיין קשה, כיון שהכח שנתן השי״ת לחכמים הוא ע״פ הלכה בע״פ, א״כ הא קיי״ל דגבי הלכה שבע״פ ג״כ ספקו אסור, כמו דמקשה בש״ס גבי ערלה. עד״ז רמז הרמב״ן בלשונו, שכתב, כי הרשה השי״ת לחכמים שיעשו סייגים וגזרות ותקנות. ולא שהכריחם עד״ז, אלא שנתן להם הרשות והכח בידם אם ירצו יתקנו. וכיון שדבר זה אינו בא עליהם בחיוב, ע״כ אינו דומה לשאר הלכות בע״פ שהם באו ע״ד חיוב גמור ולפיכך ספיקם אסור. משא״כ דבר זה, שברשות ורצון החכמים תלוי עיקר הדבר, לכן הקילו וזהו מש״כ הרמב״ן בתחלת דבריו שנאמר למשה בסיני שיקבלו ישראל עליהם דברי הב״ד הגדול. ור״ל כי על בני ישראל היה הציווי בחיוב גמור שמחוייבים לשמוע אל דברי הב״ד הגדול בכל הגזרות שלהם. אבל בציווי למשה בסיני שיצוה ויאמר להזקנים כתב הרמב״ן בלשון הזה לפי שהורשו מאתו ית׳ מפי הקבלה לתקן ולסדר. וכל זה נראה ברור בפירוש כונת דעת הרמב״ן ז״ל וכו׳ וע״ש שהאריך בזה מאד.

וכל הדברים יגעים, וגוף הדבר לבדות הלל״מ בזה תמוה מאד[ג]. אלא עיקר הטעם הוא משום קבלת כל ישראל עליהם[ד], וכמש״נ לעיל מדברי הריב״ש בשם הרמב״ן. (ועיין בגמ׳ ע״ז ל״ו א׳, מה טעם, הואיל ופשט איסורם ברוב ישראל וכו׳. ובלח״מ פ״ב מהל׳ ממרים ה״ו בשם הרא״ם). והיסוד לדבר זה דקבלת הרבים מחייבת דורות, מפורש הוא בתורה ונביאים וכתובים בדוכתי טובא. והחיוב הוא לפי מדת חוזק הקבלה שקבלו ישראל עליהם. ודברי סופרים לא קבלו עליהם בחומר של ד״ת, אלא להקל בספיקם וכיו״ב. והיינו נמי מש״כ הכ״מ, שמיום חתימת המשנה קיימו וקבלו שדורות האחרונים לא יחלקו על הראשונים, וכן עשו גם בחתימת התלמוד, שמיום שנחתם, לא ניתן רשות לשום אדם לחלוק עליו עכ״ל וכנ״ל.

והתלמוד הירושלמי, הואיל ואינו מתוקן אצלנו כל צרכו ואינו מספיק כל הצורך (ל׳ הראב״ד בפ״א מהל׳ מע״ש ה״י), ורבו בו השבושים למיעוט הלומדים בו, ואין עומדין עליו רק אחד בדור (ל׳ הרשב״א במיוחסות סי׳ צ״א), ולא היה בידי הראשונים בקביעות מפני העניות ומפני שאר סיבות (ל׳ החזו״א או״ח סי׳ י״ג סק״א), וכל מנהגינו אחר בני בבל שמשם

[ג] ושמא שפיר יש למצא מקור בגמ׳ להלל״מ זו. והוא, בהקדם הא דאמרינן בסנהדרין (ע״ד א׳), דבשעת השמד או בפרהסיא אפילו מצוה קלה ייהרג ואל יעבור. ופירש רש״י שלא ירגילו הגויים להמריך את הלבבות לכך. ומשמע שאינו אלא מדרבנן. ותימה, היאך יש כח לרז״ל לצוות על אדם ליהרג, והלא פקו״נ ידחה המצוה לשמוע לדברי חכמים (ושמא משום כך כתב רבינו יונה באבות פ״ד מ״ד וז״ל החכמים ואנשי השם צריכין לישמר במעשיהם על כל שאר בני אדם וכו׳. ואמרו במס׳ סנהדרין, שאפילו על ערקתא דמסאנא ייהרג ואל יעבור, לא על דרך חיוב. אך יש לו ליהרג על זה, כי עושה מצוה שמקדש את השם, וקונה עולמו בשעה אחת. אבל בשלשה דברים כל אדם חייב ליהרג עליהם עכ״ל). ועל כרחך צ״ל דכיון דתניא (יבמות צ׳ ב׳) שמעתי שב״ד מכין ועונשין שלא מן התורה וכו׳ לעשות סייג לתורה. ומסקינן הטעם, משום מיגדר מילתא ע״ש. והואיל וכן, סברא היא, שכל שיש לרז״ל כח להרוג את העובר משום מיגדר מילתא, ודאי יש להם כח לצוות עליו ליהרג ולא לעבור. מיהו לכאורה עדיין אין בזה תשובה למה ששאל הגרשש״ק ז״ל בסוף המפתחות לשע״ד בספר שערי יושר. וז״ל, בסוגית הש״ס ביומא דף פ״ד בענין לא הלכו בפקו״נ אחר הרוב וכו׳, איך אפשר להורות הלכות בענין פקו״נ. וע״ש מה שנדחק לתרץ. ובזה לכאורה תשובתנו נשארה מעל. שהרי דינים אלו הם הלכות קבועות לדורות ולא הוראת שעה למיגדר מילתא. והלא כתב בחידושים המיוחסים להר״ן סנהדרין (מ״ו א׳) אהא דב״ד מכין ועונשין שלא מן התורה, ולא לעבור על ד״ת, פירש רש״י, לא שיתכוונו לעבור על ד״ת לבוד מלבם חיוב מיתה לשאינו חייב, אלא מפני צורך השעה. פירוש לפירושו, שאין לחכמים לחייב מיתה על איסור של דבריהם כדרך תקנה עולמית וכו׳. אבל יש להם לענוש וכו׳ לפי צורך שעה כשהדור פרוץ. (מיהו מש״כ שם עוד, דבעינן ב״ד סמוכין לכך, הנה לא כן נפסק בש״ע חו״מ סי׳ ב׳ ס״א ע״ש ובחי׳ הרי״ם שם באורך). וי״ל עפ״ד הרשב״א ביבמות שם דגם תקנה לדורות כל תקנות חכמים לפי צורך השעה הם משום גדר דבר עכ״ל. וכתבנו ב״דרוש לפרשת שלח״ בשלהי הדרוש, דמשמע מדברי הרשב״א, דמה שאמרו לפי שעה יכול להתמשך אלפים בשנים, כל עוד שיש בזה משום מיגדר מילתא ע״ש ודו״ק.

והנה גוף הדין שב״ד מכין ועונשין שלא מן התורה ילפינן בגמ׳ (מו״ק ט״ז א׳) מקראי דעזרא ונחמיה ע״ש. ובכל כי האי גוונא שיילינן בגמ׳, עד דאתא נביא מנלן. אלא גמרא גמירי לה ואתא נביא ואסמכה אקרא (עיין מו״ק ה׳ א׳ וש״נ) ופירש״י גמירי מסיני, א״כ ה״נ, הלל״מ היא שב״ד מכין ועונשין שלא מן התורה למיגדר מילתא. וכיון שנתבאר מדברי הרשב״א שכל תקנות חכמים נחשבים מיגדר מילתא וצורך שעה, הרי הלל״מ היא לשמוע להם ודו״ק.

מיהו תינח תקנות וסייגים, אבל מצות דרבנן כגון נ״ח אכתי תיקשי. ובאמת זוהי ששאלו בגמ׳ (שבת כ״ג א׳) על נ״ח והיכן ציונו. ובזה ודאי אנו צריכין לדברינו שקבלת הרבים מחייבת ודו״ק.

[ד] בגליוני הש״ס למהר״י ענגיל ז״ל בירושלמי סוף ערלה כתב וז״ל גזרות ואיסורי חכמים מה שגוזרים ואוסרים על כנס״י, נחשב שכנס״י גוזרים ואוסרים הדברים בעצמם על עצמם. וכמבואר בבבלי (עירובין כ״א ב׳) חדשים וגם ישנים דודי צפנתי לך. אמרה כנס״י לפני הקב״ה, הרבה גזרות גזרתי על עצמי יותר ממה שגזרת עלי וקיימתים עשה״ט, והיינו, מפני שהחכמים ענינם כלל הכנס״י וכו׳ עכ״ל. ולפמש״נ הטעם פשוט, דעיקר כח הגזרות הוא מפני קבלת כלל ישראל על עצמם. מיהו יש לדחות, שלא אמרו כן אלא על גזירות וסייגים. שבזה רז״ל הם שלוחי דידן, שאנו נצטוינו לעשות משמרת לד״ת (איברא דבגמ׳ (יבמות כ״א א׳) מסקינן דקרא ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי אסמכתא בעלמא הוא. אבל במחזו״ו הביא זה כדרשא גמורה. ועכ״פ הגדר הוא שאנו עושין לעצמנו משמרת) ורז״ל עשו זאת במקומנו. משא״כ במצות דרבנן רז״ל הם שלוחי דרחמנא. (והיה אפשר לתרץ בזה קושית התוס׳ בעירובין (כ״א ב׳) דאמרינן התם בשעה שתיקן שלמה עירובין ונט״י יצתה ב״ק וכו׳. והקשו אמאי לא חשיב נמי שניות לעריות דשלמה גזר עליהן, ולפי דברינו י״ל דאיסור שניות הוא סייג, וכדמפורש בגמ׳ יבמות. משא״כ עירובי חצרות הוי בגדר מצוה דרבנן וכמש״כ בבית ישי סי׳ קל״ב בהערה ע״ש. וכמו״כ נט״י י״ל דהוא בגדר מצוה, וכדאמרי׳ במס׳ חולין (ק״ו א׳) מיהו, התם מיירי בנט״י לחולין, ואילו שלמה גזר לקדשים, ועוד, ברש״י בעירובין שם מפורש דעירובי חצרות הוא בגדר סייג וגזרה, ואף אנו לא כתבנו דברינו בבית ישי שם אלא בדעת הראב״ד בלבד. וא״כ נפל התירוץ בבירא) (ושו״מ גוף היסוד של קבלת כלל ישראל על עצמם בס׳ אדר היקר).

ודע, דגם לענין הידור מצוה רז״ל הם שלוחי דידן שאנו קיבלנו על עצמנו זה אלי ואנוהו אתנאה לפניו וכו׳. וא״ש בזה משה״ק האחרונים מ״ט אין מברכין על הידור אקב״ו על הידור מצוה.

קבלנו את התלמוד ולא מא״י (ל׳ הרא״ש כלל ד׳ אות י׳ גבי תענית גשמים), נמצא שלא קבלוהו עליהם ישראל באותה מדה שקבלו עליהם את התלמוד הבבלי.

אוצר החכמה
14

ועיין בק״נ פ״ג דמו״ק סי׳ כ״ב, וז״ל: ומצאתי בכללי פוסקים של כנה״ג לאו״ח, ז״ל, נוהגים הפוסקים לפעמים לפסוק דלא כירושלמי אע״פ שלא בא הדבר מפורש בגמ׳ דידן היפך הירושלמי. רשד״ם חיו״ד סי׳ קצ״ב ע״כ. ועכ״ז לא ידענא טעמא דהא מילתא, עכ״ל. ולמש״נ א״ש.

והנה בחזו״א שם כתב על דברי הכ״מ וז״ל, האמת בזה, שדור שאחר המשנה ראו את מיעוט הלבבות נגד בעלי המשנה, וידעו לבטח שהאמת לעולם עם הראשונים וכו׳. ורק רב ברוחב לבבו לא נתבטלו דבריו וכו׳. ומה שכתב מרן שקבלו כן, לא טובה וחסד עשו עם הראשונים, אלא האמת חייב אותם. כי איך נעשה על דעתנו, אם ידענו שדעתנו קצרה, והאמת אין איתנו. וכה אנו עושים נגד הראשונים ז״ל וכו׳. ואמרו (ע״ז ט׳ א׳) שני אלפים תורה. ורמזו על התנאים, שכל האלפיים דשם תופסים מעט משנים שאחריהם, עכ״ל.

והנה מה שהביא מאמר הגמ׳ שני אלפים תורה והבין בכוונת מאמר זה, שנקבע מראש דין של ב׳ אלפים תורה. וכמו שנביא לקמן לשונו בזה במק״א, הנה פירש בזה פירוש מחודש מאוד במאמר זה. ורש״י ושאר הראשונים לא פירשו כך. וברש״י סנהדרין צ״ז א׳ כתב וז״ל, ואיידי דאמר שני אלפים תוהו, קאמר שני אלפים תורה. ולא שתכלה תורה אחר שני אלפים, עכ״ל[ה]. ואם איתא לפירושו של החזו״א, לא היה רש״י צריך לידחק כך. ואע״פ שהמהרש״א שם כתב על פירש״י שהוא דחוק, וכתב וז״ל, והנראה לפרש הדברים כפשוטן, כי באמת אחר שגלו ישראל גלות גמורה אין בהם תורה, כדכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה, מ״מ קע״ב שנה אחר [חורבן] בית שני מקרי עדיין מיהת שנות תורה. כי אז היו דור התנאים, ועדיין לא נתדלדלו הישיבות, עד אחר שמת רבי וגבר הגלות ורבו הצרות וכלו ימי תורה עכ״ל. וכעי״ז כתב בהגהות יעב״ץ שם. אין כוונתם אלא שכך יצא הדבר, אבל לא כהבנת החזו״א שהיה קבוע מראש דין של ב׳ אלפים תורה, וכמו״כ מש״כ הגר״א בריש ספד״צ וז״ל, וכמ״ש על ב׳ אלפים שנה בלא תורה, ב׳ אלפים תהו וב׳ אלפים תורה וב׳ אלפים ימות המשיח כי התורה נסתיים ונעלם בסוף ד׳ אלפים שנה כידוע, ובעונותינו שיצאו וכו׳ אין תורה ואין משיח וכו׳ עכ״ל. ג״כ כונתו כהמהרש״א וכהיעב״ץ ולא כהחזו״א.

ומן התימה על החזו״א שחזר על פירושו זה כפירוש מוסכם בחאהע״ז סי׳ כ״ז, וכן בהלכות טרפות בחיו״ד סי׳ ה׳ סק״ג כתב וז״ל, מעשים בכל יום בזמננו שמנתחים הרופאים במעיים ומתרפא החולה וחי חיים שלמים וקיימים וכו׳. ואין לתמוה על זה דבאמת נראה דברא הקב״ה רפואות אף לטרפות וכו׳. אלא שלא נתגלו בכל דור ודור ובכל מקום ומקום. ויש אשר נתגלו וחזרו ונשכחו. והכל ערוך ומסודר מאת הבורא ב״ה בראשית הבריאה. ונמסר לחכמים לקבוע הטרפות ע״פ רוח קדשם שהופיע עליהם. והנה היה צריך להקבע בב׳ האלפים תורה כדאמר ע״ז ט׳ א׳ דיני הטרפות לדורות. וכדאמר ב״מ פ״ו א׳, רבי ור״נ סוף משנה, ר״א ורבינא סוף הוראה. ואין לנו תורה חדשה אחריהם. והיו קביעות הטריפות כפי השגחתו ית׳ בזמן ההוא, ואותן המחלות שהיו פרוונקא דמלאכא דמותא בזמן ההוא, שלא נתן הקב״ה לברואיו אז רפואת תעלה להן, המה הטרפות שאסרתן התורה בין בזמן ההוא ובין בזמן של הדורות הבאים. שמסר הקב״ה את משפטי התורה שלהן לחכמי הדורות ההם וכו׳, וזה לשון הרמב״ם פ״י מהל׳ שחיטה הי״ג, וכן אלו שמנו ואמרו שהן טריפה אע״פ שיראה בדרכי הרפואה שבידינו שמקצתן אינן ממיתין ואפשר שתחיה מהן, אין לך אלא מה שמנו חכמים. שנאמר ע״פ התורה אשר יורוך עכ״ל. ודבריו ז״ל סתומים. שכנראה הוא מקיים אמתת דברי הרופאים, וא״כ איך נתיישבו דברי חכמים אשר המה כמסמרות נטועים לעד, אבל למש״כ ניחא עכ״ל חזו״א. ועשה עצמו כלא ידע שפירושו מחודש הוא. ולא אישתמיט שום אחד מן הראשונים לפרש כן, ובר מן דין תימה גדול הוא לסמוך הלכה חמורה על דברי

[ה] קודם לזה כותב רש״י קע״ב [שנה] קודם השלמת ד׳ אלפים נחרב הבית. ולסוף אותן קע״ב נשלמו שני אלפים תורה וכו׳. ושני אלפים שנות המשיח, שלאחר שני אלפים תורה. הוה דינו שיבא משיח ותכלה הגלות ויבטל השעבוד מישראל. אבל בשביל עונותינו שרבו לא בא וכו׳ עכ״ל. נמצא שגזרת הגלות היתה על קע״ב שנה, ונראה רמז לזה (ישעיה נ״ד ז׳) ברגע קטן עזבתיך ר״ת קע״ב.

אוצר החכמה

אגדה. והא קמן, שהרמב״ם והרשב״א נתחבטו בשאלה זו של הטריפות, ולא עלה על דעתם לתרץ כהחזו״א.

ומש״כ החזו״א שהדור שאחר המשנה ראו את מיעוט הלבבות וכו׳ וידעו לבטח שהאמת לעולם תמיד עם הראשונים וכו׳ וכה אנו עושים נגד הראשונים. תמוה מאוד. היאך קרה הדבר פתאום בדור אחד. והלא אמורא אחרון רשאי לחלוק עם אמורא שקדם לו כמה דורות. וכמו״כ, תנא אחרון חולק על תנא שקדם לו כמה דורות. ורק אמורא על תנא אינו חולק אפילו לא קדם לו אלא דור אחד. וכמו״כ לעניין ראשונים ואחרונים. הנה ראשון יכול לחלוק על ראשון שקדם לו דורות הרבה. וכמו״כ אחרון חולק על אחרון שקדם לו מאות בשנים. ואילו אחרון על ראשון הסמוך לדורו אינו יכול לחלוק.

וגוף הדברים אינם נכונים. עיין יומא (פ״ה ב׳) ומגילה (ז׳ א׳) וחגיגה (י׳ א׳) שאמרו על דברי אמורא שנחלק על גדולי התנאים, טבא חדא פלפלא חריפתא ממלא צנא דקרי. ועיין ב״מ ע״א א׳, דרבינו הקדוש אמר, גר צדק האמור לענין מכירה וג״ת האמור לענין ריבית איני יודע מה הוא. ורנב״י מתרצם בנקל. וע״ע גיטין נ״ו ב׳ דרב יוסף קרי על ריב״ז משיב חכמים אחור ודעתם יסכל. והרבו לחלוק אמוראים על תנאים בדרשות וטעמי ההלכות (ועיין רש״ש שבת ע׳ ב׳). ובדברי אגדה נחלקו אף הראשונים על דברי רז״ל, וכל דברי רש״י והרמב״ן עה״ת מלאים מזה. וכבר האריך בזה בפי׳ אוה״ח עה״ת בפרשת בראשית ושאר דוכתי.

ועיין סנהדרין נ״ב ב׳, בת כהן שזינתה, אקפה רב חמ בר טוביא חבילי זמורות ושרפה. א״ר יוסף טע בתרתי. וכתב ע״ז מהרש״ל וז״ל, ויש לי ליישבו, דל טעה. וצורך שעה היה וכו׳. ואינני כחולק על התלמוד שהרי אין בו נפקותא לא לחיובא ולא לפטורא.

וז״ל הרש״ש בפסחים ע״ד א׳, כבר הרשנו הרמב״ בפ״ה דנזיר מ״ה לפרש משנה נגד הגמ׳ היכ דליכא נפקותא לדינא, ע״ש בתוי״ט[ו]. ועיין מה שכתבה בברכות מ״ט ב׳ במשנה שגם הגר״א ז״ל עשה כן[ז].

ועיין בתקפו כהן לבעל הש״ך (סי׳ ע״ז) דאף בזה״ יכול אדם לברר בראיה ולפשוט בעיא דל איפשטא בש״ס. וכתב עליו התומים וז״ל, אני אומ לא כן אבי ישראל. חלילה לנו להיות המכשלה הזא תחת ידינו, להכריע ולברר הספק במקום שפוסקי ראשונים ואחרונים אשר חומה היה לנו בתורתם ל מצאו מקום לברר הספק, איך נהיה אנחנו, חלוש השכל, רחוקים מסברא ישרה, מלאים טעות ושגיא בעו״ה, עומדים בזה לברר הספק בראיה וכו׳, ולא ז הדרך ישרה לבני דורנו. ואם ח״ו נפתח פתח זה, הר ניתן יד לתלמידים שלא שמשו כל צרכם, היהירי ומגיסים לבם בהוראה, לילך שובב בדרך לבם, ולומ על טהור טמא, באמרם כביר מצאה ידי בראיות, וה באמת הבל הבלים אין ממש. ולכן טוב לילך בזא התורה אשר קבלנו מקדמונים ז״ל, מבלי נטות ימי ושמאל. רק במקום שיש מחלוקת רבוותא, שם יש לומ לכך דעתי נוטה. רק שיהיה חכם לבב במדע

[ו] וכפה״נ מדברי הרמב״ם בכ״ד (עיין פיה״מ רפ״ט דפסחים ובפ״ה מהל׳ ק״פ ה״ב. וכמו״כ פיה״מ פי״א ממס׳ כלים מ״ד ובפ״ד מהל׳ כלים ה״ד. ועוד הרבה) בהלכתא למשיחא אף היכא דאיכא נפקותא לדינא.

[ז] וי״ל הענין, בהקדם דברי הגר״א באד״א ר״פ משפטים. וז״ל, הלכה עוקרת את המקרא. וכן ברובה של פרשה זו. וכן בכמה פרשיות שבתורה. והן מגדולת תורתנו שבע״פ שהיא הלל״מ והיא מתהפכת כחומר חותם וכו׳. וכן בפיגול ורוב התורה, על כן צריך שידע פשוטו של תורה, שידע החותם עכ״ל. והנה ידוע בזהר וכתבי האריז״ל, כי ד׳ עולמות אבי״ע מתהפכים כחומר חותם, שהבולט נעשה שוקע והשוקע נעשה בולט. והם כנגד ד׳ אותיות שם הוי״ה. שאותיות י״ו דכורין, ותרין ההי״ן נוקבין. וכך אצילות ויצירה דכורין, ובריאה ועשיה נוקבין. וידוע ג״כ, כי ד׳ חלקי התורה, מקרא משנה תלמוד וקבלה, הם כנגד ד׳ עולמות אבי״ע. ומעתה, כשם שמקרא מתהפך כחומר חותם במשנה שהיא תושבע״פ, ולכן צריך שידע פשוטו של מקרא, שידע החותם, כמ״ש הגר״א. כך עד״ז ממש מתהפך משנה כחומר חותם בתלמוד. ולכן צריך שידע פשוטה של משנה, שיד החותם. וכן עד״ז מתהפך תלמוד כחומר חותם בקבלה. וצריך שיד פשוטו של תלמוד, שידע החותם.

ודע, דמה שטורחים המפרשים בישוב הדרשות לפי הפשט, אי לקרב הדרש אל הפשט, שהרי כתב הגר״א שמתהפך כחומר חות אלא המגמה היא לקרב הפשט אל הדרש. ועיין ברא״ש רפ״ו דנגעי שיש לנו לקיים פשט המקרא כל מה שנוכל, ודו״ק.

והנה באבן האזל (פ״ג מהל׳ בימ״ק הי״ג, ופ״ג מהל׳ מלוה ה״ב, ופ״א מה טוען סוף ה״ו) כתב כלל גדול, דכשיש במקרא שני ריבויים, אזי כ ריבוי הוא רק על עיקר קרא, אבל אין דורשין ריבוי על ריב עשה״ט. ונראה דה״ה דאין דרשא על דרשא. עיין מכות (ג׳ ב׳) מ ת״ל שנת השמטה לומר לך יש שמיטה אחרת שהיא כזו, ואיזו המלוה את חברו סתם שאינו רשאי לתובעו בפחות מל׳ יום. והיי משום דע״ד הפשט שמיטה אינה ביטול החוב, אלא הקפאת ומניע התביעה במשך שנת השמיטה. ולכן כשדרשו יש לך שמיטה אחר שהיא כזו, יסדו את הדרשא על פשטיה דקרא ודו״ק.

ויהיה בדבוק חברים, וכונתו לש"ש מבלי פניה כלל עכ"ל, הרי דלא פליג עליה מעיקר הדין. אלא נתרעם עליו שלא היה לו לפרסם הדבר. (ועיין חזו"א שביעית (סי' כ"ג סק"ב), בהא דאמרינן דעביד כמר עביד וכו'. וז"ל, בתוס' ב"ב ס"ב ב' פירשו, דר"ל אם הדיין מכריע כחד מינייהו וא"כ אין דין זה נוהג אלא בימי אמוראים. אבל לדידן המע"ה, ואין גובין. וקשה, דבימי אמוראים אף אם פסקו אמוראי קמאי הלכתא יש לאמוראי בתראי רשות לחלוק, עכ"ל. אכן לפ"ד הש"ך א"ש דברי התוס', דכשם שאפשר בזה"ז לפשוט בעיא דלא איפשטא בש"ס, ה"ה להכריע במחלוקת שבש"ס, דמאי שנא[ח]. ועיין בשל"ה קרוב לסופו (במאמר תושבע"פ קרוב לסופו) כתב ג"כ כהש"ך, וע"ע בכללי הרי"ף מספר יד מלאכי (נדפס בסוף הרי"ף ברכות) הביא דברי מהרש"ל ביש"ש פרק החובל סי' י"ג שתמה על הרא"ש, דאיך על בעיא שנשארה בתיקו בש"ס כתב ומסתברא וכו', דמי הוא זה שיכול לפשוט מה שנחתם בתלמוד בתיקו, והסכים עמו תפארת שמואל שם, וכן תמה על הרע"ב התוי"ט בזבחים פ"י מ"ו יעו"ש. הרי שהרא"ש והרע"ב הפריזו יותר מן הש"ך.

נמצינו למדין, דאפילו לדינא איכא מאן דס"ל דאפשר לפשוט ספקות שבתלמוד, ורק לחלוק עליו אי אפשר, והוא כמש"נ דהכל תלוי בקבלה. וס"ל להנך פוסקים דשלא לחלוק על התלמוד קבלו עלייהו, ואילו שלא לפשוט ספיקותיו לא קבלו, אבל עכ"פ היכא דליכא נפקותא לדינא לכ"ע אפשר לחלוק וכמש"נ.

(**אמנם** למעשה כתב התומים שם בהמשך דבריו וז"ל, כבר כתבנו דאין לנו בדורנו מי שיכריע בין מחלוקת הפוסקים קדמאי, וכבר כתב מהרי"ק שורש קס"א דאין לומר כלל שיש בדורנו מי שיכול להכריע וכו' ואם זה בדורו של מהרי"ק מה נענה אנן אבתריה יתמי דיתמי בעוה"ר אין אתנו יודע עד מה וכו' עכ"ל).

ובתום' סוכה כ"ד א' ד"ה ר"י וכו', אשכחן טובא שאין התלמוד חושב עיקר טעם אותו טעם המפורש במשנה. ורגילין לפרש כונתם, שהתנאים העלימו הטעם האמיתי. ואין לזה טעם, כי למה יעשו כן. אלא הפשט בדברי התוס' פשוט, כי בגוף ההלכה אסור לאמורא לחלוק על תנא[ט]. אבל בטעם הדין חולק. וכדרך שחולקים בדרשות. דמה לי טעם של דרשא, ומה לי טעם של סברא. וקבלו האמוראים גוף ההלכה שמסרו התנאים, אבל לא הסכימו לטעמים שהוסיפו התנאים מסברתם לקבלתם. (ומיהו עיין רש"ש פסחים ל"ח א' ד"ה ודע. ר"ה ט"ז א' ד"ה גמרא. וגיטין י"א ב' ד"ה תוד"ה. וצ"ע).

והיינו, כי העיקר כדברי מרן הכ"מ שקבלו עליהם שלא לחלוק, והקבלה היתה רק על ההלכות ולא על טעמי ההלכות ולא על האגדות[י]. וזוהי באמת

[ח] וע"ש בחזו"א כתב וז"ל, אפשר כיון דבשקול הדעת כל הוראה חלה, כשאמרו דעבד כמר עבד נתנו לנו רשות להכריע, ודעבד כר' יהודה שליחותא דקמאי קעבד, והוי כאילו הכריעו קמאי כן. עכ"ל. ותימה, אם לפי דעתו ז"ל אין שקול דעתנו כלום לגבי דעתם מפני מיעוט הלבבות, מה מהני הרשאה בזה.

[ט] בגמ' יומא (פ"ה א') וכבר היה רבי ישמעאל ור"ע וראב"ע מהלכין בדרך וכו', נשאלה שאלה זו בפניהם, מנין לפקו"נ שדוחה את השבת. נענה ר"י ואמר וכו', נענה ר"ע ואמר וכו', נענה רבי אלעזר ואמר וכו'. רבי יונתן בר' יהודה אומר וכו', רבי יונתן בן יוסף אומר וכו', רבי שמעון בן מנסיא אומר וכו'. אמר שמואל, אי הואי התם הוה אמינא, דידי עדיפא מדידהו, וחי בהם ולא שימות בהם, אמר רבא, לכולהו אית להו פירכא, בר מדשמואל דלית ליה פירכא וכו'. וכולהו אשכחן ודאי (פקו"נ), ספק מנלן. ודשמואל לית ליה פירכא. ופירש רש"י אשר יעשה וגו', אלמא מחללין על ספק ע"כ.

והנה פשוט, דגוף הדין דמחללין אף על ספק קבלה היתה בידם ולא שמואל הוא שחידש דין זה, שהרי מפורש הוא במשנה (פ"ג א') כל ספק נפשות דוחה את השבת. ועוד, דאי לכל הנך תנאי אין הדין כן, אין כח לשמואל לחדשו וכמש"נ. אלא, שלא מצאו התנאים דרשא לכך. ואילו שמואל מצא. וע"ז אמרו שם בגמ', טבא חדא פלפלא וכו'.

והרמב"ן בתוה"א הובא בר"ן פיוהכ"פ כתב דעובר אינו נפש ואפ"ה מחללין שבת אף על ספק פ"נ שלו משום חלל עליו שבת אחת שמא ישמור שבתות הרבה. ועכצ"ל שהי"ל גי' אחרת בגמ'.

והנה בחלק"י (חאו"ח סי' י"ד) בענין מחלוקת הראשונים, אי שבת דחויה במקום פ"נ, או הותרה. כתב להכריע, דבודאי פ"נ הותרה. ואילו בספק דחויה. שכך, משמעות הדרשות שהביאו התנאים משמע דהותרה. ואילו משמעות דרשא דשמואל היא שדחויה. וע"ש שהאריך בזה. והדברים לא ניתנו ליאמר, דזה היה שייך אילו היה זה שמואל שחידש הדין דספק פ"נ דוחה שבת, אבל הרי נתבאר שזה אינו. ולומר שבאמת כך היתה הקבלה, דבודאי פ"נ הותרה ובספק דחויה, לא משמע כן כלל בגמ', אלא ודאי ליתנהו להני מילי.

[י] בקנאת סופרים תמה עמש"כ הרמב"ן בריש סהמ"צ להסתפק במימרא דר' שמלאי תרי"ג מצות כו' אם הוא מאמר מוסכם, וז"ל, לא הבנתי מאין מצא מקום להסתפק כי האי ספיקא, והלא כללא הוא דאפושי פלוגתא לא מפשינן, כ"ש במקום שלא מצינו מחלוקת מפורשת דליכא למיחש להכי, דלא הוו שתקי מינייהו כו'. ונראה, דכלל הוא, דכל שאחד מן התנאים או האמוראים טרח ואחרים לא נחתו לעשות מנין אחר, הביאו רז"ל דבריו בסתם. וכן הוא בענין סדר עולם דר' יוסי שהביאו רז"ל חשבון השנים על פיו. ואילו הראשונים והרמב"ן ביניהם נחלקו. ע' רמב"ן בפ' בא (י"ב מ"ב)

גם תשובה מספקת על שאלת הטרפות. שאחר חתימת התלמוד קיימו וקבלו עליהם כל ישראל שלא לשנות דיני הטרפות שבתלמוד[יא]. וקבלה זו יש לה כח מה"ת כמש"נ לעיל. ואל תתמה על הדבר, דהנה בנדה ס"ו א׳, א"ל ר"פ לרבא, מאי איריא וכו׳. דהא א"ר זירא בנות ישראל החמירו על עצמן שאפילו רואות טפת דם כחרדל יושבות עליה ז"נ. א"ל, אמינא לך איסורא, ואת אמרת מנהגא. היכא דאחמור אחמור, היכא דלא אחמור לא אחמור, והנה מוסכם בכל הפוסקים (חוץ משו"ת גליא מסכת יו"ד סי׳ ד׳[יב]) דחומרא דר"ז יש לה האידנא חומר של תורה בהחלט. ושח"ו לצרף ד"ז לאיזה סניף לקולא לומר דסו"ס אינה אלא מדרבנן. והיינו, משום שקיימוה וקבלוה עליהם ישראל בדרגת חומר של דאורייתא, והכל תלוי במדרגת הקבלה. וכמש"נ בדברינו לעיל.

ויובן בזה דבר פלא. דהנה קיי"ל דאין כח לשום אדם לחלוק על התלמוד. ולעולם דברי התלמוד עיקר. (וז"ל הנוב"ת חאה"ע סי׳ ע"ט, דע תלמידי החביב, ויהיו דברים הללו חקוקים על לוח לבך לזכרון, הכלל הגדול, שאין לכל חכמים שאחר התלמוד רשות לומר דבר נגד התלמוד. והאומר דבר לסתור קוצו של יו"ד מדברי התלמוד, לא ייחשב בכלל חכמי ישראל עכ"ל)[יג]. ואעפ"כ כשהמסורה חולקת על התלמוד כדאשכחן בדוכתי טובא (אספן הגרע"א ז"ל בגה"ש שבת נ"ה ב׳ ע"ש) הלכה כהמסורה ולא כהתלמוד. (ועיין שו"ת בנין ציון סי׳ צ"ח) והיינו, דכיון דמסורת סייג לתורה וכדתנן בפ"ג דאבות מי"ג. וכתב שם הרש"ש וז"ל, שהיא סייג להמתפרצים מחכמים בעיניהם לעשות ט"ס בכה"ק במקום אשר הלשון דחוק לפניהם לפרשו כפשוטו, או שהוא נגד כללי הדקדוק, או אם נמצא איזו סתירה ממקום למקום, ובפרט בספר דבה"י אשר הוא בעיניהם כעיר פרוצה עכ"ל. הלכך קיימו וקבלו עליהם כל ישראל, שלא לשנות מן המסורה כמלא נימא אפילו במקום שהתלמוד חולק וז"פ[יד].

ומש"כ החזו"א על דברי הכ"מ, לא טובה וחסד עשו עם הראשונים, אלא האמת חייב אותם וכו׳.

טובה וחסד מאן דכר שמייהו. אלא הקבלה היתה כדין לעשות סייג וגדר לתורה, וכדרך כל הקבלות וכמו שהבאנו לעיל מדברי הריב"ש בשם הרמב"ן. והדברים פשוטים, שאלמלא קבלה זו הוה נפיק חורבא גדולה לתורה וכמובן[טו].

שמשנה סדר השנים המקובל לנו ע"פ ס"ע ללא שום רתיעה עשה"ט.

[יא] ולפ"ז נראה פשוט דהא דקיי"ל (ב"ק י"א א׳) בכור שנטרף בתוך ל׳ אין פודין אותו. כל שהאידנא יש לו רפואה פודין אותו בברכה.

[יב] שטען, דהואיל וחומרא דר"ז נהגו בנות ישראל מעצמן ולא היה מושב ב"ד לגזור עליה, לית בה דין לא תסור. והוא לפ"ד הרמב"ם דאתי עלה מקרא דלא תסור. משא"כ לפמש"נ בדעת הרמב"ן דאתי עלה מכח קבלת הרבים, אזי אדרבה, חומרא דר"ז חמירא טפי, וכמש"כ בפנים.

[יג] (ע"ש שהרעיש בזה על צואת ריה"ח, ותחלת דבריו על שאסר לישא בת אחותו ובגמ׳ היא מצוה. ויתכן דאיסור זה אינו מטעם סכנה (שלפ"ז קשה טובא שהוא נגד דרז"ל), אלא מפני חה"ש. ע׳ תוס׳ הרא"ש עה"ת ס"פ אחרי שאו"ה מונין תורת ישראל ע"ז, דלדידהו דומה לנושא דודתו).

[יד] מיהו הכא איכא טעמא רבה אחרינא. והוא עפ"ד הגמ׳ (נדרים ל"ז ב׳) קריין ולא כתיבן כתיבן ולא קריין הלל"מ ע"ש. וכידוע תפסו מכאן על הרד"ק שכתב בהקדמתו לס׳ יהושע שעשו כן אנכה"ג מחמת ספקות בספרים. אבל הרי כבר הביא היעב"ץ (בס׳ מגדל עז שלו עליית הכתיבה) את התמיהא על הגמ׳ שאמרו כן על קרי וכתיב שבנו"כ ומה שייך עליהם הלל"מ. וע"ש שתירוצו אין לו שחר. אך העיקר בכונת הגמ׳ (אם כי אי"ז תואם עם דברי הרד"ק), שהוא דין מהלל"מ שכל שיכתבו אנשי רוה"ק דברי תושב"כ וימצאו ספקות ושגיאות לא יהינו לתקן את הכתיב אלא יתקנו רק את הקריאה לקרוא כפי התיקון. ומה"ט גם לחכמי התלמוד אין כח לגרוס נגד המסורה.

(אגב. ע"ש בר"ן דלהלכה קיי"ל פיסוק טעמים לאו דאורייתא. ונראה שזה הוא הטעם שהראשונים ובכללם הרמב"ן מהינים לפרש פסוקים שלא ע"פ הטעמים).

[טו] בקוב"ש ב"ב אות רע"ד כתב וז"ל, בשו"ת הרמ"א סי׳ מ"ז הובא תשובת ב"י בענין צואת ש"מ לצדקה. והרמ"א שם השיב להב"י וסתר שם את כל דברי ב"י. ובראש דבריו כתב וז"ל, והנה חלילה להמרות דברי מכ"ת דמר, וכל החולק עליו כחולק על השכינה. ובכן הסכמנו פה והכרחנו האיש לשלוח מאה זהובים כפי פסק תשובתו דמר. אך אמנם דברי התשובה תורה הם וללמוד אני צריך וכו׳. וקשה וכו׳, עכ"פ היה צריך הרמ"א להמתין מלעשות מעשה עד שישמע מהב"י תשובה על דבריו וכו׳ אם נראה לו שלא כדברי הפוסק ומ"מ סומך עליו ודאי אסור לעשות כן. וטעמו של הרמ"א צ"ע עכ"ל הקו"ש.

וי"ל דאשכחן כה"ג בשבועות מ"ח ב׳ נעקרא להא דרב ושמואל וכו׳ אלא הבו דלא לוסיף עלה עשה"ט. ונראה שהוא כענין עת לעשות לה׳ הפרו תורתך. ודבר זה מסברא הוא וכלשון הרמב"ם (פ"ב מהל׳ ממרים ה"ד), כשם שהרופא חותך ידו או רגלו של זה כדי שיחיה כולו ע"ש. וה"נ כבודם הוא עמוד גדול בדת ומסורת. ושקלו חכמים לפי הנסיבות שזלזול בכבודם נפיק מיניה חורבא גדולה לתורה. וכך היה בעובדא דב"י, שכפי הנראה התשובה היתה ידועה לרבים ואי אפשר

(**ודע,** דקבלה זו שאנו אומרים, אין פירושה שהיה שם ביום מסוים מעמד של קבלה, דמי גילה לי רז זה, שהיה מעמד כזה. אלא במרוצת הימים נתגבשה קבלה זו. והרי אין אדם יכול להכחיש שאכן כך מקובל בישראל ולשון הכ״מ מיום שנחתם התלמוד לא ניתן רשות וכו׳ על כרחך יום דקאמר לאו דוקא, שהרי ידוע מאגרת רב שרירא גאון וספר הקבלה להראב״ד ושאר ראשונים שחתימת התלמוד לא היתה ביום אחד ולא בשנה אחת אלא במשך כמה דורות).

ובזה תבין עניין הדוחקים והאוקימתות שעושים האמוראים כשמקשים עליהם מדברי התנאים, שרבים תמהו ע״ז. דהואיל והאמוראים יודעים שהאמת עמהם ורק האיסור לחלוק הוא העומד בפניהם, לכן דוחקים בלשון התנאים להתאים דבריהם עם האמת. (איברא דהרי״ף והרמב״ם נוהגים לדחות אוקימתות ודוחקים אלו מהלכה. וכלל בידם, דאשינויי ודחויי לא סמכינן. אבל בעהתו״ס והמרדכי והרא״ש וסייעתם לא הסכימו לזה. ולמש״נ טעמם מובן). וכך נוהג החזו״א בעצמו עם לשונות הראשונים.

ועל טענת ירידת הדורות (עיין שבת (קי״ב ב׳) אם ראשונים כמלאכים וכו׳ ועירובין (נ״ג א׳) לבן של ראשונים וכו׳) כבר השיב בשבה״ל בהקדמתו בשם תוס׳ רי״ד, במשל של ננס ע״ג ענק (ועיין תענית (כ״ד א׳) אי משום תנויי אנן עדיפינן מינייהו דבשני דרב יהודה כלהו תנויי בנזיקין הוה, ואנן קא מתנינן בשית סדרין וכו׳).

והא דרב תנא ופליג, אי״ז מחמת רוחב לבבו כמ״ש החזו״א. דהא קיי״ל רב וריו״ח הלכה כר״י. ור״י לא היה תנא וכמ״ש תוס׳ בפ״ק דכתובות (ח׳ א׳). אלא משום שבאמת היה תנא שקבל מפי רבי וכמ״ש באגרת רש״ג פ״ג, ואכמ״ל יותר. ועיין קוב״ש ב״ב אות תרל״ג.

(**והנה** בתקו״ז תיקון כ״א איתא, דאמוראים בחג״ת ואילו תנאים בנה״י, ועליהם נאמר והאיתנים מוסדי ארץ. והוא תמוה מאד. וכבר תמה ע״ז האריז״ל בלקוטיו שנדפסו בסוף ספר התקונים מכ״י הקדושה. וע״ש מש״כ לפרש בזה, ובביאור הגר״א שם השיג על פירוש האריז״ל, וכתב שאין המאמר הולמו, וע״ש בבהגר״א מה שנדחק לפרש.

אכן לפי המבואר לא נפלאת ולא רחוקה לומר, דאם כי מבחינת סדר הדורות והקבלה היה צ״ל תנאים בחג״ת ואמוראים בנה״י. אבל מבחינת סברא ועומק העיון בטעמי ההלכה, הענין בהיפך. וא״ש דברי הזהר כפשוטם. שהדבר יסודתו בהררי קדש, שכך נסתבבו הדברים מכבשי דרחמנא, להיות האמוראים בחג״ת והתנאים בנה״י, ותל״מ).

וגדולה מזו נראה, דאף הכח שנתנה תורה לב״ד הגדול שבלשכת הגזית, אף הוא מותנה בקבלת כלל ישראל עליהם את הדיינים שנתמנו לכך. ובדרך כלל הדבר פשוט. שהרי הממנים היו חברי ביה״ד הגדול הותיקים, וכמ״ש הרמב״ם פ״ב מהל׳ סנהדרין ה״ח, ומעשיהם היו מקובלים על הציבור. אבל אם באמת יארע שיתמנו באלמות ובזרוע, וישראל לא קיבלום עלייהו אין להם כח כלל. ויתורץ בזה קושית העולם, בימי שמעון בן שטח שהסנהדרין בלשכת הגזית היו רובם צדוקים כדאיתא במג״ת, מפני מה לא חל אז עליהם דין ועשית ככל אשר יורוך ולא תסור מן הדבר

היה להתעלם ממנה. והיינו נמי מה דתנן פ״ק דעדיות אין ב״ד יכול לבטל דברי ב״ד חברו וכו׳ ולא איתפריש אם הוא ד״ת או תקנ״ח, אלא סברא היא. וכך הוא גם מש״כ הרמב״ם פ״י מהל׳ שמו״י ה״ו וע״ז אנו סומכין וכפי חשבון זה אנו מורין לענין מעשרות ושביעית והשמטת כספים, שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראוי להתלות. ומשמע שם, שבעצם לא חזר בו, אלא ביטל דעתו מפני הקבלה והמעשה, וכענין מ״ש ביבמות ק״ב א׳ אם יבא אליהו וכו׳ שכבר נהגו העם וכו׳ ותל״מ.

א״ה, הנה יעוין שם בקובץ, הקשה מכח מה דאמרי׳ בב״ב ק״ל ב׳ שצריך לשאול הטעם, וכן הביא מהרמב״ן שצריך לטעון עם המורה לברר אם יש לו טעות יעו״ש. ומכח זה הקשה שהיה צריך להמתין לתשובת הב״י אולי יחזור בו.

ונ״ל דבצדק לא הקשה על עצם הדבר שביטל הרמ״א דעתו מפני דעת הב״י, דזה לא קשה, כיון שהחזיק את הב״י כרבן של ישראל ואין לחלוק עליו. ואין לתמוה הרי עשה את המפה, דיעוי׳ בתוס׳ עירובין ס״ב ב׳ ד״ה מהו, דרק למעשה באותה עובדא אין לחלוק על רבו אבל להלכה שפיר יכול לחלוק. תדע, דהא בנדון הנ״ל פסק הרמ״א בר״ס ר״נ כד״ע ונגד הב״י ויעוי׳ דבריו שם בד״מ אות ז׳. (וכעין חילוק זה כתב בתומים קיצור ת״כ אות קכ״ג קכ״ד, דרק בענין הנוגע למעשה אזלי׳ בתר רובא, ולא בענין הנוגע להלכה ולא למעשה יעו״ש).

ועל קושית הקובץ נלע״ד דהנה כתב בשטמ״ק שם בב״ב בשם הר״ן וכ״כ הנמו״י דהיינו דוקא בפירכא דהוי טועה בד״מ, אבל בטועה בשיקול הדעת דממילא אין הדין חוזר א״צ לשאול טעמא מרבו. ויל״ע בנידון הב״י והרמ״א דאולי הויכוח שלהם הוא בגדר שיקול הדעת ולא בגדר טועה בדבר משנה, וממילא לא היה הרמ״א צריך לשאול טעמא מהב״י כיון דבין כך אין הדין חוזר בטועה בשיקול הדעת ודו״ק.

ומיהו מ״מ צריכין אנו לדברי אבא מארי שיחי׳ לעצם הטעם אמאי אסור לחלוק על רבו או על הגדול בדורו.

אשר יגידו לך ימין ושמאל. (ושמא י"ל שהרמב"ם נתכון לתרץ קושיא זו, באומרו בפיה"מ בפ"ק דאבות וז"ל, נטו להאמין הדבר שלא יכלו לכזבו אצל ההמון, שאילו היו מוציאין אותו מפיהם היו הורגין אותם, ר"ל דברי תושב"כ. ואמר כל אחד לסיעתו שהוא מאמין בתורה, וחלק על הקבלה שאינה אמתית וכו', אחר שלא יכלו לדחות הכל, הכתוב והמקובל וכו' ע"ש. והנה ודאי מודה הרמב"ם שתלמידיהם של צדוק ובייתוס לא כפרו בתושב"כ, שהרי כך מוכח בכולי תלמודא (עיין חזו"א חיו"ד סי' ב' באורך). אלא כונתו על צדוק ובייתוס עצמם. אבל י"ל שכונתו שהיו להם תלמידים שהיו כמותם ממש, והם הם שישבו בלשכה"ג בימי שמעון בן שטח. שאם לא נאמר כן, איני יודע מה גרם לו ז"ל לומר כך). אכן לפמש"נ א"ש. דכפי הידוע הצדוקים היו עשירים ותקיפים, ורוב המון בית ישראל היו כנגדם, ולא קבלום עליהם.

והנה בקונט' ד"ס (שם אות ג') כתב וז"ל, נראה מדבו הרמב"ם שהסכמת כל חכמי ישראל או רובנ יש להם הכח של ב"ד הגדול וכו'. ואף דבב"ד הגדו גופא קיי"ל שהמקום גורם, ואם מצאן בית פאגי והמר עליהן פטור. היינו וכו' כשב"ד הגדול יושבין בלשכ הגזית הן ב"ד על כל ישראל וכו' אף ששאר חכנ ישראל גדולים מהם הרבה במנין או אפשר גם בחכמ מ"מ גזה"כ שאי אפשר לחלוק על ב"ד הגדול בשו אופן וכו'. וכל זה הוא רק בב"ד של ע"א שהם מיעונ של חכמים, אבל קיבוץ כל חכמי ישראל או רובן בכ מקום שהם הם ב"ד של כל ישראל מאליהם. וע" עליהן אמרה תורה אל השופט אשר יהיה בימים הה וכו' אפילו בזמן דליכא סמוכין. דהא בשעת חתימ התלמוד כבר בטלה הסמיכה, ומ"מ חייבין כל ישרא לשמוע להן וכו' ע"ש באורך. ולמש"נ תלוי כ"ז בקבל הציבור ודו"ק.

סימן ט"ז

דרשה לחודש אלול

א

כתבו הקדמונים וגם האריז"ל, אלול ר"ת אני לדודי ודודי לי. ולכאורה הרי ימי חודש אלול הם ימי יראה ופחד וחרדת הדין. ומאי שייאטיה של פסוק של אהבה שבשה"ש לחודש זה.

הנה בישעיה (ב' י') כתיב, "בוא בצור והטמן בעפר, מפני פחד ה' והדר גאונו". ושם (י"ט) "ובאו במערות צורים ובמחילות עפר מפני פחד ה' והדר גאונו בקומו לערוץ הארץ". ושם (כ"א) עוד, "לבוא בנקרת הצורים ובסעיפי הסלעים מפני פחד ה' ומהדר גאונו בקומו לערוץ הארץ". אבל באמת כבר אמר איוב (ל"ד כ"ב), "אין חשך ואין צלמות להסתר שם פועלי און". ודהמע"ה אמר (תהלים קל"ט) "פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה, אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח. אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך. אשא כנ שחר אשכנה באחרית ים, גם שם ידך תנחני ותאחז ימינך. ואומר אך חשך ישופני ולילה אור בעדני, ג חשך לא יחשיך ממך וגו'"[א].

אך מצאנו ראינו שני מחבואים טובים להסתתר ש מפחד ה' והדר גאונו. וגילה אותם לנו הנבי צפניה (ב' ג'), "בקשו צדק בקשו ענוה אולי תסתרו ביו אף ה'". והנה, בקשו ענוה מובן מאליו כי הוא מחבו ומסתור טוב. כי הענו אי אפשר למוצאו, כי איננו, וכל חשיב. אבל בקשו צדק צריך ביאור ופירוש, במה הצד מהווה מחבוא ומסתור ביום הדין.

ויבואר הדבר בהקדם דברי הזוהר בפרשת בשלח (מ' ב'), בשעתא דדינא תליא בעלמא, לא יתפר'

[א] בריש ספר הבהיר, כתוב אחד אומר (איוב ל"ז כ"א) ועתה לא ראו אור, בהיר הוא בשחקים. וכא"א (תהלים י"ח י"ב) ישת חשך סתרו וגו'. בא הכתוב השלישי והכריע (שם קל"ט י"ב) גם חשך לא יחשיך ממך. והנה ר"ת פסוק זה הוא גחלים. ויבואר עפמ"ש רבינו חננאל (שבת מ"ב א') וז"ל, גחלת של מתכת בזמן שהיא שחורה הרואה אותה דומה שהיא צוננת לפי שאין בה אדמומית כגחלת לוחשת כו' עכ' והיינו כי האור כמוס בה בהעלם. וזהו בעצם תירוץ הגמ' (חגיגה י א') על הקושיא דכתיב ישת חשך סתרו והכתיב ונהורא עמיה שו לא קשיא הא בבתי גואי הא בבתי בראי ודו"ק.

איש שייך לגזור. ואולי גם כוונת התוס׳ לדחות מטעם זה אבל עכ״פ דעת רש״י דסוגיין יש לתרץ כן.

הערה נ״ט

והא דכתבו התוס׳ דסתם ואח״כ מחלוקת נהי דלא חשיב סתם גמור מ״מ חשוב כרבים לגבי יחיד, תמוה לכאורה דא״כ ליכא חלוק לדינא דהא יחיד ורבים הלכה כרבים כמו שהלכה כסתם, הנכון לע״ד דסתם נחשב כנפסקה ההלכה לר׳ יוחנן שסובר הלכה כסתם, ויחיד ורבים אינו כנפסק אלא כל זמן שלא נמלא רבים עם היחיד אבל כשניתוספו עוד הרבה שנראה להו כהיחיד נעשה דעת היחיד רבים, ועיין בפ״א דעדיות מ״ה דתנן ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובין שאם יראה ב״ד את דברי היחיד יסמוך עליו עיי״ש בפירוש הראב״ד שכתב שאם יראה לב״ד האחרון שהלכה כדברי היחיד הראשון יסמוך עליו כלומר יקבע הלכה כמותו כמו שמלינו באמוראים האחרונים שהן קובעים הלכה כיחידים הראשונים בכמה מקומות ואם לא שמלאו דברי היחיד הראשונים לא היו אחרונים יכולין לדחות דברי הראשונים מדעת עלמן, והטעם הוא משום דיחיד ורבים שעדיין לא נפסק היינו שלא עמדו למנין נחשב כהניחו מקום לדור אחרון שידונו עליו, וכיון שאחר זמן נראה להרבים שבאותו הדור שהן אחרונים דברי היחיד נעשה דעתו דעת רבים שיש לפסוק כמותו, אבל סתם לר׳ יוחנן הוא כנפסק בבי דינא דרבי שעמדו למנין ונפסקה ההלכה שאז אין יכולין ב״ד אחר לחלוק עליהם מאחר שנקבע הדין.

ואף שגם בלא היה אף יחיד החולק בב״ד הראשון מפורש ברמב״ם פ״ב ממורים ה״א שיכולים ב״ד של ע״א למיפלג עלייהו, ומכ״מ משמע שהוא הדין כשלא היו ב״ד האחרון ב״ד של ע״א מלשכת הגזית כמו אחר חורבן המקדש נמי יכולין לחלוק על הראשונים, דהא הלורך לומר דמה שלא פליגי אמוראי אתנאי הוא משום שמיום חתימת המשנה קיימו וקבלו שדורות אחרונים לא יחלקו על הראשונים וכן עשו גם בחתימת הגמ׳ משמע דבל״ז שקבלו עלייהו דהיינו תנאי בתראי על תנאי קמאי ואמוראי בתראי על אמוראי קמאי שלא קבלו עלייהו היו יכולין למיפלג על הראשונים אף שאינם ב״ד של ע״א, ומה שתנן שדוקא כשהיה יחיד בראשונים שחלק על הרבים יכולין ב״ד אחרון למיפלג על ב״ד ראשון כתב הכ״מ שמוקי לה רבינו שהוא במחלוקת בגזירה ותקנה עיי״ש, ודאי גם הרמב״ם מודה שקשה לחלוק על הראשונים ולריך להו למשכוני נפשייהו לתרץ דברי הראשונים שלא יסתרו כל כך בנקל דברי הראשונים רק כשאחר כל זה פליגי על הראשונים רשאין דלכן חזינן שמקשין בגמ׳ הרבה פעמים מאמוראי קדמאי על אמוראי בתראי אף שרשאין לחלוק ולא אמרינן גברא אגברא קרמית אף שאמורא האחרון רשאי למיפלג על אמוראי קדמאי, אבל כשהיה יחיד באמוראי קדמאי שחלק על הרבים היו יכולין אמוראי בתראי לחלוק על אמוראי קדמאי, ומה שלא תירץ כן הכ״מ המשנה דעדיות להרמב״ם משום דמשמע לו מלשון המשנה שאין ב״ד אחרון יכולין לחלוק כלל על הראשונים אא״כ היה אז יחיד שחלק עלייהו, אבל ממילא מובן שאיכא גם חלוק זה.

אבל לכאורה היה נראה פשוט שמה שסובר הכ״מ להרמב״ם דב״ד אחר שנראה לו טעם אחר לסתור אותו ה״ז סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו שהוא גם אחר החורבן שבטלו הסנהדרין בלשכת הגזית הוא רק על מה שלא נפסק ע״פ ב״ד דע״א בלשכת הגזית אבל על מה שנפסק בב״ד של ע״א בלשכת הגזית לא היו רשאים אף התנאים דאחר כך למיפלג עלייהו אלא רק כשיבא מלך המשיח ויבנה המקדש ויהיו אז סנהדרין בלשכת הגזית יוכלו לפליג עלייהו, דהא התורה חייבה לעשות דוקא כפסק ב״ד של ע״א וחייבה מיתה לזקן ממרא הוא בהכרח בדין זה עד שיהיה ב״ד אחר בלשכת הגזית שב״ד יהיה שייך למיפלג עלייהו, ואולי גם ב״ד ההוא לא יוכל למיפלג עלייהו בסברה השייך בזה״ז דמאחר שכבר נהגו קרוב לאלפים שנה מיום שגלו סנהדרין מלשכת הגזית שהיה אסור למיפלג עלייהו, לא אפשר שוב גם הב״ד דלשכת הגזית דיהיה כשיבנה המקדש לחלוק שוב, וכדמשמע לקמן דף ק״ב שאמרו רבה ור׳ יוסף משמיה דר׳ כהנא אמר רב אם יבא אליהו ויאמר אין חולצין בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו העם בסנדל, ואם יבא אליהו כוונתי עם הב״ד דע״א בלשכת הגזית, דהא לא מלינו שאליהו יפלוג על מה שנפסק בגמ׳ אלא על מה שלא נפסק אפשר שלר״ש סוף עדיות שהוא להשוות המחלוקת יכריע וגם זה לא ברור כי לא ראיתי בדברי רבותינו המפרשים באור ממש על דברי ר״ש, וכן מש״כ התויו״ט דמהכא רגילין לומר דתיקו שאמרו בגמ׳ היא נוטריקון תשבי יתרץ קושיות ואבעיות הוא נמי על מה שלא נפסק יראה להכריע הדין בחכמתו הגדולה כי על פי נבואה א״א שיאמר הכרעה בדין שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה, שלכן אם הב״ד דלשכת הגזית לא יסכימו להכרעת אליהו בחכמתו הרי לא תועיל הכרעתו כלום שלכן הכוונה שיסכימו לו הב״ד כהכרעתו, ועי״ז משמע שאומרין רבה ור׳ יוסף אם יבא אליהו שהוא גם בהסכמת ב״ד לא ישמעו שלא לחלוץ בסנדל מאחר שכבר נהגו בסנדל, שא״כ מה שנהגו כל ישראל לפסוק קרוב לאלפים שנה כמו שהורו הב״ד שהיו בלשכת הגזית בימי בית שני שהיה אסור למיפלג עלייהו, אפשר ששוב לא יוכלו לפלוג עלייהו גם אליהו וב״ד אף דיהיו ב״ד של ע״א בלשכת הגזית אף להרמב״ם שב״ד של ע״א בלשכת הגזית יכולין לחלוק על ב״ד של ע״א הקודמים, יודה בזה שעל פסקי הדינים דב״ד דלשכת הגזית דבית שני א״א יהיה לב״ד הגדול של ע״א שיהיה בלשכת הגזית של בימה״ק שיבנה במהרה כיון שכבר נהגו קרוב לאלפים שנה.

אבל הא ביומא דף פ׳ איתא א״ר אלעזר האוכל חלב בזה״ז לריך שיכתוב לו שיעור שמא יבא ב״ד אחר וירבה בשיעורין, ופרש״י שמא יבנה ביהמ״ק בימיו ויתחדש ב״ד ותתחדש הלכה ויאמר שחייב קרבן על כזית קטן ומסיק דהחשש הוא שמא יחדשו דעד דאיכא כזית גדול, ואיכא מה ראיה להרמב״ם דלא מלינו שהיא איזה פלוגתא בכמות דהשיעורים בכל ב״ד

אוצר החכמה 13957

הגדול דהיו בלשכת הגזית ומ"מ שייך שב"ד הגדול דיהיה כשיבנה ביהמ"ק במהרה יחלקו אף שלא היה אף יחיד שחלק, וגם דאף שכבר עברו בימי ר' אלעזר ערך ג' מאות שנה דר' חנינא שהיה בדור שאחר רבי איתא בע"ז דף ט' שאמר אחר ת' שנה לחורבן הבית וכתב רש"י כשאמר ר' חנינא למילתיה עדיין לא עברו ת' לחורבן ור"א היה בדורו של ר' יוחנן שהיה צעיר בימי רבי ויש לחשבו כדור שלישי ור"א כדור רביעי מרבי שהוא שלישי לר' חנינא, אבל משמע שהיה ר' חנינא יותר ממאתים אחר החורבן, ור"א קרוב לג' מאות, הרי נמי כבר נהגו איזה מאות שנה, וכפי שכתבו התוס' בע"ז שם ד"ה לאחר דעד אחר רוב של פ"ה יובלות לבריאת עולם מסיק ר' אשי עד הכא לא תיסכי ליה, ור"א אמר בזמנו לכתוב השיעור שמא יבנה ביהמ"ק בימיו הרי היה כבר ראוי לביאת המשיח ובנין ביהמ"ק שאח"כ עברו יותר מת' שנה מהחורבן, עכ"פ היה זה כבר איזה מאות שנה שנהגו כפסקי שיעורי הב"ד דבזמן בית שני ומ"מ אמר שאפשר שיחלוקו, דלא כדכתבתי והוכחתי מרבה ור' יוסף שהיו רק בדור אחר ר"א שאין שומעין אף לאליהו שהוא עם בית דינו שיהיה כשיבנה ביהמ"ק ול"ע. ואולי הוא משום שלשיעורים לא שייך מנהג דהא אסור אף בחצי שיעור ונוגע היה רק לב"ד להלקות במזיד ולחייבו קרבן בשוגג שזה לא מצוי ועל דבר שלא מצוי לא שייך מנהג דלכן הוא רק פס"ד דלשכת הגזית לדינא בלא מנהג שב"ד אחר דע"א בלשכת הגזית יכול לחלוק כדסובר הרמב"ם, (ומה שפרש"י דמה דלוה ר"א לכתוב השיעור הוא מטעם שיבנה המקדש בימיו הוא פשוט משום דלאחר תחיית המתים אין צורך לכתוב משום שבמיתתו נתכפר על חטאו ונפטר מחטאת).

ועוד חלוק יש לענין שעת הדחק שמלד יחיד ורבים הלכה כרבים יש לסמוך גם על דעת יחיד כמפורש בש"ך יו"ד סוף סימן רמ"ב בהנהגת איסור והיתר ובדין שכבר נפסק אין לסמוך אדעת החולק אף בשעה"ד וסתם לר' יוחנן הוא כנפסק הדין.

ולפ"מ שכתבתי דר' יוחנן סובר דסתם הוא כפסק הלכה שכן נמנו וגמרו רבי ובית דינו וסתם ואח"כ מחלוקת שהוא כרבים נגד יחיד שלא נפסק הדין שאף שמ"מ הלכה כרבים אבל כיון שלא נפסק הקביעות הלכה במנין אפשר שיתוספו חכמים שיסברו כהיחיד ויצטרכו לפסוק כהיחיד, ניחא מש"כ התוס' אחר זה דאף בתרי מסכתי סובר ר' יוחנן דהלכה כסתם משום דמסתמא אית לן למימר דמחלוקת ואח"כ סתם הוא ולא סתם ואח"כ מחלוקת דאין לנו לומר שחזר בו רבי מפסקו עד שנראה בפירוש, אף דשאר אמוראי סברי דבתרי מסכתי כיון דאין סדר למשנה אין הלכה כסתם, דלכאורה משמע מלשון התוס' דהוא עוד מחלוקת דשאר אמוראי סברי נמי כר' יוחנן דהלכה כסתם אך שבתרי מסכתי אין הלכה כסתם דתמוה לומר דיהיה עוד מחלוקת וגם במאי פליגי, ולמה שכתבתי הוא מחלוקת אחת דר' יוחנן דסובר שסתם הוא פסק הלכה דרבי ובית דינו אחרי שעמדו למנין וגמרו שכן הלכה, הרי כשחזר בו היה צריך מנין אחר לחזור בהו ולומר שטעו בפסק דין דמנין הראשון שזה ודאי אין לומר כל זמן שלא נראה בפירוש שלכן אף שבתרי מסכתי ברור לר' יוחנן שהסתם נקבע אחר המחלוקת, ומסתבר שמהאי טעמא יסבור ר' יוחנן דבתרי מסכתי אף כשבסדור המסכתות נאמר הסתם במסכתא קודמת והמחלוקת במסכתא בתראה נמי יסבור דהלכה כסתם דכיון דאין סדר למשנה יש לנו לומר דהסתם נשנה אחרונה מזה הטעם עצמו דאין לומר שחזר בו רבי מפוסקו ורק בחד מסכתא מודה ר' יוחנן דאין הלכה כסתם, והחולקים על ר' יוחנן ולא סברי הלכה כסתם סברי עכ"פ דהוא כרבים נגד יחיד אך שעדיין לא נמנו וגמרו לפסוק כן, שלכן בתרי מסכתי שאין סדר למשנה אפשר שאח"כ נתרבו הסוברים כדעת היחיד ואין זה חזרה שלכן בתרי מסכתי יש להסתפק איך הוא הרבים לבסוף או שליכא רבים לבסוף לא לצד זה ולא לצד זה והיה שייך שיפסקו האמוראי דלא כהסתם וכשנראה לאמוראי כהמשנה דשנית בסתם צריך לומר דהלכה כמשנה זו כדהוצרך ר' הונא בב"ק דף ק"ב לאשמועינן דהלכה כר' יהודה בצובע לו אדום וצבעו שחור שידו על התחתונה. אף דסתם אח"כ בב"מ, דהוא משום דר"ה סובר דסתם הוא כיחיד ורבים.

הערה ס'

דף מג. הנה לפי משמעות הסוגיא שכל מה שהיה אפשר לומר טעם על מה שא"ר נחום שמעיה דר' אבוה דקיי"ל שאין הלכה כאותה משנה דמסרק של פשתן שבכלים פי"ג מ"ח נאמרו על הסיפא דמסרק של צמר שאיכא בה ג' דינים שעל דין הראשון שלא מבואר איך דין דנשתיירו בו שתים במקום אחד שאיכא סתירה בדיוקא דממה שקתני רישא דדין של צמר דניטל שינה אחת מבינתים טהור הא נשתיירו שתים במקום אחד טמא ובסיפא קתני נשתיירו בו שלש טמא הא שתים טהור ניתרץ הא בגווייתא הא בברייתא, ודין השני ניטלו שתים ועשאן למלקט טמאות היא בלא קושיא, ודין השלישי אחת והתקינה לנר או למיתוח טמאה שהוקשה מרישא דמסרק של פשתן דניטלו אחת אחת טמאות אף בלא התקינה נמי ניתרץ, או כדאביי הא בקתייהו טמאות גם בלא התקינה הא בלא קתייהו צריכות להתקינה, או כדר"פ הא בקטינתא בעינן התקינה הא באלימתא טמאות גם בלא התקינה שא"כ ליכא קושיא על כל מתני' שלכן ליכא טעם על כל דיני המשנה בין דלמר בין דפשתן שלא לפסוק, ואם משום דמסיימי בה דוקני זו דברי ר"ש לא נאמר על איזה חלק מהמשנה אם ארישא או אסיפא, שלכן אולי זהו טעם הרמב"ם בפי"א מכלים ה"ג וה"ד שפסק בכל הדינים בין במסרק של פשתן בין במסרק של צמר כמתני' דכיון דלא ידוע על איזה דין נאמר זו דברי ר"ש לא חש לזה דהוא כעין אין ספק דדוקני מוציא מידי ודאי דמתני' כפי שהיא שנית, והכ"מ הקשה זה דבגמ' מסיק שאין הלכה כמשנה זו משום שאינה סתם אלא הוא דברי ר"ש, משום שהרמב"ם לא מפרש שאין הלכה בכל דיני המשנה

חלק ג: ספרות הפסק

הלכה מפי ספרים או מפי סופרים? האם פוסק חייב לצלול לתוך סוגיית הגמרא ולפסוק מתוכה הלכה למעשה, או שמא עדיף שיבחן את פסקי קודמיו ויפסוק על פיהם?

אין ספר בישראל - איש הישר בעיניו יעשה? מה עושים פוסקי הלכה כאשר אין ספר מוסכם שהכל הולכים לאורו, כמי יפסקו? כמי פסקו הפוסקים הקדמונים בין חתימת הש"ס לכתיבת השולחן ערוך?

ק"ה ודכתיב האי ברכתא * דמברכי בני מערבא בתר דמסלקי להו תפלייהו נהיגי רבנן בתתיבתא אי לא · בישיבות אין אנו נוהגין לברך אחר תפילין : נדה נ"א ב'

ק"ו ודכתיב אין מוציאין לא מעיר לעיר ולא מכרך לכרך אבל באות' הארץ מוציאין מעיר לעיר ואם אמר' איני יוצא' יש לה כתוב' אי לא ועוד כמה ימים חייבוה רבנן לצאת עם בעלה ואם לא תצא תהא מורדת · שנינו * שלש ארצות לנישואין יהודה ועבה"י והגליל מיהודה לגליל אין מוציאין אבל מראש יהודה לסוף יהודה מוציאין ומראש גליל לסוף גליל מוציאין וכשמוציאין אין מוציאין אלא מעיר לעיר ומכרך לכרך ואם אמרה איני יוצאה אין לה כתובה אבל מעיר לכרך ומכרך לעיר אין מוציאין ואם אמרה איני יוצאה יש לה כתובה וכן כל מקום שהוא כשיעור מיהוד' לגליל כך אנו עושים ·(וכ"ה בתבו' רב צמח גאון ז"ל עיין לעיל סי' ל"ו) כתובות ק"י א'

ק"ז ודכתיב מהו ליתן עפר בכלי ולשחוט עליו או זקן שאינו יכול לעמוד כששוחט חכמי' אין שוחטין לתוך ימים ולא לתוך נהרות ולא לתוך מדברו' ולא לתוך הכלי' לא אמרו אלא במקום שיש בו ע"ז שאומר ומקבל דם בכלי וזורקו לע"ז שאם עושה כך נראה כמו שאותו זורק לע"ז אבל במקו' שאין רגילין לזרוק דם לע"ז מותר · ואם מבקש לשחוט עוף נותן עפר בכלי ושוחט ונותן עפר למעלה כמו שאמרו חכמים * השוחט צריך שיתן עפר למטה ולמעלה שנאמר ושפך את דמו וכסהו בעפר עפר לא נאמר אלא בעפר מלמד שצריך ליתן עפר למטה ועפר למעלה : חולין מ"א א' שם ל"ה א'

ק"ח ודכתיב * אמר רב נחמן משפוי כובע ולמטה מותר דהיינו חיטי והאמר* ר' יוחנן כל האומר כשר לשחיטה מטבעת גדולה ועד כנפי הריאה התחתונו' מטבעת גדולה אין למעלה מטבעת גדולה לא וקא קשיא לך הא דרב נחמן · כי אמר ר' יוחנן כל האומר כשר ט' לכתחילה ורב נחמן דאמר בדיעבד : שם י"ט א' שם מ"ה א'

ק"ט ודכתיב מאן דשחיט ומתחיל בהאי תומרתא ומשלים בחומרת' אחריתי שחיטתו כשרה או פסול' · והיכא דשוייה כקולמו' מאי **כך** שנו חכמי' * השוחט בשאר טבעות אעפ"י מקיפות את כל הקנה הואיל ומקיפות את רוב הקנה כשירה · מוגרמת פסול' · מוגרמת בשאר טבעו' וקאמר העיד ר' חנינא בן אנטיגנוס על המוגרמ' דכשירה מוגרמ' דבשאר טבעו' וקאמרי' אריב"ל מוגרמת דר' יוסי בר"י כשירה לרחב"א והלכה כרחב"א היכ' דמי מוגרמ' דשאר טבעות דמתחיל בהדא תומרתא ומשלים בחומרתא אחריתי כי היכא דכתיב בשאלתא כשירה וליכא הגרמה אלא מטבעת גדולה ולמעלה אבל בשאר טבעית כשירה · והיכא דשוויה נמי כקולמס כשירה דא"ר * יהודא אמר רב השוחט בשנים ושלשה מקומות שחיטתו כשירה כי אתריתא קמי' דשמוא' א"ל שחיטה מפורעת בעינן והיכי דמי בשני' ושלש' מקומו' שחט בחד מקום רוב וושט ולמט' ממנו רוב קנה אעפ"י שאין זה כנגד זה שחיטתו כש"ר · והילכתא כותי' דרב דקיימא לן כל היכא דפליגי רב ושמואל באיסורי ולא איפסיקא הלכתא הלכה כרב · ומיתיב ר' אבין * תייבתא לשמואל אחרת בעינן מפורעת והא תניא שחט את הושט למעלה ואת הקנה למטה את הושט למטה ואת הקנה למעל' שחיטתו כשרה אלמא לא בעינן שחיט' מפורעת הוא מותיב לה והוא מפרק לה בשחיטה העשויה כקולמוס דהוי' לה שחיטה מפורעת והיא זה כנגד זה : שם י"ח ב' שם י"ט א' שם ל' א' שם ע"ב

ק"י ודכתיב איזה עדיף ומשובח לעסוק (או) בהלכו' קטועו' ולא שאנו דבר זה אלא שרוב העם מטין אחר הלכות קטועות ואומרים מה לנו לקושיית התלמוד **לא** יפה הם עושים ואסור לעשות כן שהם ממעטין בתורה וכתיב יגדיל תורה ויאדיר ולא עוד (אלא) שגורמין לתלמוד תורה ח"ו שישתכח ולא נתקנו הלכות קטועות לסמך בהם אלא מי שלמד תלמוד כולו ופוסק כי אם מסתפק לו דבר ואינו יודע לפרשו מעיין בהם :

ולחשר

(5)

לאמרם[3]: אמר רב המקדש במלוה אינה מקודשת, מאי טעמא מלוה להוצאה נתנה; ואמרו עלה: כתנאי, המקדש במלוה אינה מקודשת ויש אומרים הרי זו מקודשת, מאי לאו בהא קא מפלגי דמר סבר מלוה להוצאה נתנה ומר סבר לאו להוצאה נתנה; ותסברא אימא סיפא ושוין במכר שקנה, ואי מלוה להוצאה נתנה במאי קנה. והעמיד התלמוד מה שאמרו המקדש במלוה [מקודשת] כגון שאמר לה התקדשי לי במנה ונמצא חסר דינר, ודכותה גבי מכר כגון שאמר לו מכור לי חפץ זה במנה ונמצא חסר דינר ובזה הוא שאמרו קנה. אבל אם אמר לו מכור לי חפץ זה במלוה שיש לי בידך לא קנה, משום דמלוה להוצאה נתנה וכמי שלא נתן לו מעות דמי[4].

ומה שאמרו: מילתא דלא שכיחא לא גזור בה רבנן, הוא במי שהחליף דמי שור שאותם דמי השור אינם מלוה אצל קונה השור כדי שנאמר להוצאה נתנה, אבל הם אצלו בחיוב גמור בדמי השור שקנה לפי שהם עתה לבעל השור. והואיל ואינם מלוה ולא נתנה להוצאה, הנה הוא כמי שהביא לו המעות בעת שקנה ממנו הפרה[5]. ולהיות הדבר מילתא דלא שכיחא לפי שהמעות היו מוקדמים אצל בעל הפרה קודם שדבר עמו על קנייתה, העמדנוהו על דין תורה וקנו לו מעותיו, משום דמילתא דלא שכיחא לא גזור בה רבנן. אבל מי שהיה לו חוב אצל חברו ופסק עמו בהם בסחורה אין אומרים בו דין זה, לפי שאותו החוב מלוה ומלוה להוצאה נתנה וכמו שלא נתן לו כלום דמי.

וכבר בארתי לך זה ימים חלוק זה שראיתי אותו בין שני מאמרים אלו ובררתי אותו לך יפה, והוא ענין טוב ומבואר; ומקודם היה קשה לנו עד שנתברר לנו חלוק זה ביניהם, והוא נאות מאד[6].

סימן קיד[1]

שאלה מה יאמר אדוננו באיש שלא קרא מעולם הלכה עם רב ואינו יודע דרך הלכה ולא פירושה ולא קריאתה, אלא שהוא ראה הרבה מתשובות הגאונים ז"ל וספרי הדיינים. ולא נעלם מאדוננו שהתשובות אינם עומדות על מצב אחד בפרט הישנות, מהם שנכנס בהם ההפסד מצד המעתיקים אותם, ועם זה [אולי צ"ל: ומהם] יחסו קצת תשובותיהם לזולת בעליהן; גם הרבה מן הגאונים הורו בתשובותיהם על שאלה אחת, ואחר כך חזרו בהם מאותה הוראה או השיגו אותם אחרים בכך[2].

ואם איש שעיקר ידיעתו בתשובות אלו,

(הובא ברשב"א קידושין מז, א; וראה מה שביאר הרשב"א בירושלמי בדוחק, כיון ששם נחלק על רבינו וכתב: מלוה עדיפא מנתינת מעות). אך צ"ב שהרי סוף סוף הוי דברים ואיכא בהדייהו מעות, ואף שאינן קונות, ולעיל סימן קח כתב רבינו שזהו גדר דין מי שפרע. וי"ל שלכן כתב רבינו להלן: וכמי שלא נתן לו מעות דמי. **3.** קידושין מז, א. **4.** ודלא כשיטת הרמב"ם שבממון קנה. והדברים ארוכים ועתיקים. **5.** צ"ב מה החילוק בין מלוה לבין חוב. ושמא סובר רבינו חידוש גדול, שהמוכר שותף בגוף השור לענין דמיו עד שישולם המקח (גדר כעין זה כתב בקצות החושן בנוגע לגזלן, סימן שנג, ב: קנין שקונה ביאוש ושינוי רשות אינו קנין גמור, אלא יש שיור בקניינו דאינו קונה אלא גוף החפץ; וכ"כ עוד אחרונים בכמה סוגיות). וזהו שכתב כאן: שהם עתה לבעל השור. **6.** בסוף התשובה בדפוס ראשון: עיין להרב עצמות יוסף.

קיד 1. תשובה זו היא סימן קיד גם בכת"י שהיה לפני החיד"א, ראה ברכי יוסף חו"מ סימן ח אות ג. **2.** על שאלה זו לא מצאנו התייחסות מפורשת בתשובת רבינו. וראה בשו"ת הרי"ד (סימן סד): אין לסמוך על הדברים הללו להניח דברי התלמוד ולתפוס דברי הגאונים, כי בכמה מקומות היו מחמירין ומקילין ואין העולם סומכין עליהם באותם הדברים, כאשר מצאנו שאסרו הים לטבילת נדות בזמן הזה וכאלה רבים. ואולם מרן החיד"א בברכי יוסף (הנ"ל) הביא את דברי רבינו, והוסיף: ומתבאר מתוך השאלה והתשובה הנזכרים בשגם זימנין דמשכחת דהגאון גופיה הדר ביה כאשר כתב בתשובה... וגם זימנין דפליגי עליה, עם כל זה שפר קדמיה דהרב (הוא רבינו) דיין זה

ואינו מבין הצדק מהם מבלתי הצדק; אם יוכל להורות בענין אחד או בנדון אחד ויפסוק הדין בו, ואפשר להיות שאותה שהורה ממנה כבר חזר בו המורה בה. ומי שאינו מבין עיקר הדין ולא מאיזה מקום יצא מן התלמוד, אם הוא מותר להורות או (אם) [אין] ראוי לסמוך עליו בשום דבר. בפרט אם הוא בלתי ירא שמים, והעידו עליו ברשעיות רבות. ועוד העידו עליו שהוא נתלה היום לענין דין אחד בשאלה אחת ומיחס אותה לגאון אחד, ומחר הוא נתלה בדין הדומה לו בשאלה אחרת באופן אחר והוא מיחס אותה לגאון אחר. יבאר לנו אדוננו שורת הדין בזה ביאור מספיק.

תשובה דע שהאיש הזה ראוי יותר להתיר לו להורות מאנשים רבים קבעו עצמם להוראה בזמננו זה, ורובם אין בהם אפילו אחד משני דברים אלו, רצוני לומר הבנת ההלכה והעמידה על דעת הגאונים ז״ל. ואותם שמדמים להורות מעיון ההלכה ומחוזק עיונם בתלמוד הם שראוי למנעם מזה, לפי שאין בזמננו זה מי שיהיה ראוי לכך ולא מי שהגיע בחכמת התלמוד לכלל שיורה מעיונו, מבלי שיעמוד על דעת הגאונים ז״ל.

אבל מי שמורה מתשובות הגאונים וסומך עליהם ואף על פי שאינו יכול להבין בתלמוד, הוא יותר הגון ומשובח מאותו שחושב שהוא יודע בתלמוד וסומך על עצמו[3]. שהוא אף על פי שהוא מורה (מסברא) בלתי אמתות מראיות [מסברת] הגאונים ז״ל, מכל מקום אינו טועה בזה, לפי שהוא מה שעשה על פי בית דין גדול מומחה לרבים עשה; ומי שמורה מעיונו בהלכה אפשר שהוא חושב שאותה הלכה מחייבת אותה הוראה, והיא אינה מחייבתה והטעהו עיונו או טעה בפירושה. ואין בזמננו זה מי שיגיע בתלמוד לגדר שיוכל לסמוך להורות ממנו[4].

וכבר באו לידי תשובות קצת אנשים בדברים שהורו בהם והם חושבים שהורו כדין ושהוא ברור כשמש, והם טעו בהוראתם ותלו הדבר ההוא אל מקום בלתי מקומו ולמדו הדין ממקום שאין ללמוד אותו ממנו. וכבר היה בין הדבר שדנו בו ובין ההלכה שנתלו בה לאותו הדין חילוק דק ודקדוק נעלם ונסתר ולא הרגישו בו, והיו לוקחים ההלכה בכללה

מדיין המוליד בעיונו דינים מהתלמוד; ויש ללמוד מדברי קדשו לזמננו.

[3] וראה מה שכתב האור זרוע, והובאו דבריו בדרכי משה יו״ד סימן נז אות יא: עכשיו בימינו שבעוונות הרבים נתמעטה התורה וחסרה החכמה, משבח אני את העצלנים שלא יסמכו על חכמתם ואל יורו להקל, ויקבלו שכר על הפרישה יותר מן הדרישה.

[4] אך ראה בספר האשכול (הלכות ספר תורה עמוד נ): נשאל רב פלטוי גאון, איזה עדיף ומשובח, להעמיק בהלכות או לעסוק בהלכות קטועות (הלכות פסוקות מן הגאונים); שרוב העולם מטין אחר הלכות קטועות ואומרים מה לנו לקושיות ופלפולי הש״ס. והשיב: לא יפה הם עושים ואסור לעשות כן שהם ממעטים התורה וכתיב יגדיל תורה ויאדיר, ולא עוד אלא שגורמים שתשכח התורה מישראל; ולא נתקנו הלכות קטועות לשנן בהם אלא למי שלמד הש״ס כולו ועוסק בו, ומסתפק לו דבר בדין ואינו יודע לפרשו יעיין בהם.

וכעין זה ראה את דברי הרא״ש בתשובה (כלל לא סימן ט): כל המורים הוראות מתוך דברי הרמב״ם ואינם בקיאים בגמרא לדעת מהיכן הוציא דבריו, טועים הם להתיר האסור ולאסור המותר... שאם אינו בקי בגמרא אינו מבין דבר לאשורו ולאמיתו ויכשל בדין ובהוראה, לפיכך לא יסמוך אדם על קריאתו בספרו לדון ולהורות אם לא שימצא ראיה בגמרא. (וראה מה שכתב המהרש״א בסוטה כב, א לגבי המורים הלכה מתוך משנתן הרי אלו מבלי עולם: הם המורים מתוך השולחן ערוך ולא יודעים את טעמי הדינים ומקורותיהם.)

ומ״מ כתב הרא״ש (סנהדרין פרק ד סימן ו) בשם הראב״ד: קרוב לומר שאפילו היה הדיין חולק על פסק הגאון גם זה טועה בדבר משנה הוא, שאין לנו עתה לחלוק על דברי הגאונים אם לא בקושיא מפורסמת, וזהו דבר שאינו נמצא. וראה בשו״ת מהר״ם אלאשקר (סימן נג): כבר כתב רב שרירא גאון שחכמת הגאונים ופלפוליהם הוא הדבר אשר צוה ה׳ את משה, וכל החולק על שום דבר מכל דבריהם כחולק על ה׳ ועל תורתו.

כפשטה ולא הרגישו בחילוק הדק שבה ומדמין הנדון שלהם לה ואינם מרגישים בחילוק הדק שביניהם. עד שאני אומר שמי שאינו סומך על עצמו אם הוא נתלה בתשובות הגאונים ובהוראתם שהם הלכות פסוקות וסברות קצרות ברורות, הוא יותר משובח מאותם המדמים להורות מן התלמוד.

ואמנם מה שזכרת מהיותו בלתי ירא שמים. אם הוא דיין קבוע ראוי לחקור בזה, לפי שאין ראוי לנו לעמוד [אולי צ״ל: להעמיד] דיין שאינו הגון לפי שהוא כנוטע אשרה בישראל[5]; ואם אינו דיין קבוע אלא שאין דן לפניו אלא מי שקבל אותו על דרך הברירה, אין לנו לעכב בזה.

סימן קטו

שאלה ראובן היתה לו בת קטנה והשיאה לשמעון בקידושין שקבל ממנו ומת ראובן, ומת גם שמעון ויש לו אחים לוי ויהודה[1] ויששכר. וכשגדלה הבת לא מצאה חן ליבום ותבעה מאחד מהם שיחלוץ לה, ושם תואנה ואמר שלא היה נשוי עמה אחיו המת בקידושין, ואמר עוד שהבת עדיין היא קטנה ואינה ראויה לחליצה.

יורנו רבינו אם העידו (שנים) [נשים] במספר שניה אם מקבלים עדות הנשים הכשרות בהבאת שתי שערות, ואיך יהיה איכות השתי שערות, ואם לא רצה היבם לחלוץ לה, ואם הגדול לא רצה אם כופין את הקטן.

ואם מסר מודעא על החליצה אם תועיל המודעא, לפי שנפל בזה ויכוח גדול. יש אומרים אין המודעא פוסלת החליצה כלל. לפי שהמודעא [נראה שצ״ל: תהיה] על אחד משני דברים, אם על מכר או על מתנה. והמודעא שהיא על המכר אינה מודעא עד שיתברר האונס שהיתה המודעא לסיבתו, כמו שאמרו[2]: כל מודעא דלא כתיב בה אנן ידעינן באונסא דפלוני לאו מודעא היא; ואם היתה המודעא על מתנה היא גילוי מילתא בעלמא כדי שיתברר אומדן דעתו שהוא לא גמר ומקני ליה, כמו שאמרו[3]: אי דגיטא ומתנתא גלויי מילתא בעלמא הוא. נראה מכאן שהמודעא לא תחול אלא בדבר שיש בו עשיה ונתינה מאותו שמוסר מודעא, באופן שמתברר שהוא אינו עושה מלבו. והגט כבר קראתו התורה נתינה (באמירה) [באמרה][4]: ונתן בידה; אבל החליצה איזה עשייה או איזה נתינה יש בה ליבם עד שימסור מודעא עליה, ועל כן המודעא שמסר אינה עושה רושם בחליצה כלל, ומה שלא מצאנו לו ראיה אין דנין בו.

ואחרים אומרים הואיל ואמרו[5]: כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, הנה היה דינה כדין הגט. יבאר לנו אדוננו.

גם יבאר לנו אם מסר אדם מודעא על גט והתנה שלא תבטל לעולם המודעא, כיצד תוכל להתגרש ממנו אשה זו. לפי שאפשר להיות שאדם אחד תהיה דעתו נוטה אל אשתו וחושש

---

5. בשו״ת יביע אומר ח״ז חלק חו״מ (סימן יא אות ב) הביא את דברי רבינו וכתב שכוונתו למה שאמרו בסנהדרין ז, ב: כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע אשרה בישראל, שנאמר שופטים ושוטרים תתן לך וסמיך ליה לא תטע לך אשרה (וראה בספר כלי גולה שם: יש להבין למה נקט לשון מעמיד, ומצינו בכמה מקומות בתלמידי חכמים לשון ישיבה. עיי״ש). וזה לשון הרמב״ם (הלכות סנהדרין סוף פרק ד): מי שאינו ראוי לדון מפני שאינו יודע או מפני שאינו הגון, שעבר ראש גלות ונתן לו רשות או שטעו בית דין ונתנו לו רשות, אין הרשות מועלת לו כלום עד שיהא ראוי, שהמקדיש בעל מום למזבח אין קדושה חלה עליו. והנה בשו״ת מהרי״ק (שורש קיז) הביא מקור לזה מסמיכות הפסוק: לא תטע לך אשרה, אל הפסוק: לא תזבח... שור ושה אשר יהיה בו מום; שכמו במקדיש בעל מום אף בדיעבד אין הקדושה חלה עליו, כך אף אם כבר העמידו את הדיין אין עליו חלות שם דיין.

קטו **1.** בכת״י ובדפוס שאלוניקי: ויאודה. **2.** ב״ב מ, א. **3.** שם מ, ב. **4.** דברים כד, א. **5.** יבמות קו, א.

ט

מה שכתב רבי מצליח מעשה שאירע שם שהשליכו מים שאובין בתוך מעין המים ועד שהלכו המים למקוה שלא יה בו כלום, ואסר אותו ואמר טעמא שרבותינו אמרו אם בו השאובים עד שהלכו על המעין, לא לכתחלה, והן עושים כתחלה לחלוק עליו. ועוד שכתב הרמב״ם ז״ל בפ״ט מהלכות קואות[1] החופר בצד המעין כל זמן שהם באים מתוך המעין ע״פ שפוסקין וחוזרין ונמשכין הרי הן כמעין פסקו מלהיות משכין הרי הן כמי גבאין. ובזה הענין שהן נעשין ודאי וסקין מלהיות נמשכין. ועוד שאנו צריכין רדייה והמשכה אנה רדייה ואנה המשכה, ע״כ נוסח דבריו. ולא יפה כיון מותר הוא, ואפילו לשפוך מים שאובין בתוך מעין כל שהוא לטבול בתוכו, כדתנן בפ״ק דמקואות[2] מעין שמימיו מועטין רבו עליו מים שאובין שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעין טהר בכל שהוא. וכל שכן בנדון זה שמושכין המים למקום חר דמעין כל שהוא. ומקוה שיש בו ארבעים סאה אינן נפסלין במים שאובין אפילו ישליכו לתוכו אלף כורין.

אוצר החכמה 13957

מה שהביא מדברי הרמב״ם ז״ל לא הבין דבריו, כי הוא כתב מתוך התוספתא[3] דתניא ואלו הן מי תמצית כל מן שהגשמים יורדין וההרים בוצצין[4] פסקו הגשמים ההרים בוצצין הרי הן כמי תמצית. פסקו מלהיות בוצצין הרי ן כמי גבאין. החופר בור בצד המים[5] בצד הנהר ומקום בילין הרי הן כמי תמצית. החופר בצד המעין כל זמן שהן אין מתחת המעין ואע״פ שהן פוסקין וחוזרין ונמשכין הרי ן כמעין דמטהר בכל שהו. פסקו מלהיות מושכין הרי הן מי תמצית[6]. מזו הברייתא כתב הרמב״ם ז״ל, ולא איירי ענין מקוה אלא לענין החילוק שיש בין מי גבאין ובין מי מצית כדתנן בפ״ק דמקואות[7] שש מעלות במקואות. וכן ועים כל המורים הוראות מתוך דברי הרמב״ם ז״ל ואינן קיאין בגמרא לידע מהיכן הוציא דבריו טועין להתיר האסור לאסור את המותר, כי לא עשה כשאר המחברים שהביאו איות לדבריהם והראו על המקומות היכן דבריהם בגמרא מתוך זה יכול לעמוד על העיקר ועל האמת. אבל הוא כתב פרו כמתנבא מפי הגבורה בלא טעם ובלא ראיה וכל הקורא ו סבור שמבין בו ואינו כן, שאם אינו בקי בגמרא אין מבין בר לאשורו ולאמתו ויכשל בדין ובהוראה. לכך לא יסמוך דם על קריאתו בספרו לדון ולהורות אם לא שימצא ראיה גמרא. וכן שמעתי מפי אדם גדול בברצלונה שהיה בקי בתלתא סדרי ואמר תמהתי על בני אדם שלא למדו גמר וקורין בספרי הרמב״ם ז״ל ומורים ודנים מתוך ספריו וסבורי שיכירו בהם, כי אמר אני מכיר בעצמי כי בג׳ סדרים שלמדת אני מבין כשאני קורא בספריו אבל בספריו בהלכות קדשי וזרעים אינני מבין בהם כלום וידעתי שכך הוא להם בכל ספריו

אוצר החכמה 13957

נאום הכותב אשר בן ה״ר יחיאל זצ״

י

ומה שהתיר רבי מצליח לטבול בנהרות בכל עת ובכל זמן בי ביומי ניסן בין ביומי תשרי אע״פ שרבו הנוטפים ע הזוחלים משום דנהרא מכיפיה מיבריך. אמת הוא שר״ כתב[1] דאהא סמכינן לטבול בנהרות דקיימא לן כשמוא דאמר מכיפיה מיבריך, דתנינן כותיה בפ״ט דבכורות[2] דתני התם רבי [מאיר] אומר לא פרת שמו אלא יובל שמו ולמ נקרא שמו פרת שמימיו פרין ורבין. מסייע ליה לשמוא דאמר נהרא מכיפיה מיבריך. ואם תאמר למה נקרא שמ יובל יותר מכל שאר הנהרות והלא כולהו נמי מכיפיה מתברכי, יש לומר משום דהוא ראש לכל הנהרות הוא פר שמימיו נפרדין לארבעה ראשים כדאמרינן הוא פר דמעיקרא, ואמרינן נמי[3] כל הנהרות למטה משלשה נהרו וג׳ נהרות למטה מפרת. וכן מי פרת מתערבין בכל הנהרו כדאמרינן הנודר ממי פרת אסור בכל מימות שבעולם.

וכדברי רבינו תם כתב רבינו שמשון וכן בעל התרומות ובעל ספר המצות[5], אבל רבים חולקין עליו, ר״ח והרמב״ם ז״ל[7] והרמב״ן ז״ל[8], וכן היה רבינו מאי מרוטנבורג[9] אוסר שכתב נהרא מכיפיה מיבריך פי׳ רבינו ת ז״ל דהכי הילכתא. ומתוך כך התיר לטבול בנהרות בכל השנ כולה ולא חיישינן שמא רבו הנוטפין על הזוחלין. ולי נרא דאסור לטבול בנהרות דלא קיימא לן כשמואל בהא דאמ נהרא מכיפיה מיבריך, כיון דפליגא מדידיה אדידיה, דשמוא הלכה למעשה אתא לאשמועינן בהא דאמר אין המים מטהרי בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי בלבד, דנהי דנהרא מכיפי מיבריך לא עבדינן ביה עובדא, גזרה משום חרדלית ש גשמים, דאי שרינן לטבול בנהרות יאמרו העולם דנוטפי מטהרין בזוחלין כיון דחזו שטובלים בנהרות שרובן נוטפין ולא ידעי דנהרא מכיפיה מיבריך ואתי לאכשורי למטב בחרדלית של גשמים, דהיינו זרם של גשמים הזוחלין מדליו ש הר והנהו לא מטהרי בזוחלין דכולן נוטפין נינהו, וכי הא

---

[1] ה״ד.

[2] מ״ז.

[3] מקואות א, ו—ז (הוצאת צוקרמנדל שם יג—יד).

[4] בד״ק ובדפוס ו״א: רצין (וכן להלן). בדפוס ו״ב וקן ״בוצצין״ (וכ״ה בתוספתא שלפנינו) אבל השאירו גם את הנוסח ישן (וכן בדפוס וילנא). בהוצאת צוקרמנדל הנוסח: ״וההרים ביצין הרי ם כמי מעין. פסקו גשמים וההרים ביצין״ וכו׳.

[5] צ״ל: הים.

בדפוס ו״ב העיר כאן המגיה: ״אית דגרסי גבאין וכן הוא במיימוני״. כ״ה בתוספתא צוקרמנדל.

[7] מ״א.

י [1] תוספות שבת סה, ב ד״ה דאמר ובכורות נה, ב ד״ה אין, ס׳ הישו מהד׳ שלזינגר סי׳ רה, רמה.

[2] נה, ב, ועיי״ש בתוד״ה מסייע ובפסק הרא״ש הל׳ מקואות סי׳ י׳.

[3] שם ע״א.

[4] ס׳ התרומה הל׳ נד סי׳ פו.

[5] לא תעשה קיא, עשין רמח.

[6] שבת סה, ב. ועיי בחדושי הרמב״ן (המובאים להלן) על שיטת ר״ח.

[7] מקואות ט, יג

[8] שבת סה, ב ד״ה הא.

[9] תשובות פסקים ומנהגים ב ע׳ צו סי׳ קו וע רמב סי׳ קסז.

ולא חזינא מיניה דאלפס דאייתי מההוא דינא. אבל ההוא דצורת הפתח דפ״ק חזינא מידי דאלפס דאייתי שאר מילי דצורת הפתח, מאי דפסיק ביה תלמודא בלא פלוגתא והשמיט הך, ש״מ דסבר דלאו הלכתא היא, ובהכי מתיישב לשונו של מור״ם שפיר הכא והכא[3].

סימן רמ

ומצורת מנעל החליצה, אין נוהגין בגבולינו לחלוץ במנעל שאינו חתוך בצדו ולא מאחוריו כל עיקר, וכן קבלנו בשם השר מנויאשט״ט ז״ל[1] וקושרין הרצועות על בשר השוק מבחוץ ולא על אזני המנעל כלל[2]. וכן תמצא בסמ״ג[3] בשם ה״ר יקר שראה המעשה מה״ר שמואל מאייבר״א, והרצועות לבנות בו לגמרי, אך אם הושחרו קצת מחמת הזקנה לא [ה]קפדנו, ואיננו פתוח לרוב לפניו רק אין אזניו נוגעות זו לזו, כי היכי דלא ליהוי מעל דמעל. וזכורני לפני כמה שנים בעוד היתה מדינת אושטריי״ך על מכונה, שלח מהר״ר יעקב ס״ל לבני השר שישלחו לו אחד ממנעלי אביהם, וכן עשו.

סימן רמא

ואשר כתבת אם יש כח ביד הרבנים עכשיו להקל בדבר, מטעמא מה שכתבו עליו החיבורים שהוא אסור, פשיטא שאין להם כח, ואיך יתכן שימלא לאיש לבבו לחלוק על החיבורים שנתפשטו ברוב ישראל, אם לא שהוא מקובל מרבותיו הגדולים דלא נהגו הכי כאשר הוא בידינו במקצת מקומות אבל מסברת עצמו לא[1].

סימן רמב

ואם כותבין כינוי האשה שבלשון פיה״ם, כגון ווריד״א ועסלי״ן, כיון דעיקר הלשון במדינה ההיא פיהמ״ש, והנכרים קורין האשה כך בלשון פהמי״ש. דע כי באשירי פ׳ השולח[1] משמע קצת דאזלינן בתר קריאת הנכרים, דכתב שנוהגין באשכנז כה״ג לכתוב כל שום וחניכה מפני קריאת הגוים ע״ש. אמנם אחרי שפירשו התוס׳[2] והחיבורים[3] דאפי׳ בשם המובהק לא צריכ׳ין לכתוב שני השמות, אלא כגון ביהודה וגליל ולא במקום אחר, וכל שכן בכנויים דכשר בדיעבד לכ״ע אפי׳ אי לא כתב שום כינוי, דאין לדקדק כולי האי, וכל שכן אם כותב כל שום וחניכה דסגי בהכי, ויש לכתוב הכנוי שקורין בו היהודים דלעולם עיקר טפי. אמנם בעיירות ונהרות שמשתנין שמותיהן בין יהודים לנכרים הפהמיי״ם, בזה צריך לדקדק אם לכתוב שניהם, ושמעתי שבפרא״ג כותבין העיר בלשון פיהמ״יש לא ידעתי האמת[4]. נאם הקטן והצעיר שבישראל.

סימן רמג

שלום ושלוה אחרית ותקוה, אהובי מנוער הישיש והמופלג מה״ר שלום יצ״ו. הנה אהובי כאשר כתבת לי אם יש כח בבני היישוב שאין להם רק ה׳ או ו׳ לכוף זה את זה שישכרו מנין ויתפללו בעשרה תמיד, מה טוב ומה נעים היה הדבר מן הטעמים שכתבת. אמנם בתשובת מור״ם במרדכי פ״ק דב״ב[1] ובהגה״ה במיימון[2] משמע דלא כייפינן רק בימי הנוראים, וכגון שאין להם חסרים רק ב׳ או ג׳. וכן דומה לי שאין המנהג בשאר השנה לכוף אלא א״כ יש [להם] מנין (להם) מיושב בעיר, כופין לשכור שליח צבור[3], או כגון ג׳ או ד׳ עשירים ויש להם תמיד משרתים ומלמדים למלאות המנין בכה״ג כופין, ולא בעיר שיש בה רק ד׳ או ה׳ בני ברית, וכן משמע במיימון בהלכות תפלה[4]. נאם הקטן והצעיר שבישראל.

---

3. ועי׳ בפ״ג בה״ג ובפ׳ הדר בחי׳ אנשי שם ובגדי ישע. [וע״ל בשו״ת סי׳ ש״מ].

סי׳ רמ: 1. עי׳ בדרשותיו סי׳ קע״ז-ט. 2. עי׳ שו״ע (סי׳ קס״ט סכ״ח) ובפי׳ סד״ח שם, ועי׳ מהרי״ל הלכ׳ חליצה (עמ׳ עא, א) ותשו׳ החדשות (סי׳ ע״ח ס״א) ועי׳ מרדכי יבמות (סי׳ נ״ז) ויש״ש יבמות (פי״ב סי׳ ר״ז). 3. עשין נ״א-ב.

סי׳ רמא: 1. רמ״א (חו״מ סי׳ כ״ה ס״א) וענו״כ וגר״א שם.

סי׳ רמב: 1. גיטין פ״ד סי׳ ז׳. 2. לד, ב ד״ה והוא. 3. עי׳ מרדכי שם סי׳ שס״ח. 4. עי׳ בסוף סדר שמות לב״ש העתקה מהדמשק אליעזר בהנ״ל.

סי׳ רמג: 1. סי׳ תע״ח. 2. פי״א מתפילה אות א׳. 3. שו״ע (או״ח סי׳ נ״ה סכ״ב) ועי׳ מהרי״ק (שורש קי״ג) וריב״ש (סי׳ תקי״ח), ועי׳ מג״א (שם סקי״ז) ממהרי״ל [וע״ע רמ״א חו״מ סי׳ קס״ג ס״א] וע״ע נמוקי מהר״ם מירזבורק שבסו״ס מהרי״ו, ובמהרי״ו (סי׳ קכ״ד) וע״ל בשו״ת (סי׳ שמ״ב). 4. עי׳ פי״א ה״א.

סימן קעא (רא)

[תשובה לשאלת מהרא״י בסי׳ קסט]

ומה שכתבת אי איכא למיזל בתר רוב דעות, מילתא א) דלית ליה קצבה דלא להודיע כלל על זה, דזמנין אזלינן בתר רוב דעות, וזמנין בתר בתרא, וזמנין בתר חזקת מריה, וזמנין בתר סוגיא דעלמא, וזמנין לחומרא, וזמנין לקולא ב), וזמנין בתר מנהגא. וכל כה״ג צריכא רבה [1] וקבלה. אך ברוב מקומות נהגינן כשיטת התו׳ וראבי״ה ומהר״ם ג) [2].

סימן קעב (רב)

שנה טובה וברכה, לריש גלותא [ריכא] א), מ״ה מהרי״ל שי׳. אמ״ץ האר דבריך, כי צרכי תלמיד׳ רב׳ ודעתם קצרה, ע״כ מלא משאלתם.

והנה באה לפנינו דבורה ותבעה ראובן לדין שנתנה לידו משכון עבור ב׳ מנים וכשיפלו המעות מהמשכון יגיע׳ לידה. והנה ראובן משיב הן הדברים, וקיימתי, ושלחתי לה מעות מנה ע״י שמעון. וראובן הביא שמעון בפנינו ואומר שנתן לה המנה על ידי זוגתו שרה. וזה אמר שמעון בפנינו ובפני דבורה. והיא כפרה בכל אלה ואמרה להד״ם, כי מנה זה לא בא לידה מעולם, לא על ידו ולא ע״י זוגתו, ולא ע״י שום בר איניש. ועוד העמיד ראובן בפנינו מלכה שאמרה ששמעה מדבורה איך שהודתה דבורה ששרה נתנה לה המנה, אבל דבורה כפרה בכל אלה.

ועוד תבעה דבורה מנה [השני] ב) מראובן, והשיב ראובן על המנה השני שלחתי לה, אבל איני יודע ע״י מי, אם היא רוצה לישבע שלא בא לידה אחזירנו לה. והיא אומרת לא בא לידי, וגם לא ארצה לישבע, אלא היא רצתה להפך השבועה עליו ויפטר ממנה זה כישבע ראובן ששלח לה המעות ובאו לידה.

א) מילתא דא לית ליה פתר דאין להודיע כו׳, פ., א. 74, ול״י. ב) דווקא לקולא, פ. ול״י.
ג) ושלום הקטן הלוי, א. 74 ול״י.
א) ע״פ פ. ב) ע״פ מ.3.

סימן קעא: פ. עמוד תסח; א. 74 דף 86, ב; לקט יושר ח״ב עמוד 1.

[1] ע״פ ב״מ קא, א.

[2] ז״ל מה״ר יוחנן ב״ר מה״ר מתתיה מפריז בסוף תשובתו (במוריה שנה ו גליון ז עמו׳ ח) „ובשאר הדברים הרז״ך אין צריך להאריך בדעות אם נחוש ליחיד. נ״ל דאפילו בדאורייתא נלך אחר רבים הפוסקים המובהקים המוסמכים, וכ״ש ראשונים ואחרונים, ואולי היה הדין אפילו אחר רב המוסכם במדינה במדינתו ובמקומו, אפילו מחצה על מחצה במקומו, אבל אחרי רבים מי יפקפק כו׳״. וז״ל מהר״י מינץ בשו״ת סי׳ טו (דף ל, ב דפוס קראקא) „ובענין הדעות, ידעת נהרא ונהרא כפשטיה, ובדבר שאין בו מנהג ובדבר חדש שמעתי שמהרר״י מולין ס״ל ז״ל רוב פסקיו הלכו אחר האגודה, ושמעתי שמהרי״ו ז״ל הלך אחר דעת מהר״ם לפי שהיה מתיחס אחריו שהיה קרובו אע״פ שכתב בתשובותיו שהמנהג כהרא״ש, והא״ז כתב שראוי לילך אחר ראבי״ה כי היה בעל מעשה, וההג״ה במיימו׳ כתב אנו אין לנו אלא דברי מהר״ם שהיה אחרון והיה יודע דעת כולם. ולפ״ז היה ראוי לפסוק כבעל הטורים שהיה אחרון והיה יודע דעת כולם ויש מהרבני׳ שאינם רוצים אפילו לקרות בטור או״ח ונותנין טעם שהבעלי בתים לומדים אותו. סוף דבר קשה לעמוד על העיקר, אך רחמנא ליבא בעי והחכם יתן אל לבו״. ועיין רמ״א חו״מ סי׳ כה סעיף ב ונושאי כליו. ועיין בחזון איש יו״ד סי׳ קנ סעיף ח במכתב שם.

סימן קעב: פ. עמוד תפב; ב.מ. דף 82, א סי׳ קיז; ב״י חו״מ סי׳ קכא (דף מד, ב) בשם מצאתי כתוב (מה שכתוב שם בתשובת מהרי״ל סי׳ רב, הוא תוספת המדפיס). ועיין בחידושי הגהות שם

אוצר החכמה 13957

והרגלים ואפ"ה קרי ליה עוף שלם משום דבלשון בני אדם קרוי עוף שלם · ועוד י"ל דסברא להקל בו משום דבלב העוף אין כזית בדמו כדאיתא בכריתות פ' דם שחיטה אהא דתנן פ' כל הבשר הלב קורעו לא קרעו אין עובר עליו אמר רבי זירא אמר רב לא אמרו אלא בלב עוף הואיל ואין בו כזית אבל לב בהמה שיש בו כזית חטו' ויש בו כרת וכ"ת והא חצי שיעור אסור מן התורה דקיימא לן כר' יוחנן דאמר בפ"ב דיומא ח"ש אסור מן התורה ויש לומ' כשנתבשל או שנמלח אינו אסור אלא מדרבנן כדאיתא בהקומץ רבה והתוס' מביאין אותו בפ' כל הבשר אמתני' דלעיל אמר זעירי אמר רבי חנינ' דם שבשלו אינו עובר עליו ורב יודא אמר זעירי דם שמלחו אינו עובר עליו וכ"ת הא אמרי' פרק גיד הנשה ההוא כלבא דזיתא דהרבא דנפל בהיקולא דבשרא סבר מר בר רב אשי לשעוריה בתלתין פלגא דזיתא אמר ליה אבוה לאו אמינא לך לא תזלזל בשיעור' דרבנן ועוד הא אמר רבי ח"ש אסור מן התורה ויש לומר דשאני ח"ש דדם לב העוף שלא בא לעולם לידי חיוב לא למלקות ולא לכרת שלעולם לא תמלא בו כזית אלא איסור תמלא בו לכך נר' זה לי שאין לדקדק עליו כס"ד של מר בר רב אשי כיון דלא את' לידי חיוב וגם הוא מדרבנן מתרי טעמים שהוא מלוח ומבושל וראיתי מהא דאיתא בתשובה מעשה שהיה בראש אווז שנתבשל כשהוא שלם ולא התכוה לשנים והכשירו רבי קלונימוס הזקן כי אין בדמו כזית לאסור עכ"ל · אלמא הכשירו מטעם שאין בדמו כזית אף על גב דח"ש אסור מן התור' וה"נ בעוף לא שנא כדפירש"י וכל הנ"ל כ"ל שהם דברים שנ"ט לשבח להם על אמונם של ישראל והם הן שסמכוני והכריעוני להקל ולעמוד על קבלתי ושלו' על ישראל אמן * זאת הנ"ל שאלני כמו כן האלוף בר"רי אינש"היים מחוה' יצ"ו * אלא שהוסיף עליה עוד שאלות הנ"ל :

אשר שאלת מע"ש ידע כ"ה עשיר אדי שבת בשבתו ועני כל ימות השנה שוין * והיא כי לפעמים המלו גזון שאוסר דבר נגד דעתו מטעם או מסיבה מה אבל דעתו נוטה שהוא היתר גמור אז אם בא מעשה לידו והשואל עני או אם הוא ע"ש וסמוך לשבת אפילו הוא עשיר כבוד שבת משויהו לדין עני ומתיר לו ומ"מ המנהג לומ' להם הטע' לזה מפני עניו ולז' מפני כבוד שבת כדי שלא יתמהו שלפעמי' אוס' ולפעמי' מתי' .

ובענין הדיינות ידעה נהר' ונהר' כפשטי' ודבר שאין בו מנהג ודבר חדש שמעתי שמה"ררי מולין ס"ל ז"ל רוב פסקיו הלכו אח' האגו"דה ושמעתי שמה"ררין ז"ל הלך אחר דעת מהר"ם לפי שהיה מתייחס אחריו שהיה קרובו * אך על פי שכתב בתשובותיו שהמנהג כהר"אש והא"ז כתב שראוי לילך אחר רא"בי"ה כי היה בעל מעשה והאג"ה במיימ' כתב אנו אי' לנו אלא דברי מה"רם שהיה אחרון והיה יודע דעת כולם * ולפ"ז היה ראוי לפסוק כבעל הטורים שהיה אחרון והיה יודע דעת כולם ויש מרבני' שאינם רוצים אפילו לקרות בטור א"ח וג' אין טעם שהבעלי בתים לומדים אותו בוק דבר קשה לעמוד על העיקר אך רחמנא' לבא בעי והחכם יתן אל לבו :

ומה שכתבת היאך נ"א י"ח לפסוק על הטוען לא היו דברים מעולם דנטיל עליו שבועת היסת כדרב נחמן ואם לא ירצה לישבע מה נעשה לו דמשמע בגמרא פרק שבועת הדיינין דלא נחתינן לנכסיה אך מנדין אותו שלשים יום וכן פסק הרמ"בם וסמ"ג ובטור אם כן עתה בדורותינו מה תקנה יהיה בדבר כל אחד יכפור הכל ולא ישבע שבועתו ואם נוכל להחמיר עליו להטיל עליו חרם קים כו' יראה א הוב' ידעת דשבועה זו שבועת היסת בימי רב נחמן נתקנה משום חזקה אין אדם תובע אלא אם כן יש לו עליו ובזה יש תרי לישני בגמרא לישנא קמא מחמיר ומחייב לישבע אף לו כי ליכא דררא דממונא ולישנא בתרא מקיל ולא מחייב לישבע ש"ה אלא בדאיכא דררא דממונא הכל כדאיתא בפרק שבועת הדיינין ורש"י והתוספות פסקו כלישנא קמא ור"ת ס"ל כלישנ' בתרא להקל אבל לא היה מוחה לדיינין לדון ולפסוק כלישנא קמא להחמיר כדאיתא בתוס' בספ"ב דב"ק וע"ש * ואנו מה תקנתא לתקנתא נעביד * אנו אין לנו אלא כדאיתא בפרק הנ"ל גלרבנן דפליגו עליה דרבי יוסי ואמרי בדרבנן לא נחתינן לנכסי' מאי עבדינן ליה כו' עד משמתינן ליה עד דמט זמן נגודי · וכי מטא זמן נגודי נגדינן ליה ושבקינן ליה דכיון דלא נתקנה אלא משום חזקה דאין אדם תובע אא"כ יש לו עליו כי עבדינן ליה לכתבע כולה האי אזלא לה חזקה אין אדם תובע ואין חילוק בין אהדדי' לך' שונים שהיו בימי רב נחמן ובדבר קוה מסכים אחד לכלנו * אכן הדעת מכרע' דאו הר לקרואו עבדינן

אחרי

חלק ד: שולחן ערוך

שולחן ערוך ומוכן לסעודה? מדוע התנגדו כמה מגדולי הדור לספר השולחן ערוך - האם סברו שתלמיד חכם מן השורה אינו יכול לטעות וראוי שכל אחד יפסוק מתוך הגמרא?

בין התקבלות המשנה להתקבלות השולחן ערוך: האם מעמדו של השולחן ערוך מוחלט כספרי היסוד הקודמים לו, או לא?

ועוד שם קרא ושנה ולא שמש ת״ח ר׳ אליעזר אומר הרי זה עם הארץ ר׳ שמואל בר נחמני אומר הרי זה בור ר׳ ינאי אומר הרי זה כותי רב אחא בר יעקב אומר הרי זה אמגושי אמר רב נחמן בר יצחק מסתברא כוותיה דרב אחא בר יעקב דאמרי אינשי רטין מגושא ולא ידע מה רטין תני תנא ולא ידע מה תני. וביאור זה, כי כאשר שנה המשנה ולא שמש תלמיד חכם לברר טעמי המשנה, שהוא שכל ברור כאשר עמד על טעמי המשנה, נקרא זה עם הארץ כאשר לא קנה השכל. והוסיף ר׳ שמואל לומר שהוא נקרא בור, כי שדה שאינה מוציאה תבואה נקראת שדה בור שהרי תרגום (בראשית מ״ז) והאדמה לא תשם לא תבור, וכך מי ששנה המשנה ולא שמש תלמיד חכם לברר לו המשנה לא יצא אל הפעל השלימות להיות חכם בפעל, לכך נקרא בור שלא יצא אל הפעל והוא כמו שדה בור שלא יצא אל הפעל לעשות פרי. ור׳ ינאי אמר הרי זה כותי, כי כותי אינו מבקש לעמוד על התורה ולהבין אותה, כי לא למדו כותיים התורה רק מה שראו לפניהם במעשה עשו ובזה החזיקו הכותיים, אבל שיהיה להם התורה זה לא היה להם כלל, וכך מי שלמד המשנה בלי בירור טעם המשנה חסר למוד התורה, שלא נחשבת המשנה למוד התורה רק המשנה הוא איך יעשה המעשה. ומפני כך נקרא כותי שאין לו התורה מצד הלמוד, אבל ישראל ראוי להם התורה מצד השכל, כי התורה השכלית ראוי להם בפרט וכמו שאמר הכתוב (דברים ד׳) כי מי גוי גדול וגו׳ חכם ונבון וגו׳ וכמו שהתבאר בפרק שלפני זה, כי מיוחדים ישראל לקבל השכל מן השם יתברך וכמו שאמרו על ישראל (ברכות נ״ח ע״א) ברוך שחלק מחכמתו ליראיו כמו שהתבאר, וזה שלא למד רק המשנה נחשב כותי שאין לו התורה מצד החכמה רק שנהגו כך, ואין עשיית המצות רק מצד השכל. ורב אחא בר יעקב אמר שנקרא אמגושי הוא מכשף שהוא מדבר ואינו מבין מה הוא מדבר, ודבר זה כאילו אינו תורה כלל, וזה עוד גרע מהכל כי נחשב אצלו התורה כמו כישוף שהוא דבר פחות ושפל ואינו ענין שכלי כלל, ולכך הכישוף הוא לנשים שהם חלושי השכל. וזה שלמד המשנה ולא ידע טעם התורה כאלו היה התורה דבר פחות ושפל שאין בו השכל, ומפני כי דבר זה הוא דבר זר ויוצא מן הראוי, כי מצות התורה ראוים מצד עצמם שיהיו נעשים בשכל, וזה שלא למד רק המשנה שאין בה בירור השכל הוא דבר זר יוצא מן הראוי ונחשב ככשוף שהוא מעשה זר בלא שכל. וד׳ דברים זכרו, האחד שהוא ע״ה כלומר שאין לו השכל כלל, והב׳ שהוא נקרא בור שלא יצא אל השלימות הגמור להיות בפעל לגמרי, והשלישי שהוא כותי כאילו אין שייך לו השכל רק רוצה לעשות אבל למוד התורה בשכל אין שייך להם וזה יותר גרוע, והוסיף לומר כי הוא אמגושי שהתורה נחשבת אצלו כמו הכישוף כאילו אין התורה שכלית, רק כמו הכישוף שהוא לנשים ואין בכישוף שום תבונה ולכך הכישוף הוא לנשים בעבור חלישת שכלן ביותר וכך נחשב אצלו התורה, והבן סדר הדברים האלו מאוד מאוד :

ועוד שם התנאים מבלי עולם מבלי עולם סלקא דעתך אלא שמורין הלכה מתוך משנתן תניא נמי הכי וכי מבלי עולם הן והלא מיישבי עולם שנאמר הליכות עולם לו אלא שמורין הלכה מתוך משנתן. והא דמקשה וכי מבלי עולם ולא תירץ דהכא איירי שלא שמש תלמיד חכם. זה אינו קשיא דאף על גב שיש בו הדברים האמורים למעלה שהוא בור ועם הארץ וכל הני דברים דלעיל, מכל מקום מבלי עולם אינם נקראים. ומתרץ מפני שמורים הלכה מתוך משנתן כלומר שמורים אף שאינו יודע עיקר טעם המשנה, ובזה מבלין העולם כי העולם עומד על התורה, ואין זה נחשב תורה כאשר אין יודע בירור טעם המשנה והתורה שהיא להורות המעשה הוא עיקר תורה ועל זה העולם עומד, ולכך כאשר מורין הלכה מתוך המשנה לא מצד השכל הברור הם מבלי עולם שעומד על התורה. ורש״י ז״ל פירש שמורים הלכה מתוך משנתן ומבלין העולם בהוראת טעות, דכיון דאין יודעים טעם המשנה פעמים שמדמים לה דבר שאינו כך, ועוד שאינם יודעים מחלוקת התנאים ולפיכך מורים הוראות טעות כך פירש רש״י, ואין הפירוש כדבריו כלל, כי מה שאמר שמורין הלכה מתוך משנתן משמע הלכה שהיא אמת ולא שייך לומר הלכה של טעות, והוי ליה לומר רק שמורין טעות מתוך המשנה. אבל הפירוש כמו שאמרנו, כי עיקר

אוצר החכמה 13957

שהם לאכילת האדם, וכך התורה היא שורש שממנה מסתעף הכל, אבל התורה אין יכול להבנות ממנה ללמוד איכות ומהות המצוה איך יעשה אותה עד שיבא אל המשנה אשר המשנה היא ללמוד ממנה איכות המצוה ומהותה, אבל ללמוד מן המשנה כל החלוקים אשר שייכים למצוה שהם חלוקים דקים זה אינו כי אם ע"י הלמוד שמכח הטעמים יש ללמוד חלוקים הרבה עד כי מוציא ענף אחר ענף עד כי יגדל למעלה למעלה ברוחב ובגובה עד אין קץ, כי תמיד יכול להוסיף ולהוציא מתלמוד דבר מתוך דבר עד אין קץ ובזה יגדיל תורה ויאדיר ובזה יש קיום תמידי אל האילן הזה אשר נטוע על פלגי מים ועל יובל ישלח שרשיו, ודבר זה ראוי לאדם אשר הוא באפשרי להוציא שכלו תמיד אל הפעל ואין אל זה תכלית, ולכן ראוי אל האדם להיות מתדבק בלמוד כי ע"י הלמוד יכול להוציא שכלו אל הפעל ולהבין דבר מתוך דבר כאשר ראוי לאדם, ומפני כך המשנה לא פרשה הדברים כלם בביאור ובפירוש גמור ובודאי היו יכולין לפרש ג"כ המשנה בביאור ובפירוש גמור רק מפני כי בענין זה צריך לפרש המשנה וכאשר מפרש המשנה הוא מחלק גם כן את אשר אפשר לחלק ועל ידי זה המשנה היא כמו השורש שמוציאה ענפים ומן הענפים יוצאים ענפים אחרים עד שיתפשט על ידי זה התורה מאד מאד, וכמו שבארנו כי אלה הג' שהם מקרא משנה גמרא הם נגד שלשה חלקי השכל שנקראים חכמה דעת ותבונה שהתורה היא חכמה והמשנה הוא הדעת שבמשנה הוא יודע להבחין בין דבר לדבר ודבר זה נקרא דעת כאשר יבדיל בין דבר לדבר ולכך קבעו ההבדלה בחונן הדעת, והתבונה הוא הלימוד שמוציא ומבין דבר מתוך דבר, והכתוב שאמר ואמלא אותו וגו' בחכמה ובתבונה ובדעת דמשמע הדעת הוא יותר שחשב אותו באחרונה מפני כי עיקר התבונה שמוציא דבר מתוך דבר הוא לקנות הדעת, ובודאי מי ששונה המשנה הגיע אל ההלכה שהיא במשנה על ידי התבונה ולכך נזכר זה אחרונה אבל לענין ההשכלה הלימוד הוא יותר במדרגת ההשכלה וזה מבואר, ומפני כי נתן הש"י לאדם חכמה ודעת ותבונה ועל ידי שלשתן הוא אדם שלם ולכך אמרו לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא ושליש במשנה ושליש בגמרא כדי שיתן לכל אחד חלקו ובזה יושלם האדם הן בחכמה הן בדעת הן בתבונה, וכאשר התורה היא על דרך זה אז היא כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול ויש לתורתו קיום כמו שראוי להיות. ובמדרש בתחבולות תעשה לך מלחמה ר' בנאה פתר קרא במשניות דאמר ר' בנאה לעולם ישקיע אדם עצמו במשניות שאם ירתק יפתחו לו אם לגמרא אם לאגדה, רבי אלעזר בשם רבי יהושע עמוד ברזל משנה. ופירוש זה כי האדם הוא גשמי וצריך האדם אליו הכנה יתרה שיקבל השכל ושלא יוסר ממנו לכך דבר זה צריך תחבולה והמשנה היא התחבולה לזה שלא תנתק ולא תוסר, ועתה בדורות אלו נוסף על הסבה הזאת שהראשונים בשביל חסידותם ומעשיהם הטובים הש"י קרוב להם ולכך היה משפיע ומלמד להם התורה תמיד כי הש"י משפיע למי שהוא קרוב אליו, אבל נוסף על זה היה להם קנין התורה בדרך הסדר הראוי עד שהתורה היתה קיימת אצלם, אבל בדורות אלו כל מה שאפשר להיות הפך הסדר הכל הוא אצלינו, וזה שכאשר הוא בן שמונה או תשע שנים מתחיל הנער הקטן גמרא וכי ערך שכל זה ראוי אליו, ובודאי השכל אשר אינו מתיחס אל האדם אין לו קיום אצל האדם ובפרט התורה שהיא שכל עליון אלהי על הכל, ובשביל כך אין דבר קל להיות נאבד מן האדם כמו התורה כמו שהתבאר למעלה, שכך אמרו במסכת חגיגה לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז אלו דברי תורה שקשין לקנותן כזהב ופז ונוחים לאבדם ככלי זכוכית, ואם כן מה ערך יש לנער אל הגמרא והרי עיקר התורה אשר יש לה קיום אצל האדם הוא גירסא דינקותא וכל זה הוא לבטלה כאשר יקנה הקטן בשנים דבר שאינו מתיחס אל שכלו ואי אפשר שיהיה קיום אל דבר שאין ערך ואינו מתיחס אליו לכך גרסא דינקותא אינו מועיל כמו שנראה לעינים, כי כאשר יצאו מבית רבם כבר הוסר מהם הכל עד שאין יודעים מאומה, וכל זה הוא המנהג היותר רע וכאשר הוא גדול והגיע לגמרא היה ראוי שיהיה לו יסוד קיים המשנה שהיא היסוד שעליו נסמך הגמרא כמו שאמרנו כי זה מחויב מן השכל שיהיה תורתו אשר היא קשה לקנות ונוחה לאבד כזכוכית שיהיה לו הכנה אל קיום התורה ועל זה דרשו ובתחבולות תעשה לך מלחמה, וזה כמו שאמרנו כי המשנה שהיא עמוד ברזל לתורה ומי שחסר ממנו המשנה אין לו יסוד, ויותר על כל שאינו מבקש ואינו חפץ שיהיה קיום אל תורתו שאינו חוזר על למודו והראשונים עם גודל ההכנה שהיה להם לקנות התורה כמו שאמרנו היו גורסין יום ולילה בתורה עד שקנו התורה כמו שנמצא זה בכמה מקומות, והם אינם חפצים כלל שתהיה התורה קיים אצלם ועומדים בעונש הגדול אשר אמרו השוכח דבר אחד ממשנתו ואיך הוא השכחה בכל, וכבר בארנו במקום אחר בענין זה ובשביל כך אין אצלם מן התורה מאומה ומה הם עושים לקנות דיני המצות הם עוסקים בחבור אחד מן הפוסקים למען יקנה הדינים בדרך קצרה ובזה הם הפך מה שיסדו וסדרו חכמים כי המשנה היא קודם ומן המשנה יבא האדם אל הגמרא

ובדרך

ובדרך הזה קונה התורה שתהי' אצלו כאילן אשר הוא שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו וכל אשר יעשה יצליח וכמו שאמרנו כי כך הוא סדר השכלי, והם באים מן הגמרא אל פסקי הלכה השנוים בקיצור, והנה הפכו האילן כי השורש ראוי שיהיה נטוע קודם והוא נושא לענפים והם עושים הפך זה, ויש לך לדעת כי הראשונים שחברו הפוסקים לא היה חבורם כלל על דרך זה שיהיה הגמרא בהם בדרך קביעות רק שיהיה הפוסקים מורה הדרך לאדם באיזה דרך ילך כאשר עוסק בגמרא עד שילך בדרך הישר ולא יטעה ויבא אל אמיתת ההלכה, כי דרכי הגמרא ונתיבותיו נעולים וחתומים מאד מאד ומי ימצא הדרך אשר ילך בו ולפיכך חברו הפוסקים למצא דברי חפץ, ובדבר הזה הארכנו במקום אחר, ואיך הפליא ה' את מכותינו הפלא ופלא כי הדור שהוא בעצמו רחוק מן התורה היה ראוי שיעשה הכנות ותחבולות ראוים וכל זה שיהיה להם התורה ואנו עושים הפך זה, וזהו שאמרו והפלא ה' את מכותך הפלאה זו היא שכחת התורה, אף כי פרשנו זה כמו שאמרנו יש לפרש ג"כ כי המכה שהיא באה על האדם ממקום אחר ואין ביכלתו לעמוד כנגד זה אין זה מכה שהיא פלא, אבל שכחת התורה היא מצד האדם עצמו ואלו דבר זה שאין חכמה אצלינו בודאי אין זה פלא כי בודאי היה לדורות הראשונים שכל יותר אבל שכחת התורה הוא הפלא אחר שלמד התורה וכבר היא אצלו מה שלמד וישכח אותה דבר זה אין תולה בשכל כ"כ שתאמר שאין שכל אחרונים דומה לראשונים כי ההסרה והשכחה הוא ע"י האדם עצמו כמו שאמרנו למעלה כי אנחנו הם הפושעים בזה, ועל זה אמר והפלא ה' את מכותך הפלא ופלא עד שראוי שיהיה האדם משתומם על זה. אמנם כאשר מגיע לימי הזקנה וכבר סרו ממנו ימי הילדות אשר בימי הילדות הוא אוהב לרדוף ולנצח בהלכה הן בפלפול שיש בו ממש הן בפלפול שאין בו ממש ויכול לומר כי יודע ליד אני ולעת זקנתו כבר סר תשוקה זאת מאתו ומוצא עצמו חסר ויראֹ' אחריתו. כמה שאמרו ז"ל בפ' אלו עוברין רב יוסף בריה דריב"ל אחלש ואתנגד אמר ליה אבוה מאי חזית אמר ליה עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה א"ל בני עולם ברור ראית ושמעתי שהיו אומרים אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו ושמעתי שהיו אומרים אשרי הרוגי לוד שאין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם, ע"כ. ויש לשאול מה ענין אלו שניהם זה לזה אשרי מי שבא ולמודו בידו והרוגי לוד, אבל פירוש זה כי מפני שהעולם הבא הוא עולם קדוש נבדל מן הגשמי והעה"ז הוא עולם גשמי ולכך היו אומרים אשרי מי שבא לכאן וגמרא בידו כי כאשר גמרא בידו הוא שכלי ולא כן כאשר אין עמו התורה ותורתו הוא הספר המונח על השלחן שבשביל זה איננו אדם שכלי ואין עולם הבא שהוא עולם הנבדל בלתי גשמי ראוי לו, ולכך אמרו אשרי מי שבא לכאן וגמרא בידו שבזה נחשב אדם שכלי מוכן אל העולם הנבדל הבלתי גשמי, וכן היו אומרים אשרי הרוגי לוד כי גם אלו בשביל שמסרו נפשם למות ולסלק גופם בשביל קדוש שמו בודאי הם ראוים לעולם אשר הוא בלתי גשמי מאחר שנתנו עצמם להריגה לאבד גופם הגשמי בשביל קדושת שמו ית', ולכן כאשר מגיע לעת זקנתו כאשר רואה נפשו חסירה ומבקש לקנות התורה בודאי נאמר עליו כשרציתי לא רצית אף עתה כשתרצה לא רציתי כי אי אפשר לקנות התורה לעת זקנתו. ובמדרש מחורף עצל לא יחרוש אמר רשב"י זה שאינו לומד תורה בילדותו ורוצה ללמוד תורה בזקנתו ואינו יכול וזהו ושאל בקציר ואין, פירושו כי מפני השכחה אין התורה עומדת בו, ואין לדבר הזה תקנה לצאת ממנו אם לא שיתחברו חבורא קדישא יחד להיות ת"ת שלהם כאשר היה אצל הראשונים ללמוד מקרא משנה גמרא ולחזור תמיד על גרסתם ולא יסורו מזה ומי ששונה לבנו ללמוד תורה ילמד אותו עד שהוא בקי במסכתא אחת או שתים שיהיה שגור מאד בגמרא. ואם הולכים בדרך הזה ומלמדים לאחרים שילכו גם כן בעקבות הראשונים בודאי עליהם אמרו בירושלמי תניא רשב"י אומר אם ראית דור שנתייאשו מן התורה עמוד התחזק בה ואת מקבל שכר כלם מאי טעמא הפרו תורתך עת לעשות לה', ע"כ. ואין הפרו תורתך יותר מזה כאשר אין התורה נמצא אצל האדם, וכלל הדבר כל מה שלמד האדם לא יוסר ממנו ולא יאבד מה שטרח וקנה ובזה יהיה עולה מדרגה אחר מדרגה לא כמו הטפשים בדור הזה יחשבו כי יקנו התורה במעט זמן עד שיהיה נחשב כאחד מן החשובים לבסוף לא נמצא אצלו אף דבר מן התורה, כל זה ראיתי בעו"ה ועל עצמי אתאונן ואקונן על חסרוני והוא ית' המשלים חסרון ברואיו ישלים חסרוננו וימול את ערלת לבבנו במהרה בימינו אמן:

אמנם עם כל זה אין עליך לומר ח"ו כי יש שנוי לתורת משה או שתאמר שתהיה שכחה לתורת משה ואפשר שיגיע הסתלקות התורה מכל וכל כי דבר זה הכל הוא מצד המקבל ואין נקרא הסרה מצד המקבל אף אם נאמר שתשתכח לעתיד תורה מישראל לא נחשב זה שנוי כלל כי המקבל מקבל מה שאפשר לו לקבל ולא נחשב שנוי כאשר אי אפשר לו לקבל ואם יקבל דור זה הרבה ודור זה מעט לא נחשב שנוי בעצמה של תורה כי נתינת התורה קיימת בלי שנוי, דבר זה רמזו חכמים ואמרו קול גדול ולא יסף מאי ולא יסף מלמד

שקול

הקדמה ראשונה

בהנו"א[1]

שלמה ע"ה אמר בחכמתו "ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה אין קץ" (קהלת פי"ב פי"ב), ודרשו רבותינו בפרק עושין פסים[2] שמחויב הוא לשמוע דברי חכמים שנקראו סופרים, (כי מה) [במה] שחדשו והוסיפו בקבלתם בתורה שבעל פה הלכה למשה מסיני על תורה שבכתב שהוא בתכלית הקיצור בכמות וארוך באיכות, אף הוסיפו וגזרו ועשו המשמרת למשמרת, כאשר הקדים החכם הזה שעשה אזנים לתורה שנאמר "איזן ותיקן וחיקר" (שם פסוק ט)[3], וכל הנמצא בדברי חכמי התורה מימות משה רבינו ע"ה עד עתה, הן הן החכמים שאמר הוא עליהן "דברי חכמים כדרבונות וגו' כלם נתנו מרועה אחד" (שם פסוק י), ושלא לתמוה על מחלוקתם בריחוק הדיעות שזה מטמא וזה מטהר, זה אוסר וזה מתיר, זה פוסל וזה מכשיר, זה פוטר וזה מחייב, זה מרחק וזה מקרב, אם דעתם לשם שמים, והראשונים אפילו בבת קול לא היו משגיחים, וכולם דברי אלקים חיים כאילו קיבל כל אחד מפי הגבורה מפי משה, האף שלא יצא הדבר מפי משה לעולם להיות שני הפכים בנושא אחד, אעפ"י כן דמהו החכם לרוב אישורו וחיזוקו[4], שאין בין דבר שהוציא משכל הפועל אשר נתעולל כמו שכל שני ושלישי, לבין דבר שבא אליו בכח חוש הדיבור בקבלה הלכה למשה מסיני, אף שלא ציירו במופת שכלו להיותו הכרח לולי צד הקבלה איש מפי איש, והמקובלים כתבו טעם לדבר לפי שכל הנשמות היו בהר סיני וקבלו דרך מ"ט צינורות, והן שבעה פעמים שבעה, מזוקק שבעתיים, והם הקולות אשר שמעו וגם ראו "וכל ישראל רואים את הקולות", הן הדיעות המחלקות בצינור, כל אחד ראה דרך צינור שלו לפי השגתו, וקבל כפי כח נשמתו העליונה לרוב עילויה או פחיתות זה רחוק מזה, עד שאחד יגיע לטהור והשני יגיע לקצה האחרון לטמא והשלישי לאמצעית רחוק מן הקצוות והכל אמת והבן, ולכן אמר החכם מאחר שדברי החכמים האמתיים כולם דברי אלהים חיים אפילו במחלוקתם קל וחומר בהשותם יחד, א"כ הגע בעצמך משה למה לא כתב מפי הגבורה באר הטיב כפי אשר ראוי מבלי שיפול בו

---

[1] בעזרת השם נעשה ונצליח אמן.

[2] עירובין דף כא, ב: דרש רבא מאי דכתיב "ויתר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה וגו'", בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה, שדברי תורה יש בהן עשה ולא תעשה ודברי סופרים כל העובר על דברי סופרים חייב מיתה, שמא תאמר אם יש בהן ממש מפני מה לא נכתבו אמר קרא עשות ספרים הרבה אין קץ.

[3] עירובין שם: דרש רבא מאי דכתיב "ויתר שהיה קהלת חכם עוד לימד דעת את העם אזן וחקר תיקן משלים הרבה" לימד דעת את העם דאגמריה בסימני טעמים ואסברה במאי דדמי ליה, אזן וחקר תקן משלים הרבה אמר עולא אמר רבי אליעזר בתחילה היתה תורה דומה לכפיפה שאין לה אזנים עד שבא שלמה ועשה לה אזנים.

[4] חגיגה דף ג, ב: ואף הוא פתח ודרש "דברי חכמים כדרבנות וכמשמרות נטועים בעלי אספות נתנו מרעה אחד", למה נמשלו דברי תורה לדרבן, לומר לך מה דרבן זה מכוין את הפרה לתלמיה להוציא חיים לעולם אף דברי תורה מכוונין את לומדיהן מדרכי מיתה לדרכי חיים, אי מה דרבן זה מטלטל אף דברי תורה מטלטלין, ת"ל משמרות, אי מה מסמר זה חסר ולא יתר אף דברי תורה חסירין ולא יתירין, ת"ל נטועים, מה נטיעה זו פרה ורבה אף דברי תורה פרין ורבין, בעלי אספות אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין, שמא יאמר אדם היאך אני למד תורה מעתה ת"ל כולם נתנו מרעה אחד, אל אחד נתנן, פרנס אחד אמרן, מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, דכתיב וידבר אלהים את כל הדברים האלה, אף אתה עשה אזניך כאפרכסת וקנה לך לב מבין לשמוע את דברי מטמאים ואת דברי מטהרים, את דברי אוסרין ואת דברי מתירין, את דברי פוסלין ואת דברי מכשירין.

שום ספק ויהיה פנים אחד לתורה ולא מ"ט, גם זולת זה מה שהיה ראוי להוסיף ולגזור ראוי היה למשה להודיע בספר, באם תגיע למקום שתמצא בקעה פרוצה גדור אותה ותוסיף בבנינה מה שראוי להוסיף, [או מה שאינו ראוי להוסיף בשום עניין] ע"ד אין גוזרין גזירה על הציבור אלא א"כ רוב הציבור יכולים לעמוד בה, על זה השיב החכם על תמיהת[ם] "עשות ספרים אין קץ" כלומר שאינו מן האפשרי לעשות ספרים בעניין זה, כי אין קץ ותכלית בעניינו כמשמעו, כי אם כל רקיעי השמים גוילים וכל הימים דיו לא יספיקו לכדי פרשה אחת עם כל הספיקות שיפולו בה ומה שיחודש ויוצא ממנה לרוב תועלותיה עם כל מה שיכולים חכמים מישראל להעמיק משכל העיון לשנות ולהוסיף עליו, ועוד אדרבה אם כל זה היה כתוב בתורה ק"ו שהיה עליו יותר הוספה, ר"ל הוספה על הוספה, ר"ל שאי אפשר שלא יפול ספיקות ושינוים ועומק הדעת בהוספה ראשונה עד שתגיע הוספה שנייה לאלף אלפים כמותה. כלל הדבר, אמר החכם והודיע שאינו בנמצא מן האפשרות להודיע ולבאר כל ספיקות התורה מבלי חילוקים עד סוף שתהא ידו של אדם מגעת אי אפשר, ע"כ מסר התורה לחכמים השתולים בכל דור כל אחד ואחד לפי חוצב מקור שכלו חלק לעילוייה ולהוסיף כפי מה שיראו לו מן השמים ואם בא לטהר יסייעו לו, בריך רחמנא דיהיב חכמתא לחכימין.

ועתה צאנה וראנה בנות ציון המצוינים בתורה ובמצות, אם אינכם נביאים בני נביאים אתם, הביטו וראו אם שלמה ע"ה אמר בעתו נגד חכמי דורו שלבם היה כפתחו של אולם לרוחב השגתם "עשות ספרים אין קץ", ר"ל שלא יספיק להם לכתוב התורה מבלי שיפול בו ספיקות ודעות חלוקות אף שעדיין לא היה מתפשט כ"כ רבוי הדעת וההוספה, אנו יתמי דיתמי שלב דורותינו אינם אלא כפתח מחט של סדקית, ואם הראשונים כמלאכים אנו כחמורים ממש, איזהו ספר ואיזה חיבור שיספיק לנו, ק"ו בן בנו של ק"ו שלעשות ספר לספיקות ולקוצר השגותינו אין קץ ותכלית, כי אפילו מאותם שהיו לפנינו נפלו המחלוקות וגודל החוליות[5] וגודל החולשות עד שאמרו מבית שמאי והילל ז"ל ואילך נעשה התורה כשתי התורות ובגלל הדבר הזה הוצרכו להוסיף ולשנות על תורה שבכתב עד שלא היה מספיק תורה שבעל פה כי אם להעלותם בספר ולעשות ג"כ תוריי כתביי, וסמכו על עת לעשות הפרו תורתיך, כמו שעשו חכמי המשנה עד סוף התנאים, וראש לחכמים רבינו הקדוש שעשה ספר וחיבור לכל המשניות והסדרים, עד שהיה נראה לו ולחכמים שעשו דבר מספיק בזמנו, ומחמת אותה ההוספה נתרבה יותר ההוספה מחמת שנפל מחלוקות בין חכמי האמוראים, עד שנתרבה ג"כ הוספה על הוספה ושנוי הדעת, עד שהוכרחו בימי רבינא ורב אשי שהוא גדול בדור האחרון להוסיף ולחבר התלמוד כולל כל הסדרים בתכלית האריכות המשא והמתן, ובימיו נסתם התלמוד שאין להוסיף עליו ולא לגרוע ממנו, ואף גם זאת ברוב אריכות פלפול ועומק שלו קודם מסקנא דשמעתא וסיומא דמילתא, וגם השתנות הסוגיות בתלמוד בפנים שונים, עד שידמה לקורא בו מקום אחד לטהר והשני לטמא ח"ו, או אחד לחיוב והשני לפטור, וכאלו התלמוד עצמו סותר את בניינו וניחם על דבריו, ואין אנו יודעים איזה בראשונה ואיזה באחרונה להיות מסקנא וחיתום גזר דין, אף שבאו הגאונים וכל בעלי ההלכות וקצרו התלמוד ועשאו כסולת נקייה לא הצילו נפשם מן ההשגה אשר הזכרתי.

* * *

---

[5] מחלות.

אמת שרבי משה בן מיימוני הספרדי ז"ל עשה חיבור נאה מכל אשר היו לפניו, בעניין זה שהוא מסודר בהלכותיו ובפרקיו בקוצר הסיפור[6], וכולל כל התורה עם סדריו נהוג ואינו נהוג, לא יש דבר שהניח מלהעלות בספר, ובאמת לפי דעתו ושכלו כתב כל התורה כאלו קבל משה מפי הגבורה הלכה למשה מסיני מבלי ראייה, ומ"מ הוא אינו מקובל בשכל הנקנה מאחר שאינו ידוע מקורו באמת, כאשר כתב ר' משה מקוצי בעל הסמ"ג (בהקדמתו) שהוא כחלום בלא פתרון בעניין זה שאם יבוא החולק עליו בהשגה לא תמצא מקום לנצחו, כי מי ידע מה הוא כוונתו, או מחמת ראייה מהתלמוד שלנו או מהירושלמי או מהתוספתא או מן הגאונים או מסברת עצמו או ט"ס הוא כאשר יש בכמה מקומות, וכמה פעמים השיג עליו הראב"ד בדברים נכוחים לעין כל בדבר הנראה לעינים, והמגיד משנה כתב בעצמו שהוא ט"ס או הודה ולא בוש, והמגדול עוז כתב תמה אני אם יצא ההשגה מפי הראב"ד (וסותם) [וכותב] דבריו כמצליף ומקלקל, ומעות הדברים בלי טעם וריח, ועובר בבל תשחית הדיו, כאשר כתבתי עליו בפרק החובל סימן (י') [ט'] ובכמה מקומות, כל זה מסמיון עינים שלא היה מביא ראייה וזכרון לדבריו, אפי' מעט בתכלית הקיצור היה מספיק, ומי יבוא אחרי המלך שכבר עשהו.

ונחזור לראשונות להתלמוד אשר אנו עוסקים בו ומימיו אנו שותים, לולי חכמי הצרפתים בעלי התוס' שעשאוהו אותו ככדור אחד, ועליהם נאמר דברי חכמים כדרבונות, והפכוהו וגלגלוהו ממקום למקום עד שנראה לנו כאחת מבלי (פותר) [סותר] ומבלי עוקר אלא סוגיא זו אומרת בכה וסוגיא זו אומרת בכה, ולא קרב זה אל זה, ונמצא מיושר התלמוד ומקושר וכל הסתימות יפושרו, ותוכן פסקיו יאושרו.

אף כל זאת לא הספיק לאחרונים, אם מצד המחלוקות שעמדו האחרונים אשר באו אחריהם והוסיפו וגרעו חילקו ושינו, ולא נאותו להם בכל הדרך אשר דרכו, ולקחו להם מכל אשר בחרו, או מצד שבעלי התוס' בעצמם חולקים בכמה מקומות ודבריהם סותרין זה לזה, בסיבה שבמקום אחד הוא דברי ר"ת ובמקום השני הוא דברי ר"י וריב"א ויתר החולקים, ומשו"ה במקום אחד תמצא תימא ועלה בקושיא ובמקום השני תמצא מתורץ, והוסיפו ושינו במקומות שונים בגרמא שבעלי התוס' תלמידי ר"ת היו לרוב, כי שמונים בעלי תוס' היו בפרק אחד לפני ר"ת וכל אחד הגיע להוראה, כגון ה"ר חיים כ"ץ ור"א ממי"ץ ור' שמשון משנ"ץ וחביריו ותלמידים לרוב בלי מספר.

והנה כת אחרת כגון הרמב"ן והרמ"ה והר"ז והרשב"א, ואיש קדוש ר' יונה ותלמידיו, והר"י אור זרוע, ואיש עניו וטהור אשר אין באחרונים כמוהו, מהר"ם מרוטנבור"ג נקרא, והעמיד תלמיד אחד שכמעט מלא את מקומו, מרנא ורבנא רבינו אשר, למדו הטיב ודרשו וחקרו ובנו את יסודם על דברי הרי"ף אשר בירר התלמוד וניפהו בי"ג נפות ועל דברי התוס' הצרפתים, ומשניהם הוציאו לאור כל תעלומתם, אחרי כל זאת לא די שלא הספיק לנו חיבוריהם אלא שרבתה המבוכה והתורה לא נעשה כשתי תורות אלא כתרי"ג תורות מרוב רבוי החלוקות, וכל אחד בונה במה לעצמו וכאילו כף מאזני צדק בידו, ובשקל הקודש הוא שוקל ומכריע כלפי כף זכותו, ולעומתו

---

[6] בנו"ט להעתיק קצת מדברי רבינו בשבח הרמב"ם שבאו בתוך דבריו במסכת זו. "והמעיין בדברי הרמב"ם יראה איך שחכם גדול היה והיה מדקדק בפרטים" (פ"א סי' מט), "והרמב"ם היה חכם גדול בעניין הדמיונות והטבעים והציורים ולבו ראה מה שלא ראו אחרים" (פ"א סי' נג), "ואעתיק לשון הרמב"ם מה שפסק ... כל חלוקיהם באר היטב כאלו הלכה למשה מסיני" (פ"ט סי' יב), "והוא היה אב לכל הרופאים והטבעיים" (פ"ז סי' טו).

ברוך יאמר הספרדי אומר לעולם צדקו דברי המחברים אם הוא מן הספרדים, ובפרט דברי הרמב"ם שהיה מעולה בכל מעלות בפנימות וחיצונות וכל חכמי הצרפתים כקליפות השום נגדו, ושרי ליה מריה בגרמתיה הוא וגירא דיליה הוא, אם כן הוא מה שנמצא באיגרתו בכתב שכתב לבנו וגוזר עליו ללמוד ספרי החכם ר' אברהם אבן עזרא אשר לא היה בעל תלמוד ורוב בנינו ופירושו על דרך התכונה והטבעי וקבלות חיצונות, והתריס בכמה מקומות נגד דברי חכמי התורה והתלמוד, ומה שהוא מן התורה כתב שהוא מדרבנן, ומה שהוא מדרבנן עשאו לדברי תורה, והאיסור עשאו היתר והיתר עשאו איסור, או מבלי השגחה [או מבלי] ידיעה, וכבודו במקומו מונח כי חכם גדול היה ואין משיבין את הארי, כי אין הולכין אחר פירושיו לא לאסור ולא להתיר לא לחיוב ולא לפטור, שהרי כתב כמה פעמים כנגד ההלכה אפילו נגד חכמי המשנה ונגד אמוראי התלמוד בלי מספר, ואמת שמעתי אומרים עליו שכך היה מכריז והיה מודיע לרבים שאינו רוצה לישא פנים אלא לפרש עד מקום אשר שכלו יגיע לולי הקבלה, כאשר רימז במקצת מקומות בפירוש התורה לולי הקבלה הייתי אומר כו', ולא צדקו דבריו בעיני, ולפי דעתי שכבר נתן עליהם הדין כי נתן יד למינים ולצדוקים ולקלי האמונה, אני הגבר אשר ראה עני עמו, ואף כל זאת ששיבח אותו הרמב"ם ונתן לו העטרה החרשתי, כי דרך קצת בדרכיו בעניין חכמת פילסופים וחידותם וסברו שבאותה החכמה זכו ועלו לשלימות ולתכלית הנפש הנשארת, הלואי שתהיה עלייה זו עלייה ותו לא מידי, אבל לא היה לו להרמב"ם די בזה אלא שגינה חכמי הצרפתים ואמר שלא יראה להם שהם מכירים הבורא אלא מתוך אכילת בשר שור שלוק מטובל בחומץ ובשומין, לא בזה הדרך הלך הרב הגדול ר' משה בר נחמן אשר כתב עליהם בדיני דגרמי דף ק"י בחידושי הרשב"א דבבא בתרא וז"ל: וחכמי הצרפתים אספו רובן אל עמן, הן המורים הן המלמדים הן המגלים לנו כל דבר, ואף שהיה ספרדי הכיר האמת ושיבח מי שראוי לשבח ולא כמו שעשה הרמב"ם[7]. ואמת שכבר שקל הרב למטרפסי' שעמד אחד מופלג בדורו, והוא החסיד הטהור הרב ר' אברהם בר דוד ז"ל, אשר השיג עליו בכמה מקומות בלי ערך וחשב אותו לנקלה כאחד מן הטועים המבלבלים בלימודם ומהורסים וגם לרוח יתירה, ולא עוד אלא מה שכתב הרמב"ם (הל' תשובה פ"ג ה"ז) שהוא מין כתב הוא שכמה גדולים וחשובים ממנו הלכו בזה המחשבה, צא וראה איך דימהו ולמה חשבו, ומה לי להזכיר הראשונים, אבל מצאתי בתשובות הרא"ש[8] שכתב שהאיש ר' משה בר מיימון גדול היה מאד בכל החכמות מ"מ כשהוא חולק עם ר"ת ור"י שלא לשמוע אליו אלא לילך אחרי בעלי התוספות, כי קבלה בידו שר"ת ור"י הצרפתים היו גדולים בחכמה ובמניין יותר מן הרמב"ם, ומתוך זה ניתן לבעל דין לחלוק ולומר קים לי כחד מנהון, הספרדי כספרדים, [הצרפתי כצרפתים], וכל אחד בורר את שלו, ועם ועם כלשונו, וסובר התורה ירושה היא למשפחות, ולא זו הדרך ולא זו העיר, כי מימות רבינא ורב אשי אין קבלה לפסוק כאחד מן

---

[7] כתב החיד"א בשם הגדולים ערך ראב"ע: והרמב"ם באגרותיו המודפסות משבחו לבנו, אך מהרש"ל בהקדמת ים של שלמה מגמגם ומסתפק קצת אם הם דברי הרמב"ם ע"ש. ובערך הרמב"ן כתב: ולהיות הרמב"ן תלמיד תלמידם של רבותינו בעלי התוספות לכך הוא היה מונה שבחן בפתיחתו לדיני דגרמי, ומ"ש באגרות הרמב"ם נגד חכמי צרפת ונצטער אותו צדיק מהרש"ל בהקדמת יש"ש על הרוב שאינן דברי הרמב"ם ותלו בו בוקי סריקי, ואם הם דבריו ח"ו שנתכוין על רבותינו בעלי התוספות אלא על חכמי צרפת אחרים, כי בזמנו לריחוק המקומות לא שמע מרבותינו בעלי התוספות ולא נודע לו טיבן וחין ערכם. וע"ע יעב"ץ בס' מגדל עוז חלון צורי אות סט.

[8] ז"ל שו"ת הרא"ש כלל צד אות ה: יראה לי אחר שכתב רבינו יצחק אלפסי ורבינו יצחק הזקן בעל התוספות והראב"ד ז"ל דשומר חנם פטור אף מפשיעה בעבדים ושטרות וקרקעות בראיות ברורות וידועות לנו, יותר יש לנו לסמוך עליהם מעל דברי רבי משה ז"ל שכתב לנו דברי נבואה בלא ראיה, ועוד שהיו מופלגין יותר בחכמה ובמנין, ולא שיש בי כח להכריע בין גדולתם אלא לפי השמועה ששמענו וקבלנו.

הגאונים או מן האחרונים, אלא מי שיכשרו דבריו להיותן מיוסדים במופת חותך על פי התלמוד, והירושלמי (והתו') והתוספתא במקום שאין הכרע בתלמוד. ובגלל הדבר לא יכולתי להתאפק ולמשול ברוחי מלעשות ספר וחיבור, אף שאין קץ כמו שכתבנו שהזהיר החכם, מ"מ צוקי העת והירוס דעת המחולקים כמבואר הביאני הלום להעלות בספר, ושמתי לבי לתור בחכמה ולחקור אחר שורש העניין.

והעבודה שלפעמים שבוע אחד ישבתי משתומם בדמיון השכל עד שיגעתי ומצאתי שורש הענין

ואז כתבתיו בספר, וזו היא שיטתי להביא כל הדיעות קדמאי אמצעי ובתראי, פוסקים ומחברים ומנהגים הלכה והלכה בעלי תשובות כותבים איגרת קובצים וליקוטים, כדי שלא יבא בעל דין לחלוק ולומר ראה איך שכתב מחבר זה דיניו ופסקיו לפי דמיונו בראייה מספקת אלמלא ראה מחבר זה דברי הספר או איגרת תשובה של הרב ההוא לא נקט ליבו לחלוק ובוודאי היה חוזר מדבריו, ובזאת יראתי והבאתי כל הדיעות קדמאי דקדמאי ובתראי דבתראי בלי נשאר אחד מהם מן כל הראיות שלי באר היטב, ולא נשאתי פנים לשום אחד מהם, או לבטל דעת האחרונים שבאו במגילת ספרים בביאורי הפוסקים והתשובות ובכמה מקומות שגו מבלי עיון שכל הזך, וכאשר חנני אלוקים ויש לי כל ברוך המקום ברוב חסדו ירדתי לעומקה של הלכה והייתי יושב ומתון בכל דין ודין קודם שחתמתיהו וחקקתיהו בספר וכתבתי הכל בביאור יפה ובראיות מופתי', אף שהדור שלפנינו לעת ההיא מרוב חולשת ורפיון ידם אין יכולת בשכלם להשיג שגדול אחד מן המחברים יטעה בדמיונו, וסוברים מה שכתוב בכתב ישן אין להרהר אחריו, ואין נותנים טעם אלא לסתור דברי חביריהם, וכל מה שיוצא מפי אדם אפילו הוצק חן בשפתותיו ופיו מפיק מרגליות אפ"ה אומרים מה גבר מגוברין הלא גם לנו יש לשון למודים ויד ושם בתלמוד כמותו, אבל האמונה באמונת שמים שהוכחתי כמה פעמים בפרט מן הפוסקים האחרונים שטעו בכמה מקומות מן התלמוד כאחד מן התלמידים הטועים בעיון הלכה, ע"כ שמתי פני כחלמיש לאמור עליהם אמרתי בני עליון כולהון אכן כאדם ידרושון, ולכן לא אאמין לשום אחד מן המחברים יותר מחבירו אף שיש הכרע גדול בין מעלותם למי שמורגל בהם בעיון רב, מ"מ התלמוד הוא המכריע וראייות ברורות יתנו עדיהן ויצדקו, ולפעמים מחבר אחד כיון ההלכה ולא מטעמיה, מי היה גדול בחכמה ובמניין כר"ת בזמנו והוא התיר אשה שזינתה עם הגוי לכשיתגייר, וכתבו עליו כל האחרונים אשר לא הגיעו למעלתו שטעה בראייה ובמופת, וחזרו הר"ם והרא"ש וקיימו את דינו וכתבו דהלכתא כותיה ולא מטעמיה, בעבור כל זאת דרשתי וחקרתי היטב בשבע חקירות ובשבע בדיקות אחר כל מקור וחוצב ההלכה בתכלית היגיעה והעיון ובמעט שינה, ברוב שיחה עם חביריי ותלמידיי יותר מכולם, [ולבא] עם הספר, כל הקורא בו ימצא מקור חוצב עם המופתים יבין וידע וישכיל שלא הנחתי שום מחבר שלא עסקתי בעיוני קודם חיתום גזר דין.

וגם פעם אחת בא לידי ע"י נר מצוה ותורה אור, כאילו הראוני מן השמים ונתנו לי הרמנא ואמוץ כח ממלאכות הרקיע ופתחו לי שערי **אורה**[9], לומר עסוק **בתורה**, דון ואסור והתר **והורה**, הוי

---

[9] ז"ל קב הישר (פרק צו): והרב הגאון מהרש"ל ז"ל כתב בהקדמת ספרו הנקרא ים של שלמה וז"ל, פעם אחד בא לידי על ידי נר של מצוה כאילו הראו לי מן השמים ונתנו לי הרמנא ואמיץ כח מרקיע ופתחו לי שערי אורה, ע"כ. ושמעתי מפי מורי על פי קבלה שהענין הוא כך כשהיה הרב ר' שלמה לוריא ז"ל לומד וחיבר הספרים ים של שלמה אירע לו שהיה לו רק נר קטן ודולק לפניו, והיה זמן קרוב להכבות, והיה דולק כמה שעות יותר משלשה וארבעה נרות שלימים, וזה העידו עליו תלמידו ונכדו וז"ל בעל הנר הכיר בנרו ובנסו כי ה' עמו, עד כאן, וזה אירע להגאון הנ"ל נס ממש כנס של שמן הקדש שבצלוחית הקדושה שבבית המקדש זכותו יעמוד לנו, אשרי לו ואשרי יולדתו. וז"ל שם הגדולים בערך רבינו: ונס נעשה לו בלילה אחד שלא הי"ל

גבור כארי שבחבורה, כתוב על ספר והביא לה' תשורה, [ותלך בנתיב היושר ואמת דרך ארוכה וקצרה], ובחולק מחכמתו ליראיו בטחתי, וחפץ ה' יצליח בידי, וקראתי שמו **ים של שלמה**, אקוה לאל כשמו כן הוא כי מלא הוא על כל גדותיו בפירוש השמעתא ופסק הלכה סתימות התוס' לפעמים, וסתימות הרא"ש עם כל דעת החכמים וחידושים מכל התשובות וכתבים שהוסיפו האחרונים ואקוה יתקלסו ממנו עילאי ותתאי כי בשם ה' בואי ללמד וכן יספיק ה' בידי ויאר עיני בתורתו וידביק ליבי (במנחתיו) [במצותיו] אמן סלה.

סליקא ההקדמה ראשונה בס"ד

* * *

אמר המעתיק

הנה סדרתי הקדמה הראשונה הזאת כפי עני"ד וגרעתי ממנה הרבה דברים בראותי שהם כפולים בהקדמה השניה, וגם להיותו מורה מקום בויכוחו עם הבית יוסף בהקדמה השניה "כמו שכתבתי בהקדמה הראשונה", (הנא) [הנה] א"כ כל רואה בעין שכלו ידע וישיג כי כפול הוא בראשונה וע"כ סדרתי בהקדמה השניה. גם מהשניה גרעתי במקום שהיה נראה לי שהוא מיותר וכפול בהקדמה הראשונה. בשם ה' אבטח להתחיל ולסיים גם ההקדמה השניה אשר על צד השכל ומיסוד החכמה והתבונה והדעת בנויה.

* * *

הקדמה שניה

אמר-שלמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה, בקשתי למצא דברי חפץ ולכתוב יושר דברי אמת, להעלות בספר כל דברי חכמים בעלי אסופות וכל משא ומתן שלהם כדרבנות ולחתום בראיות גזר דין בראייות חזקות במסמרות נטועים, ודמיתי בליבי אף שאמר החכם "עשות ספרים הרבה אין קץ" הוא המכוון שאינו מן האפשרי לעשות ספר וחיבור שיספיק מבלי זולתו ויתפאר עליו עושהו הא לך שולחן ערוך עם כל כליו, [זה] אי אפשר כי מרוב ההוספה יתרבה עליו הוספות אחרות באחרית הימים כענין שהזכרתי בהקדמתי הראשונה, אבל מ"מ הרשות נתונה לחקור ולעיין ולדעת כל חכמת תורניים ושיחותם וכל בניינם כפי אשר יד אדם מגעת ולסתור ולבנות כפי אשר יגזרו עליו מן השמים.

ועתה אני אודה ולא אבוש כי לא ירדתי לדעת החכם[10] במה שאמר "עשות ספרים אין קץ" כי הזהיר החכם כפשוטו, והפך פניו כנגד המחברים ועושי ספרים שרוצים לתקן כל השאלות מבלי ספיקות ולהאריך בראייות כדי לחזק דבריהם כחומה של ברזל, אין קץ לדבר ונלאה, בפרט

להדליק כ"א נר קטן לשעור שעה והיה לומד ומשכיה שמעתתא כמה שעות ונר"ו יאיר, משיך נהוריה עידן ועידנין, והוא הדבר יטמין ברמ"ז בהקדמת ים של שלמה שהראו לו מן השמים בנר מצוה.

[10] היינו שחוזר בו מהפירוש הקודם שכתב בדברי שלמה המלך ע"ה עשות ספרים וגו', ראה הקדמת הפמ"ג לספרו ראש יוסף עמ"ס חולין (נדפסה במהדו' מכון ירושלים).

אוצר החכמה 13957

איש כמוני שהוכרחתי להביא כל הדעות עד שעלה מסכת בבא קמא שחיברתי בערך ספר שלם מן המחברים, ואח"כ התחלתי לחבר מסכת יבמות ובשתי שנים לא הגעתי אלא לחצי המסכתא, ועל כתובות יגעתי שנה תמימה ולא הגעתי אלא לשני פרקים, ופרק מצוות חליצה עסקתי חצי שנה ויותר, העירוני רעיוני והשיבו אל כליותי נבול תבול גם אתה גם העם, ר"ל הקורא בו, עד מתי יהיה יגיעך ולישא המשא הגדול שאי אפשר לישא במשא ואי אפשר להוציא מכח אל הפועל בשני טעמים, או מבלי זמן להכיל כל החיבור, או מפני גדלו שילאו בו כל הקורים וישוטטו בו עיני המורים, וכמה משאות לא ישאוהו, וכמה מקומות לא יסבלוהו, וכל הכחול ודיו לא יכלכלוהו, וכל הסופרים לא יבלוהו מרב גדלו.

והנה חכם רבי משה בר חסדאי[11] שהוזכר בין הגדולים בתשובות[12], שחיבר (כתב תמיד) ["כתב תמים"[13]] נגד הפילוסופים, ועשה יריעה קטנה ובו מצאתי וז"ל: **רבינא ורב אשי כתבו את התלמוד כי ראו שאינו מתקיים על פה כאשר נהגו דורות הראשונים ועשו כדי לקיים הגירסא ותהא נוחה הגמרא בפיהם ובלבם וכדי לקיים התלמוד לקבל שכר, ואעפ"כ לא כתבו הגמרא רק לד' סדרים והניחו שני סדרים שאינם נוהגים כדי שיכולים להספיק וללמוד בד' סדרים, ואנו מניחין רובן ומעמיקים במקצת חצאי מסכתות וניעורים יום ולילה בעמוד אחד, ולמחר התעיף עינך בו ואיננו, וכל זה נסינו ומצאנו הטורח והיגיעה, ומצינו בחכמים המצירים על הדבר ראו בחזיון לילה כי כמה מרביצים התורה נענשו על הדבר כי על ידם נתמעטה התורה ולומדיה, וכן נגלה להם בחזיון הלילה כי על ריבוי הדעות נתחדשו הגזירות, ושמענו כי רבינו יעקב כשראה תוספי כתובות דקדוקים וגלגולים על פירושיה וירע בעיניו ונצטער על התורה שתתמעט ואמר מה שאמר, והקדם ר' יצחק בן שמואל בן אחותו - החוצב בהר ומשבר סלעים כשמיר היורד לעומקה של תורה והלכה ומהר לגלות הסוד בפלפולו - אמר ראוי להמתין עד ביאת גואל עד שיתקיים המקרא ואשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם וגו' ונהיה לומדים ולא נהיה שוכחים שנאמר כי זאת הברית אשר אכרות את בני ישראל בימים ההם נאם ה' ונתתי את תורתי בקרבכם ועל לוח לבכם אכתבנו וגו', כי אז יהיו הימים הרווחים והשנים ארוכים ויאבד לב טיפש ואז נוכל להגיע ולקדם, אבל עתה אשרי מי שיוכל להסיר המכשול הזה מלפנינו כו'**, ע"כ. ויותר מזה האריך בעל ספר המדות[14], ודומה לזה בספר חסידים.

אוצר החכמה 13957

ואביא סעד לדברי(ה) כי עשות ספרים אין קץ ובודאי מה שהזהיר החכם גם על מחבר ספרים אמר[15], דאי כדברי רבותינו דפ' עושין פסין לחו'[ד] הו"ל למימר ולעשות ספרים אין קץ, מאחר שאינו אומר תשובה על השאלה 'ואם תאמר למה לא נכתבו דברי סופרים בו', אלא הזהיר

---

[11] נקרא ג"כ "רבי משה תקו", ז"ל מהר"י ברונא סי' כד "וראיתי בתשו' רבינו משה תק"ו ז"ל שייסד כתב תמים וקבורתו בעיר ניאושטט סמוך לווינא".

[12] מהר"י ברונא הנ"ל. נזכר ג"כ בחידושי הרמב"ן גיטין דף ז (בברכת החיים), במרדכי ואור זרוע בכ"מ.

[13] כך נראה להגיה, שזהו שם ספרו אותו כתב נגד הפילוסופים. חלק מספר זה נדפס ב"אוצר נחמד" כרך ג' עמ' 54 ואילך. ספר זה היה תחת יד רבינו כמבואר בשו"ת הרמ"א סי' קכו, ז"ל: רע עלי המעשה אשר כתב לי אדוני בשם שארנו הגאון כמהר"ש י"ץ [-הוא רבינו מהרש"ל, עי' לבוש או"ח סי' קלג], ששלח לשונו בשיר היחוד וגזר במקומו שלא לאמרו על סמך מה שמצא כתוב בספר אחד ישן נושן נקרא כתב תמים, כי האומר חרוז סובב את הכל ואתה בכל כו' הרי זה מחרף ומגדף ח"ו. עכ"ל, יעו"ש עוד [ור' עוד בסידור בית יעקב למוהר"י עמדין זצוק"ל בהקדמה לשיר היחוד].

[14] כפה"נ הכוונה לספר "ארחות צדיקים" (שנקרא ג"כ ספר המדות), עי' מש"כ בשער התורה.

[15] ולא כפי שפירש בהקדמה ראשונה ששלמה המלך ע"ה דיבר על התורה, למה קיצרה בדבריה ולא כתבה כל הספיקות המתחדשים, יעו"ש.

החכם כפשוטו ואמר ויותר ממה שהזהרתי (לשומעי) [לשמוע] דברי חכמים ומחלוקת ולחקוק דברים על לוח ליבך לבלתי יסורו ממך כל הימים, ושמא תאמר א"כ אתקן הכל וכל דעת החלוקה יהיה חקוקה, וכל הראייות והשינויים אעלם על יריעה לחבר כל הדברים להיותם כשולחן ערוך, אל בני לא טובה השמועה, הזהר יותר מאזהרה ראשונה למשול ברוחך על עשיית ספרים אין קץ, כלומר שתעשה ספרים מבלי קץ ותכלית כי בחקו יתקלקל הענין ויצא שכרו בהפסדו והשלחן אשר דמיתי לערוך יהרס ויתקלקל הכל וישכח כל הטובה, אלא אם יאוה לבך לעשות ספר וחיבור תחברו בתכלית הקיצור שיהיה קץ לכל דבר.

ומכל זאת יראתי ונרתעתי לאחורי ולבשתי רוח חדשה והיה בדעתי שלא להעלות כל הדעות והמבוכות בספר בפרט אורך הפלפול אלא בראיה קצרה אם לא היכא שיש צורך גדול שנפלה מבוכה בסוגיא דשמעתתא זה אומר בכה וזה אומר בכה דעתי לפרש הסוגיא באר היטב. רק אותן המסכתות כיון שעלו בשלמותן שוב לא ירדו ויהיו לי לנפש בנין. ופרק מצות חליצה היה מן הראוי לקצר אלא מאחר שהגאון מהר"י ברונא עשה תיקון להלכות חליצה וצורת המנעל וראיתי בו מקצת דברים הנאותים וכתבתי הכל בביאור יפה ובראיות מופתיים, כי בעניין המנעל ראיתי מכמה מורים מה שאינו מוסכם בעיני כלל, ורבים לא חקרו אחר שורש ההלכה אלא מסדרים החליצה מתוך הסדר כמו שמסדרים ההגדה בליל פסח מתוך הסידורים. ועל כל פנים היה בדעתי להיות יושב ומתון בכל דין ודין קודם שאחתום ואחקוק בספר כמו שעשיתי עד הנה, ולראות ולעיין אחר כל המחברים הראשונים והאחרונים כבראשונה, ולירד לעומקה של הלכה כאשר חנני אלוקים ויש לי כל ברוך המקום ברב חסד וכל הרואה במה שעבר ידע שת"ל לא מחסרון העיון וטורח (ו)היגיעה וקוצר השכל אקצר לפעמים, או ח"ו שסמכתי ברוב הגאוה (ברוב) [ברוח] יתירא, חלילה, לולי המניעה מהטעותים שהזכרתי. ומכל מקום אף שאבא לקצר אפ"ה מה שנפל בסוגיא בסדר קדשים וטהרות וזרעים חלילה לי לדלג, אף שאינו נוהג, כמו שכתב הסמ"ג בהקדמה (הקדמה לעשין), וכן עשיתי במסכת שעברו וכן עשיתי במסכת כמדומה בבא בתרא.

וכן היה (בעדתי) [בדעתי] לסיים כל החיבור כך, אלא שכבר אמרו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין כו:) ה"ל המחשבות מועלות אפילו לדברי תורה הקדושה, וכן היה, כי חדש מקרוב בא לידינו ספר וחיבור שעשה מהר"ר יוסף קא"רו על הטורים, והראה כמה חידושים מספרים קדמונים שלא היה בידים בימים שעברו (ותטובות) [ותשובות] נכריות וחידושים אשר נמצאו בכל הספרים, ולא חיסר דבר מכל אשר עלה במחשבה לפניו, וכמעט שלא הניח מקום להתגדר בו, אבל עשה פשרות בענייני פסקי הלכות מדעתו מסברת הכרס ברוב הפעמים באיסור והיתר נגד הקבלה אשר קבלנו ונהגו עד הנה, והתלמידים (ו)הולכים אחר דבריו ופסקיו ולא ידעו שבנפשם הוא, שהוא הכריע כמה פעמים נגד התוס' והפוסקים אשר אנו נוהגים לפסוק כוותיהו, והנה שגו בזה מאחר שראו שכך כתב בספרו שכך הלכה אמרו כך כתב הקארו להדיא, כי כך העניין הרע אשר לפניהם כי מה שמצאו כתוב בספר יאמינו אם יעמוד איש חי וצוח כי כרוכיא שאין הדין כן בראיות גמורות או אפילו בקבלה לא יחושו לדבריו, כאשר כתבתי בהקדמה ראשונה, ובפרט האידנא שבעוונות הרבים הנסמכים מרובים והלומדים מועטים ומשו"ה תופסים דברי הספר אשר מצאו בו כל החידושים, ובזה הושוו הקטנים לגדולים והנערים לזקנים, אני הגבר אשר בעוונותי הרבים ראה כל אלה.

ולא די בזה למהר"י קארו מה שעשה פשרה על אלו שלשה הגדולים הרי"ף והרא"ש [והרמב"ם] היכא שהשוו שנים מהם דאזלינן בתרייהו, ולא חש כל הגדולים האחרים כאילו מסורת הקבלה בידו מימות הזקנים, אלא אף במקומות אחרים עשה פשר, כגון דורון לענין יו"ט שני שה"ג וכל בעלי התורה וכל האחרונים אוסרים, ואף מהרא"י כתב לאסור, וכך נתפשט בארצינו, והוא כתב להיתר והלך אחר הרוב אשר אין נראה לעינים. וכן בכמה מקומות לא ירד לעומק(ה) ההלכה לגודל המלאכה רבה שהיתה עליו, כאשר תמצא בחיבורי בכמה וכמה מקומות ובהגהותי על הטורים.

זאת ועוד אחרת לא היו לפניו ספרים מוגהים והעתיקם בטעות כאשר ימצאו בדפוס ולפעמים בנה יסוד על הטעות ההוא, על כן הוכרחתי להעלות על הספר דבריו באריכותם וגלגוליהם וצרופיהם במקום דאיכא למטעי, ולהוציא מלב התלמידים שלא יתלו עצמם בחיבוריו ולומר עלי באחרית הימים שלא ידעתי ממנו, על כן באתי לחזור למנהגי הראשון להאריך בכל דין ודין ולהביא כל חידושיו אף שלפעמים אין בהם צורך אלא כדי להיותו מצוי בספרו ולחוות דעתי גם אני. ועל כן חזרתי ותקנתי מסכת חולין שתלוי בו כללים גדולים בדת יהדותינו באריכות ובביאור יפה כל הלכות שחיטה ובדיקות הדין והמנהג, וכן באיסור והיתר, ובפ"ק דחולין תמצא נמי דיני דש"ץ, ובפרק כל הבשר תמצא כל דיני הלכות נטילת ידים, בכל מאי דצריך לן ולכל ישראל בגולה בכלל ובפרט. ועל כן הוכרחתי להאריך, ואם תקפה עלי משנתי ויארך הזמן לומר מתי קץ הפלאות וסיום הספר אחלה לאל שיחלימני ויחייני כפי רוב חסדיו שאזכה לחתום ולסיים ככל אשר יד ה' הטובה עלי, אם לא אחד המרבה ואחד הממעיט ס"ס אקוה ממנו יתקלס(ו) עילאה, והצור יודע מחשבות ובוחן תעלומות גלוי לפניו שדעתי לש"ש ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תורתך באהבה. רבון של עולם האר עיני בתורתך ודבקני במצוותיך ובהם תאזרני חיל אמן אמן סלה.

סליק ההקדמה שניה בס"ד

ים של שלמה

מסכת חולין

פרק ראשון – הכל שוחטין

א. דין דנשים האידנא אין שוחטות כלל אפילו מומחות וידועות, ועוד בארנו דאין להחזיק לנער
להיות שוחט עד שיהא בן י״ח שנה אם לא שהוא מומחה ומלומד וזהיר ביראת השם.

א. **הכל שוחטין**[1] **ושחיטתן כשרה חוץ מחרש שוטה וקטן שמא יקלקלו בשחיטתן, וכולן ששחטו ואחרים רואין אותן שחיטתן כשרה.** כתבו בעלי התוס׳[2] וכל השותין מימיהן[3] דאף נשים במשמע, והוכיחו בראיות מפ׳ כל הפסולים[4] דאף לכתחילה שוחטות, ולא כאותו חכם שכתב בהלכות ארץ ישראל[5] שלא ישחטו מפני שדעתן קלות כי הרבה חומרות כתב שלא כדין[6] ולא נהגו כן[7] וכ״פ הרמב״ם[8], אכן הכל בו[9] כתב: **והרי יצחק**[10] **כתב שנשים שוחטות לעצמן, משמע שאין שוחטות לאחרים,** עכ״ל, וכתב החכם לבית יוסף[11]: **ודבר תימה הוא מה חילוק יש בין שוחט לעצמו לשוחט לאחרים דכמו כן צריך הכשר לזה כמו לזה, ומ״ש ר״י לעצמן היינו לומר שהן לבדן שוחטות ואין צריך שיעמוד אחר על גבן,** ע״כ, ולא נהירא דלישנא לעצמן לא משמע הכי אלא כפשוטו דומיא דנשים מזמנות לעצמן[12], והיינו טעמא משום שאין נאמנות לאחרים[13], ומה שכותבים התוס׳ בריש פסחים[14] ובפ׳ כיצד מעברין[15]: ומה שהנשים נאמנות על השחיטה ועל הניקור וכו׳, משמע שפשוט להיתר אין פירושו שהן שוחטות אלא שנאמנות על השחיטה, פי׳ לומר שהוא שחוט כראוי או מנוקר[16], וכן פירוש נאמנות על בדיקת חמץ דהתם דמאן דס״ל כדברי הירושלמי[17] שהן עצלניות

---

[1] מתני׳ דף ב, א. [2] ד״ה הכל. [3] כ״כ הרמב״ם שחיטה פ״ד ה״ד, רשב״א תוה״ב ב״א ש״א דף ז, א, רא״ש סי׳ א, ר״ן דף א, א מדפה״ר, מרדכי סי׳ תקעא, סמ״ג עשה פג ועוד ראשונים. [4] זבחים דף לא, ב. [5] הלכות שחיטה לאלדד הדני לקוטי הלכות אות א. [6] כעי״ז כ׳ הרא״ש וז״ל: ואותו חכם שכתב הלכות א״י כתב חומרות מדעתו, עכ״ל. והמרדכי כ׳ וז״ל: וחומרא בעלמא כל אלו הדברים ולא נהגינן כותיה, עכ״ל. [7] אמנם הב״ח סי׳ א אות ב כ׳ דכבר נהגו ע״פ הלכות ארץ ישראל דנשים לא ישחטו. וכ״כ הרמ״א וז״ל: וכן המנהג שאין הנשים שוחטות, עכ״ל. ובביאור הגר״א אות א כ׳ ע״פ מש״כ התוס׳ בקידושין דף עו, ב דאין מניחין נשים לשחוט קדשים לכתחלה, וכ׳ הגר״א דה״ה בחולין משום פשיעותא. ועי׳ בסמוך דמסיק רבינו דהאידנא אין מניחין נשים לשחוט, אבל לא מטעמא דנוהגין כמש״כ בהלכות א״י. [8] שחיטה פ״ד הל׳ ד. [9] הל׳ שחיטה פ״ד. [10] סמ״ק בסי׳ קצז [ועי׳ ב״ח סי׳ א אות ב שהביא גירסא בדברי הסמ״ק דלא גריס לעצמן, וכ״כ הכנסת הגדולה סי׳ א הגהות ב״י אות ד]. [11] יו״ד סי׳ א. [12] ברכות דף מה, ב. והב״ח סי׳ א אות ב מוסיף דלפי׳ ב״י היה לו לומר שוחטות בינן לבין עצמן אבל שוחטות לעצמן משמע איפכא אבל לא לאחרים. [13] וכ״כ הדרישה סי׳ א אות ב דלאחרים אינם נאמנים כלל דחשודין על לפני עור לפי שדעתן קלות. והדמשק אליעזר ה, א חולק על דברי רבינו דפירוש לעצמן היינו דהיכי דבעצמן אוכלות יאכלו אף אחרים דאינן חשודות לאכול נבילות. והכנסת הגדולה הגהב״י אות ה כ׳ דלישנא דשוחטות לעצמן משמע יותר כדברי רבינו. והפרי חדש ס״ק א פי׳ דברי הכל בו דהטעם דנשים אינן נאמנות הוא מפני שהטבח הממונה לרבים צריך זריזות גדול, ולכן לעצמן שהוא דבר מועט יכולות ליזהר. [14] דף ד, ב ד״ה הימנוהו. [15] עירובין דף נט, א ד״ה ותחומין. [16] התבואות שור סי׳ א ס״ק יד הביא ראיה לדברי רבינו ממש״כ התוס׳ בגיטין דף ב, ב ד״ה עד אחד וז״ל: ומה שאנו סומכים על הנשים בשחיטה אע״ג דאינן יודעות הל׳ שחיטה כיון דבידן ללמוד לשחוט, עכ״ל, ואם איתא דמעשה בכל יום דנשים שוחטות מ״ש שהק׳ מנשים דאינן ידועות יותר מאנשים שאינן יודעים דהא אפי׳ בזמן הש״ס לאו רובא היו בקיאין, וע״כ דהתוס׳ נקטו נשים משום דכל הנשים אין שוחטות. [17] פסחים פ״א ה״א.

הקדמת

א אמר המחבר חיים בלא"א ר' בצלאל ז"ל ה"ה הנה גלוי וידוע לפני כל יודעי דת ודין שעיקר הוראה שדברו בו רז"ל אינו אלא באיסורי מאכלות שנקרא שמם איסור והיתר ובו החמירו חז"ל יותר ממה שהחמירו בכל שאר איסורין אפילו הם חמורים יותר · עד שמצינו בחכמי כל הדורות שהיו לפנינו שהיו חוששין מאוד לכל דבר המוקצה מחמת איסורי מאכלות והוסיפו תמיד טהרה ופרישה לאסור איסור על נפשם · ואותם החומרות הבאים באיסורי המאכלות אינם משום הרחקה בעלמא כשאר איסורי דרבנן רק הם מזיקים לנפש כמו גוף האיסור · כדרך שאנו רואים ג"כ לפעמים שנפשו של אדם קצה בשום מאכל שאפי' הוא מתוקן ומקובל טוב אם יאכלנו בעל כרחו יזיק לו כאלו היה דבר ארסיי · כך הדבר בהוראות איסור והיתר שהוא כמאכלו של אדם להכריחו שאין בכל דבר שלבו נוקף עליו לומר קבל דעתי שהוא רשאי ולא אתה ואכל זה לפי שהוא דבר זר מאוד שיטמא האדם את גופו באכילת איסור · כמו שהתפאר הנביא בעצמו הנה נפשי לא מטומאה ובשר טריפה ונבילה לא אכלתי וגו' שפי' אותו רז"ל (חולין דף ל"ז ע"ב) על הפרישות והטהרה יתירה שלקח הנביא בעצמו אף בדברים המותרים · וכן מה שאמרו רז"ל (שם דף ה' ע"ב) שאפילו בהמתם של צדיקי' אין הקב"ה מביא תקלה על ידם צדיקים עצמם לא כ"ש ופירשו התוס' דדוקא באסורי מאכלות אינו מביא תקלה לידם אבל בשאר איסורי' לא שהרי מצינו בר' ישמעאל שקרא והטה בשבת ׃

ב וכמו שלא יערב לו לאדם רק המאכל שיתקן לו הוא עצמו כפי אשר תאוה נפשו לאכול ואינו רוצה כלל להיות מצפה על שלחן חבירו ׃ כך לא יערב לו הוראות זולתו אא"כ יסכי' דעתו עליו וכ"ש שאינו רוצה להיות מצפה על ספרי המחברים האחרונים שאין דעתו סומך עליהם ולהיו' מצפה על שלחן ערוך שלהם ׃ ולזה מנעו הראשוני' מלחבר שום ספר מיוחד על דיני איסור והיתר לקבוע המנהג והלכה לרבי' מכל זה התימה ופלא מן הרב המופלא בדורו החסיד הגאון מה"רר משה איס"רלש ז"ל אשר חיבר ספר מיוחד על דיני איסור והיתר וקראו תורת חטאת ולא שת לבו לכל הדברים האלה שכתבתי · ובלתי ספק לא הי' נעלם ממנו ג"כ כי בעת שלמדנו יחד בישיבת הגאון המופל' מה"רר שכנא ז"ל ושמענו מפיו השערים מדורא אנחנו תלמידיו הפלפלנו בו

פעמים

פעמי' הרבה שיראה לחבר וללקט יחד כל דיני איסור והיתר בסדר נכון ואמר נואש לדברינו ואין ספק שאינו אלא מטעם שכתבתי :

ג. וכמו שיש מי שהוא אסטנס גדול ובקל הוא מואס בדבר ויש שהוא בעל נפש יפה ולא תתעב נפשו כי אם בדברי' המאוסי' ביותר כמו שאר"זל (שם דף ס"ד ע"ב) גבי ביצים מוזרות שבעל נפש יפה יאכלם · כך אנו רואים את הרב המחבר ז"ל שהי' בעל נפש יתירה עד כי במקומות הרבה דחק עצמו להעמיד את הדין לפי דעת הפוסקים הקדמוני' בלבד ואינו חושש כ"כ לחומרות האחרונים · ומקלו יגיד לו עוד לעשות סברות וטעמי' בכמה דברים אשר לע"ד אין לסמוך עליה להתירא כאשר אבאר אי"ה · וכל זה משום דכחו דהתירא הי' עדיף לי' עד. שנמצא בספר זה היתר בכמה דברי' שהוא חידוש בעיני העולם · אע"ג דאפשר שהי' היתר בימי הפוסקים הקדמונים · הנה בעצמך אם יעמוד עכשיו שום מורה ויתיר בשר עוף בחלב כמה הי' הדבר לתמהון אע"ג שלא הי' חידוש בדורות הראשונים אף כאן אע"ג דוודאי מש"ה אמת ותורתו אמת מ"מ אחר שכבר הוחזק אצלם הדבר לאיסור ומעולם לא ראו ולא שמעו מי שהתירו · דומה בעיניהם כאלו התיר להם ח"ו איסורא ויבואו הם להקל עוד יותר אף במקום שלא אמרו להקל · ולפי דעתי לא לחנם נזרקה בפי החכם החסיד המחבר ז"ל לקרא את שם הספר הזה תורת חטאת · אשר נשיא הדור כמוהו חטא בעט לשונו חטא קל לא לו רק לאשמת העם · שיאמרו האח מצאנו לנו מורה לדק כנפשינו וכרצוננו אשר פרק מעלינו עול המשא הגדולה אשר השתרג' ועלה על צווארינו · מן החומרות והפרישות יתירות שהעמיסו עלינו חכמי כל דור ודור עד היום הזה באיסורי מאכלות : כי עתה הרחיב לנו הרב המחבר ז"ל · ואין ספק שכוונת הרב החסיד ז"ל הי' רצוי' מאוד כאלו קיי' תורת חטא' בזמנו כמו שהתכלל בדברי הקדמתו · ואם אולי טעה הלא משגה הוא בידו כי איש כמוהו אשר תקפה עליו משנתו גם בדברים אחרים אשר המה יותר עמוקים מזה כמו שידוע לנו מספריו שחיבר והוציא לאור · על כן אפשר שתקטן בעיניו מעשה חיבור זה עד כי לפיו חורפי' לא דק · ולא עליו תלונותינו כי אם לאשמת העם כי המה יחטיאו וירשיעו מחשבתו הטהורה כמו שכתבתי לעיל · ואחשוב שזה דומה אל נחש הנחושת שעשה אדונינו משה על פי ה' לתועלת האדם הנשוך אשר

א ב 2 1 הביט

הקדמת

הביט אליו וחי . עם כל זאת אחר שטעו אחריו עמד חזקי' מלך יהודה
וכתת אותו ולא נמלך עליו תחילה . כי אין עצה בדבר שהוא כנגד ה'
וידע בברור שלא יסכימו עליו לפסול את מעשה אדונינו משה ואדרבה
ימחו בידו . ולבסוף הודו לו שיפה עשה שכתת אותו ושלא נמלך עליו
תחילה . כך מעשה ספר תורת חטאת אשר עשה מש"ה לעיני כל ישראל
לכבוד קונו ולתועלת הנמשך ממנו . עם כל זאת אחר שיש מכשלה
במקצת דבריו כאשר אבאר . ע"כ הקדמתי את עצמי להסיר המכשלה
הזאת מן העם . ולא נמלכתי בגאוני הארץ הם אלופי העיר הגדולה
לאלקי' ק"ק ורנקפורט היושבים ראשונה במלכות . הגם שעיקר המכשלה
הזאת מפני חילופי מנהגי בני אשכנז ממנהגי מדינת פולין כאשר אבאר .
ומי יוכל לברר לנו עיקר מנהג בני אשכנז כמוהם . כי הם ינוחו וישקטו
ת"ל על שמריהם שם החכמה שם הוועד מקדם קדמתיים . עם כל זאת
לא מלאני לבי להמליך בשום אדם . כי זחלתי ואירא פן אהי' כשחוק
בעיניהם לאמר כי נמלה שפלה כמוני יבא להשיב את הארי לאחר מותו .
ואני בער לא אדע ובינת אדם אין לי . אכן אחר שרואה אני שיש כאן קצת
חילול הש"י אמרתי אין חכמה ואין תבונה וגו' . וראיתי לקרות שם
אגרת הלז **מים חיים** כי זאת תורת חטאת להיו' עץ ארז ואזוב יחד
באגודה אחת וליתן עליהם מים חיים . והנה הארז בלבנון הוא הרב המחבר
ז"ל . ואני השפל הוא האזוב שבקיר . ובצירופם יחד נעשה תורת חטאת
כחקת התורה וכמשפטה וזה החלי לעשות בשם אלקי' חיים ומלך עולם :

ד ובראשון אדבר מן הספרי' שנתחברו בזמנינו זה . ואבאר
שהם מביאים עצלות בלימוד הספרים הקדמוני' וגם
בהם מתרשלים העול' עד שנמלאו' קרח מכאן ומכאן : ואבאר שכמעט אי
אפשר שלא יכשלו המחברים בלשונם ולכך אין לסמוך רק על הספרים
הקדמוני' : ואומר אע"פי שאמת ויציב כי עלינו לשבח לאדון הספר על
אשר הטיב לעשות ולזכות את הרבים בחיבור הזה . עם כל זאת לא אוכל
ג"כ להסתיר תחת לשוני ולהודיע כי רואה אני כי מתוך דבריו יצאו ג"כ
דברי' שאינם מתוקני' ויש בהם ג"כ קצת זילות' אל גאוני עולם חסידי
עליון מחברי הספרי' הקדמוני' אשר להם משפט הבכורה . וזה כי הרב
ז"ל כתב בהקדמת דבריו כי מה שהשערים מר"י מדורא היו רגילים ומצוים
ביד כל אדם עד הנה . הוא סי' למכשלה תחת ידם . אחר שלא יספיקו

דבריו

דבריו לכל דבר הוראה: גם הגהות שלו שנתקנו עליו הן הן קלקלתו כמו
שמבואר בדבריו: אלה הדברים דיבר מש"ה אל כל בני ישראל ופוסל בזה
דברי הראשונים ע"י שקראם מכשלה כאילו ח"ו נסראה ואבדה חכמת
הספרי' הראשוני' שדברו ג"כ בדיני איסור והיתר · ולפי דבריו זה צריכי'
אנו לומר ג"כ שכל הגאוני' וראשי הישיבות שהיו מעת שנתחברו השערי'
הנ"ל עד היום הזה לא הי' בהם מי שהרגיש במכשלה הזאת · או הרגישו
ולא הי' לאל ידם להסיר מכשלה זו מעט כמו שעשה הרב ז"ל רק כולם הי'
בעוכריו ע"י שהוסיפו הגהו' על הגהותיו והוסיפו בזה. מבוכה על
מבוכותיו לפי דבריו · גם כל עסק הלימו' שהי' לנו בשערי' ההם עד הנה
לפי דבריו היה ללא תורת אמת וגם לא להועיל וחלילה להאמין בזה: ולא
על הרב ז"ל לבד הוא תלונתינו · ב"א אף על הרב הגדול אשר בצלו נחיה
בגוי' הגאון מהרר"י קארו יצ"ו אשר הוא בעצמו ובכבודו מכריז תועלת
ספרו הגדול ואע"פי שאין זה ספק כי הגדיל לעשות מאד עם עמו לפרש
ולבאר ולהוסיף חידושי' מכל אשר היו לפניו ולעשות אזנים לתורה · כי
עתה יקוו כל מי התורה אל מקום אחד ותמלא הארץ דעה כמים לים
מכסים · עם כל זאת הוסיף ליטול לו עטרה לעצמו יותר מן הראוי לו
במה שכתב שאלמלא חיבורו היתה התורה נעשית כתורות הרבה אין
מספר לסבת רוב הספרים · ולכך ראה הוא לפסוק הלכה ולהכריע בין
הסברות כדי שיהא לנו תורה אחת ומשפט אחד: והי' שמתנשא על שאר
מחברי ספרים הקדמונים שהם עשו התורה חסירה ח"ו ולא הושלמה
רק ע"י חיבורו הגדול: והנה על פי הדברים האלה אנו רואים כי עד הנה
נוטה מאד אחר הספרים החדשים אשר מקרוב נדפסים ונעשי' לעשות
אותם עיקר יותר משאר ספרי הקדמונים כאדם כי הספרים החדשים
שקולים נגד כל הספרים כי בכלל דבריהם דברי כל הפוסקי' הקדמונים ·
על שקיימו וקבלו עליהם להחזיק בהם לבד: ויתר דברי כל הפוסקים
בעיניהם כבטול דמין ודומות לסרובות והנם למשא: · כי אחר שכבר
נשלמה התורה ע"י חיבורו הגדול של הקאר"ו יצ"ו · מעתה ראוי שלא יהא
עיקר הלימוד רק בספרו הגדול המשלים התורה ולא שנחזור להטריח
מחשבותינו בבנוי שאר הספרים · דא"כ תחזור התורה להיות נעשית
כתורות הרבה אין מספר ולא הועילה לנו תקנתו: ומטעם זה יאמרו נ"כ
שראוי שלא לחבר עוד שום פוסק אחר חתימת ספרו הגדול · ולא שום

חיבור

הקדמת

חיבור בדיני איסור והיתר אחר חיבור ספר ת״ח· כדברים האלה שמעתי פעמים הרבה כאלו חתום תורה בלימודים לבד ואבדה חכמ׳ ולכם· וכמו שטבע היצירה עושה עוד היום שפני כל האדם משונות זו מזו· כך יש להאמין שהחכמה נחלקת עדיין בלב כל אדם זו משונה מזו· ואין ספק אלא כי השלימי׳ הללו המחברים ז״ל לא דברו דברים אלו דרך גאוה ובוז קלילה· רק חשבו להטות אליהם את העם במתק דבריהם ולהקל מעליהם טורח הלימוד הקשה כדי להגדיל התורה ולהאדיר:

ה **אבל** לא הועילו דבריהם רק אירע להם כמו שאירע לחכמי הרפואות· כי הרופאים קדמונים לרוב בקיאתם בחכמה ההיא לא היו כותבין רק סגולת העשבים והשרשי׳· וידעו בטוב ליקח מהם במדה ובמשקל ובמנין ולתקן מהם רפואות לפי הזמן ולפי טבע החולה· אח״כ חשבו לפרסם החכמה ההיא מפני רוב הצורך אליה· והתחילו לכתוב בספר מלאכת רפואות עצמן· ועדיין לא כתבוהו רק ברמז ובלשון שאינו מובן לכל אדם· והתחילה או החכמה ההיא להתמעט· וחשבו אז כי אולי הסבה לפי שעדיין אינו מפורסמת כראוי· עד שהתחילו להדפיס כל עניני הרפואות בכל מקו׳ ובכל לשון עד שמצוי עכשיו לקנות כל אותן הספרים בדמי׳ מועטים· ולא הועילה להם תקנתם רק כל עוד שהוסיפו לפרסם החכמה ההיא היתה הולכת וחוסרת עד שכמעט שנשתכחה אותה החכמה לגמרי· כך אירע לחכמת התורה שכל עוד שהקילו הלימוד· הם הוסיפו עצלות לסמוך על הספרים המונחים בקרן זוית מאין פונה אליהם· והן עתה רבו עמי הארץ יותר ממה שהיו בימי הקדמונים:

ו **ומאחר** שלא עלתה בידם מחשבתם הטהורה· מי יתן אפוא כי החרים יחרישו ולחכמה ישגב להם· כי מי יבא במלאכי אלקי׳ הן הפוסקי׳ הקדמוני׳ ויהיה נקי· כמו שהרגיש ג״כ מחשבה זו הרב הגדול הקאר״ו יצ״ו· וכתב בהקדמת דבריו וז״ל מי הוא זה אשר מלאו לבו להכניס ראשו בין ההרים הגדולים הן הררי אל· להכריע ביניהם על פי טענות וראיות לסתור מה שבררו הם· או להכריע מה שלא הכריעו הם· הרי שהעלה מורא זו על ראשו· אכן מבואר כגלה שלא שמר בזה מוצ׳ שפתיו שהרי ברוב דבריו מכריע ופוסק וחולק עליהם· והם דומה לנער האומ׳ לזקן ונשוא פנים במחילה מכבודך מה שאני מדבר לפניך

לפניך אבל אתה מכזב· ואפילו הדרך הישר שלקח בעצמו הרב הגדול הקאה״ו יצ״ו דהיינו לילך אחר רוב דעות הפוסקים· גם בזה יש להרהר כמו שהשיב מהרי״ל בסי׳ קע״ה ע״ש· גם מי קבץ יחד כל מחברי הספרי׳ כי אולי הי׳ עוד מחברי ספרים בימים שלפנינו אלא שאין זכרון לראשונים או שנאבדו ספריהם· ואפילו במקום שלא דברו בו הקדמונים רק הוא הוציא דין חדש ע״י פלפולו· גם זה איננו נכון כמו שהשיב הר״כ סי׳ ע׳ כי פלפול שלנו איננו כדאי לסמוך עליו רק במקום שפשט מנהגו להתיר· והנה מחברי הספרים דומי׳ אל האומנים עושי מטבעות שאינם יכולין לעשות מלאכתם אא״כ יש להם קרקע אשר משם מוצא הכסף· אבל אם תם מוצא הכסף ההוא צריכים הם ליקח המטבעות הישנות ולעשות במקומם מטבעות חדשות גרועת ורעועות· שאין זה מלאכת מחשבת רק איבוד מטבעות הישנות הטובות· וכל עוד שיגרעו ויפחתו החדשות ישובחו הישנות· כך הגאונים מחברי הספרי׳ הראשוני׳ היו יושבים על מעיינות חכמת מרחבי ים התלמוד והי׳ להם לב נכון לחדש ממנו דיני׳ יום יום· ובזמנינו זה כבר נסתמו מעיינות החכמה ואע״פכ רוצים להודיע טבעם בעולם ע״י הספרים שחברו· עד שלפעמים אינם מחדשי׳ כלום רק מקצרים דברי הראשונים ואוסיפ׳ יחד במקום אחד כל דיעות הקדמונים ומסדרי׳ אותו בסדר הנכון בעיניהם· ולפעמים שימצאו ג״כ דבר טוב בדברי הקדמונים ומסתירי׳ אותו תחת לשונם ומזכירין אותו בסגנון אחר ואינן מזכירין אותו בשם אומרו· וכל זה כדי לקנות שם עד שיאמ׳ הרואה ראה זה דבר חידוש ואיננו כן שכבר הי׳ לעולמי׳ שלפנינו· והנה יש עוד דרך הישר לפני כל איש והוא שהרשות נתונה ביד כל אדם שירצה ללקט ולחבר יחד כל דבר חידוש שימצא בדברי הפוסקים הקדמוני׳ ולכתבם בסדר נכון· כדי שיעמוד לו כנגד השכחה המצוי׳ עכשיו מפני טרדת הזמן· ואין בזה שום קפידא לפי שאיננו אלא כמי שטורח לאסוף לו מטבעות ישנות הרבה ומסדר אותם ומניח׳ כל המטבע אל המטבע הדומה לה ואוצר אותם אליו להיות לו לסגולה· כך אדם זה מאסף אליו דברי חכמים הקדמונים אשר לא יערכם כל כסף וזהב· וזה לי ג״כ כמו ע״ז שנים שנתתי אל לבי גם אני ללקט כל דיני איסור והיתר מספרי הפוסקים א׳ הנה וא׳ הנה וסדרתי אותם בסדר נכון והיו לאחדים בידי בתכלית הקצו׳· הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי׳

והבחורים

הקדמת

והבחורים שהיו אז בביתי גנבו אותו ממני ועמדו והעתיקו אותו בסתר · וכאשר נודע לי לקחתי מידם אותו ההעתק באף ובחימה · כי לא חברתיו רק לי לעצמי להיות לי לעזר ולהועיל כנגד השכחה ולא שיסמוך עליו אדם אחר · גם השערי' שכתב בעל איסור והיתר הארוך לא כתבם רק לו לעצמו ולא שיהי' ספר מיוחד להורות ממנו רבים כמו שעשה הרב המחבר ז"ל גם אומרים העולם דלכך יש באיסור והיתר הארוך כמה מלות שלא כתבו רק בראשי תיבות להורות כי אע"ג שרחש לבו לומר דבר טוב עם כל זאת הסתיר תחת לשונו כל מה שהיה אפשר לו להסתיר · גם השערים שכתב ר"י מדורא לא כתבם רק לתלמידיו כמו שכתב בתחילת דבריו · ומה שהיה מקצר בהם אין הטעם כמו שכתב הרב ז"ל לפי שלא כתב רק הדברים שהיו מחודשים בעיניו או הדברים שהיו צריכין לבני דורו: שהרי מבואר בגלה שאינו כדבריו רק הטעם שלא רצה לגלות רק טפח ולכסות טפחיים ולהודיע כי לא על ספרו לבדו יחיה האדם כי אף על כל מוצא פי שאר הספרים יחיה האדם · ולכך ראו להוסיף תמיד הגהות על השערי' ההוא איש איש לפי שכלו יהולל · וזה היה בחינת בעל השערים וכוונת בעלי הגהותיו בלתי ספק · לא שיהא השערים ההוא למכשול והגהותיו לתקלה חלילה · רק לעולם הניחו ראשונים לאחרונים דבר שיוכלו להתגדר בו · ואין ספק אצלי שגם לראשונים היה לב לחבר ספרים מיוחדים הכוללים כל דיני איסור והיתר ולהסיר המכשלה · כמו שעשה הרב ז"ל ויותר ממנו · אבל לא חשבו זה להסרת המכשול רק לגורם מכשול כאשר בארתי · ואבאר עוד שלכך היו סומכים על ההגהות שכתבו להורות כיצד ינהגו · ואם לפעמים יבואו בהגהות ב' דברים המתנגדי' זה לזה ואי אפשר שיהיו שניהם ע"פ הלכה · זה הי' יותר טוב בעיניהם ממה שיכריעו בין ההרים הגדולים ושיבטלו דעת אחד מן הקדושים הראשונים ולכך ראו להניח שני הדעות לפני הרב המורה והוא יבחר כאשר יורו לו מן השמים · כי אליו נתנה התורה רשות להורות כי אין מכריחים את האד' לקבל דעתו כי דיני איסור והיתר אינו כשאר איסורי' כמו שכתבתי לעיל :

ז · וכל הדורש תורתה מעל ספרי המחברי' האחרונים לבד · דומה לעני שקיבל צדקה הרבה מעשירים הרבה מזה תבואה ומזה יין ומזה פירות ומזה בגדים ומזה מעות עד שקיבל לו די מחסורו · בא עני

אחר

אחר ורואה בידו כל המינין הללו שהשפיעו לו כל העשירים הללו וחשבו
יותר עשיר מכולם ומבקש ממנו פרנסתו · ושוטה זה אינו יודע כי לחמו
לחם עוני ואין לו רק מה שהשפיעו לו העשירים הללו · כך עיקר חכמת
בני זמנינו אינו רק מה שלוקטין מספרי הקדמונים מזה מעט ומזה מעט
והיו לאחדים בידו · ע"כ כל מבקש הוראה אל יהא לבו נכון סמוך ובטוח
לבד על דברי המחברים שבזמנינו וזה רק יראה לקבל תועלת הספרים
ההם להיות לו כמראה ג"כ על דעת הרב כי על כל פנים גם הוא גבר
בגוברין ואחר שעמד על כל חילוקי הדינים שיפלו בדין ההוא · עד
מהרה ירוץ דברו אל יש החכמה מן הפוסקים הקדמונים ולשאוב משם
מים בששון ממעיני הישועה ממקום ששאבו משם ג"כ המחברים השלימים
הללו · וזאת היתה ג"כ לפנים בישראל על כל דבר הוראה שיבא לפני
החכם אשר הגיע לגבורת ההוראה · דהיינו שיהיה בן מ' לבינה · אזי
יפתחו לפניו כל ספרי ההוראות ויהיו נקראים לפניו דברי האוסרין
ודברי המתירין והיה מעיין בהם באימה וביראה ברתת ובפחד · ואם
יהיה הדבר נוטה לאיסור מיד היה חושש להחמיר · ואם היה בו מנהג
ידוע להקל · היה נוטה ג"כ אחריו · וכן אם בידו היה מצרף כל חכמי
עירו והם נושאים ונותנים בדבר עד שהשוו דעתם יחד · ואם חזר' ובא'
הוראה זו מאתמול וכך וכך דינה רק כמשפט הוראה ראשונה יעשה גם
לשנייה להיות מתון בדבר משום דבשינוי מעט מתהפך הענין כמו
שכתבתי כבר · גם דעתו של אדם אינו שוה עליו בכל עת ובאולי לא היה
דעתו נוטה להורות בה כמו שהורה בה אתמול · ואין בזה שום השתנות
וזו חסרון לומר שנעשית התורה ע"י כב' תורות חלילה אדרבה כך דרכה
של תורה ואלו ואלו דברי אלקים חיים · ולפי זה נמצא כי לא יפה כיון הרב
"ל מה שנתן בספר כל ענייני הוראת איסור והיתר גלוי ומפורסם לכל
קורא בספר · ויותר מזה מה שהוסיף לתת בהם עוד סימנים קצרים
נתנם בדפוס · כי עתה ירהב הנער בזקן ועם הארץ בת"ח שיאמרו מה
י ולך אצל הוראותך הלא נייתי ספר תורת חטאת ונחזי' עד שהנערי'
עוללו בו · כמו שאירע מעשה בקהילתי בשנה שעברה שעמדתי איזה
ים חוץ לביתי · ובשובי לשלום הוגד לי איך שנער אחד טפש הורה
אלמנה אחת לתקן מאכל עדשים עם החומץ של יין בסעודה המפסקת ·
מר שראה כן בהלכות איך שמהרי"ל ז"ל נהג בו היתר בביתו · ולא ידע

ב א 1 2 ואם

הקדמת

ואגם כי מנהג פשוט הוא בין הנשים השאננות לנהוג איסור בחומץ של
יין ג' ימים קודם התענית · ויהיה מה שיהיה מי נתן לנער זה להיות
למורה צדק · אין זה רק לפי שחסירי דעת סבורים שכל מה שימצאו
כתוב בשם שום ספר כלנו חכמים בזה להורו' ממנו בלי שאלת שום חכם ·
כי הרב המחבר הוא יורה ע"י ספרו ולא ההדיוט הקורא בו · וזה אינן
כי לעולם צריך להוראת החכם עצמו אפי' בדבר הפשוט משום דבקל
משתנה הענין אם מפני השתנות הוראה עצמה אם מפני חילופי
המנהגים · והחכם הקובע עצמו על הוראה ידע שקולר ההוראה תלוי
בצווארו · ומסתמא הוא בקי בדינים וגם יודע כל חילופי
המנהגים :

ח והמכשלה הנאלה הזאת יצאה מתחת יד הרב ז"ל כשגגה · היוצאת מתחת יד השליט · כי לפחות היה לו
להטיל תנאי זה בספרו שלא יורה ממנו רק הראוי להורות כדרך שעשה
מהר"רי ווייל ז"ל בהלכות שחיטות ובדיקות שכתב בכמה דברים שצריך
שאלת חכם · וכל זה משום שנמצאים ביד כל אדם ויש לחוש יותר · כגון
שאמרו ז"ל קידוש החדש אינו מסור רק לבד"ה אבל חמץ לכל מסור כך ספר
זה צריך לתנאי זה לפי שהוא מצוי תחת יד הרבים · ואולי הרב המחבר
ז"ל לא היה צריך לתנאי זה במדינתו כי שם חדלו פרזון וכולם יושבים
בקהילות ויש לכל קהילה רב אחד שהוא להם למורה צדק ובלעדו לא
ירים איש את ראשו להורות במקומו · אבל בארצות אלו שרוב יושביה
יושבי ישוב ורחוקים מן הקהילות קרוב הדבר שיכשלו בו רבים · ע"כ צריך
ליזהר מאד שלא יורה ממנו רק הראוי להורות · והנה הרב כתב בהקדמת
דבריו שהיה מוכרח בחיבור הספר הזה · לפי שאם יפסק אדם אחר
הקאר"ו יצ"ו בדיני איסור והיתר יסתור כל המנהגים שנוהגים במדינתו ·
והנה מבואר נגלה שרוב דבריו אינו רק מה שקיצר מדברי בית יוסף
וממנו ראה הדרך שלקח הוא בעצמו בספרו הגדול · וכן עשה גם הוא
בדיני איסור והיתר ועל הרוב מביא דבריו לפסק הלכה · ובכלל ד' דין ו'
מצינו שתופש דברי הקאר"ו עיקר אפי' כנגד הרא"ש ז"ל ואינו חולק עמו
מפני חילופי מנהגי המדינות · רק במקומות מועטים מאד רק העיקר
מה שחולק עמו אינו אלא מסברת נפשו ומי שהתיר לו לחלוק על הקאר"ו
יצ"ו התיר ג"כ לאחר לחלוק על סברותיו ועל מנהגיו :

גם

ט גם עיקר השגתי איננו רק שאוכיח במקצת דבריו שסותרים
זה את זה ושהיה נעלם ממנו חילופי מנהגים של ב"י כמו
שהרב ז"ל היה מוכרח להודיע חילופי מנהגי בני מדינתו ממנהגי בני
תוגרה כמו כן הוא הכרח גדול להודיע חילופי מנהגי בני אשכנז ממנהגי
מדינת פולין שאם הרב לא רצה לבטל מנהגו מפני מנהג א"י כ"ש שאין
לבני אשכנז לבטל מנהגם מפני מנהג מדינת פולין וכן כתב בתשובת
מהרי"ל בסי' ק' בשם הרא"ש שאין לבטל מסורת אשכנז בשביל שאר
מדינות כי התורה ירושה להם לאשכנזים מזמן החרבן ואפי' אם היה
המסורת שקולין אין לבטל מסורת מדינה זו בשביל מסורת מדינה אחרת
אפי' באיסורי דרבנן וכ"ש באיסורי דאורייתא והנה הרב עצמו לא כתב
בהקדמת ספרו רק ממנהג בני מדינתו ולא זכר מנהג אשכנז כלל
ובהקדמת המגיה זכר בפירוש פולני"א רוסי"א פיה"ם מער"ין
והרחיב עוד את הגבול וכתב ובאולי בכל מקום אשר תשיג לשון אשכנז
בין היהודים הרי שמסתפק אם הדברים מגיעים ג"כ לבני אשכנז אם
לאו אכן המדפיס הוסיף ליה מדיליה והזכיר ג"כ אשכנז בפירש בדף
הראשון כי עיני הקונים לעולם ישוטטו תחילה בתחילת הספר ובזה
הרבה לו קונים מכל המדינות ואינו כן כמו שאבאר אי"ה ולהיות כי
מדינת פולין הוא ארץ מולדתי ונתגדלתי שם בין דרכי עיקרי ראשי
הישיבות שהיו אז באותה המדינה ובפרט בישיבת הגאון המופלא מהר"ר
שכנא ז"ל למדתי בזמן שלמד בו ג"כ הרב המחבר באופן שמנהגי ארץ
מולדתי עדיין חקוקה ומצויירת בלבי מנעורי דיקנות' וזה לי ג"כ כ"ו שנים
שעמדתי בג' קהלות קדושות ווירמיש ורידבורג ושואף הולך הייתי תמיד
גם כן בקרית מלך רב ק"ק פרנקפורט יע"א ותמיד דרשתי וחקרתי
ושאלתי היטב אחר מנהגי המדינה באופן שבם מנהג אשכנז איננו נעלם
ממני ' על כן באתי הלום בעזרת האל אשר לשמו הגדול אני נושא כוונת
לבי ורעיוני :

יוד ואתחיל ואומר כי התמיה נשגבה מאד מן הרב ז"ל מה
שקבע עצמו לבדו לקבוע הלכה ולעשו' מנהגים
חדשים בדיני איסור והיתר ואפי' חכמי בני דורו לא צירף עמו ' ואנו
רואים שאפי' חכמי משנה ותלמוד לא קבעו הלכה עד שנמנו וגמרו ואיך
נעלם ממנו הא דכתב בירושלמי פ' כל הידו"ל ר' יוחנן ור"ל תמן ולא

הקדמת

הוה מצרף לון עמיה אמרין חכים הוא דפרזולי חריפי' חד ומן צרפין עמי' אמר מה חמא רבי דמשגח עלן יומא דין א' לון ייתי עלי אם לא על כל מעשה ומעשה שהייתי מוציא אם לא שמעתי אותו מרבי להלכה כשערת ראשי ולמעשה ג"פ והך עובדא לא את' קומי ר' אלא תרין זמנין בגין כך צרפתכון עמי · אם כן החכם המחבר הזה גם כן אע"ג דוודאי דגם פרזולי' חריפי' מ"מ הגע בעצמך אם בכל דין ודין שכתב ראה הוא תחיל' הלכה למעשה ג"פ כי איני רואה שמנהגי' או מהלכה למעשה שראה וקיבל כי אם מעט מזעיר רק רובא דרובא אינו אלא מנהגים חדשים שמייסד הוא במה שכתב הכי נהוג ולא כתוב הכי נקטינן או הכי הילכתא · ונמצא לפי זה שלאחר עשרים או שלשים שנה יהיה רוב דברי הספר הזה מנהג קבוע · וכבר ידעתי שיש הפרש גדול בין דבר שהמנהג בו להיתר ובין דבר שאיפסק בו הילכתא להתיר · כי צריכים אנו לקרב עצמינו אל המנהג בכל יכולתינו אפי' בדבר שיש קצת להסתפק בו · כמו שכתב בירושלמי אם הלכה רופפת בידך הנח להם לישראל דאע"ג שאינם נביאים בני נביאים הם : אבל ההלכה אינה דמי' אל המנהג שאם באת להחמיר כדברי היחיד מי ימחה בידו · על כן אני אומר כי אפילו במקום שנקבל דברי הרב לא נקבלם רק בתורת הלכה לא בתורת המנהג · וכבר כתבתי לעיל דכחו דהיתירא היה עדיף ליה לרב המחבר ז"ל ולכך דחק עצמו למצוא טעם להיתירא ומצא לו שני טעמים · ואין דעתי נוחה בהם כלל כמו שאבאר :

יא הטעם הראשון הוא שמקיל בכמה מקומות משום הפסד מרובה או צורך גדול כמו שכתב בדברי הקדמתו :

וכבר כתב בתשובת מהרי"ל שעיקר טעמים הללו מפ"ק דנדה דף ו' ע"ב דאמר התם כדאי הוא רבי אליעזר לסמוך עליו בשעת הדחק ופריך מאי שעת הדחק · איכא דאמרי שעת בצורת · ואיכא דאמרי אפי' עובדא וחשו רבנן לפסידא דטהרות : הרי שלא חששו רק לשנת בצורת שהוא שעת הדחק להרבה בני אדם לא לאחד בלבד או בשביל הפסד קדשים אבל לא בשביל הפסד חולין · גם הטעם של כבוד אורחים כו' דלא שייך כ"כ עכשיו · כי רוב אורחים אינם ראוים לכבוד גם הבעל הבית אינו שמח כנגדם הלואי שלא יחרד בבואם לביתו · וכן מהרא"י ז"ל לא הקיל לקמן בכלל ו' דין ז' רק לצורך סעודת מצוה לא

בשביל

ואפ"כ יש לעשות לכתחלה, וכ"ת דוק לאידך גיסא מדכתב ודבר תימה כו' ונראה לפרש כו' רק דלא הל"ל רק או פתוחה באמצע ומכאן ומכאן פתוחה (צ"ל סתומה) והאי מכאן ומכאן אסתומה דבתר הכי קאי ולא אפתוחה דקמיה דההיא פתוחה באמצע איירי דהא לא הוה ק"ל רק על בקראה פתוחה ולא יתכן וזהו תירץ וזהו דקאי לפרש מילתא דרב כו' והא דקאמר בתר הכי ואע"ג כו' הוה יכול למימר בקושיא ויהיה פירוש הסתומה איך שיהיה ולא תלי הא בהא, וע"כ צ"ל דקודם פירוש זה ה"א דקאי לפרש מילתא דרב בהיפך פתוחה מראשה או כו' הוא דהוי פתוחה ויכול לכתוב אבל פתוחה מכאן ומכאן סתומה ואין לכתוב הטעם פתוחה לא יעשה סתומה כדלקמן, לכן הקשה דא"א שתקרא זה סתומה ותירצו וכ"ל כו' פתוחה באמצע ומכאן ומכאן סתומה. ומעתה אי אפשר לפרש דר"ל דאין לכתוב מטעם דהוי סתומה דא"כ הוי עיקר חסר מן הספר דהל"ל פתוחה מכאן ומכאן סתומה סתומה, דהא עדיין לא פירש מה ר"ל שיהא דינה של פרשה זו דסתומה דקאמר ר"ל שנכתבה השורה בכתב לכן הל"ל פעם שניה סתומה, אלא ע"כ ר"ל או וא"כ ש"מ דבא לפרש מילתיה דרב באופן אחר ממאי דס"ד מעיקרא וע"כ הקשו בסוף ואע"ג, ולפ"ז ש"מ דס"ד דסתומה תהא פסולה א"כ לפי מאי דמתרץ נעליה חד דרגא למישרים בדיעבד ומ"מ לכתחלה כפי עדיף בפתוחה יש להיות דלהכי קאמר רבא לפרש מילתא דרב משום דהוה ק"ל מאי קמ"ל בהאי ומאי ענייניה לכאן. בשלמא אי הוי הפירוש דמסיים באמצע השיטה ומסיים באמצע השיטה שתחתיה ניחא דקמ"ל דסתומה כי האי מודו כ"ע דיוצאים בה דמיקרי סתומה אף למ"ד בעינן סתומה ומיקרי פתוחה למ"ד בעינן פתוחות לפי מה דס"ד דהתוס' מטעם דלא גרע, אבל לפי מה דפירש הוא סתומות גמור א"כ הל"ל לעיל אחת סתומה, לכן ע"כ צ"ל דבא לפרש מילתא דרב דר"ל אף פתוחות. ואי איכא למידק מתוס' מהא איכא למידק דכתבו וז"ל אע"ג דבעלמא מיקרי סתומה כה"ג ר"ל א"כ ה"ל למיפסל משום פתוחה לא יעשה סתומה ומשני לא חיישינן גבי מזוזה כיון דטעם משום דאין זה מקומו כו' כלומר שאין הפתוחה במזוזה משום צורת הפתח אלא משום דאין זה מקומו אין פוסל ומדס"ד למיפסל ש"מ דס"ל מצוה מן המובחר וזה אי אפשר מדכתב הרא"ש דפסק רב כמ"ד אף פתוחה ש"מ דס"ל דהתוס' ס"ל מצוה בסתומות, וכדי לתרץ נאמר דה"ק אע"ג דס"ל גם תפילין מצוה בפתוחה וכה"ג מיקרי סתומה ופסלינן וא"כ במזוזה לא ה"ל למעבד סתומה לכתחלה וזה אמרו ואע"ג דבעלמא מיקרי סתומה כה"ג בפרשה זו עצמה. ומשני לא חיישינן גבי מזוזה דכיון דטעמא דצריך למעבד פתוחות הוא משום דאין זה מקומו ובלאו הכי הוה אסרינן וגבי תפילין דוקא גזרינן למעבד פתוחה כיון דליכא קפידא אכו אחריני, משא"כ במזוזה. והשתא א"ש מדויק דאמר לא חיישינן גבי מזוזה דלא הל"ל גבי מזוזה רק לא חיישינן הכא דהא במזוזה קיימינן אלא לדקדק גבי מזוזה הוא דלא חיישינן אבל גבי תפילין חיישינן ש"מ דבתפילין מצוה בפתוחות. יש לדחות דהתוס' אליבא דר"ת כתבו הכי דלדידיה פרשת והיה כתובה קודם שמע בשל יד על קלף אחד וכן מנהיגין בבתים בשל ראש מעתה נתבטלה הסתומה דמסוף שמע המורה על והיה דלהוי סתומה ומאחר דקודמת לה ועוד דהפתוחות דבסוף והיה כי יביאך מורה עליה דלהוי סתומה, לכן ע"כ צ"ל דס"ל דיש לעשות פתוחות אבל לדידן דס"ל כרש"י לא וק"ל. ומה שכתב וז"ל שידוע שכל האשכנזים נמשכים אחר התוספות עכ"ל, אמת שכתב מהר"ם מרוטנבורג ז"ל שדרכו היה לפסוק כהרי"ף ז"ל היכא דלא פליגי עליה התוס' מכלל דיש לפסוק כתוספות והיינו מטעם דאינהו הוו בקיאים בספרים יותר מכל אדם אשר על פני האדמה וכיון דפליגי עליו ודאי טעמא רבה אית להו. ומינה דהלכה כהפוסקים כהרא"ש והמרדכי ודומיהם דהוו בתרייהו טובא כדפליגי עלייהו דמ"מ הלכה כבתרא דהוא חזא טעמא דקמא ואפ"ה פליג ש"מ ידע דלית בה ממשא אבל קמא דלמא אי הוה שמע טעמא דבתרא הוה הדר ביה, ע"כ יש לפסוק כתוספות היכא דלא פליגי פוסקים עלייהו, אמנם היכא דפליגי (פוסקים בתראי כהרא"ש והמרדכי עלייהו) הלכה כוותייהו. וכן קבלתי הלכה למעשה מאדוני מורי אבי הגאון רבן ומאורן של כל בני הגולה מהר"ר שלום המכונה שכנ"ו זקז"ל ה"ה הכ"מ אשר העמיד תלמידים הרבה מסוף העולם ועד סופו מפיו חיים ומימיו שותים. וחי נפשי עולמים דזמנין סגיאין בקשתי עד הרבה לומדים ממנו שיעשה פוסק ותשובתו היתה מחמת רוב חסידותו וענותנותו אשר היה עניו יותר מכל האדם אשר על פני האדמה. ואמר יודע אני דשוב לא יפסקו כ"א כאשר הכתוב מטעם דהלכה כבתרא, ואין רצוני שיסמכו העולם עלי, ר"ל כגון היכא דאיכא פלוגתא ביני רבוותא והוא יכריע או לפעמים יחלוק ואין לדיין כי אם מה שעיניו רואות, לכן יעשה כל אחד כפי הוראת שעה כאשר עם לבבו. ומה"ט לא עשה נמי רבו הגאון מהרי"ף שום ספר גם שום תשובה שלחו למרחוק לא העתיקו בביתם אלו הגאונים מה"ט אף כי היה נחשב בעיניהם כיוהרא:

ואשוב למה שהייתי בו ואומר דיותר תימה לי על מהר"י שולין הא דכתב וז"ל מיהו אנן לדידן כו' ועוד שנהגו בכל דיני ה"ת נמשכים אחר הרמב"ם והנאי הרבה מה שכתב ב"י משם הרד"א הכהן הסופר שרב אחד פסל כל התפילין שהיו עשויים על דעת הרא"ש כיון שהם"ת עשויים ע"ד הרמב"ם כו' דהאי התם כיון דבס"ת הסתומות מתחילות באמצע שיטה אם יתחיל הפרשה של תפילין ג"כ באמצע שיטה יהיו סתומות לדעת הרא"ש דהא צריך למיעבדינהו על הגמן שהם בספר תורה שהפתוחות מתחילין בריש שיטה משא"כ בפרשת והיה אע"פ שבספר תורה הוא סתומה לא הוה פסל הרב הנ"ל מאחר שאין כמוכות בס"ת וכדכתב מהר"י שולין בריש דבריו וז"ל, אלא הוקשה לו לרב על ענין אחד שהיו משתדלין לעשות תפילין בלסה שיהיו כשרים בין להרמב"ם בין להרא"ש והיו מסיימים פרשת קדש ופרשת והיה כי יביאך באמצע שיטה ומתחילין שוב בראש שיטה ופרשת שמע היו מסיימין בסוף שיטה ומתחילין שוב והיה אם שמוע באמצע שיטה כו' והוי סומכין בכשרות פרשה האחרונה דהיא כפתוחה לדעת הרא"ש כו' ובודאי דסתומה שעשאה פתוחה שייך לאכשורי משום דאין סמוכה לה בתורה כו' עכ"ל. ר"ל כיון דלהרמב"ם הויא סתומה יכול לכתוב כן לכתחלה אע"ג דלהרא"ש הוי פתוחה יש לסמוך על שאינן סמוכות בתורה, ומינה דיכול לכתחלה לעשות פתוחה כשמשתדל לעשות תפילין שיהיו כשרים אליבא דכ"ע, א"כ למה נתרעם על ספרי דידן דמסיימין שמע בסוף הדף באמצע שיטה ומתחילין והיה בריש הדף בריש שיטה דלמא משתדלים לעשות תפילין שיהיו כשרים בין לבעל העיטור ובין להרמב"ם ובין להרא"ש דהיא פתוחה לדעת בעל העיטור שכתב לעשותן פתוחות, ואפשר ס"ל כהרמב"ם דכשמתחיל באמצע שיטה הויא סתומה ולהרמב"ם והרא"ש נמי כשרים משום דאין סמוכה לה, ולענ"ד נראה מאחר דכתב בעל העיטור ז"ל שכל ארבע פרשיות שבתפילין יעשה פתוחות ואין הרא"ש ובנו והמרדכי מביאין דבריו לחלוק עליו ולמימר דלא כבעל העיטור דכתב ה' כדרכה ש"מ דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי עליה הרמב"ם והרא"ש ובנו והמרדכי ז"ל והא דכתבו וז"ל וצריך ליזהר בפרשיות שלא יעשה מסתומה פתוחה או מפתוחה סתומה פסולה, ושלש פרשיות הראשונות כולם פתוחות ופרשה אחרונה שהיא והיה אם שמוע סתומה עכ"ל, ר"ל כשהם כתובים

שכתב לעיל שאותו היהודי הגיד לו שהרג ומצאוהו מת אחר הטביעה אצל הי"ו שעל גבי המים וכן הגיד לו הנכרי כנ"ל. ואע"ג שפסק הרי"ף שאם מעיד עד אחד שנפל למים שאין להם סוף אין משיאין אותה עד שיעיד העד אני ראיתיו מיד שהועלה מן המים ואשתמודע לי דאיהו פלניא כדאיתא בפרק האשה שלום בעובדא דההוא גברא דטבע בדגלת וכו'. והטור א"ה הוסיף וכתב והכירוהו ע"י סימנים שהיו לו בגופו אבל ע"י טביעת עין אינו נאמן. והרמב"ם כתב דבעינן שיאמר מת וקברתיו וכן במלחמה. וטעמא דאיכא מפרשים הבעיא דעד אחד במלחמה בעינן דגם בעד אחד איפשיט דאמר בדדמי ואמרינן התם דמים כמלחמה דמיין. הא מסיק הרא"ש ז"ל ונראה דהא דבעינן אסקוהו קמן וחזינהו לאלתר היינו לאותן שראו הטביעה דהנהו הוא דאמרי בדדמי דכיון שראו הטביעה בדבר מועט יאמרו שאלו הם. אבל מי שלא ראה הטביעה ומצאו שמת ואומר שמכירו בטביעת עין לחודיה נאמן וכו'. ובסוף דבריו כתב ומנהג האידנא להתיר נשי אנשים שטבעו ע"י הכרה בטביעת עין בלא סימנים. וכתב עוד ואפשר דמיירי הכא שאין גופו שלם וכו' ע"ש וכן הן דברי התוספות גם וכן פסק הטור א"ה סימן י"ז וכן משמע מדברי בעל התרומה. הדשן דהוא בהרא"ש שתופס דברי התוספות והרא"ש הנ"ל לעיקר וכן בכתביו סימן רל"ג. וא"כ בנדון דידן שהעיד השר יצחק בר מרדכי שמצאוהו לאחר טביעה שמת אצל הי"ו שעל גבי המים ולא נראה מתוך לשון העדות שאותן שראו הטביעה מצאוהו מת אצל הי"ו כי אם אחרים מצאוהו. וגם נראה שמן הדין אין להתיר ולהחמיר ולומר שמא אותן שראו הטביעה מצאוהו ולא אחרים כמו שאין אנו תולין להחמיר כשנמצא אחד שמת דשמא הוא לאחר ג' ימים כמו שכתבו התוספות פרק האשה שלום. וכי תימא בנדון דידן שהועלה מן המים יש לחוש טפי שמא לאחר ששהה ביבשה מצאוהו ואיתא בגמרא דאי אשתהי מתפח תפח וכיוצא בזה השיב הר"ן בתשובה שנשאל על מימ"ין מאלי"קי שהיה בספינה שנטרפה ואח"כ מצאו נכרים על שפת הים והכירו וכו' והשיב וז"ל כיון שלא היה דחזי' בשעתיה אין להתיר אשה זו ואפי' לפי מה שכתבו התוס' על מתניתין דאין מעידין אלא עד ג' ימים דיכול להיות דהיכי דאין ידוע מתי נהרג אין תולין אלא בתוך ג' ימים. מסתברא לי שאין ענין לנדון זה דכיון שאין שיעורו כ"א שעה אחת אין לתלות ולומר שתוך אותה שעה שנפלה ראוהו שיותר מצוי שהיה יותר משעה אחת עכ"ל. ואע"ג שמדברי הטור משמע דאחרים שלא ראו הטביעה מעידין עליו אפילו אחר ששהה שהרי כתב בהדיא אבל אחר שלא ראה הטביעה נאמן אפי' לא ראוהו מיד אחר שהועלה עכ"ל. ולפי דבריו צריך לומר הא דאיתא בגמרא דמיא מצמת צמתי והני מילי דכי אסקיה חזיה בשעתיה אבל אישתהי תפח מתפח לא איירי אלא באותן שראו הטביעה. לא משמע כן מדברי התשובה זו של הר"ן שבלשונו משמע שאותו נכרי שהכירו מימ"ין מאלי"קי על שפת הים לא היה אצל הטביעה ואעפ"כ פסק להחמיר וגם מתשובות שיטה הלכה כן הוא. דכיון דהיכי דאשתהי אמרי' דמתפח תפח ואין צורתו ניכרת. אין סברא לחלק בין אותן שראו הטביעה ובין אותן שלא ראו הטביעה. מ"מ בנדון דידן מובן לי שהענין הוא שהי"ו הוא על גבי המים ובא המת לצף על פני המים וכשהגיע אל הי"ו נח שם ומצאוהו שם מת ועדיין היה במים ולא הועלה ליבשה וא"כ הוא היה בעדות זה לבד כדאי להתירה. ע"כ אסו' בא"ה כן הוא האשה הנ"ל לא תצא מהתירא הראשון ובטוח אנכי שיסכימו לדברי גדולי ההוראה. אבל אם הענין היה באופן אחר ממה שמובן לי אזי צריך עיון גדול למצא לה צד היתר. ועל כל פנים ראוי לחקור ולדרוש מאותן האנשים שבאו עתה ממדינת וואלאכי"י אם שמעו מענין זה דבר מה כדי לבטל הקול שהוציאו האנשים הנזכרים. כה דברי הכותב וחותם למעלה כ"ה מאיר בן מהר"ר גדלי"ה ז"ל ה"ס

חתן המל"ך הגאון מהרר"ן ה"ן ז"ל ה"ס :

שאלה קלה

למרבה המשרה ולשלום אין קץ לאסו' ומיודעיי אנשי שלומי ובריתי האלופים ראשי ומנהיגי ק"ק לוקא"ב יצ"ו כל אחד לפי רום מעלתו. ומהם בראשם האלוף המעלה. בשם ותהלה. ראש גולה. ור"מ כ"י מחותני מהר"ר יעקב יצ"ו. ולכל המשתתפים בצל מעלתם שלום. הגיע לידי מבית דיניכם היפה. שאלה זה נוסחה :

ילמדינו רבינו בענין שטר עיסקא. ראובן שנתן מנה לשמעון ולוי להתעסק בהם שנה תמימה לחצי ריוח והפסד ונתן להם שטר עיסקא נעשה כתיקון חז"ל ובהיתר כדת וכהלכה שיקבלו המנה וילכו לקרוב ולרחוק לאסוף ולקנות הסחורה. אך בתנאי זה נעשה השותפות שהמה הברירה ביד המקבלים לתת שליש ריוח והפסד לנותן כל זמן משך השותפות. או שיתנו לראובן הנותן שלשים זהו' בעד חלק הריוח שיגיע לו. בבואם עם הסחורה לביתם בפעם הראשון אם יראה בעיניהם שיעלה ריוח לחלק ראובן יותר מזה. ואז יהיה ראובן הנותן מסולק מהשותפות ואין לו עוד חלק בו וכל מה שיעלה ריוח אחר כך יהיה הכל למקבלים שמעון ולוי לבדם. ועל זה השליטו שטרי חובות מקויימות ליתר שהמתין עד בואם עם הסחורה ויהי היום בבואם עם הסחורה היה נראה בעיני המקבלים שיעלה ריוח יותר ויותר משלשים זהו' לחלק הנותן. ועמדו לפני הבוררים שבידם. וסילקו את ראובן הנותן מן השותפות ולקחו להם לעצמם הסחורה שהביאו. ותקפו המנה בהקפה וכן הל' זהו' מיד הנותן ונתנו לו שטר חוב מקויים לשלם לו סך הנ"ל לזמן הפרעון המוגבל בשטר חוב הנ"ל ועתה בהתקרב זמן הפרעון טען אחד מן השותפים שלא היה ריוח באותה סחורה שהביאו. אדרבא היה בה הפסד מה. וראובן הנותן השיב מה לי ולכם מאחר שכבר קניתם ממני הסחורה שהיתה שלי על אחריותי כל זמן היותם בדרך עד בואם וקניתם אותה ממני בקנין גמור וסילקתם אותי מהשותפות ונתתם לי שטר חוב ח"י מקויימת בכל תוקף ועוז ונאמנות כנהוג. עתה בזמנו אין לכם עוד דין ודברים עמו. עכ"ל טורף השאלה. ויתר הדברים שהאריכו הבעלי דינים בטענותיהם וראיותיהם מספרי השלחן ערוך והלבושים אין לי בהן להאריך כי אין מדרכי להעמיד שום יסוד ובנין של פסק דין על ספרים כאלו שהם כראשי פרקים ואינם מוכיחים ורבים נכשלים בדבריהם להתיר את האסור או לזכות את החייב. או בהפוך בע"וה. אך אשיב בקצרה לאפס הפנאי ולא אאריך בראיות מדברי הגמר' והפוסקים הראשונים והאחרונים כהרגילו לעשות בכל התשובות שאני משיב לשואלי דבר כי נראה בעיני דברי שאלתכם דברים פשוטים ואין צריכים לפנים. על כן אשיב למעלתכם בקוצר מופלג :

תשובה מה שטען אחד מהמקבלים שלא היה ריוח באותה סחורה אלא אדרבא הפסד מה וכו'. אין ממש באותה טענה. ואם יעלה על לב לדמותו לדין שכתב בעל התרומות שער מ"ב סימן ו' והביאו הטור ח"מ סימן פ"א וז"ל המתעסק בשל חבירו והתנו לו ריוח בכל שנה ולסוף טען כי לא היה שם ריוח ורוצה לחשוב מה שנתן לו בשביל קרן דפליגי ביה בעל העיטור והראב"ד כאשר מבואר הכל שם באריכות. הלא לא מבעיא לסברת בעל העיטור שכתב שאם נתן לו הריוח לפני עדים ואמרו העדים שמה שנתן לו נתן לו לשם ריוח. או שמודה לו בעצמו דכי נתן לו בשם רווחא נתן לו דלאו כל כמיניה למחשב ליה השתא לשם קרנא וגבי טלית אע"ג דלא אמר אתם עדי כמבואר שם. פשיט' דבנדון דידן נמי מאחר שכבר נתנו לו שטר חוב על הקרן והריוח. פשיטא שכבר הוא מסולק מהם ומחוייבים המקבלים לשלם להנותן שטר חובו בלי שום פקפוק. אלא אפילו לסברת הראב"ד שכתב שאם נתן הריוח בפני עדים ואמר אתם עדי אינו יכול לחזור אבל אם לא אמר אתם עדי בין שאמר לשם ריוח בין שאמר סתם ישבע עכשיו שלא היה בו ריוח וכל מה שנתן לשם ריוח יעלה לו לשם קרן עכ"ל. אין זה ענין לנדון דידן דטעמו של הראב"ד הוא משום שיכול לומר מה שאמרתי לך בשעת הנתינה שאני נותן לך בשם ריוח משטה הייתי בך ולכך אם אמר לו אתם עדי אין יכול לחזור בו דכל מקום שמודה בפני עדים ואומר אתם עדי אינו יכול לטעון משטה הייתי בך אבל אם לא אמר אתם עדי יכול לומר משטה הייתי בך וישבע עכשיו שלא היה ריוח וכל מה שנתן לשם ריוח יעלה לשם קרן. וטעמו של בעל העיטור דפליג עליה משום דס"ל דאפילו לא אמר אתם עדי לא שייך בזה לומר משטה הייתי בך מאחר שכבר נתן לו לשם ריוח וכמבואר שם בדברי בעל התרומות וכתב על זה דכוותי' האומר לחבירו מנה לך בידי והילך מהם חמשים ולא אמר אתם עדי יכול לומר משטה הייתי בך לענין החמשים שעדיין לא נתן אבל מה שנתן נתן עכ"ל. (ביאור וטעם מחלוקת דבעל העיטור והראב"ד בדין המתעסק בשל חבירו ע"מ שיתן לו ריוח ולבסוף טען שלא היה לו שום ריוח) והראב"ד ס"ל דכיון דחייב לו על כל פנים הקרן ואומר מה שנתתי לך נתתי על שאני חייב לך באמת. אבל מה שאמרתי לך שהוא ריוח בזה משטה הייתי בך. שהריוח הוא דוגמת הל' זהו' שלא נתן לו עדין שיכול לומר משטה הייתי בך. הכי נמי הכא שלא היה חייב אלא

שאמר

ג) בית חדש. זאת לפנים נדפסו שו״ת
להרב בית חדש כידוע. ושוב נדפסו
ו״ת גאוני בתראי ויש בהם כמה תשובות
הגאון בעל בית חדש. ומחדש נדפסו תשו׳
ית חדש חדשות בפולין בעיר קארעץ
שנת תקמ״ה ויש בקובץ זה כמה וכמה
שו׳ מגאוני זמנו ומבניו ותתנו זכרם
ברכה.

ד) בית חדש על הטורים. (עיין מ׳ יואל
אב״ד בק״ק קראקא בח״א).

נה) בית יד. חבור מהרב המאירי בדיני
נטילת ידים ראיתיו כ״י.

נו) בית יהודה. שיטות מהגאון מה׳ יהודה
בן ניסן אבד״ק קאליש.

נז) בית יהודה. שו״ת בסדר ד׳ טורים
להרב מהר״י עייאש אב״ד ור״מ בק״ק
לגזאייר. תלמיד הרב מהר״ש צרור הרב
מחבר פרי צדיק. והי׳ שקדן גדול בתורה
נראה מרוב ספריו שנדפסו ואשר יש לו
כ״י. ובסוף ימיו זכה לבוא לעה״ק
רושלים ת״ו והיתה מנוחתו כבוד זלה״ה.

נח) בית ה׳. חיבור גדול חיבר הרב
המקובל מהר״ש בן אלקבץ בחכמת
אמת. כמ״ש בס׳ שרש ישי פי׳ רות
במקומות אחרים.

נט) בית יוסף למרן ז״ל. ראיתי בית יוסף
א״ח שנדפס שנת ש״י.

והשם הזה נאמר לו ע״י המגיד ההוא אמו
קרא תבורך בית יוסף או ש״ע ע״ש בס׳ המגיד.

ודע שקבלתי מאדם גדול בחכמה ויראה שקיבל
רב גדול שיקבל מזקנים שנתגלה בדור מרן ז״ל
שהיו הרמ״ק והאר״י וכל קדושים עמהם סיעת״א
שמיא, שישראל לפי הדור היו צריכים לספר זה
שיקבץ כל הדינים ויגלה שרשיהם לאסוקי
שמעתתא אליבא דהילכתא, ובאותו הדור היו
נמצאים שלשה רבנים ראוים לזה, והם הרב מהר״ו
יוסף טאיטצק והרב מרן והרב מהריב״ל וכל אחו
מהם היה ראוי למלאכה זו. והסכימו מן השמינ
ותנתן דת ע״י מרן הקדוש מפני ענותנותו היתרו
וכאשר נראה מספריו הקדושי׳ החוש״ה אל העי״ן
וכמ״ש בח״א (עיין מ׳ יוסף קארו) משם הרו
מהר״א אלפנדארי בקונטרס עיגונא דף כ״ט שכתו
דאין דרך מרן לספר בגנות מי שפוסק דלא כוותיו
ומשנתו היתה משנת חסידים. ואשר שינה מדח
בא״ה סימן י״ז על תשובת הר״א מרודין ז״ל הוכו
משום מעשה שהיה שהתיר הרב המבי״ט ח״א סימ
קפ״ו ובסימן קפ״ז כתב שמהר״ר יוסף עמד ל
מנגד, ולבי אומר לי שהוא רבינו בית יוסף עכ״
הרב מהר״א אלפנדארי. ואני בעניי כתבתי שם דאי
צורך לדברים שבלב שהרי מפורש באורך בתשובו
מרן בדיני מים שאין להם סוף שם נקבצו הרב
תשובות לדבר ממרן על הרב המבי״ט ותשובו
גדולי הדור ע״ש.

ואחר זמן רב ראיתי שהרב מהר״א אלפנדאו
הנז׳ לא היו בידו תשובות מרן כמ״ש בקונטרס הנ
דף ק״ד ע״ש אמטו להכי רחש לבו ונכתב בספו
ואין להקשות מספר שאינו מצוי אצלו.

ודע שקבלתי מזקני תורה ויראה ששמעו מפ
קדוש הרב הגדול עיר וקדיש מהר״ח אבאלועפי
שקבלה בידו שעל כלל מרן בפסק הלכה ללכ
אחרי שלשה עמודי בית ישראל הרי״ף והרמב״
והרא״ש וכו׳ הסכימו קרוב למאתים רבנים בדור
וכך היה מרגלא בפומיה דהרב הנז׳ כי כל שיעש
כפסק מרן הנה הוא עושה כמאתים רבנים.

ועוד שמעתי שכאשר יצא לאור ס׳ בית יוס
אמר הרב מהריב״ל שם זה ממעט הבקיאות וגז
על תלמידיו שלא ילמדו בו, והם היו לומדים לפנ
ס׳ הטורים והוא היה אומר מקור נפתח לכל ד
מהש״ס ומאז הימים לא אירע שנעלם מהר
מהריב״ל שום מקור דין ברוב בקיאותו. ואד
הגזרה הנזכרת יום אחד למדו דין אחד והרב ל
מצא ידיו ורגליו בבית המדרש ונעלם ממ
הבקיאות וטרח בחפוש אחר חפוש פשפש ול
מצא. אז אמר הרב מהריב״ל נראה שמן השמי
רוצים שס׳ בית יוסף יתפשט בעולם לכו חז

אוצר החכמה 13957

אוצר החכמה 13957

קושיא יסורים דאיך אזלינן ר רוב לי אם היו ומעים דעת מיעוט היו זוזרים בהם

אבל עם כל זה אין דעתי נוחה בכל הסברות, כי לפ"ז אף באסורים ובפרט באיסור תורה כרת ומיתת ב"ד איך אזלינן בתר רוב פוסקים, ובספק קדושין דיש בהן ספק א"א וח"ו רבים ממזרים בישראל אנו אזלינן בתר רוב פוסקים וזאת חקת התורה, ולמה לא נאמר ג"כ כהנ"ל אולי שמעו המרובים דעת המיעוט חזרו בו או אולי אינו הרוב כי רבו החולקים רק נחנו לא נדע כמש"ל, ואם לא חששו לדברים כאלה באיסורים החמורים הנוגעים לנפשות וחיי עולם איך נחוש לענין ממון לדברים כאלה ונזוז מהכלל אשר נמסר לנו אחרי רבים להטות, ואילו היה הדין מפורש בספרים מרובים קדמונים החרשתי ובטלתי דעתי נגד דעתם ואף כי אצעק ואשוע לית דמשגיח בי, אך אין לזה ראיה כלל מספרי קדמונים רק מהר"ן לב ומהר"א ששון סמכו יסודותם על קבלת הרא"ש מרבו מהר"ס דבמקום ספיקא ומחלוקת הפוסקים לפסוק מבלי להוציא מיד מוחזק, ופירשו הם דכוונתו אפי' מיעוט נגד מרובים דאל"כ א"צ לקבלתו. אבל באמת זה אינו דכבר כתב הש"ך לעיל [סימן נ"ד] דאין לפירוש זה יסוד כלל בדברי הרא"ש ומהר"ס והוא פי' בו פירוש אחר ועיין מש"ל סי' נ"ד ל"ה בכוונת דברי הרא"ש ומהר"ס, ועל כל פנים כוונתם אינו, וא"כ אין להם יתד לתלות בו וממש כשל עוזר ונפל עזור.

ומ"ש ראיה מן מהרי"ק [שורש קמ"ט והו"ד בת"כ אות ע"ב] דכתב דאין לומר קים ליה כנגד היחיד במקום שרבים מחכמי ישראל חולקים עליו, משמע דוקא יחיד אבל שנים ושלשה לא, אין מזו ראיה כלל כי לא נחית מהרי"ק שם בגוף טענת קים ליה רק לדחות דברי הטועה דאמר במילתא דאיסורא ג"כ יכול לומר קים ליה, וע"ז אמר מהרי"ק דליתא דאפילו יהבינן ליה כל טעותא הא בכה"ג ביחיד במקום שכל חכמי ישראל חולקים לא מצי למימר קים ליה, ולרווחא דמילתא כתב כן לסכור פה כל דובר שקר ועול בתורתנו, אבל ודאי דיחיד דקאמר מהרי"ק לאו דוקא ה"ה יותר. והגע עצמך הא שם איירי בטלית בת ה' כנפות אי חייב בציצית וכתב דאין לטעון קים ליה כרבינו שמחה דאפילו בד"מ אין הלכה כוותיה ביחיד במקום רבים, והא שם בהך דינא דבת ה' כנפות אינו דעת רבינו שמחה לבד כי אם דעת רא"ס מסכים עמו כמבואר בב"י או"ח [סימן י'] ע"ש, והרי כאן שני רבוותא מסכימים לדעת אחד, ועכצ"ל דיחיד דקאמר מהרי"ק לאו דוקא רק רצונו מעוט נגד מרובים ותרי תלת נגד רוב המינכר ג"כ יחיד קרוי כנודע, וא"כ אין כאן ראיה משום מחבר ומהיכי תיתי לחדש לנו דין וסברא חדשה. ואם הדין כן בוא ונלוש על רבינו הגדול הבית יוסף שפסק בש"ע חשן משפט הלכה פסוקה כרוב ונשען כמו שכתב בהקדמת ספרו על רוב בנין ומנין ואיך לא חש כי המוחזק יכול לומר קים ליה, ואף הרמ"א לא הגיה רק במקום שרבים חולקים בעלי תוס' וסייעתם אשר מימיהם אנו שותים, אבל אם נאמר כדברי הפוסקים הללו ממש בכל חו"מ אין כאן הלכה פסוקה אחד מאלף ואיך עשה רבינו ב"י כן הלא לא הכריע בעולם הראיה רק מכח רוב והלא לא אמרינן כן בד"מ, ולכן לענ"ד צריך ישוב גדול בזה כי אין למחברים בזה מקום לסמוך[167].

אין לומר · ליה נגד המחבר והרמ"א

ועב"פ הנכון כמ"ש הש"ך כי הכל תלוי בראות עיני הדיינין לפי ענין הנדון, וצריך ישוב גדול כי לולי זאת ח"ו תיפוק תורה ויהיה ממש כל דאלים גבר, ובעו"ה נשכח התורה מאתנו אשר אין בכל חו"מ ממש דין אחד שאין בו בכללים או בפרטים מחלוקת הפוסקים ראשונים או אחרונים, וא"כ לשוא עמלו בונים הפוסקים ומחברים בראיות שונות ופלפול עמוק בתורה כי לעולם המוחזק יטעון קים ליה וח"ו תורתינו הפקר, ולכן צריך ישוב רב. ובפרט דין שנזכר בש"ע והמחבר והרמ"א השמיטו דעת החולק, קבלה בידי וכן ראיתי מדיינים מומחים וכן דן אני ובא מבלי לטעון קים ליה כדעת החולק, כיון שהרב ב"י ורמ"א שמו זכרונו אחרי הדלת אין לחוש לו וקיימו וקבלו חכמי הדור לשמור ולעשות ככל האומר במטבע הקצר ש"ע והגהת רמ"א. ולדעתי אין ספק כי הכל בכתב מיד ה' השכיל על ידם כי קושיות רבות שהקשו עליהם אחרונים ותירצו בדרך חריף ועמוק וכמו כן כללו במתק וקוצר לשונם דינים הרבה, ולאין ספק שלא כוונו להכל כי איך היה אפשר לרב המלאכה מלאכת שמים שהיה עליהם, ומי הוא הגבר שיעשה חיבור על כל התורה לקוח מכל דברי הראשונים ואחרונים ולא יכבד עליהם מלאכה מלאכת שמים, רק רוח ה' נוססה בקרבם להיות לשונם מכוון להלכה בלי כוונת הכותב וחפץ ה' בידם הצליח. ולכן ח"ו לומר קים ליה נגד הכרעת המחבר ורמ"א. וזכרוני במות חמי זקני הרב המופלא צדיק וישר כמהור"ר מיכל ז"ל שפירא והוא קודם מותו נתן כל עזבונו במתנת ש"מ, ובמותו בא עליו ח"כ [חילוף כתב] מסך מסוים והיה בו סכסוכים רבים, וביקש חמי הרב הגאון מהור"ר יצחק שפירא נרו בנו לטעון קים ליה כהראב"ד וסייעתו דמלוה ע"פ אינו גובה ממתנת ש"מ כי בלא"ה לא חשב שח"כ ההוא אמת, והיו חכמי דור גדולי ישראל יושבין על דין ההוא, ואף כי הייתי פסול מחמת קורבה, מ"מ נשאו ונתנו עמי והסכימו יחד הואיל ודין זה אין לו זכר בח"מ בש"ע וברמ"א מבלי תת מקום לטעון קים ליה ופסקו לשלם עד פרוטה אחרונה, וכן ראוי להורות בלי פקפוק. וכן מצאתי בתשובת חות יאיר דף רס"ג ע"ב דלא מצי לטעון קים ליה נגד הפסק הש"ע והרמ"א ע"ש.

אוצר החכמה
13957

לבושי חושן

167. בקונטרס הספיקות כלל ו' ס"ו הביא דברים אלו של התומים וכתב דאין בהם כדי לחלוק על האי כללא שהסכימו בו פמליא של רבותינו האחרונים נ"נ. ומש"כ ממרן הב"י לק"מ לפי שבנה ספרו על פי שלושה עמודי הוראה אלו וכשנחלקו בדבר לא ימלט שיהיה אחד נגד שנים ובכה"ג לא מצי אמר קים לי וכמ"ש בסמוך, ואם לפעמים ימצא להצטרף עוד פוסק אפשר דבהני מקומות הכריע הב"י מסברתו למה שפסק במחלוקת ההיא. גם מה שהקשה דא"כ לחינם טרחו ועמלו הפוסקים המחזקים דעותיהם כי המוחזק יאמר קים לי נגדם, ח"ו לא לחינם הוא שבודאי האי כללא דקים לי לא נאמר אלא כשהדיין אשר הדין ההוא בא לפניו אינו מכריע מסברתו לחד מנהון אבל כשמכריע מסברתו יכול להכריע אפילו כיחיד נגד רבים ואפילו להוציא מן המוחזק, וכדתנן בריש עדויות למה מזכירין דברי היחיד וכו' שאם יראה ב"ד דברי היחיד יסמוך עליו, ופירש הראב"ד שאם יראה לב"ד שהלכה כדברי היחיד יקבע הלכה כמותו וכו'. גם מש"כ בפרט שאין להם מקום לסמוך, תמהני הלא קבעו יתד במקום נאמן דאין הולכין בממון אחר הרוב, ואיהו לשיטתו אזיל שפירש בטעמא דגבי דיינים שניים אומרים חייב ואחד אומר זכאי, חייב והולכין אחר הרוב, משום דבשאר רובא ומיעוטא שניהם אמת כמו מוכר שור לחברו ונמצא נגחן דשניהם אמת דהרוב קונה לרדיא והמיעוט לנכסתא, אבל גבי סברת הדיינים אחד מהצדדים שקר דאם הוא חייב אינו זכאי וכן להפך, ויותר מסתבר לתלות הטעות במיעוט מלתלות ברוב. ולפ"ז גם בפלוגתא דרבוותא ג"כ הולכין אחר הרוב מהאי טעמא. אבל טעמא קלישא הוא, תדע שבפ"ק דחולין ילפינן רובא דאיתא קמן מאחרי רבים להטות דכתיב גבי סנהדרין וכו'. אבל מ"ש האו"ת דקבלה בידו שאין לומר קים לי כאותו פוסק אשר הרמ"א והמחבר לא הזכירו דעתו בשו"ע יפה אמר, וכן שמעתי שאין לומר קים לי נגד הכרעת רמ"א, וכ"ז לדעתי מטעם קבלה נהגו בה וכו' ולא כאו"ת שכתב בזה טעם רחוק עיי"ש.

ובעין השגה זו תפס עלי עוד ז"ל, וכן בדין אין מבטלין איסור לכתחלה כו', וכתב ר"מ דליתא כנודע. כמדומה לי שאינו מעיין כלל בלשוני, רק בהבטה בעלמא, וכי היכן ראה זה בלשוני, הלא כך אמרתי, מה שהחליט שאין מבטלין איסור דרבנן, נמי ליתא לדברי הכל, וכן הוא האמת שאינו בהחלט אליבא דכו"ע, תנאי שקלת מעלמא מי ליכא ראב"ד דס"ל שהוא דאורייתא, ולמה אייגע עצמי בהבאת דברים נודעים.

הנה כמדומני כבר יצאתי ידי חובתי, לחזור על הראשונות, ולעיין במתון, כאשר בקש ממני כ"ת, אע"פ שאין הזמן גורם, וכמעט לא היה לי פנאי אפילו לפתוח ספר במוכרח לענין, כל שכן לחפש ולשוטט בחבורים שונים בחפוש מחפוש, מה שאינו מדרכי, וכמעט נמנע הדבר בחקי, כי הסבות המתייצבות עלי היו כולנה, לא יתנוני השב רוחי, לא ירפוני לבלוע רוקי.

ומ"ש בזה, הרוב הוא ממה שחקוק בזכרוני, ולא יכולתי להאריך בדברים ידועים, להביא ראיות וציוני מראי מקומות על כל דבור ודבור אפילו רק מהתלמוד בלבד, עם ביאור המצטרף, אינו דבר אפשרי מצדי, ואם ככה הייתי עושה, אז ודאי היה קונטרס תשובתי זאת מתרחב והולך כמה ניירות, והזהירנו חז"ל לשנות דרך קצרה.

כללו של דבר, אני מכיר ערכי, ולא מצאתי כוחי יפה לחלוק על הסכמת השו"ע אפי' להחמיר, עם שבכמה מקומות מחבורי לא הדרתי פני גדול ממני אלף מעלות, במקום שראיות מכריחות צווחות וצולחות, אז ודאי אין משא פנים בתורה. ושמעתי מאבא מארי הגאון ז"ל בשם גדול הוא בעל ספר חלקת מחוקק ז"ל, שאין אדם רשאי להורות, עד שיהא בכחו לעקור ולמחוק סעיף מן השלחן ערוך, וימצא בספרינו [עי' להלן סי' קס"ב ואילך] ת"ל כזה כמה דברים שנפל בהם המשגה והשבוש בספר השלחן ערוך, בלי שום ספק, אפי' בספר הקטן מגדל עז שלי הראיתי כאלה, מלבד אשר בכתובים אתי.

והאחרונים הראו הדרך, שלא לישא פני השלחן ערוך במקום הכרח עצום, ונודע מאמר הר"מ ז"ל[קנח] שבענין ההוראה, אין אפי' כח הנביאים חזק יותר מן החכם, אלא הולכין אחר רוב מנין, או אחר כח הראיות לפי מראה עיני החכם, וכן היה מנהג חכמי הדורות אשר מעולם, אין משגיחין בכף מאזני הכרעת חבור קדמון או אחרון, במקום תשובות נצחות.

אך ח"ו להקל בפסק השו"ע בדבר שאין בו הכרע ומכריח עצום ממנו, לא כמ"ש כ"ת, אחר שהעלה לשמים שיאו של שו"ע, לבלתי סור ממנו ימין ושמאל, בקש לעקור המוסכם בו מבלי הכרח גמור, לא כן אנכי עמדי בין להקל בין להחמיר לא אטה ימין ושמאל, אם לא על צד ההכרח הגוזר, ומופת תורני החותך ועוזר, בגבורה של תורה אוזר, לא זולת כענין נידון דידן, אע"פ שהמחמיר תבוא עליו ברכה.

וגם כבר בא מעשה לידי לפני איזה שנים, שגדלו בגני פירות פערזך מארעלין וכדומה של ערלה, מנעתי עצמי וביתי מהם, חיי דמר עבידנא בהו עובדא לאבדם ולהפסידם במעוך ודריסת רגלים, אך לא לקבוע הלכה לאחרים בכח, כאילו עלתה בידי בכח מתוך עיון הלכה, כאמור פעם ושתים, ומי איכא הוראה לאיסורא כה"ג כך דעתי נוטה, וכבר שויתינן הך שמעתא כגדי מסנקן, וכ"ת יבחר לא אני קנקן ריקן, ושלומו יגדל כחפצו וחפצי בו אני הדל בדעת המוטרד בטרדות הנועדות עלי לא מאסרן ולא מפנקן.

תולעת

יעב"ץ ס"ט

* * *

קנח. כנראה שנתכוין רבינו למש"כ הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשנה, ז"ל בד"ה וכשתתקיים, ובזה בלבד נבדל הנביא משאר בני אדם בתורה, אבל בעיון ובדין ובחקירה בדיני התורה הרי הוא כשאר החכמים הדומים לו שאינם נביאים, ואם יפרש איזה פירוש, ויפרש מי שאינו נביא פירוש אחר, ויאמר הנביא אמר לי ה' כי פירושי הוא הנכון אין שומעין לו, אלא אפילו אלף נביאים שכולם כאליהו ואלישע פירשו איזה פירוש, ואלף חכמים וחכם פירשו היפך אותו הפירוש, אחרי רבים להטות, ועושים כדברי האלף חכמים וחכם, לא כדברי האלף נביאים המופלגים. עכ"ל. וע"ש עוד.

אוצר החכמה 13957

אוצר הספרים
ישיבת "כוכב מיעקב"
ירושלים

דרכה של תורה

קדמת העמק

מבעל המחבר העמק שאלה
קבלת הראשונים, ספרים הראשונים וחדושי תורה להגבה למעלה,
וחקור דבריהם כבוד אומר סלה, שהם חביון עוז כל דבר סגולה
ובמה שיש להזהר שלא יגיעו למכשלה.

א.

ויותר שהיה קהלת חכם עוד לימד דעת את העם ואזן וחקר תיקן משלים הרבה (קהלת י״ב, ט׳)

א בעת אתה הקב״ה מרבבות קודש, ובימינו אש דת למו, נכלל בזה התואר שני חלקי תורה. חלק המבואר לכל, והמה דינים חתוכים לדעת מה לעשות ולא יעבור, וזה נקרא דת, כלשון הכתוב כדת מה לעשות, וחלק המכוסה עד שיבוא לחקירה והיקשים עד שיצא לאור, וזהו אש, שהוא מתחלק לכמה ניצוצות, וכל ניצוץ מוציא אבוקה גדולה כאשר יתחברו אליו עוד עצים וכדומה סיבות המרחיבות כח הניצוץ, כך זה דרכה ש״ת, כפטיש יפוצץ סלע. מראש מקדם מימות יהושע ואילך נפל ספיקות אשר בו נחלקו גדולי הדור, ונמנו וגמרו עפ״י דעת רבים כמפורש בתורה ואז נקרא הלכה ברורה, ונעשה דת מאש. ובב״ר פ״א אי׳ ואהי׳ אצלו אמון, אמון פדגוג, אמון מכוסה, אמון מוצנע, ואית דאמרי אמון רבתא. ופי׳ ג׳ חלקי תורה הא׳ פדגוג, שהוא הפשוט ומנהיג את מאן דקרי בי רב, כמנהיג האומן את היונק אשר בלי חקירה יעמוד על דעת פדגוגו. הב׳ מכוסה, שצריך דעת וחקירה איך לגלותו, כך יש חלק תורה שנצרך חקירה לעמוד עליו. אך מכוסה נודע שיש כאן ענין מכוסה וע״ז החלק כתיב אם תבקשנה ככסף. אבל יש חלק ג׳ מוצנע שאינו ידוע מקומו ונצרך עזר וסיוע מה׳ למצאו. כך יש עוד סודות התורה שאינו בא בהיקשים רק בעזרו ית׳ נמצא למחפשים כמטמונים, וע״ז החלק כתיב וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה׳ ודעת אלקים וגו׳. וא״ד אמון רבתא היא עוד חלק הנמנע להשיגו, וכמאמרם ז״ל שני טפחים בידו של הקב״ה גו׳. וכל אלו החלקים מרומזים בתורה הק׳ הנקראת אש [והא דכתיב אש דת, ולא דת אש, ובתנחומא פ׳ וישב משמע שהתורה היא נקראת אש דת, והקב״ה נקרא אש אוכלה, ע׳ יומא ספ״א, לרמז עוד על מש״כ הרמב״ן בהקדמה לפי׳ התורה. וכל התורה הי׳ צירופי שמותיו ית׳, והיא מקורה. ומבואר אצלי בפי׳ על שה״ש עה״פ שמן תורק שמך, שמשמותיו הק׳ הורק ונעשה מצות המשולים לשמן. כמבואר במדרש קהלת עה״פ ושמן על ראשך ל״י, וכתיב כי נר מצוה וגו׳, וזהו מתחלה אש ואח״כ נצרף ונעשה דת].

ב וכמו אבוקה שמוציא הניצוץ, ועפ״י התחברות כחות המרחיבות נעשה עוד אבוקה ברורה. להוציא ממנו עוד ניצוצות וכן ממנו והלאה, כך כאשר הי׳ במחלוקת הראשונה בימי יהושע, ונמנו וגמרו על הענין שבא לפניהם נעשה הלכה ברורה אשר אין להסתפק עוד בזה, ובדור הבא אחריו לא חקרו עוד בזה, אלא בבוא עוד ענין שני, ונצרכו לחקור למעשה, הי׳ חקירתם אחר שכבר נמנו וגמרו בדור שלפניהם ונעשה הקדמה ושורש לאותו ענין שבא כעת. וכ״כ הרמב״ם בהקדמה לפי׳ המשניות בד״ה וכאשר מת יהושע כו׳ וזהו דאי׳ בש״ס בכ״מ הלכתא גמירי להו, או לשון גמירי, ורש״י ותו׳ מפרשי שהוא הל״מ, כמבואר ביומא ד׳ ל״ב גמירי חמש טבילות כו׳ ופירש״י הל״מ ועפי״ז נתקשו התו׳ שם דא״כ קרא למ״ל, וקושיא זו לא שייך אלא אי הוי הל״מ וכהא דריש מ׳ מ״ק לענין עשר נטיעות. והכ״מ בה׳ שחיטה פ״י הי״ב כתב הכי לדעת הרמב״ם ז״ל ועפי״ז נתקשה בה׳ טומאת מת פ׳ ב׳ ה׳ ט״ו ופרק ה׳ הי״א שכ׳ הרמב״ם דגולל ודופק מדברי סופרים, והבין הכ״מ דאתי לר״ע, דלר׳ שמעאל בחולין פ׳ בהמה המקשה אי׳ דהלכתא גמירי לה, אבל כד דייקת תשכח דעת הרמב״ם שלא מנה בהל״מ יבהקדמה אלא הני דמפורש הל״מ או בלשון באמת אמרו, ואי׳ בירו׳ שבת פ״א ופ״ט אר״א כ״מ ששנו באמת הל״מ, אבל בכל הני שאמרו הלכתא גמירי לה או גמירי, אינו הל״מ, אלא מקובל איש מפי איש עד אותו הדור שנגמרה אותה הלכה. ופי׳ גמירי מלשון נמנו וגמרו, והיינו דבהל׳ נזקי ממון פ״ב ה״ג, כתב על חצי נ״צ ודבר זה הלכה מפי הקבלה, דלא כפירש״י ב״ק ד׳ ג׳ ד״ה בחצי נ״צ כו׳ דקיי״ל דהג״ל למשה מסיני דממונא הוא כו׳, ובה׳ שבת פי״ב ה״ח כ׳ ומפי השמועה למדו שהמעביר ברה״ר ד״א כו׳, ובגמרא אי׳ הלכתא גמירי לה. והכי משמע בסוכה ד׳ ו׳ דקאמר כי אתאי הלכתא לגוד וללבוד ולדופן עקומה, ולא קאמר כמו כן דופן טפח, ורש״י שם ד״ה הלכתא כ׳ דהא דאמרינן

לעיל

לעיל הל"מ להכי נמי אתא כו'. אבל לפי הפשט אין זה הל"מ. ובאמת בכמה מקומות מוכרח שאינו הל"מ כמו בנזיר ד' ה' ב' גבי שמשון דאיטמי למתים גמרא גמירי לה, ובברכות ד' כ"ח גמירי מעלין בקדש כו', והוא מדרשה דקרא במנחות ד' צ"ט, ובחולין ד' ס' הג"ל מסוטה כו' ואינו הל"מ ממש, שהרי למדין מסוטה, ובקדושין ד' ל"ז חוץ מן הערלה ומן הכלאים דהלכתא גמירי לה, והרי לשמואל אינו אלא הלכות מדינה כדאי' שם ד' ל"ח, וכבר העיר ע"ז בתשו' חו"י סי' קצ"ב וע' תוי"ט סוטה פ"ב מ"ב. ולא שנעלם מרש"י ותוס' כ"ז ח"ו. אלא שמכ"מ לא קשה להו. דכמו"כ כ' הרא"ש בה' מקואות בשם ר"ת על באמת אמרו דפ"א דשבת החזן רואה כו, שע"כ אינו הל"מ, והרי בירו' מפורש שהוא הל"מ, אלא פירושו ברור כמו הל"מ. וכ' בנ' כ' הר"ש ידים פ"ד על הא דהל"מ עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית וכן פרש"י סוכה ד' ל"ח באמת כו' ואין חולק בדבר, והכ פי' בב"מ ד' ס' בד"ה באמת כו' ואין לגמגם בדבר כו', אבל הרמב"ם מפרש כמשמעו הל"מ ממש, וע' מש"כ שאילתא קל"ז אות ב' בס"ד הסבר ע"ז, וא"כ ע"כ פי' הג"ל או גמירי, אינו למשה מסיני, אלא מקובל וניגמר בלא ספק, ולכאורה מוכח כפירש"י במנחות ד' צ"ב גמירי שתי סמיכות בציבור. ומקשה הש"ס ור"י למ"ל למעטינהו מקרא והא אמר רבינא גמירי שתי סמיכות בצבור ומשני גירסא בעלמא. משמע דגמירי הל"מ ומש"ה מקשה מאי בעי קרא למעטינהו, אבל הרמב"ם בפי' המשניות שם מפרש ג"כ שהקבלה בידינו שאין סמיכה בשום פנים בקרבנות ציבור כו', אלא מפרש דס"ד שמקובלים היו בלא דרשא דקרא וכמו בכ"מ, ומסיק דגירסא בעלמא שדקדקו הכי מדרשא דקרא. הא מיהא ברור דעת רבינו הרמב"ם הכי, ומפרש בכ"מ לפי הענין, אם מדרבנן ממש, או שמקובלים היו בפי' הכתוב. ובגולל ודופק פסק כר"י, דלר"ע וודאי מה"ת היא וכמש"כ הראב"ד, אלא כר' ישמעאל והלכתא גמירי לה פי' מקובל דחכמים מאוהו, ומעמו וגימוקו שפסק כר"י, מבואר בס"ד בבאור הספרי פ' חקת ואכ"ם.

ג ונראה דלזה כוונו במגילה ד' י"ט ב', שהראה הקב"ה למשה דקדוקי סופרים, ובמדרשים אי' שנגלה למשה מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, וא"א לומר דהכוונה קושיות ופלפולים שאין להם תכלית אלא מה שיעלה תלמוד ותיק להכריח חדוש דין שלא יהי' עוד מקום לנטות ממנו, ובמ' קהלת פ"א אי' עתיד להורות, והיינו כמש"כ, והכי אי' בירוש' פיאה פ"ב, דומי' דאי' שם עוד במגילה מה שהסופרים עתידין לחדש, היינו מקרא מגילה שאין בו שום ספק. ובזה אפשר לפרש הא דאי' בגיטין ד' ס' אכתוב לו רובי תורתי וגו' ר"א אומר רוב בכתב ומיעוט בע"פ ורי"א רוב בע"פ ומיעוט בכתב, והוא תמוה, דפשיטא דתורה שבכתב מעט מן המעט מתורה שבע"פ. אבל הענין, דזה פשיטא דלא אפשר להעלות עה"ד שיכת' הקב"ה קושיות והויות, וגם זה לא אפשר שיכתוב כל דינים שאפשר להיות בספק ובמחלוקת, שהרי מבואר הטעם במ' עדיות פ"א דלמה הזכירו דברי היחיד כו', ובמ' סופרים פט"ז ה"ה א"ר תנחום בר חנילאי אלו ניתנה התורה חתוכה לא היו רגלים למורה שיורה, אבל עכשיו מעמדת רגלים למורה שאם טמא יש מטמאין כיו"ב, ואם טהור יש מטהרין כיו"ב, ובמ' פרה פ"ז מ' ז' תנן לזה הכשירו הוראת שעה, הרי דכך רצונו יתי', ולא דברו אלא על דינים המבוררים כהיום, ואין בהם עוד ספק ומחלוקת. ובזה שפיר פליגי אי הרוב הם תורה שבע"פ או בכתב. ואפשר להוסיף דפליגי במחלוקת רש"י ותו' עירובין ד' מ"ו מ' ובנדה ד' ז' ב' ד"ה לסמוך עליו בשעת הדחק, דפירש"י בשני בצורת, והקשו התו' הא גם רבנן מודו ואמרו אין שעת הדחק ראי', וצ"ל לפירש"י דאע"ג דעד שלא נחלקו ר"א וחכמים ולא עמדו למנין, חקילו בשעת הדחק, כיון שלא הי' עוד הלכה זו חתוכה, אבל לאחר שנמנו וגמרו כחכמים לא מהני שעת הדחק, וכך הוא במס' פרה דהכשירו הוראת שעה, להפסד גדול, וי"ל דהשתא שכבר שנינו דפסול לא מהני הוראת שעה כיוצא בזה. והשתא אי נימא כפירש"י דלא מהני במחלוקת יחיד ורבים וכדומה אחר שנפסק ההלכה, שעת הדחק, א"כ הקושיא חלה על דינים כאלו ולמה לא כתבן הקב"ה, וע"ז שייך דתורה שבע"פ מרובים משבכתב, וזוהי דעת ר"י דמפרש בתימה אכתוב וגו', אבל אי כהתו', דגם בדינים כאלו אינו חתוך עוד היום, ומהני הוראת שעה ושעת הדחק, ולא קשה אלא מדינים שאין בהם שום מחלוקת. והוא חתוך, והמה מעוטים ממה שמפורש בכתוב, והיא דעת ר"א דלפ"ז באמת המה רובן בכתב. ותלכה כר"י, וכן נוטה דעת הרמב"ם ושו"ע שלא הביאו זכר מחלוקת תנאים, ללמדינו כיון שכבר נפסקה הלכה, שוב אין נ"מ בזה בשום אופן.

ד והנה כתיב בשבט לוי יורו משפטיך ליעקב, וביהודה כתיב מחוקקי, מחוקק מבין רגליו. ההפרש בזה, דעיקר הוראה בישראל למעשה הי' שבט לוי כדאי' ביומא ד' כ"ו א' לא משכחת צורבא מרבנן דמורי אלא דאתי משבט לוי כו', וביבמות ד' פ"ו מתחלה ושוטרים הלוים לפניכם וגו', אבל כחם לא הי' אלא להורות לפי שעה, ואין למורה אלא מה שעיניו רואות, ובסיעתא דשמיא מכווני להלכה, אבל לא קבעי הלכה לדורות, להכריח שא"א לזוז מאותה הוראה, ולא היו כל הדינים מחותכים אצלם. אבל שבט יהודה להיפך, שקול דעתם לא הוי מצליח לכוין אל האמת, אבל זה כחם להמציא הכרעות עפ"י חקירה ופלפול עד שיצא לאור דינים מחותכים שא"א עוד לזוז ממנו. וזהו פי' מחוקק, מעיין וחופר במקור החכמה ומוציא ומלבין ההלכה כדכתיב בהו לבן שינים מחלב, ודרשו בב"ר פצ"ח שהן יושבין וסודרין ד"ת בשנים עד שהן מוציאין אותן נקיים כחלב, ונעשה בזה חק ולא יעבור. וכן פי' הפסוק לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו, פי' מבין רגליו של המחוקק, דעיקר המועיל להוציא העיון לאורה, הוא דבוק החברים ופלפול התלמידים, ובימיהם הי' הרב יושב על הספסל והתלמידים יושבים לפניו בקרקע כדאי' בסנהדרין ד' י"ז ב' דן לפניהם בקרקע ובב"מ ד' פ"ד דכי הוי יתבי רשב"ג וריב"ק אספסלי יתבי קמייהו ראב"ש ורבי ארעא מקשו ומפרקי כו' וזהו מחוקק מבין רגליו וכדאי' בסנהדרין ד' ה' אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים והתלמידים מוציאין הפלפול לאור. ובזה יתיישב רומיא דסוגית הש"ס דביומא שם אי' דלא הוי מסקי שמעתא אליבא דהלכתא, ובב"ק ד' צ"ב אי' לא הוי סליק לי' שמעתא אליבא דהלכתא ועזר מצריו תהי' הרי דמברכת משה הוי מסיק אליבא דהלכתא [ואע"ג דהתם ביהודה עצמו קאי ובב"ד שלמעלה מכ"מ מובן דאין נ"מ שם לדין, אם לא בהתגלות השפעה על זרעו היושבים בב"ד של מטה], אלא ה"ק דאחר העיון ופלפול עם חביריו הי'

נקבע

נקבע הלכה כמותו. והיינו הך דאי' במכות ד' י"א לא הוי ידע לפרוקי קושיא ועזר מצריו תהי', אבל בלא פלפול וחקירה רק שיקול הדעת הנצרך בעת הגיעה השאלה לידו, בזה לא הוי מסקי שמעתא אליבא דהלכתא, ומש"ה לא הצלחו להוראה שבה כמה פרטים וא"א לעמוד על החקירה בעומק הדין בשעת מעשה. ובפ' זקן ממרא כתוב והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן העומד לשרת שם את ה' אלקיך או אל השופט, ואינו מובן מה שייך הכהן להוראה, ואם הוא ראש סנהדרין היינו השופט, אלא ה"פ בין שלא ימצאו סנהדרי גדולה לברר השאלה עפ"י חקירה ומכ"מ יורו לפי ראות עינם באותה שעה, ואז עיקר סמיכות שההוראה נכונה על סיעתא דשמיא שהוא בבהמ"ק וזכות כה"ג העומד לשרת בקדושה, והתורה נתנה לו רשות ביחוד כדכתיב להורות את ב"י כו, או שהי' הדין מחותך עפ"י כחו של המופלא ובחכמתו יכריע הלכה לדורות והוא השופט. ולא תקשה עלי מהא דאי' בסוטה פ' ע"ע וסנהדרין ד' י"ד ב' דיליף ראב"י דכה"ג נקרא שופט מדכתיב ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט, הרי דכה"ג עצמו נקרא שופט, ובי' מיירי קרא, ולק"מ דנהי דר"א בן יעקב מפרש קרא ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט, דמשמע דלפני כלם יבא, היינו סנהדרין והמופלא שבהם הוא השופט, וכמו דכל הסנהדרין אע"ג דכשרים מכל השבטים מכ"מ מסתמא עיקרם מכהנים ולוים, ה"נ השופט שהוא המופלא, היה הגדול שבאחיו בחכמה, והוא הכה"ג, הרי דקראו הכתוב שופט, אבל קרא השני דכתיב והאיש אשר יעשה בזדון כו אל הכהן העומד לשרת שם את ה' אלקיך או אל השופט הרי הכה"ג הוא העומד לשרת, וע"כ שופט משבט אחר ויש להסביר עוד דראב"י מפרש ואל השופט, הוא המופלא דכתיב להלן אל הכהן העומד כו' או אל השופט, שני מיני מופלא כמש"כ, ושניהם נכללו בשם אל השופט, בהאי קרא, ושפיר הוכית דכה"ג נקרא ג"כ שופט. ועוד יש לדעת דבספרי פ' שופטים, תניא אל הכהנים הלוים מצות ב"ד שיהיו בו כהנים ולוים יכול אם אין בו יהא פסול ת"ל ואל השופט אע"פ שאין בו כהנים ולוים כשר, הרי מבואר כמש"כ דשופט אינו כהן ולא כר"א ב"י, ובאמת פליגי עלי' סתמא דמתניתין שם.

ה וכמו במעשה המשכן, דמבואר במדרש תרומה פ' ל"ד, דמעשה הארון גרם לזכות בתורה, ומש"ה כתיב ועשו ארון אר"י בר"ש אמר הקב"ה יבואו הכל ויעסקו בארון כדי שיזכו כולם בתורה, ובצלאל שבא מיהודה זכה לזה ביותר, ומש"ה כתיב ויעש בצלאל את הארון, שעשייתו עם חביריו עלה על כולן, ואחר שכבר עשה הוא נסתלק מעבודת הארון, ומסרו ללוים, המה ינשאוהו והעמידוהו על מכונו להגיעו לתכליתו הנרצה בו. ככה לדורות, שבט יהודה המה מחוקקים, ושבט לוי באים אחרי הכרעתם ומורים למעשה חבא לפניהם, ומתקנים לפי השנויים במזדמן. ולהורות כתכלית הנרצה לעשות כתורה. וכמו דאהליאב משבט דן עשה כמה פרטים מיוחדים במשכן, ככה הי' שבט דן מכריע להלכה בד"מ. וזהו שנאמר דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל, היינו כיהודה בכה"ת, כן הי' דן בד"מ ובזה היו מעמיקים ביותר להלכה, וכדאי' בפסחים ד' ד' ההוא דאמר דוני דיני אמר ש"מ מדן קאתי, וכבר מצינו אמוראים שהיו מיוחדים לכוין הלכה בד"מ כמו שמואל ור"נ, וכן בתנאים כמו ב"נ ור' נתן,

ו וכך הי' משפטו של שבט יהודה כל הימים. בדורו של יהושע שנשתכחו כמה הל"מ החזיר עתניאל ב"ק בפלפולו כדאי' בתמורה ד' ט"ז א', והכריע מתוך הפלפול שע"כ ניתנה כך הלכה. וביומא ד' פ' אי' אר"א האוכל חלב בזה"ז צריך שיכתוב את השיעור שמא יבא ב"ד אחר וירבה בשיעורין כו, אר"י שיעורין כו' הל"מ תניא נמי הכי שיעורין כו' הל"מ אחרים אומרים ב"ד של יעבץ תקנום, ומקשה והכתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה אלא שכחום וחזרו ויסדום. לפי הנראה לכאורה לא פליגי ר"א ור"י, וקשה טובא איך אפשר שב"ד אחר ירבה בשעורין אחר שהוא הל"מ. ותו דבפי' אי' בירו' פיאה פ"א וחגיגה פ"א דרי"א שיעורין הל"מ ר' הושעיא א' חכמים תיקנו שיעורין, ר' הושעי' כדעתי' דא' האוכל איסור בזה"ז צריך לרשום עליו את השיעור שמא יעמוד ב"ד אחר וישנה את השיעורין, הרי דלמ"ד הל"מ אאל"כ. אלא ר"א ור"י פליגי, והיינו פלוגתייהו דתנאי, דת"ק כר"י, ואחרים ס"ל ב"ד של יעבץ תקנו. והיינו כסוגי' דתמורה, שהחזיר בפלפולו. ואע"ג שהי' מקדם הל"מ, אבל כיון שנשתכח ניצרך להחזיר בפלפול, מש"ה יש לחוש אולי יבא ב"ד אחר ויכריע עפ"י הוכחות שע"כ הי' הל"מ שיעור אחר, מיהו לע"ע הכרח של ב"ד של יעבץ אמת וקים, דכך ניתנה הלכה. וכן בימי שאול ודוד אי' בעירובין ד' ב"ג דשאול לא גלי מסכתא ודוד גלי מסכתא. דוד דגלי מסכתא כתיב בי' יראיך יראוני וישמחו. שאול דלא גלי מסכתא כתיב בי' אל כל אשר יפנה ירשיע. ופרש"י שלא זכה שאול להורות כהלכה, תמוה, והרי הכתוב מיירי במלחמות וגם בהצלחת שאול, אלא הענין, דשאול הבא מבנימין, כתיב ישכון לבטח עליו, והי' בטוח להורות כשבא לפניו לפי ראות עיניו באותה שעה, ולא נצרך להכריח שכך הלכה קבועה לדורות, והיינו לא גלי מסכתא, שלא גלה טעמו לאחרים, מש"ה לא הוקבעו הוראותיו לדורות, אבל דוד לא הי' מורה משיקול דעתו כמש"כ לעיל אות ד', ומש"ה הי' יגע הרבה בפלפול ודבוק חברים כפרש"י שם מהא דמ"ק, יושב בשבת תחכמוני זה דוד כו', וכתיב בי' בבית אלהים נהלך ברגש, וגרם שהוראותיו הוקבעו חק ולא יעבור, וממילא הועיל ג"כ למלחמת ישראל, דזכות פלפולה של תורה היא חרבם של ישראל כמבואר במכות ד' י' עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה. אבל שאול שלא עסק בפלפולה ש"ת. מש"ה כתיב במלחמותיו אל כל אשר יפנה ירשיע, היינו שהצלחתו לא היתה אלא לשעה, ולא כתיב הצליח, והדברים ארוכים בחיבורי רנה ש"ת בס"ד:

ז וכשהגיע לשלמה המלך, הוסיף בה דבר, דעתניאל ב"ק ודוד לא באו למדה זו של פלפול אלא בענין שלא הי' עדיין הלכה ברורה מכבר, אבל מה שכבר נמנו וגמרו, שוב לא הי' נו"נ ושמים לב מדוע נגמר כך הדין, משא"כ שלמה ע"ה הטריח עצמו לחקור על כל מה שקיבל כבר, והורה הדרך איך באו לידי גמירא זו. וזהו פי' הכתוב, ויותר שהי' קהלת חכם, היינו בקי בקבלות ופסקים מאשר היו לפניו, עוד למד דעת את העם, איך הגיעו לזה הקבלה, וגם הזהיר ע"ז במשלי ד' ראשית חכמה קנה חכמה ובכל קנינך קנה בינה, וכפרש"י דתחלת חכמתך למוד מאחרים, קנה לך שמועה מפי הרב, ואח"כ תתבונן בה מעצמך להשכיל הטעם כו' ויש להסביר יותר, דחכמה יש בה שתי הוראות, דעה ושכל,

והוראתו

והוראתו ידועה בדבר מקובל. כלשון הכתוב בדניאל יהיב חכמתא לחכימין, ופי' מורה דעה למי שהוא בר שכל ולא לנבער מדעת ולא ידע לכלכל ידיעתו. ואמר שלמה ראשית השכל, קנה ידיעה וקבלות, ואח"כ תתבונן בהם, וכך הזהירו חז"ל ליגמר אינש והדר ליסבר, והפי' במה שגמר לסבור הטעם. ומפרש בקהלת תכלית זה הטורח, בשלשה דברים, היינו ואזן וחקר תקן משלים הרבה, ופי' אזן כידוע פי' חז"ל עשה אזנים לתורה וכמו שהמשילו [בעירובין כ"א ב'] לקופה גדולה שאין לה אזנים במה להתפס, וא"א לטלטלה אלא ע"י בעל כוח גדול, משא"כ ע"י אזנים הכל משתמשין בה. ועוד דבלי אזנים נוחה היא ליפול ולהשבר, משא"כ ע"י אזנים תולין אותה על היתד, כך קבלה בלי טעם א"א להגיע לה אלא ע"י איש מפי איש [רב מובהק ודומה למלאך ה צבאות], אבל בלא זה לא יבא להפסק, ולא יקבלו ממנו, אבל כשיהי' עפ"י טעם, הכל נאמנין על הקבלה, שהרי הטעם וההסבר מוכיח על הקבלה, וגם אינה משתכחת כ"כ, והרי בשלהי מ' מגילה הזהירו על הגירסא שתהא בנעימה, ופי' התו' משום דמעלי לזכירה לפי סדר הנגון מכש"כ דהטעם מעלה לזכירה, היינו ואזן. ומפרש עוד טעם וחקר, הפי' שהעלה דינים המסתעפים מזה הדין המקובל, ואם לא נדע הטעם של קבלה זו, לא נעמוד על דין המסתעף, משא"כ כאשר נדע טעמו ש"ד, ידוע מאמרם ז"ל זיל בתר טעמא. עוד נ"מ ויתרון יש לזה הדעת, נכלל בתקן משלים הרבה הראה לדעת שרשים אחרים שאינם מקובלים עדיין, וע"כ יש לעמוד עליהן מתוך הכרעות ופלפול, וידוע שאין דעות ב"א שוין בעיונם. אבל כשנבוא לדעת טעמו ש"ד המקובל והי' זה הדרך לה והפלפול משל ומורה דרך להגיע לשרשים אחרים. וממנה נדע להלוך בדרך סלולה עד נכון להוראה.

ח ואחר שלמה כל ימי בהמ"ק היו מורים הכהנים והלוים כדרכם בהוראה לשעתה, והי' בטוחים על אור הארון שבבהמ"ק וקדושת כה"ג שיכוונו לאמיתה ש"ת, עד שהגיע לזמן יאשי' המלך, שראה שידעך אור הארון ממקומו בקה"ק, וישראל יגלה מעל אדמתו, ומלכה ושרי' בגוים אין תורה, אור זורח ההוראה בסייעתא דשמיא, וא"כ יאבדו ח"ו סדרי ההוראה לגמרי גאי' בירו' סוטה פ"ז ה"ד, על הדבר הזה קרע יאשי' ואמר עלי להקים, וכתיב בד"ה ב' ויאמר ללוים המבינים לכל ישראל וגו' תנו את ארון הקודש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל אין לכם משא בכתף, עתה עבדו את ה' אלקיכם ואת עמו ישראל. וידוע במ' יומא פ' הוציאו לו שצוה לגנוז את הארון, ואינו מובן האזהרה עתה עבדו וגו' עבודה זו מה היא עתה, אבל הענין, שצוה להגדיל פלפולה ש"ת. וממנו למדו החרש והמסגר אלף כולם עושי מלחמה, ודרשו בספרי האזינו עה"פ יונק עם איש שיבה, וכן הוא בס"ע פ' כ"ה. ומה מלחמה עושים בני אדם הזקוקים בזיקים ונתונים בשלשלאות אלא הכל גבורים במלחמתה ש"ת כו'. ואחריה' באו יהויכין נכדו ואנשי כנה"ג והזהירו ותקנו בזה ואמרו שלשה דברים הוו מתונים בדין, והעמידו תלמידים הרבה, ועשו סייג לתורה. וכ"ז הוא סיבה להגדיל הפלפול והחקירה בישראל, ופי' הוו מתונים בדין, שלא תצא הוראה בשקול הדעת, אלא להטיל ספיקות ולחקור ולהעמיק עד שיבא להכרעה ברורה, וגם ע"י דבוק תלמידים ושאלותיהם הרבה תורה וחכמה יוצאת כידוע מאמר ר"ח בתענית ד' ז' ומתלמידי יותר מכולם. עוד הזהירו לעשות סייגים לתורה, היינו אסמכתות וגזורות דרבנן, ועי"ז מתרבה הדעת והחקירה מהו דאורייתא ומה דרבנן, והכל ראה מאורן של ישראל הוא יאשי' המלך והזהיר עבדו את ה' אלקיכם, שלא תשתכח התורה ח"ו, ואת עמו ישראל, שידעו כדת מה לעשות בדינים שאינם מחותכים עד כה. ובחבורנו רנה ש"ת הוספנו לבאר אזהרת יאשי' בזמנו, ע"ד הדרוש והמוסר, כי נצרכו לשנן ולהבריק חרבם ש"י והדברים עתיקים, וכאן לפי צורך הלכה אנו באים. ועליו קוננו והי' ביום ההוא וגו' והבאתי השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור, ואי' במ"ק ד' כ"ה דאר"י זה יומו של יאשי', היינו משום שהחל להאיר עיני ישראל, באזהרה זו, ואלו חי עוד, היה מרבה תורה בימיו. אבל רבו עונות ונחשך אור ישראל, ולא נשתיירה אלא ההכנה. ויש להוסיף בזה דפי' יום אור, הוא יום הגשם, וכדאי' בב"ר פ' כ"ו, וכ"ה תענית ד' ז' ב', כל אור האמור באיוב בגשם הכ"מ, באשר הוא מקור אור הצלחת חיי האדם, ואם כי קשה יומא דמטרא כדאי' בתענית ד' ח' ב', מכ"מ ממנו יוצא האור, וביותר כשהשמש זורח אחרי' כדאי' שם ד' ג' ב' שמשא דבתר מטרא כתרי מטרי והנה כשהגשם יורד, ואחריו נמשך השמש, לא בא תועלת קשי יום המטר אל נכון האור וזוהי מליצת הכתוב, והחשכתי לארץ ביום אור, שלא תהא תועלת הגשם כראוי, ולזה נמשל כל עת צרה ליעקב, אשר ממנה יושע, והצרה היא מקור האור, וכך חשכת אור התורה ע"י גלות הארון וישראל, גורם אור הפלפול ולהגדיל תורה בכל תפוצות ישראל וע"ז אנו יכולים להמשיל יומא דעיבא כוליה שמשא, כדאי' ביומא ד' כ"ח ב', רצוני, בזה שנדעך אור התורה בירו' שהי' זורח כשמש בגבורתו, נעשה כל העולם שמשא, בכל מקום שד"א של הלכה בפלפול ושקידה זורח אור התורה, ואם שאינו בהתגלות כ"כ כמו בירו' בזמנה, ועתה בימי יאשי' המלך כשהחל הגשם, והי' אור יאשי' המלך לתועלת גדול, אבל נתקיים בו והחשכתי לארץ וגו', ולא זכינו לתועלת הגשם כראוי וכך הספידו שם על ר' יוחנן דבימיו נחשך נ"כ העולם מדעת התנאים אשר גבוהה הרבה מדעת הדור שאחריהם, כדאי' בעירובין ד' נ"ג א' דאר"י לבן של ראשונים כפתחו של אולם וכו' ואנו כמלא נקב מחט סידקית, וכמו שהצר עליהם העת במזוני רויחי וטעם הפירות כדאי' בירושלמי פיאה פ"ד אר"י יפה סיפסוף שאכלנו בילדותינו מאפרסקין שאכלנו בזקנותינו. כך הוגרע כח הדעת, ובא אור של ר' יוחנן ו[illegible]' המשניות ועשה תלמוד ירו'. אבל לא זכינו לאורו שיגמור כידוע שלא גמר את התלמוד.

ט וכשבאו לבבל היו נצרכים עוד יותר להזהר באזהרת יאשי' המלך שלא להורות כי אם עפ"י חקירה והכרעה ולעמוד על עומק הדין מהלכה המקובלת לשאינו מקובל כמו שהורה שלמה המלך. והטעם משום דבא"י הי' עדיין זכות א"י גורם לעמוד על אור ההוראה במעט עיון, משא"כ בבל, וכדתני' באדר"נ פכ"ח רנ"א אין לך אהבה כאהבה של תורה, ואין לך חכמה כחכמה של א"י, ובויקרא רבא פי"ג, וזהב הארץ ההיא טוב, מלמד שאין תורה כתורת א"י, ואין חכמה כחכמת א"י ועוד באדר"נ רשב"א אומ' חכם הדר בא"י ויצא ח"ל פגם כו', ובסנהדרין ד' כ"ד אי' במחשכים הושיבני כמתי עולם אמר ר' ירמיה זה למודה של בבל, ולא שגינו ח"ו תלמוד בבלי, אלא ה"ק באשר בבל הוא מצולה חשיכה שאין בה אור תורה בעצם כלל, רק ע"י אבוקה גדולה של.

הפלפול

הפלפול דש״ס בבלי יהי׳ מאור גם במחשכים להוציא אור ההוראה, ומש״ה אי׳ שם עוד מאי בבל אר״י בלולה במקרא בלולה במשנה בלולה בגמרא, אלא שהוצרכו להעמיק כ״כ ולהתהפך על כל חלקי התורה עד שיצא המכוון, אבל ממילא זכו להגדיל תורה ולעשות אבוקה גדולה מאור התורה. וה״ז דומה למה שהמשילו במדרש קהלת נכנס לפלטרין של הרבה חדרים, וא״י לצאת, וצריך לקשור חבל בחבל כו׳. והנה מי שיש בידו אור המאיר דרך הפתח א״צ להתייגע כ״כ, ובמעט חפוש והשתדלות יצא לאור הפתח, אבל א״כ לא יתחכם לעמוד על חכמת אותו פלטרין, משא״כ מי שאין לו נר, וא״י לצאת כ״א בהשתדלות והתבוננות על חכמת הפלטרין, וגם נכשל כ״פ עד שלבסוף כשעומד על הפתח, מוצא אור גדול של חכמת הבנין, יותר מן הראשון, כך חכמי א״י אור הזכות הי׳ מהלך לפניהם, ע״כ לא נצרכו כ״כ להתייגע, משא״כ חכמי בבל, ולא מצאו אור ההוראה עד שנתייגעו הרבה, וגם נכשלו בהוראות כ״פ כמורגל בש״ס בבלי דברים שאמרתי לפניכם טעות הן בידי, ודרשו בגיטין ד׳ מ״ג והמכשלה הזאת ת״י אין אדם עומד על ד״ת אלא א״כ נכשל בה, אבל כשיצאו לאור ההוראה עפ״י רוב התבוננות היו באור גדול. וע״ז כתיב בישעי׳ כ״ט, ושמעו ביום ההוא החרשים דברי ספר, ומאופל ומחושך עיני עורים תראינה. רצוני, דוקא מאופל ומחושך יחזו אור השכל האמיתי, בעמקת חכמת התורה יותר מאשר אינם יושבים בחושך כ״כ.

י וכשעלה עזרא מבבל ובא לבהמ״ק, שוב לא הי׳ נצרכים כ״כ לבא למדה זו של הפלפול מטעם האמור, וכשבא דבר הקשה בכל א״י הלא שלחו לבהמ״ק הי׳ מספיק אור הכה״ג, עד שנתמעט כח הפלפול, וכאשר גרמו העוונות בבית שני ולא הספיק זכות בהמ״ק להארת פנים, וגם הכה״ג לא הי׳ כראי כידוע, ובשביל זה כמעט נשתכחה תורה מישראל עד שעלה הלל מבבל ויסדה כדאי׳ בסוכה ד׳ כ׳, והיינו עפ״י דרכים שהורגל ללמוד בבבל, וגם הוא נקרא מחוקק כדאי׳ בסנהדרין ד׳ ד׳ ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל שלמדין תורה ברבים, ועפ״י חקירה בקבלות וגמרות שעד כה, העלה שבע מדות שהתורה נדרשת בהם כדאיתא בתוספתא סנהדרין פרק ז׳, והמה נעשו כאפיק מים בהתגברם, שטף ועלה על כל ספיקות לפי גדולת דורם, והיא שעמדה להם להקים עולה של תורה בעזר צורם, ובענות צדק חזו נוראות בחרב פלפולה ש״ת הודם והדרם, עד שנסתם המשנה עפ״י זה הדרך בימי רבי גאון ישראל ואורם. ואע״פ שבא הלל וקבע מדות אלו, לא נשתנו דרכי הלמוד של מדינה ומדינה, ומעולם זאת על ישראל חכמי א״י למדים כ״א בפ״ע, ועיקר שקידתם לקבוע הלכה פסוקה, וידיעתם בפי׳ המשנה מאירה להם כאבוקה, ובבוא דבר חדש במעט פלפול להדביקה להלכה אשר הי׳ כבר לפניהם כחוקה, ולא כן חכמי בבל עיקר שקידתם לפלפל ולחדד איש יחד פני רעהו. ובאשר אין הדעות שוות, עד שפעם הוציא זה גוזלים מסלע המחלוקת, ופעם זה עמד על השוקת וצדקתם סמכתם להודות על האמת, ותכלית הנרצה היא ההוראה והיא החותמת, ובשביל זה נהגו אהבה וכבוד זה לזה כדין רב ומורה כדאי׳ בב״מ שלהי פרק ב׳ ת״ח שבבבל עומדים זה מפני זה כו׳. וע׳ הע״ש סי׳ ז׳ אות א.

יא ולא נעלם מחכמי בבל שקשה לסמוך על הכרעת הפלפול לחוד, וזה ידוע דמי שהוא מפלפל ודרכו לשדד המקור בעיון, קשה עליו להפנות לשקידה על גמרא וקבלה בהלכות פסוקות, וכבר מורגל הוא שלא לקבוע בזכרונו כי אם עפ״י דעת מקורו של אותה הלכה, ועל מה אדני זה הגמרא הטבעו מדור אשר לפנים, ואולי יש עוד מקום לנטות או להגיה ולהוסיף בה דבר, והורגלו שלא להוציא דבר כי אם מתוך חשכת הספיקות ולבררם וללבנם, וכדאי׳ ביומא ד׳ נ״ז דא״ל ר׳ ירמי׳ לרבא משום דיתביתו באתרא דמחשכי כו׳, ורבא אף הוא נאנח וישב אחור, ואמר לרב ספא דקרי לן טפשאי והיינו שהבינו דסברות פשוטות של חכמי א״י מועיל כ״פ במקום שיש להם בירור לפי דעתם, יותר מאשר ימציאו המה עפ״י פלפול, שאין לזה בחינה כ״כ על האמת כמ״ש הרמב״ן בהקדמתו לס׳ מלחמת ה׳, וע״כ חלקו כבוד לחכמי א״י לסמוך למעשה עליהם, ובכ״מ שלא נתברר בידם, שלחו מתם ושוב לא זזו מדבריהם. אמנם גם חכמי א״י ידעו דבמקום שאין להם הלכה ברורה, וצריכים להוציא אור הפסק מן החושך, עפ״י הויות והקישים, בזה עתקו וגם גברו חיל חכמי בבל, וכדאי׳ בב״ק ד׳ קי״ז בהא דרב כהנא ור׳ יוחנן, ואמר ר״י דילכון אמרי דילהון היא, שעפ״י זה הדרך. אין שום דבר בתורה שלא נוכל לחקור ולעמוד על מצוי הדין לאמתה בעזרו ית״ש, וכאשר אירע שירד א׳ מחכמי א״י ותלמודו בידו לבבל, ונתחכם גם הוא לפלפל כאחד מהם, עשה פרי הרבה, המסייע לפי הצורך והיינו דאי׳ במנחות ד׳ מ״ב חד מינייהו כד אתי לבבל הוי כתרי מינן, והטעם ברור, שקבלתו עוזרו לפלפל ע״ד האמת, גם במקום שאין לו קבלה, והקבלה מכריעה במקום שחולק עם חביריו, ואם אומר שכך הוא מקובל, הודו ואמרו אם קבלה הוא נקבל, והכי אי׳ בכתובות ד׳ ע״ה להיפך דחד מינן דאתי להתם הוי כתרי מינייהו, ומטעם האמור שיודע להשתמש בגמרותיו שמה בא״י ולהוסיף על שפתיו ופלפולו שהורגל חכמה רבה.

יב וכשנסתם תלמוד בבלי עשו אותו לפלטרין גדול ונורא. אשל מלא כל טוב זה התורה, וכל שהפה שואל והדעת מבקש הוא יורה, וכל השוגה בשקידתו יחכם מהרה, למצוא דעת תבונות והלכה ברורה, אם משפוני טמוני הפלפול אשר דרכם בזה נסתרה, אם בדיוק לשון וסוגי׳ דעלמא אחוז בדעת ישרה, וזה תלוי לפי כחם של משיבי מלחמתה שערה. והגאונים שבאו אחרי חכמי בבל מחברי התלמוד, ידעו כמה שבילים פשוטים בזה הפלטרין, אשר לא נסתפקו בהליכות אלו הלכות מעולם, וזה גרם שלא השתמשו הרבה בכח פלפולם. מצורף לזה רוב גזירות ושמדות שהי׳ בגבולם, ולא עצרו כח להעמיד תלמידים הרבה שיהא עליהם נרם בהלם, ותשובתם הי׳ קצרה לכל שואלם, או עפ״י קבלה הידוע להם או בדרך השני בגאון קדושת חילם.

יג וה׳ חפץ למען צדקו, לשנן ברק חרבה ש״ת, ולהגדיל תורה והדרה, למען נחזק בתורת ה׳ בגבורה, גלה כבוד התורה מבבל למדינת צרפת ארץ לא ראו אור הקבלה סדורה, והוצרכו למצוא פתח הפלטרין עפ״י עיון וחקירה, יגעו ומצאו שביל חדש כחמה ברה, לא שמשו לאורה עין גאון קדמון רב ומורה, ומחשך ואופל הוציאו שלהבת יה מאירה, על קצות ים התלמוד שואף זורח בגבורה, וגם פרשו על קדושת הגמרא, מעטה תהלה וחדוש צורה. והנה אי׳ בב״ר פ׳ כ״ה רעב שהי׳ בימי דוד, ר״ה ור״י בשם ר״ש בר״י עיקר אוותנטיא שלו לא הי׳ ראוי להיות בימי דוד כו׳ אמר ר״ח רבא, משל לזגג שהי׳ בידו קופה מלאה כוסות

דייטרוטין

ברלין, נפתלי צבי יהודה בן יעקב - אחאי משבחא גאון (עמוד 12

דייטרוסין בשעה שהי׳ מבקש לתלות את קופתו הי׳ מביא יתד ותקעה ונתלה בה, ואחר כך הי׳ תולה את קופתו, לפיכך לא באו בימי ב״א שפופים אלא בימי ב״א גבורים שהן יכולין לעמוד בהן. ר׳ ברכי׳ הוי קרי עליהון נותן ליעף כח, המשיל את הרעב לקופה יקרה שמכבדת את בעלי׳ לעת מצוא, אלא שצריך להזהר בה שלא תשבר, ומוכרח לשקוד ע״ז ולהתבזות כמעט, דבשעה שצריך לעשות יתד לתלותה, וירא שמא אין היתד חזק כ״כ, מה הוא עושה, תולה עצמו על היתד תחלה ואחר כך תולה את קופתו, והרי זה מבזה עצמו בשביל שסוף הכבוד לבא בשעתו, כך חרפת רעב לישראל יש בזה חה״ש, שנצרכים לבריות ומפזרים עצמם לבין אוה״ע, אבל זה גורם שימסרו גבורי ישראל להלחם מלחמות ה׳, ולהתפרנס מן השלל, וכדאית׳ ברכות ד׳ ג׳ ב׳ עמך ישראל צריכים לפרנסה כו׳ לכו ופשטו ידיכם בגדוד, וכשמנצחים ש״ש מתגדל ומתקדש, ונודע לעיני עמים ישועת ה׳, משא״כ אם שכן ישראל לבטח. וכשם שא״א לנסות עצמו על היתד אם לא שמשער תחלה שהוא חזק ויש בו כדי להתלות ולא יפול ויוזק ולא יגיע לכבוד הקופה, כך לא בא הרעב בימי ב״א שפופים שאון יכולין לעמוד כלל ברעב, ולא יבא לקידוש השם כלל, ומש״ה בא הרעב בימי ב״א גבורים ויכולים לעמוד ברעב עד שבאים לידי מלחמה. אבל ר׳ ברכיה א׳ דהקב״ה נותן ליעף כח, והי׳ נותן עוז לחילותיו של דוד לעמוד ברעב, ולא שהיו יכולים מצד גבורתם, ובאמת אלו הי׳ בא הרעב בימי שאול הי׳ נותן ה׳ כח וגבורה גם לגבוריו וחילותיו, אלא שבא בימי דוד בזמנו. וזה הענין בעצמו שייך לדבר הלכה אשר המשילו חז״ל עפ״י דרשת המקרא לחרפת רעב, כדאי׳ שבת ד׳ קל״ח ב׳ עתידה תורה שתשתכח מישראל שנא׳ הנה ימים באים וגו׳ והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם וגו׳ כי אם לשמוע את דברי ה׳ זו הלכה, אמרו עתידה אשה שתטול ככר של תרומה כו׳, וכ״ז שהיו שבעים באור הארון וקדושת כה״ג לא היו נצרכים להלחם מלחמות ה׳ בפלפולא ש״ת, עד שבא הרעב בימי יאשי׳ כמש״כ באות ח׳, ונעשו גבורים כדכתיב והחרש והמסגר הכל אלף גבורים וגו׳, וכמש״כ לעיל בשם הספרי, ובזה נתגדל כבודו ית׳ להראות לרבים חזותו של עמקת התורה. וכן אח״כ היו שבעים בכללי הלל שלמד שבע מדות עד שהוגרע כחם בימי האמוראים והוצרכו לפלפל בפי׳ המשנה ולהגדיל תורה בחכמת התלמוד, וכן אחר שנסתם התלמוד, והיו הגאונים שבעים בקבלתם בכמה ענינים בסוגית הש״ס, ואח״כ נתגלגל לחכמי התו׳ שהוצרכו לפלפל ולהגדיל תורה בפירושים והויות הרבה, ואילו היו הראשונים צריכים היו גם הם משתמשים ובאים

לידי זו המדה, בעזר הנוצר תעודה.

יד וכתיב קהלת ז׳, אל תאמר מה הי׳ שהימים הראשונים היו טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת ע״ז, טובה חכמה עם נחלה ויותר לראי השמש, כי בצל החכמה בצל הכסף ויתרון דעת החכמה תחי׳ בעלי׳. הבאור, הזהיר החכם ברוה״ק את המלעיגים מדרך המחודש היא חכמת הפלפול ובימים הראשונים לא השתמשו בזה הדרך וג״כ הגיעו להוראה כתורה שהוא התכלית ללמוד ע״מ לעשות, אך לא לך להלעיג שאילו היית חכם בקבלה, לדעת מקור ההוראה כמו הראשונים, הי׳ לך מקום לדחות באמת הבנין כל זה היסוד, אבל הרי לא מחכמה שאלת ע״ז, כי אם משום שאין לך יד ושם בהוראה, ולבך גס לומר שאילו באה הוראה לידך, היית מורה כהלכה בלא פלפול, וזה אינו אלא שטות וגסות הרוח, דמאחר שאין לנו ידיעת בית רב איש מפי איש שיטת הלכה ברורה. ע״כ צריך אתה לבא ולדלות מים עמוקים בחקירה. הן אמת טובה חכמה עם נחלה, ודאי יותר טובה חכמה שהוא בא בנחלה היינו הקבלה, מחכמה שבאה על ידי פלפול, שהוא בלי הכרעה ובחינה כ״כ כמש״כ לעיל בשם הרמב״ן, ויותר לרואי השמש, השמש הוא מקור האור ואור התורה נמשל בה [כדכתיב כי שמש ומגן ה׳ אלקים חן וכבוד יתן ה׳ לא ימנע טוב להולכים בתמים, פירושו דהחמה מטיל כבוד וחן על כל צורה, אבל גם אין נסתר משזיפותה, ונצרך למגן ומחסה. כך אור התורה מטיל חן וכבוד על שוקדי׳ כדאי׳ בע״ג ד׳ ג׳ כל הלומד תורה בלילה חוט של חסד משוך עליו ביום, ובש״ר פ׳ ל״ח אי׳ דבדה״י לא נזכר כבוד עד שבא לעתניאל הוא יעבץ לפי שיגע בתורה. אבל כמ״כ אי׳ ביומא ד׳ ע״ב ב׳ לא זכה מצרפתו, או צורפתו למיתה, אבל ההולך בתמים נהנה לאורה תמיד, והיינו כי שמש ומגן ה׳ אלהים, ומפרש דחן וכבוד יתן ה׳, וגם לא ימנע טוב להולכים בתמים] וקאמר דמי שרואה מקור נחלה זו, על מה הוא מקובל כך מילתא בטעמא, זהו הטוב שאין למעלה הימנו, וכמש״כ לעיל דזוהי חכמת שלמה המלך. ומפרש עוד כי בצל וגו׳, וכמו צל הכסף, הכל משכילים שיותר טוב כשבא בירושה, משהוא נצרך לעמל ורעות רוח, מיהו בצד א׳ יותר טוב כשבא בשקידת המסחור, שהיא מלמדת דעת ד״א יותר מכסף הבא בנחלה, ואם באמנה מי שיש לו כסף בנחלה עלול לעמוד על דעת המסחור, שהכסף עצמו מרגילתו לבא לידי כך, וזוזי עבדי סרסרותא. אמנם לא הרבה יחכמו בכספם, ולא כן החכמה בשגם היא ג״כ בזה הצד יותר טוב חכמה הבא בשקידת העיון, שהיא מלמדת דעת ההוראה בכל ספק, יותר מחכמה הבא בקבלה, מכ״מ מי שיש לו חכמה בנחלה עלול יותר לעמוד על דעת ההוראה עפ״י שהיא מרגילתו לשקוד ג״כ על ברור הספיקות בדרך ישר. וזהו דקאמר כי בצל החכמה בצל הכסף, כבוד ותכלית שניהם שוה כ״א לפי ענינו, זה למזון הנפש עפ״י הלכה ברורה, וזה למזון הגוף עפ״י מסחור, ויתרון דעת החכמה תחי׳ בעליה, החכמה עלולה יותר להגיע לתכלית הנרצה לה, משהכסף עלול להגיע לתכלית הנרצה לה. אמנם כאשר הדבר מובן, כי לא יחכם העשיר אם ישאל על העני, מדוע משתדל בחריצות המסחור כ״כ יותר ממנו, וכך אין לשאול מדוע ימים אלו נשתנו בחריצות הלמוד יותר מימים הראשונים, שהמה היו עשירים בקבלה ובאור הפסק באיזה אופן שהוא כמו שביארנו, משא״כ ימים אלו שרעבים לדבר ה׳ זו הלכה. עוד זאת, כמו שנשתנו טעם ושומן הפירות בדורות מאוחרים, וכדתנן שלהי מ׳ סוטה רשב״א א׳ טהרה נטלה הטעם ואת הריח וכן הרבה שם, ובשביל זה צריכים להמתיק חיי האדם בחריצות ותחבולות, כך חסידות ותמימות של דורות הראשונים עזר הרבה לכוין אל האמת בלי רב העיון והיגיעה, וכדאית׳ במ׳ ברכות ירושלמי פ״ה חסידים הראשונים היו שוהין כו׳ אימתי עוסקין בתורה אימתי עוסקין במלאכתן, אר״י בר״א על ידי שהיו חסידים היתה ברכה נתנית בתורתן ברכה ניתנית במלאכתן, ופי׳ ברכה בשניהן שוה שהיו מצליחי׳ להגיע לתכלית הנרצה במעט יגיעה. ובשבת ד׳ קל״ד ב׳ אי׳ דאמר רבא אנא בהדי תרגמינא דסבי למה לי, הרי שהבין דבשביל שהמה בדורות הקודמים

הקודמים לו, מוכשרים יותר לכוין אל האמת, והיינו משום קדושתן וחסידותן וכדאיתא בברכות ד׳ כ׳ א׳ דא״ל ר״פ לאביי מ״ש ראשונים כו׳ א״ל קמאי מסרי נפשייהו אקדושת השם כו׳, וכך הוא המדה בכל סדרי הלמוד, בכל מחלפות עתים הללו שזכרנו במה שקדם.

טו וכמו שכתבנו באות י״א, דחכמי בבל ידעו להוקיר קבלת חכמי א״י, כך ידעו חכמי התו׳ מעלת הגאונים שראו אור הקבלה, ובכ״פ נחתו גם המה מפני קדושת דבריהם של הגאונים, ואמרו שהם דברי קבלה. אמנם מרוב הרגלם לעמוד על החקירה, לבם לא נכון עמם בהחלט גמורה ולא נתנו אימון בכל דבר שלא מצאו את הפתח והאורה, והרי אנו רואים גאון יעקב ר״ת ז״ל שלענין עדות אשה שראה, בחכמתו הגדולה להתיר אחר ג׳ ימים ע״י הכרת גוף שלם, ומבואר בסה״י שסומך עצמו על דקדוק קל בלשון בה״ג, ולענין אבלות יום ראשון שנראה להם לפי דרכם שהוא מדרבנן, דחה דברי בה״ג בגילא דחיטתא דסגי נהור הוה כו׳, ועל רבינו בעל השאלתות כ׳ בסה״י שהוא ראש לגאונים, ולענין דבר שא״מ דחו דברי רבינו בשבת ד׳ קי״ד כבר בי רב דח״י ולא שמו לב ליישב דברי אור עולם, אשר אין דבר ממנו נעלם. וכבר הראית לדעת בסי׳ ק״ה בס״ד אשר שיטת הערוך בפ״ר דלא ניחא לי׳ מדברי רבינו נגזרים, ודבריהם מאירים מוצקים כסיפורים. גם מאור עינינו הרמב״ן ז״ל אשר מסר נפשו על דברי הגאונים, ובכל כחו עמל ליישבב, בכ״ז באשר לא הי׳ לו באור דבריהם, מפיהם אלא כפי כתבם, וגם הוא חכם בפלפולה ש״ת כא׳ מחכמי התו׳ המורים והמלמדים, לכן במה שאינו בדבריהם כ״כ מפורש יוצא הי׳ מטה דברי הגאונים לדעתו הגדולה, והוביל תהלוכות לשונם ולשון הרי״ף לדרכו הסלולה. לא כן ראשון להוראה הרמב״ם ז״ל אור הגולה, הוא למד מרבו מאביו רבינו מיימון והר״י מיגש קבלת הגאונים וגירסותיהם מלה בםלה, המרומז בספרו של רבינו ובה״ג ואחריהם בספר הרי״ף על סדר נכון ונעלה, וידע רמיזותיו ושתיקותיו הכל בקבלה, לבד שיד ה׳ עליו נגלה להוציא מתעלומות אומר סלה, ובכ״מ שהגאונים ז״ל מחולקים והאמת נשאלת, דעתו הרחבה מני ים סמכתהו לברור סולת מסולת, ולראות בעין יפה מי הוא בא מחטי מכולת. וראוי לנבון לדעת דכמו דהברייתות דת״כ וספרי ומכילתא אע״ג שהמה שביל מפולש מתורה שבכתב לתורה שבע״פ ששנינו במשנתינו, מכ״מ יש הרבה ברייתות שהתלמוד נטה מהם כמבואר אצלי בבאור הספרי בס״ד, ואומרים אנו שחכמי התלמוד ידעו בקבלה שיש חולק בזה הפרט, ולזה שומעין שאמר כהלכה, וע׳ סי׳ קכ״ח אות א׳, כך אע״ג שספרי רבינו ובה״ג והרי״ף הם היו שביל מפולש להרמב״ם ז״ל מהתלמוד לפסק הלכה למעשה, מכ״מ יש הרבה פיסקי דינים, שנטה מהם, ואומרים אנו, שידע בקבלה שיש גאון חולק עליהם, ולזה שומעין שאמר כהלכה.

טז והנה רבותינו האחרונים ז״ל, הביטו אחרי משה הוא הרמב״ם ז״ל בעין יפה ובכל חפץ רצו לעמוד על דעתו, בכ״מ שנשגבה הליכותיו משיטת הסוגי׳ כפי המורגל בפרש״י ותו׳ וש״מ, וכבר ידעו ידו הגדולה, ואף כי בעת שבתו האוהלה, ותקע עצמו לדבר ה׳ זו הלכה בחבור הנפלא, ואור דעליון עליו הי׳ בהלה, ולא נעלם ממנו דבר ולא ח״ד מהתלמודים ומכל מעין ומקור אשר דלה, ע״כ מצאו עצמם מחוייבים להטות דעתו עפ״י דקדוקים והוויות אם מעט ואם הרבה כפי כחו של המעיין, וכל שיש לו מוח בקדקדו, ודעת ישרה הדרו והודו, יודה כי לא אך עפ״י הכרח הבא מפלפולים, גאון הוראה יסוג אחור ממסלולים, וגם כי לא כאלה חלק פלפולי רבותינו בעלי התוס׳ ז״ל אשר המה היו חששים, ואין דבר לפניהם למעקשים, שיכריחם לנטות מדרכים מפולשים, ואך מלבם יצאו הדברים כבושים, למצוא פי׳ והוראה לאמיתה ש״ת אשר המה מבקשים, ודעת אלקים אשר ממטמונים מחפשים, משא״כ מי שמגביה עוף לעמוד ע״ד הרמב״ם ז״ל לבו בל עמו להיות חופש, בלתי כרע תחת אסיר ברצון למצוא התכלית בחפש מחופש, ומעפיל לעלות אל ההר בשאט נפש [ע׳ ערוך ערך צפח], ומעביר הדרך מנגד עיניו שלא יחזו ישרות ולא ידעו בפש, ע״כ אין דרך נכונה, להצדיק את הצדיק כי אם מעיקרא דדינא, דפי׳ הסוגי׳ היה לפניו משונה, מידיעת בית רבותיו וע״פ נוסחא סוגה בשושנה. והן האמת אע״ג שמתוק האור של הלכה ברורה גם למי שאינו יודע טעם הפסק ומקורה, אמנם טוב לעינים לראות את השמש מקור האורה כדרך הנאת האזן לשמוע מנעים זמרה, מכ״מ דוחק עצמו להשביע גם את עיניו לראות פנים של אותו צורה. והנה מפרשי הרמב״ם נו״כ ושאר רואי השמש, לא עמדו לדקדק בספרן של גאוני קדמאי בה״ג ושאלתות. עד שהבלשן הגדול מרן הכ״מ וב״י כ׳ בבד״ה ה׳ מקואות כי עפ״י מקרה בא לפניו ס׳ השאילתות ומצא דבר א׳, וכן בשו״ת גאוני בתראי ז״ל לא נמצא מביאים דקדוק דברי ג״ק, כי אם זעיר שם וזעיר שם ואין עליהם ח״ו אשם, כי המלאכה הי׳ מרובה לכ״א במקום קדשם, גם אור הדפוס לא נפרץ אז לפי צרכם ושמושם, ותלמידיהם הגאונים ז״ל אזלי בתר רישם, ולמדו לחקור בש״ס לפי המורגל בפרש״י ושאר מפרשים ידועים ועליהם הסבו חידושם, וכשמצאו איזה חידוש בספרי ג״ק הי׳ כמוצא דודאים במקומו׳ שאין רגל דשם, ע״כ לא ראוי בכמה הלכות מקורם ושרשם.

יז ואני העני בתומי הלכתי בימי הנעורים, לחקור דרשת חז״ל אשר בתלמוד מפוזרים, אשר לפי השקפה במקרא אין הדברים כ״כ מאירים, ויגעתי הרבה במכילתא ות״כ ספרי ראשי המקורים, ומשם בארה לשטת חכמי התלמוד הן המה הגבורים, עד שמצאתי טעם בעזרת החונן אף לשאינן מוכשרים, וכתבתי על ספר חבור על ספרי מדרש במדבר ואלה הדברים אשר הליכות זה התנא קצרים, ומשם בארה כמה ברייתות במכילתא ות״כ אשר לא באו עליהם המבארים, הלא הוא כמוס עמדי לעת מצוא בעזרת יוצר אורים, להוציאם לדפוס ולהכניסם לשערים, ומזה למדתי למצוא דרך גם לדעת ראשי המורים, לדלות שטף מים חיים ההוראה ממקור צח שמשם נגזרים, ולהבין פסקי ראשונים המבוארים, ממקור ספרי רבינו ובה״ג ורי״ף הקצרים וחמותי ראיתי אור בענינים מפוזרים. וה׳ ירד לי בגבורים, להראות כי להם שיטות חדשות מאירים, ועפ״י הגיוני בפלפולי חכמי התו׳ ורמב״ן המלמדים והמורים, חשתי לקמחא לפלפל ולהראות לשרים, יפי׳ של נוסחא קדומה והשיטה יסוב עליו מקדמוני דור דורים, ולא אתברך בלבבי כי כל אשר העליתי המה כספיר נגזרים, או גם במקום שבאתי לפשט קמטי הקיצורים, אינו סובל כונה אחרת מאחרים, חלילה להעלות עה״ד מחשבות מוזרים, וידעתי כי הטעות מצוי׳ בלי שער.

ומשה רבינו לימד הלכה לדורות שלא נהי׳ על טעות מחזירים, כדאיתא בויקרא רבה פ׳ י״ג הוציא כרוז לכל המחנה ואמר אני טעיתי את ההלכה ואהרן אחי בא ולימד לי ולא עשה כן אלא ללמד לאחרים. אך זאת עמדי אשר מי יבא לקפחני לגזרים, במקום אשר נפתולי אלהים נפתלתי והכנסתי ראשי בין ההרים, אומר אני מעשי לקבלה של רבינו והיא תכריע למישרים. ואם יבא לפרש דברי רבינו בדרכים אחרים, תיתי׳ לי׳ דדלינא חספא למשכח מרגניתא טבא לתורים, מיני ומינייהו תסתייע שמעתא דרבינו להוציא לבירורים, ולא יהי׳ דעת רבינו אור עולם כבוש במסתרים ויגדיל מלחמתה של תורה בשערים וישכילו חכמים וסופרים, כי קוצר דברי ראשונים המה כוכבים מזהירים. ולא זו בלבד אשר נר חכמת אדם אחר חופש כל טעות ממטמונים, אף המחבר עצמו חוזר בו בכל יום מאשר לפנים הן בד״א כדאי׳ בירו׳ נדרים פר״א התהות מצוי׳, הן בד״ת כדאי׳ בסנהדרין ד׳ ל״ד א׳ למחר חזי טעמא אחרינא, ובד׳ ל״ה לבא דאינשי אינשי והרי אין לך מחבר קדמון שלא הגיה ספרו. וגם רבינו הגיה כ״פ בג״א (ע׳ פתח העמק א׳ אות ב׳) ולא עשה סניגרון לדברו, ומה אנכי חלוש הדעות מעיקרו, ואשר בניתי תמול רצוני היום לסותרו, וככה קרוב שאוסיף דבר למחר מה שאני היום גומרו. ואחר שכן אומר אני טוב לגבר כי ישא עול חרישה בנעורו, להיות אך חורש וזורע ועמל בגידול פרי עמלו ולא קוצרו. רצוני שלא להוציא חיבורו, עד זקנה ושיבה שיתיישבו דעותיו ויעמדו על ברורו, כל אשר בכחו להאיר נרו, וכתיב (משלי כ׳) מחרף עצל לא יחרוש ושאל בקציר ואין, ולא בא החכם ברוה״ק להגיד מה שתינוקות יודעים אלא להבין משל ומליצה, וכפרש״י דקאי על התורה, והוא ברבה פ׳ נצבים, וכבר המשיל יגיעה ועמלה של תורה ללחם וכדאי׳ בחגיגה ד׳ י״ד עה״פ לכו לחמו בלחמי זה תלמוד, והמשיל בזה הכתוב עמל תורה בימי חורפו ש״א לחרישה, וישוב דעתו להנות לאחרים תושי׳ לקצירה, ואמר אם לא יעמול בעיון בחורף, ושאל בזקנותו דברים ברורים ואין. ומעתה עלינו להשכיל כשם שלא תצלח עבודת החרישה בימי זקנה, כאשר כחותיו חלושים ולא יעדר היטב. כך לא יסכון לאדם לקצור בימי חורפו, באופן שלא יוכל עוד לתקן ולהשביח בגדול העיון, ופרי עץ חיים הרכה והענוגה, עיקר טעמה וריחה כשהיא בישולה ולא פגה. עוד זאת כי לא אפונה אשר כמה הויות ופלפולים ימצאו שכבר קדמוני מחברים. ורבו לעת כזאת עם ה׳ מעבירים, והדבה מצוי׳ בין תלמידים וחברים, ובאים גם לעון חושדי׳ בכשרים, ואני מרוב טרדתי לא יכולתי לחפש בספרים, זולת באיזה מקומות אשר נפתחו לפני ורשמתי כי שם נמצאו אלה הדברים, ובכ״מ לא עמדה השעה ומשנה ראשונה לא זזה כאשר היו מסודרים. ובשביל כל אלה לא החלטתי בדעתי להדפיס זה הספר, כאשר כן כמוס עמדי חיבורי על הספרי, הקודם בזמן ובעמל בני הנעורים. אך באשר מסרתי זה החבור לבני הרב מ׳ חיים ברלין להגיהו ולהוסיף בו לקח כיד ה׳ הטובה עליו, ואחר שעמל בו והעתיקו וצירפו שלחו בחזרה ע״י מיוחד ונאבד כל הכתבים כאחד, וחשתי שלא יגיעו ליד מי ויעשה מה שלבו חפץ בהם, ע״כ לא התמהמהתי עוד. ואני תפלה לאל הגומר עלי שלא ימנע ממני דבר אמת תשוקתי מעודי כי אתה ה׳ כאשר חפצת עשית עמדי וע״ד הנמצא בספרים, מוכרחני להגיד לאדם מישרים [כמאמרם ז״ל ברכות ד׳ ל״א, ובספרו של רבינו בסי׳ מ׳ מבוארים], אשר מעיד אני עלי שו״א כי מלבי יצאו נגזרים.

יען והאמת ניתן להודיע, כי לא בכחי ולא בזכותי עשיתי חיל בראשית אוני, כי אביטה במכוני, ואדע כי נבער מדעת הנני, גם דלותי מעוני, דלו למרום עיני, אך זכות אבותי הצדיקים הביאני, אל בית התלמוד הגדול בית מלוני מקור ששוני, בה כל מעייני, היא ד״א של הלכה אשר נוסדה לתורה ולתעודה, ע״י הגאון הגדול אביר הרועים עין העדה אדמו״ר וח״ז מ׳ חיים זצ״ל בוולאזין ואחריו קם לעודדה בנו חותני אדמו״ר הגאון פאר ישראל מוהרי״צ זצ״ל, ואחריו תמך הודה, מר גיסי הגאון חריף ובקי מ׳ אליעזר יצחק זצ״ל, היא הבאר חפרוה שרי האלקים ושרי התורה, כרוה נדיבי עם ה׳ משתתפים בשכרה, אלו במחוקק להשיב מלחמתה ש״ת שערה, ואלו במשענותם בלב נדיבה וברה, ומאז נוסדה ויצאה לאורה, מנהרים המונים חברים ותלמידים שוקדי תורה, המה בחנו כי מימי׳ מצליחים גם לשקידה יתירה, גם לעיון ישרה, איש לפי פעלו בשקידה להתגברה, ואיש לפי מהללו בקרב חכמים אריות שבחבורה, רבים שתו ושבעו כדי מדתם במשורה, ויצאו מורי הוראות לחיות דגן בתלמוד ובסברא, ואני לא מנעתי א״ע מדקדוק חברים ופלפול התלמידי׳ להתחברה, חדשים לבקרים זה יוצא וזה נכנס לגמרא, בכח כל אלו עשיתי ידים, ולעשות תושי׳ כפלים, ולקבל מעט מעט עד מלא חפנים, וסלותי שביל ביגיעה ועיון לא פעם ולא שתים, בספרן של גאונים קדמונים המה אור עינים. גם זכות רבינו ז״ל עמדה לי לתמוך יסודותי הרפוים. והנני מוציא לאור באור ספרו לפני רובצי משפתים.

ואי׳ בב״ר פע״ד, על הא דכתיב ויאמר יעקב לאחיו, כמה אחי הוי לי׳ כו׳ אר״י לבש אדם לבוש של אביו ה״ה כי״ב, ומש״ה קרא יעקב לבניו אחים שנשתתפו עמו כו׳. אודה לה׳ שזכני לבנים לא יבושו להשיב מלחמתה של תורה שערה, הן המה היו עמדי בעבודה תמה זו לעזרה. הוא בני הרב מ׳ חיים ברלין מק״ק שקלאוו לקח עמו קונטרסים אלו להגיהם ולסקל שגיאות הבא בהשערה, גם הוא חכם והוסיף לקח משלו בדקדוק לשון רבינו וכונתו להאירה, ויותר ממה שנדפס בשמו הרבה נאבדו בהובלת הדרך בחזירה, ורק מעט אשר נמצאו עמדי ע״י מכתבים וכדומה ע״ש באו בהגהת מהר״ח נזכרה. אף הוא קבע לו שם העמק שאלה שמו ישוה לו להיות נקרא, וגם חתני הרב מ׳ רפאל בהגאון מוהר״א ליב שפירא זצ״ל אב״ד דק״ק קאוונא הוא יושב עמדי בחבורה, כחו יפה בתורה ודעתו ברה, להתיישב עמו בעמק הלכה ולבררה, וגם הוא הוסיף כמה הגהות ברוב חקירה, ה׳ עליהם יחיו דגן ישראל בגבורה של תורה, ויפרחו כגפן פורי׳ זרע ברוכי ה׳ אנשים של צורה, וזכרם כיין לבנון בכל תושי׳ ויראת ה׳ טהורה, וחסד ה׳ ממנו לא ימעד, לגבר חיילים לעד, ודברינו יהיו נאמרים בבתי ועד, ונזכה לאור פני מלך חיים גם בעולם המעשה גם לחיי עד, כנפש המתייצב לפני המון סופרי ישראל נרעד, העמוס בעבודה רבה, כל ישעי וכל חפצי בה.

חלק ה: נספח למחשבה:
"על ימין שהוא שמאל"

האם אנו מצווים לציית גם אל טעות? האם התורה מחייבת לציית לדברי סנהדרין גם כאשר אומרים על ימין שהוא שמאל? מדוע?

מי רשאי לומר על ימין שהוא שמאל: למי אנו מחויבים לציית גם כאשר אומר על ימין שהוא שמאל ומדוע?

טוב לככרים שש מאות (שם ג ח) בככרים, וכן רבים. או טעמו, בין דם לכל הדמים בין דין לכל הדינין, וכן וכל ריב אשר יבוא עליכם מאחיכם וגו' בין דם לדם בין תורה למצוה לחוקים ולמשפטים והזהרתם אותם ולא יאשמו לה' (שם יט י):

וכפי פשוטו, **בין דם לדם** וגו', בין ענין רציחות או דיני ממון או פצע וחבורה, כל **דברי ריבות אשר יהיו בשעריך**. ודיבר הכתוב בהווה, כי בענייני המשפטים יהיו המחלוקות יותר משאר ההוראות. אבל דין הזקן שוה בכולם, ולכך אמר **ועשית על פי התורה** וגו' **ועל המשפט** וגו', כי 'התורה' תרמוז לשאר ההוראות:

(יא) **ימין ושמאל**. אפילו אם אומר לך על ימין שהוא שמאל או על שמאל שהוא ימין, לשון רש"י. וענינו, אפילו תחשוב בלבך שהם טועים, והדבר פשוט בעיניך כאשר אתה יודע בין ימינך לשמאלך, תעשה כמצותם, ואל תאמר איך אוכל החלב הגמור הזה או אהרוג האיש הנקי הזה, אבל תאמר כך צוה אותי האדון המצוה על המצות שאעשה בכל מצותיו ככל אשר יורוני העומדים לפניו במקום אשר יבחר ועל משמעות דעתם נתן לי התורה אפילו יטעו, וזה כענין רבי יהושע עם רבן גמליאל ביום הכיפורים שחל להיות בחשבונו (ר"ה כה.):

והצורך במצוה הזאת גדול מאד, כי התורה נתנה לנו בכתב, וידוע הוא שלא ישתוו הדעות בכל הדברים הנולדים, והנה ירבו המחלוקות ותעשה התורה כמה תורות. וחתך לנו הכתוב הדין, שנשמע לבית דין הגדול העומד לפני השם במקום אשר יבחר בכל מה שיאמרו לנו בפירוש התורה, בין שקבלו פירושו עד מפי עד ומשה מפי הגבורה, או שיאמרו כן לפי משמעות המקרא או כוונתה, כי על הדעת שלהם הוא נותן לנו התורה, אפילו יהיה בעיניך כמחליף הימין בשמאל, וכל שכן שיש לך לחשוב שהם אומרים על ימין שהוא ימין, כי רוח השם על משרתי מקדשו[טו] ולא יעזוב את חסידיו, לעולם נשמרו מן הטעות ומן המכשול. ולשון ספרי (פסקא קנד) אפילו מראין בעיניך על הימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, שמע להם:

(יד) **ואמרת אשימה עלי מלך**. על דעת רבותינו (ספרי ראה פסקא סז, סנהדרין כ:) כמו ואמור אשימה עלי מלך[טז], והיא מצות עשה שיחייב אותנו לומר כן אחר ירושה וישיבה, כלשון 'ועשית מעקה לגגך' (כב ח)[יז], וזולתם. והזכיר 'ואמרת', כי מצוה שיבואו לפני הכהנים הלוים ואל השופט ויאמרו להם רצוננו שנשים עלינו מלך:

ולפי דעתי עוד, שגם זה מרמיזותיו על העתידות, שכן היה כששאלו להם את שאול אמרו לשמואל (שמואל א' ח ה) שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים[יח], וכן כתוב שם (פסוק כ) והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו וגו', כי מה טעם שתאמר התורה במצוה **ככל הגוים אשר סביבותי**, ואין ישראל ראויים ללמד מהם ולא לקנא בעושי עולה, אבל זה רמז לענין שיהיה, ולכך באה הפרשה בלשון הבינוני, כאשר פירשתי כבר (ד כה):

(טו) **וטעם אשר יבחר ה' אלהיך בו**. על דעת המפרשים, שיהיה נבחר על פי נביא

מנחם ציון

טו. הקיש הרב הדיינים היושבים בסנהדרין הגדול שבירושלים לכהנים משרתי המקדש, כי המשפט לאלוקים ובתוך הסנהדרין שורה שכינת עוזו.

טז. אין זה רשות שאם יאמרו ויבקשו לשים עליהם מלך, מותרים לעשות כן, אלא הוא חיוב גמור עליהם לאחר כניסתם לארץ שיבקשו מלך.

יז. הרב מדמה האמור כאן למה שכתוב 'כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך' וכו', שלא נכתב 'תעשה מעקה' בלשון צווי, ואפ"ה פשיטא שכוונת הפסוק לצוות על עשיית המעקה, כמו כן כאן כוונת הפסוק לצוות על מצוות עשיית מלך.

יח. מבואר בפסוק שלא בקשו מלך מפני שנצטוו בכך

מִדָּה מְגִנָּה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה עָלָיו הַשָּׁלוֹם (משלי ב י-יב): "כִּי תָבוֹא חָכְמָה בְלִבֶּךָ וְדַעַת לְנַפְשְׁךָ יִנְעָם: מְזִמָּה תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ תְּבוּנָה תִנְצְרֶכָּה: לְהַצִּילְךָ מִדֶּרֶךְ רָע מֵאִישׁ מְדַבֵּר תַּהְפֻּכוֹת" – אָמַר: שֶׁאִם יִקְנֶה הַחָכְמָה וְתָבוֹא אֶל לִבּוֹ וְתִנְעַם לְנַפְשׁוֹ כִּכְלִי יָקָר, יַגִּיעַ אֵלָיו מִזֶּה תּוֹעֶלֶת עָצוּם, שֶׁהַמְּזִמָּה תִּשְׁמֹר עָלָיו וְהַתְּבוּנָה תִּנְצְרֵהוּ וְתַצִּילֵהוּ מִדֶּרֶךְ רַע וְשֶׁאִישׁ מְדַבֵּר תַּהְפּוּכוֹת אַל יִלְכְּדֵהוּ בְּרִשְׁתּוֹ. וְנִתְבָּאֵר מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁזֹּאת הִיא כַּוָּנַת הַפָּרָשָׁה, מִמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּסוֹפָהּ (משלי ב יט): "כָּל בָּאֶיהָ לֹא יְשׁוּבוּן וְלֹא יַשִּׂיגוּ אָרְחוֹת חַיִּים", וְדָרְשׁוּ בְּמַסֶּכֶת "עֲבוֹדָה זָרָה": "דְּכָל דְּפָרֵישׁ מִמִּינוּת מָיֵית". וּכְבָר נִרְמַז זֶה בְּ"קִדּוּשִׁין" (ל ב), אָמְרוּ שָׁם: "'וְשַׂמְתֶּם' – סַם תָּם, נִמְשְׁלָה תוֹרָה לְסַם חַיִּים, מָשָׁל לְאָדָם שֶׁהִכָּה אֶת בְּנוֹ מַכָּה גְדוֹלָה, וְהִנִּיחַ לוֹ רְטִיָּה" וכו' – כְּבָר בֵּאֵר שֶׁלֹּא יִפְחַד בִּהְיוֹתוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה פֶּן יִתְקְפֵהוּ הַיֵּצֶר, כִּי עֵסֶק הַתּוֹרָה יַצִּילֵהוּ מִכָּל זֶה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר כָּאן: "מְכֻוָּנִים לֵב לוֹמְדֵיהֶם מִדַּרְכֵי מִיתָה לְדַרְכֵי חַיִּים".

אוצר החכמה
13957

וְאָמְרוּ עוֹד: "'בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת' – אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁיּוֹשְׁבִין אֲסוּפוֹת אֲסוּפוֹת וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, הַלָּלוּ מְטַמְּאִין וְהַלָּלוּ מְטַהֲרִין, הַלָּלוּ פּוֹסְלִין וְהַלָּלוּ מַכְשִׁירִין, הַלָּלוּ אוֹסְרִין וְהַלָּלוּ מַתִּירִין, שֶׁמָּא תֹאמַר: 'הוֹאִיל וְהַלָּלוּ מְטַמְּאִין וְהַלָּלוּ וכו', הֵיאַךְ אֲנִי לוֹמֵד תּוֹרָה מֵעַתָּה?', תַּלְמוּד לוֹמַר: 'נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד' – כֻּלָּם פַּרְנָס אֶחָד אֲמָרָן מִפִּי אֲדוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר'". דָּרְשׁוּ מִלַּת "כָּל" לוֹמַר: שֶׁאֲפִלּוּ דִּבְרֵי מִי שֶׁלֹּא הִשִּׂיג הָאֱמֶת.

וְזֶה הָעִנְיָן צָרִיךְ עִיּוּן: אֵיךְ נֹאמַר שֶׁשְּׁתֵּי כִּתּוֹת הַמַּחֲלֹקֶת נֶאֶמְרוּ לְמֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה, הִנֵּה, שַׁמַּאי וְהִלֵּל נֶחְלְקוּ: "שַׁמַּאי אוֹמֵר מִקַּב חַלָּה וְהִלֵּל אוֹמֵר מִקַּבַּיִם", בֶּאֱמֶת שֶׁאֶחָד מִשְּׁנֵי הַדֵּעוֹת הוּא דַּעַת אֲמִתִּי, וְהַשֵּׁנִי הֶפְכּוֹ, וְאֵיךְ נֹאמַר שֶׁיָּצָא מִפִּי ה' יִתְבָּרַךְ דָּבָר בִּלְתִּי אֲמִתִּי.

אֲבָל הָעִנְיָן כָּךְ הוּא: שֶׁכְּבָר יָדוּעַ, שֶׁכָּל הַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וּבְעַל פֶּה נִמְסְרָה לְמֹשֶׁה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בִּגְמָרָא "מְגִלָּה" (יט ב): "אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב: 'וַעֲלֵיהֶם כְּכָל הַדְּבָרִים' – מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה דִּקְדּוּקֵי תוֹרָה וְדִקְדּוּקֵי סוֹפְרִים וּמַה שֶּׁהַסּוֹפְרִים עֲתִידִין לְחַדֵּשׁ, וּמַאי נִינְהוּ: מִקְרָא מְגִלָּה". "דִּקְדּוּקֵי סוֹפְרִים" – הֵם הַמַּחֲלוֹקוֹת וְחִלּוּקֵי הַסְּבָרוֹת שֶׁבֵּין חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, וְכֻלָּם לְמָדָם מֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה בְּלֹא הַכְרָעָה כָּל מַחֲלֹקֶת וּמַחֲלֹקֶת בִּפְרָט, אֲבָל מָסַר לוֹ כְּלַל אֲשֶׁר בּוֹ יִוָּדַע הָאֱמֶת, וְהוּא (שמות כג ב): "אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת", וְכֵן (דברים

יז יא): "לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ". וּכְשֶׁרַבּוּ הַמַּחֲלוֹקוֹת בֵּין הַחֲכָמִים, אִם הָיָה יָחִיד אֵצֶל רַבִּים הָיוּ קוֹבְעִים הֲלָכָה כְּדִבְרֵי רַבִּים, וְאִם רַבִּים אֵצֶל רַבִּים אוֹ יָחִיד אֵצֶל יָחִיד – כְּפִי הַנִּרְאֶה לְחַכְמֵי הַדּוֹר הַהוּא, שֶׁכְּבָר נִמְסְרָה לָהֶם הַהַכְרָעָה, כְּאָמְרוֹ (דברים יז ט): "וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם", וְכֵן: "לֹא תָסוּר" וגו', הֲרֵי שֶׁנָּתַן רְשׁוּת לְחַכְמֵי הַדּוֹרוֹת לְהַכְרִיעַ בְּמַחֲלֹקֶת הַחֲכָמִים כְּפִי הַנִּרְאֶה לָהֶם, וְאַף אִם יִהְיוּ הַקְּדוּמִים מֵהֶם גְּדוֹלִים מֵהֶם וְרַבִּים מֵהֶם, וְנִצְטַוִּינוּ לֵילֵךְ אַחַר הַסְכָּמָתָם הֵן שֶׁיַּסְכִּימוּ לֶאֱמֶת אוֹ לְהֶפְכּוֹ.

וְזֶהוּ עִנְיַן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל וּמַחֲלָקְתּוֹ, וְאָמְרָם שָׁם בְּ"בָבָא מְצִיעָא" (נט ב): "עָמַד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל רַגְלָיו וְאָמַר: 'לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא', מַאי 'לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא' – כְּבָר נִתְּנָה לְמֹשֶׁה עַל הַר סִינַי וְכָתוּב בָּהּ (שמות כג ב): 'אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת'". הִנֵּה רָאוּ כֻּלָּם שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַסְכִּים אֶל הָאֱמֶת יוֹתֵר מֵהֶם, וְכִי אוֹתוֹתָיו כֻּלָּם אֲמִתִּיִּים צוֹדְקִים, וְהִכְרִיעוּ מִן הַשָּׁמַיִם כִּדְבָרָיו, וְאַף עַל פִּי כֵן עָשׂוּ מַעֲשֶׂה כְּהַסְכָּמָתָם, שֶׁאַחַר שֶׁשִּׂכְלָם נוֹטֶה לְטַמֵּא, אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ יוֹדְעִים שֶׁהָיוּ מַסְכִּימִים הֶפֶךְ מִן הָאֱמֶת, לֹא רָצוּ לְטַהֵר, וְהָיוּ עוֹבְרִים עַל דִּבְרֵי תוֹרָה אִם הָיוּ מְטַהֲרִין, כֵּיוָן שֶׁשִּׂכְלָם נוֹטֶה לְטַמֵּא, שֶׁהַהַכְרָעָה נִמְסְרָה לְחַכְמֵי הַדּוֹרוֹת, וַאֲשֶׁר יַסְכִּימוּ הֵם הוּא אֲשֶׁר צִוָּהוּ ה' יִתְבָּרַךְ.

וְעַל זֶה הַדֶּרֶךְ יִתְפָּרֵשׁ מַה שֶּׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק "הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים" (ב"מ פו א) בְּעִנְיַן רַבָּה בַּר נַחְמָנִי: "הֲוָה יָתֵיב אַגִּירְדָּא דְּדִיקְלָא וְקָא גָּרֵיס, שְׁמַע דְּקָא מִיפַּלְגִי בִּמְתִיבְתָּא דִּרְקִיעָא: אִם בַּהֶרֶת קוֹדֶמֶת לְשֵׂעָר לָבָן – טָמֵא, שֵׂעָר לָבָן קוֹדֵם לְבַהֶרֶת – טָהוֹר, סָפֵק – הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר טָהוֹר וּמְתִיבְתָּא דִּרְקִיעָא אָמְרֵי טָמֵא, אָמְרֵי: מַאן נוֹכַח, נוֹכַח רַבָּה בַּר נַחְמָנִי דַּהֲוָה יָחִיד בְּאֳהָלוֹת, לָא הֲוָה מָצֵי מַלְאַךְ הַמָּוֶת לְמִיקְרַב לֵיהּ מִדְּלָא הֲוָה שָׁתֵיק פּוּמָא מִגִּירְסֵיהּ, אֲזַל אִידְמֵי לֵיהּ לְגוּנְדָּא דְּפָרָשֵׁי, אָמַר: תֵּינַח נַפְשֵׁיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא וְלָא יִתְמְסַר בִּידָא דְּמַלְכוּתָא, אִישְׁתִּיק וְנָח נַפְשֵׁיהּ, כִּי הֲוָה נָיַח נַפְשֵׁיהּ אָמַר: 'טָהוֹר טָהוֹר', יָצָאת בַּת קוֹל וְאָמְרָה: אַשְׁרֶיךְ רַבָּה בַּר נַחְמָנִי שֶׁגּוּפְךָ טָהוֹר וְיָצָאת נִשְׁמָתְךָ בְּטָהֳרָה".

וְיֵשׁ כָּאן שְׁאֵלוֹת עֲצוּמוֹת – הָאַחַת: לָמָּה הִתְעַסְּקוּ הַנְּפָשׁוֹת אַחֲרֵי הִפָּרְדָם מֵהַגּוּפוֹת בְּעִנְיְנֵי הַנְּגָעִים? וְהַשֵּׁנִית: אַחֲרֵי שֶׁהִשִּׂיגוּ מֵה' יִתְבָּרַךְ שֶׁהָיָה מְטַהֵר, אֵיךְ טִמְּאוּ הֵם עַד שֶׁהֻצְרְכוּ לְהַכְרָעָתוֹ שֶׁל רַבָּה בַּר נַחְמָנִי? וּבְפֵרוּק אֵלּוּ שְׁתֵּי הַשְּׁאֵלוֹת נְפָרֵשׁ בְּעִנְיַן הַהַגָּדָה: דָּבָר בָּרוּר וּמֻסְכָּם, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַנֶּפֶשׁ אֵינָהּ גּוּף וְלֹא כֹּחַ בַּגּוּף, אַף עַל פִּי כֵן מִצַּד שֶׁשָּׁכְנָה בַּגּוּף הִצְטַיְּרָה מִדֵּעוֹת גַּשְׁמִיּוֹת עַד שֶׁיִּתְחַיֵּב מִזֶּה שֶׁתִּשְׁכֹּן

אַחֲרֵי הַפְּרָדָהּ בְּמָקוֹם גַּשְׁמִי, וְנִתְבָּרֵר מִזֶּה שֶׁגַּן עֵדֶן הוּא בָּעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן, לְפִי שֶׁהֶעְתֵּק הַקְּצָווֹת יִקְשֶׁה כִּי אִם בְּהַדְרָגָה, וּבִהְיוֹת בָּרִאשׁוֹנָה שְׁכוּנָתָהּ בְּמָקוֹם גַּשְׁמִי לְבַד, תֵּעָתֵק לְמָקוֹם מְמֻצָּע בֵּין הַגַּשְׁמִי וּבֵין בִּלְתִּי בַּעֲלֵי גֶשֶׁם, וְהוּא יִתְרוֹן גַּן עֵדֶן לִשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת, עַל דֶּרֶךְ הַיִּתְרוֹן שֶׁיֵּשׁ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַל זוּלָתָהּ. וְזֶהוּ שֶׁנִּמְצָא תָּמִיד בַּתַּלְמוּד כִּי כְּשֶׁתִּשְׁכֹּן הַנֶּפֶשׁ בָּעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן יִהְיֶה מִשְׁכָּנָהּ בִּמְקוֹם הַגּוּף, כְּאָמְרָם בַּתַּלְמוּד (ברכות יח ב): "בָּעֵינָא אַבָּא", וְרָאִינוּ גַּם כֵּן שֶׁלְּכַוָּנָה זוֹ לֹא קָבַר יַעֲקֹב אֶת רָחֵל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה קָרוֹב מִשָּׁם, כְּדֵי שֶׁכַּאֲשֶׁר יַעַבְרוּ יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ שָׁם תִּתְחַנֵּן עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (בראשית מח ז): "וַאֲנִי בְּבֹאִי מִפַּדָּן מֵתָה עָלַי רָחֵל בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בַּדֶּרֶךְ בְּעוֹד כִּבְרַת אֶרֶץ לָבֹא אֶפְרָתָה" וגו', וְהֵם דִּבְרֵי הִתְנַצְּלוּת כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַשִׁ"י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּפֵרוּשׁוֹ. וּבֶאֱמֶת, כִּי הֱיוֹתוֹ קוֹבֵר אֶת רָחֵל חוּצָה לָאָרֶץ כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מְבַכָּה עַל בָּנֶיהָ, רֶמֶז חָזָק עַל הֱיוֹת מִשְׁכַּן הַנֶּפֶשׁ וּדְבֵקוּתָהּ בִּמְקוֹם הַגּוּף יוֹתֵר מִשְּׁאָר מְקוֹמוֹת הָעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן. וְכָל זֶה מִצַּד שְׁכוּנָתָהּ אֶל הַגּוּף, שֶׁיִּשָּׁאֲרוּ בָהּ דֵּעוֹת גַּשְׁמִיּוֹת אַחֲרָיו. וּלְפִיכָךְ אֵין בָּזֶה תֵּימַהּ שֶׁתִּתְעַסֵּק הַנֶּפֶשׁ בַּחָכְמוֹת הַגַּשְׁמִיּוֹת. מְצֹרָף אֶל זֶה, כִּי בֶּאֱמֶת הַשְּׂכָלִים הַנִּבְדָּלִים, מֵהַשֶּׁפַע הַשּׁוֹפֵעַ עֲלֵיהֶם מֵה' יִתְבָּרַךְ יִתְחַיֵּב שֶׁיִּהְיֶה עִסְקָם בַּחָכְמָה תְּמִידִי. וְהוּא אָמְרָם תָּמִיד בַּתַּלְמוּד (ברכות יח ב ב"מ פו א תענית כא ב סוטה ז ב גיטין סח א ב"ק צב א): "מְתִיבְתָּא דִּרְקִיעָא". וְאָמְרוּ (ברכות סד א): "תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵין לָהֶם מְנוּחָה [מִדִּבְרֵי תוֹרָה] לֹא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא בָּעוֹלָם הַבָּא". וְאַחֲרֵי זֶה אֵין תֵּימַהּ מֵהִתְעַסֵּק הַנְּפָשׁוֹת בְּמַרְאוֹת נְגָעִים.

וְעַכְשָׁו נִשְׁאֲרָה הַשְּׁאֵלָה הַשֵּׁנִית: אֵיךְ סִפְּקוּ בְּמָה שֶׁהִשִּׂיגוּ מֵה' יִתְבָּרַךְ. אֲבָל הַגָּדָה זוֹ מִתְפָּרֶשֶׁת עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁכָּתַבְנוּ: כִּי עִם הֱיוֹתָם יוֹדְעִים שֶׁסָּפֵק טָהוֹר עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, הָיוּ אוֹמְרִים טָמֵא, שֶׁאַחֲרֵי שֶׁהַכְרָעַת הַתּוֹרָה נִמְסְרָה לָהֶם בְּחַיֵּיהֶם, וְשִׂכְלָם הָיָה מְחַיֵּב לְטַמֵּא, הָיָה מִן הָרָאוּי שֶׁיִּהְיֶה טָמֵא, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא הֶפֶךְ מִן הָאֱמֶת, שֶׁכֵּן מְחַיֵּב הַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי, וְהַשְּׁאָר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אֱמֶת, אֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן מַעֲשֶׂה בְּדַרְכֵי הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁלֹּא טִהֲרוּ בַּעֲלֵי מַחֲלָקְתּוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְּנָה לָהֶם בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם שֶׁהֲלָכָה כִּדְבָרָיו, וְלֹא נִסְתַּפֵּק לָהֶם שֶׁהָעִנְיָן מֵאֵת ה' יִתְבָּרַךְ, כְּמוֹ שֶׁלֹּא סֻפַּק עַל אֵלּוּ, וְאַף עַל פִּי כֵן אָמְרוּ: "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא". וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ: "מַאן נוֹכַח? נוֹכַח רַבָּה בַּר נַחְמָנִי", וְלֹא בָּאת לוֹ הַכְרָעָה מִן הָאֱמֶת, כִּי לֹא נִסְתַּפְּקוּ בָּזֶה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי, אֶלָּא שֶׁהִכְרִיעַ שֶׁשֵּׂכֶל הָאָדָם מְחַיֵּב – כְּפִי הַתּוֹרָה וְהַמִּדּוֹת שֶׁהִיא נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן – לְטַהֵר, וּמַה שֶּׁהָיוּ מְטַמְּאִין, לֹא הָיָה רַק מִקֹּצֶר שִׂכְלָם בְּעֵרֶךְ הַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי, אוֹ מֵהִתְרַשְּׁלָם מִלִּמּוּד בְּחַיֵּיהֶם. וְאָמְנָם, אִם יִרְבּוּ

הַמְטַמְּאִין עַל רַבָּה בַּר נַחְמָנִי שֶׁהָיָה מְטַהֵר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַסְכִּים לָאֱמֶת יוֹתֵר מֵהֶם, לֹא יַעֲשׂוּ הַמְרֻבִּים מַעֲשֶׂה לְטַהֵר עַל פִּי סְבָרַת הַיָּחִיד, לְפִיכָךְ צִוְּתָה הַתּוֹרָה שֶׁהַכְרָעַת הַמְרֻבִּים תַּכְרִיעַ, וְהַיָּחִיד מְצֻוֶּה לַעֲשׂוֹת כְּהַסְכָּמָתָם אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהֵם בִּלְתִּי מַסְכִּימִים אֶל הָאֱמֶת, שֶׁכָּךְ צִוָּהוּ ה' יִתְבָּרַךְ בְּאָמְרוֹ: "לֹא תָסוּר" (דברים יז א).

וְנִכְלְלוּ בְּלָאו זֶה שְׁנֵי דְבָרִים – הָאֶחָד: שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לֵילֵךְ אַחַר הַסְכָּמָתָם בְּמַה שֶׁיַּכְרִיעוּ בְּמִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה, כְּגוֹן: טָמֵא וְטָהוֹר וְחַיָּב וּפָטוּר. וְהַשֵּׁנִי: שֶׁלֹּא לָסוּר מִכָּל סְיָגִים וְתַקָּנוֹת שֶׁיַּתְקִינוּ עָלֵינוּ כְּדֵי לַעֲשׂוֹת סְיָג לַתּוֹרָה. וּלְפִיכָךְ, כָּל הָעוֹבֵר עַל אֶחָד מֵהַשְּׁבוּתִין עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה מִן הַתּוֹרָה, אֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין הַמְטַלְטֵל מַחַט מֵחַמָּה לַצֵּל בְּשַׁבָּת (שבת קכג ב) אוֹ יוֹצֵא בְּסַנְדָּל הַמְסֻמָּר כְּמַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה (שבת ס א), לְאוֹכֵל חֵלֶב וּלְחוֹרֵשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר. וּמַה שֶּׁאָמְרוּ בַּתַּלְמוּד: "סְפֵיקָא דְרַבָּנָן לְקוּלָּא" (שבת לד א ועוד), וְ"הֶאֱמִינוּ הַקְּטַנִּים בְּשֶׁל דִּבְרֵיהֶם" (פסחים ד ב), וְ"לֹא הֶעֱמִידוּ דִּבְרֵיהֶם בִּמְקוֹם הֶפְסֵד מָמוֹן" (כתובות ס א), וּ"מִפְּנֵי כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת" (ברכות יט ב ועוד), וּבְ"שִׂמְחַת יוֹם טוֹב" בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת (ביצה ח א ט ב י א כט א), כָּל זֶה הוּא מִפְּנֵי שֶׁכָּךְ הִתְנוּ. זֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וְכֵן כָּתוּב מְפֹרָשׁ בְּסוֹף סֵפֶר "שׁוֹפְטִים" (ממרים פ"א ה"ב).

אוצר החכמה 13957

וְאִם תַּקְשֶׁה עַל דַּעַת זֶה מִמַּה שֶּׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת "שַׁבָּת" (כג א) גַּבֵּי נֵר חֲנֻכָּה שֶׁצָּרִיךְ לְבָרֵךְ "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ", וְשָׁאֲלוּ: הֵיכָן צִוָּנוּ? רַב אַוְיָא אָמַר: מִ"לֹּא תָסוּר" וגו' (דברים יז יא), רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: "שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֵּדְךָ" וגו' (דברים לב ז), וְנִרְאֶה מִכָּאן שֶׁלֹּא נִהְיֶה מְצֻוִּים לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי חֲכָמִים אֶלָּא מֵאַסְמַכְתָּא, כִּי "שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֵּדְךָ" אֵינוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה, אֶלָּא אַסְמַכְתָּא, וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יֵרָאֶה דַּעַת רַב אַוְיָא שֶׁאָמַר מִ"לֹּא תָסוּר". וְהַתֵּרוּץ בָּזֶה: שֶׁלֹּא נֶחְלְקוּ אֶלָּא בְּנֵר חֲנֻכָּה, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה רַב אַוְיָא סוֹבֵר שֶׁכְּשֵׁם שֶׁכָּל הַגְּזֵרוֹת וְהַדִּינִים וְהַסְּיָגִים שֶׁל דִּבְרֵיהֶם סְמוּכִים עַל לָאו דְּ"לֹא תָסוּר" כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּפֶרֶק (ברכות יט ב) "מִי שֶׁמֵּתוֹ", כָּךְ הַמִּצְוֹת שֶׁחִדְּשׁוּ, סְמוּכִים עַל אוֹתוֹ הַלָּאו בְּעַצְמוֹ, וְרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר שֶׁאֵין סֶמֶךְ בְּאוֹתוֹ הַלָּאו אֶלָּא לִדְבָרִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם עִקָּר בַּתּוֹרָה, אֲבָל הַמִּצְוֹת הַמְחֻדָּשׁוֹת מֵהֶם, אֵין לָהֶן סֶמֶךְ אֶלָּא בַּפָּסוּק שֶׁל "שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֵּדְךָ", וְהַטַּעַם: לְפִי שֶׁהַדְּבָרִים שֶׁהֵם מוֹסִיפִים בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה עַצְמָן, כְּעֵין פֵּרוּשׁ הַתּוֹרָה הוּא, שֶׁהֵם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אוֹמְרִים (נדה סא ב): כָּל צֶמֶר וּפִשְׁתִּים הֵם כִּלְאַיִם, וְכָל שְׁבוּת הוּא מְלָאכָה, אֲבָל כְּשֶׁאוֹמְרִים הַדְלִיקוּ נֵר חֲנֻכָּה אֵין אָדָם יָכוֹל לְהַסְמִיכוֹ עַל זֶה הַלָּאו בְּשׁוּם עִנְיָן,

אוצר החכמה 13957

הוצרך לומר על זה המין השלישי מהסייגים והתקנות לחייבו לאו ושמירה רבה **לא תסור מן הדבר וגו'**. ואולי אמר **לא תסור מן הדבר** על כל ג' ההוראות הנזכרים שבכלם לא יסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל הנה התבאר שאין יתור כלל בכתובים **והותר עם זה הספק הה'**:

וביאר עונש השופט אשר יבא לשאול ולא יקיים דברי בית דין הגדול וישנה בהם דבר באמרו **והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן העומד לשרת שם**. שהוא כל אחד מהסנהדרין שהוא כהן או לוי ועומד שם בכונה רצויה לשרת את ה' בדבר המשפט **או אל השופט** שהוא ראש הסנהדרין אף על פי שלא יהיה כהן ולוי. הנה ימות האיש ההוא לא בעבור חומר הספק כי אולי יהיה מדיני ממונות ואין בהם חטא משפט מות. כי אם בעבור שלא שמע לבית דין הגדול ולא האמין ששכינה שרויה ביניהם והלך לעשות בהפך מה שאמרו לו שהוא כחולק על השכינה ולכן ראוי שיומת. וכבר אמרו חז"ל (סנהדרין פט.) שהיו ממתינים אותו עד הרגל וממיתים אותו ברגל כדי שכל ישראל **ישמעו וייראו ולא יזידון עוד**.

ואחרי שפירשתי הפרשה בח' ההודעות האלה ראוי שאבא אל התר הספקות אשר העירותי בם. ואומר שהנה בהתר הספק הששי ראיתי לרש"י ז"ל דרך נכון. שכתב אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין כל שכן כשיאמרו לך על ימין שהוא ימין ועל שמאל שהוא שמאל. רצה בזה שמה שאמרו ז"ל בספרי (שופטים קנד) אפילו יאמרו על ימין שהוא שמאל וכו'. שהוא כפי מחשבת השואל ודעתו לא כפי האמת בעצמו. כי ימין הסנהדרין הוא תמיד ימין והשמאל הוא תמיד שמאל. וכבר יורה על טוב פירושו אמרם בספרי (שם) אפילו מראין בעיניך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין שמע אליהם. ואליו הסכים הרמב"ן.

אבל הרב רבינו נסים (הדרוש הי"א) קבל הכתוב כמו שהוא ימין ושמאל ודבריהם ז"ל על פי פשוטם אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין. וגזר אומר שהדברים כפשוטן ושלא דברה תורה והחכמים ז"ל כפי מחשבת השואל כי אם כפי אמתת הדין. שיאמרו הסנהדרין בענין הדין על זולת אמתתו שהוא ימין בהיותו כפי האמת שמאל ועל השמאל כפי האמת יאמרו שהוא ימין. אבל אמר שהתורה נהגה במצות כמו שנהג הטבע בדברים הטבעיים ששׂם במורכב כחות להתמדת מציאותו וטובתו והם על הרוב יתקנו המורכב ויתמידוהו. עם היות שלפעמים על צד הזרות כבר ימשך מהכחות ההם הפסד המורכב כענין בכח המושך ששם אותו הטבע להמשיך המזון הנאות לאותו נמצא עד שאם יתבטל הכח המושך ההוא ימות. עם כל זה לפעמים הכח המושך ההוא ימשוך הדבר הבלתי נאות ויתילדו ממנו חלאים ברוב הזמן והטבע לא ישגיח לזה לפי שכונתו תמיד על התקון הכללי ולא ישגיח על ההפסד המגיע על צד הזרות ועל המעט.

כן היתה המצוה בסנהדרין שהתורה השגיחה על התקון לתקן ההפסד שהיה אפשר שיגיע בחלוף הדעות והמחלוקות ושתעשה התורה תורות רבות. ולתקן זה נתן ומסר הכרעת הדור לחכמי הדור לפי שעל הרוב ימשך מזה תקון כשיהיה משפטם צודק כי שגיאות החכמים הגדולים מועטות וכל שכן היושבים לפני ה' בסנהדרין. ועם היות שעל המעט יאמרו על ימין שהוא שמאל לא חששה התורה להפסד ההוא המועט וראה לסבול אותו מצד התקון הכללי אשר בזה.

עוד ראה הרב לומר תשובה אחרת בדבר. והיא (שזה) [שאי אפשר] שימשך במה שיכריחו החכמים הפסד בנפש כלל גם שיאכל דבר טמא ואסור בחשבם שהוא מותר. לפי שבתקון שימשך לנפש מההכנע למצות החכמים מורי התורה יסור הרע המעותד להתילד בנפש מהדבר האסור. כמו שיקרה לאדם שיאכל דבר מזיק על דעת שהוא מועיל ולכן מחשבתו תפעל במאכל ההוא ויסור ממנו היזקו אם לא שיהיה מופלג ההזק. זהו דעתו ולא נחה בו דעתי לפי שעל הרוב ועל המעט אין ראוי שנאמין שימשך דבר רע מהמצות האלהיות. ולא יצוה הש"י שיאמינו משאת שוא לא על המעט ולא על הרוב. חלילה לרז"ל לכוין לדבר הזה ולא תסמוך התורה על פועל הדמיון בשומר המצות שיחשוב לטהור הטמא ולמותר האסור ולמועיל המזיק. כי הנה תורת ה' צדק צדק תרדוף וה' אלהים אמת ותורתו אמת.

אבל הנראה בו אצלי באמתת הענין הוא. שמשפטי התורות הם כוללים ואי אפשר שימצאו בהם כל הדברים המקריים הפרטיים שיקרו בכל יום. ומבואר הוא כי עם היות המשפטים הכוללים ההם צדיקים וישרים בעצמם כבר יקרה שיבא הדבר באופן שהמשפט הכולל לא יישירהו

ולא יצדק עליו. דרך משל כלל גדול אמרו בדיני ממונות המוציא מחבירו עליו הראיה או חזקה אין אדם פורע תוך זמנו וכבר יקרה שהתובע תובע דין אמת ואין לו ראיה או שפרע תוך זמן המיועד לו ואין רואה וכיוצא באלה הענינים ואז לא ימלט אם שישפוט השופט כפי המשפט הפרטי ויעוֵל ויחמוס כפי המשפט הכולל או שישפוט צדק כפי המשפט הכולל ויעוֵל כפי האמת הפרטי.

וככה הענין באותה ששנינו בפרק היו בודקין במסכת סנהדרין (מ:) שהיו שואלין את העדים בענין הרוצח מכירים אתם אותו התריתם בו קבל ההתראה וכו' המיתו תוך כדי דבור. לפי שכל זה הוא צריך כפי הצדק הכולל והמשפט המוגבל שלא יומת אדם אם לא שידע שיהיה חייב מיתה במה שיעשה. והדיינים כפי המשפט הצודק לא ימיתו את הרוצח אם לא שהרג בעדים והתראה ותוך כדי דבור ובכל אותם התנאים שזכרו. אבל אם ימשך הדבר כן תמיד יהיו הרוצחים רבים ויפסד הישוב המדיני וכמו שאמרו רז"ל על זה (ב"מ ל:) לא חרבה ירושלם אלא מפני שדנו בה דין תורה. רוצה לומר כפי האמת הכולל ולא היו מישרים אותו כפי השעה אבל היו אומרים יקוב הדין את ההר.

ויצטרך מפני זה בעם פעמים לדון הדבר כנגד המשפט הכולל הצודק כפי הזמן והמקום. לא לעבור על דברי תורה כי אם מפני צורך השעה. ומפני שזה הכח והיכולת רוצה לומר להכות ולהעניש אשר לא כדת ולעבור על דברי תורה ומשפטיה אין ראוי שימסר לכל אדם כי אם לשרידים אשר ה' קורא. לכן צוה ית' שהשופטים אשר בכל עיר ועיר ישפטו משפט צדק תמיד ולא יהיה בידם לעבור בדבר על משפטי התורה הכוללים. אבל כשיפלא מהם הדבר לענין המשפט שזה יהיה על הרוב כשיתברר אליהם שאינם מסכימים השרשים הכוללים התורניים עם מה ששכלם נותן שראוי לעשות בענין ההוא שלפניהם כפי צורך השעה והמקום. ויספקו אם ידינוהו כפי המשפטים המוגבלים הכוללים ויהיה בלתי ישר ולא נאות כפי השעה ושאר הדברים הפרטיים שהיו בדבר. או שידינוהו כפי טבע האמת והענין הפרטי ולא יספיק יכלתם לזה. שאז יעלו לבית הבחירה וישאלו את פי הסנהדרין כי הש"י נתן בידם רשות ויכולת לישר את הנמוס התוריי ולתקנו כפי מה שיראה בעיניהם בענין החלקי ההוא.

ועל זה הענין הזהיר ש**לא יסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל**. רוצה לומר כי אף על פי שיצאו משורת הדין הכולל ויקחו הדבר לשמאלו. או בהיות המשפט הצודק לשמאל יגזרו הדבר לימינו לא יסור מדבריהם. כי מה שיגזרו הם בזה עם היותו כפי השרשים הכוללים על ימין שמאל ועל שמאל ימין. הנה כפי האמת הפרטי וטבע ענין החלקי לא יאמרו אלא על ימין ימין ועל שמאל שמאל כי הוא מה שראוי שיעשה לא דבר אחר. ובזה האופן כללה החכמה האלהית בתורתו כל חלקי האנשים וכל פרטי מעשיהם בכח הזה שמסר אל הסנהדרין.

הנה התבאר שלא יאמרו על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין במה שיגידו הסנהדרין מה שימשכו ויקבלו בקבלתם. ולא גם כן על מה שיפרשו על פי התורה. כי בזה וכיוצא בו חלילה וחלילה להם מרשע שיאמרו על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין לא כפי האמת גם לא כפי מחשבת השואל. אבל אמרו זה על מה שיגזרו הם כפי צורך השעה כי הנה זהו בערך השרשים התוריים במשפטים הכוללים לזה יקרא ימין לשמאל ושמאל לימין. ולכן הנה בא הכתוב הזה באזהרה השלישית כמו שפירשתי **והותר בזה הספק הו'**:

ואמנם **לספק הז'** והוא מדוע לא נמסרה הכרעת הדינים והכרעת כל המצות אל הנביאים. ולא למשפט האורים והתומים ולא לבת קול המגיע אל בתי המדרשות כי אם לחכמים. ולמה בדברים המסופקים שהשכל האנושי לא יקיף בם לא נקבל ביאורם על פי נביא שהוא **הספק הח'**. כתב הרב ר"ן (הדרוש הי"ב) שהיה זה לפי שהנביאים לא ינבאו בכל עת והיו צריכים להכין עצמם לנבואה. ומה יעשו בהיות דבר ה' יקר מהם. כי לא יוכלו אז לבאר את הספקות ולהכריע המחלוקת מהדינים והמצות. וגם לפי שהיה גלוי לפניו יתברך שהנבואה לא תהיה שופעת תמיד אבל יגיע עת כפי עונותינו לחתום חזון ונביא. ואם היתה הכרעת הדינים או ביאורם מסור לנביאים הנה בהסתלק הנבואה יסור הביאור וההכרעה בטלה. ולכן גזרה חכמתו למסרו לחכמים אשר לא סרו ולא יסורו כמו שהבטיח הנביא (לקמן לא כא) כי לא תשכח מפי זרעו. גם כי בחינת הנביא היה מחוייב שתהיה על פי חכם ותהיה ההכרעה בדבר ההוא מכונה אליו בהכרח. זהו דעתו. ודבריו באמת קיימים ונאמנים אין בהם נפתל ועקש. ועם